RİSALE-İ KUŞEYRÎ

Mütercim.
Ali ARSLAN

RİSALE-İ KUŞEYRİ

Dizgi, Baskı: HAŞMET Matbaası
İSTANBUL — 1980

(ER - RİSALE - EL - KUŞEYRÎ)

RİSALE-İ KUŞEYRİ

MÜELLİF :

İmam Ebul - Kasım Abdul - Kerim el - Kuşeyrî
Bin Havâzin Bin Abdul - Melik

MÜTERCİM :

Ali Arslan (Eski Tekirdağ Müftüsü
İstanbul merkez vaizi)

İKİNCİ BASKI

ARSLAN YAYINLARI
Beyazsaray No: 6 Beyazıt — İST.
Tel.: 26 30 52

BİRİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyle.. Hamd ona şükür ona...

Bütün âlemleri yaratan, yarattıklarını çeşitli nimetlerle bahtiyâr kılan O'dur...

O'ndan başka Rabb yok. Bütün Kâinat onun Kabzâ-i Kudretinde (Kudret avucunda) dir.

İrâdesi dışında hiçbir olay cereyan etmez ve etmemiştir.. Rahim o, Kerim o, Rahman odur.

Selat ve Selâm, en son Peygamber Hz. Muhammed Mustafaya, âline ve ashabına olsun.

Muhterem okuyucu! Elinizdeki kitap, Hicrî dört yüz otuz sekiz yılında yazılmıştır. Yazıldığı bu tarihten itibaren de tasavvuf âleminin müracaat kitabı olmuş, elden ele, dilden dile konuşula gelmiştir. Sanki kitabta ismi geçen zatların dokunulmazlığı var sayılmıştır.

Hiç bir müellif Kuşeyrîyi okumadan, tasavvuf sahasında kalem oynatmamıştır. Yazarlar ise, «bu zatın adı» veya «bu konu Kuşeyri risalesinde geçmektedir» diyerek; Kuşeyrîyi sened kabul etmişlerdir.

Tasavvuf ve ahlâk sahasında önderlik tahtına oturanlar arasında hatta baş köşede yerini alan İmam-ı Gazalinin tasavvuf yıldızlarını dile getirirken «Bu zat, «ER-RİSALETÜL-KUŞEYRİYYE» de adı geçenlerdendir. Öyleyse itimada şâyândır» demesi, kitabın kıymetini belirtmeye kâfi'dir sanırız.

İman neşesini kalbinde yaşayan müslümanların yanında, islâm tasavvufunu öğrenmek istiyen gayrı müslim milletler, ilk plânda Kuşeyrîyi kendi dillerine çevirmişler ondan istifade etmenin gayretine girmişlerdir.

Şarkın en büyük filozofu sayılan meşhur tefsir âlimi «TANTANÎ CEVHERÎ» tefsirinde, birinci cihân harbinden önce Rus çarlığının, ilimler akademisinde okunması için «ER-RİSALETÜL-KUŞEYRÎYYE» yi Rusçaya tercüme etmesi için Rus devletinden teklif alıp mezkur eseri tercüme ettiğini kaydetmektedir.

Fransızca, Farsca, Orduca ve Almanca'ya tercüme edilen bu kitab, bir kaç defâda dilimize çevrilmiştir. Ne yazık ki, bu tercümelerin hiç birisi de günümüz insanının enderûnî ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, derli toplu ve bütün metni ile olmamıştır.

Metne sadık kalınarak tercümesini yapmayı bize nasip kılan Mevlâmıza hamdlar olsun..

MÜELLİF KİMDİR: İmâm Ebu'l Kâsım Abdal-Kerim el-Kuşeyrî'dir. Hicrî üçyüz yetmiş altı (376) da Nişabur vilâyetinin «ÜSTUVA» kasabasında «REBİUL-EVVEL» ayında doğmuştur. Dörtyüz altmış beş (465) yılında da, Rahmet-i Rahmana kavuşmuştur.

NESEBİ : Ecdadı, Horasan ilinden göçedip gelen ve KUŞEYİR b. KÂB kabilesine mensup bulunan arablardandır. Babası, Nişaburlu Abdul-Melik oğlu Havâzındır.

Amelde imam-ı Şafii hazretlerinin mezhebinden olan bu zat, küçük yaşda yetim kaldı. Necabet eserleri alnında pırıl pırıl parlayan bu küçük yetim, arab dili edebiyatını ve dinî kültürü okuyup edindikten sonra «ÜSTÜVA» daki Köyünü idare etsin diye hesab (Matematik) öğrenmek maksadiyle «Nişabura» gitti. Bu gidişinde Ebu-Ali ed-Dekkak'ın ders halkasına gidip, ihlaslı olduğu kadar alim, fâzil olan o zatın ağzından çıkan nurlu konuşmaları can kulağıyla dinledi. Kalbini nurlandıran bu konuşmalara meftûn oldu. Tertemiz içi, ve iman dolu kalbi bu konuşma ile tutuştu. Bu durumunu hisseden büyük Mürşid Ebu-Ali ed - Dekkak hazretleri önce onu müridliğe kabul edip biraz yoğurduktan sonra talebelerinin yetişkinleri arasına aldı, üstadın akrabalarının çokluğuna rağmen kerimesi Fatma'yı talebesi Kuşeyrî ile evlendirdi. Bu mutlu izdivaçdan kısa bir zaman sonra ilmî çevrelerde önderliği münakaşasız kabul edildi.

Mürşidinin bu güzide müridi şeriatın çerçevesinde derûnî hallerden ibaret olan tasavvuf derslerine devam etti. Bu sahada geliştikçe gelişti.

İtikadî meşrebi Eşârî olan bu zat, usul kaidelerini Şafiiye göre icra ederdi.

KİTABLARI : Kuşeyrî hazretleri çok kitap yazmıştır. Elinizde tuttuğunuz «ER - RİSALE EL - KUŞEYRİYYE» kitabı bunlardan birisidir. Bu eserini hicretin dört yüz otuz yedi (437) yılında yazdı. İslâm âleminde yaşayan tasavvufculara uyarıcı ve irşad edici bir mektubnâme mahiyetinde dile getirdi.

Muhterem okuyucu! Kitabın tercümesini yaparken, Şeyhul-İslâm kadı Zekeriya (Hicrî 826-926, Milâdî - 1420 - 1520) el - Ansari'nin bu kitap üzerine yazdığı ve «İhkâmud - Delale alâ tahririr-Risale» adlı şerhi ile oşerhin üzerine âllâme, Şeyhül - İslâm Mustafa el - Arusi'nin yazdığı

«Natacul - Afkarul - Kudsiyye» adlı kitaplarına müracaat ettim. Parantezler arasına aldığım manalar, o kaynaklardan alınmıştır.

Aynı zamanda Kahirede «Darul - Kutubul - Hadise» adlı yayınevinin neşrettiği ve Dr. Abdul - Halim Mahmud ile Dr. Mahmud bin Şerif tarafından tahkik edilip iki cilt halinde neşredilen KUŞEYRÎ nüshasından da istifade ettim.

Bu eseri tercüme etmemin sebebi, islâm'ın ruhunda mündemiç bulunan ZÜHD, TAKVÂ, CİHAD, İHLAS ve sair güzel ahlâkdan ibaret olan TASAVVUF'un mahiyetini en yetkili kalemden tasavvufa meftûn bulunan çevrelerimize sunmaktır. Tasavvuf maskesi altında ilâhî nizama düşmanlık yapan, «zâhir ve batın âlimler» diye islâm âlimlerini ikiye bölen zavallıların maskesini düşürmektir. İslâm tasavvufuna bağlılığımızı belirtip ancak ve ancak bu mübarek ismin gölgesinde cinayetlerini devam ettirenlerden dinimizin bir gereği olarak buğz ettiğimizi ilân etmektir.

Allah nizamını ihlâl edenlerin karşısında olduğumuz için, mason zihniyetli müteşeyihler bizi mezhebsiz, tarikat düşmanı, vehhabî şeklinde empoze edip sözümüzün tesirini sıfıra indirmek istiyorlar. Allah'ın izniyle kötü niyetleri kursaklarında kalacaktır.

İlân ediyorum: Amelde şafiî mezhebine itikatta Eşarî mezhebine mensubum. Dört mezhebin de hak olduğuna inanırım. Tarikatlara gelince, şeriata ters düşmedikçe muhteremdirler. Doğrudurlar. Şeriatin haricine çıkan tarikatlar ise küfürdür. Delâlettir. Allah müslümanları onların şerrinden korusun.

MÜHİM BİR AÇIKLAMA : Bu kitabda, «DENİLDİ,» «DENİLMİŞ» «RİVAYET EDİLMİŞ» «HİKAYE EDİLDİ» ve «DENİLİYOR» şeklindeki başlıklı bölümlerin muhtevâsının kesin kaideler ve yüzde yüz doğruduı gözü ile bakılmaması gereken bölümlerdir. Zira yukarıdaki ifadeler bunun böyle olmasını telkin eder. Kıssadan hisse almak için kitaba dercedilmiştir. Dinî kaide edinilmemelidir.

Adı kitapta geçen zatların çeşitli sözlerini okuyacaksınız. Belki de bu sözlerin arasında tezad görebileceksiniz. Ancak acelece hüküm vermemelisiniz. Okuduğunuz parçayı tekrarlamalısınız. Bütün bu çabalardan sonra yine de aynı durumu müşahade edersen, bu çelişkiyi, önce mütercimin kusuru, sonra söz sahibinin yanılması olarak kabul etmelisiniz. Zira İSMET sıfatı ancak peygamberler için bahis konusu olur. Taassup felâkettir. Şeriatı garrada olmayanı icad etme yetkisi hiç kimseye verilmemiştir.

Şerî deliller dörttür: a) Allah'ın kitabı, b) Resülûllah'ın sünneti, c) Kıyası Fukaha, ç) İcmai ülemâdır.

Husni zann müslümanlar için şarttır. Fakat her söze itimat şartı yoktur.

Tarikatın büyük önderi İmam-ı Rabbani yüzüncü mektubunda, «Biz Fütûhatı Mekkî adlı kitaba değil, Mekke'de nazil olan ayetlere bağlıyız. Biz Muhyiddini Arabî veya Abdul - Kerimi Ceyliye değil, Ebu - Hanife, Ebu - Yusuf ve İmam-ı Muhammedin içtihadlarına göre amel ederiz.» buyurmaktadır.

Ehli sünnetin dört mezhebe bağlanıp amel yaptıklarını unutma. Tarikat sahasında yetişenlerin hepsi de o mezhepler atmosferinde icra-i amel ettiklerini görmemezlikten gelme. Delâlet ehlinin zâhir âlimlerinin dediklerine aldanma.

Batına giden yol, zahirden gider. Kerametler, hissler, sezişler ve iman nuriyle bakmak hepsi zahir ile amel etmenin neticelerindendir.

— ŞİİR —

«Himayelerinde yaşıyanlar gittiler.
Hayatları faide vermiyenler kaldılar.
Nedimler aşk şarabını içip gittiler.
Meyhaneler sâkinlerden boşaldılar.»

Ya Rabb! Hakkı hak, batılı da batıl olarak bize göster. Hakkın peşinden gitmeyi, batıldan uzak olmayı nasip eyle. Amin.

Ali Arslan

İKİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Allah'ın ismiyle...

1978 de Risale-i Kuşeyrîyi neşretmeye muvaffak oldum. Tercümemden önce aynı eser, bir kaç defa Türkçeye tercüme edilerek neşredilmişti. Fakat bu tercümelerden ancak sayın Tahsin Yazıcı tarafından çevrilerek Millî Eğitim Bakanlığı neşriyatı arasında yer alan tercüme elime geçti. Tedkik ettim eksiklerine rağmen mütercime teşekkür etmeyi gerektiren bir çok taraflar da vardır.

Sayın S. Uludağın bu tercüme hakkındaki hükmü hissi, sathî ve insafsızcadır. Hele «Hulasa bu tercüme arzu edilen faydayı temin etmez.» cümlesi hakikattan tamamen uzak ve bilerek hakkı inkâr etmektir. İnsan su içtiği pınarı tahrip etmemelidir! Eminimki sayın Uludağ, Tahsin beyin tercümesinden çok istifade etmiştir. Nankörlük etmemeli idi.. Fakat insaf etmemiştir.

Evet (1978) de bizim tercümemizden takriben altı ay sonra tercümesi Dergâh yayınları arasında çıkan Sayın Süleyman Uludağın bize hücûm edip tenkid etmesi bizi, tercümesini ve tercümemizi karşılaştırmaya mecbur etti. Bu karşılaştırma neticesinde gördümki doğruyu ortaya çıkarmak için HAK onu dürtüp bize hücûm ettirmiştir. Ve öyle de oldu.

Mütalâa neticesinde bazı hatalarını örnek olsun diye tesbit edip raporumuza ekledik. Tabiidir ki S. Uludağ tarzında «Her sayfada yüzlerce hata vardır. Hadisler ve âyetlerde meal hatası vardır!» demekle iktifa ederek misal vermekten kaçmadık. Mugalete ve demogoji yapmadık. Yanlışları gözler önüne serdik. Ta ki, kimin tercümesi daha sağlamdır, bilinsin.

S. Uludağın mukaddimesindeki, inanç hatalarına işaret ettikten sonra Risalenin metninde yapılan yanlış tercümelere temas ettik! Tevfik Allahdandır.

1 — Sahife (17) de «Kuşeyrînin Risalesi sayesinde zahir - batın, şeriat - hakikat barışmış ve kucaklaşmıştır. Onun için Kuşeyrîye «el - cami beyneş - şeriatı vel - hakika» yani şeriat ile hakikat ilimlerini uzlaştıran adı verilmiştir.» diyor S. Uludağ.. Bu yorum kökünden bozuktur. Sanki HAKİKAT ile ŞERİA'T ayrı şeylermiş gibi davranıyor (!) Oysa Risalenin şarihi Arusî bizzat Uludağı yalanlıyarak «Şeriat ile hakikati bir araya getirmiş yani ilmiyle haliyle ve sözüyle bu makama varmıştır.

Sakın hakikatın şeriat üzerine atıf edilmesinden ayrı şeyler olduğu zehabına kapılma! Zira hakikat şeriatın sırlarıdır.» der. (Arusî cilt 1, Sahife 13'e bak.) Bir de «Uzlaştıran» tabirini nerden çıkarıyor? Verdiğin mana «el-Mucmi», veya el - Müellifi gibi terimlerin manasıdır. El-Cami'-in manası değildir. Hakiki tasavvuf ile şeriâtin arası hiç bir zaman bozulmamış ki, Kuşeyrî onları barıştırsın (!) ŞERİAT ile çatışan her şey merduddur! Tasavvuf nasıl şeriatla bozuşur?

3 — Sahife (27) «Kuşeyrî Tasavvufu, şeriâta, Gazalî ise, şeriâtı tasavvufa yaklaştırdı» denmektedir. Bu yorum, haksız olarak yapılmaktadır. Çünkü eğer tasavvuf! (Hâşâ) şeriâttan uzak bir şey ise, nasıl yaklaştırılmış olur? Şeriâtin aynisi olmayan, batıldır. Hak olan şeriâtla telif edilemez. Öyle ise Sayın Uludağın iddiası merduddur.

Sayın Uludağ, (43) sahifede çok korkunç ve korkunç olduğu kadar da sakat bir hüküm veriyor: «Bu gibi duyuş ve sezişlere yabancı olan akılcılar ve nakilciler ne dini, ne de insanı anlayabilirler!». Acaba akılcılar ve nakilcilerden kimleri kasdediyor? KELÂM âlimleriyle, MUHADDİSLERİ mi kasdediyor. Tabii FÂKİHLER, MÜFESSİRLER de akılcı ve nakılcılara dahildir! Dini nakleden Şafiî, Mâlik, Ebu - Hanife ve Ahmed bin Hanbel gibi nakıller dini bilmezlerse, nakl ettikleri dinin sayesinde insanı tanımazlarsa, kim tanıyacaktır? Kim bilecektir? S. Uludağ! Cezbe. Vecd, Sekr gibi haller, dinimizin ne şartı ve ne de rüknü değildirler. Dinin bilinmesi, öğrenme yoluyladır. Ancak öğrenilen tatbik edilir. Bazı çevrelere şirin görünmek için dini kaide ve prensibleri yıkmaya hakkın yoktur. (45) sahifedeki şu satırlarını okuyup düşünmenizi tavsiye ederim: «Hadisciler ahlakla ilgili hadîsleri aynen naklederler, bunların üzerinde inceleme ve araştırma yapmazlar. Kelâmcılar, felsefî ahlakın tesirinde bulunan mücerred ve nazarî bir ahlâk anlayışından söz ederler. Sûfîler (!) ise, şahsen yaşadıkları ve doğruluğunu manevî bir tecrübe ile öğrendikleri muşahhas ve tatbikî bir ahlâk anlayışından bahsederler!»

Hadîsciler kimlerdir? Başta Peygamberin ashabı, tabiin, müçtehidler, Buharî, Müslim, Ebu - Davud, Tirmizi, İbni - Mace ve benzeri zat'-lardır. Bay S. Uludağa göre bu zevat sadece teyp gibi, kaval tarzında hadisleri nakledegelmişlerdir (!) Nakl ettikleri hadîsleri yaşamamışlardır. Ruhuna nufuz edememişlerdir (!) Nerden biliyorsun S. Uludağ. Galiba bu iddianı Sufîyâne yaşayışından çıkarıyorsun. Hem ayıptır hem de günahtır. Bu ulu - orta laflar.. Kelâmcılar, felsefecilerin ahlâkının tesirinde kalmışlar (!) Onlar gibi düşünmüşler ya iman etmemişdir veya doğru dürüst imanları yoktur demek mi istiyorsun. Bu ibarenin başka bir tevili var mı? Bu Kelâmcılar kimlerdir. Ebul - Hasan Aşârî ve Ebu - Mansur Matüridi ekollarına dahil bulunan bütün kelâm âlimleri. Hatta

Risalenin yazarı Kuşeyrî de dahildir. Çünkü Aşârî ekoluna mensubdur. Fahreddini Razîler, Sadeddini Taftazanîler, Seyyid Şerifler, Gelenbevîler, hepsi kelâmcılardır. Hatta ehli sünnet âlimlerinin tamamı kelâmcıdırlar. Ne korkunç bir hüküm değil mi? Eğer yukarıda naklettiğimiz, ibarenin başka bir tevili, ve yorumu varsa siz söyleyiniz biz de inanalım. «Nazarî bir ahlâk anlayışından söz ederler kelâmcılar (!)» Yani kelâmcılar ahlâklı değil midirler. Ahlâktan nasibleri yok mudur? Sadece onun dedi - kodusunu mu yaparlardı? Bu ne korkunç bir ithamdır? Allahtan korkmak gerektir. Bu kadar mudekkik ve muhakkiki, islâmı yaşamadılar diye itham etmek ne demektir? Bir düşünsene!..

S. Uludağ, tasavvufî ahlâk diye bir ahlâktan bahsediyorsun «İslâmî ahlâk'ın var olduğunu biliyoruz. Bundan başka bir ahlâk nasıl olur? Hangi âyet, hangi hadîs veya hangi müçtehidin içtihadıyle sabit olmuştur bu tasavvufî ahlâk?. Bu tabir bile şeriât ruhuna ters düşmez mi? Allah insaf versin.

Ey ehli iman! Allah için S. Uludağın «Sûfîler, âyet ve hadîslerin emrettiği şeyi yapar, menettiği şeyi terkederler.» Sözüne dikkat ediniz. Ne büyük buluştur bu?.. Uludağ bey! Bu, mü'minin vasfı değil midir? Neden sadece Sûfînin olsun? Bu tahsis nerden çıkıyor? Şeriatcı böyle değil midir? «Tasavvufî ahlâk lâf değil harekettir» dersin. Acaba İslâmî ahlâk lâf mıdır? Biraz ölçülü konuşmak lâzım değil midir? Kuşeyrînin bahsettiği ahlâk, **İslâmî ahlâktır ve zaten** hakiki sofuların İslâm ahlâkıyla ahlâklı **olduklarını isbatlamaya** çalışmıştır. Onun kesesinden konuşmak hem ayıb hem de günâhdır. Sayın Uludağın sahife (45) deki «Ve dikkatli bir iç tecrübenin sonucudur.» cümlesi, okuyucuyu sofuların mâsum ve her korkudan kurtulmuş olduklarını savunduğu zehabına kaptırır! Peygamberlerden başka İSMET sıfatı hiç kimseye verilmemiştir. Herhalde bunu biliyorsun. O halde neden ifrat ediyorsun? Sana müjde vereyim ki, günümüzde tasavvufculuk iddia eden çevrelerin hepsi seni tasavvuf düşmanı bilirler artık. Onların gözlerine girmek ve onlara şirin görünmek için zorlanmaya hacet yoktur. «Allah bir kulunu sevdiği zaman, sevdirir!» (H. Kudsî)

(51) sahifede «Kuşeyrî belli bir şeyhe bağlanmayı şart koşmamıştır» diyorsun, bu yorumun yanlıştır. Kuşeyrî, bu şartı koşuyor. Ancak peygamber olmadığı veya ileri sürdüğü nitelikte şeyh olmadığı için, bu içtihadının tatbiki mümkün değildir desen daha iyi edersin. Zira onun zamanındaki Hanbelîler, onun bir çok fikrine yanlıştır demişlerdir. Hanbelî mezhebinin kaidelerine dayanarak onunla fikir mücadelesi yapmışlardır. Hanbelî mezhebinin hak bir mezheb olduğu da hepimizin malûmudur.

(55) sahifede bizim tercümemizden övgü ile bahsetmeyi çok arzu

ettiğini fakat buna imkân bulamadığını yazıyor, neden olarak da kelime ve istilahların bâtınî, sırrî ve tasavvufî manalarına inmediğimizi yazıyorsun. Bir de bizi müellifin ifadelerini sathileştirmeye çalışmakla itham ediyorsun. Yersiz açıklama ve müdahalelerde bulunduğumuzu söylüyorsun. Bâtınî manaları bilmekle mükellef değilim. Bâtinî'ci değilimki işi o tarafa kaydırayım. Yalnız siz bâtinî manaları çıkarmak için daldığınızda en basit ibareleri bile yanlış manalandırmışsınız... Nitekim bunları maddeler halinde zikredeceğim. Yoksa yanlış mana vermek bâtinîyi bilmenin şartı mıdır? İbareyi sathileştirmeye değil, netleştirmeye çalıştım. Şeriâtla çatışmayacak şekilde Ensarî ve Arusîden nakiller yaparak Risalenin rekik ibarelerini parantez arasında açtım. Bizim tercümemizde Allahın inayetiyle inanç hataları yoktur. Fakat senin açtığın parantezlerden ne haber? «A'lel arşı isteva» âyetini meallendirirken parantez içinde (arş üzerinde OTURDU) dersin. Bu olur mu? Yoksa bu mana, tasavvufî ve derûnî midir? Belki de (!)...

«Denildi, Rivayet edildi, Hikaye edildi» gibi temriz sığalarıyle ifade edilen görüşlerin zaif görüş olduğunu belirten önsözümüze çatıyor, bu kaideler hadîs, tefsir ve fıkıh ilimlerinde geçerlidir, tasavvufda değildir diyorsun. Bizim de bundan habersiz olduğumuzu yazıyorsun. Bu hususda hangi kaynağı gösterebilirsin ki tasavvufta bu kaide geçerli değildir?

(55) sahifede «Muhabbet Rabbin iradesine kalbin uymasıdır denilmiştir» sözü Kîl ile başladı diye muteber değildir veya buna fazla güvenilemez denilebilir mi? deyip verdiğimiz kaideyi aklınca çürütmeye kalkışıyorsun! Senden sorsak, acaba bunun aksi olarak veya başka şekilde MAHABBETİ tarif edenlerin tariflerine nedersin? Cevabın ne olacaktır? Aynı misal için sorup «Acaba kulun kalbi nerden Allahın iradesinin öyle olduğunu bildi?» desek ne cevap verebilirsin? İşte cevap olmadığı için bu tarif KİL ile ifade edilmiştir.

«EBNAUD - DÜNYA» tercümesinde «dünya uşağı» değil «dünya yavruları» dediğimiz için bize çatıyorsun. Kelimelerin zabtlarını yanlış yaptığımızı yazıyorsun (Bişr) yerine (Bişir), (Şûniziye) yerinde (şavnaziyye) yazmışız diye tenkid ediyorsun. Oysa (Bişr) gibi olan (Hızr) ı da siz (Hızır) şeklinde yazıyor (Sûfî) yerinde (Sofu) yu en az yirmi yerde kullanıyorsun. Amma öyle kullandı diye bizi tenkid ediyorsun. Âyet ve hadîslerde hata yaptığımızı yazıyorsun. Keşke misal verseydin. Amma biz senin hatalarının bir çoğunu sayfa numaralarıyla vereceğiz. Osmanlıca ve Türkçe tercümeler elinde olduğu halde Risalenin tercümesinde tam muvaffak olmadığın ve binlerce yerde hatalı tercüme ettiğin, kitabı yeniden gözden geçirmenin zaruri olduğunu bildiriyor, sizi ikaz ediyoruz. Yakında İbnu - Haldunun Şifâüs - Sâlini de tedkik edip, hatalarını

tesbite çalışacağım, inşallah onu da Kuşeyrî gibi oldu bittiye getirmemişsindir.

Tercümen için «Tercümenin açık - seçik ve anlaşılır olmasına önem verilmiştir» diyorsun. Bilâkis Risalenin açık yerlerini bile çoğu kez anlaşılmaz bir tarzda tercüme etmiş bulunuyorsun, misalleri gelecektir.

61. sahifede Mukaddime başlığı altındaki bölüm serapâ yanlış tercüme edilmiştir denilse, yeri vardır. Meselâ: «Onu çift yapıp yardım eden çocuğu yoktur» manasına gelen [velâ veledün yeşfe-u'hu] sanki [yeşfeu'lehü] imiş gibi «kendisine şefaatçı olacak bir çocuğu yok» deyip yanlış mana veriyor ibareye.. Bu yanlış tercümeyi takip eden «ne de bir ortağa sahip olmaz» cümlesi Kuşeyrîde yoktur. Parantezin içine de alınmamıştır. Acaba neden?

«Onu çoğul yapan bir sayı yoktur» manasına gelen [velâ adedün yecmeu'hu] yanlış tercüme edilmiş olmakla beraber parantez açılıyor [o sayıların toplamı değildir] deniliyor. Acaba Süleyman bey bu manayı nerden çıkarır?

[Vela mekanun yümsikühü] ibaresindeki zamir mekana raci olduğu halde, çevirenin kanaatıyle pek mükemmel sayılan bu tercüme, zamiri Allaha göndererek ve tercümeyi de yanlış yaparak «hiç bir mekanda ikâmet etmez» demektedir (!) İbarenin manasından uzak bulunan bir «Hasılı bil - Manaya» gitmektedir.

61. sahifenin içindeki hataları tesbite devam edelim.

[Vela fehmun yukaddirühü] ibaresinin başına gelenlere dikkat ediniz. Sayın S. Uludağ **FEHMİ** akıl manasına alıyor. «Yukaddirühü» yu da «Kadir olamaz» manasına alıyor. «Hiç bir akıl onu idrak etmeye Kâdir olamaz» dır. «Bişr» kelimesini «Bişir» şeklinde yazdığımıza tahammül göstermiyen bu zat, acaba «Takiredemez» manasına gelen «lâ yukaddirühü» yu «lâ yakduru» imiş gibi tefsir etmesine ne diyecektir? Merak ediyorum?

Sayın S. Uludağ, Sûfiyâne hayatı çok iyi bildiği için (!) Kuşeyrî'nin [Ve eşkürühü alâ mâ yezvî ve yedfeu'] ibaresini «vermediğine (Acaba bu mana yezvinin mi yoksa yedfeûnun mudur?) ve defettiğine karşılık da ona şükrederim» şeklinde manalandırır (!) Heyhat, Süleyman kardeş! Manadan uzaksın. O, ibarenin manası «Verdiği ve hazinelerinde beklettiği nimetlerin karşılığı olarak ona şükrederim» dir «Yedfeu'» burada defetmek manasına değildir. «Vermek», «saçmak» manasınadır. Hani Sofîlerin terimlerini biliyordunuz? Hz. Muhammed (S.A.V.) ne güzel söylemiştir «Kardeşine bir kuyu kazan, o kuyuya düşer!»

Devam edelim «Onunla kanaat ederim» diye tercüme yapıyorsun. Acaba «Onunla» zamiri nereye racidir? Doğrusu sayın Uludağ ibaresini çözememiştir. [Ve aknau'] yu [Etevekkelü] üzerine atfetmiştir (!) Oysa

doğrusu bizim tercümemizdir. Bak da insaf et, hakikatı öğren« Her emrimi ona havale eder, verdiğine kanaat ve vermediğine razı olurum.» Yani [Bimâ yu'ti ve yemneu'] daki harfi cerr «Eknau» ya da «Erza»ya da taalluk eder. Anlaşıldımı kardeşim! Vebalı pek ağırdır. Bu iddiaların doğru olup olmamasını merak eden erbabı tahsil, lütfedip Kuşeyrînın şerhi kadı Zekeriya ile Arusînin cild 1, sahife 27 ye baksınlar.

Gelelim 62. sahifeye, bu sahifenin ilk cümlesinde «Ona sığınınki gibi» ibaresi vardır. Acaba «gibi» tabiri nerden çıkıyor? Böyle bir benzetme Kuşeyrinin ibaresinde yoktur. Doğrusunu Ali Arslanın Sûfiyâne hayattan uzak (!) tercümesinden okuyunuz: «Onun birliğine kesinlikle inanan ve güzel takviyesine sığınan bir kimsenin şahidliğidir bu şahidliğim». Gördün mü bu iş pek basit değilmiş. «Mümtaz bir emindir» bu tercüme yanlıştır. Zira «Müçteba» mümtaz manasına değildir. Mustafa gibi muhtar (seçilmiş) manasına gelir. «Bir» tabiri yerinde kullanılmamıştır. Çünkü «Emin» kelimesi zamire izafe edilmiştir. Meçhûl imiş gibi mana verilemez. Sûfiyâne hayatı yaşayan mütercim kaideleri bilmelidir. Doğrusu «Seçilmiş emini ve bütün halk için gönderilmiş peygamberidir.» Bak Ali Arslanın Kuşeyrî tercümesi sahife 18.

«Pek çok salât ve selâm eylesin» ibaresinden bir şey anlaşılmamaktadır. Bu tercüme, «Salât» ve «Selâm» ın Allah tarafından olduğu zaman hangi mânaya geldiğini ayırd etmiyen bir kimsenin tercümesidir. Doğrusu, bizim şatahattan uzak tercümemizdedir. 18. sahifeye bak.

«Sûfi zümreleri için» tercümesi yanlıştır. Zira [ila cemaatıs - Sûfiyye] ibaresinin manası olamaz. Doğrusu «Sûfiler cemaatına» dır. Dikkat et. S. Uludağ «Amma Bâdu» yerine «Başlangıç» terimini kullanıyor. Arusî, «Amma Bâdu» terimi üzerinde konuşurken «Bu kelimeyi başlangıçta da sonra da getirmek uygun değildir. Ancak iki değişik kelâm arasında getirilir» der. Acaba Kuşeyrîyi tercüme eden tasavvuf dersi hocası sayın Uludağ mı doğru tercüme etmiş veya Şarih Ârusî mi doğru söylüyor?

«Dostlar! Allah sizden razı olsun» bu tercüme yanlıştır. Zira şerhlerde «DOSTLAR» değil «Ey Sofîler» takdir edilmektedir. Doğrusu bizim tercümemizdir. «Amma Bâdu (Besmele, hamd, Selâtü - Selâm) getirdikten sonra, (ey Sofîler Cemaatı!) Allah sizden razı olsun (Biliniz ki)»

S. Süleyman bey, 62. sahifeyi üstünkörü ve salla kalem gittiği için perişan etmiştir. Bakın [Vahtassehüm Min beynil ümmeti Bitevalii envarihi) ibaresini nasıl tercüme ediyor?

«Ümmet içinde ilâhi nurların doğduğu mahal olma hususiyetini onlara bahşetti.» Buyurun cenaze namazına. Bu ibare ile bu mananın ne münasebeti vardır? S. Uludağ! Acaba tercüme yaparken hiç şerhlere

bakmadın mı? «Tevalii Envarihi» izafesi sıfatın mevsûfüne izafesidir. Doğru tercümesi «Ümmetin arasından doğan nurlarıyla onları tahsis buyurmuştur.» Neden o kadar ibareyi çıkmaza sokuyorsun? Bizim tercümeyi alsaydın piyasadaki tercüme aktarıcıları gibi, bazı değişiklikler yapıp takdim etseydin daha hayırlı olmaz mıydı? Emin olunuz; bu hatalarla beraber tercümenizi okuyan bir insan, tasavvufu da, Sofuları da yanlış anlamış oluyor. Siz de vebalda kalırsınız!

«Hak Teâlânın yardımıyla umumu hallerinde hakikattan ayrılmayan ancak onlardır» manasına gelen bir cümleyi, iyi çözemediğin için bilinmez bir tarzda tercüme ediyorsun «Bunlar (bu, [HAÛLAÎ] nin tercümesidir. «Hüm» zemirinin tercümesi değildir. Onlar demen lâzımdı) bütün hallerinde (Bütün) CEMİ kelimesinin tercümesidir. Umumun tercümesi değildir dikkat et) nefisleriyle değil Hak ile beraber ve Hakkın iradesiyle bulunurlar». Acaba ibaredeki «HAK» kelimesi iki yerde de Allah manasına mıdırki, öyle mana veriyorsun? «Beraber, iradesiyle bulunur» tabirlerini ibarenin neresinden çıkarıyorsun? Sayın Uludağ! Orada umum bütün manasına değildir. Hakkın birisi, hakikat manası ve batılın tersi demektir. Diğeri de Allah demektir. (B) harfi istiane içindir. [Teemmel]

Süleyman bey [Velem yettekilu alâ mâ hasele lehüm ilâahiri] ibaresini «ne elde ettikleri saf hallerden hiç bahsetmemişlerdir» tarzında manalandırır. İttikal ile tekellüm arasındaki farkı unutmuş görünüyor. Birader! İttikal, yaslanmak, güvenmek demektir. Dikkat et. [Velem yetekellemü] demiyor. Hani siz tercümenizin 56. sahifesinde «Asırlarca evvel yazılan Risale gibi klâsik değerdeki bir eserin, on asıra yaklaşan bir zamandan sonra, bu kadar perişan bir şekilde tercüme edilmiş olması, ilmin alanında hangi noktadan nereye geldiğimizi göstermesi bakımından dikkat çekicidir.» demek suretiyle bize tanediyorsunuz. Nedeni de bazı özel isimleri zânnınca yanlış kullandığımı gösteriyorsun. Acaba «Serrî» yi yüzbin defa «Sirrî» okursam senin bu ilmî hataların kadar mesuliyeti mucib midir?

Işıkcıların hedefi olduğun için sana tenkitlerimi tevcih etmem aklımdan bile geçmezdi. Velâkin «el - Badî ezlem» kaidesince sen istedin. Hak da tecelli etti.

62. sahıfenin sonunda «... taşıdığına iman etmişlerdir» diyorsun. Kusura bakma bu manayı nerden çıkarıyorsun? İMAN tabiri yok oralarda. İbarenin derinliğine nüfuz etmemişsin. Be dostum... Ali Arslan kardeşinin o beğenmediğin ve titrine dayanarak okutmadığın tercümesine bak «Çünkü bilirlerdi ki, Cenab-ı Hak, dilediğini yapar......» Zira ibarede geçen «ilmen» tabiri Mefulun lehdir. Dikkat!..

65. sahifeyi tedkik edelim : El - Ceririnin sözünü anlaşılmaz bir

tarzda tercüme ediyor. «Bir kimse tevhid ilmine (Allahın var ve bir olduğunu gösteren)...» Burada «Tevhid ilminden» sadece parantez içinde gösterdiğin mana ilmi kelâm kasdediliyor. Mukallidin imanı bahis konusudur. Dikkat et. Hani Ali Arslan, ilk Sofuların isimlerini bile yanlış (!) yazıyor diyordun, neden «El - Cüreyrî» yi «Ceriri» diye yazıyor ve KADI ZEKERİYAYE muhalefet ediyorsun?

Aynı sahifede başka bir yanlışda «Daha sonra akaid bahsinde ihtiyaç duyulan hususları şumûlüne alan meseleleri BİR TERTİB dahilinde fakat kısa olarak alacağız»

Kuşeyrinin ibaresinde «BİR TERTİB» manasını ifade eden lâfız yoktur. Ancak meçhul olmayan «ET-TERTİB» vardır. Manası da «Akaidde en mühim olanı önce, diğerlerini de ihtimam derecesine göre alıp tertip edeceğiz» demektir. Bana öyle geliyorki, sayın Uludağ, senelerce usul, kaide, gramer tahsil etmeyi manasız buluyor (!) Evet kaidelere, pervâ etmeyişi, bunu gösteriyor. Sayın Uludağ «Âlet - Tertip» ile «âla tertibin» arasında fark vardır. «Belli tertip üzerinde» ile «bir tertip üzerinde» arasında fark olduğu gibi... Marufu meçhul yapmaya hakkın var mıdır?

66. sahifeyi tedkik edelim : Cüneydin kelâmını paramparça ettikten sonra, illet - Mâlûl bağlantısını da hiçe sayıp şöyle diyor Sayın Uludağ «Şübhesiz ki, kendine mâlik olan, Allahı bilen, mülkün ve mülk üzerinde tasarrufta bulunma yetkisinin kimin hakkı olduğunu bilir, Mâliki tanımıyan mülkünü de tanımaz.»

Ey ilim erbabı! Allah için söyleyin [fe inne men lem yârıf Mâlikehü lem yâterif bil - Mülki limen istevcebehü] bu ibare «Kendine mâlik olan» «Mülkün ve onda tasarrufta bulunma yetkisinin kimin hakkı olduğunu bilir» cümleleri bu ibarenin neresinde vardır?

Sayın Uludağ! [fe inne men lem yârif...] [inne evvele mâ yahtacü] nün illetidir. Doğru manasını, bizim tercümeden oku.

S. Uludağ aynı sahifede : «Onun misli gibi bir şey yoktur» (Şûrâ: 11) Bu meal yanlıştır. Hatta kasden böyle yazmışsan, Allaha (Hâşâ) misil tesbit etmiş olursun. «Misli vardır de (!) o misil gibisi yoktur» manası ortaya çıkar! (K) harfinin zaid olduğunu unutmuşsunuz gâliba!.

67. sahifede «Hadîs, cisim ve madde olarak ortaya çıkmış ve idrak edilir hale gelmiştir» deniliyor. Oysa bu ibare Kuşeyrîde yoktur. Ehhh ne olacak, nasılsa kimse tedkik etmez yâ? Acaba sorabilir miyim «Hadîs olan Arez, cisim midir, madde mi?» lûtfedip cevap verirsen memnun olurum.

Aynı sahifede «Sebeblerde (canlılarda)...» denilmektedir. Sebeblerin canlılarla tefsir edilmesi nerden çıkar? Gâliba canlılık ile canlılar burada karıştırılmıştır! Ne dersin?

Başka bir yanlışlık «yan onu sıkışık hale getirmez!» ibaredeki (İN-DE) yan manasına değildir. Mahall (yer) manasınadır, yani mekandan münezzehdir demektir.

Sahife (69) un yanlışlıklarını tesbite devam edelim. «Ruhlar ve cesedler zatları ile değil Allah ile kaimdir» bu tercüme yanlıştır. Çünkü [Kâmeta billahi] nin manası «Onun kudretiyle oluştular» demektir. KADİM'in hadislere yer olduğuna inanan yanlış inançdadır. Hani tasavvufî hayatı yaşıyor, istilahları bildiğini iddia ediyordunuz? Ecdad ne güzel söylemiştir. «Büyük lokmayı yut, fakat büyük lâf etme!»

Eksik bir tercüme daha : «Kim çaba harcayarak maksadına ulaşacağını zannederse, kendisini boşuna sıkıntıya sokar!» ibarenin tam tercümesi şöyledir «Kim ki, var gücüyle çalışıp (Allahın dileği olmasa bile) maksadına varacağını zannederse o, nefsini yormuştur.»

İbaredeki parantezli kısım takdir edilmezse Cebriyecilik görüşü ortaya çıkar. Çalışma ve didinmenin hiç bir değeri kalmaz. Tabii bu incelikler usulu bilmeye bağlıdır. Çalışmak lâzımdır. Kendiliğinden olmak — istisnalar hariç — sünnetüllaha mühâlifdir.

Sahife 71 de Uludağ, parantez içinde korkunç bir hata işliyor «Allah Arş üzerinde istiva etti (Kuruldu, oturdu)» der. Allahı kurulmak ve oturmaktan tenzih ediyoruz. Bu duruma göre sayın Uludağ mucesime oluyor. İmam Mâlik hayatta olsaydı ve bu tür tefsirini görseydi Uludağı huzurundan çıkarırdı. Çünkü İSTEVA'nın manasını soranı huzurundan kovmuştur. Sayın Uludağ! Bil ki istevadan muradullah ne ise o şekilde inanmak gerektir. Lugavî mana burada yürümez. Veya (İS-TEVLA) ile tefsir edilir. Bu, yanlış inancın ne kelâmcıların ne de selefin inancı değildir. Acaba kelâm sâhasında başka bir «Ekol» mu doğmuştur?

Sahife 73 de «Biz Sûfilere aid bu akideleri şu şekilde tertip ettik.» tercümeniz yanlıştır. İbareye müracaat edilsin. Doğrusu bizim tercümemizdedir. Okursan iyi edersin.

«Onun iki eli vardır» bu tercüme, hem korkunç hem de yanlıştır. Lugavî mana burada kullanılmaz. Yede olduğu gibi ve keyfiyeti Allahın ilmine havele etmek suretiyle inanılır veya (Kudret) ile tevil edilir.

«Muhayyilde» ibaresi yanlıştır. Doğrusu «Muhayyilelerde» dir. «Akıl» tabiri yanlış, doğrusu «Akıllar» dır. Çünkü kitabı mealen vermiyorsun tercüme ediyorsun. Doğrusunu yazman lâzımdır. Tahrif etmeye hakkın yoktur.

74. sahifenin ilk satırında «O bir cihetle olmaksızın ahirette görülecektir.» (Ahirette) kaydı Kuşeyrîde olmadığı gibi, Şarih Ensarî de tak-

dir etmiyor. Acaba neden buraya sıkıştırılmıştır? Yoksa Resûlüllahın Mi'raçta Cemalullahı müşahe ettiğine mi inanmıyor sayın mütercim?...

Sayın Uludağ, «Bişr» kelimesini «Bişir» şeklinde yazdığımızı ayıpsıyor. Acaba «Hızr» ı (Hızır) yazdığına ne diyecektir. Bak sahife 78 e...

S. Uludağ, Serîyyi (Sırrı) şeklinde yazdığımızı tenkid ederken samimi olmadığı için aynı satırda Serînin pederi Mugallisin adını (Mugalles) diye yanlış yazıyor!.. Bu hatayı 83. sahifede tekrarlıyarak (Mugallas) yazmak suretiyle daha da Mugallis'dan uzaklaştırır. Şâir ne güzel söyledi: «Rıza gözü, her ayıbtan kapalıdır. Bunun tersi, kem göz de kötülükleri deşip ortaya çıkarır! «Biz, 65. sahifenin en son parağrafında «BİŞR» yazdığımız halde, nazarı itibara alınmayarak bu kelimenin (BIŞIR) şeklinde yazıldığını büyük bir hata kabul ederek başımızda vâveyla koparır ve doğrusu «Bişr» olduğunu kaydeder (!). Ne büyük hata! Amma öte tarafta kendisi (Hızr) ı (HIZIR) yazıyor.

Sofuların hal tercümesi bölümünü tenkid dışı bırakıyorum. Tasavvufî istilahlar kısmını tedkike geçiyorum. Numune için sadece çok bariz hatalardan bazılarını belirterek kısa kısa geçeceğim. Zira S. Uludağın bütün hatalarını rabtetmeye kalkışmak uzun sürer.

142. sahifenin birinci satırından hatalar başlamaktadır. «Hakikat ehlince» tercümesi yanlıştır. Doğrusu «Ehli tahkik nezdinde...» dir.

«Tasavvur edilen bir hâdisenin bağlı olduğu muhakkak bir hâdisedir» yanlıştır. Doğrusu şöyledir «Vaktın hakikatı, vehmedilen bir hâdisedir ki, oluşu kesin bir hâdiseye bağlanmıştır.»

«Sûfi vaktın uşağıdır» yanlış ve çirkindir. Doğrusu «Sofî vaktının oğludur» yani ne geçmişe ne de geleceğe bakmaz, ancak bulunduğu vaktı değerlendirir. Dikkat oğul ile uşak arasında fark vardır. Vaktı «HAL» ile tefsir etmek yanlıştır.

Sahife 144 de «Şu halde bir kimsenin makamı içinde bulunduğu (ve çalışarak ulaştığı) yerdir. Riyazetle meşgul olduğu şeydir.» şeklindeki tercüme yanlıştır. Doğrusu «Binaenaleyh her ferdin makamı çalışma neticesinde elde ettiği yerdir. Ve riyazet çekmek suretiyle meşgul bulunduğu merkezdir.»

«Keşke amele sıkı bir şekilde sarılın» Bu tercüme Kuşeyrînin ibaresinin tercümesi değildir. «Hellâ» kelimesi nerede «LEYTE» [Keşke] manasına gelmiştir? Doğrusu «Neden size o ibadetlerin yoktan varedicisini ve hakiki icra ettirenini görmek suretiyle onlardan kaybolmanızı emretmemiştir?» dir.

Anlaşıldıki, bu klâsik eserlerin çözümü ve gerçek tercümeleri ancak eski medrese kalıntılarına mahsus ilâhi bir lûtufdur. Ünvanlar ve titirler meseleye hal çaresi olamıyor. Süleyman bey, azıcık dolaşık olan terkibleri çözememekte, yanlış tercümeler yapmaktadır. Üstelik DERGÂH

YAYINLARI arasında neşredilen bu tercümesi, yüksek tahsil yapan bazı mekteblerimizde tasavvuf ders kitabı olarak okutulmakta imiş? Bu müesseselerde meslek dersleri hocalarını bu tercümeyi aslıyle karşılaştırmaya davet ediyorum. Allah rızası için bakınız. Tercümenin hatalarının doğrularından daha fazla olduğunu göreceksiniz. Tabiidirki bunları söylerken içim sızlıyor. Zira yüksek tahsil yaptıran müesseselerimizde müderrislik yapmakta olan zatların kâmil ve mukemmil olmalarını canu - gönülden arzularım. Amma S. Uludağ, müzekkeri müennes, müfredi cemii, cemii tesniye, fiili ismu - fâil, ismu - fâili meçhul tarzında kullanmaya devam ededuruyordur.

Kuşeyrinin metnini Mısırlı âlimler tahşiye ve tâlik yapmak, kelime zabt - u - rabtu tesbit etmek suretiyle gayet kolaylaştırdıkları halde S. **Uludağ bu kadar** hatalar yapıyorsa, acaba İbnu - Haldunun «Şifaus - **Sail»** ini nasıl tercüme etmiştir? Merak ettiğim için tedkike karar verdim.

Artık her sahifedeki hatalara değil, kitabın çeşitli sahifelerinden bazı hatalara işaret ederek geçeceğiz:

(S. 157) «Cüneyde ait şu şiiri okumak Sûfîler arasında adettir» ibaresi yanlıştır. Doğrusu «Cüneydin söylediği şu şiiri okudular» dır.

«Vecd hâli beni sana canımdan (!) ve ciğerimden (!) daha çok yaklaştırdı (!)» tercümesi, yanlıştır. Doğrusu şöyledir «Muhakkak ki, **vecd seni içime** yaklaştırmıştır.»

Evet «DANÎ» kelimesi «SEYYERE» fiilinin ikinci mefûludur. İsmu - **tefdil değildir. Dikkat et..**

Cemül - Cem' **konusunun sonundaki** şiiri tamamen yanlış ve dolanbaçlı bir tarzda mana etmiştir sayın Uludağ...

«Kendimden ayrıldım, onunla birleştim öyle ise, Mevlâsıyle arasındaki vuslata mahall olan ferd, iki adeddir» mealindeki son fıkrayı dolaştıkça dolaştırmıştır. Ve bütün bu kıvrımlara rağmen isabetli bir mana tesbit etmemiştir.

(Sahife (183) de şu yanlışlık, ters yönden kayda değer. «İnsan (ruh ile değil) hayat ile diri ve canlıdır (!)» Doğrusu şöyledir «Öyle ise, insan hayat ile diridir. Fakat ruhlar kâlblerde yerleştirildiği müddetçe...»

Sahife (187) de ufak bir hata (!) «bu Hac ile ilgili erkanın çoğu Arafatta vakfeye durmaktır (!)» Doğrusu «Yani haccın büyük rüknü Arefe vakfesidir.» dir. Zira «erkanın çoğu Arafatta durmaktır» ibaresi hiç bir mana taşımaz. «Mü'zem» kelimesi «büyük» ile tefsir edilir, «çoğu» ile değildir. Çünkü Arafatta vakfeye durmak, bir tek rükündür. Bir kaç rükün değildir ki, çok olsun (!)

Sahife (193) de mucahede bahsindeki, âyeti yanlış manalandırarak «yolumuzda mucahede edenleri biz doğru yolumuza iletiriz» demekte-

dir. Doğrusu «yolumuzda cihad edenleri yemin olsun yollarımıza iletiriz.» dir. S. Uludağ, bari âyetlere dikkat etmeli idin...

Ayni konunun hadîsini de yanlış manalandırır. «Adalet kelimesini söylemek» der. Doğrusu «Hakkı söylemektir» Adalet kelimesi diye bir şey orada yoktur.

Sahife (195) «Emredileni yapmada ayak diretti mi, onu isteğinin aksi istikametine sevketmek gerektir» Bu fecaata bakınız! Yani nefis ille cuma' namazına gideceğim diye israr ettiğinde siz, cuma' namazına gitmeyiniz deyip onu cuma'dan men edeceksiniz değil mi? Gâliba bu Sofiyan değil Sûfiyâne bir manadır. Her ne ise... Doğrusu «Emr olunanları yapacağı anda durup gitmezse, isteğinin hilâfına sevk etmesi gerektir. (Yani emr olunanı ona zorla da olsa yaptıracaksın!) demektir.

Sahife (198) de Halvet ve uzlete delil olarak getirilen hadîs-i şerife yanlış mana vermektedir. «Bütün insanların maişetlerinin (herhal Meâiş kelimesini kazanılan nesneler manasına alır S. Uludağ (!) sağladıkları (nerden çıkıyor?) Kaynakların (bu takdirde hadîsde olamaz)...» S. Uludağ! «Meâiş» yaşantılar demektir. Hadisin doğru manası «Bütün insanların yaşayışından daha hayırlı yaşantı...» dır. Çünkü Şarih «Recülen» tâbirinden önce «Maişete» kelimesini takdir eder. «Sağladıkları», «Kaynakların» gibi bir sürü boş lâfın takdir edilmesi sizin hadîs ve âyetlere ne derece nüfuz ettiğinizin birer emaresidir. Çok mutala edip çalıştıktan sonra tercüme yapmanı tavsiye ediyorum. Başarılar.

Hadîsi şerifin son cümlesi SEHLİ MUMTENİ olduğu için perişan etmişsin «İnsanlar içinde hayır üzere bulunan kimse işte bu zattır.» diye tercüme ediyorsun. Doğrusu ise «Bu insan, insanların şerrinden kurtulmuştur!» dır. Hadîs ve âyetlere dikkat gerekmez mi?

S. Uludağın Dergâh yayınları arasında neşredilen «Kuşeyrî» tercümesi hakkındaki tesbitlerimize burada son vermekle beraber raporumuzu da sayın okuyuculara takdim edelim: 1) Kitab akaid hatalarından hali değildir. 2) Tercüme hatalarıyle doludur. 3) Âyet, hadîs ve şiirlere hiç nüfuz edilmemiştir gibi bir durum var ortada. 4) İsrarlı bir şekilde ŞERİAT, HAKİKATIN aynısı değilmiş gibi bir havayı estiriyor 5) Tekili çoğul, çoğulu ikil, erkeği kadın, malûmu meçhûl şeklinde tercüme etmek sayın mütercimin huyu haline gelmiştir. Son olarak bu hali ile okunamaz.

Bu faslı kapattıktan sonra mâlumunuz olsun ki, «KUŞEYRİ RİSALESİNİ» yeniden gözden geçirdim. İmkan nisbetinde vaki olan hatalarımı tashih eyledim. Özel isimlerde kaynaklara müracaat ederek bir takım değişiklikler yaptım. Ben Medrese ehli olduğum için bazı isimleri galatı meşhur gibi yazıyorum. Mesela «Serî» yi «Sırrî» şeklinde tahsil boyunca okumuşumdur. Ve öyle de yazmışım. İlmin esasından daha faz-

la isim ve künyeler üzerinde duran devrin insanları bu yoktan mal bulmuş mağrıbılar gibi bize hücûm etmiş ve etmektedirler. Bir bakımdan haklıdırlar. Zira az bir müracaat neticesi bu durum düzelebilir. Fakat unuttukları bir durumu hatırlatalım «Galeti meşhur daha doğrudur». Allaha şükürler olsun ki, muarızların bütün itirazları bu noktadır. Tektekrar garazsız ve ivezsiz olarak bizi uyaranlara teşekkür eder, Allah razı olsun derim. Allahu Teâlâ bu milleti ciddiyetten uzak tasavvufun ruhuna bigâne müteşeyyihlerin sahte sofuların ve tasavvufu ticaret metaı yapanların şerrinden korusun. Amin. Şair «Dini mübini Ahmedi berbâdi dâd — Der sünniyan teşeyyüh der, şiiyan içtihad.» Yani Resûl-ı Ekremin mübarek dinini sünnilerdeki teşeyyüh davasıyla şiilerdeki içtihad davası berbad etmiştir dedi. Şeytandan kaçındığınız gibi şeriatı zahiri ilim sayıp kendisinde hakikatın bulunduğunu iddia edenden kaçınınız. Allaha hamd, Resûlüne salat ve selâm olsun.

Ali Arslan

MÜELLİFİN ÖN SÖZÜ

Rahman ve rahim olan Allah'ın ismiyle başlarız.

Mülkünün büyüklüğünde, büyüklüğünün güzelliğinde tek olan, birliğin yüceliğinde güçlülükle nitelenen, her ihtiyacın giderme kaynağı bulunan yücelikle beraber her türlü eksiklikten uzak, zatında her dengin benzerliğinden yüce, ve sıfatlarında her türlü sonuçlanma ve kusurdan uzak bulunan Allah'a hamd mahsustur.

O, Allah (Celle Celaluh) ki, kendisini, yarattıklarından ayırd eden özel sıfat ve niteliklere, yarattıklarına benzemediğini bildiren ayetlere sahibtir. Öyleyse o, her türlü eksiklikten uzak ve münezzehtir. Onu kapsayan sınır, onu derleyen çokluk ve çemberi'ne sokan tasavvur (düşünce), iki yanının arasına alan herhangi bir hudud yoktur. Hiç bir kimse yoktur ki, ona yardım etsin. (Kimsenin yardımına muhtaç değildir.) Onu çiftleştirip tamamlayan herhangi bir evladı yoktur. Onu içinde tutan bir mekan, onu idrak edip kuşatan bir zaman, onu hakkıyla takdir edip künhine vakıf olan bir anlayış ve onu layikiyle tasavvur eden bir vehim (1). mevcut değildir.

«NASILDIR O! NEREDEDİR O» demekten yüce ve münezzehtir.

Yine onun hakkında:

«— O, sanatıyla güzelliği kazanmış veya fiiliyle eksiklik ve çirkinliği nefsinden uzaklaştırmıştır.» denilmez.

(Zira onun güzelliği zatîdir. Onun eksiklikten uzak bulunması uluhiyyetinin icabıdır.) Çünkü onun benzeri bir şey yoktur. Söylenenleri işiten ve yapanları gören O'dur. Hiç bir diri onu mağlup edemez. Mahlukatın durumlarını bilen, istediğini yapmak veya yapmamakta serbest olup güç sahibi olan ancak odur.

Kuluna dünya ve ahiret hayrından vermesi ve onlar için bunu yapması karşılığında ona hamdederim.

Verdiği ve hazinelerinde beklettiği nimetlerin karşılığı olarak ona şükrederim. Her emrimi ona havale eder, verdiğine ve vermediğine kanaat getirir ve razı olurum.

---

(1) VEHİM, insanın dimağına yerleştirilen ve cüz'i manaları idrak eden bir kuvvettir. Veya hükmün zayıf tarafına denir. Nitekim, kuvvetli tarafına ZAN denildiği gibi.

Allahtan başka hak mabud olmadığına şahidlik ederim. O, biricik Allah'tır, O'nun ortağı ve şeriki yoktur. O'nun birliğine kesinlikle inanan ve güzel gücüne sığınan bir kimsenin şahidliğidir bu şahidliğim!

Şahidlik ederim ki, Hz. Muhammed, O'nun seçkin kulu, seçilmiş Emini (emniyetli kulu) ve bütün halk için gönderilmiş peygamberidir.

Cenab-ı Hak, Resûlüllahın karanlık gecelerin lambaları mesabesinde bulunan âlinin ve hidayet anahtarları olan ashabının üzerine rahmet deryasını coştursun. Ya Rabbi! Onları, hoş olmayan her hadiseden de koru!.

Elinizde bulunan bu kitap, Allah'ın rahmet ve yardımına muhtaç olan Küşeyrili Hevazin'in oğlu Abdulkerim'in İslâm dünyasında bulunan sofular (2) cemaatine Hicrî 437 senesinde yazdığı bir risaledir.

AMMA BADU! (Besmele, hamd, selat-ü selâm getirdikten sonra, ey Sofular cemaati!) Allah sizden razı olsun! (Biliniz!) Allahu Teala, şu Sofular cemaatini veli kullarının hayırlısı kılmıştır. Resûller ve peygamberlerinden (Allahın selatü selâmı onların üzerine olsun) sonra bütün kullarından onları üstün kılmıştır. Bu sofu kullarının kalblerini sırlarına sandık yapmıştır. (3) Ummetin arasında dua nurlarıyla onları tahsis buyurmuştur. Binaenaleyh dinin veya dünyanın mühim meselelerinde halkın yardımına dualar ve irşadlarıyla koşanlar onlardır.

Allah nizamının desteğine mazhar olduklarından Hakkın yardımıyla halkın genel durumlarının islahı için koşanlar yine onlardır.

Cenab-ı Hak (CC) o, kullarını beşerî bulantılardan (nefsin meşru olmayan isteklerinden) arındırmıştır.

O, kullara tecelli edip görünen birlik hakikatleri sayesinde onları muşahedat (yakîn kuvvetiyle yapılması istenen ibadet vazifeleri) konaklarına yükseltmiştir.

Kulluğun edeblerini yerine getirmek hususunda onları muvaffak kılmıştır. Gerek kendilerinde gerekse başkalarında yapılan Rablik tasarruflarının kaynağına onları muttali kılıp haberdar etmiştir. Bu sayede onlar kendilerine yöneltilen ve teklif edilen vazifelerini tam ma-

---

(2) SOFU'nun tarifi kitabımızın tasavvuf bahsinde gelecektir. İslamın zühd ve tekvasını tatbik edenleri kasd eder.

(3) Onları sıhhatlı ilhama mazhar kılmıştır. Nitekim Medine'de minberin üzerinde hutbe okurken, Hz. Ömer (R.A.), Nehavendde bulunan İslâm ordusunun kumandanına «Ey Sarîye! Dağa çekil, veya dağda gizlenenlerden sakın.» diye haykırdığı gibi. Cenab-ı Ömer (R.A.) bunu ilham yoluyle bilmiştir. Dikkat edilsin ilhama, ancak Allahın nizamını tam manasıyle tatbik edenler mazhar olurlar. Yoksa zamanımızda bol keseden ilham iddiasında bulunanlar çoktur. Bir de bilinsin ki, ilham şerî delil değildir.

nasıyla yerine getirmekle nitelendiler. Cenab-ı Hak tarafından kendileri için oluşturulan çevirmek ve bozmak sıfatına sahib oldular. Sonra fakirliklerinin doğruluğu sayesinde ve Allah'a karşı gösterdikleri zillet sıfatının bereketiyle Allah'a döndüler. Amellerine veya berrak durumlarına hiç bir zaman güvenmediler. Çünkü bilirlerdi ki, Cenab'ı Hak dilediğini yapar. Kullarından istediğini seçer. Hiç bir varlık ona hükmetmez. Hiç bir mahlûk ona bir hakkı yöneltmez. Onun mahlûklara verdiği sevab, faziletinin bir gereği, verdiği azab ise, adaletle yapılan bir hükümdür. Onun emri, ayırd edici bir emirdir.

Bunlardan sonra — ey Allahın Rahmetine mazhar olanlar! — Biliniz ki, bu (Sofu) taifesinin mudekkiklerinin çoğu ölüp dünyadan gitmişlerdir. Bizim şu zamanımızda Sofular taifesinin ancak kalıntısı ve eseri kalmıştır. Nitekim denilmiştir: (Şiir)

Çadırlara gelince, onların çadırlarına benziyor!
Fakat kabilenin kadınlarını görürüm ki, onların hanımlarından başkadır.

Sofular = mesleğinde tefrit ve eksiklik peyda olmuştur. Hayır! Yanlış söyledim. Zirâ hakikat noktasından bakılırsa bu meslek tamamen ortadan kalkmıştır. (4) İnsanların hidayetine sebeb olan meşayih göçedip gitmiştir. Yollarına ve ahlâklarına uyulan gençler pek azalmıştır. Takva ortadan kalkmış ve sergileri durulmuştur. Dünya hırsı oldukça gelişmiş, bagları kuvvet bulmuştur. Kalblerden şeriatın hürmeti silinmiştir. Şimdikiler, dine ne kadar az perva edilirse, onu dünya hedeflerine varmak için en kopmaz vesile sayarlar! Helâl ve haram arasındaki ayırd etmeyi tamamen terkettiler. İslam büyüklerine (5) hürmetsizliği din edindiler. Onların haşmetini gözetmemeyi adet ittihaz ettiler. İbadetlerin edâ edilmesini hafife alıp gevşettiler.

Oruç ve, namazı pek hafife aldılar. Gafletlerin meydanında yarıştılar. Şehvetlerin peşinden gitmeye koyuldular. Şer'an mahzurlu olan nesneleri yapmayı pek fazla önemsemiyorlar. Halk tabakasından, kadınlar ve saltanat sahiblerinin yakınlarından edindikleri servetlerden alabildiğine ve çekinmeden yararlanırlar.

Sonra bu fiillerin kötü neticeleriyle de razı olmayıp hakikatler ve hallerin en yücesine işaret etmeye kalkışırlar. Kulluk zincirlerinden azad olunduklarını iddia ediyorlar (!) Allahın visalinin hakikatiyle nitelendiklerini ve hakla kaim olduklarını savunuyorlar (!) Devamla **«Bi-**

---

(4) Pek azalmıştır demektir. (Arusî cilt 1, Sah. 36)

(5) Yaşlı, şeyh ve âlime ve benzerlerine (bak Kadı Zekeriya Sahife 37'ye).

ze ahkam cari edilir amma, biz esasında kötü ahlâklardan kurtulmuş ve erimişiz! Bizim yaptığımızda veya terkettiğimizde Allah ne bizi kınar ne de bize bir itab yöneltir!» derler!

İddia ederler ki, «EHADİYYETİ'ın sırları kendilerine keşfolunmuştur. Tamamen benliklerinden alınıp ruhları ve kalbleri hakka bağlanmıştır. Beşer' hükümler kendilerinden sakıt olmuştur. Kendilerinden geçtikten sonra samediyyet nurlarıyla ayakta kalmışlardır. Konuştuklarında onların yerinde başkası konuşuyor. Tasarruf ettiklerinde onların vekili tasarrufu yapıyor. Belki onlar kendiliklerinden de geçmişlerdir.» (Evet, bütün bu iddiaları etmektedirler!)

İçinde bulunduğumuz zamandan gelen ve bazısı yukarki hikayeden anlaşılan belâmız, uzayıp gittikçe, tasavvufun böyle olduğunu ve eski Sofuların da bu sahte yolda olmalarının sanılmasından korktum. Bunun için tasavvuf mesleğine dil uzatmaya, ehlini kötülükle nitelendirmeye taraftar olmadım. Ta ki, bu sayede muhtelif kimseler onların eksikliğini belirten bir yol bulmasın. Zira bu memleketlerde (müellif İran'ı kastediyor) şu tasavvuf mesleğine muhalefet eden ve ona hücumda bulunanların felaketi pek yaygındır. Ben şu fetret maddesinin sona ermesini ümid ediyordum. Ümid ederdim ki, Allahu Teala, lütfuyla en büyük yola dikkati çeken ve bu tarikatın edeblerini zayi, etmekten alakoyan birisini gönderecektir. Fakat heyhat zamanın sıkıntıdan başkasını doğurmadığını ve şu memleketlerde yaşayan bu zamanki insanların çoğunun da adetlerinde pek ileri gittiklerini ve seçtikleri meslekleriyle fazlasıyla kandıklarını görürsün. Evet! Bunları görünce kalblere şefkat etmem tuttu. Onların şu tasavvuf mesleğinin bu tarzdaki uygunsuz hareketler üzerinde temelini kurduğunu sanmalarından korktum. **«Tasavvufçuların seleflerinin de bugünkü zevat gibi hareket ettiğini sanacaklar!»** diye endişe ettim ve buna binaen şu elinizdeki risalemi sizlere göndermek için derledim. Allah size ikram etsin. Bu risalemde şu tarikatin meşayihinden bazılarının gidişatını, edeb, ahlâk, muamele, kalbî inanç ve siyretlerini belirttim. Onların işaret ettikleri ilâhî ilhamlara, terakkilerinin keyfiyetine, başlangıçtan sonuca kadar olan nasıllığına yer verdim. Ta ki, bu risale, şu tarikatin muritlerine kuvvet olsun! Ve tarikatı tashih etmek hususunda benim için elinizde bir şahid ve delil bulunsun. Bu şikayeti neşretmekteki gayem; sahtekarlıkla tarikatçılık iddiasında bulunanlardan buğzetmekliğimi belirtmek suretiyle yüreğimi soğutmaktır. Kerim olan Allah'tan da fazilet ve sevabı istemektir. Söylediklerim hususunda Allah'ın yardımını ister, Allah'ın bana kafi olduğuna inanır, bu hususta hataya düşmekten beni korumasını diler, günahımın affını ve onun yardımını taleb ederim. O, fazilet ve ikram etmeye layiktir. Ve dilediğini yapmaya kadirdir.

(BİRİNCİ) FASIL

Sofular taifesinin TEVHİD meseleleri hakkındaki itikadları beyanındadır.

«Ey Allahın rahmetine mazhar olanlar! Biliniz ki, bu taifenin (sofular taifesini kastediyor) şeyhleri durumlarının ve emirlerinin kaide ve kurallarını tevhid bahsinde sıhhatlı ve sarsılmaz bulunan temeller üzerinde bina etmişlerdir. O sıhhatlı temellere inançlarını bidatlardan korumuş, selefin (ashabı kiramı kasdediyor) ve ehli sünnetin yolunu kendilerine yol edinmişler o yolda, içinde TEMSİL (Allahı sonradan peydah edilen ve yaratılan nesnelerden herhangi birine benzetmek) ve TATİL (kadimlerin bir kaç tane oluşundan kaçmak için Allahın kadim sıfatlarını inkar etmek demektir) bulunmayan bir TEVHİD inancına katılmak yoludur.

Allahın hakkı olanı tanıdılar. Yokluktan gelip, olmazdan sonra oluşup var edilen niteliği ve sıfatıyla sıfatlandılar. Bu sırra binaen (ve bu hikmetten dolayı) şu taifenin önderi bulunan Cüneydi Bağdadi (Allah kendisinden razı olsun) buyurmuştur:

«Tevhid, Allahu Tealayı Hudus (sonradan icad edilen) dan ayırd etmek demektir.»

(**Allahın hudustan ayırd edilmesi**, ancak Allah'ın hakkında vacib, caiz ve **muhal bulunan sıfatları bildikten** sonra mümkün olur.)

Bu sofular taifesinin büyükleri, akaidin ana meselelerini açık ve seçik deliller ve görünür burhanlarla muhkemleştirmişlerdir. Nitekim Ebu Muhammed El Cerirî (*) (Allah kendisinden razı olsun) buyurmuştur:

«Her kim ki, tevhid ilmine delillerinden biriyle vakıf olmazsa, gurur ve aldanış ayağıyla felaket gayyasına kayacaktır!»

Hazret, bu konuşmasıyla şunları kastediyor:

Kim ki, akaid mevzuunda başkasını taklid ederse ve tevhid delillerini elde etmeyi düşünmezse, bu kimse kurtuluş yolundan kayar. Helak olmanın esaretine düşer.

Kim ki, tasavvuf ehlinin lafızlarını düşünür, konuşmalarını tetkik ederse, o kimse onların sözlerinin mecmuunda olsun veya o sözlerin teklerinde olsun hedefe varmak için tahkik ve tetkikden bir an için kusur etmediklerini gösteren pek kuvvetli delillere rastlar. Tetkiklerinde hiç de gayretlerini sarfetmekten geri kalmamış olduklarını görür. Eğer Al-

---

(*) Ebu - Muhammed Ahmed bin Muhammed bin Hasandır. Cüneydin büyük talebelerindendir. (311) de vefat etti...

lah dilerse, bu fasılda onların değişik kelamlarından, usullerinin (ana prensiplerin) meseleleri ile ilgili bulunan birkaç cümleyi belirteceğiz. Sonra itikatta bilinmesi zaruri olan meseleleri kapsayan mevzuları tertip üzere ve veciz (derli - toplu) bir şekilde yazacağız.

Şeyh Ebu Abdurrahman Muhammed bin Hüseyin Es Sülemî, Abdullah bin Musa Sülemî'den, o da Ebu Bekir Eş Şibli'den dinledi:

— **«VAHID» odur ki, cihetler, (yönler) harfler (ve sesler) var olmazdan önce maruf idi.»**

Şibli'nin bu sözü, açıktır ki, KADİM olan Allahın zatı hududlarla hududlanmış değildir. Onun kelamı için harfler bahis konusu değildir.

Ebu Hatim Es Sofi'den, o da Ebu Nasır Et Tusi'den dinledi:

— **Rüveym'den Allah'ın mahlûklarına ilk farz kıldığı vazife nedir?** diye sorulunca :

— **MARİFETTİR. Çünkü Cenabı Hak, Ez Zariyat suresinin 56. ayetinde «cin ve insanları ancak bana ibadet etsinler (beni tanısınlar) diye yarattım»** buyurmuştur!

Ve İbni Abbas :

«Ancak bana ibadet etsinler» mealindeki cümleyi **«Ancak beni tanısınlar»** şeklinde tevil ve tefsir etmiştir! diye cevap verdi.

Cüneydi Bağdadî (K.S.) buyurdu:

«Hikmetin itikadından kul için ilk lazım gelen (vazife) mahlukun halikini (yaradanını) bilmesidir. Muhdes'in (sonradan peydah olunan mahlukat demektir) nasıl icad ve ihdas edildiğini anlamasıdır. Dolayısıyle kul, halikin sıfatını, mahlukatın sıfatından ayırd ederek bilmiş olur. Kadimi hadis'ten ayırd eden sıfatı fark eder. Allahın davetine baş eğerek taatinin farz olduğunu ikrar eder. Zira sahibini tanıyan bir kimse, o sahibin mülkte tasarruf etmeye yetkili olduğunu ve, kendisinin de bir hakkı olmadığını ikrar eder.»

Hüseyin'in oğlu Muhammed bana Abdullah oğlu Muhammed er Razi'den, onun da Ebu Tayyib el Merağî'den şöyle dinlediğini haber verdi:

«Allahın birliğini bilmek için aklın burhanları, hikmetin işareti ve marifetin şahidlik etmesi vardır. Akıl (Allahın birliğine) delalet eder. Hikmet de bu birliğe işaret, marifet de şahidlik eder ki, ibadetleri katıksız olarak Allah için yapmak, ancak tevhidin safaveti ile mümkün olabilir.»

Tevhid hususunda Cüneydi Bağdadi'den sorulduğunda cevap olarak şunları söyledi:

«Tevhid, MUVAHAD (birlenen yani Allah)ın birliğine, inanmak demektir. Bu inanç, onun bir olmasının ve ehadiyyetinin tedkik ve tahkikiyle beraber oluşur. İnanılacaktır ki, o, doğmamış, ve doğurulmamıştır. Zıddı ve benzerleri olmayan bir TEK'tir, O'nun hakkında teşbih (O'nu

başka bir nesneye benzetmek), tekyif (O'nu keyfiyetlendirmek), tasvir (O'nu herhangi bir şekilde ve herhangi bir surette düşünmek) ve temsil (misali) yoktur.

İşte ayet :

«— O'nun benzeri olarak hiç bir şey yok... O, dinleyici ve görücüdür.» (Eş-Şûra: 11)

Muhammed bin Ahmed, bin Yahya es Sufi bize haber verdi. Ona da Abdullah bin Ali et Temimi es - Sufi haber vermiştir. O da Hüseyin bin Ali ed-Damiğanî'den hikaye ediyor:

«Ebu - Bekir ez-Zahirabazî'den MARİFET'in ne olduğu sorulduğunda:

— (Lafız itibariyle) marifet isimdir. Manası ise «Allah'ın zatını sıfatlardan muattal bırakmak veya Allah'a herhangi bir şeyi benzetmekten seni alakoyan kalbindeki ilâhî azametin varlığıdır.» Cevabını verdi.

Ebu - Hasan Boşenci buyurdu (KS):

«Tevhid, Allah'ın zatlara benzemediğini ve kadim sıfatlarından da yoksun bulunmadığını bilmekliğindir.»

Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sulemi (K.S) buyurdu:

— Muhammed bin Muhammed bin Galib'ten dinledim. O da Ebu Nasr Ahmed bin Sait el - Esfencanî'den dinledi. O da Hüseyin bin Mansur el-Hallac'ın şöyle dediğini rivayet etti:

«Kainatta her ne ki varsa, hepsinin hadis ve sonradan icad edilmiş olduğuna hükmet. Çünkü kadimlik ancak Allah'ın sıfatıdır.»

Binaenaleyh cismiyle görünen bir nesne için arizi olmak (sonradan olmak) **gereklidir. Aletlerle (Allahın** verdiği hayat gibi sebeblerle) meydana **gelip** derlenen bir kimsenin varlığı, görünür ve görünmez duyularının bir arada bulunmasına bağlıdır. O nesne ki, bir vakit onu meydana getirir. Şüphesiz başka bir vakit de onu dağıtacaktır. (*) O varlık ki, başkası onu ayakta tutar. Şüphesiz ki o, başkasının kuvvetine muhtaçtır. O mevcut ki, insanın vehminin kapsamına giriyor, şüphesiz ki tasvir (suretlendirme) onun yakasına yapışmak üzere yükselip varacaktır. O kimse ki, bir mekan onu kapsar, şüphesiz **«Nerededir?»** mefhumunun içinde olacaktır. O nesne ki, onun cinsi vardır, onu arayan mutlaka ona keyfiyet verecektir. Cenabı Hak ise, hiç bir «ÜST» onu gölgelendirmez. Hiç bir «ALT» onu yüklenmez. Hiç bir «HUDUD» onun karşısına çıkamaz. Hiç bir «YER» onunla izdiham etmez. «ARKA» onun için bahis mevzuu değildir. «ÖN», onu hududlandırmaz. «ÖN», onu belirtmediği gibi, ARKA da onu yok etmez. KÜLL, onu derlemez. «OLDU», onu oluşturmaz «YOKTUR» onu yok etmez. (Yani bütün bu yönlerden uzak ve

---

(*) Meydana getirmek Allahın işidir. Vakta isnad mecazidir. (Mütercim)

münezzehtir). Onun vasfına gelince... Keyfiyetsizdir Onun fiiline gelince... İlletsizdir. (Yani onu yapmaya teşvik edip zorlayan sebeb bahis mevzuu değildir) onun oluşuna gelince... Sonsuzdur. Yarattıklarının sıfatlarından münezzehtir. Yarattıklarını mizaç itibariyle yaratmış değildir. Fiilinde harici bir etken yoktur. «KADÎM» oluşuyla halkından ayrıldığı gibi, halkı da hadis oluşlarıyla ondan ayrılırlar. Eğer sen «Ne zaman oldu?» dersen, onun oluşu, vakitleri geçmiştir. Eğer sen «Hüve» (zamirdir, o demektir) desen, «HA» ve «VAV», harfleri, onun yarattıklarıdır. Eğer «EYNE» (neredenedir?) desen, onun varlığı mekandan evveldir. Binaenaleyh harfler onun ayetleridir. Onun varlığı, ispatıdır. Onun marifeti, tevhididir. Onun tevhidi, yaratmış olduğu nesnelerden ayırmasıdır. İnsanların vehimlerinde herne ki tasavvur edilirse, o onun hilafidir. Acaba ondan gelen bir nesnenin kapsamına O nasıl girer? Acaba yoktan var ettiği bir nesne nasıl ona dönüşür? Gözlerin ucuyla, O görünmez. (Çünkü cihetten uzaktır.) Zanlar, onu idrak edemezler. Kuluna yakın bulunması, onu şerefli kılması demektir. (Mekan yakınlığı değildir) Uzak bulunması ise, onu rezil etmesi demektir. Onun yüceliği, mekan yüksekliği değildir. Onun gelişi, atılan adımlarla değildir. EVVEL (herşeyden önce olan), AHIR (herşeyden sonra da bulunan), ZAHİR (kudretinin eseri görünen), BATIN (duyuların idrakından uzak bulunan) KARİB (keremiyle kuluna yakın bulunan) ve BEID (rezil etmesiyle kulundan uzak bulunan) O'dur. Onun benzeri hiç bir şey yoktur. Dinleyen ve gören O'dur.

— Ebu Hatım Es Secistanî'den dinledim. Derdi ki:

— Ebu Nasr et-Tusi es-Serracın Yusuf bin Hüseyin'den hikaye ettiğini dinledim:

— Zunnûni Mısrî'nin huzurunda birisi kalkıp şu suali sordu:

— Bana tevhidden haber veriniz. Tevhid ne demektir?

Zunnunu Mısrî ise, şu karşılığı verdi :

«Tevhid, eşyanın varlığında Allah'ın kudreti, tabiatsız işlemiş, sebebsiz eşyayı yapıp meydana getirmiş ve meydana gelen herşeyi illeti sadece Allah'ın kudretidir ve onun sanatı için hiç bir dış tesir bahis konusu değildir. Yüce göklerde ve en alt yerlerde Allah'tan başka bir tedbir edicinin bulunmadığını ve senin zihninde tasavvur olunan her nesnenin hilafi olduğunu bilmekliğindir.»

Cüneydi Bağdadi buyurdu:

«Tevhid, Allahın ezelliyetinde ferd olduğunu, onunla beraber ikinci birisinin bulunmadığını ve hiç bir şeyin onun yaptığını yapamadığını bilmen ve ikrar etmendir.»

Ebu Abdullah bin Hafif buyurdu :

«İman, kalblerin Hak Teala tarafından bildirilen gayb emirlerine kesinlikle inanmaları ve bunu tasdik etmeleri demektir.»

Ebu Abbas es-Seyyar buyurdu:

«Allah'ın vergisi iki çeşittir: A) Keramet, B) İstidrac'dır. Binaenaleyh sana verilip sende durdurulan nimet, kerametttir. Sana bir an için verilip senden alınan ise, istidraç'tır. Madem ki, netice senin malumun değildir, o halde de ki: Eğer Allah dilerse! (netice itibariyle) ben müminim (6).»

Bu sözün sahibi «Ebu Abbas es-Seyyar», zamanının şeyhi idi.

Üstad Ebu Ali Dakkak'tan dinledim:

— Bir kişi Ebul-Abbas Seyyar'ın ayağına bastı. Bunun üzerine, Ebul-Abbas, o kişiye şöyle haykırdı:

«Sen öyle bir ayağa bastın ki, o ayağı hiç bir zaman Allah'ın masiyetinde kullanmamışımdır. (Hazret, bu sözü «Rabbinin nimetine gelince... Onu konuş!» mealindeki ayetin fermanına kulak vermek için sarfetmiştir.)

Ebu Bekir el-Vasıtî buyurdu:

— Her kim ki, «hakiki olarak «Ben Allah'a iman etmişim!» dese, o kimseye şöyle denir :

— Hakikat (kesinlik), gaybî meselelere muttali olmaya ve o meseleleri kapsamaya işaret eder. Binaenaleyh böyle bir ittiladan yoksun olan bir kimsenin kesinlikle **«ben Allah'a iman etmişimdir»** iddiası bozuktur.

Hazret bu sözü ile, sünnet ehlinin söylediğini kastediyor :

«Hakiki mümin o kimsedir ki, ona cennetle hükmedilmiştir. Binaenaleyh Allah'ın hikmet sırrından bu durumu bilmeyen bir kimsenin **«Ben hakiki mümininim»** diye iddia etmesi sıhhatlı değildir.»

Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sülemi'den dinledim. O da, Mansur bin Abdullahtan, o da Ebul Hasan el-Hanbeli'den, o da Sehl bin Abdullah Tusteri'den dinledi:

«Müminler (ahirette) Allahu Tealayı, —kapsamak ve nihayeti idrak etmeksizin— gözleriyle görürler.»

Ebul - Hüseyin (veya Ebul Hasan) en-Nurî buyurdu :

«Hak Teala kalblere baktı! Hazreti Muhammed Mustafa'nın kalbinden daha fazla kendisine iştiyaklı olan bir kalbi görmedi. Bundan dolayı ona cemalini göstermek ve onu konuşmasıyla şereflendirmek için acelece Miraç ile onu ikramına mazhar kıldı.»

---

(6) Halı - Hazıra göre veya imanın aslına göre, inşallah ben imanlıyım denilmez. Zira kişinin böyle söylemesi, imanlı olduğunda şüphe etmek olur. Bu ise küfürdür. (Mütercim)

İmam Ebu Bekir Muhammed bin Hüseyin bin Furek'ten dinledim. O da Ebu Osman el-Mağribî'nin hizmetkârı Muhammed'den dinledi:

— Ebu Osman el-Mağribi bana bir gün şunları söyledi :

— Ey Muhammed! Eğer herhangi bir kimse sana, **«Mabudun neredediir?»** diye sorarsa ona ne cevap vereceksin?

Cevab olarak dedim ki : **Ezelden beri nasılsa, halen de o sıfatla muttasıftır (yani o sıfata sahibdir) cevabını vereceğim.**

Hazret devamla sordu:

«— Eğer **Mabudun ezelde nerede idi?»** diye sorulursa, ne cevab vereceksin?

Dedim ki: **Şu anda nasılsa öyle! Yani o vardı mekan yoktu. Şimdi de olduğu gibidir.**

Bunun üzerine El-Mağribi Hazretleri hizmetkârı Muhammed'in cevabına razı olup iç gömleğini çıkarıp ona mükâfat olarak giydirdi.

İmam Ebu Bekir bin Fürekten dinledim:

— Ebul Osman el Mağribi'den dinledim:

«Ben cihetten bahseden hadisin bir şeyine inanıyordum. (Yani Allaha cihet izafe eden arşın üzerinde olduğuna meylim vardı. Ne zaman ki, Bağdad'a vardım, kalbimden bu inanç söküldü. Bunun üzerine Mekke'de bulunan arkadaşlarımıza şunları yazdım:

— Ben şimdi yeniden Müslüman oldum!»

Muhammed bin Hüseyin es-Sülemi'den dinledim:

— Ebul - Osman el - Mağribî'den dinledim, buyuruyordu ki:

— Halk, kalıplar ve iskeletlerdir. Onların üzerinde kudretin hükümleri icra olunur.»

Bu cevabı **«Halk nedir»** sualine karşılık vermiş bulunuyordu.

Yani halkı evirip çeviren Allah'ın kuvvet ve kudretidir. Halk ne nefislerine, ne de başkasına hiç bir kâr sağlayamayacağı gibi bir zarar da veremez. Meğer ki, Allah'ın dileği olsa... Ancak Allah'ın dileğiyle cüzi irade insana bahşedilmiştir.

El-Vasıtî buyurdu:

«Nasıl ki, ruhlar ve iskeletler, kendi zatlarıyle değil, Allahın kudretiyle, oluştular ve onun kuvvetiyle belirdiler, bunun gibi nefsin hataratı ve hareketleri de kendiliğiyle değil Allahın kuvveti ile oluştular. Zira hareketler ve düşünceler cisimler ve ruhların dallarıdırlar.»

Hazret bu konuşmayı, şu gelecek hakikati ifade etmek için yapmıştır.

«Kulların Kesbleri (kazançları) ve fiilleri Allahın mahlûklarıdır. Nasıl ki, cevherleri Allah halketmiş ise, arazların (renklerin) da haliki Allahtır.»

Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sülemi'den dinledim. O da; Muhammed

bin Abdullah'tan, o da Ebu Cafer es-Seydelani'den dinledi, o da, Ebu Said el-Harraz'dan dinledi:

«Her kim ki, var gücüyle çalışıp (Allahın dileği olmasa bile) maksadına varacağını zannediyorsa, o kimse, nefsini yormuştur. (Yani mustakilen hedefe varamaz.) Her kim ki, Çalışmaksızın, hedefe varacağını sanıyorsa, o da aldanmıştır. (Yani Allah'ın kuvvet ve kudretiyle beraber kulun say-u gayreti de lazımdır.) (7)

El - Vasıtî buyurdu:

«Makamlar, taksim olunmuş kısımlar ve icra edilmiş vasıflardır. Acaba bu makamlar hareketlerle nasıl celbedilebilir? Veya çalışmalarla nasıl elde edilir?» (8) (Yani ümid ve korku içinde olmakla beraber çalışmak gerektir.)

El - Vasıtî'den **«Küfür (Fısk ve Fucur da böyledir) Allah'ın»** mahlukumu mudur? Veya **«(yaradılışça) Allah'dan mıdır»** diye sorulduğunda cevab olarak buyurdu ki:

— Küfür, iman, dünya ve ahiret hepsi de Allah'tan gelmiş, Allah'a gider. Allahın mahlukudur. Allah'ındır. Çünkü başlangıçta ve icadda hepsi Allah'tan gelmiş. Dönüşü de (kıyamet de) Allahadır. **Kalması ve yokluğuda Allahın emridir. Her şey, mülk ve yaradılış olarak, Allahındır.»**

Cüneydi Bağdadi buyuruyor:

— **Bir kısım** âlimlerden tevhidin manası soruldu. Cevab olarak dedi ki.

— Tevhid, yakin demektir!

Soran zat;

— Tevhidin (veya yakînin) ne olduğunu bana belirtiniz!» deyince.

Cevab olarak dedi ki:

— Tevhid, kulların hareketleri ve durgunlukları biricik ve ortaksız olan Allah'ın fiili olduğunu bilmendir. Sen bunu bildiğin zaman Allahı birlemiş olursun.»

Muhammed bin Hüseyin'den, oda Abdulhavid bin Ali'den oda, Kasım bin Kasım'dan oda, Muhammed bin Musa El Vasıtî'den oda, Muhammed bin Hüseyin el - cevheriden dinledi: Zunnunu Mısrı'nin huzu-

---

(7) Nitekim Cenab-ı Peygamber (S.A.V.) buyurmuştur: Sana menfaat vereni elde etmeye çalış ve bu hususda Allah'dan yardım taleb et. (Kadı Zekeriya Şerhi sahife 53, Cilt. 1).

(8) «Herkes niçin yaradılmışsa orada muvaffak olur» hâdîsi şerifin ve «Emir önceden de sonradan da Allah'ındır» ayeti Celilesinin ifade buyurdukları manalardır. Fakat çalışma Felahın şartıdır. Dikkat et. (Mütercim)

runa birisi gelip; **«— Benim için Allaha yalvar!»** dediğinde Zunnunun şunları söylediğini işittim:

«Eğer sen gayb ilminde tevhidin doğruluğu ile takviye edilmişsen, senin için şimdiye kadar kabul olunan nice dualar yapılmıştır. Aksi takdirde bağırmak, boğulmak üzere olan bir kimseyi kurtaramaz.»

El - Vasıtî buyurdu:

«Firavun açıkça RABBLIK iddiasında bulundu. Mutezile'nin Kaderiye şubesi ise gizlice bu iddiada bulunurlar. Zira derler ki: SEN DİLEDİĞİNİ YAPARSIN!»

(Yani Mutezile: **«Bizim ihtiyarı fiillerimizin haliki (ve yaradanı) biziz! derler!** Oysa ancak, Allahın dilediği yaratılır. Biz de o yaratılmışları seçer, alırız.)

Ebu Huseyin En - Nuri buyurdu:

«Tevhid demek, teşbihin düşüncelerinden arınarak Allah'a işaret eden her düşünce demektir.»

Bize Şeyh Ebu Abdurrahman Es - Sulemî haber verdi:

Abdulvahid bin Bekir'den dinledim, oda, Hilâl bin Ahmed'den dinledi, Ebu Ali El-Ruzubari'den tevhidin manası sorulduğunda:

«Tevhid, Allahı kadîm sıfatlardan muattal bırakma fikrinden ayrılıp ve başka bir nesneye benzetmeyi inkar etmek suretiyle kalbe istikamet vermek demektir. Tevhid bir tek kelimededir. (O, da şudur): İnsanın vehim ve fikirleri neyi tasvîr ederse, o Allah değildir. Çünkü Cenab-ı Hak Kur'anında:

«— Onun benzeri hiç bir şey yoktur. Dinleyen ve işiten O'dur (Şura. 11) buyurmuştur.» cevabını verdi.

Ebu - Kasım En Nasrabazî diyordu ki:

«Cennet, Allah'ın baki bırakmasıyla (yani musadesiyle) bakidir. Allah'ın seni anması, sana rahmet etmesi ve seni sevmesi ise, onun baki kalmasıyla bakidir!»

Binaenaleyh Allahın bekasıyla baki kalan nesne ile Allahın baki bırakmasına bekası bağlı bulunan nesne arasında büyük bir fark vardır. (Yani Allah'ın muhabbeti ve zikri daha faziletli ve daha üstündür. Zira o daimidir. Öbürüsü ise, bu nitelikte değildir.)

Şeyh Ebu Kasım En-Nasrabazi'nin söylediği bu mana tetkik ve tahkikin varabileceği en son noktadır. Zira hakikat ehli dediler ki:

— Allah'ın Kadim sıfatları, Allah baki oldukça bakidir.) (Yani Kadimdirler).

İşte şeyh hazretleri bu sözüyle bu meseleye dikkati çekerek belirtti ki, BAKİ, Allahın bekasıyla kaim olandır. Ehli Hak'kın muhaliflerine gelince onlar tam bunun aksini iddia ederek, Hak'tan ayrılmışlardır!

Bize Muhammed bin Hüseyin haber verdi : Nasrabazi'den dinledim:

«Sen fiil ile zat sıfatları arasında (Allah'ın tasarrufu ile) mütereddidsin. Oysa onların ikisi de Allahın sıfatıdır. Hakikat noktasından bakılırsa böyledir. Binaenaleyh Cenab-ı Hak, seni ayrılık makamında dağınık bir vaziyete getirdiğinde fiili sıfatlarıyla seni derler. Seni birleşme makamına vardığında zat sıfatlarıyla seni beraber kılar.»

Bu sözleri söyleyen Ebu Kasım en - Nasrabazî, zamanının şeyhi idi.

İmam Ebu - İshak el - İsferayinî'den dinledim : Bağdad'a vardığımda Nisabur Camiinde ruh meselesi okutup, ruhun mahlûk olduğu hakkındaki izaha çalışıyordum. Ebu - Kasım En Nasrabazî de bizden uzak oturuyor, benim sözüme kulak veriyordu. Bu hadiseden sonra bir ara yanımızdan geçerken Muhammed el-Ferra'ya hitaben:

— **Şahid ol ki, ben yeniden şu zatın eliyle Müslüman oldum!** diyerek bana işaret etti. (Çünkü Nasrabazî bu dersi dinlemezden evvel ruhun kadîm olduğuna inanıyordu. Ne zaman ki, ruhun hadis olduğuna dair delilleri işitti, bu açıklamayı yapmak mecburiyetinde kaldı.)

Muhammed bin Hüseyin es - Sülemi'den oda, Ebul Hüseyin el - Farisî'den oda, İbrahim bin Fatik'ten oda, Cüneydi Bağdadi'den dinledi:

«Benzeri ve dengi olmayan Allah, ne zaman benzeri ve dengi olan bir mahlukla birleşir? Bu birleşme, uzaktır. Böyle sanmak çok acaibtir. Ancak latif olan Allahın lutfettiği ile bu olur. Fakat idrak, vehim ve kapsamak diye birşey bahis mevzuu olamaz. Ancak yakinin işareti ve imanın tahkiki bahis mevzuudur.»

Muhammed bin Hüseyin bize haber verdi : Abdulvahid bin Bekir'den **oda, Ahmed bin Muhammed bin** Ali el Burdaîdan, Oda Tahir bin İsmail el Razi'den dinledi : Yahya bin Muaz'dan soruldu : **Bana Allah'tan haber ver!»** O da cevab olarak : **Allah biricik Mabud'dur!»** dedi. Soruldu : **Nasıldır O?** Cevab : **Kudret sahibi padişahtır!»** Soruldu : **Nerdedir O?»** Cevab : **Kullarının amellerini murakabe ediyor!**

Soran . **Ben Allahın bu vasıflarını senden sormadım ki!** Yahya : **«Bunun gayrisi olan bir vasıf, yaratılmışın vasfıdır. Allah'ın sıfatı ise, sana haber verdiğim sıfattır.»**

Muhammed bin Hüseyin bize haber verdi : Ebu Bekir er Razi'den dinledim o da, Ebu Ali el-Ruzubari'den dinledi:

«Her vehim sahibinin cahilce vehmederek «Allah böyledir» dediği nesnelerin hilafi olduğuna akıl delalet eder.»

İbni Şahin, Cüneydi Bağdadi'den sordu:

«Kur'anda **«Allah iman edenlerle beraberdir»** diye varid olan beraberliğin manâsı nedir?»

Cevab olarak : Beraberliğin iki manâsı vardır : a) Peygamberlerle beraber olması, onlara yardım etmesi ve onları koruması demektir. Ni-

tekim Taha suresinin 46. ayetinde : **«— Muhakkak ben ikinizle beraberim. Firavunla olan mücadelenizi dinler ve görürüm.»** buyurmuştur.

b) Halk tabakasıyla beraber olması demek ilmiyle ve kudretinin kapsamıyla onlarla beraberdir demektir. Nitekim El-Mücadele suresinin 7. ayetinde buyurmuştur :

«— Üç kişinin fısıltısı olursa, muhakkak dördüncüleri Allahtır.»

(Yani Allah onların bütün hareketlerini ilmiyle bilir ve kapsar demektir.) buyurmuştur. Bunun üzerine İbni Şahin, (Cüneyd hazretlerine).

«Senin gibi bir kimse, ümmeti (Muhammedi) Allaha muttali kılmaya elverişlidir» dedi.

Zunnunu Mısri'den :

«— Rahman olan Allah arşın üzerinde istiva etti» mealindeki ayetin ne demek olduğu sorulunca şu cevabı verdi :

«Bu ayetle, Cenabı Hak, zatını isbat etmiş, mekanı nefy (yok) yapmıştır. Binaenaleyh o, zatıyla mevcuttur. Onun dışındaki nesneler ise, onun dilediği istikamette, onun hükmüyle mevcutturlar.»

Şibli'den ayni ayetin manası sorulduğunda şu cevabı verdi :

«— Rahman olan Allah kadimdir. Arş hadisdir, (sonradan yaratılmıştır) Esasında arş Allah'ın kudretiyle varolmuştur.»

Cafer bin Nuseyyir'den ayni ayetin durumu sorulduğunda şu cevabı verdi :

«Allahın ilmi herşey hakkında eşittir. Hiç bir şey diğer bir şeyden onun ilmine daha yakın olamaz.»

(Yani onun ilmi herşeyi ayni nispette kapsar ve ayni oranda ihata eder. Onun ilmine uzaklık ve yakınlık, iyi bilmek veya az bilmek diye birşey bahis konusu değildir.)

Caferi Sadık buyurdu :

— Kim ki, Allahın herhangi bir nesnenin içinde olduğunu veya herhangi bir nesneden geldiğini veya herhangi bir nesnenin üzerinde olduğunu iddia ederse, o kimse Allah'a ortak koşmuştur. Zira eğer Allah bir şeyin üzerinde olsa, o şey Allahı yüklenmiş olur. Eğer bir şeyin içinde bulunursa, hududlar kapsamına girmiş olur. Eğer bir şeyden gelirse, sonradan varolmuş olur. Oysa bütün bu vasıflar Allah için muhaldir.»

Caferi Sadık, **«Sonra yaklaştı da sarktı»** (En - Necim 8) mealindeki ayetin tefsirinde de şunları söylemiştir :

«Kim ki, peygamberin zatıyla Allah'a yaklaştığını vehmederse o, Allah ile peygamber arasında bir mesafe mefhumunu kabul etmiş olur. (Böyle bir düşünce ise küfrün ta kendisidir. Zira Allah mesafenin tahdidinden uzaktır.)

Peygamberin Cenab-ı Allah'a yaklaşması, ancak şu demektir: Al-

lah'a yaklaştıkça, Cenab-ı Hak onu (dünyevî) maarifin çeşitlerinden ve diğer nesnelerden o nispette uzaklaştırır. (Yani kalbi Allahın münacaatıyla meşgul oldukça dünyanın hissi marifetleri kalbinde yer bulamazlar.)

Zira meselede yakınlık ve uzaklık diye bir şey yoktur.

Üstad Ebu - Ali er - Ruzbarîn'in hattıyla gördüm. Bir sofudan sorulmuş: **Allah neredadir?** Cevab olarak buyurmuştur : **(Ey bu suali soran!) Allah seni nefsinden gaip etsin. «AYİN» ile beraber «EYN» mi,** (yani nerede olduğunu mu) **soruyorsun?**

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi bize haber verdi : Ebu Abbas bin Haşşap el Bağdadî'den oda, Ebu Kasım bin Musa'dan oda, Muhammed bin Ahmed'den o da, El Ensari'den dinledi, o da, El-Harrîaz'dan dinledi :

«Yakınlığın hakikati, kalbten eşyanın hissedilmesinin kaybolması ve kalbin Allah'a doğru sükunet bulması demektir.»

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, oda, Muhammed bin Ali - Hafiz'dan, o da Ebu Muaz el Kazvinî'den, o da Ebu Ali ed - Dellaldan, o da Ebu Abdullah bin Kahraman'dan, o da İbrahim el-Havvas'dan dinledi.

— Şeytanın boğduğu bir kişinin yanına vardım. Onun kulağına ezan okumaya başlayınca şeytan onun içinden bana şunları haykırdı :

— **Beni bırak da onu öldüreyim. Zira o, Kur'anın mahlûk olduğuna inanıyor!** (9).

İbni Ata diyor ki :

— **Cenabı Hak harfleri yarattığı** zaman onları kendisi için sır yaptı. **Adem (Aleyhisselamı) yarattığında**, o sırrı Ademde yaydı (yerleştirdi). Oysa o sırrı meleklerinin hiç birisinde yaratmamıştır. Böylece harfler Adem'in dili üzerinde cereyanın çeşitleriyle lugatların fenleriyle cari oldular. İşte Cenabı Hak o harfleri o fenler ve çeşitleri, suretler ve kalıplar yaptı.

İbni Ata bu sözüyle harflerin mahluk olduğunu açıkça belirtiyor.

Sehl bin Abdullah buyurdu :

— Harfler fiilin dilidirler. Zatın dili değildirler. Çünkü harfler lugatların çeşitlerinde bir fiildir. (Yani mahluktur. Sonradan yaratılmışlardır.)

İmamı Kuşeyri diyor ki :

— Sehl'in bu sözü de İbni Ata'nın sözü gibi, açıkça harflerin mahluk olduğunu belirtiyor.

---

(9) Bu cin, mümin idi. Çünkü ezanı dinledi. Zira cinlerin bazısı Resûlüllahın okumasını dinlediğinde imana geldi. Nitekim Kur'an belirtmiştir. Hadise, cinlerin insanlarla konuşmasının olduğuna, Kur'anın mahlûk olduğunu savunanın küfre girdiğine ve ölüme mahkûm olduğuna delâlet eder. (K. Z. Cilt 1, Sah. 61).

Cüneydi Bağdadi, Şamlıların sorularının cevablarında :

— Tevekkül etmek, kalbin amelidir. Tevhid kalbin sözüdür.» buyurdu.

Kuşeyri diyor ki :

— Cüneydin bu sözü usulcuların «kelam, kalble kaim olan manadır. Emir, Nehy, Haber ve istikbalin manalarından oluşur» sözünün aynısıdır.

Yine Cüneyd'i Bağdadi, Şamlıların meselelerine cevab teşkil eden sözlerinde buyurdu:

— Gayb ilimleri Allah'a mahsustur. Binaenaleyh olmuşu ve olacağı ve olmayanın hepsini bildi. Eğer bunlar olursa, nasıl olacağını bildi. (ve bilir)

Hüseyin bin Mansur buyurdu :

— Tevhid hususunda hakikati bilen bir kimseden «NE İÇİN» ve «NASIL» sualleri düşer. (Yani gördüğü ilâhî fiillere itiraz etmez. **Niçin böyle oldu? Nasıl böyle oldu?** demez.)

Muhammed bin Hüseyin bize haber verdi :

— Mansur bin Abdullah'tan dinledim. O da Cafer bin Muhammed'den dinledi, o da Cüneydi Bağdadi'den :

— Meclislerin en şereflisi ve en yücesi tevhid meydanında düşünmekle beraber oturmaktır.»

El - Vasıtî buyurdu :

— Cenabı Hak ruhtan daha şerefli birşey yaratmamıştır.

İşte görüldüğü gibi, hazret, ruhun matluk ve yaratık olduğunu açıkça söylüyor.

Üstad, İmam Zeyn ül İslâm Ebu Kasım el Kuşeyrî Hazretleri :

— Naklettiğimiz bu hikayeler delalet ederler ki; Sofular taifesinin meşayih ve büyüklerinin inancı, ehl-i hakkın ehl-i sünnetin Tevhid esaslarıyla ilgili meselelerdeki sözlerine (ve görüşlerine) uygundur.

Biz bu kadarıyla iktifa ettik. Ta ki, az ibare ile çok manayı ifade etmek mesleğimizin dışına çıkmış olmayalım, dedi.

(İKİNCİ) FASIL

Üstad, Zeyn ül İslam Ebul Kasım (El Kuşeyri) — Allah onun izzetini daim kılsın — buyurdular :

— Şu gelecek fasıllar Sofu taifesinin Tevhid meseleleri hakkındaki inançlarını kapsamaktadır. Biz bu fasılları tertib üzere zikrettik.

Değişik sözlerinden ve o sözlerin mecmuundan ve Tevhid hakkındaki teliflerinden anlaşıldığı üzere bu tarikatın şeyhleri buyurdular :

— Cenab-ı Hak (C.C) mevcuttur. Kadimdir (varlığının evveli yoktur). Vahiddir (uluhiyyet sıfatında birdir, ikincisi yoktur). Hakimdir. (Her şeyi yerli yerine koyar) Kadirdir (Hiç bir şey onu aciz bırakmaz). Alimdir (onun ilminin kapsamından hiç bir zerre hariçte kalmaz.) Kahirdir (her şeyi mağlub eder) Rahimdir (kullarına merhamet eder). İstediğini yapar. Söylenen her sözü işitir. Meciddir (kerem ve cömertlik sahibidir). Refi'dir (büyüktür ve yücedir). Nefsi kelamla konuşandır. Bütün alemi görücüdür. Her nesneden yücedir. Her mümkünü meydana getirmekte kudret sahibidir. Ölümsüz ve diridir. Bir'dir. Daima vardır. Sameddir (her ihtiyaçtan daimi bir şekilde herkesin maksududur). İlimle alimdir. Kudretle kadirdir. İradesiyle muriddir. Dinlemekle dinleyicidir. Görmekle görücüdür. Konuşmakla konuşucudur. Hayatla hayydır. Beka ile bakidir. Onun iki yed'i (lugavi manası el demektir) vardır. Onlar onun için iki sıfattır. Özel olarak onlarla dilediğini yaratır. Ortaktan onu tenzih ederiz. Onun için vecih (lugavi manası yüz demektir) vardır. (Vechi demek zati demektir).

Onun zatının sıfatları zatına mahsustur. Ne o sıfatlar zatın ta kendisidir denir, ne de o sıfatlar zattan ayrılır sıfatlardır denilebilir. Aksine, o sıfatlar, ezeli ve kadim sıfatlar, daimi vasıflardır. Cenabı Hak ehadiyüzzattır. (Yani zatı birdir.) Yapmış olduğu mesnuatının hiç bir şeyine benzemez. Ve mahlukatından da hiç bir şey ona benzemez. Ne cisimdir. Ne cevherdir. Ne arazdır. Ve onun için arizi (gelgeç) sıfatlar yoktur. Cenab-ı Hak vehimlerde tasavvur olunamaz. Akıllarda takdir edilemez. Onun ne bir ciheti, ne de herhangi bir mekanı vardır. Onun üzerine ne bir vakit, ne de bir zaman cari olur. Onun vasfında fazlalık ve eksiklik caiz değildir. Ne bir heyet, ne de keyfiyet ve miktar onun özelliği olamaz. Bir sonuç ve bir hudud onu kestiremez. Onun zatına herhangi bir hadis (sonradan peyda olan) yerleşemediği gibi, yapmaya onu mecbur eden hiç bir illet de yoktur. Onun için bir renk, bir oluş bahis mevzuu değildir. Ona herhangi bir yardım edici yardım edemez. (Çünkü yardıma ihtiyacı yoktur.) Onun kudretinin dışında hiç bir nesne düşünülemez. Hiç bir mahluk onun hükmünden ayrılamaz. Hiç bir bilinen onun ilminin kapsamı dışında değildir. O, NASIL YAPAR ve NEYİ YAPACAKTIR, diye yaptığından ötürü kınanmaz.

Onun için «NEREDEDİR», «NİÇİN YAPTI?», «NASILDIR» denilemez. Onun varlığı için bir başlangıç açılamaz. Denilemez «O, NE ZAMAN OLDU?» Onun için sonuçlu bir bekâ yoktu. Binaenaleyh «O ECELİNİ VE ZAMANINI TAMAM ETMİŞTİR» denilemez. Yaptığına «NE İÇİN YAPTI» denilemez. Zira onun yaptıklarının illeti yoktur. Onun için «O NEDİR» denilemez. Çünkü onun cinsi yoktur ki, benzerlerinden bir alametle ayrılsın. O, karşılık olmaksızın görülür. Göz uçlarıyla bakmaksı-

zın başkasını görür. Ellemeden, hareketler yapmadan yapar. En güzel isimler onundur. En yüce sıfatlar onundur. O irade ettiğini yapar. Kullar onun hükmüne boyun eğerler. Onun saltanatında ancak dilediği cereyan eder. Onun mülkünde ancak ezelî hükmünün kapsadığı oluşur. Hadiselerde olacağını bildiğinin olmasını irade eder. Olması ve olmaması eşit olan guruptan olmayacağını bildiğinin olmamasını irade eder.

İster hayırlı ister şerli olsun... Kulların kesplerinin halikidir. (10) Alemdeki ayin ve eserlerin mucididir. İster az, ister çok olsun... Hiç bir zorlama olmaksızın, bir lutfi ilâhisi olarak, milletlere peygamberleri gönderen odur. Peygamberlerin diliyle insanları kulluğa davet eden odur. Öyle bir tarzda davet etmiş ki, ne kimse itiraz edebilir, ne de kınar. Peygamberimiz Muhammed (Aleyhisselamı) görünür mucizeler ve apaçık delillerle takviye eden odur. Öyle bir şekilde onu takviye etmiş ki, ona iman etmeyenin özür beyan etmesine imkân bırakmamıştır. O, takviyesiyle, yakini ve küfrü apaçık göstermiştir. Peygamberimizin vefatından sonra (hulefai raşidinin elleriyle...) İslamın izzetini ve cemiyetini o korumuştur. Sonra veli kullarının dilleriyle belirtmiş olduğu dinin delilleriyle hakkı korumuş ve yardımcı olmuştur. Dosdoğru ümmeti sapıklık üzerinde bir araya gelmekten mahfuz kılıp belirtmiş olduğu delillerle batılın kökünü kazımıştır.

«— **Bütün dine galip getirsin diye İslâm geldi.. Velev ki, müşrikler bunu istemeseler bile...»** (Et - Tevbe 33) ayetiyle vaadettiği din yardımını yapmıştır.

İşte bunlar, birkaç fasıldır. Kısa bir şekilde meşayihin akidelerini üzerinde bina etmiş oldukları esaslara işaret ederler. Tevfik Allah'tandır.

B A B (Bahis)

Bu, bab, şu tarikatin meşayihini, ve şeriatin büyüklüğüne delalet eden sözlerini ve yollarını belirtmektedir.

Ey Allah'ın rahmetine mazhar olan kimseler! Biliniz ki, Resûlüllahtan sonra Müslümanlar asrındaki faziletlilere Resûlüllahın sohbetinde bulunanlar ve arkadaşları (Ashap) demekten başka herhangi bir isim vermemiştirler. Çünkü Resûlüllahın sohbetinden daha üstün bir fazilet yoktur. Binaenaleyh onlar için «SAHABE» denilmiştir. İkinci asrın insanları, onları gördüklerinden ve sahabelerin sohbetinde bulundukla-

(10) Böyle olmakla beraber teklif yönünü düşün. Öyle ise, teklif ya teşrif, veya ikramdır. O halde yaptığından sorulmayan Allah ortaktan münezzehdir. (K. Z. Ş. Cilt. 1, Sah. 67)

rından dolayı onlara da «TABİİN» denildi. Onlar da bu vasıfta en büyük şerefi ihraz ettiler. Onlardan sonra gelenlere «TABİİNLERİN TABİNLERİ» denildi. Sonra halk ihtilafa düştü ve mertebelere ayrıldı. Halkın din emrine şiddetle sarılı bulunan havaslarına, «ZAHİDLER, ABİDLER» denildi. Sonra bid'atlar başgösterdi. Guruplar arasında münakaşalar meydana geldi. Her fırka zahidlerin kendileri olduğunu iddia etmeye kalkıştı. İşte bundan dolayı sünnet ehlinin havvasları ki, Allah'la olan nefeslerini gözetirler, kalblerini gafletin ansızın gelen felaketlerine karşı korurlar. «TASAVVUF» ismiyle anıldılar. Bu isim hicretin ikiyüzünden evvel bu büyük insanlar için şöhret buldu.. Biz bu babta şu tarikatin şeyhlerinden bir cemaatin isimlerini zikredeceğiz. Bu meşayihin birinci tabakasından alıp onlardan olup sonradan gelenlerin zamanına kadar geleceğiz. Onların siyretlerinden (yollarından) ve sözlerinden bir takım cümleleri belirteceğiz ki, o cümlelerde onların temel meselelerine ve edeblerine ve takib ettikleri edeblere karşı uyandırma ve dikkati çekme vardır. Tabiidir ki, bunu yapmamız Allah'ın dileğine bağlıdır.

EBU İSHAK İBRAHİM BİN ETHEM BİN MANSUR ONLARDANDIR

Bu zat Belh dolaylarındandır. Allah kendisinden razı olsun. Hükümdarların soyundandı. Bir gün avlanmak üzere çıkmıştı. Bir tilki veya tavşanı kovalarken gaipten kulağına (veya kalbine) şu ses geldi.

— **Ey İbrahim! Sen şu yaptığın iş için mi yaratılmışsın? Veya bu**nunla mı emrolunmuşsun?

Bu sesten sonra eyerinin önünden şu sesi işitti :

— **Allaha yemin olsun, sen bunun için yaratılmadın ve bununla emrolunmadın.**

Hazret, bu ses üzerine atından indi, babasının bir çobanına rastladı. Çobanın yünden yapılmış cübbesini aldı. Sırtına geçirdi. Atını ve av malzemelerini çobana teslim ettikten sonra sahraya daldı. Sonra Mekke'ye vardı. Mekke'de Sufyanı Sevri'nin ve, Fudayl bin İyad'ın sohbetinde bulundu. Bilahere Şam'a varıp orada vefat etti. Hazret el emeğinden yiyordu. Ziraat biçmek, bahçelere bekçilik yapmak ve benzeri işler gibi hizmetlerde çalışıp geçinirdi.

Hazret çölde iken (Davud el Belhi adlı) bir kişiyle karşılaştı. O kişi kendisine Allah'ın **«ismi azamı»** nı öğretti. Kişi gittikten sonra ismi azam ile Allah'ı çağırdı. Bunun üzerine Hızır (Aleyhisselamı) gördü. Hızır ona :

— **Ancak Allahın bu ismi azamını sana, kardeşim Davud öğretmiştir!** dedi.

Bu hadiseyi bize Şeyh Ebu Abdurrahman Es Sülemî, ona da Muhammed bin Hüseyin bin Haşşap, ona da Ebul Hasan Ali bin Muhammed el Misri, ona da Ebu Said el Harraz, ona da İbrahim bin Beşşar haber verdi. İbrahim der ki :

— İbrahim bin Ethem'le arkadaşlık yaptım ve kendisinden :

«Bu durumunun başlangıcından bana haber verir misin?» diye sorunca, bana yukarda zikrettiğimiz gibi durumunu söyledi.

İbrahim bin Ethem, takva babında pek büyük bir insandı. Hazretten hikaye ediliyor:

— **Helâlinden ye! Helalinden yedikten sonra, gece kalkıp ibadet yapmazsan, gündüzleyin nafile oruç tutmazsan hiç bir zararı sana dokunmaz.»**

Hazretin bütün duası şuydu :

«Yarab! Beni günâhın zilletinden ibadetinin izzetine naklet!»

İbrahim bin Edhem'e denildi: **Et pek pahalılaştı!** Cevab olarak: **Siz de onu ucuzlaştırınız!** (Yani satınalıp yemeyiniz!) buyurdu. Ve bu hususta şu şiiri okudu :

«Benim için bir şey pahalılaştığında onu terkediyorum.

Dolayısıyle benim katımda en ucuz nesne o nesnedir ki, fiyatlanmıştır.»

Muhammed bin Hüseyin bize haber verdi : Mansur bin Abdullah'tan dinledim, oda, Muhammed bin Hamid'den oda, Ahmed bin Hudrevih'den dinledi diyordu ki: İbrahim bin Ethem, Kâbenin etrafında dolaşıp ziyaret ederken bir kişiye şunları söyledi :

— **Bil ki, salihlerin derecesine varamazsın! Meğerki, altı geçidi geçmiş olasın: O geçitlerin ilki, nimetin kapısını kapatacaksın. (Yani fazla nimetlenmek ve israfa kaçmaktan çekineceksin) şiddetin kapısını açacaksın. İkincisi; izzetin kapısını kapatıp, zilletin kapısını açacaksın. Üçüncüsü; rahatın kapısını kapatıp çalışmanın kapısını açacaksın.** Dördüncüsü; Uykunun kapısını kapatıp, uykusuzluğun (yani gece çalışmasının) kapısını açacaksın. **Beşincisi; (Hayırsız ve yararsız) zenginliğin kapısını kapatıp, (Allah yolunda vere vere oluşan) fakirliğin kapısını açacaksın. Altıncısı; Emel'in kapısını kapatıp, ölüme hazırlanmanın kapısını açacaksın.»**

İbrahim bin Ethem bir ara bir bağın koruculuğunu yapıyordu. Yanından geçen bir asker : **Şu üzümlerden birşeyler bana verir misin?** teklifinde bulununca, cevab olarak : **Bağın sahibi bana öyle bir selahiyet vermedi!** dedi. Bunun üzerine, asker, onu kamçılamaya başladı. O da askerin darbeleri altında başını eğerek şöyle dedi : **Çok zaman Allah'a isyan eden bir kafaya vur!** Böylece asker aciz olup savuşup gitti.

Sehl bin İbrahim der ki : İbrahim bin Ethem'in arkadaşlığında bu-

lundum. Hasta düştüm. O bütün nafakasını bana yedirdi. Bir ara canım birşey istedi. Bunun üzerine merkebini satıp parasını bana harcadı. Hastalığımdan biraz iyileşince sordum : **Ey İbrahim! Merkeb nerededir?** Cevab olarak buyurdu : **Onu sattık!** Dedim ki : **O halde ben neye bineceğim?** Dedi ki : **Ey Kardeşim! Benim omuzuma bineceksin!** Böylece üç konaklık bir yere kadar beni sırtında taşıdı.

EBUL FEYZ ZUNNUN EL-MISRÎ ONLARDANDIR

Hazretin esas ismi Sevban bin İbrahim'dir. Bazı rivayetlere göre El Feyz bin İbrahim'dir. Babası esasında Mısır'ın **«En Nevbe»** şehrinden gelmiştir. (Kırmızı derilidir.) Hazret hicretin 245. senesinde vefat etmiştir. Tasavvuf mevzuunda üstün bir mertebeye sahibti. Zamanının en alimi, en muttakisi, manevi ahlâk bakımından en ilerisi ve en edeblisi idi. Bir ara, ZUNNUNI, Abbasi Halifelerinden El - Mutevekkil'e ihbar ettiler. Mütevekkil onu Mısır'dan celbederek huzuruna getirtti. Zunnun hazretleri Mutevekkil'in huzuruna girince, halifeye vaz-u nasihatta bulundu. Bunun üzerine, rikkate gelen Mütevekkil ağladı. Zunnuna izzet ve ikramda bulunup onu gerisin geriye Mısır'a gönderdi. Bu hadiseden sonra **Mütevekkil**'in huzurunda takva ehlinden bahsedilince mütevekkil hüngür hüngür ağlar ve şunları söylerdi :

— **Takva ehlinin bahsi edildiğinde derhal Zunnunu Mısrı'den bahset!**

Hazret, zaif ve nahif bir kimseydi. Yüzünde kırmızılık galibti. Mübarek lihyesi beyaz değildi.

Ahmed bin Muhammed'den dinledim, oda, Said bin Osman'dan oda, Zunnunu Mısrı'den dinledi diyordu ki :

— **Konuşmanın mihrak noktası (ehl-i tahkik nezdinde) dört şey üzerindedir : 1 — Celil'in (Allahın) sevgisi, 2 — Kalil'in (az'ın yani dünyanın) buğzu, 3 — Tenzil'in (Kur'anın) ittibaı** (yani Kur'ana tabii olmak) **4 — Tahvilin (Bu halden daha kötü bir hale düşmenin) korkusudur.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, oda, Said bin Ahmed bin Cafer'den, oda Muhammed bin Ahmed bin Sehl'den, oda Said bin Osman'dan oda, Zunnunu Mısrî'den dinledi : **Allaha muhib olanın (Allahı sevenin) alametlerinden birisi sünnetlerinde, emirlerinde, fiil ve ahlâklarında Allahın habibi Hazret-i Muhammed Mustafa'ya tabi olmaktır.»**

Zunnunu Mısrî'den düşük insanların kim oldukları sorulunca cevab olarak : **Allah'a varan yolu bilmeyen ve öğrenmek istemeyen kimselerdir!** dedi.

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim, oda, Ebu Bekir Muhammed bin Abdullah bin Şazan'dan dinledi, oda, Yusuf bin Hüseyin'den dinledi, oda, Bir gün Zunnunun meclisinde hazır bulundum. O arada Salim el - Mağribî çıkageldi ve Zunnun'dan sordu : **Ey Ebu Feyz! Senin tevbe etmenin sebebi ne idi?**

Zunnun, cevab olarak : **Eğer söylersem onu dinlemeye gücün yetmeyecektir!** dediyse de, Salim, **«Mabudunun hakkı için bana haber ver»** diye ısrar etti. Bunun üzerine Zunnun buyurdu : «Bir ara Mısır'da bazı köylere gitmek üzere çıktım. Yol boyunda bulunan bir sahrada uyudum. Gözümü açtığımda baktım ki, iki gözden ama olan bir kuş, yuvasından yere düştü. Yer yarıldı. Ve yemek dolu iki kap çıktı. Birisi altın, öbürüsü gümüş... Birisinde susam denilen daneler vardı, öbüründe su... Ama kuş başlayıp danelerden yedi, sudan da içti. Bunun üzerine, dedim ki : **Bu hadise bana yetiyor. Ben de tövbe ettim. Ve Allah'ın dergahına yapıştım. Ta ki, Allah beni kabul edinceye kadar yalvardım.**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, oda, Ali bin Ömer el Hafız'dan dinledi, oda, İbni Reşid'den dinledi, oda, Ebu Düccane'den dinledi, oda, Zunnun'dan dinledi, diyordu ki : **Yemekle doldurulmuş bir midede hikmet duramaz!**

Zunnunu Mısrî'den tevbe soruldu. Cevab olarak buyurdu : **Avam tabakasının tövbesi günahlardan olur. Havassın tövbesi, ise, gafletten olur!**

(Yani avam, yapmış olduğu günahından ötürü, havas ise gafletle geçirdiği zamanından ötürü tevbe eder!)

EBU ALİ FUDAYL BİN İYAD ONLARDANDIR

Horosan'lıdır. Merve nahiyesindendir. Denildi ki, Hazret Semerkant'ta dünyaya gelmiştir. Ebiverd'de büyümüştür. Hicretin 187. senesinin Muharrem ayında Mekke'de vefat etmiştir. Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebu Bekir Muhammed bin Cafer'den, o da Hasan bin Abdullah el Askeri'den, o da Ebu - Zar'anın yeğeninden, O da Muhammed bin İshak bin Rahevi'den, o da Ebu Ammar'dan, o da Fudayl bin Musa'dan dinlemiştir :

— Fudayl bin İyad, önceleri eşkiya idi. Ebiverd ile Serahs arasında yol keserdi. Hazretin tevbe etmesinin sebebi, Hazret bir ara bir cariyeye aşık oldu. Duvarlara tırmanarak cariyenin yanına gitmek istediği bir zamanda şu ayeti okuyan birisinin sesini işitti :

«— İman edenler için vakit gelmedi mi, kalbleri Kur'ana saygı ile yumuşasın?» (El Hadid, 16)

Bunun üzerine, Fudayl : **«Yarab! Muhakkak ki, yaklaştı! dedi ve geri döndü.»** O gece bir harabede yattı. Baktı ki, o harabede bir cemaat vardır. Onlardan birisi **«Biz göç edelim!»** dedi. Maşka bir gurup da **«sabahladıktan sonra göçelim. Çünkü Fudayl yolumuzu kesecektir.»** dedi.

Bu sözleri işiten Fudayl yeniden tövbe edip onlara emniyet sözünü verdi, ölünceye kadar gidip Mekke'de kaldı.

Fudayl bin İyad buyurdu : **Allah bir kulunu sevdiğinde onun üzüntüsünü çoğaltır. Bir kulundan buğzettiğinde onun üzerine dünyasını genişletir.** (Yani dünya sevgisiyle onu meşgul eder.) İBNİ - MUBAREK : **Fudayl öldüğü zaman, üzüntü (hüzün) ortadan kalktı!»** buyurdu.

Fudayl buyurdu : **Eğer dünya bütünüyle bana arzolunsaydı ve ondan ötürü hiç bir hesab ve suale çekilmem de bahis mevzuu olmasaydı, yine herhangi birinizin cifeyi pis gördüğü gibi, onu pis görecektim. Siz cifenin yanından geçerken üstünüze bulaşmasın diye sakındığınız gibi ondan sakınacaktım.**

Fudayl buyurdu : «Eğer benim riyakar bir kimse olduğuma dair yemin etsem riyakar olmadığıma dair yemin etmemden bana daha sevimli geliyor.»

Fudayl buyurdu : **«İnsanların öğmesi için ameli terketmek, riyanın ta kendisidir! İnsanların senasına mazhar olmak için çalışmaya koyulmak şirkin ta kendisidir.»**

Ebu - Ali er-Razi buyurdu : Otuz sene Fudayl'la arkadaşlık yaptım. Onu ne gülerek, ne de tebessüm ederek görmedim. Ancak oğlu Ali'nin vefat ettiği günde gülerek gördüm. Bu hususta kendisinden sordum. Buyurdu : **Cenab-ı Hak bir emri sevmiş, ben de o emri sevdim.**

Fudayl buyurdu : **Ben, Allah'a isyan ettiğimi merkebimin ve hizmetçimin ahlâkından bile bilmiş olurum.»**

EBU MAHFUZ MARUF BİN FÎRÛZ EL KERHİ ONLARDANDIR

Meşayihin büyüklerindendi. Duası kabul olunurdu. Onun kabrinde feyz ve bereket taleb ediliyor. Bağdadlılar derler ki : **Maruf'u Kerhi'nin mezarı denenmiş bir tiryak'tır.»** Hazret, Ali bin Musa Rıda'nın mevali (azadlılarındandı). Hicretin (200) yılında ölmüştür. Bazı rivayetlerde (201) de öldüğü kaydedilmektedir. Seriyyus - Sakati'nin hocası idi. Bir gün talebesi Seriye şöyle dedi : **Allah katında senin bir isteğin olduğu zaman benimle Cenab-ı Hak'ka yemin ver! Yani hürmetimle o ihtiyacını iste! Allah verecektir.»**

Üstad Ebu Ali el-Dakkak'tan dinledim : Marufu Kerhi'nin ebeveyni

Hıristiyan idi. Maruf'u küçük iken öğretmenlerine teslim ettiler. Öğretici, Maruf'a:

— Allah'ın **«üçün biri olduğunu»** söyle! dediğinde Maruf : **Hayır! Allah birdir!** cevabını verdi. Bunun üzerine, öğretmen, bir gün güzelce Maruf'u dövdü ve Maruf'da mektepten kaçtı. Bunun üzerine ebeveyni şu temennide bulunurlardı : **«Hangi din üzerinde olursa olsun keşke bize geri gelseydi de biz de ona uysaydık!»** Sonra Maruf, Ali bin Musa - Rızanın elinde Müslüman oldu ve evine döndü. Kapıyı vurunca içerden soruldu : **Kimdir kapıyı vuran?»** Cevab : **Maruf...** Evdekiler : **Hangi din üzerinde olduğun halde geldin?** Cevab : **Hanif (hakka yönelik ve İslam dini üzerinde geldim!»** Böylece ebeveyni Müslüman oldular.

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebu Bekir er-Razi'den, o da Ebu Bekir el Harbi'den, O da Seriyyus - Sakati'den dinledi: Maruf'u Kerhi'yi rüyamda gördüm. Sanki arşın altındaydı. Allah, meleklerine **«Şu kimdir?»** diye soruyordu. Melekler de : **Ey Rabbimiz! Sen daha iyi biliyorsun!** Cevabını veriyordu. Bunun üzerine, Cenab-ı Hak : **Bu, Marufu Kerhi'dir. Benim muhabbetimden sarhoş olmuştur. Ancak, mülakatımla ayılır!»**

Marufu Kerhi buyurdu : Davudi Tai'nin arkadaşlarından bazıları bana söylediler : **Sakın ha! Ameli bırakma! Çünkü seni mevlanın rızasına yaklaştıran ameldir.»** Ben de ondan : **Amelden neyi kastettiğini sorunca cevap olarak dedi ki : Rabbinin taatine, Müslümanların hizmetine ve nasihatına devam etmektir!»**

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Muhammed Bin Abdullah el Razi'den, o da Ali bin Muhammed ed Dellal'dan, o da Muhammed bin Hüseyin'den, o da babasından dinlemiştir :

— Marufu Kerhi'yi ölümden sonra rüyada görerek sordum : Allah sizin hakkınızda ne gibi bir muamele yaptı? Cevab olarak : **Beni affetti!** dedi. Ben, devamla : **Senin zahitliğin ve takvandan dolayı mı seni affetti?** Cevab olarak : **Hayır! Onlardan dolayı değil... Ancak İbni Semmak'ın vaazını kabul edişimden, fakirlik mesleğini yapışımdan ve, fakirleri sevmemden ötürü beni affetti.»**

Marufu Kerhi'nin ifade buyurduğu İbni Semmak mev'izesi şöyle cereyan etti : Bir ara Kufe'den geçiyordum. İbni Semmak diye bilinen bir zatın yanında durdum. Halka vazeden bu zatı dinledim. Vaazın esnasında şöyle dedi : Kim ki tamamiyle Allah'tan yüz çevirip uzaklaşırsa, Allah'ta cümleten (tam olarak) ondan uzaklaşır. Kalbiyle Allah'a yönelene Allah rahmetiyle yönelir. Bütün halkının yüzleriyle ona döner. Kim ki, zaman zaman, Allah'a yönelirse, Cenab-ı Hak da herhangi bir zamanda ona merhamet eder. (Son nefesinde onu rahmetine mazhar kılması ihtimal dahilinde olur.)» Vaizin bu konuşması, kalbime tesir etti. Bu te-

sirden dolayı Allah'a yöneldim. Efendim Ali Bin Musa Rıza'nın hürmeti hariç her şeyi bırakıp Allah'a yöneldim. Vaızın bu konuşmasını efendim Ali Rıza'ya naklettiğim zaman şunları söyledi : Eğer vaazlanmış isen bu sözler sana, vaaz olarak, kafidir.»

Bana (Kuşeyri'ye) bu hikayeyi Muhammed bin Hüseyin, ona da Bağdad'lı hadis hafızı Abdurrahim bin Ali, ona da Muhammed bin Omer bin Fazl, ona da Ali bin İsa, ona da Seriyyus - Sakati haber verdi: Marufun ağzından bu hikayeyi dinledim!

Ölüm hastalığında, Maruf'a «Vasiyyet et!» teklifinde bulunuldu. Bunun üzerine şunları söyledi :

— **Öldüğüm zaman iç gömleğimi sadaka veriniz! Zira dünyaya anadan doğma üryan geldiğim gibi, isterim ki, o şekilde dünyadan çıkmış olayım.**

Maruf-u Kerhi bir sakanın yanından geçerken şunları söylediğini işitti: **Bu sudan içene Allah rahmet etsin!»** Oruçlu olduğu halde, sakanın yanına yaklaşarak sudan içti. Bu manzarayı görenlerden birisi : **Sen oruçlu değil miydin?** diye sorunca cevab olarak : **Evet! Oruçluydum. Duasının bereketini umarak bu işi yaptım!** dedi. (Hazretin orucu şüphesiz ki, nafile oruç imiş. Zira nafile oruç tutan bir kimse, nefsinin emîridir; isterse oruca devam eder, isterse orucu bozabilir. Hadisi şerifte **«Bozabilir»** hükmü varid olmuştur. Farz oruca gelince... Onu böyle durumlarda **bozmak** haramdır.)

EBUL HASAN SERİY BİN MUGALLİS ES-SAKATÎ ONLARDANDIR

Bu zat, Cüneydi Bağdadi'nin hem hocası hem de dayısı Maruf-u Kerhi'nin de talebesidir. Takvada, sünnetin durumunu bilmekte ve tevhid ilmine vakıf olmakta zamanının biricik insanıydı.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Abdullah Bin Ali et-Tusî'den, o da Ebu Amir bin Alvan'dan, o da Ebul-Abbas bin Mesruk'tan dinledi:

— Kulağıma geldiki, Seriyyus - Sakati, çarşıda ticaretle meşgul ve aynı zamanda Marufu Kerhi'nin de arkadaşlarından birisiydi. Bir gün Marufu Kerhi beraberinde yetim bir çocuk olduğu halde, Seri'nin dükkânına geldi ve :

— **(Ey Seri!) Bu yetimi giydir!** diye teklifte bulundu.

Seri der ki :

— Yetimi giydirdim. Maruf-u Kerhi sevinerek şu duayı yaptı :

— **Cenab-ı Hak sana dünyayı mebğuz göstersin. İçinde bulunduğun zahmet ve meşakkattan seni rahata kavuştursun!**

Bu dua üzerine dükkândan kalktım. Benim kalbimde dünyadan daha mebğuz bir şey yoktu. Bugün içinde bulunduğum durumların hepsi Marufu Kerhi'nin duasının bereketindendir.

Şeyh Ebu Abdurrahman-ı Sülemi'den o da Ebu - Bekir el-Razî'den, o da Ebu - Ömer el Enmatiî'den, o da Cüneydi Bağdadi'den dinledi:

— **Serîyyus - Sakati'den daha fazla ibadet eden birisini görmedim. 98 yaşında olduğu halde ölüm hastalığı hariç uzandığı görülmemişti.**

Serîyyus - Sakati'den şöyle dediği hikaye olunmaktadır : **Tasavvuf üç mananın ismidir. (Yani bu manalar, kimde varsa ona Sofu denir) :**

1 — Sofu o kimsedir ki, onun marifet nuru (ilmi), takva nurunu söndüremez. (Yani Allah'ın gafur ve rahim olduğunu bilmesi, haramlardan sakınmasını ortadan kaldıramaz.) **2 — İlmin batını hakkında Kur'an ve Sünnet'in zahiriyle zıdd gelen bir şekilde konuşmaz.** (Yani gizli bir manası bulunan ve esasında hakikat olan, fakat zahirinde Kur'an ve sünnete ters düşen bir söz sarfetmez). **3 — Kerametler Allah'ın haram ettiklerinin perdelerini yırtmaya kendisini zorlayamaz.** (Yani Allahın kendisine vermiş olduğu lûtuflara aldanarak ve güvenerek haramların hududuna giremez).

Seriyyus - Sakati hicretin 257. senesinde vefat etti.

Üstad Ebu Ali Dakkak'tan dinledim, Cüneydi Bağdadi'den hikaye ediyordu (Allah ikisinden de razı olsun) : Bir gün Seriyyus - Sakati bana muhabbet (Sevgi) nin manasını sordu. Cevap olarak dedim ki: Bir kavim, **«Muhabbet, mabuda muvafakat edip uymaktır»** dedi. Başka bir kavim de **«Muhabbet, başkasını dünya emirlerinde nefsine tercih etmektir»** dediler. Başka bir kavim de şöyle tefsir ettiler. (deyip bazı sözler söyledi)

Bu cevablarından sonra, Seriyyus - Sakatî, bileğinin derisini tutup çekti. Fakat deri kemiğe yapıştığından dolayı uzamadı. Sonra şunları söyledi : **«Allahın izzetine yemin olsun! Eğer «şu deri, Allah'ın Muhabbetinden ötürü, bu kemiğin üzerinde kurumuş ve kemiğe yapışmıştır» desem doğru söylemiş olurum.»**

Hazret, bu sözden sonra, bayılıp yere düştü. Yüzü pırıl pırıl parlayan bir ay gibi müdevver oldu. Esasında Serî hazretlerinin benzinde bir kırmızılık da vardı.

Serîyyus - Sakatî Hazretlerinden hikaye olunuyor : Bir defasında **«Elhamdülillah»** dediğimden ötürü otuz seneden beri Allah'tan af dileyip durmaktayım. Hazretten soruldu : **Bu nasıl olur?** Cevab olarak buyurdu : Bağdad'ta bir yangın çıktı. Yangının olduğu tarafdan gelen birisi, bana : **Senin dükkânın kurtuldu!** deyince ben de **«Elhamdülillah»** deyiverdim. Binaenaleyh otuz seneden beri böyle deyişime pişmanım. Çünkü Müslümanların başına gelen bir müsibette, sadece nefsim için hayri irade etmiş oldum. (Oysa üzülmem gerekiyordu, hayıflanmam lâzımdı ve sevinmemeliydim.)

Serînin bu durumunu bana Abdullah bin Yusuf, ona da Ebu - Be-

kir er-Razi, ona da Ebu Bekir el Harbi haber verdi. El Harbi der ki : **«Serinin böyle dediğini işittim.»** Serîyyus - Sakati'den hikaye olunuyor: **Günde şu kadar, defa, (çok defa demektir). kararmasından korkarak, burnuma bakıyorum. Bunu da yaptıklarımdan dolayı Allah'ın çevremi siyah edivermesinden korktuğum için yapıyorum.»**

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Muhammed bin Hasan bin Haşşap'tan o da Cafer bin Muhammed bin Nüseyir'den, o da Cüneydi Bağdadi'den dinledi :

«— Seriyyus - Sakati Hazretleri, **«Cennete götürücü, ortanca ve kısa bir yol, tanıyorum»** deyince, kendisinden **«O yol nedir?»** diye sordum. Cevab olarak buyurdu : **Hiç kimseden hiç bir şey isteme! Hiç kimseden hiç bir şey kabul etme! Ve beraberinde herhangi bir kimseye vereceğin fazla bir şey de olmasın!** (Hazretin bu konuşmadan gayesi **«veren el, alan elden daha üstündür», «Dilencilik, kulun en son kazanç yoludur»** hadisi şerifleri tatbik etmekle beraber ancak nafakasını helalinden kazanacak kadar dünya ile meşgul olmanın helal olduğunu savunan tasavvufî görüşü belirtmektir, yani zühd ü takvaya daha fazla meyyal olduğunu belirtiyor.)

Abdullah bin Yusuf El İsfahani'den dinledim. Ebu Nasır es Sarraç et Tusi'den, Cafer bin Muhammed Nusayr'dan, o da Cüneyd bin Muhammed'den, o da Serî'den dinledi :

«Ben Bağdat'tan başka bir yerde ölmeyi temenni ediyorum!» Bunun üzerine Hazretten soruldu : Neden bunu temenni ediyorsun? Cevab : **Korkarım ki, mezarım beni kabul etmez de rezil olurum!»**

Abdullah bin Yusuf el İsfahani'den, Ebul Hasan bin Abdullah el Guti et Tarsusi'den dinledim. Diyordu ki :

Cüneyd'den dinledim. O da Seri'den şunları dinlemiş :

«Yarab! Beni hangi azabla azab edersen et! Fakat beni perdelenmenin zilletiyle, yani cehalet ve dalaletle, azab etme!»

Abdullah bin Yusuf İsfahani'den, o da Ebu Yusuf er Razi'den, o da el-Ceriri'den, o da Cüneyd'den dinledi : Bir gün Serîyyus - Sakatî'nin huzuruna vardım. Ağladığını gördüm **«Seni ağlatan nedir?»** diye sorunca, cevab olarak, dedi ki : **Akşam kızcağız (kızını kastediyordu) bana gelerek dedi ki : Babacığım! Bu gece çok sıcaktır. İşte soğuk su testisini buraya asıyorum.** (ihtiyacın olduğu zaman içebilirsin). **Bu sözlerden sonra, gözlerim, bana galebe çaldı, uyudum. En güzel bir cariye gördüm. Gökten indi, Kendisinden sordum : Sen kimsin?** Cevab olarak : Testilerde soğutulmuş su içmiyen kimsenin cariyesiyim! dedi. **O rüya üzerine testiyi kapıp yere çaldım ve kırdım.** Cüneyd diyordu ki : Testinin parçalarını

gördüm ki, ne kaldırmış ne de onlara dokunulmuş! Üzerlerini toz kaplamıştır.

EBU NASR BIŞIR BİN HARİS EL HAFİ ONLARDANDIR

Aslen Merve'lidir. Bağdad'ta oturdu ve orada öldü. Ali bin Haşrem'in kız kardeşinin oğludur. Hicretin 227. senesinde ölmüştür. Yüce makamlara sahibti. Tevbe etmesinin sebebi şudur : Bir ara, yolda, içinde Allah'ın ismi yazılı ve ayaklarla çiğnenen bir kağıt parçası gördü. Onu kaldırdı. Gidip bir dirhemle güzel koku aldı. O kokuyu kağıda sürüp kağıdı bir duvarın deliğine güzelce yerleştirdi. Uyku âleminde sanki birisi kendisine şunları söylüyordu : **Ey Bışr? Benim ismimi güzel koku ile kokulandırdın.** Yemin ederim, **senin ismini, hem dünyada, hem de ahirette,** güzel yapacağım!»

Ebu Ali ed-Dakkak'tan dinledim, diyordu ki : Bışr, bazı kimselerin yanından geçti. Onlar Bışr'a bakarak şöyle dediler: **Bu kişi bütün gece uyumuyor! Üçgünde bir orucunu bozuyor!»** Bu sözleri işiten Bışr, hüngür hüngür ağladı. Bunun üzerine, Hazretten, ağlamasının sebebi soruldu. Cevab olarak dedi ki : **Ben bir geceyi dahi tamamen uykusuz geçirdiğimi hatırlamıyorum. Hatırlamıyorum ki bir günün akşamında orucumu bozmamış olayım... Fakat, Cenabı Hak, kulunun yaptığından daha fazlasını, bir lûtuf ve ikram olarak, onun için, başka kullarının kalbine atar!»** Bunları söyledikten sonra başlangıcını, daha önce belirttiğimiz şekilde, hatırlattı.

Şeyh Ebu Abdurrahman Sülemi'den, o da Muhammed bin Abdurrahman er Razî'den, o da Abdurrahman bin Ebi Hatim'den dinledi :

Kulağıma geldi ki, Bışr bin Haris el Hafi buyurmuştur : Resûlüllahı rüyamda gördüm. Benden sordu :

— Ey Bışr! Biliyor musun, neden Cenabı Hak, akran ve emsalinin arasında seni yüceltti?

— Hayır! Ey Allah'ın Resulü! Bilmem! deyince, Resûlüllah, şöyle devam etti : Benim sünnetime tabi olman, salih kimselerin hizmetinde bulunman, arkadaşlarına nasihat etmen, eshabımı ve ehl-i beytimi sevmenden dolayı seni yüceltti. Evet! Seni E B R A R'ın mertebelerine vardıran sebeb işte budur!

Muhammet bin Hüseyin'den, Muhammet bin Abdullah er Razi'den, Bilal el Havas'tan dinledim, diyorduki: Ben, İsrail Oğulları'nın şaşıp kaldığı çölde bulunuyordum. (Yani onların, Musa Aleyhisselam devrinde, Allaha isyan edip, şaşkın bir şekilde, kırk sene dolaşıp durdukları çölde, yani Sina'da gördüm ki, bir kişi benimle beraber yürüyordu ve bu durumdan hayret ettim. Sonra kalbime gelen ilham vasıtasıyla onun Hızır olduğunu anladım ve kendisine, **«Allahın hakkı için, sen kimsin?»** diye sordum. Cevab olarak : **Ben senin kardeşin Hızır'ım.»** Bunun üzerine

dedim ki : **Senden sormak istiyorum.** (Müsaade eder misin?) dedi ki : **Sor!** Dedim ki : **İmamı Şafii hakkında ne dersin?** Dedi ki : İmamı Şafii EVTAD'tan bir zattır. (El Arusi : Evtad dört kişidir. Kainatın (Evrenin) dört köşesinde bulunurlar. Ve bu cephelerin manevi bekçiliklerini yürütürler, dedi)

Sordum : **Ahmed bin Hanbel hakkında ne dersin?** Cevab : **O, sıddîk bir kimsedir!** Sordum : **Bışr bin Haris el Hafi hakkında ne dersin?** Cevab : **Ondan sonra (onun zamanında) onun gibisi yaratılmamıştır!»**

Üstad Ebu Ali ed-Dákkak'tan dinledim, buyuruyordu : Bışr el Hafi, El Muaf bin İmran'ın kapısına gelip kapıyı çaldı. İçerden : **Kapıyı döven kimdir?** diye sorulunca, cevab olarak : **Bışr el Hafi'dir!** dedi. Evin içinden, bir kızcağız, ona şöyle dedi : **Eğer iki danık (dirhemin altıda birisi) verip kendine bir pabuç alsaydın** «el hafi» lakabı senden giderilecekti. (Yani şöhretin vesilesi olan bu lakabın iki danıklık gibi kıymetsiz bir para ile giderilecek kadar değersizdir. Zira el Hafi demek yalınayak dolaştığından yürüyemez hale gelen bir kimse demektir. Bışr hazretleri de bu lakabla şöhret bulmuştur.)

Bu hikayeyi Muhammed bin Abdullah el Şirazî bana, ona da Aziz bin Fadl, ona da Muhammed bin Said, ona da Muhammed bin Abdullah, ona da Abdullah, ona da Abdullah el Megazili haber vermiştir. El Megazili der ki : Bışr'dan dinledim, bu hikayeyi naklediyordu. Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebul Hüseyin el Hüccacîden, o da El Mehamili'den o da Hasan el Mesuhî'den dinledi. Diyordu ki : Bışr bin Haris'ten yukarı da bahsi geçen hikayeyi dinledim!

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebul Fadl el Attar'dan o da Ahmed bin Ali ed Dimeşki'den o da Ebu Abdullah bin Cella'dan dinledi :

— **Zunnunu Mısrıyi gördüm. O natuktu (konuşkan ve fasih idi), Sehli gördüm. O işaret sahibi idi. Bışr bin Haris'i gördüm, o, takva sahibiydi.»** Bu sözü üzerine, İbni Cella'dan soruldu : **Bu şahıslardan hangisine meylettin?»** Cevab, Hocamız Bışr'a!

Deniliyor ki : Senelerden beri, Bışr bin Haris'in canı bakla yemeği istiyordu. Fakat nefsini körletmek için yemedi. Öldükten sonra rüyada kendisinden soruldu : Allah senin hakkında ne gibi bir hüküm verdi? Cevab olarak buyurdu : Beni af ederek buyurdu: **Ey (benim için) yemiyen! Ye! Ey (benim için) içmeyen, iç!»**

Bize Şeyh ebu Abdurrahman es-Sülemi, ona da Ubeydullah Osman bin Yahya, ona Ebu Amr bin Semmak, ona da Muhammed bin Abbas, ona da Ebu Bekir bin BİNTİ MUAVİYE, ona da Ebu Bekir bin Affan haber verdi: Bışr bin Haris'ten dinledim: **Canım kırk seneden beri şiş kebabı ister. Hâlâ da helalinden onun parasını elde etmiş değilimdir.»**

Bışr'dan soruldu : **Sen ekmeğine neyi katık yaparak yiyorsun?** Cevab olarak dedi ki : **Afiyet ve sıhhatı hatırlar, onu katık yaparım!**

Bize Muhammed bin Hüseyin haber verdi. Ona da Ubeydullah bin Osman, ona da Ebu Amir bin Semmak, ona da Ömer bin Said, ona da İbni EBİDDÜNYA haber vererek dedi : Bir kişi Bışr için mezkür hikayeyi söyledi... Bışr buyurdu : **Helal, geniş sarfetmeyi tahammül edemez!** (Çünkü helal pek az ve nadirdir).

Bışr rüyada görüldü ve kendisinden **«Allah senin hakkında ne gibi bir hüküm verdi»** diye sorulunca, cevab olarak buyurdu ki : Beni affetti ve cennetin yarısını da bana mubah kılarak dedi ki : **Ey Bışr! Eğer benim için ateş közleri üzerinde secde etseydin kullarımın kalbinde senin için yerleştirmiş olduğum muhabbetin şükrünü edâ edemezdin.»**

Bışr dedi ki : **Halkın kendisini tanımayı seven bir kimse, ahiretin tadını tadamaz!**

EBU ABDULLAH EL HARİS BİN ESED EL MUHASİBİ ONLARDANDIR

Zamanında gerek ilimde, gerek takvada, gerek muamelede ve gerekse halde onun benzeri yoktu. Aslen Basralı'dır. Hicretin 243. senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir.

Deniliyor ki : Hazrete babasından, yetmiş bin dirhem miras kaldığı halde ondan hiç bir şey almadı. Almayışının hikmeti çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Bu cümleden olarak babası; Kaderiyye taifesinden olduğu için takva bakımından onun mirasından hiç bir şey almamayı tercih etti ve dedi ki : Cenabı Peygamber'den sıhhatlı rivayetle, sabit olmuştur ki, **«İki ayrı milletin mensupları birbirine hiç bir miras bırakmazlar** (Ebu Davud rivayet etmiş. İbni Salah, Hadis Hasen mertebesindedir» demiştir).

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Hüseyin bin Yahya'dan, o da Cafer bin Muhammed bin Nusayr'dan, o da Muhammed bin Mesruk'tan dinledi, diyordu ki : Haris bin Esed el Muhasibi, vefat ettiğinde bir dirhem paraya bile muhtaç idi. Oysa babasından, kendisine, gayri menkul birçok arazi miras olarak kalmıştı. (Buna rağmen o, bu mirastan hiçbir şey almadı.)

Üstad Ebu Ali el Dakkak'tan dinledim (Allah rahmet eylesin), diyordu ki : Haris el Muhasibi elini şüpheli bir yemeğe uzattığında onun parmağı üzerinde bir damar hareket ederdi ve böylece o yemeği yemekten çekinirdi.

Ebu Abdullah bin Hafif buyurdu : Bizim meşayihimizden beş kişiye uyunuz! Diğerleri ise onları halleriyle başbaşa bırakınız : **1) Haris el**

Muhasibi, 2) Cüneyd bin Muhammed el Bağdadi 3) Ebu Muhammed Rüveym, 4) Ebul Abbas bin Ata 5) Amr bin Osman el Mekki. Zira bu zatlar, ilim ile hakikatları bir arada derlemişlerdir.

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim. O da Abdullah bin Ali et Tusi'den o da Cafer el Huldî'den, o da Ebu Osman Beledi'den dinledi, diyordu ki : Haris el Muhasibî : **Her kim ki, iç alemini, murakabe ve ihlasla sıhhata kavuşturursa, Cenab-ı Hak, onun dış dünyasını mücahede ve sünnete tabi olmakla süslendirir.»** diyordu.

Cüneydi Bağdadi'den hikaye olunuyor : Bir gün Haris El Muhasibi yanımdan geçtiğinde onda acıkma eserini gördüm. **«Ey amca! Eve gelip bir şeyler yer misin?»** teklifinde bulundum. Cevab : **Evet!»** dedi. Bunun üzerine eve girip ona ikram etmek için birşeyler aradım. Evde bana gönderilmiş düğün yemeği vardı. Ondan birşeyler takdim ettim. Bir lokma alıp ağzına koydu. Birkaç defa ağzında evirip çevirdi. Sonra kalkıp ağzındaki lokmayı sofaya attı ve gitti.

Birkaç gün sonra, onu gördüğümde, kendisinden durumu sordum. Dedi ki : **Ben o zaman açtım. Açlığımı bir parça ekmekle gidermek ve senin de kalbini hoşetmek istedim. Fakat benimle Allah arasında bir alamet (belirti) vardır ki, bana içinde şüphe bulunan herhangi bir yemeği yutturmayacaktır. Bunun üzerine, Cenabı Hak beni o lokmayı yutmaya muvaffak etmedi. Acaba o yemek sana nerden gelmişti?** Ona cevab olarak dedim ki : **Bize yakın bulunan bir düğün evinden gelmişti!»** Sonra şu teklifi yaptım : **Bugün eve yemek için gelir misin? Evet!** dedi. Ve böylece bizim öz malımızdan bir parça kuru ekmek kendisine takdim ettim. Yedi ve şöyle buyurdu : **İşte bir fakire herhangi bir şey verdiğin zaman bunun gibisini ver!**

EBU SÜLEYMAN DAVUD BİN NUSAYR ET-TÂÎ ONLARDANDIR

Büyük bir şanı vardı. Bize Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi, ona Ebu Amr bin Matar, ona Muhammed bin Museyyeb, ona bin Hubeyk, ona da Yusuf bin Sibat (veya Esbat) haber verdi : Davud et-Tai, yirmi dinarı miras olarak elde etti. Yirmi senede ancak bu parayı yedi.

Üstad Ebu Ali Ed Dakkak'tan dinledim. Derdi ki :

— **Davudi Tai'nin zahid olmasının sebebi** (şu idi) : Hazret Bağdattan geçiyordu. Bir gün geçerken yol açanlar onu Humeyd et -Tusî'nin yolunu açmak için bir kenara ittiler. (İtilen Davud niçin itildiğini keşfetmek maksadıyle dönüp baktı.) Humeyd'i gördü. Bunun üzerine : **Ey Davud, O dünyaya yazıklar olsun ki, Humeyd seni orada geçmiştir.** De-

dikten sonra çekildi, evine kapanıp var kuvvetiyle kendisini ibadete verdi.

Bağdat'ta bir kısım fakirlerden dinledim : Davud'un zahid olmasının sebebi yağıt söyleyen bir kadının şöyle dediğini işitmesidir :

(Şiir)

«Acaba hangi yanağından çürüme başlamıştır? Acaba o zaman hangi gözün daha evvelce akmıştır?»

Denildi ki : Davud'un zühde kaymasının sebebi (şudur) : Davud, Ebu Hanife Hazretleriyle oturuyordu. Bir gün, İmamı Ebu - Hanife, kendisine : **Ey Eba-Süleyman! Alete (ilme) gelince... Biz onu edindik.»** Bunun üzerine Davud sordu : **Öyleyse ilimden sonra ne vardır ki?** Ebu Hanife cevab verdi : **İlimle amel etmek vardır.** Davud der ki : Üzlete girmem için nefsim beni zorladı ve münakaşa etti. Nefsime dedim ki : **Ancak arkadaşlarla beraber oturup herhangi bir mesele hakkında konuşmayacaksın! (O zaman seni üzlete, yani tenhaya bırakacağım).**

Davud diyor ki; **«Bundan sonra arkadaşlarla bir sene oturdum. Bir mesele hakkında konuşuyorlardı. O, mesele benim yanımdan geçiyor, soğuk suya susuz bir insanın istediğinden daha fazla, o hususta konuşmaya isteğim vardı. Fakat buna rağmen konuşmuyordum.** Sonra Davud'un durumu vardığı noktaya vardı!

Deniliyor ki : Haccamcı Cüneyd, Davud'i Tai'den kan aldı. Yaptığına karşılık Davud ona bir dinar para verdi. Davud'a denildi ki : **Senin bu yaptığın israftır?»** Davud cevab verdi : **Muruvveti olmayan bir kimsenin hidayeti kabul olunmaz!**

Davudu Tai geceleri şunları söylüyordu : **İlâhî! Senin için üzüldüğüm, dünya için olan üzüntülerimin hepsini muattal etmiştir. Benimle uykum arasına girmiştir.»**

Muhammed bin Abdullah es-Sofi'den, o da Muhammed bin Yusuf'tan, o da Said bin Amr'den, o da Ali bin Harb el-Musili'den, o da İsmail bin Ziyad et-Tai'den dinlemiştir :

Davudi Tai'nin cariyesi, (Davudun ekmek yemediğini ancak kavut şerbeti içtiğini görünce) şu soruyu sordu: **Ekmeğe iştahın çekmez mi?**

O da ekmeği çiğnemekle yemek şerbetini yaptırıp içmek arasında elli ayet okunması kadar bir mesafe vardır. (Yani Hazret, çiğnemekle yutulan yemeği değil, un ve benzeri gıdalardan şerbet yapıp içiyordu. Ta ki, yemek çiğnemekle vaktini zayi etmesin!)

Davud öldüğü zaman (166 Hicrî) salihlerden bazıları onu rüyada gördü. Baktı ki, koşuyor. Sordu : **Sana ne olmuş ki, koşuyorsun?** Dedi ki : **Şu saatte hapisten kurtuldum!»** Bunun üzerine kişi uykudan uyandı. Baktı ki, Halk :

— **Davud et-Tai öldü!** diye bağırıyordu.

Davud et-Tai'ye birisi **«Bana vasiyyet et!»** diye ricada bulundu. Cevab olarak ona : **Ölümün (veya ölülerin) ordusu seni bekliyor!»** dedi.

Bazıları Davud-i Tai'nin huzuruna girdi. Güneşin altında ısınmış bir su testisi görüp hazretten sordu : **Neden bu testiyi gölgeye nakletmiyorsun?** Cevap olarak : **Testiyi oraya bıraktığım zaman güneş yoktu. Oysa benim nefsimin isteği hususunda yürüdüğümü Allah'ın görmesinden utanıyorum.»** dedi.

Bazıları Davud'un huzuruna girip Davud'a bakmaya başladı. Bu durumu farkeden Davud şunları söyledi : **«Bilmez misin, selef-i salihin fazla konuşmayı hoş görmedikleri gibi fazla bakmayı da hoş görmemişlerdir!»**

Abdullah bin Yusuf Asfehanlı bize haber verdi, ona da Ebu Ishak İbrahim Bin Muhammed bin Yahya el Müzekki haber verdi: Bize Kasım bin Ahmet, Meymun el Gazalî'den, o da Ebu Rebi el Vasitî'den haber verdi: Davudi Tai'ye **«Bana vasiyyet et!»** teklifinde bulunduğunda şunları söyledi : **Dünyadan oruç tut (Kaçın). Ölüm senin iftarın olsun. Yırtıcı hayvandan kaçtığın gibi halktan kaç!**

EBU ALİ ŞAKIYK BİN İBRAHİM EL BELHİ ONLARDANDIR

Horosan meşayihindendir. Tevekkül hususunda geniş bir bilgisi vardı. Hatem-i Esem'in hocasıdır. Deniliyor ki; Hazretin tevbe etmesinin sebebi : Hazret zenginlerin çocuklarındandı. Türkistan'a ticaret için gitmişti. Daha gençti. Bir puthaneye girdi. Orada putların hizmetçilerinden birisini gördü. Hizmetçi başını ve sakalını traş etmiş erguvan çiçeği renginde bir elbise giymişti. Şakıyk hizmetçiden sordu :

— **Muhakkak senin diri, alim ve kudretli bir saniin vardır. Ona kulluk yapsana! Şu, sana ne zarar veren, ne de kâr getiren putlara tapma!»** Bu emir karşısında, hizmetçi, şunları söyledi :

«Eğer senin dediğin gibi olsaydı o Allah sana rızkını verebilirdi? Neden zahmetlere katlanıp ticaret için buraya geldin?» Bu sözle, Şakıyk, intibaha gelerek zahîdlik yoluna girdi.

Denildi ki : Şakıyk'ın zahid olmasının sebebi, bir kıtlık zamanında oynayıp eğlenen bir köleyi görmesidir. Oysa halk, nafakalarını temin etmekten acizdi. Bunun üzerine, Şakıyk, köleden sordu : **Halkın kıtlıktan çektiği ızdırabı görmüyor musun? Nedir senin bu oynaşman ve zıplaman?** Bunun üzerine, köle : **Bana ne! Efendimin halis (kendisine mahsus) bir köyü vardır. Efendim için o köyden muhtaç olduğumuz nevalenin hepsi gelir!** deyince, Şakıyk, intibaha geldi ve şunları (nefsine) söyledi : Eğer onun efendisinin bir köyü varsa da, efendisi fakir bir mahluktur. Buna

ıağmen O, rızkı için üzülmüyorsa, Müslüman bir kimse nasıl rızkı için üzülür? Oysa Müslümanın efendisi mutlak manada zengindir.

Şeyh Ebu Abdurrahmanı Sülemi'den dinledim. O da Ebu Hüseyin bin Ahmed el -Attar el Balhi'den dinledi. O da, Ahmed bin Muhammed el-Buhari'den dinledi, diyordu ki : Hatımı Esem : İbrahim oğlu Şakıyk zengindi, delikanlılık yapar onlarla oturup kalkardı. Aynı zamanda Ali bin İsâ bin Mahan, Balh'in emiri (valisi) idi. Emîr av köpeklerini severdi. Emîrin köpeklerinden birisi kayboldu. Emîre kayıp olan köpeklerin bir kişinin yanında olduğu ihbar edildi. O kişi de Şakıyk'ın komşusu idi. Böylece aranan kişi kaçıp Şakıyk'ın evine sığındı. Şakıyk, valiye gidip : **«Bu adamın yakasını bırakınız! Köpek benim yanımdadır. Üç güne kadar size getireceğim!»** dedi. Bunun üzerine, adamın yakasını bıraktılar.

Şakıyk ta yaptığının üzüntüsü içerisinde evine döndü. Üçüncü gün geldiğinde, Şakıyk'ın dostlarından birisi Belh'ten uzun zaman kaybolmuştu. Tekraren Belhe gelirken yolda, boynunda gerdanlık bulunan bir köpek bulup beraberinde alıp getirdi ve: **«Ben bunu Şakıyk'a hediye ederim. Çünkü o gençlik yapıyor»** dedi. Böylece dost, köpeği Şakıyk'a getirdi. Bir de Şakıyk ne görsün! Köpek valinin köpeğidir. Böylece Şakıyk, bu hadiseden ötürü sevindi ve köpeği valiye götürüp teslim ederek, mesuliyetten kurtuldu. Cenabı Hak, ona intibaha gelmeyi nasib etti. İçinde bulunduğu dalaletten tövbe ederek zahidlik yoluna girdi.

Hikaye ediliyor ki, Hatemi Esem buyurdu : Biz Şakıyk'la beraber bir safta bulunuyor. Türklerle (daha İslâm dinini kabul etmezden önceki Türkleri kastediyor) harbediyorduk. Öyle bir gündeydi ki, o günde düşen başlar ve parçalanan mızraklar, kırılan kılıçlardan başka birşey görülmüyordu. Bunun üzerine Şakıyk : **«Ey hatem! Kendini bugün nasıl görüyorsun? Acaba güvey olarak gerdeğe girdiğin gece gibi kendini görür müsün?»** diye sordu. Cevab olarak : **«Hayır! Yemin olsun, kendimi öyle görmüyorum! dedim.»** Şakıyk : **«Fakat Allah'a yemin ederim, ben nefsimi bugün güvey olduğum gecedeki gibi görüyorum!»** Sonra iki saf arasında kalkanını kendisine yastık yaparak horultusu işidilecek derecede korkusuzca uyuduğunu gördüm.

Şakıyk der ki : **«Kişiyi anlamak istediğinde, bir Allahın ona vaadettiğine, bir de insanların ona vaadettiğine bak! Acaba hangisine daha fazla kalbinden kuvvetlice bağlıdır?»**

Şakıyk dedi ki : **«Kişinin kuvvetliliği üç şeyde bilinir : A) Aldığında, B) Terkettiğinde, C) Konuşmasında...** (164 hicrî senesinde vefat etmiştir. Ebu - Hanifenin talebisidir)

EBU YEZİD (BAYEZİD) BİN TAYFUR BİN İSA EL BİSTAMİ ONLARDANDIR

Dedesi ateşperestlikten Müslüman oldu. Üç kardeştiler: Adem, Tayfur, Ali... Hepsi zahid ve abiddi. Ebu Yezid, hal bakımından, hepsinden daha büyüktü.

Deniliyor ki : Hazret, hicretin (261) senesinde öldü. Diğer bir rivayete göre, (234) senesinde ölmüştür.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebul Hasan el Farisi'den, o da Hasan bin Ali'den dinlemiştir, diyordu : Ebu Yezid'den; **«Bu marifete ne ile vardın»** diye soruldu? Cevab olarak : **Aç karın, çıplak bedenle...** dedi.

Muhammed bin Hüseyin'den, O da Mansur bin Abdullah'tan, o da Ammi el Bistami'den, o da babasından dinlemiştir. Babası : **«Ebu Yezid'den dinledim; mücahede hususunda otuz sene çalıştım. İlim ve ilmin gereğini yerine getirmekten bana daha zor gelen birşey görmedim. Eğer alimlerin ihtilafı olmasaydı, kalırdım. Tevhidin tecridi hususundaki ihtilaf hariç, alimlerin ihtilâfı rahmettir.»** dedi.

Denildi ki : Ebu Yezid, dünyadan, bütün Kur'anı hıfzetmezden evvel ayrılmadı!

Bize Ebu Hatim Es Secistani, ona Ebu Nasr es Sarrac, ona Tayfur el Bistamî ona «Ammiyül - Bistamî» diye bilinen zat, ona da babası haber verdi: Ebu Yezid bana : **Halk arasında velilikle nefsini teşhir eden şu kişiye gidip bakalım!** söyledi. Ebu Yezid'in söylediği kişi, zahidlikle meşhur ve herkesin kastettiği bir kimseydi. Kalkıp beraberce o kişiye gittik. Kişi evinden çıkınca camiye girmek üzere iken, kıble yönüne tükürdü. Bunun üzerine, Ebu Yezid, ona selâm vermeden dönüp giderken şunları söyledi : **Bu kişi, Cenabı Peygamberin adabından birisini dahi tam manasıyla koruyucu değildir. Nasıl iddia ettiği makamı muhafaza edici olabilir?**

Bu isnad ile Ebu Yezid buyurdu : **Cenabı Hak'tan yemek ve kadına karşı olan isteğimin benden alınmasını istemek kastında bulundum. Fakat** sonra; bu durumu, Allah'tan istemem nasıl caiz olur? Oysa Resûlüllah bu durumu Allah'tan istememiştir. Böylece ben de istemedim. Sonra Cenabı Hak, kadınlara karşı olan istekten beni kurtardı. Hatta önüme gelen kadın mıdır, duvar mıdır fark ve perva etmiyorum.

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim. Hasan bin Ali'den, Ammiyul - Bistamî'den o da babasından dinledi. Ebu Yezid'den sükûnunun başlangıcını ve zahidliğini sordum. Cevab olarak : **Zahidliğin herhangi bir derecesi yoktur,** dedi.

— **Neden olmasın?** diye sorduğumda dedi ki : «Zira zahidlikte üç

gün kaldım. Dördüncü gün olunca, zahidlikten çıktım. Birinci gün, dünya ve dünyadaki nesneler hakkında zahidlik yaptım. İkinci gün ahiret ve ahiretteki nesneler hakkında zahidlik yaptım. Üçüncü gün, Allah'tan başka herşey hakkında zahid oldum. Dördüncü gün gelince; Allah'tan başkası benim için kalmadı. Böylece ben kendimden geçtim, mütehayyir mütereddid, şaşkın kaldım. Gaibten gelen bir sesi dinledim, diyordu ki : **Ey Eba Yezid! Sen bizimle beraber güç yetiremezsin!»** Bunun üzerine, dedim ki : **İşte benim istediğim buydu** (sizinle beraber güç yetmemek) Cevabım üzerine **«Buldun, buldun.»** diyen birinin sesini dinledim.

Ebu Yezid'den soruldu : **Allah yolunda gördüğün en zor şey nedir?** Dedi ki : **Onun vasfedilmesi mümkün değildir!** Bunun üzerine soruldu : **«— O halde nefsinin senden gördüğü en kolay şey nedir?»** Dedi ki : **Buna gelince... Evet, cevab verebilirim : Nefsimi ibadetlerden birşeyi yapmaya davet ettiğimde bana icabet edip uymadığı için bir sene su içmekten onu menettim!»**

Ebu Yezid buyurdu : **«Otuz seneden beri namaz kılıyorum. Oysa nefsimdeki inancım; kıldığım her namazın anında sanki ben ateşperest imişim. Belimdeki zünnarımı kesmek istiyorum.»**

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Abdullah bin Ali'den, o da Musa bin İsa'dan dinledi. O da babasından : Ebu Yezid buyurdu ki : Eğer havada yükselecek kadar kendisine kerametler verilen bir kimseye bakarsanız, ona aldanmayınız. Aksine Allahın emir ve yasaklarının yanında onu nasıl göreceğinize, Allahın çizmiş olduğu hududları nasıl koruyacağına ve şeriatını nasıl tatbik edeceğine dikkat et...

«Ammi el - Bistamî»den hikaye olunuyor. O da babasından hikaye ediyor : Bir gece, Ebu Yezid, hududun suru üzerinde Allah'ı (sesli olarak) zikretmek (ve nöbet tutmak şerefine varmak) için hududa gitti. Sabaha kadar kaldığı halde (diliyle) zikir yapmadı. Ona bu hususu sordum. Cevab olarak : **«Çocukluğumda dilimin üzerine cari olan bir kelimeyi hatırladım, Dolayısıyla Cenab-ı Hakkı zikretmekten haya duydum.»** dedi.

EBU MUHAMMED SEHL BİN ABDULLAH ET TUSTERİ (11) ONLARDANDIR

Sofuların imamlarından bir zattır. Zamanında muamele ve takvada onun benzeri yoktu. Keramet sahibiydi. Hacca gittiği sene, Zunnu-

---

(11) AHVAZIN TÜSTER Kasabasına mensubdur.

nu Mısrî ile, Mekke'de buluştu. Denildiği gibi, hicretin 283. senesinde, bir rivayete göre de 273. senesinde vefat etmiştir. «SEHL» hazretleri buyurdu : Ben üç yaşında iken geceleyin kalkıp dayım Muhammed bin Süvar'ın namaz kılışına bakıyordum. Zira dayım geceleyin kalkıp ibadet ediyordu. Çoğu kez bana : **«Ey Sehl! Git uyu! Benim kalbimi meşgul ettin! derdi.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebul Feth Yusuf bin Ömer ez Zahid'den, o da Abdullah bin Abdulhamid'den, o da Ubeydullah bin Lülü'den, o da Ömer bin Vasl el - Basrî'den dinledi, o da Sehl bin Abdullah'tan hikaye ediyor : **«Dayım bana bir gün: Seni yoktan var eden Allahı neden zikretmiyorsun?»** dedi. Dayımdan; **Onu nasıl zikredeyim?** diye sordum.

Dayım, cevab olarak dedi ki : **«Kalbinle, elbiselerinin içerisinde hareket ettiğinde, üç defa, dilini kıpırdatmadan de ki: Allah benimledir! Allah bana bakıcıdır! Allah benim üzerime şahiddir!»** Bu zikri üç gece söyledim. Sonra dayımı yaptığımdan haberdar ettim. Dayım bana: **Her gece yedi defa bunu söyle!** dedi. Bunu yaptıktan sonra dayıma haber verdim. Bana; **Her gece on bir defa bunu söyle**; dedi. Böylece on bir defa söyledim. Kalbime bu zikrin tadı girdi. Bir sene sonra dayım bana : **Sana öğrettiğimi hifzet! Ve kabre girinceye kadar devam et! O, hem dünyada hem de ahirette sana menfaat verecektir!** (Allahı görür gibi Allah'a ibadet et.) Böylece senelerden beri buna devam ediyorum. Bunun lezzetini içimde buluyorum. Sonra dayım bir gün bana : **«Ey Sehl! Allah kiminle beraber olursa, Allah kime bakıcı bulunursa ve kimin şahidi ise, acaba o kimse Allah'a isyan eder mi? Sakın günahtan kaçın!»** dedi. Bunun üzerine ben tenha yere çekilip ibadet ediyordum. (Kur'an öğrenmek için) Beni mektebe gönderdiler. Dedim ki : Ben manevi durumumun dağılıp bozulmasından korkuyorum. Fakat aile efradımız öğretmenle şu şartı koştular :

— Öğretmene gidip bir saat öğrendikten sonra döneceğim (Orada fazla tutmayacaklar) Böylece mektebe gittim. Kur'anı hıfzettim. Yaşım ya altı veya yedi idi. Senelik oruç tutuyordum. Gıdam da arpa ekmeği idi. On iki yaşa gelinceye kadar böyle devam ettim. Bu sefer onüç yaşında iken, önüme bir mesele çıktı. (12) Aile efradımdan Basraya gön-

(12) Bu mesele, Kalbin Secde etmesi meselesidir. Hazret Kalbinin secdeye varıp başını kaldırmadığını görünce şaşa kaldı. Zamanın ERENLERİNDEN sordu yeterli cevap alamayınca UBADANA gitmesi tavsiye edildi. Oraya varınca oradaki zattan «Kalp Secde Edermi?» diye sordu. O da «Hemde ebediyyen secdede kalır.» cevabını verince onun hizmetine koyuldu. (Bak Arusî Cilt 1 Sahife 110).

derip o meselemi sormama müsaade etmelerini diledim. Basra'ya vardım Basra alimlerinden sordum. Fakat, onlardan hiçbirisi benim müşkülatımın zerresini halletmedi. Böylece (tavsiye üzerine) Ubadana gittim. «Ebu Habib Hamza bin Abdullah el - Ubadanî» diye bilinen bir zatın yanına vardım. Meselemi ondan sordum. Bana gerekli cevabı verdi. Bir müddet konuşmasından menfaat ve edebleriyle edeblenmek için yanında kaldım. Sonra (memleketim) Tüster'e döndüm. Bu sefer gıdamı günde bir dirhem ile bana arpadan bir FARK (ölçü birimidir) satınalmaya hasrettim. O arpa dövülür ve bana ekmek yapılırdı. Her gece seher zamanında, tuzsuz ve katıksız, bir «EVKİYE» (13) ile iftar'ımı yapıyordum. O dirhem bir sene bana kafi gelirdi. Bu durumdan sonra azmettim ki (önce) üç gecede bir iftar edeyim, daha sonra beş gecede bir, daha sonra yedi gecede bir, daha sonra yirmibeş gecede bir iftar etmeye azmettim. Bu duruma yirmi sene devam ettikten sonra çıkıp birkaç sene yeryüzünde seyahat ettim. Sonra memleketim olan Tuster'e döndüm. Bütün gece ibadet ediyordum. (bunların söylenilmesi, Allah'ın nimetini zikretmek kabilindendir, bilinsin).

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebul Abbas el Bağdadi'den, o da İbrahim bin Faras'tan, o da Nasr bin Ahmet'ten, o da Sehl bin Abdullah'tan dinledi :

«Resûlüllah'a uymadan kulun yaptığı her fiili, ister ibadet olsun, ister günah, o fiil nefsin payıdır. Her fiil ki, Resûlüllah'a uyularak yapılıyor, o fiil, nefsi için azaptır. (çünkü heva-ı nefse uygun değildir.)

EBU SÜLEYMAN ABDURRAHMAN BİN ATİYYE ED - DÂRÂNİ ONLARDANDIR

DARAN, Dimeşk'in köylerinden bir köyün ismidir. Hazret hicretin 215. senesinde vefat etti. Muhammed bin Hüseyin'den, Abdullah bin Muhammed er - Razi'den, İshak bin İbrahim bin Ebi Hassan'dan, Ahmed bin Ebul Havari'den, Ebu Süleyman'dan dinledim:

«Kim ki, gündüzleyin iyilik yaparsa, gecesi emniyet içinde geçer. Her kim ki, gecesinde iyilik yaparsa, gündüzün de emniyet içinde olur. Her kim ki, bir şehvetin terkinde doğru ise, Allah o şehveti onun kal-

(13) FARK, onaltı Bağdad batmanıdır. EVKİYE'de Batmanın oniki parçasından bir parçadır. Fakat bin küsur sene önceki ölçekler olduğu için tefsirinde ihtilaf vardır. Ancak az bir gıda ile iktifa etmesi babis konusudur. Bilinsin. (Arusî Cilt 1. Sah. 112'ye bak.)

binden siler. Cenab-ı Hak kendisi için terkedilen bir şehvetten ötürü herhangi bir kalbe azab etmekten uzaktır.» derdi.

Bu senetle hazret şunları da söyledi : **Dünya kalbte yerleştimi ahiret kalbten göçeder?**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es-Sülemi'den dinledim. O da Hüseyin bin Yahya'dan dinledi. O da Cafer bin Muhammed Nusayr'dan, o da Cüneydi Bağdadî'den dinledi : Ebu Süleyman ed-Daranî; **«Çoğu kez, kalbime sofuların nüktelerinden birisi gelir. Bir kaç gün devam eder. Ben kalbimden ancak iki adil şahid olan Allah'ın kitabı, Resûlüllahın sünneti ile o nükteyi kabul ederim»** buyurdu.

Ebu - Süleyman buyurdu : **«Amellerin en faziletlisi, nefsin hevasına muhalefet etmektir.»**

Başka sözü : **«Her şeyin bir alameti vardır. Allah katında makbul olmamanın alameti ise, ağlamanın terkedilmesidir.»**

Buyurdular : **«Her şeyin bir pası vardır. Kalb nurunun pası ise, karnın doymasıdır.»**

Buyurdular : **«Seni Allahtan meşgul eden aile efradın veya mal veya çocuk (ne olursa olsun) o senin için meymenetsizdir.»**

Diğer bir sözü : Soğuk bir gece mihraptaydım. Soğuk bana tesir etti. Ellerimden birisini, soğuktan korumak için, gizledim. Diğer elim (dua için) dışarıda kalkık ve açık kaldı. Böylece gözlerime uyku girdi. Bana gaipten bir ses geldi : **«Ey Eba Süleyman! Biz bu açık eline payını koymuş bulunuyoruz. Eğer öbürüsü de açık olsaydı ona da nasibini koyacaktık.»** Bunun üzerine, yemin ettim ki, zaman ister soğuk, ister sıcak olsun (ne olursa olsun) iki elim açık olduğu halde dua edeceğim.

Ebu Süleyman'ın başka bir kelamı : **«Bir gece virdimi yapmadan uyudum. Baktım ki, elâ gözlü cennet kadınlarından birisi bana şöyle diyordu : Beşyüz seneden beri, senin için, perdeler arkasında büyütüldüğüm halde, sen uyuyacaksın ha!**

Abdullah bin Yusuf Esfahanî bize haber verdi, Ona da Ebu - Âmr el - Culisti, ona da Muhammed bin İsmail, ona da Ahmed bin Ebul Havarî haber verdi : Bir ara Ebu Süleyman'ın huzuruna girdim. Ağladığını görünce sordum : **Seni ağlatan nedir?** Cevab : Ey Ahmed! Ben nasıl ağlamayayım! (Oysa bilirim ki) gece gelip gözler uyuduğunda, dost dostu ile başbaşa kaldığında, muhabbet ehli ayaklarını altlarına döşek yaptığında, göz yaşları yanakların üzerine akıp mihraplarına düştüğünde, celil olan Allah (CC) onların haline bakıp **«Ey Cebrail! Benim kelamımdan lezzet alan, ve benim zikrimden istirahat hisseden, benim himayemin altındadır. Muhakkak ben onların tenhalıklarında onların hallerine muttaliyim. İnlemelerini dinlerim. Ağlamalarını görürüm. Ey Cebrail! Neden onlara «Bu ağlamak nedir?» diye bağırmıyorsun? Acaba siz dos-**

tuna azab eden bir dost gördünüz mü? Veya bana yakışır mı ki, geceye girdiklerinde beni seven bir kavme azab edeyim? Zati uluhiyyetime yemin ederim, kıyamet gününde onlar benim huzuruma vardıklarında, kerim olan yüzümün cemalini onlara göstereceğim. Ta ki onlar benim cemalime, ben de onlara bakayım.» diye çağrıda bulunur.

EBU ABDURRAHMAN HATIM BİN ULVAN ONLARDANDIR

Hazrete «Hatım bin Yusuf el - Esem» denirdi. (Hicretin 237). senesinde vefat etmiştir). Horasan Meşayihindendir. Şakıykı Belhi'nin talebesidir. Ahmed bin Hudrevi'nin de hocası... Deniliyor ki, esasında hazret, «sağır» manasına gelen «ESEM» değildi. Ancak bir defasında kendisini sağır gösterdiğinden bu isimle anıldı. Ebu Ali Ed - Dakkak hocamızdan dinledim, diyordu ki : **Bir kadın Hatem'e gelip sual sordu. Tesadüfen o anda kadından bir ses işitildi. Kadın mahcub oldu. Hatem de kadına «Sesinizi yükseltir misin?» demek suretiyle sağır olduğunu kadına gösterdi. Böylece kadın sevindi ve (kalbinde) : Bu, benden çıkan sesi işitmemiştir! dedi. Ve bu hadiseden sonra, Hazrete, «sağır» manasına gelen «ESEM» ismi verildi.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es Sülemî bize, ona da Ebu Ali Said bin Ahmed haber verdi: Babamdan dinledim, o da Muhammed bin Abdullah'tan dinledi, O da dayısı Muhammed bin Leys'ten, o da Hamid el-Leffaf'tan dinledi: Hatem el Esem'den dinledim : Her sabah şeytan bana **«Ne yiyeceksin, ne giyeceksin ve nerede duracaksın?»** der. (Yani beni vesveseye düşürmek ve kadere güvenmemeye davet etmek ister) Ben de ona **«Ölümü yiyeceğim, kefeni giyip kabirde duracağım»** diyorum.

Bu isnadla Hazretten soruldu : **Senin iştahın hiç bir şeye çekmez mi?** Cevab olaıak dedi ki : **Ben herhangi bir günün, geceye kadar, afiyetli geçmesine iştah ediyorum!** Ona denildi ki : **Bütün günler afiyetli değil midir?**

Dedi ki : **Benim günümün afiyeti odur ki. o günde Allah'a isyan etmiyeyim.**

Hatım el - Esem'den hikaye ediliyor:

«Ben bir harpte bulunuyordum. Düşman askerlerinden birisi beni tutup kesmek için yere yatırdı. Fakat kalbim onunla meşgul olmadı. Belki ben **«Allah benim hakkımda nasıl hükmedecektir»** diye bekliyordum. O asker beni kesmek için çantasından bıçağını çıkarmakla meşgulken, bilinmeyen bir taraftan gelen bir okla isabet alarak öldürüldü. Benim üzerimden yere serildikten sonra ayağa kalktım.»

Abdullah bin Yusuf el Esfehani'den, o da Ebu Nasr Mansur bin Mu-

hammed bin İbrahim el - Fakih'ten, o da Ebu Muhammed Cafer bin Muhammed bin Nuseyir'den dinledi: Hatımı Tai'den rivayet olunmuştur :

«Kim ki, mezhebimize girerse (tasavvuf yolunu kastediyor), o nefsinde, ölümden dört hasleti (çeşiti) yerleştirsin : A) Bembeyaz bir ölüm. Bu ölüm açıkmak demektir. B) Simsiyah ölüm. Bu ise, halktan gelen eziyyete tahammül göstermek demektir. C) Kıpkırmızı bir ölüm. Bu ise, hevai nefsin muhalefetinde katıktan arınmış bir amel ve ibadet demektir. Ç) Yemyeşil bir ölüm. Bu ise yama üzerine yama vurmak demektir. Yani yamalı elbise ile gezmektir.»

EBU ZEKERİYYA YAHYA BİN MUÂZ ER - RAZI EL VAİZ ONLARDANDIR

Zamanında biricik insandı. Reca hususunda geniş bir konuşmaya sahipti. Marifet hakkında konuşurdu. Belh'e varıp bir müddet orada durdu. Nisabur'a döndü, Hicretin 258. senesinde Nisabur'da vefat etti.

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Abdullah bin Muhammed bin Ahmed, bin Hamdan el Akberî'den, o da Ahmed bin Muhammed bin Serî'den, o da Ahmed bin İsa'dan, o da Yahya bin Muaz'dan dinledi:

«Takvası olmayan bir kimse nasıl zahid olur? (Evvela) senin hakkın olmayandan uzaklaş, tevakkı et! Sonra senin hakkın olanın hakkında zahidlik yap!»

Bu senedle buyurmuştur : **«TEVVABİN (çokça tövbe edenler)in acıkması, denemedir. Zahidlerin acıkması siyasettir. Sıddîkların acıkması ise ikramdır.»**

Yahya buyurdu : (Kalbin bağlanmış bulunduğu nesnenin) elden kaçması, ölümden daha beterdir. Çünkü elden fırsatı kaçırmak, haktan kesilmek demektir. Ölüm ise, halktan kesilmek demektir.

Yahya buyurdu : **«Zühd, üç şeyden ibarettir. Yani zühdün alameti üç şeydir** : A) Kıllet, (az servet ve dünyayı edinmektir) B) Halvet (halktan uzak yaşamaktır). C) Açlık (az yemektir)»

Yahya buyurdu: **«Her zamanda nefsin için daha yararlı olanla nefsini meşgul etmen, ona sağlamış olduğun kârın en büyüğüdür.»**

Denildi ki : Yahya bin Muaz, Belh şehrinde, zenginliğin fakirlikten üstün olduğu hakkında konuştu ve dolayısıyla otuz bin dirhem kendisine verildi. Bunun üzerine, meşayihten birisi; **«Cenabı Hak ona bu malda bereket ihsan etmesin»** diye beddua etti. Böylece hazret, malını alıp Nisabur'a gitmek üzere yola çıktı. Hırsızlar malı keşfedip kendisinden çaldılar!

Bize Abdullah bin Yusuf Esfehanî haber verdi, ona da Ebu Kasım

Abdullah bin Hüseyin bin Balevi es - Sofi haber verdi. O da Muhammed bin Abdullah el Razi'den dinledi. O da Hüseyin bin Alevi'den dinledi. O da Yahya bin Muaz er Razi'den dinledi:

«Kim ki, gizlice Allah'a hiyanet ederse, Cenab-ı Hak, açıktan onun maskesini yırtar!»

Abdullah bin Yusuf'tan dinledim, O da Ebul Hüseyin Muhammed bin Abdulaziz el - Müezzin'den dinledi, o da Muhammed bin Muhammed el Cürcani'den dinledi. O da Ali bin Muhammed'den, o da Yahya bin Muaz el Razi'den dinledi, diyordu ki : **Şerir kimselerin seni tezkiye edip övmeleri, senin için, eksikliktir. Onların seni sevmeleri ise, senin için ayıptır. Sana muhtaç olan bir kimse gözünde kıymetsiz olur.»**

EBU HAMİD AHMED BİN HİDRAVEYH EL BELHİ ONLARDANDIR

Horasan meşayihinin büyüklerinden olup Ebu Turab el Nahşebî'-nin sohbetinde bulunmuştur. Nisabur'a varmış, Ebu Hafs'ı ziyaret etmiş. Ebu Yezidi Bistami'yi ziyaret için oradan Bistama gitmiştir. Cömertlikte büyük bir şanı vardı.

Ebu Hafs der ki : Ahmed bin Hıdraveyh'den, hal bakımından, daha doğru, himmet bakımından daha âlicenab bir kimseyi görmedim.

Ebu Yezid, bu zat için **«Hocamız Ahmed»** diyordu.

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Mansur bin Abdullah'tan o da, Muhammed bin Hamid'den dinledi:

— Ahmed bin Hıdraveyh, can çekişirken, yanında oturuyordum. 95 yaşındaydı. Arkadaşlarından birisi, o bu durumda iken, kendisine bir sual tevcih etti. Bunun üzerine gözlerinden yaşlar akarak buyurdu :

«Oğlum! Doksanbeş seneden beri çaldığım bir kapı! İşte şu saatte benim için açılıyor. (Üstelik saadetle mi açılacaktır yahut şekavetle mi, onu da bilmiyorum) Öyleyse cevab zamanı artık nerede benim için vardır.»

Hazret buyurdu : Ahmed'in boynunda yediyüz dinar borç bulunuyordu. Alacaklıları da yanıbaşında oturmaktaydı. Gözünü açıp onlara baktı ve şöyle dua etti :

— Ey Allahım! Sen rehineleri, alacaklılar için, birer vesika yaptın. Oysa şimdi, alacaklılarımın elinde (vesikaları olan) beni alıyorsun. Binaenaleyh benim borcumu ödet!» Ravi der ki : Birisi kapıyı çaldı ve **«Ahmed'in alacaklıları nerededir?»** dedi ve borçlarını ödedi.

Borçlar ödendikten sonra Hazretin ruhu bedeninden çıktı. Hicretin 240. senesinde vefat etti.

Ahmed bin Hıdraveyh buyurdu : Gafletten daha ağır bir uyku, şeh-

vetten daha bağlayıcı bir kölelik yoktur. Eğer gafletin ağırlığı omuzunda olmasaydı şehvet seni elde etmezdi.

EBU HÜSEYİN AHMED BİN EBİL HAVARÎ ONLARDANDIR

Dımeşk'in ahalisindendir. Ebu Süleyman Daranî ve başkalarıyla arkadaşlık yapmıştır. Hicretin 230. senesinde vefat etmiştir. Cüneydi Bağdadî derdi ki : Ebu Abdurrahman es Sülemî'den dinledim. O da Ebu Ahmed el Hafız'dan, o da Said bin Abdulaziz el Halebi'den, o da Ahmed bin Ebul Havari'den dinledi:

«Her kim ki, dünyaya, irade ve sevgi gözüyle bakarsa, Cenab-ı Hak, yakîn nurunu ve zahidliği onun kalbinden çıkarır.»

Bu senedle hazretten şöyle dediği rivayet edildi :

«Sünnete uymadan bir amel işleyen bir kimsenin ameli batıldır.» Bu senedle hazretin şöyle söylediği de tesbit edilmiştir : **«Ağlamanın en faziletlisi, kulun, sünnet-i seniyyeye uygun olmamak suretiyle elden kaçırdığı vakitler için ağlamasıdır!»**

Ahmed buyurdu : «Cenab-ı Hak, gaflet ve kalbin katılığından daha korkunç bir belâyi hiç bir kuluna vermiş değildir.»

EBU HAFS ÖMER BİN MÜSLİM EL HADDAD ONLARDANDIR

«Kurdabad» isimli, Nişabur kapısı ve Buhara yolu üzerinde bulunan bir köydendir. İmam (önder) ve sadat (ileri gelen) lardandı. Hicretin 260 küsür senesinde vefat etmiştir. Ebu Hafs buyurdu : **«Sıtma hastalığı, ölümün elçisi olduğu gibi, günahlar da, küfrün mukaddime ve elçileridir...»**

Ebu Hafs buyurdu : **«Muridin nağmeyi sevdiğini gördüğünde, bil ki, o, muritte tembelliğin bir kısmı kalmıştır!»** (Def çalıp, oynaşanlar, uzun havaları söyleyip söyletenlerin durumu eksikliğin alameti olur.) Başkası: **«Zahir edebin güzelliği, batın (iç) edebin güzelliğinde ünvan (delil) dir.»** Başkası: **«Cömertlik, insafı yerine getirmek, ve insaf istemeyi terketmektir.»** (Yani kusurundan ötürü başkasından insafı istememektir.)

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebul Hasan Muhammed bin Musa'dan, o da Ebu Ali es Sakafî'den dinledi : Ebu Hafs : «Kim ki, her vakit, kitab ve sünnetle, fiil ve hallerini tartmazsa, kalbine gelen hatıraları itham etmezse, biz onu erkekler defterinde saymayız, buyurdu. (Yani **«Allaha vermiş oldukları sözde doğru söyleyen kişilerdir»** mealindeki ayetin kapsamına girmemiştir, demek istiyor.)

EBU TURAB ASKER BİN HÜSEYN EN-NAHŞEBÎ, ONLARDANDIR

Hatemi Esem ve Ebu Hatem el Attar, el Mısrî'nin sohbetinde bulunmuş ve Hicretin 245. senesinde ölmüştür. Deniliyor ki · Çölde, yırtıcı hayvanlar tarafından, ölüsü parçalanarak yenilmiştir.

İbni Cella buyurdu : **«Altı yüz şeyhin arkadaşlığında bulundum. Onların içinde dört kişi gibisini görmedim. O dört kişinin ilki Ebu Turab en-Nahşebî'dir.»**

Ebu Turab buyurdu : **«Fakirin gıdası, bulduğudur. Elbisesi avretini örtendir. Meskeni, nerede bulunursa orasıdır.»**

Yine Ebu Turab buyurdu : **Kul, amelinde, doğru olduğunda, onu işlemezden evvel tadını alır. Amelinde ihlasa kapıldığı zaman, işlediğinden hem lezzetini, hem de tadını hisseder.»**

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim. O da dedesi İsmail bin Nuceyd'den dinledi: Ebu Turab en-Nahşebî, arkadaşlarından, hoşuna gitmeyen bir hareket gördüğü zaman, daha fazla ibadete dalar, tövbesini yeniler ve derdi : **«Bu adamlar, yaptıklarını benim meymenetsizliğimden yaparlar. Çünkü Cenab-ı Hak, Kur'anında buyurmuştur : «Muhakkak ki, Allah, bir kavme vermiş olduğunu bozup almaz. Ta ki, onlar, nefislerinde bulunanı bozmadıkça...»** (Rad 12).

Yine Sülemî söyledi:

Ebu Turab'dan dinledim. Arkadaşlarına şunları söylüyordu : **Sizden yamalı bir elbise giyen (lisanı halıyle) dilenmiştir. Zaviyede veya mescidde oturan dilenmiştir!»**

Ravi buyurdu : (Sulemî diyor; onu - Nuceyidden) dinledim : **«Ebu Turab; Benimle Allahımın arasında bir sözleşme vardır ki, elimi herhangi bir harama uzattığımda elim ona yetişemeyecek kadar kısalır!»**

Ebu Turab, bir gün, talebelerinden üç günden beri birşey yememiş birisinin bir kavun kabuğuna elini uzattığını gördü. Bunun üzerine, o talebeye : **«Sen elini kavun kabuğuna uzatıyorsun ha! Öyleyse senin için tasavvuf elverişli değildir. Binaenaleyh çarşıya ve pazara var, orada alışveriş yap!»** (14) dedi.

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebul Abbas el Bağdadi'den, o da Ebul Abbas el Farisi'den, o da Ebu Hüseyin er Razi'den, o da Yusuf bin Hüseyin'den, o da Ebu Turab en Nahşebi'den dinledi : **«Nefsim, hayat boyunca hiç bir defa, benden birşey istemedi. Ancak bir defasında ek-**

---

(14) Bu hüküm, sabrı emretmek, tam mucahede de bulunmak ve benzeri zahidlerin Şâhina düşmiyen nesnelere el uzatmamak kabilindendir. Zira üç gün yemeden içmeden sabredebilen bir zata kavun kabuğuna el uzatmak uygun düşmez. Yoksa haram değildir. (Bak. Kadı Zekeriya Cilt 1. Sahife 130'a).

mek ile başlanmış yumurta istedi. Ben o zaman seferde bulunuyordum. Yoldan bir köye saptım. Ansızın birisi koşarak yakama yapıştı : İşte bu adam hırsızlarla beraberdi! diye bağırdı. Böylece toplanan köylüler beni yere yatırarak bana yetmiş sopa vurdular. Sonra sofu bir kişi yanımıza varıp avurtlarını doldururcasına bağırdı : **«Size yazıklar olsun! Şu dövdüğünüz insan Ebu Turab en Nahşebi'dir.»** Böylece köylüler yakamı bırakıp benden özür dilediler. Daha önce beni hırsız ilan eden kişi evine götürdü, bana ekmek ile haşlanmış yumurta takdim etti. Nefsime; **Yetmiş değnekten sonra istediğini ye!» dedim.**

İbnül cellâ hikaye ediyor : Ebu Turab, Mekke'ye neşeli bir vaziyette girdi. Ondan sordum: **Üstad! Nerede yemek yediniz?** Cevab olarak dedi ki : Bir Basra'da yedim. Bir de Nebac'ta bir de şuracıkta yedim! (15)

EBU MUHAMMED ABDULLAH BİN HÜBEYK ONLARDANDIR

Sofuların zahidlerindendir. Yusuf bin Esbat'ın sohbetinde bulundu. Aslen Küfe'lidir. Fakat Antakya'da otururdu.

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebul Ferec el - Versani'den, o da Ebul Ezher el Meyafarkinî (Diyarbakır'ın Silvan kazasının eski ismidir)'den, o da Feth bin Şahref'ten dinledi: Abdullah bin Hübeyk'le ilk görüştüğümüzde bana şunları söyledi : «Ey Horasanlı! (dîndeki bozukluğu meydana getiren esaslar) ancak, dört şeyden ibarettir: **Gözün, dilin, kalbin ve hevai nefsin... Gözüne dikkat et!** Helâl olmayana onunla bakma! **Diline dikkat et!** Onunla kalbinde Allahın malumu olan bir şeyin hilafini konuşma! Kalbine dikkat et! Kalbinde hile ve hiç bir Müslümana karşı kin olmasın (tutma). Hevai nefsine dikkat et! Onunla şerrin herhangi bir nesnesini isteme! Binaenaleyh sende bu dört haslet olmadığı zaman, başına toprağı serp! Çünkü şekavete sapmışsındır (Meğer Allah tevbe ile sana yardım ede)»

Yine İbni Hübeyk buyurdu : **Ancak yarın sana zarar verecek olan bir nesne için üzül! Ve ancak yarın seni sevindirecek bir nesne ile sevin!**

Başka bir sözü: **«Kulların Hak Teala'dan ürkmeleri, diğer mahlukatın kalblerini onlardan ürkütmüştür. Eğer onlar Rableriyle ünsiyet peyda etseydiler, muhakkak ki, herkes onlara enis olacaktı.»** Zira hadiste **«Allahı seveni, Allah sever. Allah kimi severse onun sevgisini diğer kullarının kalbinde de yaratır»** diye vârid olmuştur.)

Yine buyurdu : **«Korkunun en yararlısı, seni günahlardan alakoya-**

---

(15) Bu cevap iki şeye delalet eder: a) Çok sabırlılığına, b) Tayyıarza yani yerin kendisine durulmasına delalet eder. (K. Z. Cilt 1. Sah. 131).

yanı, kaçırmış olduğun fırsatlardan dolayı seni çokça üzeni ve hayatın geri kısmında seni düşünceye sevkedenidir. Ümidin en yararlısı ise, sana çalışmayı kolaylaştıranıdır.»

«Batıla çokça kulak vermek insanın kalbinden ibadet tadını söndürür» onun tatlı sözlerinden birisidir.

EBU ALİ AHMED BİN ASIM EL ANTAKÎ ONLARDADIR

Bışr bin Haris, Seriyyus - Sakatî, Haris el Muhasibî'nin akranlarındandır.

Ebu Süleyman Darani, bu zata, **«Kalblerin casusu!»** derdi. Çünkü feraseti pek keskindi.

Ahmed bin Asım buyurdu : **«Kalbinin selahini istediğinde dilinin korunmasından yardım taleb et!»** Yine buyurdular:

«Cenabı Hak : **«Ancak mallarınız ve evlatlarınız denemedirler.»** buyurmuştur. Biz ise bu deneme ve fitneyi gittikçe artırmaktayız.»

EBU SERİY - MANSUR BİN AMMAR ONLARDANDIR

Aslen Mervenin, «Yarankan» köyündendir. Bazı rivayetlere göre; Boşancdandır. Basrada ikamet etti. Büyük vaizlardandı (Hicri 225. senesinde Bağdatta ölmüştür)

Mansur bin Âmmar der ki : **Dünya musibetlerinden ürken bir kimsenin musibeti, bu sefer, dinine yönelir!»**

Yine dedi: **«Kulun en güzel elbisesi, tevazu edip nefsi kırmasıdır. Ariflerin en güzel elbisesi, takvadır. Cenab-ı Hak «Takva libasına gelince... O daha hayırlıdır»** buyuruyor.»

Hazretin tövbe etmesi hususunda şu hikaye rivayet olunuyor :

Yolda üzerinde besmele yazılı bir parça kağıt buldu. O kağıdı kaldırdı. Koyacak bir yer bulamayınca, yutup yedi. Böylece rüyasında gördü ki, birisi kendisine şunları söylüyor : **Allah senin için hikmet kapısını açmıştır, çünkü besmele yazılı kağıt parçasına hürmet ettin!**

Şeyh Ebu Abdurrahman Sülemi'den o da Ebu Bekir el Razi'den, o da Ebul Abbas el Has'tan, o da Ebul Hasan eş Şarani'den dinledi : Mensur bin Ammar'ı rüyamda gördüm. Allah sana ne gibi bir muamele yaptı diye sorunca şu cevabı verdi : **Cenabı Hak bana (Ey kulum!» sen Mansur bin Âmmar mısın?»** Cevab olarak : **Evet! Yarab! Ben oyum!** dedim. Cenabı Hak, **Sen misin halkı dünya hakkında zahid yapan ve dünyayı halkın gözünde küçülten?»** sorunca, dedim ki : **«Yarab! Bu oldu. Fakat ben herhangi bir mecliste oturduysam önce seni medh-u senâ ettim.**

İkinci derecede Habibi Edibine selatü selam getirdim. Üçüncü kademede kullarına nasihatta bulundum.»

Bunun üzerine, Cenab-ı Hak: **«Kulum doğru söyledi! Onun için bir kürsü kurunuz! O, yer yüzünde kullarımın arasında yaptığı gibi benim göğümde, meleklerimin arasında da beni methu sena etsin!»** buyurdu.

EBU SALİH HAMDÜN BİN AHMED BİN AMMARE TÜL KASSAR ONLARDANDIR

Nişabur'ludur. Melamitiyye (MELAMİY) mezhebi bu zat tarafından Nişabur'da neşredilmiştir. (Bu mezhebin esası şöyledir: Bu kimseler, büyüklüklerini halk tabakasının yaptığı işleri yapmak suretiyle gizlerler. Fakat yaptıkları ayet ve hadisle ters düşmemektedir. Ve günah ta değildir. Bunu şöhretten kaçınmak için yaparlar. Buna rağmen melamitilerin takib ettiği yoldansa Selef-i salihinin yoluna tabi' olmak daha mükemmel ve isabetli bir hareket olur. Bu tarikatda dinî ve dünyevî zararlar ve aldanışlar vardır. Çünkü ashap ve tabiin Melâmilerin yaptığı gibi yapmamış, aksine her şeyi açık yapmışlardır. Ta ki halk onlara uysun.) Bu zat Salim-El-Barusî, ve Ebu Turab En Nahşebi'nin sohbetinde **bulunmuştur. Hicretin 271.** senesinde vefat etmiştir.

Hamdun'dan soruldu: «Halka vaazetmek, (irşad makamına çıkmak) ne zaman kişi için caiz olur?» Cevab olarak : «İlminde (Ve inancında) Allahın farz kılmış olduğu vazifelerden birisinin ifası, bir bid'atta herhangi bir insanın helak olacağından korktuğu ve Allah'ın bidatcıyı konuşmasından ötürü o bid'attan kurtaracağını umduğu zaman konuşacaktır.» dedi.

Yine: **«Kim ki, nefsinin Firavun'un nefsinden daha üstün olduğunu zannederse o, kibirliliğini belirtmiş olur.»** (Bu hüküm, geleceğe göredir. Zira hiç kimse geleceğini kesin olarak bilemez.)

Buyurdular : **«Sultanın şerirler hakkında bir feraset sahibi olduğunu bildiğim andan itibaren sultanın korkusu kalbimden çıkmış değildir. Bir sarhoşu gördüğünde sarhoş imişsin gibi hareket et! Ta ki ona karşı** (kibre girip) **zulme kalkışmayasın. Dolayısıyla onun musibeti gibi bir musibete giriftar olursun.»** dedi. (Çünkü Cenabı Peygamber (SAV): **Herhangi biriniz, bir kardeşini herhangi bir günahından ötürü ayıplarsa ölmezden önce aynı ayıpla müptela olacaktır.»** buyurmuştur.)

Abdullah bin Menazil diyor ki : Ebu Salih'a (Hamduna) **«Bana vasiyette bulun!»** ricasında bulunduğunda şunları söyledi : **Eğer dünyanın herhangi bir şeyi için öfkelenmemeye güç yetiriyorsan, bunu yap!»**

Hazret bir dostunun baş ucunda olduğu halde, dostu can çekişiyor-

du. Öldükten sonra çırayı söndürdü. Dediler ki : **Oysa böyle zamanlarda çıranın yağı daha artırılır. Sen neden söndürüyorsun?** Cevaben dedi: **«Şimdiye kadar çırada yanan yağ dostumun malı idi. Şu andan itibaren varislerin malı oldu!**

Başka bir sözü: **«Selefin siyerine bakan bir kimse, kusurluluğunu ve erkeklerin mertebelerinden geri kaldığını derhal anlar.** (Çünkü onlar, nefislerini, mallarını Allah yoluna harcadılar. Allaha verdikleri sözlerini yerine getirdiler.)

Yine buyurdular: **«Senden gizli kalmasını istediğin bir sırrını hiç bir kimseye açma!»** (Yani başkasının sırrı olduğu takdirde senden gizli kalmasını istediğin bir sırrını başkasına ifşa etme!)

EBU KASIM CÜNEYT BİN MUHAMMED ONLARDANDIR

Sofular taifesinin efendisi ve imamıdır. Aslen Nihavend (Okunuşu Nehavendde) lidir. Doğup büyümesi, Irak'ta olmuştur. Babası züccaciyecilik yapıyordu. Bu sırra binaen ona **«züccaciyeci»** manasına gelen **«el-kavarirî»** deniliyordu. Ebu Sevr'in mezhebi üzerinde bulunan bir fakih idi. Ebu Sevr'in ders halkasında ve huzurunda, yirmi yaşında bulunan Cüneyd, fetva veriyordu. Dayısı Seriyyus - Sakati, Haris el Muhasibî ve Muhammed bin Ali el Kassab'ın sohbetinde bulunmuştur. Hicretin (297.) senesinde vefat etmiştir.

Muhammed bin Hüseyn'den dinledim o da, Muhammed bin Hüseyin el Bağdadî'den dinlemiştir : Hazreti Cüneyd'den **«Arifin kim olduğu»** soruldu. Cevab olarak : **Arif odur ki, sırrını açıp konuşmadığın halde senin sırrından konuşur!»**

Ebu Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, O da Muhammed bin Abdullah el Razîden, O da Ebu Muhammed el Cüreyri'den, o da Cüneydi Bağdadî'den dinledi : **«Biz tasavvufu kıylu-kalden (denildi - diyor) almadık. Fakat onu açlıktan, Dünyayı terketmekten, ülfiyet verdiğimizden ve güzel nesnelerden uzaklaşmaktan edindik.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebu Bekir er Razî'den, o da Ebu Muhammed el Cerirî'den, o da Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebu Nasr el Esfehani'den o da Ebu Ali er Ruzubari'den, o da Cüneydi Bağdadi'den dinledi ki; MARİFETİ zikredip; **«Marifeti billahın (Allah hakkındaki marifet) ehli, Allah'a takarrub ve Allah için ihsanda bulunmak kapısından giderek hareketlerin (amellerin) terkine varırlar** (!) diyen bir kimseden Cüneyd sordu: **«Bu söz, amellerin düşmesine hükmeden bir kavmin sözüdür. Bu ise, benim kanaatimce büyük bir düşüştür. (Hak yoldan kaymaktır). Hırsızlık yapan, zina eden bir kimsenin**

hali, bu sözü söyliyenin halinden daha üstündür. Çünkü Allahı bilenler, amelleri Allahtan almışlar (onun emrini yerine getirmişler), ve ameller hususunda Allaha dönüş yapmışlardır. (Allahtan amelhususunda yardım istemişler ve karşılık olarak mükafat almışlardır) Eğer bin sene yaşasaydım iyi amellerin zerresini dahi eksiltmezdim. Ancak, beni herhangi bir mani ondan alakoysa o başkadır...»

Cüneydi Bağdadi buyurdu : Eğer evin kab-kacağının çamurdan yapılmışlardan olacağına gücün yetiyorsa, bununla iktifa et! (İsrafa kaçma. Azla kanaat et!).

Başka bir sözü : **«Bütün yollar halk için kapalıdır. Ancak Resûlüllahın (SA) izinden giden müstesnadır.»**

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Mansur bin Abdullah'tan, o da Ebu Ömer el - Emmatîden, o da Cüneydi Bağdadi'den dinledi. **«Eğer sadık bir kimse bir milyon sene Allaha yöneldikten sonra bir lahza Allah'tan yüz çevirmişse, onun kaçırmış olduğu fırsat elde ettiğinden daha fazladır.»**

Cüneyd buyurdu : **«Her kim ki, Kur'anı hıfzedip hadisi yazmazsa (hadis ve Kur'anın ahkâmını anlamazsa) tasavvuf hususunda o kimseye uyulmaz. Çünkü bizim tasavvuf hususunda ilmimiz kitab ve sünnete bağlıdır!»**

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebu Nasr Esfehanî'den, o da Ebu **Ali Ruzubari'den, o** da Cüneydi Bağdadi'den dinledi : **«Bizim bu mezhebimiz (tasavvuf mezhebini kastediyor) kitab ve sünnetin esas kaideleriyle** (ana prensipleriyle) kayıtlıdır (Zira icma' ve kıyas da kitab ve sünnete dönüşür)

Cüneydi Bağdadî'nin başka bir sözü : **«Bizim şu ilmimiz (tasavvuf ve hal ilmini kastediyor) Resûlüllahın hadîsiyle ayakta duruyor.»**

Muhammed bin Hüseyin bize haber verdi. O da Ebul Hüseyin bin Faris'ten, o da Ebu Hüseyin Ali bin İbrahim el Haddad'dan dinledi:

«Kadı Ebul Abbas bin Şureyh'in meclisine vardım. Kadı Hazretleri hoşuma giden güzel bir konuşma ile dinin furu ve usulü hakkında sözetti. Konuşmasından hoşnud olduğumu görünce şunu söyledi : **Bu malumatımın nereden geldiğini biliyor musun?»** Cevab olarak dedim ki : **Kadı Hazretleri bunu söylüyor.** Karşılıklı olarak dedi ki : **Benim bu konuşmam, Ebu - Kasım Cüneyd ile oturmamın bereketiyle bana ihsan edilmiştir.»**

Cüneydi Bağdadî hazretlerinden soruldu: **Sen şu ilmi nereden istifade ederek aldın?** Cevab olarak : **«Otuz sene şu derecenin altında Allah'ın huzurunda oturmamdan (daima Allahı murakabe etmemden) aldım.»** dedi.

Bunları söylediği zaman evinde bulunan bir dereceye işaret etti. **(Yani** bunun altında otuz sene oturdum.)

Üstad Ebu Ali ed - Dakkak'tan dinledim. Yukarda geçen durumu hikaye ediyordu. Ve yine dinledim, hazret şunları söylüyordu : Cüneydi Bağdadi'nin elinde bir tesbih görüldü ve, kendisinden : **Sen şerefinle beraber eline tesbih alıyorsun!** (Bu olur mu?) diye sorulduğunda cevab olarak; **Bu, bir yoldur. Onunla Allah'ıma vardım. O yoldan asla ayrılmam!»** dedi.

Üstad Ebu Ali'den dinledim; **Cüneydi Bağdadi, her gün, dükkanına giriyor ve perdeleri çekiyor, dört yüz rekat namaz kıldıktan sonra evine dönüyordu.»**

Ebu Bekir el - Atavî buyurdu : **«Öleceği zaman Cüneyd'in yanında bulunuyordum. Baktım ki, Hazret, Kur'anı hatmetmiş. Sonra Bakara suresinden başladı. Bakara'dan da yetmiş ayet okuduktan sonra vefat etti.»**

EBU OSMAN SAİD BİN İSMAİL EL HİYRİ ONLARDANDIR

Nişabur'da ikamet ediyordu. Aslen Rey'li idi. Şah El - Kirmânî'nin ve Yahya bin Muaz er Razi'nin sohbetinde bulunduktan sonra, Şah Kirmanî ile beraber, Ebu Hafs el Haddad'ın yanına varmak için Nişabur'a geldi. Hazretin yanında ikamet etti. Ve onun hadis ve ilim senedine dahil oldu. Ebul Hafs, kızını ona verdi, Hicretin 298. senesinde vefat etti. Hocası ve kayın pederi Ebu Hafs'tan sonra otuz küsur sene yaşadı.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim. O da Ebu Amr bin Handan'dan, o da Ebu Osman'dan dinledi : **«Kişinin kalbinde dört şey eşit olmadıkça imanı kemale ermez : A) Vermemek, B) Vermek, C) Aziz olmak, Ç) Zelil olmak»**

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Abdurrahman bin Abdullah'tan, o da Ebu Osman'ın arkadaşlarının birisinden, o da Ebu Osman'dan dinledi : Bir müddet genç olduğum halde Ebu Hafs'ın sohbetinde bulundum. Bir defasında beni kovarak **«yanıma oturma»** dedi. Bunun üzerine ben kalkıp kendisine sırtımı çevirmeden, yüzüm yüzüne baktığı halde, geriye çekildim. Ta onun gözünden kayboluncaya kadar bu durumu bozmadım. Kendime nezrettim ki, onun kapısında bir çukur eşecek o, çukurdan ancak onun emriyle çıkacağım. Hazret, benden bunu gördüğü zaman, beni kendisine yaklaştırdı ve özel arkadaşlarından yaptı.

Kuşeyrî Hazretlerinden; deniliyordu ki; **«Dünyada üç kişi var, dördüncüleri yoktur! O kişiler de: Nişabur'da Ebu Osman, Bağdad'da Cüneyd, Şam'da Ebu Abdullah bin Cella'dır.»**

Ebu Osman : **«Kırk seneden beri Cenabı Hak beni hangi durumda bulundurmuş ise, ondan nefret etmediğim gibi, o durumdan başka duruma nakletmişse ona da kızmış değilimdir.»**

Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim. O da Abdullah bin Muhammed eş-Şaranî'den O da Ebu Osman'dan dinledi ki, yukarda bahsi geçen sözü söylerdi. Ebu Osman'ın hastalığı ağırlaşıp bayıldığı zaman oğlu Ebu Bekir (öldüğünü sandığından) iç gömleğini yırttı. Bunun üzerine babası gözlerini açıp şunları söyledi : **«Ey oğul! (yaptığın iş gibi) Zahirde sünnetin (dinin) hilafi olan şey, batında bulunan bir riyanın alametidir.»** (ölüm için elbise yırtmak, döğünmek haramdır.)

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Muhammed bin Ahmed el Melamiti'den, o da Ebul Hüseyin el Verrak'tan, o da Ebu Osman'dan dinledi : **Allah ile sohbet, (sefer halindeki arkadaş ancak sensin hadîsi şerifinin mealidir) güzel edeb, heybet ve murakabenin devamlılığıyle mümkün olur. Resûlüllah ile sohbet sünnetine tabi' olmak ve ilmin zahirine yapışmakla olur. Allah'ın veli kullarıyla olan sohbet, onlara hürmet ve hizmetde bulunmakla olur. Aile efradıyla olan sohbet, güzel ahltkla olur. Arkadaşlarla olan sohbet, günah olmadıkça, güler yüzlülüğün devamlılığıyla olur. Cahillerle olan sohbet, onlara dua etmek ve şefkat göstermekle olur!»**

Abdullah bin Yusuf Esfehani'den dinledim. Ebu Âmr bin Nüceyd'**den dinledi. O da** Osman'dan dinledi:

Kim ki, fiilinde ve sözünde şeriatı nefsine âmir yaparsa, yani ondan ayrılmazsa, o kimse hikmetli konuşur. Kim ki, fiiliyle ve sözüyle **nefsine** hevayı (nefsin isteğini) hakim kılarsa, o kimse bid'atla konuşur. Nitekim Cenabı Hak buyurmuştur : **«Eğer ona itaat edersen hidayet bulursunuz!»** (En Nur 54).

EBUL HÜSEYİN AHMED BİN MUHAMMED EN NURÎ ONLARDANDIR

Hazret Bağdad'da doğup büyüdü. Aslen Bağavi'lidir. (Semerkand ile Buhara arasında bulunan NUR şehrindendir.) Seriyyus - Sakati'nin ve İbni Ebi Havarînin sohbetinde bulunmuştur. Cüneydi Bağdadi'nin emsalidir. Hicretin 295. senesinde vefat etmiştir. Manevî Şanı, büyüktür. (Allah ve halkla) Muamelesi ve dili güzeldi.

En-Nurî : **Tasavvuf, nefsin her hazzını terketmek demektir!»** derdi.

Başka bir sözü: **«Bizim zamanımızda eşyanın en iyisi iki şeydir : İlmiyle amel eden bir alim, hakikati konuşan bir arif...»**

Ebu Abdullah es Sofi'den, o da Ahmed bin Muhammed el Burzai'-

den, o da El Murtaişi'den, o da En Nurî'den dinledi : **«Kendisini şer'i ilmin hududundan dışarı çıkartacak özel bir durumunun Allah katında olduğunu (!) iddia eden bir kimseyi gördüğünde, ona yakın olma!** (çünkü o, bid'atçıdır. Zira şeriat kimin fiil ve sözlerini doğrulamazsa, velev ki onda binlerce keramet görülse dahi, c kimse bid'atçıdır).

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den, o da Ebul Abbas el Bağdadi'den, o da el Fergani'den, o da Cüneyd'den dinledi, diyordu ki : **«Nuri'nin ölümünden bu yana, hiç bir kimse, doğruluğun hakikatinden haber vermemiştir.»**

Ebu Ahmed el Mağazili buyurdu : En Nuri'den daha iyi, Allaha ibadet eden, birisini görmedim.» Bu söz üzerine Hazret'ten : **Cüneyd de onun mertebesine varmadı mı?** diye soruldu. Cevab olarak : **Cüneyt te varmadı.»**

En-Nurî buyurdu : Daha evvelce yamalar (yamalı elbiseler giymek) durrun üzerinde (kâmil insanların sırtında) birer perde idiler. Bu gün ise cifeler üzerinde mezbelelikler olmuştur. (Yani kâmil olmayan sahtekarların sırtında taşınmaktadır. Evet onun devrindeki dervişler böyle ise yirminci asrın dervişi nasıl olur!)

Denildi ki : Hazret her gün evinden çıkar, ekmeğini beraber götürür. Fakat yolda sadaka verdikten sonra, bir camie girip öğleye yakın vakte kadar orada ibadet ettikten sonra çıkıp gider dükkânının kapısını açar, akşama kadar orucuna devam eder. Binaenaleyh aile efradı, zannederlerdi ki, o, çarşıda yemeğini yer. Dükkan komşuları da zannederlerdi ki, evinde yiyor. Böylece ibadetine kimse vakıf olmuyordu. Ve bu durum, Hazrette başlangıçta yirmi sene devam etti.

EBU ABDULLAH AHMED BİN YAHYA EL CELLA ONLARDANDIR

Aslen Bağdad'lıdır. Ramle ve Dımeşk'te ikamet etmiştir. (Hicretin 306. senesinde ölmüştür- Şam meşayihinin büyüklerindendir. Ebu Turab, Zunnun, Ebu Ubeyd ül Mısrî ve babası Yahya el Cella'nın sohbetinde bulunmuştur.

Ben Muhammed bin Hüseyin'den, o da Muhammed bin Abdulaziz Taberî'den, o da Ebu Ömer ed Dimeşki'den, o da İbni Cella'dan dinledi : Annem ve babama; **İsterim ki, ikiniz, beni Allaha hibe etmiş olasınız!** dedim. Bu teklif üzerine, ikisi de : **Seni Allah'a hibe ettik!** dediler. Binaenaleyh bir müddet onlardan ayrıldım. Döndüğümde yağışlı bir geceydi. Kapıyı çaldım. Babam içerden : **Kimdir kapıyı çalan?** diye seslendi.

— **Oğlun Ahmed'dir,** dedim. Babam : **Bizim eskiden bir çocuğumuz**

vardı. Fakat onu Allah'a hibe ettik, Biz Araplardanız. Hibe ettiğimiz şeyi geri almayız!» dedi. Ve bana kapıyı açmadı.

İbni Cella buyurdu : **«Her kim ki, onun katında, insanların kendisini övmesi ile zemmi (yerilmesi) eşit olursa, o kimse zahiddir. Kim ki, farz ibadetleri, vakitlerinin evvelinde edâ etmeyi gözetip edâ ederse, o kimse abiddir. Kim ki, fiillerin hepsini Allah'tan görürse, o kimse muvahhiddir. Bir olan Allah'dan başkasını göremez.»**

İbnl Cella öldüğü zaman, gülüyor göründü. Bunun üzerine doktor : **O diridir!** Zannına kapılıp israr etti. Ta ki, bilahare onun ölümünü belirten damarını elledi.

«Ölüdür» dedi. Sonra yüzünü açıp şunları söyledi : **Bilmiyorum, o, ölümüdür diri midir?**

Hazretin derisi altında (Allah için manasına gelen) **«LİLLAH»** şeklinde bir damar vardı.

İbni Cella buyurdu : Hocamla beraber gidiyorum. Güzel ve tüysüz bir genç gördüm. Bunun üzerine sordum: **Hocam! Allahın şu güzel surete azab edeceğini sanıyor musun?»** Cevab olarak : **Sen ona baktın mı? Yakın bir gelecekte bu bakışının kötü neticesini göreceksin!»**

Hazret diyor ki : **Bu hadiseden yirmi sene sonra Kur'anı unuttum.»**

EBU MUHAMMED RÜVEYM BİN AHMED ONLARDANDIR

Bağdad'lıdır. Meşayihin en büyüklerindendir. Hicretin 303. de vefat etmiştir. Hazret, hem kurra, hem de Ebu Davudi Zahiri mezhebine göre fakıh idi.

Rüveym der ki : **«Hakim bir kimsenin hikmetlerindendir ki, ahkam hususunda arkadaşlarına genişlik kendi nefsine de darlık yapsın. Zira, arkadaşlarına genişlik yapmak, ilme tabi' olmaktır. Nefsine darlık yapması ise, takvanın hikmetlerindendir.»**

Şeyh ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim. O da Abdulvahid bin Bekir'den, o da Ebu Abdullah bin Hafif'ten dinledi. O da Ruveym'den: **«Bana vasiyyet et»** diye istekte bulundu. Bunun üzerine Ruveym Hazretleri buyurdu : **«Bu durum (İslam dini ve hakikat), ancak ruhun vermesiyle (son derece ibadet ve taatlara dalmak ve haramlardan yüz çevirmekle) elde edilir. Eğer bu sermaye ile beraber bu sahaya girme imkanına sahibsen, ne âlâ! Aksi takdirde Sofuların batıl söz ve hurafeleriyle meşgul olma!»**

Yine söyledi: **«İnsanların her tabakasıyle oturman, Sofularla oturmandan daha selametlidir. Çünkü halkın hepsi resimler üzerinde yani zahiri amellerle iktifa ederek oturmuşlardır. Bu sofu taifesi ise, hakikat-**

ler üzerinde oturmuşlardır. Halkın hepsi nefislerini şeriatın zahirleriyle mükellef tutarlar. Sofular taifesi ise, nefislerini takvanın hakikatıyla, doğruluğun devamlılığıyla mükellef kılmışlardır. Binaenaleyh onlarla beraber oturup onların nefislerinde oluşturduklarının bir şeyinde onlara muhalefet eden bir kimsenin kalbinden Allah iman nurunu söküp atar!»

Rüveym buyurdu : Öğle zamanında Bağdad'ın bir mahallesinden geçtim. Susamıştım. Bir evden su istedim .Küçük bir kız kapıyı açtı. Elinde testi vardı. Beni gördüğünde şunu söyledi : **Ne acaib? Gündüzleyin Sofu su içecektir ha!»** Binaenaleyh, (Haram günler hariç) bu sözden sonra hiç bir zaman nafile orucumu bozmadım.

Başkası: **«Allah sana ilim ve ameli ihsan edip bilahare ilmi alıp amelleri bırakırsa, bu senin için bir nimettir. Senden amelleri alıp ilmi bırakırsa bu senin için bir musibettir. Senden ikisini brden alırsa bu senin için bir nikbet (ve azabtır).**

EBU ABDULLAH MUHAMMED BİN FADL EL-BELHÎ ONLARDANDIR

Semerkant'ta sakindi. Aslen Belh'lidir. Oradan sürgün edilmiştir. Semerkanda gelip yerleşmiş, orada ölmüştür. Ahmed bin Hadravayh'in ve diğer zevatın sohbetinde bulunmuştur. Ebu Osman El Hir'î, bu zatı çokça beğenirdi. Hicretin 319. senesinde öldü.

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den, o da Ahmed bin Muhammed Ferra'dan, o da Ebu Bekir bin Osman'dan dinledi : Ebu Osman el Hirî, Muhammed bin Fadl'a bir mektub yazarak sordu : **Şekavetin alameti nedir?** Cevab olarak : **Üç şeydir : A) Kişiye ilim verilir, fakat amelden mahrum olur. B) Kendisine amel verilir, fakat ihlastan mahrum olur. C) Salihlerin arkadaşlığında ve sohbetinde bulunmak kendisine nasib olur, fakat onlara gerekli hürmeti yapmaz.»**

Ebu Osman el Hirî derdi ki : **Muhammed bin Fadl, erkeklerin (kahraman ve Kâmilleri kasteder) simsarıdır.**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. Abdullah er Razi'den dinlediğini söylüyordu : **«Muhammed bin Fadl'dan dinledim; hapishanede (dünyada) rahata kavuşmak, nefislerin temennilerindendir, derdi.»**

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ebu Bekir er Razi'den, o da Muhammed bin Fadl'dan dinledi:

«İslamı kaybeden dört (sınıf) insandır : A) Bildikleriyle amel etmiyenler, B) Bilmedikleriyle amel edenler, C) Bilmediklerini öğrenmiyenler, D) Halkı öğrenmekten menedenler!»

Hazret bu senet ile şunları da buyurdu : **«Allahın kâbesine varıp peygamberliğin eserlerini görmek için sahraları kateden bir kimseden hayret ediyorum ki, kalbine varıp Rabbi'nin eserlerini göstermek için nefsini ve hevasını nasıl katetmiyor?»**

Başka sözü: **«Muridin fazlaca dünya edinmesine yöneldiğini gördüğünde bil ki, bu, idbarın (hakikata sırt çevirmenin) alametlerindendir.»**

Hazretten zühdün ne demek olduğu soruldu. Cevab olarak buyurdu : **«Eksiklik gözüyle dünyaya bakmak, izzet ve şerefini korumak bakımından dünyadan yüz çevirmek demektir.»**

EBU BEKİR AHMED BİN NASR EZ ZAKKAK EL KEBİR ONLARDANDIR

Hazret, Cüneyd'in akranından ve Mısır'ın büyüklerindendi. Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Hüseyin bin Ahmed'den, o da El Kettani'den dinledi. Diyordu ki : ZAKKAK Hazretleri vefat ettiğinde artık Mısır'a girmek için fakirlerin hiç bir delili kalmadı. (Fakirlerden gaye ehli tasavvuftur. Mezkür zatın vefatına kadar onun ilim ve irfanından ruhen istifade etmek için Mısır'a akın ederlerdi. Ondan sonra giderlerse, Mısır'ın maddi imkânlarından istifade etmek için giderler demek istiyor). Zakkak hasretleri buyurdu : **«Fakirlik halinde beraberinde takvâ olmayan bir kimse, katıksız haramı yemiş olur.»**

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den, o da Muhammed bin Abdullah bin Abdulaziz'den o da Zakkak'tan diniedi : İsrailoğullarının apışıp kaldığı Sina çölünde onbeş günlük bir zaman yolu kaybettim. Yola girdiğimde asker bir insan beni karşıladı. Bana bir yudum su verdi. O suyun katılığı, kalbimde, otuz sene devam etti.

EBU ABDULLAH ÂMR BİN OSMAN EL MEKKİ ONLARDANDIR

Ebu Abdullah en Nebbaci ile karşılaşmış, Ebu Said el Harraz ve diğer ermişlerin sohbetinde bulunmuştur. Kavmin (tasavvuf ehlinin) şeyhi, usul ve tarikatta tasavvufcular taifesinin imamıdır.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Muhammed bin Abdullah bin Şazan'dan dinledi. O da Ebu Bekir Muhammed bin Ahmed'den dinledi. O da Âmr bin Osman el Mekkî'den dinledi : Kalbinin vehmettiği, fikrinin geçitlerinde yerleşen, muarezelerinde kalbine gelen güzellik, revnak, ünsiyet, cemal, ziya, karartı, nur, şahs, veya hayal her

ne ki varsa, Cenabı Hak (celle celaluhu) bütün bunlardan uzak ve münezzehtir. Onların hiçbirisi Allah olamaz. Cenab-ı Hak'kın şu ayetini duymadın mı? **«Onun benzeri hiç bir şey yoktur. O, Semi (dinleyen) ve Basir ,gören) dir.** (Şûra: 11) Başka bir ayette de : **«O, doğmadı, doğurmadı, onun dengi hiç bir kimse yoktur»** (İhlas suresi) buyurmuştur.

Yine bu senetle hazret buyuruyor :

— **«İlim öncüdür. Korku sürücüdür. Nefis ise, bunların ikisi arasında durup serkeşlik yapar. Kandırıcıdır. Desisecidir. Binaenaleyh ilmin siyasetiyle nefisten hazer et! Korkunun tehdidiyle onu hakikata doğru sevket. Bunu becerdiğin takdirde istediğin, sana verilir.»**

Yine buyurdular : **«VECD halini hiç bir ibare ifade edemez. VECD, müminler nezdinde Allahın sırrıdır.»**

SÜMNUN (SEMNUN), BİN HAMZA ONLARDANDIR

Künyesi Ebul Hasan, bazı rivayetlerde Ebul Kasım'dır. (Aslen Basralı'dır, sonra Bağdat'ta oturmuştur). Seriyyus - Sakati'ye, Ebu Ahmed el Kelanisî'ye, Muhammet bin Ali el Kissar ve diğer büyük zatlarla arkadaşlık yapmıştır.

Deniliyor ki, hazret şu şiiri söyledi : **Senden başka kimsede nasibim yoktur. (Sadece seni istiyorum) Binaenaleyh dilediğin şekilde beni dene!»**

Bu övünmeden sonra, küçük su dökmesi zorlaşmıştır. Bunun için çocuk mekteblerinin kapısına gider, çocuklara **«yalancı amcanız için dua ediniz»** diye yalvarırdı.

Deniliyor ki : Hazret bu şiirleri söylediğinde, arkadaşlarından birisi, diğerine şunları söyledi : **«Dün mahallede bulunuyordum. Hocamız Sumnun'un sesini işittim. Allah'a dua eder yalvarır, ondan şifa taleb ederdi.»**

Başka birisi : **Ben de dün onun falan yerde böyle yaptığını gördüm,** dedi.

Üçüncüsü ve dördüncüsü de bu şekilde söyleyince malum hastalığa müptela olan ve buna rağmen sabredip çırpınmayan Semnun'a bu durum haber verildi. Oysa, kendisi böyle bir dua etmemişti ve ağzını açıp bir şikayette de bulunmamıştı. Buna rağmen onların böyle söylediklerini işidince anladı ki, bu durumdan gaye; kulluğun şânına yakışan ve edebliliği için yalvarmasını belirtmesi gerekiyor. Ta ki, halini böylece örtmüş olsun. Bunun üzerine, Sumnun başlayıp sibyan mekteblerinin kapılarına giderek **«Yalancı amcanız için dua ediniz» dedi.**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, o da Ebul Abbas Muhammed bin Hasan el Bağdadî'den dinledi. O da Cafer el Hüldî'den dinledi :

— Ebu Ahmed el Mağazilî bana şunları söyledi · Bağdad'da bir kişi vardı. Kırkbın dirhemi fakir fukaraya dağıtmıştır. Sümnun bana : **Ey Eba Ahmed! Sen bu kişinin sadakasını gördün mü? Ne büyük bir amel yaptığını muşahede ettin mi? Oysa bizim elimizde hiç bir şey yoktur. Binaenaleyh gel de falan yere gidelim, onun verdiği her dirheme karşılık bir rekat namaz kılalım,** dedi. Bunun üzerine medayine gittik. Orada kırkar bin rekat namaz kıldık.

Sümnun Hazretleri güzel ahlâklı, ve konuşmasının çoğunu muhabbet hakkında yapan bir zattı. Manevî durumu pek büyüktü. Denildiği gibi, Cüneyd-i Bağdadi'den evvel vefat etti.

EBU UBEYD EL-BÜSRÎ ONLARDANDIR

Meşayihin ileri gelenlerinden bir zattır. Ebu Turab en-Nahşebin'in sohbetinde bulunmuştur. Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Abdullah bin Ali'den dinledi. O da Ed Dukki'den dinledi. O da İbni Cella'dan dinledi. **Altıyüz şeyh ile mülaki oldum. Dört kişinin benzerini görmedim : A) Zunnunu Mısri, B) Babam (Yahya el - Cella) C) Ebu Turab en Nahşebî D) Ebu Ubeyd el Busrî.»**

Şeyh ebu Abdurrahman Sülemi'den dinledim. O da Ahmed bin Muhammed el Bagavi'den dinledi. O da Ebu Zer'a el Hasenî'den dinledi, diyordu ki : **Ebu Ubeyd el Busrî,** bir gün, dövenin üzerinde buğday dövüyordu. **O gün ile hac (bayram ve arefe günü)** arasında üç günlük bir zaman vardı. **Ansızın hazrete iki kişi gelerek** dediler ki : **Ey Ebu Ubeyd! Canın hacca gitmeyi ister mi?**

Cevab olarak **«Hayır»** dedi. Sonra bana bakarak şunları söyledi : **Senin şeyhin (kendi nefsini kastediyor) onlardan daha güçlüdür. (Yani** «TAYYİ ARZ» suretiyle hacca gitmeyi istersem onlardan daha kolayca gidebilirim demek istiyor).

EBUL FEVARİS ŞAH BİN ŞÜCA EL KİRMANİ ONLARDANDIR

Hazret, Meliklerin evlatlarındandı. Ebu Turab el Nahşebî, Ebu Ubeyde el Busrî ve onların tabakasından olan diğer zatların sohbetinde bulundu. Cömertlerden bir zattı. Manevî şanı büyüktü. Hicretin 300, senesinden önce öldü.

Şah hazretleri, **«Takvânın alameti, vera'dır. Vera'ın alameti de, şüphelilerin yanında durmaktır»** buyurdu.

Hazret, arkadaşlarına, **«Yalandan, hainlikten ve gıybetten sakın-**

dıktan sonra istediğinizi yapın.» diyordu.

Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim. O da Ceddi bin Nüceyyid'den dinledi. O da Şah el Kirmanînin şöyle dediğini söyledi : **«Her kim ki, gözünü haramlara bakmaktan, sakındırır, nefsini şehvetlerden tutar, murakabenin devamıyla iç alemini tamir eder, sünneti seniyyeye tabi olmakla dış alemini süsler, ve nefsini helâl yemeye alıştırırsa, böyle bir kimsenin feraseti, yanlış gidemez ve yanılmaz.»**

YUSUF BİN HÜSEYİN ONLARDANDIR

(Aslen Razili olan bu zat) o zamanda Rey'in ve dağ bölgesinin şeyhi idi. Tasannu ve riyayı iskat etmek (düşürmek) hususunda onun benzeri yoktu. Edib bir alimdi. Zunnunu Mısrı'nın, Ebu Turabi Nahşebinin sohbetinde bulunduğu gibi, Ebu Said el Harrazla da arkadaşlık yapmıştır. Hicretin 304. senesinde vefat etmiştir.

Sözleri: **«Eğer bütün günahlarımla Allah'ın huzuruna varırsam, bu durum, benim için, yapmacık hareketlerimin bir zerresiyle o huzura varmaktan daha kolay ve sevimli gelir!»**

«Muridin ruhsatlarla meşgul olduğunu gördüğünde bil ki, o muridin elinden hiç bir şey gelmez.»

Hazret, Cüneydi Bağdadi'ye şunları yazdı : **Cenab-ı Hak sana nefsinin tadını tattırmasın! Zira eğer nefsi tadarsan artık ondan sonra, ebediyyen, hiç bir hayrı tadamazsın.»**

Yusuf bin Hüseyin buyurdu : **«Sofuların afet ve felaketlerini tüysüz gençlerin arkadaşlığında ve tarikatlarına zıt olanlarla muaşeret etmesinde ve kadınlara refik olmalarında gördüm.»**

EBU ABDULLAH MUHAMMED ALİ ET TİRMİZİ ONLARDANDIR

Meşayihin büyüklerinden olan bu zatın sofulara mahsus ilimlerde çeşitli telifleri vardır. Ebu Turab en Nahşebi'nin, Ahmed bin Hadravayhinin, İbni Cella ve benzerlerinin sohbetinde bulunmuştur.

Muhammed bin Ali'den «HALK» sıfatı soruldu. Cevab olarak dedi ki : **Görünür bir zaiflik ve geniş bir davadır.**

Muhammed bin Ali diyordu : **Kendi tedbirimden (irademle) bir harfi dahi telif etmiş değilim. Bana herhangi bir şey nisbet edilsin diye bir kitab yazmış değilim. Fakat benim vaktim bana şiddetli olduğu zaman yazdıklarımla teselli bulurum.**

EBU BEKİR MUHAMMED BİN ÖMER EL VARRAK ET TİRMİZİ ONLARDANDIR

Belh şehrinde ikamet etti. Ahmed bin Hadraveyh ve başka meşayihin sohbetinde bulundu. Riyazat hususunda yazmış olduğu kitablar vardır.

Şeyh Ebu Abdurrahman'dan dinledim. O da Muhammed bin Hüseyin'den dinledi. O da Muhammed bin Muhammed el Belhi'den dinledi. O da Ebu Bekir el - Verrak'tan dinledi : **«Her kim ki, azalarını şehvetlerle razı ederse, kalbine pişmanlıkların ağacını dikmiş olur.»**

Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim. O da Ebu Bekir el Belhi'den dinledi. O da Ebu Bekir el Verrak'tan · Eğer tamahkarlığa **«Senin baban kimdir!»** denilirse, şübhesiz ki, **«Takdir edilenin hakkında şübheye düşmektir»** diyecektir. Eğer ona **«Senin sanatın nedir?»** denilirse, **«Zilleti keşfetmektir»** cevabını verecektir. Eğer ona **«Gayen nedir?»** denirse, **«Mahrum olmaktır»** diyecektir.»

Ebu Bekir el Verrak, arkadaşlarını sefer ve seyahat yapmaktan meneder, ve buyururdu : **«Her bereketin anahtarı sülükünün yerinde ve, sülükün tam manasıyla duruluncaya kadar, durmaklığındadır. Ne zaman ki, sülüğün durulursa, o takdirde, bereketin öncüleri üzerinde belirmiştir.»**

EBU SAİD AHMED BİN İSA EL HARRAZ ONLARDANDIR

Bağdad'lıdır. Zunnunu Mısrı'nin, Nebaci'nin, Ebu Ubeyd el Busri'nin, Serî'nin, Bışr el Hafî'nin ve daha başka zevatın sohbetinde bulunmuştur. Hicretin 277. senesinde vefat etmiştir. Ebu Said el Harraz der ki : **«Her batın ki, zahir ona muhalefet eder, o batıldır.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebu Abdullah er Razî'den dinledi. O da Ebul Abbas Seyyad'tan dinledi. O da Ebu Said el Harraz'dan dinledi : **Rüyamda İblis'i gördüm. Benden uzak geçiyordu. Ona : Gel bakalım! Neden böyle uzak geçiyorsun?** diye seslendim. Cevab olarak dedi ki : **Sizinle ne işim var! Siz insanların aldanmasında kullandığım nesneyi nefsinizden atmışsınız!** Sordum : **O nesne nedir?**

Cevab olarak dedi ki : **Dünyadır!»** Bu sözleri söyledikten sonra bana arkasını dönüp giderken, bana bakıp. **«Ancak benim için sizde gizli bir durum vardır!»** dedi. Sordum : **O nedir?** Cevab : **Tüysüz gençlerin arkadaşlığıdır!»**

Ebu Said el Harraz : «**Sofularla uzun zaman sohbet ettim. Onlarla hiç bir ihtilafa düşmedim**» dedi. Bu söz üzerine **Hazretten** sordular : **Neden?**

Cevab : «**Çünkü ben onlarla beraber olduğumda nefsime yükleniyorum.**»

EBU-ABDULLAH MUHAMMED BİN İSMAİL EL-MAĞRIBÎ ONLARDANDIR

İbrahim eş-Şeybanî'nin hocası, Ali bin Rezîn'in talebesidir. Yüzyirmi sene yaşamıştır. Hicretin (299.) senesinde vefat etmiştir. Garip bir durumu vardı; insan eli değmiş olan nesneleri uzun seneler yemedi. Yediğini adet ettiği bir takım bitki köklerinden yeyip duruyordu.

Ebu - Abdullah el-Mağrıbî : «**Amellerin en faziletlisi, vakıtlarını kalp ile azaların amellerini barıştırmakla tâmîr etmektedir.**»

Başka bir sözü : «**Zillet bakımından insanların en kabası, zengine yağcılık yapan veya tevazu gösteren fakirdir! İzzetce halkın en büyüğü, fakirlere tezellül edip hürmetlerini koruyan zengindir.**»

EBUL - ABBAS AHMED BİN MUHAMMED BİN MESRÛK ONLARDANDIR

Tusludur, Bağdadda duruyordu. Haris el-Muhasibî'nin sohbetinde bulundu. Seriyyus - Sakatî'nin arkadaşlığını yaptı. Ya (299) veya (298) de Bağdadda vefat etti.

İbni- Mesruk'un Sözleri : «**Her kimki, kalbinin hatıratında (düşüncelerinde) Allahı murakabe ederse (emirlerini gözetirse), azalarının hareketlerinde Allah onu (kötülüklerden) korur.**»

«**Müminlerin hukuklarını büyütmek, Allahın hukukunu büyütmek demektir. Bununla kul, takvâ hakikatının merkezine varır!**»

«**Marifet ağacı, fikir suyu ile sulanır. Gaflet ağacı cehalet suyu, tevbe ağacı pişmanlık suyu, muhabbet ağacı ise, ittifak (kulun muradıyle Rabbinin matlubunun birleşmesi) ve muvafakat suyu ile sulanır.**»

«**Mârifete tema' etmezden önce, iradenin merdivenlerini kuvvetleştirmesen, cehalet içindesin. Tevbe makamını tashih edip doğrulamazdan önce, iradeyi (var-kuvvetinle ibadete dalmayı) ararsan, aradığın hakkında gafletde bulunuyorsun demektir.**»

EBUL - HASAN ALİ BİN SEHL EL - ESFEHANÎ (İSBEHÂN) ONLARDANDIR

Hazret Cüneydi Bağdadînin akranındandır. Mekkeli Âmr bin Osman sırtına yüklenmiş bir borçdan dolayı Ebul - Hasana müracaat etti. Bunun üzerine Ebul - Hasan, onun otuzbin dirhem borcunu kesesinden (sadece Allah için) ödedi. Hazret, Ebu - Turab en - Nahşebî ve emsallarine yetişti.

Ben, Muhammed bin Hüseyinden o da Ebu-Bekir bin Abdullah Taberî'den o da Ali bin Sehliden dinledi:

«İbadetlere acele etmek Tevfikin âlametlerindendir. Muhalefetlerden uzaklaşmak güzel gözetlemenin âlemetlerindendir. Esrar (sırlar) ın gözetilmesi, uyanıklığın âlametlerindendir. Da'valarıın belirtilmesi, beşeriyetin gevşeklik ve hemaketlerindendir. Her kim ki, (kitap ve sünnete tabii olmak suretiyle) iradesinin başlangıçlarını tashih edip doğrultmazsa, neticelerinin muntehasında (sonunda) selamete kávuşmaz!»

EBU - MUHAMMED AHMED BİN MUHAMMED BİN HÜSEYİN EL - CERİRÎ ONLARDANDIR

Cüneyd-i Bağdadînin büyük arkadaşlarındandır. Sehl bin Abdul**lahın sohbetinde bulunmuş** ve Cüneydden sonra onun yerine geçmiştir. **Sofu taifesinin ilimlerini bilen bir âlimdi. Manevî** hali çok büyüktü. Hic**retin 311. senesinde vefat etti.**

Ben Ebu - Abdullah eş-Şirazî'den, o da Ahmet bin Atâ er-Rüzbarî'den dinledi :

Cerirî (K.S.), halkın helak olduğu (meşhur) senede vefat ettikten ve üzerinden bir sene geçtikten sonra cenazesinin yanından geçerken gördümki, sırtını bir şeye, dizlerini de göğsüne dayatmış ve parmağıyle Allaha (Allahın birliğine) işaret ededuruyordu.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim, o da Ebu-Hasan el-Farisîden, o da Ebu-Muhammed el-Cerirîden dinledi : **«Nefsin istilasına uğrayan şehvetlerin hükmünde esir, Hevai nefsin hapishanesinde mahsur kalır. Onun kalbine Allah (CC) faideleri haram kılar. O, artık Hak Tealânın kelâmından lezzet alamaz. Onun helavetine varamaz. İster diliyle binlerce defâ tekrar etsin, Çünkü Cenab-ı Hak : «Yeryüzünde haksız olarak tekebbür ve tecebbür edenleri ayetlerimi anlamaktan menedeceğim!»** (El - Araf : 146) buyurmuştur.

Cüreyrî buyurdu: **«Usullerin (kitap ve sünnetin) görünmesi furuların (dallar namaz gibi) kullanmasına bağlıdır. Furuatın tashihi ise, usu-**

li arz ve tatbik etmekle mümkündür. Usulin müşahede makamına ancak Cenabı Hakkın büyütmüş olduğu vasıta ve teferruatını büyütüp tâzim etmekle varılır.»

EBÜL ABBAS AHMET BİN MUHAMMED BİN SEHL BİN ATA EL EDEMÎ (DERİCİ) ONLARDANDIR

Hazret, sofuların alim ve meşayıhındandır. Ebu Sait El Herraz onu tazim ederek hürmette bulunurdu. Cüneydi Bağdadinin ihvanından bulunan bu zat İbrahim El-Maristaninin sohbetinde bulundu.

Hicretin 309. senesinde vefat etmiştir.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim o da ebu-Sait el Kareşî'den, o da İbni Atadan dinledi:

«Kim ki, nefsine Şeriatin edeblerini gerekli kılarsa, Allah (Celle-Celâluh) onun kalbini marifet nuruyla tenvir eder. Habibi edibin tebeiyyetinden daha şerefli bir makam yoktur. Tabiidir ki, bu, tabeiyyet Resûlullah'ın emir, fiil, ve sözlerinde olur.»

İbni Ata buyurdu : Gafletin en büyüğü kulun Rabbinden, onun emir ve yasaklarından gâfil bulunmasıdır!. Bir de Rabbiyle olan muamelenin adabından gaflette bulunmasıdır.»

Ebu - Abdullah eş-Şirazîden dinledim, o da Abdurrahman bin Ahmed es-Sofîden o da Ahmed bin Atadan dinledi : **«Senden her neki sorulursa, onu ilim çölünde (kitap ve sünnetten alınan delillerden) ara. Eğer orada bulamazsan, Hikmet Meydanında ara. Eğer orada bulamadığın takdirde onu TEVHİD (terazisi) ile tart. Eğer bu üç yerde bulamazsan onu şeytanın yüzüne vur!»**

EBU - İSHAK İBRAHİM BİN AHMED EL - HAVVAS ONLARDANDIR

Cüneyd ve Nurînin akranındandır. Tevekkül ve Riyazat konularında büyük bir hazza (paya) sahipti. Rey şehrinde (291) de vefat etmiştir. Karın hastası idi (daimi ishali vardı) Her namaza kalkışında abdest alırdı. Camiiye döner iki rekaat namaz kılardı. Bir defasında suya düşüp orada boğuldu. Allahın rahmeti onun üzerine olsun.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim o da Ebu - Bekr er-Razîden o da HAVVAS hazretlerinden dinledi :

«İlim, rivayetin çokluğuyla değildir. (Yani bir insanın çok rivayet bilmesi değildir) **Âlim ancak o kimsedir ki, ilme tabii olup kullanan, ilmi az da olursa, sünnetlere uyandır!»**

Muhammed bin Hüseyinden dinledim o da Ahmed bin Ali bin Câferdin dinledi o da El - Ezdî'den dinledi o da HAVVAS'dan dinledi :**«Kalbin devası (ilâcı) beş şeydir : a) Tedebbur (düşünce) ile Kur'an okumaktır. b) Karnın boş bulunmasıdır** (Fazla yememektir) **c) Gecenin ibadetidir** (Teheccud namazıdır) **d) Sahar zamanında Allaha yalvarmaktır. e) Salihlerle oturmak ve irfanlarından istifade etmektir.»**

EBU - MUHAMMED ABDULLAH BİN MUHAMMED EL - HARRAZ ONLARDANDIR

Aslen Reylidir. Mekkede mucavir kaldı. Ebu - Hafs ve Ebu - İmran el - Kebirin sohbetinde bulundu. Muttekilerdendi. Hicretin 310. senesinden önce vefat etti.

Ebu - Abdurrahman es - Sulemîden dinledim o da Ebu - Nasr et - Tusîden dinledi. O da ed - Dükiden dinledi: «Dört günden beri bir şey yemediğim halde Abdullah el - Harrazın huzuruna vardım. Beni görür görmez **«Sizden birisi dört gün acıktımı, etkisi onun yüzünden okunur»** dedikten sonra şunları ilâve etti : **«Acaba eğer her doğmuş nefis, Allah (CC) katında ümid ettiği makamın yolunda ölürse, bunu çok mu görürsünüz?»**

Ebu - Muhammed Abdullah el - Harraz buyurdu : **«Açlık, zahidlerin, zikir de ariflerin yemeğidir.»**

EBU - HASAN BÜNNAN (BENNAN) BİN MUHAMMED EL - HAMMAL ONLARDANDIR

Aslen Vasıt'tandır. Mısır'da ikamet etti. 316'da orada vefat etti. Manevî durumu, büyük ve keramet sahibi idi. Bünnan hazretlerinden sofuların en büyük hallerinin ne olduğu soruldu, cevap olarak şunları söyledi : **«Mazmuna (tazminat altına alınan rızka) güvenmek, emirleri yapmak, sırrı gözetmek, ve iki alemden (dünya - ahiret) kaygularından el çekmektir.** (Sadece kul olduğu için kulluk yapmak)

Muhammed bin Hüseyinden dinledim o da Hasan bin Ahmed er - Razîden dinledi. O da Ebu - Ali er - Rüzbarîden dinledi : Bünnan el - Hammal, yırtıcı hayvanın önüne atıldı. Hayvan başlayıp onu kokladı fakat dokunmadı ve hiç bir zarar vermedi. Hayvanın yanından çıkarıldığında soruldu : **«Hayvan seni kokladığı zaman kalbinde ne vardı?»** Cevap :

«O anda alimlerin yırtıcı hayvanın artığı hakkındaki ihtilafını düşünü-**yordum.** (Acaba artığı haram mıdır değil midir)» (16)

EBU - HAMZE EL - BAĞDADÎ EL - BEZZAZ ONLARDANDIR

Cüneyd-i Bağdadîden önce öldü. Onun emsal ve akranındandı. Seriyyus - Sakatî ve Hasan el - Mesuhînin sohbetinde bulunmuştur.

Kıraat ilmini bilir bir fakih idi. İsâ bin Ebanın evladlarındandır. İmam Hanbel (R.A.) muğlak meseleleri ondan sorarak, **«Ey Sofu! Sen bunların hakkında ne dersin? derdi.»**

Denildi : Hazret, özel meclisinde Cuma günü konuşurken değişik bir hale uğrayıp kürsüsünden düştü ve ertesi Cuma vefat etti. Rivayete göre : Hicretin 289. senesinde vefat etti.

Ebu - Hamza buyurdu : «Hak yolu öğrenene, o yolda gitmeyi Cenab-ı Hak kolaylaştırır. Allah'a giden yolun delili, haller, fiiller ve sözlerinde Resûlüllaha tabii olmaktan başkası değildir.»

Başka bir sözü : «Kime üç şey rızık olarak verilirse, o, kimse afetlerden kurtulmuştur : a) Kanaatkâr bir kalble beraber boş mi'dedir. b) Beraberinde hazır bir zühd bulunan daimî fakirliktir. c) Beraberinde daimî zikri bulunan Kâmil bir sabırdır.»

EBU - BEKR MUHAMMED BİN MUSÂ EL - VASITÎ ONLARDANDIR

Aslen Horasanın, «FERGANE» sindendir. Cüneyd ve Nurî'nin sohbetinde bulundu. Maneviyatı, büyük bir âlim idi' Mervede ikamet etti ve hicretin 320 sinden sonra orada vefat etti..

El - Vasıtînin sözleri : «Korku ve ümid, kulu kötü edepden meneden iki gemdir.»

«İbadetlerin ivezlerini (ibadet karşısında beklenen eciri) beklemek, Faziletin (Allahın karşılıksız vergisi) unutmasından ileri geliyor!»

«Allahu Taala bir kulunun rezil olmasını istediği zaman, onu şu pislikler ve cifeler arasına atar. Hazret pisliklerden, tüysüz gençlerin arkadaşlığını kasdediyor.»

---

(16) Tulunî devletinin Müessisi (835 - 884) ibnu - Tulunun emriyle yırtıcı hayvanın önüne atıldı. Çünkü Mısır'ın bu müstebid idarecisini Allah'ın nizamına davet etti. O da bu davetten kızarak bu şenaati irtikap etti. Fakat Allah'da bu sade kulunu korudu. Hayvanı ona mutii kıldı. «Allah'a itaat edene herşey itaat eder.» (Mütercim)

Muhammed bin Hüseyinden dinledim o da Ebu - Bekr Muhammed bin Abdulaziz el - Meruzî'den dinledi o da el - Vasitî'nin (Hakikat ehline nefislerini benzetip onlardan olmayanların âleyhinde konuşarak şöyle dediğini) dinledi : **«Kötü edeblerini ihlas, Nefislerinin oburluğunu inbisat (yayılmak, cömerdlik) Rezil himmetlerini celâdet (metanet) saymışlardır! Böylece yolu şaşırmışlar, dar boğaza sıkışmışlardır. Onların görüşlerinde hayat gelişmez, onların huzurların'da ibadet berraklaşmaz. Eğer konuşurlarsa gasıpla konuşurlar. Eğer hitab ederlerse, kibirle ederler. Nefislerinin herşeyi istilâ etmesi kötü niyetlerini ilân ediyor. Yemek hakkındaki oburlukları sırlarının derinliklerindekini belirtir. Allah onları öldürsün. Ne zaman anlayacak ve uyanacaklardır!»**

Ebu - Ali el Dakkak'tan dinledim : Meravizelerden biri eczacı bir insandan şunları dinledim :

«El - Vasıtî, bir cuma günü, dükkanımın kapısından geçerken camii kastediyordu. Bu esnada pabucunun bağı koptu. Ona: **Ey Şeyh! Pabucunun bağını bağlamama izin verir misin?** diye teklifte bulundum. Cevab olarak **«yap!»** dedi. Böylece kopan ipi bağladım. İpin ıslahını gördükten sonra bana şunları söyledi : **Bilir misin pabucumun ipi neden koptu? Ancak söylersen bilmiş olurum!** dediğimde dedi ki : **«Cuma guslunu yapmadığımdan...»** Bunun üzerine teklifte bulundum : **Efendim! Şurada bir hamam vardır ,girer misin? «Evet»** dedi ve böylece onu hamama sokup yıkattırdım.

EBUL HASAN BİN SAİĞ ONLARDANDIR

Adı Ali bin Muhammed bin Sehl ed Deynuri'dir. Mısırda ikamet etti ve orada öldü. Meşayihin büyüklerindendi.

Ebu - Osman El Mağribî buyurdu : «— Meşayih arasından Ebu Yakup en Nehrecuri'den daha nurlusunu görmediğim gibi Ebu Hasan bin Saiğ'den de daha heybetlisini görmedim.» Hazret, hicretin 330. senesinde vefat etti.

İbni Saiğ'den **«Hazırı gaiba delil getirmek»** hususu soruldu. Cevab olarak : **«— Misli ve benzeri olanın sıfatlarıyla, misil ve benzeri bulunmayana nasıl delil getirilebilir! dedi.»**

Murid'in sıfatları hazretten sorulunca şöyle cevab verdi : **Müridin sıfatları Allahın buyurduğudur : «— Yeryüzü genişliğiyle onlara dar gelmiş, vicdanları da kendilerini sıkmıştı.»** (Et Tevbe: 118)

Başka sözü: **«Manevî durumlar, çakan şimşekler gibidir. Eğer devam ederse, nefsin konuşması ve tabiatın uygunluğudur.»**

EBU İSHAK İBRAHİM BİN DAVUD ERRAKKÎ (RAKA, Fırat kenarında bir Kasabadır) ONLARDANDIR

Şam meşayihinin büyüklerindendir. Cüneyd ve İbni Cella'nın emsallarından bir zattı. Uzun yaşadı. Hicretin 326. senesine kadar ömür sürdü.

İbrahim er Rakki diyor ki : **«Marifet, Hak Tealayı olduğu gibi ispat edip düşüncenin kapsamına giren her şeyden hariç tutmak demektir.»**

Yine buyurdular : **«Kudret apaçıktır. Gözler de açık... Fakat gözlerin nurları zayıflamıştır.»**

Başka bir sözü : **«Mahlukun en zayıfı, şehvetlerine hâkim olmayandır. En kuvvetlisi ise şehvetlerini gemleyebilendir.»**

Başka bir sözü : **«Allah sevgisinin alameti, ibadetini başka şeye tercih etmek ve peygamberine tabi' olmaktır.»**

MÜMŞAD ED DEYNURİ (VEYA DİNEVERÎ) ONLARDANDIR

Meşayihin büyüklerinden olan bu zat, hicretin 299. senesinde vefat etmiştir. (İbni Cella'nın sohbetinde bulunan bu zat, abid ve zahid idi.)

Mümşadın sözü : **«Muridin edebi, meşayihin hürmetlerine, ihvanının da hizmetine yapışmakta ve Hak Teala ile (manen) beraber olup sebeblerin dairesinden çıkmakta ve nefsi üzerinde şeriatın edeblerini korumaktadır.»**

Başka bir sözü : «Hayatımda meşayihimin hiç birisinin huzuruna varmadım. Meğer ki, nefsimin bütün arzularından soyunarak ve onların görünmesinden ve konuşmasından bana verilecek bereketleri bekleyerek vardım... Zira nefsinin isteğiyle (imtihan maksadıyla) bir mürşidin huzuruna varan, ne onun görünmesinden ne konuşmasından ve ne de sohbetinden feyz alamaz.»

HAYRUN-NESSAC (HAYİRBİN ABDULLAH) ONLARDANDIR

Ebu Hamza El Bağdadî ve Seriyyus - Sakatinin sohbetinde bulunmuştur. Ebul Hasan en Nurinin akranındadır. Ancak uzun yaşadı. Denildiği gibi 120 sene yaşamıştır. (Aslen SAMIRRA'dandır. Sonra Bağdadda durmuş, hicretin 322. senesinde vefat etmiştir.)

Hazretin meclisinde Şibli ve Havvas gibi zatlar tövbe etmişlerdir. Sofular cemaatinin hocası idi. Bazı rivayetlerde ismi Muhammed bin İs-

mail diye varid olmuştur. SAMIRRALI bulunan bu zata **«Hayrun-Nessaç»** denilmesinin sebebi şudur : Hazret, bir ara hacca gitti. Tam Kufe şehrine girmek üzereyken **(kölesini kaybeden)** birisi yakasına yapışıp **(Ey Hayır, ey kaçak benden mi kaçıyorsun? Böylece kölesine benzetti: ve) «Sen benim kölemsin, adın da Hayırdır»** dedi. Benzi siyah ve kölelere benzeyen bu zat da, itiraz etmedi. Böylece kişi onu götürüp ipekli dokuma tezgahlarında çalıştırdı ve zaman zaman onu **«Ey Hayır»** diye çağırıyor, o da **«Buyurun»** diyordu. Uzun senelerden sonra müstebit kişi, Hazrete : **Ben yanıldım. Sen benim kölem değilsin ve ismin de Hayır değildir dedi.**

O ise, **«Müslüman bir kişinin bana vermiş olduğu ismi değiştiremem»** dedi ve bu isimle anıldı.

Hazretin sözlerinden birisi : **«Korku Allahın kamçısıdır. O kamçı ile kötü edebe alışmış her nefis düzeltilir.»**

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim. O da Ebul Hasan el Kazvini'den, O da Ebul Hüseyin el Maliki'den dinledi : «Hayrun Nessac'ın ölümünde hazır bulunan birisinden hazretin durumunu sordum : Şu cevabı verdi: Akşam namazı olduğunda hazret bayıldı. Sonra gözlerini açıp evin bir köşesine işaret etti : **Siz orada durunuz! Allah size afiyet versin. Siz memur bir kulsunuz! Ben de memur bir kulum. Benim emrolunduğum vazife geçmek üzeredir. Sizin emrolunduğunuz vazife ise, geçmez. Böylece su istedi, namaz için abdest aldı, namazı kıldı. Sonra uzanıp gözlerini kapattı. Kelime-i şehadet getirip vefat etti.»**

Hazret rüyada görüldü. Kendisinden **«Allah sana ne gibi bir muamele yaptı»** diye sorulduğunda, cevab olarak : **«O tarafı benden sorma! Fakat sizin kötü kokulu ve kirli dünyanızdan kurtuldum!»** dedi sorana..»

EBUL HAMZA EL HOROSANÎ ONLARDANDIR

Nişabur'da ikamet eden bu zatın aslı Mülkabaz adlı bir mahalledendir. Cüneyd'in, Harraz ve Ebu Turab en Nahşebînin akranındandır. Gayet muttaki ve dindar bir kimseydi.

Sözleri : **«Her kim ki, ölümü anmayı kendisine şiar edinirse, Allahu Azimüşşan, ona her bakiyi sevdirir, her faniyi kerih gösterir.»**

«ARİFİBİLLAH (Allahı bilen), dünya maişetini gün be gün defettiği gibi, ahiret maişetini her gün ayni günde edinir.»

Hazretten bir kişi **«Bana vasiyet et»** diye ricada bulununca cevab olarak; **«Önünde bulunan sefer için azığını hazırla! dedi.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebu Tayyib el Haki'den, O da Ebul Hasan el Mısrî'den, O da Ebu Hamza el Horosani'den dinledi :

«Bir abaya bürünerek ihramda kaldım. Her sene güneş üzerime doğup battığı halde bin fersah yol kat ediyorum. Mekkeye varıp ihramımı açtığımda yeniden giyip memlekete dönüyorum.»

Hazret hicretin 297. senesinde vefat etmiştir.

EBU BEKİR DÜLEF BİN CAHDER EŞ-ŞİBLÎ ONLARDANDIR

Doğup büyümesi Bağdat'tadır. Aslen ÜSRÛSNE'lidir. Cüneydi Bağdadi ve onun zamanında yaşayan meşayihin sohbetinde bulunmuştur. Zamanının şeyhi idi. Hal, zariflik ve ilim bakımından, emsali yoktu. Mezhebi Maliki idi. 87 sene yaşamış, hicretin 334. senesinde vefat etmiştir. Kabri Bağdatta'dır.

Şibli, «Hayrun-Nessac»'ın meclisinde, tövbe ettiği zaman «DEMAVAD'e» varıp halkına : **Sizin şehrinizin valisiydim. Binaenaleyh bana helâllik veriniz.** diye ricada bulundu. Tasavvufa intisab ettiği ilk zamanlarda anormal bir şekilde mücadele yapıyordu..

Üstad Ebu Ali Dakkak'tan dinledim : Kulağıma geldiğine göre, uyanmasın diye, Şibli Hazretleri şu kadar tuz ile gözlerini sürmelemiştir. Eğer şeriatı tazim etmesi hususunda **«Bekrân ed - Dinaveri»** nin hayatının sonunda hikâye etmiş olduğu meseleden başka bir şeyi yoksa, o da ona yeterdir. Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den dinledim, O da Ebül Abbas el Bağdadi'den dinledi. Şibli, hayatının sonunda, şunları tekrarlıyordu: (Şiir) **«Nice yer vardır ki, eğer ben orada ölseydim, o ölümden dolayı aşiret arasında ibret olurdum.»**

Ramazani şerif geldiğinde Şibli, bütün muasırlarından daha fazla bir gayretle ibadete dalıyor ve şunları söylüyordu: **«Bu ay, Rabbimin büyütmüş olduğu bir aydır. Bunun için bende muasırlarımdan önce onu büyütüyorum.»** Üstad Ebu Ali'den dinledim; bu durumu hazretten hikâye ediyordu.

EBU MUHAMMED ABDULLAH BİN MUHAMMED EL MURTAİŞ ONLARDANDIR

Nişaburlu olan bu zat, HIRE mahallesindendir. Başka bir rivayete göre, Mulkabazlı'dır. Ebul Hafs ve Ebu Osman'ın sohbetinde bulundu. Cüneydi Bağdadi ile mülaki oldu. Manevî durumu pek büyüktü. Hazret Bağdad'ın **«ŞAVNAZİYYE veya ŞÜNÜZİYYE»** adlı kabristan mescidinde duruyordu. Hicretin 328. senesinde vefat etti.

El Murtaiş buyurdu: **«İRADE, nefsi, isteklerinden hapsetmek, Allahın emirlerine yönelmek ve kazaya razı olmaktır.»**

Hazretten soruldu: Falan adam su üzerinde yürüyor! Cevab olarak: **«Benim kanaatimce Allah kimi hevai nefsine muhalefet etmeye muvaffak kılarsa, o, havada yürümekten daha büyük bir makama sahib olur» dedi.**

EBU ALİ AHMED BİN MUHAMMED RÜZEBARÎ (Tusun yakınında bir yerdir) ONLARDANDIR

Bağdatlı olan bu zat Mısır'da ikamet etti. 322'de orada öldü. Cüneydin, Nuri'nin, İbni Cella ve emsallerinin sohbetinde bulundu. Meşayihin en zarifi ve tarikati hepsinden daha iyi bileni idi.

Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sülemi'den dinledim. O da Ebul Kasım el-Dimeşki'den dinledi : Ebu Ali el Rüzebari'den «Melahi» (çalgı) dinliyen ve : **«Melahiyi dinlemek benim için helâldir. (1) Çünkü ben öyle bir dereceye varmışım ki, artık hallerin değişikliği bende menfi bir tesir meydana getirmez.»** diyen bir kimsenin durumu sorulduğunda şu cevabı verdi: **«Evet! Vardığına varmıştır! Fakat cehenneme varmıştır!»**

Hazretten **«Tasavvuf»** soruldu. Cevab olarak: **«Tasavvuf öyle bir mezhebtir ki, hepsi ciddiyetten ibarettir. Sakın ona gayri ciddî hiçbir şeyi karıştırmayınız! dedi.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Mansur bin Abdullah'tan, O da Ebu Ali Rüzebarî'den dinledi: **«Senin kötülüğüne karşı, Allahın sana iyilik yapması, senin için aldanma alametlerindendir! Binaenaleyh sanıyorsun ki, Cenabı Hak senin fahiş hareketlerini müsamaha ile karşılıyor ve bundan dolayı Allaha dönüp tövbe etmeyi terkediyorsun. Üstelik bunu da Hakkın sana bir vergisi olarak telâkki ediyorsun!»**

Hazretin başka bir sözü: «Tasavvufta benim hocam Cüneydi Bağdadi idi. Fıkıhta Ebul Abbas bin Şureyh, edebte Sa'leb, hadiste İbrahim el Harbî...»

EBU MUHAMMED ABDULLAH BİN MÜNAZİL ONLARDANDIR

Melamitiyye taifesinin şeyhi ve zamanının biricik insanıydı. Hamdun el Kassar'ın sohbetinde bulundu. Alim bir kimseydi. Çok hadîs-i şerif yazdı. Hicretin 330. veya 329. senesinde Nişabur'da vefat etti.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Abdullah bin Münazil'den dinledi :

— **«Bir kimse herhangi bir farzı zayi' ederse, Cenabı Hak onu bir çok sünnetin zayi' edilmesiyle dener! Sünnetlerin zayi' olmasıyla, herhangi bir kimse, denenirse, bid'atlerle denenmesinden korkulur!»**

Şeyh Ebu Abdurrahman es - Sülemi'den dinledim. O da Ebu Ahmed bin İsâ'dan, O da Abdullah bin Münazil'den dinledi: **«Senin en faziletli vakitlerin, nefsin (rahat ve şehvete çağıran) fısıltılarından sağlam kaldığı ve halkın da senin kötü zannından uzak bulunduğu vaktindir.»**

EBU ALİ MUHAMMED BİN ABDULVAHHAB ES SAKAFÎ (Dedesi Sakife nisbettir) ONLARDANDIR

Zamanının önderiydi. Ebu Hafıs ve Hamdun el Kassar'ın sohbetinde bulundu. Onun sayesinde tasavvuf, Nişabur'da belirdi. Hicretin 328. senesinde vefat etti.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Mansur bin Abdullah'dan, O da Ebu Ali Sakafi'den dinledi:

— Eğer bir kişi bütün ilimleri derler ve bütün insan gruplarıyla arkadaşlık yaparsa, yine de erkeklerin derecesine varması için, arif bir şeyhin veya Fakih bir imamın veya nasihatçı bir edeb vericinin elinden riyazet çekmelidir. Kim ki, edebini kendisine amellerinin ayıplarını, nefsinin hamakatını gösteren bir hocadan almazsa, muamelelerin tashihinde ona uymak caiz olmaz (17).

---

(17) Tasavvufcuların «Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.» sözüne işaret ediyor. Acaba neden böyle demişler? Zira nefsin kandırması büyük, karıştırması çokdur. Bilmiyen kul, kendisini doğruların bilinmesine dikkatini ancak arif ve Allahı bilen, nizamını tanıyan bir şeyh (mürşid veya fakih, veya Nasih) çekebilir. Nefsi hakkında edebe varıp hevesine muhalif edecek dereceye varan ancak başkasına doktorluk yapabilir. Çünkü doğru yol vasıtasiyle islahı ifsaddan tanımak mümkün olur. (Bak Kadı Zekeriya Cilt 1, Sahife 192'ye) «Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.», sofuların sözüdür. Kur'anın ayeti ve Resullahın hadîsi değildir ki, onun dediğini yapmayan felakete gitsin. Evet eğer Allahı, onun şeriatını ve nizamını bilen ve tatbik eden bir zat varsa, o zatın ilminden, irfanından faydalanmak sohbetinde bulunmak suretiyle istifade etmek büyük bir saadettir. Fakat o zata hiçbir zaman arslan payını vermek caiz değildir. Yani kalbleri okur, dünyada ne olacağı ve olmuşu bilir, Menfaatı celbedip zararı (Kadere rağmen) giderir, hata etmez, LAVHUL-MAHFUZU okur hüküm çıkarır, melekler onun emrindedir, Hızırla beraber kol kola gezer kainatta tasarruf eder, onu tanımıyan kurtulmaz v.s. vasıfları vermek Allahın şeriatine aykırıdır. Zamanımızda (1395 hicri - 1975 miladi zamanı kasdediyorum) Sahtekar, düzenbaz, dini ticaret aleti yapan, sünnet ehli olduklarını iddia eden, şeriatin emirlerine «Zahiri emirler» âlimlere «Zahiri alimler» diyen, ilham yoluyla hükümler aldıklarını (!) iddia eden tarikatlarına giren erkek - kadınların arasında ecnebilik kalmadığını, birbirlerine bakabilir, soh-

Ebu-Ali buyurdu: **«Bu ümmetin üzerine bir zaman gelecektir ki; o zamanda mümin bir kimse ancak bir münafıka sırtını dayatırsa serbestçe yaşayabilecektir. (18)»**

Başka bir sözü: **«Dünya meşgaleleri yönelip geldiği anda da savuşup gittiğinde de pek çirkindir!. Akıllı kimse, geldiğinde kendisini meşgul eden, gittiğinde üzüntü kaynağı olan bir şeye kalbini kaptırmaz!»**

EBUL HAYR EL AKTA' ONLARDANDIR

ASLEN Mağrib'lidir. Tiynat şehrinde oturdu. Kerametleri ve kesin bir feraseti vardı. Manevî durumu gayet yüksekti. Hicretin (340) dolaylarında vefat etmiştir.

Ebul Hayr der ki: **«Hiçbir kimse, Allahın kitabına, Resklüllâh'ın sünnetine yapışmadan, Resulüllahın edebini boynuna gerdanlık yapmadan ve farzları edâ edip ümmetin salihlerinin sohbetinde bulunmadan şerefli bir makama varamamıştır.»**

EBU BEKİR MUHAMMED BİN ALİ EL KETTANÎ ONLARDANDIR

Aslen Bağdad'lıdır. Cüneyd, Harraz ve Nuri'nin sohbetinde bulunmuştur. 322. senesinde ölünceye kadar, Mekke'de mucavir kaldı. Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sülemî'den, o da Ebu-Bekir Razî'den dinledi: El-Kettanî, saçı sakalı ağarmış bir ihtiyarın el açıp dilendiğini görünce şöyle buyurdu: **«Bu ihtiyar küçüklüğünde, Allahın hakkını zayi eden bir kişidir. Bundan dolayı Cenabı Hak da büyüklükte onun hakkını zayi etmiştir».**

---

bet edebilir. Kanaatını taşıyan insanların resimlerine rabita yaptıran, şeyhlerini hatasız bilip sözlerini delil sayan, sohbeti ibadetten üstün veya eşit sayan, «Büyüktür, Velidir» diye kendisine yapılan bağışları, normal bağışlar gibi çekinmeden kabul eden, fakirlerin hakkı olan zekâtı muridlerinden toplayıp yiyen veya o zekât ile kitaplarını basıp zengin-fakir ayırtetmeden dağıtan birçok müteşeyih ortaya çıkmış Tasavvufcuların samimi ve islâmın atmosferinde olmak kaydıyle söyledikleri sözü istismar ederler. «Bizi şeyh kabul etmiyenin şeyhi şeytandır» derler. Oysa şeriattan ayrıldıkları, selef şeyhlerinin yolunu bıraktıkları ve sünnetten ilişkilerini kestikleri için kendileri şeytan olmuşlardır. Fakat haberleri yoktur. İyiler vardır. Fakat pek nadir. Allah iyileri çoğaltsın, kötüleri de islah eylesin. Amin. Bu müteşeyihleri kabul edenin şeyhi şeytan gerektir.

(18) «Şu din, garip olarak başlamış ve gelecekte başlandığı gibi oluverecektir» hadisi şerife işaret ediyor.

Kettani'nin başka bir sözü: **«Şehvet, şeytanın gemidir. Kim ki, şeytan onun gemini eline alırsa o şeytana köle olur!»**

EBU-YAKUB İSHAK BİN MUHAMMED EN NEHRECORÎ (Doğuda bulunan bir şehir) ONLARDANDIR

Hazret, Ebu Amr el-Mekkî, Ebu Yakup es Susî, Cüneydi Bağdadî ve başkalarının sohbetinde bulunmuştur. 300. senede Mekke'de mucavir iken vefat etmiştir.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebul Hüseyin Ahmed bin Ali'den, O da Nehrecorî'den dinledi:

«Dünya denizdir. Ahiret ise, onun sahili... Bu denizi geçmek için, gemi, takvadır, insanlar ise, misafirdirler.»

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebu Bekir Er Razî'den, O da Nehrecori'den dinledi: «Tek başına Kâbe'nin etrafında tavaf eden birini gördüm ki şöyle dua ediyordu: **Yarabbi! Senden sana sığınıyorum!»** Dedim ki: **«Bu ne biçim duadır!»** Cevab olarak: Bir gün birisine bakıp onu beğendim. Ansızın gözümün üzerine bir yumruk indi. Gözüm yanağımın üzerine aktı ve gaybtan bir ses işittim: **Bir bakışa karşılık bir yumruk... Eğer fazla etseydin biz de ederdik!** dedi.

Muhammed bin Hüseyin'den, O da Ahmed bin Ali'den, O da Nehrecuri'den dinledi: **«Manevî hallerin en üstünü ilimle beraber olanıdır.»** buyuruyordu.

EBUL HASAN ALİ BİN MUHAMMED EL MUZEYYİN (BERBER) ONLARDANDIR

Bağdad'lıdır. Sehl bin Abdullah'ın, Cüneydi Bağdadi'nin ve o tabakanın arkadaşlarındandır. Mucavir olarak hicretin 328. senesinde Mekke'de vefat etmiştir. Muttaki ve büyük bir hale sahibti.

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemî'den, O da Ebu-Bekir er Razî'den, O da El Muzeyyin'den dinledi: **«Günahtan sonra yapılan günah, birinci günahın cezasıdır. Sevabdan sonra yapılan sevab, birinci sevabın karşılığıdır!»** dedi.

El-Muzeyyin'den **«Tevhid ne demektir?»** diye soruldu. Cevab olarak: **«TEVHİD, Allahın sıfatlarının halk sıfatlarından ayrı olduklarını blimekliğindir. Cenabı Hak, sıfatlarıyla ta ezelden beri halkından ayrılmıştır. Nitekim halk da hadis (sonradan varedilmiş) sıfatlarıyla Allahtan ayrıldığı gibi...»**

Buyurdular: «Allahın lütfuyla zengin olmayan (kanaat etmiyen), bir kimseyi, Cenabı Hak halka muhtaç kılar! Allahın lütfiyle zengin

(Kanaat eden) bir kimseye gelince Cenab-ı Hak) halkı ona muhtaç kılar!»

EBU ALİ BİN KATİB ONLARDANDIR

İsmi Hasan bin Ahmed'dir. Ebu Ali Ruzubarî'nin, Ebu Bekir Mısrî'nin ve onlardan başka meşayihin sohbetinde bulunmuştur. Manevi hali pek yüceydi. Hicretin 320 senesinde vefat etmiştir.

İbnul - Katibin sözleri : **«Korku, kalbte yerleşti mi, dil, fuzuli konuşmaları bırakır!»**

«Mu'tezile taifesi, akıl yönünden, Allahı tenzih etmeye kalkıştı. Fakat «SEMİ» delilden gafil olduklarından yanıldılar. (Çünkü Cenabı Hak **«O her şeye kadirdir»** «Allah, sizi ve yaptıklarınızı yarattı» buyuruyor, onlar ise, aklen küfrü, şerri yaratmak Allaha yakışmaz dediler). Sofular ise, ilim bakımından Allahı tenzih ettiklerinden isabet ettiler. (Yani hakkı buldular. Çünkü her şeyi yarattığını» savundular «(Allah C.C. Sizi ve yaptıklarınızı yarattı» ayetin ruhunu buldular. (Burada sofulardan maksad sünnet ehlidir. Yoksa zamanımızdaki müteşeyihleri kastetmiyor.)

MUZAFFER EL KİRMİSİNİ (Irak'ın dağlarında bir kasabadır) ONLARDANDIR

(Irak'ın) Dağ bölgesinin şeyhlerindendir. Abdullah el Harraz ve başkasının sohbetinde bulundu.

Muzaffer el Kirmisinî'nin sözleri: **«Oruç üç çeşittir: A) Ruhun orucu, emelin kısaltılmasıyladır. B) Aklın orucu hevai nefsin hilaliyle olur. C) Nefsin orucu, yemek ve haramlardan sakınmakla olur.»** Ne şekilde olursa olsun.. «Hibelerin en hasisi kadınların hibeleridir. (İster ihtilâf olsun, ister olmasın, ister talaffuz etsin-etmesin. Çünkü ithama sebep olur böyle bir hibe. Bir de kadınlar çoğu kez kocasının malından hibe eder, oysa kocasının izni de yoktur).

«Açlığa kanaat yardım ettiğinde açlık, düşüncenin tarlası, hikmetin pınarı zekânın hayatı ve kalbin de lâmbası olur!»

«Kulların en üstün amelleri, hazır vakitlerini değerlendirip korunmalarıdır. Bu ise herhangi şeri' bir emirde kusur yapmamaları haddi aşmamaları demektir.»

«Kim ki, edebî Hekîm bir kimseden almamışsa, ondan hiçbir murid edeb almaz.»

EBU BEKİR ABDULLAH BİN TAHİR EL EBHERİ ONLARDANDIR

Şibli'nin akranındandır. (Irakın) dağlık bölgesinin meşayihinden bir zattır. Alim, muttaki idi. Yusuf bin Hüseyin ve başka büyüklerin sohbetinde bulunmuştur. Hicretin (330) senesine yakın bir tarihte vefat etmiştir.

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemiden, o da Mansur bin Abdullah'dan, o da Ebu Bekir bin Tahir'den dinledi : **«Hiçbir rağbet isteğinin olmamaması, fakirin hüküm (veya hikmetin)dendir! Eğer muhakkak bir isteği olması gerekiyorsa, bu takdirde, isteği, kifayetinden fazla olamaz.** (Yani ne kadarına muhtaçsa, o kadar olur.)

Yukarıda geçen senedle şunları da buyurdu: **Allah yolunda bir kardeşi sevdiğin zaman, dünyada onunla az görüş! (Çünkü hadiste «Ey Eba - Zer! Bizi aralıklı ziyaret et ki, muhabbetin kalbimizde artsın»** buyurulmuştur.)

EBUL HÜSEYİN BİN BÜNAN (MISIR) ONLARDANDIR

Sohbet bakımından Ebu Said el Harraz'a nisbet ediliyor. Mısır'ın büyük meşayihindendir.

İbni Bünan buyurdu: **«Rızkın himmeti kalbinde olan, her sofu ilimle amel etmenin lüzumu ona daha yakındır. Kalbin, Allaha güvenip sükünete kavuşmasının alâmeti; Kişinin, Allahın nezdinde bulunana, elindekinden daha fazla güvenmesidir.»**

Başka bir sözü: **«Haramdan kaçındığınız gibi, ahlâkların düşüğünden kaçınınız!»**

EBU İSHAK İBRAHİM BİN ŞEYBAN EK-KİRMİSİNÎ ONLARDANDIR

Zamanının şeyhi idi (Hicretin 330'unda vefat etti). Ebu Abdullah el-Mağribî'nin, el Havvas'ın ve bu iki zattan başka birçok meşayıhın sohbetinde bulunmuştur.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim. O da Fakıh Ebu Yezid el Maruzî'den dinledi. O da İbrahim bin Şeyban'dan dinledi: **«Her kim ki, iyi amellerden muattal olmayı veya tembelleşmeyi istiyorsa, o kimse ruhsatlara yapışsın!»** Bu senedle hazretten şu söz de rivayet edilmiştir: **«FENA ve BEKA» ilmi, ihlaslı, vahdaniyet ve sıhhatlı kulluk temeli üzerinde dönüyor. Bunun dışında olan, mutlaka karışıklıklar, zındıklık (ve vesvese) dir.»**

İbrahim Kirmisinî'nin başka sözü: **«İnsanların rezilleri, (Soy ve sopları içtimaî mevkileri ne olursa olsun...) Allah'a isyan eden kimselerdir.»**

EBU BEKİR HÜSEYİN BİN ALİ BİN YEZDAN - YÂR ONLARDANDIR

Aslen Ermeni (Veya ORMİYE) dendir. Tasavvuf hususunda kendisine mahsus bir tarikatı vardı. Alim ve muttaki idi. Bazı arifler bir takım genel ve manası bilinmeyen sözlerinden dolayı ona itiraz ederlerdi.

İbni-Yezdanyâr buyurdu: **«— Sakın insanlarla ünsiyet peyda etmeyi sevdiğin halde, Allah ile ünsiyet peyda etmeyi tamah etme! (umma!) Sakın fuzuliyi sevdiğin halde, Allah sevgisine talib olma! Sakın halk nezdinde bir mertebeye sahib olmayı sevdiğin halde Allah katındaki mertebeye tamah etme!»**

EBU SAİD BİN EL-ARABİ ONLARDANDIR

Adı Ahmed bin Muhammed bin Ziyad el-Basrî'dir. (Muhaddislerin büyüklerinden olan bu zatı, Zehebî ve başka muhaddisler «İMAM», «HAFIZ», «SIKKA» ve «ZAHID» diye vasıflandırıyorlar. Tabaranî ve Hattabî kendisinden hadis rivayet etmiştir).

Hazret, Mekke'de Hareme komşuluk yapıp hicretin (341) senesinde orada vefat etti. Cüneyd-i Bağdadi'nin, Ömer bin Osman el Mekkî'nin, en Nurî'nin ve başka büyüklerin sohbetlerinde bulunmuştur.

İbni A'rabî buyuruyor: **«Zarar edenlerin en düşüğü, insanlara amellerinin salihini gösterip kendisine şah damarından daha yakın olana (Allaha) çirkin amelleriyle mubareze eder (meydan okur) kimsedir!»**

EBU ÂMR MUHAMMED BİN İBRAHİM EZ - ZUCCACÎ EN - NİSABURÎ ONLARDANDIR

Uzun seneler Mekke'de mucavir kalarak orada ölmüştür. Cüneyd'in, Ebu Osman'ın, Nuri, Havas, ve Rüveym'in sohbetinde bulunmuştur. Ölüm tarihi hicretin 348. senesine tesadüf ediyor.

Ebu Abdurrahman es Sülemî'den, o da dedesi Ebu Âmr bin Nuceyd'den dinledi:

— Ebu Amr ez Zuccacî'den soruldu: **«Farz namazların ilk tekbirini alırken neden kızarıp bozarıyorsun?** Cevab olarak buyurdu: **«Farz vazi-**

femi doğru olmayarak açmış olmaklığımdan korkarım da ondan. **Zira kim ki, kalbinde Allah'tan daha büyük bir şey olduğu halde «ALLAHU EKBER (Allah herşeyden yücedir) dese ve aynı zamanda sair** vakitlerinde herhangi bir şeyi **nefsinde büyütürse, o kimsenin nefsi onun** dilini yalanlar!»

Başka bir sözü: **«Kim ki, varmadığı manevî bir mertebeden bahsederse ,onun konuşması, dinleyen kimseler için, fitne vesilesi ve kalbinde doğan bir batıl dava olur. Ve aynı zamanda Cenabı Hak, onun o mertebeye varmasını haram kılar.»**

Hazret, uzun seneler Mekke'de muvacir (Kâbe komşusu) kaldığı halde Harem hududları dahilinde abdestini bozmamış, belki haremin hududunu geçer, orada abdestini bozardı! (Dikkat! Kuşeyrî üzerinde yazılan Arusînin haşiyesi ve Kadı Zekeriya'nın şerhinin birinci cildi burada bitti).

EBU MUHAMMED CAFER BİN MUHAMMED BİN NUSAYR ONLARDANDIR

Menşei ve doğumu Bağdat'tır. Cüneyd'in sohbetinde bulunmuş ve ona nisbet edilmiştir. En Nuri'nin, Rüveym, Zunnun ve tabakalarından olan kişilerin sohbetlerinde bulunmuştur. Hicretin 348 senesinde Bağdat'ta ölmüştür.

Cafer: **«Kul, Allah ile olan muamelenin lezzetini, nefsin lezzetiyle beraber duyamaz. (Zira zülmet ve nur bir arada olmazlar!). Çünkü hakikat ehli, kendilerini haktan alakoyan bağları koparmışlardır. Hem de o bağlar kendilerini haktan koparmazdan evvel, onlar o bağları koparmışlardır.»**

Muhammed bin Hüseyinden, o da Muhammed bin Abdullah Şazan'dan, o da Cafer'den dinledi. **«Kul ile (Allahın) varlığı arasında (emirlerini yapması, yasakların terki ile) Takva'nın kulun kalbinde yerleşmesi vardır. Ne zaman ki, takva kulun kalbine yerleşirse ilim bereketleri onun üzerine iner ve dünya isteği de ondan silinir.»**

EBUL ABBAS ES SEYYARİ ONLARDANDIR

Adı Kasım oğlu Kasım'dır. Aslen Merve'lidir. El-Vasiti'nin sohbetinde bulunmuş, bu taifenin ilimlerinde, el-Vasıtî'ye nisbet edilmiştir. Alim bir kişiydi. Hicretin 342. senesinde vefat etti.

Ebul Abbas Seyyar'dan soruldu: **«Murid nefsini ne ile geliştirir?»** Cevab olarak : **«Emirleri yapmak ve yasaklardan da sakınmak hususunda sabretmekle geliştirir. Salihlerin sohbetine ve fakirlerin hizmetine**

sabırla devam etmekle geliştirir!»

Başka bir sözü: **«Akıllı bir kimse hiçbir zaman müşahedesiyle lezzetlenmemiştir. Çünkü halkın müşahedesi bile içinde lezzet olmayan bir fena'dır.»**

EBU BEKR MUHAMMED BİN DAVUD ED - DEYNURÎ (veya DİNÂVERÎ) ONLARDANDIR

Hazret «EDDÜKKİ» adıyla maruftu. Şam'da ikamet etti ve yüz seneden fazla yaşadı. 350'den sonra Dimeşk'de vefat etti. Yani hicretin 363. senesinde öldü. İbni Cella'nın ve Zakkak'ın sohbetinde bulundu.

Ebu Bekir ed-Dükkî buyurdu : **«İnsanın midesi, Yemekleri derleyen bir merkezdir. Merkeze helâl atıldığı zaman oradan enerjisini alan azalardan salih ameller sudur eder. O merkeze şüpheliler atıldığı zaman, Allah (ın huzuruna)a giden yol, senin önünde, kararır. O merkeze kul hakları atıldığında seninle Allah arasında bir perde gerilir.»**

EBU MUHAMMED ABDULLAH BİN MUHAMMED ER RAZÎ ONLARDANDIR

(HADDAD diye şöhret bulan bu zatın) doğumu ve menşei Nişabur'dur. Ebu Osman el Hirî'nin, Cüneyd-i Bağdadi, Yusuf bin Hüseyin, Rüveym'in, Semnun'un ve diğer zevatın sohbetinde bulunmuştur. Hicretin 353. senesinde vefat etmiştir.

Muhammed bin Hüseyinden, o da Abdullah er Razî'den dinledi. Razî'den şu sual sorulmuştur: **«Halka ne olur ki, ayıplarını anladıkları halde sevaba dönmüyorlar?»** Cevab olarak buyurdu: **«Çünkü onlar ilmi kullanmakla değil ilimle mağrur olmakla meşguldürler. Onlar Batınlarının edebleriyle değil, Zahirlerle meşguldurlar. Böylece Cenabı Hak onların kalblerini körletti ve azalarını ibadetleri yapmaktan bağladı.»**

EBU AMR İSMAİL BİN NÜCEYD (ES-SÜLMÎ) ONLARDANDIR

Ebu Osman'ın sohbetinde bulunan bu zat, Cüneyd'le de mülaki olmuştur. Manevî bir makama sahibtir. Ebu Osman'ın en son ölen arkadaşıdır. Mekke'de hicretin 366. senesinde vefat etti.

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemi'den, o da dedesi Ebu Amr el-Nüceyd'den dinledi:

«İlmin neticesinden gelmeyen her manevî durum, sahibine kârdan daha fazla zarar getirir!»

Şeyh Abdurrahman der ki: Ebu Amr bin Nüceydden dinledim diyordu: **«— Kim ki, vakitlerinin birisinde farzlardan herhangi birisini za-**

yi ederse, Cenabı Hak, uzun senelerden sonra da olsa, o farzın lezzetinden **onu mahrum bırakır!»**

Tasavvufun ne demek olduğu hazretten sorulduğu zaman şöyle cevab verdi: **«Emr ve nehyin altında (icrasında) sabretmek demektir!»**

Ebu - Amr şunları da söylediğini kaydetti :

«— Kulun afeti, kendisinde bulunan bir nesneden dolayı nefsinden razı olmasıdır!»

EBUL HASAN ALİ BİN AHMED BİN SEHL EL - BÜŞENCÎ ONLARDANDIR

Horosan'ın cömertlerinden birisiydi. Ebu Osman, İbni Ata, Cerirî ve Ebu Amr el-Dimeşkî ile mülaki oldu. Hicretin 348. senesinde vefat etti.

El-Büşencî'den **«Mürüvvetin ne olduğu»** soruldu. Cevab olarak: **«Tenhada Kiramen Kâtibin melekleri vardır diye (avretini açmak gibi) sana haram olanın kullanılmasını terkeden MÜRÜVVET demektir.»**

Bir ferd Büşencî'den «BANA DUA ET» diye dilekte bulundu. Cevab olarak : **Allah seni senin fitnenden korusun!** dedi.

Yine buyurdu: **«İmanın evveli, sonuna bağlıdır.»**

EBU ABDULLAH MUHAMMED BİN HAFİF EŞ ŞİRAZÎ ONLARDANDIR

Rüveym, Cerirî, İbni Ata ve başkalarının sohbetinde bulunmuştur. Hicretin 371. senesinde vefat etmiştir. Şeyhlerin şeyhi ve zamanının biricik insanıydı.

İbni Hafif der ki: **«İDARE, yorgunluğun devamı ve rahatın terkini istemek demektir.»**

Başka bir sözü: **«Mürid için, nefsin ruhsatlara dalmasına ve tevilleri kabul etmesine müsamaha etmekten daha zararlı bir şey yoktur.!»**

Hazretten «KURB» ne demektir? diye soruldu. Cevab olarak: **«Senin Allaha yakın olman, onun emir ve yasaklarına yapışman demektir! Onun sana yakınlığı ise, daima seni muvaffak kılması demektir.»**

Ebu Abdullah es- Sofî'den, o da Ebu Abdullah bin Hafif'ten dinledi:

«Çoğu kez, ilk zamanlarımda, bir rek'atta on bin defa **«Kulhuvellahu ehad»**ı okuyordum. Çoğu kez de bir rek'atta bütün Kur'anı okudum. Çoğu zaman da kuşluktan başlayarak ikindiye kadar bin rek'at namaz kılıyordum. (Bunları söylemekten gayesi; böbürlenmek değil, ancak Allahın nimetlerini saymak suretiyle dinleyenleri ibadete teşvik etmektir).

Şiraz'lı Ebu Abdullah bin Bakevi'den, o da Ebu Ahmed es Sağır'dan dinledi : Günün birinde bir fakir içeri girdi. Şeyh Ebu Abdullah bin Hafif'e şunları söyledi: **Bende vesvese vardır.** Şeyh sordu: **«Benim anladığım kadarıyla sofular şeytanı istihzaya alıyorlar. Şimdi ise, şeytan onlarla istihza ediyor.»**

Yine hazretten dinledim : Kerh'li Ebu Abbas'dan dinledim. O da Ebu Abdullah Hafif'ten dinledi: «Nafile namazları kılmak için ayakda duracak gücden düşmüştüm. Bir rekat namaz yerine, oturarak, iki rekat kılmaya karar verdim. Çünkü hadiste varid olmuştur: **«— Oturarak namaz kılanın namazı, ayakta durarak kılanın namazının yarısı sayılır.»** (Ahmed, Nesei, İbni Mace, Tabarani)

EBUL HÜSEYİN BÜNDÂR BİN HÜSEYİN EŞ-ŞİRAZÎ ONLARDANDIR

Usul ilmini bilen ve maneviyatı büyük olan bir insandı. Şibli'nin sohbetinde bulundu. Hicretin 353. senesinde Errecan (ARGAN) denilen (ve Şiraz'dan (60) fersah uzakta bulunan şehir)'da vefat etti.

«Nefsin için (başkasıyla) dalaşma! Çünkü nefis senin değildir. Nefsi sahibine terket. O dilediğini, onun hakkında yapar.»

Başka bir sözü: **Bid'at ehlinin arkadaşlığı haktan uzaklaşmayı gerektirir.**

Başka bir sözü: **«Nefsin yöneldiği şehvetleri umduğun hedeflere varmak için terket!»**

EBU BEKİR ET TAMESTANİ ONLARDANDIR

İbrahim ed Debbağ ve başkalarının sohbetinde bulunmuştur. İlim ve hal yönünden zamanının biricik insanıydı. Hicretin 340. senesinden sonra Nisabur'da vefat etti.

Ebu Bekir et Temestani buyurdu: **«— En büyük nimet nefisten (kötü ahlâktan) uzaklaşmaktır. Nefis seninle Allah arasında en büyük perdedir.»**

Ebu Abdullah eş Şirazi'den, o da Mansur bin Abdullah el-Esfehani'-den, o da Ebu Bekir Et-Tamestani'nin şöyle dediğini nakletti: **«Kalb Allahın razı olmadığı bir hedefe azmettiğinde derhal cezalandırılır!.»**

Başka bir sözü: «Yol apaçıktır. Kitab ve sünnet aramızda kaimdir. (Meriyettedir). Eshab-ı kiramın fazileti malumdur. Çünkü herkesten evvel hicret etmişler Resûlullah'ın sohbetinde bulunmuşlardır. Binaenaleyh bizden herhangi birisi kitab ve sünnetle arkadaşlık yapar, nefsin-

den ve halktan uzaklaşırsa, kalbiyle **Allaha doğru hicret edip** giderse işte hedefe varan doğru insan **odur.»**

EBUL ABBAS AHMED BİN MUHAMMED ED DİNAVERÎ ONLARDANDIR

Yusuf bin Hüseyin, İbni Ata ve Ceriri'nin sohbetinde bulunmuştur. Fazıl bir alimdi. Nişabur'a varıp bir müddet ikamet etti.

Halka vazeder, marifet lisaniyle konuşurdu. Sonra Semerkand'a gitti. (340)'tan sonra orada vefat etti.

Ebul Abbas, **«Zikrin, derece bakımından en düşüğü sandığın zatın gayrisini unutmandır. Zikrin en son varış noktası ise, zikreden kişinin zikri edilenin manasına, zikri unutulacak derecede, gömülüp dalmasıdır.»**

Başka bir sözü: Zahirin dili (veya elbisesi yani Şeriat) batının hükmünü bozmaz. (Yani ona ters düşmez aksine ikisi birdir. Ancak tabir değişikliği vardır. Binaenaleyh elde ettiği halini şeriat terazisiyle ölçmiyen, direkt Allah'dan aldığını söyleyip iddia eden yalancıdır.)

Başka bir sözü: **«Ehli tasavvufa kendilerini benzeten kişiler tasavvufun temellerini hallaç pamuğu gibi attılar. Yolunu yıktılar. İhdas ettikleri isimlerle manalarını bozdular. Tamahkârlıklarına = ZİYADE ismini verdiler. Kötü edebe de İHLAS dediler. Haktan çıkışa ŞATAHAT, manzum bir nesne ile lezzetlenmeye TAYYİBE, heva-i nefsin peşinde koşmaya İPTİLA, dünyaya dönüşe VASL, kötü ahlâka SAVLET, cimriliğe CELADET, dilenciliğe AMEL, gevezeliğe MELAMET adını verdiler. Oysa onların takib ettiği bu yol hiç de selef-i salihin yolu değildi.»**

EBU OSMAN SAİD BİN SELAM EL- MAGRİBÎ ONLARDANDIR

Zamanının biricik insanıydı. Ondan evvel hiç kimse onun sahib bulunduğu bu vasfa sahib olmamıştı.

İbni Kâtib, Habib el-Mağribî ve Ebul- Âmir el Zeccac'in sohbetinde bulundu. Nehrecurî, İbni Salih ve diğer meşayihle mülaki oldu. Hicretin (373) senesinde Nişabur'da vefat etti. İmam Ebu Bekir bin Fûvrek'in cenaze namazını kıldırmasını vasiyyet etti.

Üstad Ebu Bekir bin Fûvrek'ten dinledim: «Ebu Osman El Mağribi'nin öleceğine yakın bir sırada yanında bulunuyordum. Nağmeci küçük Ali, sofuların şiirlerinden bir şeyler okuyordu. Hazretin durumu ağırlaşınca, şaire, sükût etmesini işaret ettim. Bunun üzerine, hazret, gözlerini açıp: **Neden Ali bir şeyler okumuyor?** dedi. Bu esnada ben ha-

zır bulunanlardan birisine: **Hazretten sorunuz! Dinleyen hangi vasıf üzerine dinliyor?** Başkasına sordurtmamın sebebi ben o durumda bizzat Hazretten birşeyler sormaktan utanıyordum. Bunun üzerine adamlar sordular. Cevab olarak : **Hangi yönden ona işittirilirse o şekilde dinler!** buyurdu. Hazretin riyazet çekmekte büyük bir şânı vardı.

Ebu Osman buyurdu: **«— Takva demek, Allah'ın çizdiği hududlarda durmak demektir. Ne o hududlara varmaktan geri kalır muttaki bir kimse, ne de onları geçer.»**

Başka bir sözü : **«Zenginlerin sohbetini fakirlerle oturmaya tercih edeni, Allah (C.C.) kalb ölümüyle müptelâ kılar.»**

EBU KASIM İBRAHİM BİN MUHAMMED NESRABAZÎ ONLARDANDIR

Zamanında Horasan memleketinin şeyhi idi. Şibli'nin, Ebu Ali, Ruzubâri'nin ve El Murtaiş'in sohbetinde bulundu. Hicretin (366.) senesinde Mekke'de mücavir olarak kaldı. (369) da orada vefat etti. Hadîs ilminde alim ve çok rivayet sahibi bir kimseydi.

Ben Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sülemî'den, o da Nasrabazi'den dinledi: **«Halkın belirtilerinden herhangi birşey sana göründüğünde, o halle beraber, ne cennete ve ne de ateşe iltifat etme! Ancak o halden döndüğün zaman Allahın büyüttüğü bir şeyi büyüt.** (Yani Ayıklık haline geldiğin zaman normal hareket etmek mecburiyetindesin. Öbür halde ise sadece görünenle olursun.)

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim: Nasrabazi'den (Sofulardan) bazıları kadınlarla beraber oturup: **Ben kadınları görmekten masumum! der siz ne buyurursunuz diye sorulduğunda**; Cevab olarak buyurdu : **«İskeletler baki kaldıkça Allahın emir ve yasakları bakidir. İskeletler helâl ve haramla mükelleftirler. Ancak haramlara saldıran bir kimse şübhelilere cesaretle yanaşabilir.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. Nasrabazi'nin şunları söylediğini kaydediyordu: **«Tasavvufun esası, Allahın kitabına, Resûlünün sünnetine yapışmak, nefsin hevasını ve bid'atleri terketmek, ilmen ve amalen gelişmiş zatlara hürmet edip takdir etmekdir. Halk tabakasının özürlerini kabul edip evrada devam, ruhsat ve tevilleri terketmektir.»**

EBUL HASAN ALİ BİN İBRAHİM EL-HUSRÎ EL-BASRÎ ONLARDANDIR

Bağdat'da ikamet ederdi. Hali ve dili pek garipti. Şibliye nisbet ediliyor. 371'de Bağdad'da vefat etti.

El-Husrî buyurdu:

«Halk der ki : El-Husrî nafile ibadetlere önem vermiyor! Oysa benim boynumda, ta gençlik zamanımdan kalan virdler vardır ki, eğer onlardan bir rek'atı terkedersem (manen) cezaya çarptırılmış olacağım.»

Başka bir sözü: **«Kim ki, hakikatten bir şeyi iddia edip (onu delil ile isbatlamazsa) o kimseyi burhanların belirliyen delilleri yalanlamaktadır.»**

EBU ABDULLAH AHMED BİN ATA ER RUZUBARÎ ONLARDANDIR

Ebu Ali er Ruzubarî'nin kızkardeşinden yeğenidir. Zamanında Şam memleketinin şeyhi idi. SUR şehrinde 369.'da vefat etti.

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ali bin Said en Misisi'den, o da Ahmed bin Ata er Ruzubarî'den dinledi:

«Bir deveye binmiştim. Devenin iki ayağı kuma battığında «CELLALLAH» (ALLAH BÜYÜKTÜR) dedim. Sesimi işiten deve de «CELLALLAH» dedi.

Ebu Abdullah er Ruzubarî, arkadaşları halk tabakasından ve tasavvuf ehlinden olmayan birisinin davetine çağrıldığında onlara, haber vermezdi. Onlara normal yedirir. Onlar yemeği yedikten sonra, davet edildiklerini haber verir ve kalkıp beraberce davet yerine gidilirdi. Böylece onlar daha önce yemek yediklerinden dolayı davet yemeğinden ancak az miktar yiyebilirlerdi. Hazretin böyle yapmasının sebebi; dervişleri hakkında halkın kötü zanlara kapılıp günahkâr olmamasını sağlamaktı.

Denildi: Ebu Abdullah er Ruzubarî bir gün bir davete giden dervişlerin arkasında yürüyordu. Zaten adeti de daima dervişleri arkadan takib etmek idi. Onları gören bir bakkal: **Halkın malını helâl sayanlardır bunlar!** deyip onlara dil uzatan bakkal konuşması esnasında şunu da söyledi: **Bunlardan birisi bana yüz dirhem para borçlandı. Getirip geri vermedi. Bilmiyorum onu nerede bulabilirim?**

Dervişler davet evine girdiklerinde Ebu Abdullah Ruzubarî, bu grubun muhibbi olan hane sahibine: **«Eğer kalbimin sükûnete kavuşmasını istiyorsan bana yüz dirhem getir.»** Bu teklif üzerine hane sahibi istenen parayı getirdi. Ve hazret arkadaşlarından birisine. bu parayı falan bakkala götür! Ona de ki: **«İşte arkadaşlarımızdan birisinin senden borç aldığı paradır bu! Onu geciktirmede birtakım sebebleri oldu. Ancak şimdi sana gönderebildi. Lütfen mazeretini kabul buyur.»** Bu emir üzerine, parayı alan zat, aldığı talimata göre hareket etti. Dervişler davetten dönünce bakkal dükkânının önünden geçtiler. Bu sefer bakkal onları öv-

meye başlayıp şunları söyledi: **Bunlar doğru, emin ve salih kişilerdir.** Ve bu sözlere benzer birçok sözler sarfetti...

Ebu Abdullah Ruzubarî buyurdu: **Cimri bir sofu, her çirkin ve çirkeften daha çirkindir!**

Ebu Kasım, üstad, imam, Cemalül-İslâm Abdulkerim el-Kuşeyrî (Allah ondan razı olsun) der ki:

— Buraya kadar kaydettiklerim tasavvufculardan bir grubun zikridir (tercüme-i halleridir). Onları burada (bu risalede) zikretmekten gayem; onların, şeriata bağlılık hususunda ittifak halinde bulunduklarına dikkati çekmek, riyazet yollarını sülüküyle vasıflı olduklarını belirtmek, sünnetin yolunda gittiklerini, diyanet adabından hiçbir şeyi ihmal etmediklerini, isbatlamaktır. Bununla beraber bu gurup ittifak ettiler ki, muamelât ve cihattan boş, takva esasları üzerinde ömrünü bina etmeyen bir kimse Sofuluk iddiasında Allaha iftira etmiş ve fitnelenmiştir. Hem kendisinin hem de batıl iddialarına gönül verip aldanan kimselerin helâk olması muhakkakdır.

Eğer onlardan varid olan lafız ve hikâyelerini tek tek belirtmeye kalksaydık, onların manevî hallerine delalet eden siyretlerinin vasıflarını vermeye yeltenseydik kitabımız oldukça uzayacak, okucuya usanç verecekti. **Fakat maksadın oluşması için işaret ettiğimiz bu kadarı kâfidir. Tevfik Allah'ındır.**

Kavuştuğumuz ve muasırımız bulunan meşayihe gelince... Her ne kadar zamanının lisanı, asrının biricik insanı şehid olan üstad Ebu Ali Hasan bin Ali ed-Dakkak, zamanının biricik insanı Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Harem-i Şerifin komşusu Ebul Hasan Ali bin Cehzam, Taberistan'da bulunan Şeyh Ebul Abbas el Kassar, DİNAVER'li, Ahmed el Esved, Nişaburlu Ebul Kasım es Seyrefî, Nişaburlu Ebu Sehl el Haşşap el Kebir, Mansur bin Halef el Mağribî, Ebu Said el-Malinî, Ebu Tahir el Hozendî (Allah ruhlarını şad eylesin) gibi zatların hepsiyle bir araya gelmemiz mümkün olmamışsa da, eğer onların teker teker isimlerini vermekle, manevî hallerini açıklamaya girişmekle meşgul olursak, (kitabımızda) hedefimiz olan, az ibare ile çok manayı takdim etmekten uzaklaşmış oluruz. Zaten hallerinden güzel siyretleri (gidişatları) herkese görünmektedir. Muamelelerinde bu durum görünmektedir. Eğer Allah dilerse, bu kitabımızın gelecek bölümlerinde; onların hikâyelerinden bir kısmını (siz okuyucuların gözleri önüne) sereceğiz.

BU TAİFENİN ARASINDA CEREYAN EDEN BİR KISIM LAFIZLARIN TEFSİRİ VE BU LAFIZLARDAN BİLİNMEYENLERİN BEYANI

Bil ki, her grup alimin arasında özel olarak kullandıkları bir takım lâfızlar ve terimlerin olduğu mûlumdur. Ve o terimler ancak onlara mahsustur. Başka gruplar o terimleri kullanamaz. Bu gurub da hedeflerinden bazısının tahakkuku için o terimleri kullanır ve kullanmışlardır. Bu terimleri kullanmakta gayeleri. muhatablarının davayı anlamalarını sağlamak veya o terimleri zikretmek suretiyle manalarına vukufiyet hususunda o sanat ehline kolaylığı sağlamaktır.

Bu grup, aralarında bir takım terimler kullanıyorlar. O terimleri kullanmaktan gayeleri; nefislerine, manalarını belirtmek ve meşreblerinden olmayan kimselerden hallerini gizlemektir. Ta ki, terimlerinin manaları ecnebiler için kapalı olsun. Bunu da, ehli olmayanların arasında sırlarının yayılmasını kıskandıklarından yaparlar. Zira onlara verilen hakikatlar, bir nevi tekellüfle derlenmiş veya bir nevi tasarrufla celbedilmiş değildir. Aksine o hakikatlar Allahın bu kavmin kalbine yerleştirdiği manalardır. O manaların hakikatları için bu kavmin sırlarını halis kılmıştır.

Biz o terimlerin açıklamasını yapmaktan şunu kastediyoruz: **«Kavmin yolunu takibeden ve izlerinde yürüyen kimselerden manalarına vakıf olmak isteyene anlamasını kolaylaştırmak.»**

O terimlerden birisi **«EL-VAKT»**dır. Ehli tahkik nezdinde EL-VAKT'ın hakikati vehmedilip sanılan ve oluşu kesin bir hadiseye bağlanmış hadisedir. Binaenaleyh kesin hadise mevhum hadise için vakittir. (Mesela) : **AY BAŞINDA SANA GELECEĞİM!** diyorsun. Bu misalde, **«gelmek»** mevhumdur. **«Ay başı»** ise kesin bir hadisedir. Binaenaleyh, **«aybaşı»**, gelmenin vaktidir.

Üstad Ebu Ali Ed Dakkak'tan dinledim, derdi ki: **«VAKİT, içinde bulunduğun nesnedir! Eğer dünyada bulunursan vaktin dünyadır. Eğer ukba (ahiret) de bulunursan vaktin ukbadır. Eğer sevinç de bulunursan vaktin sevinç, eğer üzüntü de bulunursan vaktin üzüntüdür.»**

Hazret bu sözüyle şunu kastediyor: «VAKİT insanoğlunun üzerinde galib gelen durumdur.»

Bazan, ehli hakikat, VAKİT'den, insanın içinde bulunduğu zamanı kastederler. Çünkü ehli hakikat olan bir kavim şöyle demiştir: **«VAKİT, iki zamanın arasıdır.»** Yani, Mazi» (geçmiş) ve «Müstakbel» (gelecek) zamanların arasıdır.

Derler ki, **«sofu, vaktinin oğludur»**. Bu sözleriyle şunu kastetmişler:

«Sofu, kendisi için, hali hazırda, en uygun olan ibadetle meşgul, hali hazırda matlub olan nesneyi yapmaktadır.»

Denildi: **«Fakiri, ne geçmiş vakit, ne de gelecek vakit enterese etmez. Ancak içinde bulunduğu vakit onu ilgilendirir.»** Bu sırra binaen denilmiştir: **«Geçmiş bir vaktin fevtolunmasıyla meşgul olmak, ikinci bir vakti zayi etmek demektir!»**

Bazen vakitten kendilerine isabet eden Allah'ın tasarrufunu kastederler. Kendi kendilerine seçtiklerini kastetmezler.

Derler ki: **«Falan adam vakitin hükmüyle nitelenmiştir.»** Yani o, seçiş ve ihtiyarından vazgeçmiş, kendisine gayb âleminden belirene teslim olmuştur. Bu durum, Cenabı Hakkın açık emri olmadığı veya bir şer'i hukukun istemediği konular hakkında ancak geçerlidir. Zira sana Allah tarafından emredileni zayi etmen ve bunu kadere havale edip bu husustaki kusurluluğuna önem vermemen dinden çıkmaktadır. (Allah korusun)!

Konuşmalarından biri : «VAKİT Kılıçtır.» Yani, kılıç nasıl kesici ise Vakit de Cenabı Hakkın geçerli sayılıp icra ettiği hükümden dolayı öylece galiptir.

Denildi: **«Kılıncın ellenmesi yumuşak, vurulması kesicidir. Öyle ise, onu yumuşakca elliyen kurtulur. Onu sertçe tutanın eli kesilir.»** VAKİT de aynen böyledir. Onun hükmüne teslim olan kurtulur. Onunla muareze eden tepetaklak giderek helak olur!»

Bu hususta şu şiiri okumuşlardır:

«Ve kılıç gibidir. Eğer yavaşça alırsan tutulması senin için yumuşak olur.

Eğer sertçe alırsan onun iki keskinliği sert oluyorlar.»

(Din hususunda) vakit kime yardımcı olursa, onun için VAKİT vakitdir VAKİT kime ters düşerse, onun hakkında, vakit, Allahın öfkesi kesiliverir.

Üstad Ebu Ali Ed Dakkak'tan dinledim: **«Vakit eğedir. Seni törpüler. Fakat tamamen yok etmez»** Yani eğer seni dipten yok edip fena ederse, yok olduğun zaman, kurtulursun. Fakat o seni törpüler, seni tamamen yok etmez. Üstad, bu hususta şu şiiri okurdu:

«Her geçen gün bir parçamı alır!

Kalbime hasreti miras bıraktıktan sonra savuşup gider.»

Şu şiiri de okuyordu:

«Ateş ehli gibi eğer derileri yanarsa,

Zahmet çeksinler diye bedenlerine yeni deriler giydirilir!» Bu şiirin manasını şu şiir de ifade eder:

«Ölüp te istirahata kavuşan ölü değildir! Ölü ancak dirilerin ölüsüdür.»

O kimse akıllıdır ki **vaktinin hükmüyle nitelenmiştir.** Eğer vakti ayıklık ise, O şeriatı tatbik **eder. Eğer vakti mahvolmak ise** onun üzerinde galip olan **durum hakikatin hükümleridir.**

O TERİMLERDEN BİRİSİ DE «MAKAM» (VEYA MÜKAM) DIR :

Makam, kulun çalışması sayesinde, elde etmiş olduğu edebdir. Kul bu makamı bir nev'i tasarrufla elde ettiği ve bir nev'i çalışma ve zahmetle nefsinde bulundurduğu Muhammedî edebler sayesinden elde eder. Binanaleyh her ferdin makamı, varabileceği noktayı, çalışma neticesinde, elde ettiği yerdir. Ve riyazet çekmek suretiyle meşgul bulunduğu merkezdir. Onun şartı, bir makamdan başka bir makama, ancak birinci makamın hükümlerini harfiyyen yerine getirmek suretiyle, terakki edebilmektir. Meselâ : KANAAT makamına varmayan bir kimse için TEVEKKÜL makamı sıhhatlı olmaz. TEVEKKÜL makamına varmayan bir kimse için TESLİM makamı doğru olmaz. Böylece tevbesi olmayan bir kimse için İNABE makamı doğru olmaz. TAKVA'sı olmayan bir kimse için de ZÜHD (makamı) sıhhatlı olmaz.

«MÜKAM» «ikamet» (durmak) demektir. Tıpkı MÜDHAL'ın idhal. MÜHREC'in ihraç manasına geldiği gibi... Hiç bir kimse için herhangi bir makama kanmak doğru olmaz. Meğer ki, Allahın kendisini o makamda durdurduğunu müşahede etmiş ola! Ta ki, bu sayede durumunu sağlam bir temel üzerinde bina etmiş olsun.

Üstad ebu Ali Dakkak'tan dinledim: **El Vasıtî, Nişabur'a** vardığında, Ebu Osman'ın derviş arkadaşlarından sordu: **Şeyhiniz size neyi emrediyordu?** Dediler ki: «Şeyhimiz, taatları yapmayı ve o yapılan taatlarda kusurlarımızı görmekliğimizi emrediyordu.»

Bu cevap üzerine, El Vasıtî, şunları buyurdu: **«Şeyhiniz size katıksız bir ateşperestliği emretmiştir. Neden size o ibadetlerin yoktan var edicisini ve hakiki icra edeni görmeyi emretmek suretiyle onlardan gaybolmanızı emretmemiştir?**

El Vasıtî, bu sözleriyle : Onları (Ebu Osman'ın arkadaşlarını) nefislerini beğenmekten koruyup (nefsin beğenmesini ateşperestlik) sayar. Yoksa durumlarını kusurlu bulmalarını tenkid veya edeblerin herhangi birisini ihlal etmelerini tecviz etmiyor.

O TERİMLERDEN BİRİSİ DE «EL - HAL» DIR

Hal, kavmin (tasavvufçuların) katında, kasıt, celp ve kesbleri olmaksızın kendiliğinde, kalblerine varid olan TARAB, HÜZÜN, BAST, KABZ, ŞAVK, İNZİAÇ..., HİBE, veya İHTİYAÇ demektir.

Binaenaleyh bütün haller ilâhî hibelerdir. Makamlar ise kulun çalışmasıyla elde edilir. Haller, cömertlik çeşmesinden geliyor. Makamlar

ise var kuvvetiyle çalışmak neticesinde oluşur. Makam sahibi (Allahın dilediği zamana kadar) makamında, durur. Halin sahibi ise durmadan halinden başka hale terakki eder. (Yani makam sabitdir. Hal değişir.)

Zunnunu Mısrî'den «MAARIF» hali sorulunca şu cevabı verdi: «O, burada idi (Yani Arifin zatında idi) hemen gitti (yani Allah ile meşgul oldugundan kendi nefsindeki hali değişiverdi.)

Meşayihden bazısı buyurdu:

«Haller çakan şimşekler gibidir. Binaenaleyh eğer kalırsa, o zaman, hal değil de nefsin konuşması (Kuruntusudur)

Dediler: **«Haller isimleri gibidir. Yani kalbe kondukları gibi, derhal uçar gider! (Zira hal kelimesinin manası da bu demektir.»**

Şu şiiri okudular: **«Eğer uçup gitmeseydi ona hal adı verilmezdi!**

Muhakkak ki, her konan uçup gider!

Gölgeye bak! Tamam oldu mu eksikliğe doğru yüz tutar! Uzadığı zaman kısalır.»

Bir Kavm, hallerin devamlılığına işaret ederek demişlerdir: «Eğer haller devam etmez, peşi peşine gelmezse, onlar, belirtiler ve ansızın gelip geçen durumlar olur. O durumların sahibleri, şimdiki halde, daha hallere varamamıştır. **«Ancak O sıfat devam ettikçe, ona» «HAL» adı verilir.»**

İşte Ebu Osman el-Hirî bana buyurdu: **«Kırk seneden beri hoşuma gitmeyen bir halin içinde Cenabı Hak beni durdurmamıştır.»**

Hazret, bu sözüyle (kendisinde RIZA sıfatının bulunmasının devamlılığına işaret etti. **Rıza ise** halin cümlesindendir. (Öyleyse hal, devam eden durumdur)

Bu hususta vacib olan şöyle demektir: «Hallerin devamlılığına işaret eden bir kimsenin sözü doğrudur. Binaenaleyh bu mana (hal) bazen herhangi bir kimse için bir makam olur ki, o kimse, orada terbiye edilip gelişir. Fakat bu halin sahibi için aynı zamanda geçici olarak birçok haller vardır. Ki o haller, kendisine büyütme maddesi olan halleri gibi, devam etmeyen ve gelgeç olan hallerdir. Binaenaleyh ilk hallerin devam ettikleri gibi bu gelgeç haller devam ettiği müddetçe, kişi başka hallere terakki eder. Terakki olunan o haller onun bir evvelki halinden daha üstün ve daha latiftir. Öyleyse, o, daimi bir terakkidedir.»

Üstad Ebu Ali Dakkak'tan dinledim. Hazreti Peygamberin şu hadîsi şerifi: **«Muhakkak ki, (durum şudur) günde yetmiş defa Allahtan af talep edecek derecede Kalbimin üzerine perde gelir!»** (Ahmed, Müslim, Ebu Davud ve Nesai). hakkında dinledik: Cenabı Peygamber, içinde bulunduğu hallerinden daha başka hallere daimi bir terakki içinde idi. Binaenaleyh bir halden daha yüce bir hale terakki ettiğinde, çoğu kez, bir evvelki halinin mülahazası kendisi için oluşurdu. Ve bu düşünceyi şim-

di içinde bulunduğu **haline nisbeten kalbini kaplayan bir** örtünme sayardı. Böylece daimî bir şekilde, onun halleri, artmakta idi. Cenabı Hakk'ın lutuflarından meydana gelen «Makdurat»ı (kudretinin dahilinde olan ikramları) sonsuzdur. Madem ki, Allahın ilâhî hakkı «İZZET» (Yücelik) tir ve Allaha tam manasıyle varmak muhal'dır. Binaenaleyh, kul, daima hallerinin terakkisi içindedir. Öyleyse kulun varacağı hiçbir mana ve makam yoktur ki, Allahın kudretinde ondan daha üstünü olmasın, ve kulu o makama vardırmaya Allahın gücü yetmesin! İşte onların: **«Ebrar'ın hasenatı (hayırlı işleri) mukarrebin'in seyyiatıdır»** sözleri bu manaya hamledilir.

Cüneyt Hazretlerinden bu sözün manası sorulduğunda şu şiiri okudu: **«Nurların gelegeçidir, belirdiğinden parlar!**
Bir gizliliği belirtir. Bir derlemeden de haber verir.

O TERİMLERDEN İKİSİ «KABZ VE BASTTIR» : KABZ ile BAST, kulun korku ve ümid halinden terakki ettikten sonra meydana gelen iki haldir. Binaenaleyh arif kişi için KABZ, daha işin başlangıcında bulunan kişi için olan korku mesabesindedir. Arif için BAST müpted için «RECA» mesabesindedir.

Kabz ile havf (korku), bast ile Reca arasındaki fark şudur:

HAVF, ancak gelecekteki herhangi bir şeyden korkmaktır. Ya istenilen bir şeyin elde edilememesinden veya herhangi bir mahzurun hücum etmesinden veya herhangi bir mahzurun hücum etmekteki bir sevileni ümit etmek veya bir mahzurun kalkmasını ve bir istenilmeyen durumun önlenmesini gözetlemekle olur. KABZ'a gelince... o hali hazırda olmuş bir manadan ötürü meydana gelir. BAST ta bunun gibidir. Binaenaleyh HAVF ile RECA'nın sahibi, bu iki durumda da, kalbi geleceğe bağlıdır. Kabz ile bastın sahibi ise, hali hazırda, ona galebe çalan bir varidattan ötürü vakit kendisinden alınmıştır.

Bu bilgilerden sonra, bu makam sahiblerinin «KABZ» ve «BAST» hususundaki vasıfları, hallerindeki farklılıklarına göre, değişir. Nice varidat vardır ki, Kabz'ı gerektirir. Fakat başka şeylerin gelmesine de yer kalır. Çünkü o her yeri kaplamış değildir. Ve nice kabzolunan vardır ki artık ondan herhangi bir başka varidata yer kalmamıştır. Çünkü gelen varid, onu tamamen kapsamaktadır. Nitekim onlardan bazısı (Konuşmasını isteyene cevap olarak) demiştir:

«Ben doluyumdur. Yani bende başka bir varidatın yeri yoktur!»

BAST sahibi de böyledir. Bazan onda bütün halkı kapsıyacak bir bast bulunur. O, eşyanın bir çoğundan ürkmez. Mebsut olur. (Yani göğsü geniş olur.) Hiçbir nesne onda menfi bir etki yapmaz.

Üstad Ebu Ali Dakkak'tan dinledim:

— Bazıları Ebu Bekir el Kahtî'nın yanına vardı. El Kahtî'nin bir oğlu vardı gençlerin çılgınlıklarını yapardı. Ve Hazretin ziyaretine gelen bu zat, oğlunun bulunduğu yerden geçerken, baktı ki, El Kahtî'nin oğlu, akranlarıyla beraber, fuzuliliklerle meşguldur. Bunu gören ziyaretçinin kalbi korktu. Ve El-Kahtî için elem duydu. Ve kendi kendine şunları fısıldadı: **«Bu zavallı (burada acıma hissi kastolunmuştur) şeyh, nasıl bu çocuğun zahmetleriyle müptela olmuştur?»** Ziyaretçi, El Kahtî'nin yanına vardığında, baktı ki, Hazretin kapısının ötesinde ceryan eden melahi (oyuncaklar) dan haberi yoktur. Bu manzara karşısında ziyaretçi hayret ederek dedi ki: **«Kendisinde koskoca dağlar bile menfi tesir meydana getirmiyen bir kimseye ruhum feda olsun!»** Bu övünmeyi işiten Kahtî, şu karşılığı verdi: **«Biz ezelden beri eşyanın köleliğinden azad edilmişizdir.»**

KABZ'ın en az gereği, kalbin üzerine bir varid iniyor ki, onun gereği herhangi bir kınanmaya işaret, herhangi bir edeblendirmenin istihkakına remz etmektir. Dolayısıyle kalbte kesin bir kabz oluşur.

Bazı kerelerde de, bir kısım varidatların gereği, yaklaştırmaya veya bir nevi lutuf ve sevincin yönelmesine işarettir. Dolayısıyle kalb için BAST oluşur.

Hulasa olarak her ferdin Kabz'ı, Bast'ının oranındadır. Ve Bast'ı da Kabz'ının nisbetindedir. Bazan Kabz oluyor. Fakat sahibi için sebebini çözmek müşkül... Kalbinde Kabz'ı hissediyor. Ne gereğini ve ne de sebebini bilmez. Binaenaleyh böyle bir Kabz sahibinin görevi hükme teslim olmaktır. O vakit geçinceye kadar... Zira eğer onun olumsuzluğu yönünden kendisini zorlarsa veya kendi seçişiyle hücum vakti gelmezden önce vakti karşılarsa Kabz'ini daha da artırmış olur. Ve aynı zamanda bu durum ondan sadır olan bir kötü edeb te sayılabilir. Vaktin hükmüne teslim olduğu taktirde, pek yakın bir zamanda, kabz kalkar. Çünkü Hak Teala buyuruyor: **«Allah Kabz eder ve Bast yapar!»**

BAST, bazan ansızın gelir. Sahibi ansızın onunla karşılaştığında hiçbir sebebini anlamıyor. Sahibini sarsar ve onu kapar. Binaenaleyh sahibinin yolu sükünet ve edebi gözetmektir. Zira bu vakitte onun için büyük bir tehlike vardır. Binaenaleyh bu BAST'ın sahibi gizli bir hileden sakınsın. Nitekim bazıları **«Benim üzerime Bast'tan bir kapı açıldı. Bundan ötürü bir kayış kaydım ki, makamımdan mahrum oldum»** söyledi. Bu sırra binaen demişlerdir: «BAST (Allahın verdiği) üzerinde dur. Kendiliğinde inbisata kapılmaktan sakın»

Tahkik ehli, KABZ ve BAST hallerini sakınılan haller cümlesinden saymışlardır. Çünkü bu iki hal, üstlerinde bulunan, kulun yok olup hakikata girmesinden ibaret olan hallere nisbeten fakirlik ve yokluktur.

Şeyh Ebu Abdurrahman es Sülemî'den, o da Hüseyin bin Yahya'dan, o da Cafer bin Muhammed'den, o da Cüneydi Bağdadi'den dinledi:

— Allahtan korkmam, bende KABZ, meydana getirir. Allahtan gelen ümid de bende BAST meydana getirir. Hakikat beni (Hakta) derler. Hak ise beni ayırır. Korku ile beni kabzettiğinde beni benden yokediyor. (Kendimden giderim) Ümid ile beni kastettiğinde beni bana geriye döndürür. Hakikatla beni derlediğinde huzurumda beni ihzar eder. Hak ile beni ayırdığında başkasına beni gösterir. Ve zatından (Haktan) beni örter. Öyleki; kainatın yaşatıcısı Allah bütün bu durumlarda beni yürütür. Durdurmaz ve ürkütür. Hiçbir şeye ülfiyet verdirmez. Binaenaleyh onun katında huzurumla varlığımın lezzetini tadarım. Keşke o beni benden yok edip ünsiyetiyle lezzetlendirseydi. Veya beni benden tamamen kaybedip de istirahata kavuştursaydı.

O TERİMLERDEN İKİSİ «HEYBET VE ÜNSTÜR»

Bu iki hal, (rütbece) KABZ u BAST hallerinden üstündür.

KABZ, HAVF (Korku) mertebesinden, BAST, RECA mertebesinden büyük olduğu gibi HEYBET, KABIZ dan daha yüce, ÜNS, BAST'dan daha tamamdır. HEYBETİN hakkı (heybeti hissedenin kendisinden) gaip olmaktır. Binaenâleyh birşeyden korkan onun gayesinden gaip olur.

(Bu bilgilerden) sonra, haipler MASUVA dan vazgeçtikleri nisbete göre HEYBET derecesinde değişik mertebededirler.

Kimisinin (kendisinden gaip olması, uzanır) kimisinin de (Kısalır).

ÜNSİYETİN hakkı, tam olarak ayık olmakdır. Öyle ise her ünsiyet veren ayıkdır. Bütün bunlardan sonra HAİBLER nasip ve meşrepteki ayıklarına göre ayrılırlar. Bu sırra bina'en demişler: **«Ünsiyetin en düşük makamı; Ünsiyet veren Cehenneme atılırsa ünsiyeti bozulup bulanmaz.»**

Cüneyd-i Bağdadî der ki; Seriyyus - Sakatiden şunları dinledim. **«Kul öyle bir hududa varırki; eğer yüzüne kılıç vurulursa hissetmez olur.»** Durumun böyle olduğu bana görününceye kadar Hazretin bu sözü hakkında kalbinde şüphe vardı.

Ebu Mükatıl El-Akkîden hikaye edildi : **«Şiblinin huzuruna girdiğimde Mınkaş (Kılkoparmakta kullanılan bir aletdir) ile kaşlarından tüyler kopardığını görüp sordum** : Efendim! Bunu nasıl nefsine revâ görürsünüz? Siz bunu yaparken benim kalbim acı duyuyor.

Karşılık olarak şunları söyledi: **«Rahmet olasıca! Hakikat bana apaçık görünmektedir. Ben ise onu taşıyamam, onu taşımaya gücüm yetmez. İşte tüyleri koparmamın sebebi budur. Böylece nefsime acıyı hissettirip o halin kaybolmasını sağlamak için zahmet veririm. Oysa ne**

elem duyarım ne de hakikatin elemini kaybedebilirim. Bu yükün altından kalkmaya da takatim yok.»

Heybet ve Ünsiyetin halleri her nekadar büyükse de kulun bir halden diğer bir hale geçmesini taşıdığı için hakikat erbabı onları bir eksiklik sayarlar. Zira TEMKİN ehlinin halleri değişmez. Onlar HAKKIN varlığında yok olurlar! Öyle ise onlar için ne HEYBET ne de ÜNSİYET ne İLİM ne de HISS yoktur.

Ebi — Said el — Harraz'dan belli bir hikaye gelmiştir. «Bir defasında Çölde yolumu şaşırdım. O zaman şunları söyleyip dururdum! **«Şaşkınım. Şaşkınlıktan kimliğimi bilmem. Ancak halkın benim ve Cinsimin hakkında söylediğini (yani Kulluğun, fakirliğin hakkında söylediklerini) bilirim. Memleketin ne cinnine ne de insine iltifat etmem, dönüp bakmam. Eğer herhangi bir şahsı görmezsem (bu sefer) kendime iltifat etmem.»** Bu sözlerimden sonra sesini işitip şahsını göremediğim birisi bana seslenerek şunları söyledi: **«Ey hakikata vardıran (HEYBET ve ÜNSÜYET gibi) sebebleri varlığının en yücesi gören, düşük şaşkınlığa ve Ünsiyete sevinen kimse! (sana sesleniyorum!) Eğer gerçekten Hakkın varlığının ehlinden olsaydın kesinlikle, oluşlardan, arş ve kürsiden gaip olacaktın. Halsiz olacaktın. Allah ile (mânen) bulunacaktın. Cinleri ve insanları yadetmekten korunacaktın. Kul, ancak VÜCUD ile bu halden daha yüksek bir hale yücelir.»**

TEVACÜD — VECD ve VÜCUD BAHSİ: TEVACÜD, ihtiyarın bir çeşidiyle **VECDİ aramak ve istemektir. TEVACÜD** sahibi için VECDİN kemâli bahis mevzu değildir. Zira bunun tersi olsaydı O, Vecd sahibi değil vücud sahibi olurdu. Zira «tefaül» kökü çoğu kez esasda olmayan zorla oluşması istenen sıfatın belirtilmesi üzerine kurulmuştur. Oysa o sıfat gösterildiği gibi varda değildir!

Şair demiştir: «O zaman gözümü küçülttüm. Oysa gözlerimde her hangi bir küçüklük bahis mevzuu değildir! Sonra hiç bir körlük olmadığı halde gözü kırdım!»

Binaenâleyh bir Kavim: «TEVACÜD'da tekellüf (zorlama) olduğundan ve zorlama da hakikattan uzaklaştırıldığından tevacud hususunda sahibinin durumu teslim edip doğrulanamaz» dediler.

Başka bir kavim de: **Tevacud hali, ancak bu mânaları elde etmek için teressude koyulup her şeyden alakayı kesmek için tecerrüd eden fakirler için teslim edilip doğrulanır» dediler.**

Tevacudun sıhhatlılığında dayanakları, (iki şeydir biri) Resûlullahın (S.A.V.) şu hadîs-i şerifidir.

«Eğer Allah için ağlamanız gelirse ağlayınız. Eğer ağlamanız gel-

mezse, (sebeblerini düşünmek suretiyle) ağlamayı çelbe çalışınız.» (İkinkisi) Ebu — Muhammed el — Ceriríden nakl olunan meşhur hikayedir: «Cüneyd-i Bağdadînin yanında bulunuyordum. Aynı anda İbnu — Mesrûk ve başkaları da orada bulunup oradaki, bir deyişçiyi dinlerlerdi. İbnu Mesrûk ve diğerleri ayrılıp gittiler. Cüneyd hazretleri sap — sakin idi. Bunun üzerine sordum: «Efendim! Deyişleri dinlemekten hiç bir zevk duymaz mısın? Cüneyd: «Dağları görürsün onları dürgün ve deprenmez sanarsın. Halbuki, O dağlar, bulutun geçişi gibi akıp gidiyor. (el-Neml 88)» cevabını verdikten sonra sordu: «Ey Eba — Muhammed! Ya sen seni dinlemekte ne gibi bir durumun olur?» «Efendim! Deyişin ve kendisinden utanılan bir büyüğün bulunduğu bir meclise vardığımda «VECD» halime hâkim olup kendimi zapt ediyorum. Tenhaya çekildiğimde VECD'imi salıveririm. Dolayısıyle TEVACUD meydana gelir» dedim.

(Dikkat edilirse) bu hikayede TEVACÜD'den bahsedildiği halde Cüneydi Bağdadî (gibi içtihad derecesine varmış bir âlim) «Hayır TEVACUD olmaz ve yoktur» diye itiraz etmedi.

Merhum Üstad Ebu — Ali el — Dekkak'dan dinledim:

«(Yukarıda bahsi geçen) Ebu — Muhammed (el— Cerirî) Sima (deyişleri dinlemek) halinde büyük insanlara karşı takınması gereken edebî gözettiğinden bu edeb sayesinde Cenab-ı Hak onun vaktini, onun lehinde korumuştur ki; **Vecdimi tutup nefsime hâkim olurum. Ta ki: Tenhaya çekildiğimde Vecd halimi salıverip TEVACUD hali meydana gelir»** diyor. Aksi taktirde vaktin ve Vecdin gâlebe çaldığı devre geçtikten sonra istediğin zaman VECD halini salıverip meydana getiremesin. Fakat Ebu Muhammed, Şeriata bağlılık yönünden yücelen O, insanların hürmetlerini gözetmekte doğru olduğundan, Allah (C.C.) Onun vaktini onun lehinde korudu. Öyle ki; tenhalığa çekildiğinde ancak Vecdini salıverir hale geldi. Durum bu olduktan sonra TEVACUD, bahsi geçtiği nitelikteki VECD'in başlangıcıdır. TEVACÜD oluştuktan sonra VECD oluşur. VECD, kastın olmaksızın, zorlama bulunmaksızın kalbine tesadüf edip üzerine yüklenen hal demektir.

Bu sırra binaen Meşayih: «VECD, musadefe (çalışmaksızın verilen ve katkısız ilâhî bir fazilet olan bir vasıf) dir. MEVACİD (VECD'in Çoğuludur) Şerî ilimlere uygun olarak yapılan VİRD'ler (Vazifeler) in meyveleridir. Öyle ise vazifeleri artanın Allah'dan gelen lâtifleri de çoğalır!...

Ebu — Ali el — Dekkak'dan dinledim: «Varidat, ancak evrad (Virdler — vazifeler) yönünden gelir. Binaenaleyh görünüründe VİRD'i olmayanın gizlilerinde de VİRD'i yoktur. Her VECD hali ki; sahibinin onda (az veya çok) müdahelesi vardır. O, VECD sayılmaz. Kulun kendisini zorlayıp yaptığı zahirî (görünür) muameleler, ona ibadetlerin tadını tad-

dırdığı gibi batınî (iç âleme aid durumlar) hükümlerin herhangisinden diğerine geçmesi de ona VECD'leri gerekli kılar. Öyle ise tatlar, muamelelerin meyveleri, VECD'ler de bir batınî hükümden diğerine geçmenin neticeleridir.

VUCUD'a gelince, o ancak VECD halinde terakki edip yükseldikten sonra oluşup meydana gelir. Hakkın Varlığı, ancak beşeriyetin sönmesinden sonra bahis konusudur. Çünkü hakikatın sultanı görüldükten sonra, beşeriyetin bekası söz konusu olamaz. (Bu hale VUCUD adını vermişlerdir. Çünkü kul, nefsini idrak edip beşeriyetinden zevk aldıkça, beşerî sıfatı gâlipdir demektir. Tam olarak Hakk ile meşgul olup onunla meşgul olduğunu dahi unuttuğu zaman özel olarak Hakkın idrakı ona gâlebe çalar)

Yukarıda bahsi geçen açıklama Ebu — Hüseyin en — Nurî'nin **«yirmi seneden beri «VECD» ile «FAKD» arasında bulunuyorum yani Rabbimi bulduğumda kalbimi, kalbimi bulduğumda Rabbimi kaybediyorum.» sözünün manasıdır.** Bu söz Cüneydi Bağdadînin şu sözünün manasıdır: **«TEVHİD ilmi** (tasavvur ve tasdik yönünden tahsil edilmesi) **tevhidin varlığına mübayındır. Onun varlığı ilmine mubayındır.** (Yani kul, eserlerinden delil getirerek tevhidi bilmiş olabilir. Fakat onu bulmuş olmuyor. Çünkü onun varlığıyle beraber kişi nefsini bile hissetmez. Nerde kaldıki onu bilmesi ve varlığına delil getirmesi.)

Bu mânayı dile getirmek için şu şiirleri tertip etmişlerdir: «VUCUD (Varlığım,) üzerimde görünen ŞÜHÜD'den ötürü halktan gaip olmaklığımdır.»

TEVACUD, başlangıçdır. VÜCUD sonucudur. VECD, başlangıç ile sonucun arasında köprüdür.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkakdan dinledim!

«(VECDİ elde etmek için) TEVACUD, kulun bütün vaktını harcamasını istiyor. VECD'de kulun matlubu yolunda bütün vakitlerini harcamasını gerektirir, VÜCUD'da kulun istihlakını gerektirir. Binaenâleyh o kul, önce denizi gören, sonra denizde seyahete çıkan daha sonra denizde boğulan kimse gibidir.

Bu emrin (bir halden bir hale geçişi) tertipi şöyledir: KASIDLAR sonra VARIŞLAR, sonra GÖRÜŞLER, sonra VÜCUD, ondan sonra da HÜMÜD (sönüp durulma) dür.

VÜCUD'un oranında HÜMÜD oluşur. Vücud sahibi için hem ayıklık hem de yokluk vardır. Onun ayıklık hali Hak ile baki kalması, onun yokluk hali Hak ile yok olmak (yani Hakta kayıp olup her şeyden habersiz kalmaktır)

Bu iki hal, durmadan arka arkaya gelmektedir. Binaenaleyh Hak ile ayık kalmak hali gâlebe çaldığından onun sayesinde hücuma geçer!

Onun sayesinde söyler. (Nitekim) **hazreti fâhrikainat** efendimiz Rabbinden naklettiği bir hadis-i kudsîde! **«Benimle işitir. Benimle görür...»** buyurmaktadır.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim: **Bir** kişi Şiblînin idare ettiği zikir halkası yanında durup Şiblîden sordu: **«VÜCUD'un sıhhatlılığının eserleri bu sıfata mazhar olan «VACİDLER» üzerinde görülür mü?** Şiblî; evet belirir. İştiyak ateşlerinin üzerine terettüp edip parlayan bir nurdur. Heykeller (şahıslar) üzerinde onun eserleri görülür.

Nitekim İbnul - Mu'tez demiştir.

«Şarap dolu kadeh ibriklerinden su yağdırdı. Böylece altından olan bir arazıda DÜR (İnci) bitirdi Kavım, üzümden olan bir ateşde sudan olan bir nurun oluş acaibliği gördüklerinde her şeyin yaratıcısı olan Hak Tealayı tenzih ve takdis etmeye koyuldular. O acaip, ÂD'ın (bir kabilenin adıdır) İREM, (Bir şehir) den miras olarak aldığı bir şarabdır. O şarap KİSRA (İran şehinşahına verilen ünvandır) nın babadan deden zahire (azık) olarak aldığı bir şarabdır»

Ebu - Bekir ed - DÜKKİ'ye denildi ki; **«Cehim ed - Dükkî simâ halinde heyecanda iken elini bir ağaca atıp onu kökünden kaldırdı»** Bu sözden bir zaman sonra ikisi bir düğün cemiyetinde bir araya geldiler. Ebu - Bekir ed - Dükki'nin gözleri ama idi. Etrafı görmezdi. Böylece Cehim kalkıp heyecan halinde dondu. Ebu - Bekir, «O bana yaklaştığında bana haber veriniz» diye tenbih etti. Bünye bakımından Ebu - Bekir zaif idi. Onun yanından geçen Cehim ona yaklaştığında, Cemaat ona **«işte bu odur»** deyip onu Ebu - Bekire gösterdiler. Bunun üzerine Ebu - Bekir Cehmin baldırından tutup onu durdurdu. Öyle ki Cehimde kıpırdama imkanı kalmadı. Mecalsiz kalan Cehim: **«Ey şeyh! Tövbe ettim. Tövbe ettim. (Bir daha edep dışı hareketlerde bulunmayacağım!)»** dedi. Bu tövbe üzerine şeyh onu bıraktı.

Üstad, imam el - Kuşeyrî (Allah onun cemalinin güzelliğini devam ettirsin) buyurdu: Cehmin heyecanı Hak'da idi. Ebu - Bekrin onun baldırından tutup durdurması, hak ile idi. Cehim, Ebu - Bekirin halini kendi halinden daha üstün olduğunu anlayınca, insafa gelip teslim oldu.

Böylece her hali hak olana hiç bir şey karşı koyamaz.

Kulun üzerinde gâlip gelen MAHV sıfatı ise, o zaman ne ilim kalır, ne akıl, ne anlamak ne de seziş...

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim isnadiyle zikrederdi ki, Ebu - Akkal el-Mağrıbî Mekkede dört sene yemeden içmeden yaşadıktan sonra öldü. (Bu durum, harikûlade bir durumdur. Tıpça mümkün görülmese de yine bizim münakaşamızın kapsamına girmez.)

Fakirler (Allah ehlin) den biri Ebu - Akkalın huzuruna girip **«Selâmün âleyküm»** dedi. Ebu - Akkal ona **«Veâleyküm selâm»** dedikten son-

ra; kişi ona **«Ben falan adamım,»** dedi. Ebu - Akkal ona **«Sen filan mısın. Nasılsın? Halin nedir?»** deyip halinden gaip oldu (durumu değişti.) Kişi derki; (tekrar ona) **«Esselâmün âleyküm»** dedim. O da veâleykumus - Selâm deyip sanki beni hiç görmemiş gibi idi. Bu durumu bir kaç defa tekrarladım. Böylece anladım ki; bu zat kendinde değildir. Bunun üzerine onu bırakıp yanından çıktım...

Muhammed b. Hüseyinden, o da Ömer b. Muhammed b. Ahmed'den dinledi: O da Ebu - Abdullah et - Terûğandînin hanımından dinledi: Kıtlık ve halkın açlıkdan öldüğü bir zamanda Ebu Abdullah et - Terûğandî evine gelip iki batman kadar buğday görünce, şunları haykırdı: **«Halk açlıktan ölür. Benim evimde buğday olacaktır hâ?»**

Bundan ötürü aklî dengesini karıştırdı ve kaybetti. Ancak namaz vakitlerinde uyanır farz namazını kıldıktan sonra eski haline dönerdi, ölünceye kadar böyle devam etti.

Bu hikaye, delalet eder ki; bu zat, hakikat hükümleri galebe çaldığında da şeriat edeblerini kaybetmezdi. Hakikat ehlinin niteliği budur. (Bunları bildirdikten) sonra (biliniz ki) bu zatın kendinden gitmesinin sebebi müslümanlara olan şefkat ve merhametidir. Onun bu durumu halinde oluşmasının en kuvvetli âlametidir...

«EL — CAM, EL — FARK»

O, Terimlerdendir. El — Cemi, ve et - Tefrik lafızları onların kelâ**mında çokca kullanılan lafızlardandır.**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak derdiki; El -FARK, «sana nisbet edilen nesnedir. EL - CAM, Senden soyulan nesnedir.»

Bu kelâmın manası: Beşeriyet hallerine uygun, kulluğun ikâmesinden ibaret olan ve kulun kesbi bulunan nesne FARK'dır. Lütuf ve ihsanın isabetinden ve manaların belirtilmesinden ibaret bulunan ve Hak tarafından gelen nesne CAM'dır. İşte El-Cam ve el - Fark'deki en yakın halleri bunlardır. Çünkü onların en yakın halleri fiillerin görünüşünden oluşur. Binaenaleyh Cenab-ı Hak (C.C) kime taat ve muhalefetten ibaret olan fiillerini gösterirse, o kimse TEFRİK vasfiyle kuldur. Yine Cenab-ı Hak (C.C.) zatının fiillerinden olan ihsanını hangi kuluna gösterirse, o kul «EL-CAM» vasfıyla kuldur. Öyle ise kulun nezdinde mahlukatın hallerinin isbatı ET - TEFRİKA, babından Halkın hallerini isbatı da «EL - CAM»ın vasfındandır. Kul için CAM - FARK elbetde gereklidir. Çünkü farka sahip olmayanın kulluk niteliği yoktur. CAM, olmayanın mârifeti yok. Binaenâleyh **kulun «iyyake - Nâbudu «Ancak sana kulluk yaparız»** sözü (Kul ile yaradan arasındaki,) FARKA işarettir. **«Ve iyyake - Nesteînü - Ancak senden yardım bekleriz»** sözü ise, CAM'a işaretdir.

Kul ne zaman yalvarış diliyle Hak Tealaya hitap ederse, ya dilenci olarak yalvarır. Veya dua edici, veya senâedici (övücü) veya şükredici

yahut günahından kaçıcı veya **yalvarıcı olarak hitap eder.** Bu şekillerin hangisi olursa olsun, Kul **TEFRİKA makamındadır. (Çünkü bir** nevi istiklâl görür nefsi için...) **Ne zaman kul,** sırrı (gizlisi)yle **Mevlâsının** munacatını dinlerse, kalbiyle **Allahın hitabına** kulak verirse, evet Mevlâsının kendisine **çağırmakta veya munacat** etmekte veya tanıtmakta veya kalbine nakşedip **irade buyurmakta** kulak kabartıp dinlerse EL— CAM, vasfına sahipdir.

Üstad Ebu — Ali ed - Dekkaktan dinledim:

«Bir Şâir, Üstad Ebi - Sehl Sâlûkînin huzurunda «Tenezzühumu sana bakmayı kıldım yani Cemâlını temaşa etmeyi kendime tenezzüh, teferruç ve seyretmek yaptım» mealinde bir şiir okudu, Ebu - Kasım en - Nasrâbazî de orada bulunuyordu. Bu şiiri dinliyen üstad Sehl, şiirde ki **«Kıldım»** manasına gelen «CAALTÜ»nun sonundaki **«TA»** harfi üstün ile okunuyor (yani Ey Allah! sen Cemalını seyretmemi bana tenezzühgâh kıldın.) En - Nasrâbâz da bu kelime **«CAALTÜ»** şeklinde **«TA»** nın ötresiyle okunur. Bunun üzerine üstad Ebu - Sehl, Nasrâbazîden **«Aynül - Câm daha tam değil midir»** diye sorunca Nasrâbazî sükut etti.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemi'den de bu şekilde bu durumu hikaye ettiğini dinledim. Bunun manası şu demektir: **«Kimki geçmiş ibarede «CAALTÜ»** yu ötre ile okursa, o nefsinin halinden haber verir. Sanki, o **Kul, «Böyle yapmak benim hünerimdir»** der. Fakat «CAALTE» şeklinde son harfi fethe (üstün) ile okuduğunda sanki kul bu hünerin kendisinden olmaktan tebriye edip uzak kaçar ve Mevlâsına hitap ederek: **«Bu nimetle beni tahsis eden sensin. Ben gücümle bunu elde etmiş değilimdir!»** Binaenaleyh birincisi, iddia tehlikesi üzerindedir. İkincisi ise, güçten uzaklaşma vasfına sahip olduğu gibi Mevlâsının fazlu Keremini ikrar etme niteliğine de sahipdir: **«Gücümle sana kulluk yaparım»** diyen ile **«Faziletinle, lütfünle seni görüp müşahede ederim»** diyenin arasında (elbetde) fark vardır.

«CEMÜL — CEM»

O Terimlerdendir. Halk hallerin değişikliği, derecelerinin aynı olmaması yönünden bu cümlede ihtilafa düşüp ayrı ayrı açıklamalarda bulunmuştur. Binaenaleyh kimki nefsini ve halkı isbat ederse (yaptıklarını Allaha itaat olarak yaparsa, o TEFRİKA'nın tâ kendisindedir. Eğer onları isbat edip) Fakat bununla beraber hepsinin HAK ile var olduklarını müşahade ederse (yaptıklarını Allahın bir nimeti olarak görürse) onun bu hali CEM'in bir çeşidi) dir.

Şahıs, kendisine görünen ve kalbini istilâ eden hakikattan halkın müşahede edilmesinden uzaklaştırılmış, nefsinden gâfil olmuş ve her gayesi (Allahdan başka her varlığı) hissetmekten tamamen alıkonulmuş bir durumda ise, onun bu durumu CEMUL - CEM'dir (Bu hal, kul

için ancak sıfatları HAK'kın sıfatlarında, fiilleri onun fiillerinde yok olduğu takdirde faydalı olur.)

Öyle ise, TEFRİK, gayirleri Allah (ın taatı) için görünmek CEM' gayirları Allahın havl-u kuvvetiyle muşahede etmek CEMUL - CEM, ise hakikatın gâlebe çaldığında Allah'dan başkasının hissedilmemesi tamamen yok olup ortadan kalkması demektir.

CEMUL - CEM'den sonra az görünen bir hal vardır ki, kavim (Tasavvufcular) ona «EL - FARKUSSANİ (İKİNCİ FARK) adını vermektedir. Bu hal şu demektir! Kulun vaktinde farz ibadetlerini edâ edip yerine getirsin diye farzların vaktinde uyanıp ayılmasıdır. Binaenaleyh bu dönüş, Allah'ın izniyle Allah için dönüşdür. Kulun gücüyle kul için değildir... Kul, nefsini bu halde HAK'kın tasarrufunda mutalâ eder. Kudretiyle kulun Zatını ve aynisini var edeni, ilmi ve dileğiyle fiillerini ve hallerini icra edeni müşahede edip görür!

(Kavimden) bazıları «EL-CEM ve EL-FARK» lâfızlarıyle HAKKIN bütün varlıklardaki, tasarrufuna işaret etti. Binaenâleyh Cenab-ı Hak varlıkların zatlarını yapması ve sıfatlarını icra etmesi bakımından hepsini evirip çevirmekte derledikten sonra çeşitlerini ayırdı: Bir grubu mesud etti. Bir grubu uzaklaştırıp şakı (bahtsız) yaptı. Bir grubu hîda**yet etti bir** grubu sapıtıp şaşırttı. Bir grubu perdeleyip mahcûp ettiği **halde, diğer bir grubu** da yanına çekiverdi. Bir grubu vüsletiyle ümid**lendirdiği gibi diğer bir** grubu da rahmetinden ümitsiz etti. Bir gruba **tevfikiyle ikram etti. Diğer bir gruba da** tahkikini kasdettiğinde beyhuş **bıraktı. Bir grubu** uyandırmış, **bir grubu** yok etmiş, **bir grubu** manen **yaklaştırmış**. bir grubu gayip etmiş, bir grubu da yaklaştırıp huzurunda bulundurduktan sonra onlara (vüslat şarabını) içirtmiş onları sarhoş etmiştir. Bir grubu da şekavete saptırıp geri bıraktırdıktan sonra uzaklaştırmış mahcûr bırakmıştır.

Cenab-ı Hakkın fiillerinin çeşitleri saymakla bitmez. Konuşmakla ve açıklamakla tükenmez. Cüneyd-i Bağdadi'nin «EL - CEM ve ET - TEFRİK» manasında söylediği şu şiirleri okudular:

«Seni SIRRIM'de kesinlikle gördüm.

(Bu durum CEM'dir) **Böylece dilim seni çağırdı (Bu durum da TEFRİKA'dır) Bunun için de bir takım manalardan ötürü bir araya geldik (Bu, hakikat halidir) Bir takım manalardan da ayrıldık (Bu, Kulluk halidir) Eğer büyüklük seni gözümden gaip etmişse (Bu dünyâda gözümle senin cemâlini muşahe etmekliğime eğer büyüklüğün perde olursa) muhakkak ki, VECD (aşk) seni içime yaklaştırmıştır (yani bir lütfün olarak seni dünyada BASİRETİMLE görürüm)»**

Şu şiirleri de inşad ederek söylediler :

«Bana göründüğünde onu çok büyük gördüm (onda yok oldum. (İş-

te CEM' halidir bu...) Hiç varmayanın halinde ona dönüyorum. Onunla CEM' oldum. Ondan ötürü nefsimden ayrıldım (O **birdir.** Derleme ve ayrılma kuldan gelir.) **Binaenaleyh, TEVASUL'un yeri olan ferd çift adeddir.** (Çift olması Cem' ve ayrılık hallerine göredir)

«**EL - FENA** ve **EL - BEKA**» Kavim (tassufcular) **EL - FENA** ile kötü sıfatların düşmesine, **EL - BEKÂ** ile de güzel ahlâkların var olmasına işaret ettiler. Madem ki, kul bu iki kısımdan boş olmaz, öyle ise iki kısımdan biri olmadığı zaman öbürünün olması mûlumdur, muhakkakdır. Kimin mazmum sıfatları yok olursa onda güzel sıfatlar belirir. Kime kötü ve mazmum sıfatlar gâlip gelirse, onun güzel sıfatları perdelenir, gizlenir.

Bil ki, kulun sıfat olarak aldığı fiiller, ahlâklar ve hallerdir. Fiillere gelince, onlar Kulun isteğiyle olan tasarruflarıdır. Ahlâkları ise, onda yaradılmıştır. Fakat daimi adet ile tedavi edilmekle değişir. Hallere gelince, onlar ilk olarak kulun üzerine vârid olup peyda olurlar. Fakat onların berraklaşması ancak amel ve ibadetlerin tertemiz olmasından sonradır. Öyle ise haller bu yönden ahlâklar gibidir (yani kulun hummalı çalışması sayesinde ikisi de değişebilir) Zira Kul kalbiyle ahlâklara dalıp birinden diğerine geçtiğinde, say-u gayretiyle O ahlakların rezillerini bertaraf eder. Bu takdirde Allah-u Tealâ, ahlâklarını güzelleştirmek suretiyle ona minnet ve nimetde bulunur.

Var kuvvetiyle amellerinin temizlenmesine devamlı çalışma yaptığında da böylece Allah-u Tealâ ona hallerinin tasfiyesini (berraklaşmasını) hatta güzel ve öğülen hallerin tamamının verilmesini ihsan ve ikram eder. Öyle ise «ŞERİAT» dilinde mezmum olan fiillerini terkeden için **«Şehvetlerinden fani olmuştur»** denir. Şahıs şehvetlerinden yok olunca, niyeti ve Kulluğundaki ihlasıyle baki kalır. Kalbiyle dünyası hakkında Zâhid olup terkeden için **«İstediğinden yok olmuştur»** denir. Dünyadaki isteğinden yok olan (Allaha olan) dönüşünün doğruluğuyla kalır.

Ahlâklarını tedavi edip kalbinden HASAD, KİN, CİMRİLİK, OBURLUK, ÖFKE, KİBİR ve nefsin bunlara benzer rezaletlerini çıkaran için **«Kötü ahlâktan yok oldu.»** denir. Ne zaman kötü ahlâktan kurtulursa, cömertlik ve doğrulukla kalır.

Hükümlerin evirip - çevirmesinde kudretin cereyan ettiğini müşahede eden için **«Peyda olmanın halktan geldiğini sanmaktan kurtulmuştur.»** denir.

Eserlerin (peyda olanların) Allahın gayrısından geldiğini sanmaktan kurtulduğunda HAKKIN sıfatlarıyle baki (var) kalır.

Eser, iz, etki ve bizzat gayrın aynisini görmiyecek derecede hakikatın kudret ve saltanatına mağlup olan bir kimse için **«Halktan (yaratık-**

lardan) yok olup HAK ile var kalmıştır.» denir. Binaenaleyh kulun mezmum fiil ve kötü hallerinden kurtuluşu, bu fiillerin yok olmasıyle olur! Nefsinden ve halktan yok olması, nefsini ve halkı sezmesini ortadan kalkmasıyle mümkün olur. Öyle ise fiillerinden, ahlâk ve hallerinden yok olduğu (kurtulduğu) bahis mevzû olduğu zaman, bu yoklardan herhangi birisinin varlığı ihtimal dışıdır.

«Nefsinden ve halkdan yok olmuştur.» denildiğinde, hem nefsi hem de halk mevcuddur (ki, yok etmesine gayret sarfetmiştir.) Fakat ne onlardan nede kendisinden haberi ve bilgisi olmadığı gibi böyle bir şeyi sezemez de. Binaenaleyh nefsi mevcuddur. Halk da vardır. Fakat o, hem nefsinden hem de bütün halktan habersizdir. Ne nefsini ne de halkı sezmemektedir.

Bazen görürsün ki; Kişi saltanat sâhibinin veya ihtişamlıların huzuruna girdiğinde nefsini ve o mecliste bulunanları duyduğu heybetden ötürü unutur. Çoğu kez o ihtişam sâhibini de unutuverir öyleki, onun huzurundan çıktıktan sonra onun meclisinde bulunanların, o ihtişamlının ve nefsinin durumları kendisinden sorulduğunda hiç bir şeyi ifade etmeye muktedir olamaz. (Bunun doğruluğunun delili şu ayettir:) **«O Kadınlar onu gördüklerinde onu büyüttüler ve (hayretlerinden) ellerini kestiler.»** (Yusuf S.)

(Evet) o hanımlar ansızın YUSUFU (A.S.) gördüklerinde, insanların en zarifi oldukları halde kesilen ellerinin elem ve acısını duymadılar. Ve Şöyle dediler **«Bu zat, beşer değildir»**. Halbuki, o beşerdi. **«Bu zat, ancak Kerim bir melektir»** dediler. Oysa Melek değildi. İşte bu durum, bir mahlukun diğer bir yaratıkla bir araya gelmesi anında (görülen) kendinden geçmekliğidir.

Acaba Hak Teala ile arasından perde kalkan yaratığı nasıl sanıyorsun? Bu insan, bu durumunda hem kendinden hem de hem cinsinden geçerse bunun neresi hayret vericidir?

Cehaletinden kurtulan ilmiyle (başbaşa) kalır. Şehvetinden kurtulan, Meleklik haliyle (baş başa) kalır. Rağbet (istek) inden kurtulan, Zahidliği (dünya istemezliği) ile kalır. İstediğinden kurtulan İRADE'siyle başbaşa kalır.

Bütün sıfatlarındaki hüküm budur: Binaenaleyh ne zaman kul, bahsi geçenler ile sıfatından kurtulursa bunun sayesinde kurtuluşunu görmemezlik makamına yücelir. Onların şairi bu manaya işaret ederek demiş: **«Bir kavim bir sahrada şaşıp kalmıştır.**

(Başka) bir Kavim onun sevgi meydanında şaşa kalmıştır. Onlar fenaya gittiler. Sonra fenaya gittiler. Sonra fenaya gittiler. Rabbinin yakınlığından ötürü Beka ile baki kaldılar.»

Birinci fenaya gidişi Hakkın sıfatıyla sıfatlandığından nefsinden ve

sıfatlarından sıyrılmasıdır. **Hakkın şuhudiyle (ikinci derecede)** Hakkın sıfatlarından sonra sayıldı. **Bundan sonra (Üçüncü derecede)** Hakkın varlığında yok olduğundan yokluğunu görmekten de kurtuldu.

GAYBET VE HUZUR O TERİMLERDENDİR

Gaybet (insanoğlunun) hıssı, üzerine gelen ile meşgul bulunduğundan yarattıkların cerayan edip gelişen durumlarının bilgisinden kalbin gaib olması demektir. Bazen de sevabı hatırlatmak veya ikabı (cezayı) düşünmekten ileri gelen bir hal ile hem nefsinden hem de başkasından gaip olup unutur. Nitekim bu durum, Hayseme oğlu Rabi'den rivayet edilmiştir.

Hazret, İbn-i Mesudun yanına giderken bir demirci dükkanının yanından geçti. Körükte kıpkızıl kesilmiş bir demir gördü. Bunun üzerine düşüp bayıldı. Ta ertesi sabaha kadar ayılmadı. Ayıldığında **«Neden bayıldın?»** diye soruldu. Cevab olarak **«Cehennemlilerin cehennemdeki durumunu hatırladım, dedi..»**

Evet, bu gaybet, hududunu aşıp baygınlık olan bir gaybettir. Hüseynin oğlu Ali'den rivayet ediliyor: Hazret secde halinde iken evinde yangın çıktı. Buna rağmen namazını bozmadı. Neden öyle yaptığı sorulduğunda cevap olarak **«En büyük ateş, beni bu ateşten meşgul etti, dedi.»**

Hissinden gayıp olması çoğu kez Allahdan gelen bir mana ile olur. Bu manevî varidata mazhar olanlar durumları oranında değişik mertebelere sahiptirler. Meşhurdur ki; demirci bulunan Ebu - Hafs en - Nisaburî'nin sanaatını terketmekteki halinin başlangıcı şöyledir: **«Hazret dükkanında bulunduğu bir sırada okuyuculardan biri Kur'andan bir ayet okudu.** Bunun üzerine Ebu - Hafsın kalbine bir varid geliverdi. Hazret hissinden gâip olup elini ateşe daldırdı. Kızmış demiri eliyle çıkardı. Bir talebesi bu durumu gördü. **«Ey üstad (hocam) bu nedir?»** diye sordu. Böylece Ebu - Hafs, beliren Kerametini görüp sanaatı terkedip dükkanından kalkıp gitti.

Cüneydi Bağdadî (K.S.) hanımı yanında olduğu halde otururdu. Bu meyanda Şiblî içeri girdi. Cüneydin hanımı perdenin arkasına sığınmak istedi. Cüneyd hanımına **«Otur Şibli'nin senden haberi yoktur»** dedi. (Bu durumda oturmak fıkhan mahzurludur. Ancak manen sorumluluğu yok olabilirse onu Allah bilir.) Cüneyd, durmadan Şiblîyi ağlatıncaya kadar onunla konuştu: Şiblî ağlamaya başladığında Cüneyd hanıma «Artık perde arkasına çekil. Zira Şiblî gaybubetinden uyandı.»

Nışabur da (Salih bir kimse olan) müezzin Ebu - Nasr'dan dinledim : **«Üstad Ebu Ali ed - Dekkak Nışaburda bulunduğu sıralarda orada**

ondan çokça hac hakkında konuştuğunu dinledim. Konuşması kalbimde te'sir etti. Bunun üzerine dükkan ve sanatı bırakıp o sene hac yolculuğuna çıktım. Aynı sene üstad Ebu - Ali'de hacca geldi. Nişaburda olduğu müddet ona hizmet edip, meclisinde okumaya devam ettim. Bir gün abdest alıp ibriğini çölde unuttuğunu gördüm. İbriği alıp getirdim. Yükünün yanına döndüğü zaman ibriğini yanına bıraktım. **«Allah (C.C.) sana hayrı mükafat olarak versin. Çünkü ibriğimi getirdin.»** dedikten sonra sanki beni hiç görmemiş gibi upuzun bana baktı ve **«Seni bir defa görmüşümdür. Sen kimsin?»** diye sordu. Buna cevap olarak dedim : **«El - Müstegasu - Billah (yim) bir zaman sohbetinde bulundum. Senin yüzünden (Konuşmandan ötürü) evimi-barkımı terkedip tesirinle çöllere daldım şimdi de «Seni bir defa görmüşüm»** diyorsun!

HUZUR'a gelince; Bu mertebeye varan bazan Hak ile hazır olucudur. Çünkü kişi yaratıklardan gaip oldu mu Hakkın huzurundadır demek olur. Sanki orada hazır olucudur manasında. Çünkü Hakkın anması onun kalbini kaplamıştır. Öyle ise o kalbiyle Cenab-ı Hakkın huzûrundadır. Binaenaleyh mahluklardan gaip olup uzaklaştığı oranda Hak ile huzuru oluşur: Eğer tamamiyle yaratıklardan uzaklaşırsa, huzurda olması da o nisbetde olur. O halde **«Falan adam hazırdır»** denildiğinde manası; kalbiyle Rabbinin huzûrundadır. Rabbinden gâfil değildir. Rabbini unutmuş değildir onun zikrine devam edicidir. Bunlardan sonra kişi **HUZUR** mertebesinde rütbesine göre Allah-u Teâlâ'ya mahsus bulunan manaların keşfine mazhar olur... Bazan da kişinin nefsinin hallerini ve halkın ahvalını hissetmesine dönüp gelmesine HUZUR (kelimesi) kullanır. O hazır oldu, yani gaybubet halinden döndü demektir. İşte bu huzur halk ile olacak huzûrdur. Birincisi de Hak ile olan huzûrdur. Bazan onların GAYBET'deki halleri değişir. Kimisininki pek uzamaz. Kimisininki devam ettikçe devam eder. Hikaye ediliyor ki; Zinnunû Mısrì (K.S.), arkadaşlarından birisini Ebu - Yezid (El-Bistamîy)e gönderdi. Ta ki, o insan Ebu - Yezidin sıfatını kendisine gelip nakletsin. Kişi Bistam'a geldiğinde Ebu - Yezidin hanesini sordu. Hazretin Huzûruna vardı. Ebu - Yezid ona **«Ne istiyorsun»** diye sordu. Adamcağız : «Ebu - Yezid'i arıyorum» dediğinde Ebu - Yezid şunları söyledi, **«Ebu-Yezid kimdir. Ebu-Yezid neredeدir. Ben (de) Ebu-Yezid'i arıyorum!»** Bu sözleri dinledikten sonra adam Ebu-Yezid'in huzûrundan çıkıp «Bu adam delidir» dedi. Kişi Zinnuna gelip gördüğünü söyleyince Zinnun ağlayıp şunları söyledi: **«Kardeşim Ebu-Yezid Allaha gidenler arasında gitmiştir!»**

SAHV VE SEKR O TERİMLERDENDİR

SAHV, gaybetden sonra hissetmeye dönmek demektir. (Ayıklamak, manevî sarhoşluktan ayılmak)

SEKR, kuvvetli bir varid ile gıybet demektir.

SEKR, bir yönden GAYBET'den fazladır. Şöyle ki; SEKR'in sahibi, (manevî) sarhoşluk haline tamamıyla dalmadığında bazan uyanık olur. Bazan da sekir halinde olduğuna rağmen kalbinden eşyanın düşüncesi düşer. İşte bu hal, tam olarak varidata mazhar olmayanın yarı sekre uğrayanın halidir. Öyle ise bu halde hissetmenin yeri vardır. Bazan SEKR hali GAYBET halini basacak derecede gelişir. Çoğu kez SEKR halinin sahibi sekri geliştiğinde gaiplik yönünden GAYBET halinin sahibinden daha kuvvetli olur. Fakat SEKR halinde tam gelişmemişse GAYBET halinin sahibi bu halinde ondan daha tamdır.

GAYBET hali, ibadete dalan kullar için bazan kalblerini istilâ eden istek ve korku gerektiren durumlarından peyda olur. Bazan da korku ve ümid istekleri onu oluşturur.

SEKR hali, ancak VECD ve MUHABBET ehlinde oluşur. Binaenaleyh ne zaman kul Allahın Cemal sıfatına mazhar olursa, SEKR hali meydana gelir. Ruh oynaşır. Kalp (içmeden) sarhoş olur. Bu manayı dile getirerek şu gelecek şiirleri okumuşlardır:

«Sözümden ayrılman varışın tamamıdır. Güzelliğime bakmanla sarhoşluğun ise, sana içmeyi mubah kılıyor. Ne onun sakîsi (içireni) ne de içeni usanır. Göz üçlerinin şişelerdirki, Onun (tek) Kadehi aklı sarhoş bırakır.»

(Yine) söylediler : **«Kavmi, bir kadehin gezdirilmesi sarhoş etti. Benim sarhoşluğum ise, o kadehi gezdirenden oldu.»**

(Yine) okudular :

«Benim iki sarhoşluğum vardır. Kadeh arkadaşlarımın sarhoşluğu ise birdir. Bu, öyle bir şeydir ki, onların arasında sadece benim özelliğim olmuştur.»

Söylediler :

«İki sarhoşluktur : Biri aşk sarhoşluğu, öbürü (şühûd) şarabının sarhoşluğudur. Acaba kendisinde iki sarhoşluk bulunan bir genç (Kimse) ne zaman ayılır?»

Bil ki, SAHİV (ayıklık) hali SEKİR (sarhoşluk) hali oranındadır. Kimin sekri Hak ile olursa onun SAHV'i de Hak ile olur. Kimin sekri karışık bir nasip ile olursa, onun SAHV'i beraberde bulunan bir nasip iledir. (Sahiv) halinde (nefsin paylarından uzak bulunmak suretiyle) haklı olan bir kimse, sekir halinde nasipdar olur.

SEKİR VE SAHİV halleri tefrikanın bir tarafına işaret ederler. Hakikat sultanından bir alameti (belirtisi) göründüğünde kulun sıfatı helak olup mağlup olmaktır. Bu manayı dile getiren şu şiiri okumuşlar:

«İçki kadehi üzerinde sabah olunca orada sarhoş ile ayık eşit olurlar.»

HAK Teâlâ (C.C.) buyurdu : **«Rabbisi tecelli edip dağa göründüğünde dağı parçaladı. Musa'da baygın olarak yere yığıldı.» Musa (A.S.), Peygamberliğine ve Kadr-u Kıymetine rağmen bayılıp yere düştü. Dağda selabet ve muhkemliğne rağmen paramparça oluverdi.**

Kul Sekr halinde halin muşahedesiyle ayakta bulunur. SAHİV halinde ise ilmin müşahedesiyle ayakta durmaktadır. Ancak şu kadar vardır ki; Kul SEKİR halinde zorlama olmadığı halde nasipdar olur. SAHİV halinde ise, kendi tasarrufuyla mahzuz olmaya gayret sarfetmektir. SAHİV'de, SEKİR'de ZEVK ve ŞİRB hallerinden sonra oluşurlar.

ZEVK VE ŞİRB O TERİMLERDENDİR

Kelâmlarında kullanılan terimlerden biri de **«ZEVK ve ŞİRB»** dır. Keşiflerin neticeleri tecellinin meyvelerinden elde ettikleri manaları «ZEVK ve ŞİRB» diye tabir ederler.

Bu mananın başlangıcı VARİDAT (kalbin üzerine inen manalar) dır. Bunun ilki ZEVK sonra ŞİRB sonra REY'tir. Allah ile olan muâmelelerinin her türlü bulandırıcıdan arınması, onlara manalarının zevkini gerektirir. Konaklarının hakkını verip daha yüksek bir makama yücelmeyi kazanmaları onlara SİRB'i (içmeyi) kazandırır. Varışlarının devamlılığı onlara REY'i gerektirir. Öyle ise ZEVK'in sahibi yarım sarhoş, ŞİRB'in sahibi tam sarhoş, REY'in sahibi ise ayıktır.

Muhabbeti (sevgisi) kuvvetli olanın ŞİRBİ daimi olur. Bu sıfatı daimi olduğunda ŞİRB O'na sarhoşluk vermez. Böylece HAK ile ayık olur. Her dünyavî zevkden uzak, üzerine varid olan hallerden ötürü etkilenmemiş ve bulunduğu halden bozulmamış olur.

İç âlemi arınmış bir kimsenin ŞİRBİ bulanmaz. ŞİRB kime gıda olmuşsa, o kimse onsuz dayanamadığı gibi onsuz yaşayamazda!!... Bu husussda şu şiiri söylediler: **«Ancak sevgi kadehi (ki aşık ile mâşuk arasında gelip gider) aramızda süt emmektir. Onu tatmadığımız zaman yaşayamayız!...»**

Yine söylediler :

«Rabbimi andım diyenden hayret ettim. Acaba Rabbimi unutmuş muyum ki, unuttuğumu hatırlayayım? Sevgiyi kadeh kadeh içtim. Ne şarap bitti. Ne de ben kandım.»

Deniliyor ki Müâzın oğlu Yahya Yezid el-Bistamî'ye şunları yazdı : **«Bu makamda kimki sevgi bardağından içerse artık bundan sonra susamaz.»** Ebu-Yezid cevap olarak şunları yazdı :

«Manevî halinin zaifliğinden hayret ettim. Zira burada (dünyada) ağzını açıp kainatın denizlerini emen ve daha fazlasını istiyen biri var!..»

Bil ki; YAKINLIĞIN kadehleri GAYİB'den belirir. Ancak azad edilmiş sırlara, eşyanın köleliğinden kurtulmuş ruhlara süt verirler.

MEHV-U İSBAT O TERİMLERDENDİR

MEHV, âdi vasıf (nitelik) lerin kaldırılmasıdır.

İSBAT, ibadetin hükümlerini ikame edip yerine getirmektir. Binaenaleyh hallerinden mezmûm (yerilmiş) hasletleri giderip onların yerine güzel fiil ve halleri getiren MEHV-U İSBAT sahibidir.

Üstad Ebu-Ai ed-Dekkakdan dinledim; Meşayihdan birisi bir şahsa şunları söylerdi: **«Neyi silersin? Neyi oluşturursun?»** Bu sual karşısında kişi sustu. Bunun üzerine şeyh devam etti: **«Bilmedin mi ki, VAKİT, MEHV-U İSBAT'tir. Zira mehvi ve isbatı olmayan bir kimse muattal (işsiz) ve mühmel (manasız) dır.»**

MEHV (üç kısma) ayrılır: Zahirler (bedenler) den kayışı, kalblerden gâflet ve sırlardan illeti silmektir. Zilletin (kayışın) silinmesinde muamelelerin isbatı vardır. Gafletin siinmesinde (makamlarda) konakların isbatı, illetin silinmesinde (manen Allah ile) muvaselatın isbatı vardır.

Buraya kadar zikrettiğimiz MAHV-U İSBAT kulluk şartı ile olan mahv-u isbattır. Mahv-u isbatin hakikatına gelince; onlar (ilâhî) kudretten sadır olmuşlardır. MAHV, Cenab-ı Hakkın (Kuldan) örtüp uzaklaştığıdır. İSBAT, Hakkın belirtip gösterdiğidir.

MEHV-U İSBAT, meşiete bağlıdırlar. Cenab-ı Hak (C. C.) Kur'an-ı Keriminde **«Allah (C.C.) dilediğini siler, dilediğini isbat edip bırakır!»** buyurmaktadırlar.

Bu ayetin yorumunda : **«Âriflerin kalblerinden Allah'dan başkasının zikrini siler, müridlerin dillerinde Allahın zikrini isbat edip karar tutmaya kavuşturur. Hakkın (kudretinden sadır olan) Mahv, herkesin haline göredir.»**

(İSBAT'ı ise, o, ferdin haline (durumuna) uygun düştüğü şekilde oluşturulur. (Cenab-ı Hak (C.C.), herhangi bir kulunu (nefsini ve fiillerini) müşahede etmekten kurtarırsa, hakkının hakkıyle onu isbat eder (yani hakikat nurlarının müşahedesiyle fâniliğinden kurtuluşu vasıtasiyle hali manevî varlık olur). Allah (C.C.) kendisiyle var oluştan bir kulunu silerse, onu başkalarının müşahedesine çevirir. Ayrılık derelerinde durdurur!!..

Bir kişi Şiblî'den sordu: **«Neden seni ızdırablı görüyorum. O, seninle sende onunla değil misin?»**

Şiblî : **«Eğer ben onun beraberinde olsaydım ben olurdum. Fakat ben (onun üzerimde câri kıldığı kudret ahkâmının) içinde yok olmuşumdur.»** cevabını verdi.

MEHK mertebesi MEHV mertebesinden üstündür. Çünkü MEHV arkasında iz bırakır. MEHK ise, hiç bir iz ve eser bırakmaz!..

Kavmin en son isteği: «Allah (C. C.), onları nefislerini müşahede

etmekten kurtarıp kurtardıktan sonra da bir daha kendilerini kendilerine havale etmemesidir.

SETR VE TECELLİ O TERİMLERDENDİR

Avam (tam olgunlaşmamız grup) SETR'in perdesindedirler. Havas ise, TECELLİ'nin devamlılığındadırlar. Haberde : **«Cenab-ı Hak bir şeye tecelli ettiğinde o şey ondan korkar.»** diye varid olmuştur. Öyle ise SETR sahibi (daima Allah'ın kendisine nimet olarak verdiği) ŞÜHÛD niteliğiyle beraberdir. TECELLİ sahibi ise HÜŞÛ nimetiyle ebediyyen baş başa kalır.

SETİR (günahın örtünmesi) avam için Ceza, havas için rahmettir. Çünkü eğer onlara keşf olunanları onlardan perdelemezse hakikatın kuvveti yanında yokolup gideceklerdi. Fakat o hakikatlar onlara belirdiği gibi onlardan perdelenir.

Mansûr el-Mağrıbîden dinledim: «Fakirlerden biri (burada mal bakımından fakir olan kasd edilmez. Zuhd-u takvada gelişmiyen kimse kasdedilir) arap kabilelerinden birisine varıp bir genç onu misafir etti. Genç misafirin hizmetinde iken bayılıp yerlere serildi. Misafir bunun nedenini sordu. Dediler ki, **«Sevdiği bir amca kızı vardır şu anda çadırında yürüyen kızın eteklerinden kalkan tozu görüp bayıldı.»** Bunun üzerine misafir çadırın kapısına varıp dedi : **«İçinizde garip kimsenin hürmet ve ikrâmı vardır. Şu baygın gencin hakkında ricaya geldim. Senin aşkından çektiğine merhamet et.»** Kız : **«Sübhanellah (hayret) sen ayık olduğun halde nasıl bunu söylersin. O daha eteğimden kalkan tozu görmeye takat getiremez. Nerde kaldı ki sohbetime takat ede...»**

Bu taifenin (sofuların) avam grubunun yaşayışı tecellide (ayıplarının görünmesinde), belâları ise SETİR'dedir (yani ayıplarını görmemektedir). Havasa gelince, onlar sarhoşluk, dehşet ve ayıklık arasında yaaşrlar. Çünkü onlara tecelli ettiğinde sarhoş olup dehşete kapılırlar. Her şeyi onlardan örttüğünde akılları başlarına dönüp yaşarlar.

Denildi ki, Cenab-ı Hakkın Musâ Kulundan **«Ey Musâ o, nedir senin sağ elinde?»** sormasının hikmeti; ansızın eşitmekle kapısı açılan keşfin etkisini oyalamak suretiyle biraz tahfif etmektir. Resûlullah (S.A.V.) buyurdu: **«Muhakkak ki, durum şudur kalbim örtülür. Öğle ki günde yetmiş defâ Allahdan avf talebesinde bulunurum.»** (Yani Kudsî nurlarla kalbim kaplanır, hissime, sezişime dönüp vazifeme başlamam için Allahdan cokça niyazda bulunuyorum).

İSTİĞFAR, örtünmenin talep ve isteğidir. Çünkü istiğfarın kökü olan GAFR örtünmek demektir.

«GAFERES - SEVBÜ (elbise örttü) VEL - MİĞFER (Kalpak örttü)

sözleri de bu iddiayı isbatlar. **Sanki Cenab-ı Peygamber** şunu haber veriyordur:

«Hakikaten kalbim üzerinde galebe çaldığında ben Allah (C.C.) **dan SETRİ istiyorum. Çünkü HAK'kın varlığıyle beraber yaratıkların** bekası **bahis mevzû değildir.»**

Haberde varid olmuştur: **«Eğer kul için Cenab-ı Hak'kın vechinden perde kalkıp görünseydi, onun vechinin nurları, kulun gözünün görüp idrak ettiği her şeyi yakardı!..»**

EL-MUHADERE, EL-MUKAŞIFE, EL-MÜŞAHEDE O TERİMLERDENDİR

İlk mertebe olan EL-MÜHADERE'den sonra El - MÜKAŞEFE ondan sonra EL-MÜŞAHEDE gelir.

MUHADERE, kalbin huzuru demektir. Bu huzur, bazan daha perde arkasında olduğu halde delillerin çokluğu kuvvetiyle de oluşur. Her ne kadar zikrin kuvvetinden gelen istilâ ile hazır ise de...

MUHADERE'den sonra MÜKAŞEFE gelir. O (Delilin kaçınılmaz neticesi olan) beyanın vasfı ile kalbin huzuru demektir. Ancak şu vardır ki, bu durumda delili düşünmeye dalmak suretiyle parçalanmaz. Şübhenin davetçilerinden sakınmaz. Gaybin niteliğinden perdeli değildir. Sonra, hiç bir şübhenin kalmaması halinde kalbin huzûrundan ibaret olan MÜŞAHEDE gelir. Sırrın göğü perde bulutlarından arındığında şeref burcundan ŞUHUD güneşi doğar.

MÜŞAHEDE'nin hakkı Cüneydi Bağdadinin söylediğidir : **«Hakkın varlığı (onun gayrisinden) yok olmanla olur...»** MÜHADERE mekanının sahibi onun ayetlerine bağlı, MÜKAŞEFE sahibi onun sıfatlarından zevk alır. MÜŞAHEDE sahibi onun birlik denizine dalmıştır. MÜHADERE'nin sahibini aklı hidayet eder. Mükaşefe sahibini ilmi yaklaştırır, Müşahede sahibini mârifeti mahveder. Mekkeli Osmanoğlu Âmir'den daha dalgın hiç kimse Müşahede'nin tahkikini beyan etmemiştir. Onun sözünün manası : **«Kesinti ve perde araya girmeksizin kalbinin üzerine tecelli nurları arka arkaya gelir. Şimşeklerin arka arkaya geldiğini farz ettiğimiz gibi...**

Kapkaranlık gecede ardı ardına şimşeklerin tevali etmesi, aralıksız çakması farzedilirse nasıl o gece güpegündüz oluyorsa öylece kalbde de tecellinin devamlılığı sağlanırsa gündüzü uzar artık hiç gece yoktur.»

Bu manayı şöyle dile getirdiler : «Gecem yüzünden ötürü parlak ve nurludur. Halbuki karanlığı halk için devam eder. Halk karanlığın karanlığındadır. Biz ise gündüzün ışığındayız.»

EN-Nuri buyurdu : **«Kulda tek bir atar damar kaldıkça MÜŞAHEDE makamına sahip olamaz.«**

Başka bır sözü : **«Sabah olunca lambaya hacet kalmaz.»**

Bir kavim, MÜŞAHEDE ayrılığın bir tarafına işaret eder. Çünkü gramer kaidesine göre MÜFAÂLE babı (maddesi) en azında ikinin arasında olur demiştir.

Bu söz yanlıştır. Çünkü Hak Teâlânın belirmesiyle halk (yaratık) yok olur. Bununla beraber MÜFAALAT babı her yerde ikinin ortaklığını gerektirmez. «SAFERE» (Zira burada manası: Adam sefere çıktı Adam yolculuğa, yolculuk ta adama çıktı» denilmez. Çünkü bu söz, manasız bir söz olur.) TAREKEN-NÂLE (ayakkabıyı dövdü) ve bunlara benzer daha nice maddeler vardır ki Müfaalat kalıbında olduğu halde ortaklık manasını ifade etmez.)

Bu manayı dile getirerek demişler : **«Sabah belirdiğinde nurlarından oluşan ışığı yıldızların ışığına kattı. Onlara bir kadeh içiriyor ki, eğer Cehennem onun için yutmasına mecbur edilirse, en süratli giden gibi uçacaktı!.»**

Bu kadeh, nasıl bir kadehdir ki, onları köklerinden koparır, yok eder, onları onlardan kaçırır, onları bakî bırakmaz. Bir kadehki onlardan hiç birşey bırakmaz. Tamamen onları (rezil sıfatlardan) yok eder. Beşeriyyetin kalıntılarından bir tek parça bile bırakmaz. Sözcülerinin dediği gibi **«Geceleyin yürüdüler, göçettiler. Ne bir resim kaldı. Ne de bir eser!..»**

LEVÂYİH - TEVÂLİ - LEVAMİ O TERİMLERDENDİR

Üstaz, - Allah kendisinden razı olsun - Bu lafızlar yakın manalı kelimeler olup aralarında büyük fark olmadığını söyledi. Bu sıfatlar, kalben terakki yönünden yükselmek başlangıçlarında bulunanların sıfatlarıdır. Zira halihazırda maarif güneşlerinin ziyası onlara devamlı değildir.

Fakat buna rağmen Allah (C. C.), her anda kalblerinin rızkını vermektedir. Nitekim **«Orada onlar için sabah-akşam rızıkları vardır.»** (Meryem 62) buyurmuştur.

Kalblerin göğü, nefis paylarının bulutlarıyle karardıkça, onlar için orada keşfin levaihi (Levhalar = Tablolar) belirir. Yakınlığın levami (parıltıları) parlar. Onlar perdeli zamanlarında aniden levaihin gelmesini beklerler; **Onlar şairin vasıflandırdığı gibidirler : «Ey parlayan şimşek! Acaba göğün hangi tarafından doğarsın.»**

Onlara beliren eşya önce **LEVÂİH sonra LEVÂMİ** sonra TEVÂLİ'dir. **Binaenaleyh** LEVÂİH şimşekler **gibidir. Çakması ile kayıp** olması bir anda olur.

Nitekim bu manayı **şair dile** getirerek : **«Bir sene müddetle ayrıldık. Biraraya geldiğimizde onun bana selâm-sabahı Allaha ısmarladık oldu.»** buyurdu... **Bu** manayı başka bir şiirle şöyle ifâde ettiler :

«Ey şu kimseki ziyaret etti (göründü) oysa ziyaret **etmedi. Sanki bir ateş gözünü aldı. Acelece evin kapısından geçti. Eğer eve girseydi, acaba ona ne zarar verirdi?»**

LEVAMİ, LEVAİH'den daha belirgindir. O sürat ile kayıp olup gitmez. Bazı kere LEVAMİ, iki veya üç vakit kalır. Fakat dediler ki, göz ağlayıcıdır. Bakışdan doymaz.

Ve yine, **«Onun yüz suyuna varıp gözü kanmazdan önce bir rakiple (karşılaşıp) parladı.»** dedikleri gibi...

Tali, parladığında seni senden ayırır kendisiyle derler. Fakat daha gündüzünün ışığı görünmezden gecenin askerleri hücuma geçer. Binaenaleyh bunlar, rahat ve ağlamak, bast ve kabz arasında kıvranır dururlar. Çünkü Keşf-u Setr (görünmek-kaybolmak) arasındadırlar. Nitekim dediler : **«Gece bizi abasının fazlasıyle örter. Sabah bize tehzibli bir kürk giydirir.»**

TEVALİ', vakit yönünden daha devamlı, hüküm bakımından daha kuvvetli, durmak cihetinden daha istikrarlıdır. Karanlığı daha dağıtıcı, tuhmeti daha yokedicidir. Fakat ne varki, batış tehlikesiyle karşı karşıyadır. İrtifai pek yüksek değildir. Durması daimi değildir.

Bunlardan sonra da oluşma vakitleri süratle zeval bulur. Gurup durumları da uzun eteklidir (yani görünmesi pek az bir zaman içindir.)

LEVAİH, LEVAMİ ve TEVALİ'den ibaret olan bu manalar ahkamlarda değişik manzaralar arzederler. Onlardan bir kısım vardır ki gaip olduğunda ondan hiçbir eser ortada kalmaz. Parlak yıldızlar gibi batıp kayıp olduklarında sanki gece daimi imiş. Bir kısmın da eseri kalır. Eğer eseri kalkarsa da elemi kalır. Eğer nurları gurup ederse eserleri kalır. Binaenaleyh bu (manevî) halin sahibi ızdırabların sakinleşmesinden sonra bereketinin ışığında yaşıyor. İkinci bir kez görünceye kadar, vaktini iteler. Bunu da geri gelmesi ümidiyle yapar. Varlığı zamanında elde ettiğiyle yaşar.

BEVADİH VE HÜCÛM O TERİMLERDENDİR

BEVADİH; aniden kalbini istilâ eden manalar demektir. Bu da ya sevinci veya üzüntü ve kabzı gerektirir.

HÜCÛM; senin her hangi bir dahlin olmaksızın vaktin kuvvetiyle

kalbinin üzerine dökülen mana demektir. Gelen mananın zaif veya kuvvetli olması yönünden çeşitli olur. Binaenaleyh onlardan bir grup vardır ki BEVADİH onların hallerini, HÜCÛM, yönlerini değiştirir. Bazıları da durum ve kuvvet yönünden ansızın gelen manadan daha dayanıklıdır. İşte bunlar vaktin eşrâfi (şereflileri) dirler. Nitekim denildi. **«Zamanın hadiseleri onlara yetişip menfi etki yapamaz. Onların büyük hadiseler üzerinde zaptedici kuvvetleri vardır.»**

TELVİN VE TEMKİN O TERİMLERDENDİR

TELVİN, hal sahiblerinin TEMKİN hakikat ehlinin sıfatıdır. Kul yolda oldukça TELVİN sahibidir. Çünkü o bir halden diğer bir hale, bir nitelikten başka bir niteliğe yücelir. Konak yerinden çıkıp yazlığa konar. Oraya (Tevhid yerine) varlığında yerleşir.

Bu manayı şiirle şöyle dile getirmişlerdir :

«Durmadan sevginde öyle bir konağa konarım ki, oraya inişte akıllar hayret içinde kalırlar.»

TELVİN sahibi daima artış kaydeder. TEMKİN sahibi ise, vardıktan sonra bırleşmiştir.

Bitişmesinin alameti; o, tamamen tamamından vazgeçmiştir. (Hakikatın saltanatı altında söndüğü için arzu ve isteklerinden vazgeçmiştir.)

Meşayihlerden biri: **«Taliplerin zafere giden yolculukları nefislerini elde etmek suretiyle muzaffer olmalarıyle son bulur. Ne zaman nefislerini elde etmek suretiyle muzaffer olurlarsa, o zaman hedefe varmışlar demektir.»** dedi.

Üstad (K. S.) buyurdu : Yukarıda bahsi geçen zat şunları kasdediyor: Beşerî hükümler söner. Hakikatın sultanı istilâ eder. Binaenâleyh kul için bu hal devam ettikçe, o TEMKİN sahibidir.

Şeyh Ebu - Ali ed - Dekkak (K.S') buyurdu:

«Musâ (A.S.), TELVİN sahibi idi. Kelâmüllahın dinlemesinden dönünce o, hal kendisinde tesir ettiği için yüzünü örtmeye (öylece onların yanına çıkmaya) ihtiyaç duydu. Bizim peygamberimiz (S.A.V.), TEMKİN sahibi idi. Değişmeden gittiği gibi döndü. Çünkü o gece gördükleri ona tesir etmedi.»

Şeyh bunun isbatı için Hz. Yusufun Kıssasını delil getirir ve şöyle derdi:

Yusuf'u gören kadınlar aniden onun cemalinden kalblerini istilâ eden manadan dolayı ellerini kestiler. Aziz'in hanımı ise, Yusuf'un sev-

gisinde onlardan daha fazla geliştiğinden ötürü o gün onun bir tüyü bile bozulmadı. Çünkü o **Yusuf'un hadisesinde TEMKİN** sahibi idi.

Üstad buyurdu: Kulun **başından** geçen manadan dolayı oluşan değişiklik iki emirden birisi için oluşur:

1) Gelen mananın kuvveti için, 2) Hal sahibinin zaifliği için. Bu hal sahibinin sükunu da iki emrin birisiyle sağlanır. a) Ya kuvvetle oluşundan, b) Veya gelen mananın zafliğindendir.

Üstad Ebu-Ali ed-Dekkakden dinledim: TEMKİN halinin devamlılığında kavmin usul ve kaideleri iki esasa dayanır:

a) Birinci esas varılmayan bir esasdır. Zira Allahın Resûlü (S.A.V.) **«Eğer yanımda olduğunuz zaman üzerinde bulunduğunuz hal üzerinde daimi kalırsanız. Melekler (yolda giderken, yatakta yatarken) ellerinizi sıkıp musafaha ederlerdi.» (19)**

Bir de Hz. Peygâmber (S.A.V.): **«Bir vaktim var ki o, vakitda Rabbimden başka hiç bir şey beni kapsayamaz!»** Özel bir vakitten haber verdi.

İkinci vecih: Hallerin devamlılığının mümkün olmasıdır. Çünkü hakikatlerni erbabı gelgeç hadiselerin etkisinde kalmak vasfından uzaktırlar. Hadîsde (Meleklerin musafahası, BİDAYET ehline Resûlullahın ifade, durumu muhal bir emre bağlamış değildir. Meleklerin musafahası, BİDAYET ehline Resûlullahın (S.A.V.) **«Muhakkak ki, melekler ilim arayanın yaptığından razı olduklarından onun için kanatlarını gererler!»** (20) hadîsiyle sabit olan mertebeden daha düşüktür. **«Bir vaktim var...»**

---

(19) Hadîsin devamı şöyledir : Ebi-Ribî Hanzele b. Rabî el-Üseyden — Bu zat Resulullahın katiplerindendi. — Ebu-Bekir (R.A.) ile karşılaştım. Bana «Ey Hanzele, nasılsın» diye sordu. Ben «Hanzele münafık oldu!» dedim. O, «Hayret. Ne diyorsun!.» dedi. Ben, «Resûlullahın yanında oluruz. Bize Cenneti cehennemi hatırlatır. Sanki göz önündedir. Yanından çıktığımızda, hanımlarımız, çoluklarımız ve maişetimizle karışır, çoğunu unuturuz!» dedim. Ebu-Bekirle Resulullaha vardık ve sordum:

«Ey Allahın Resûlu! Hanzele (nefsini kastediyor) münafık oldu!» Resûlullah (S.A.V.) : «Bu nasıl olur?» Ben; «Senin yanında oluruz. Bize Cennet, ve Cehennemi hatırlatıyorsun sanki gözümüzle görürüz. Yanından ayrıldığımızda hanımlar, çocuklar ve maişetle haşr olup çoğunu unuturuz!» dedim. Buna karşılık olarak Cenab-ı Peygamber (S.A.V.) : «Nefsimi yedi kudretinde tutan Allaha yemin olsun, eğer yanımda olduğunuz zaman var olan durumunuz üzerinde devam etseniz. Melekler, yataklarınız üzerinde ve yollarınızda ellerinizi sıkıp musafaha edeceklerdi. Fakat, Ey Hanzele! Zaman zaman.» deyip bu sözünü üç defa tekrar etti. (Müslim)

(20) Ebu-Davud ve Tirmizî Ebu-Derda'dan rivayet ettiler.

mealindeki hadîse gelince, bu sözü Hz. Resûlüllah, ancak dinliyenin anlayışına göre söylemiştir. Oysa Resûlullah bütün hallerinde hakikatla kamdır. (Bulunduğu hallerin hepsi Rabbine itaattır. Bundan bütün hallerinin her an eşit olması da lazım gelmez.)

En uygun cevap şöyle demektir: **«Kul, terakkide olduğu müddet TELVİN (renklilik) sahibidir.»** Onun vasfında ve hallerinde artış imkanı olduğu gibi eksiklikler de mümkündür. Ne zaman beşerî hükümlerin gerilemesiyle vasıl olursa Hak Teâlâ hazretleri, bir daha onu nefsin mâlullarına çevirmemek suretiyle temkinli kılar. Binaenaleyh makamına ve müstahak olmasına göre o, halinde istikrar bulmuştur. Sonra her nefesde Hak Teâlâ'nın ona ithaf buyurduğu nimetler (hadda-hesaba gelmez) Binaenaleyh Cenabı Hakkın Kudreti dahilinde olanların hududu yoktur (çoktur demek oluyor) öyle ise (bu nimetlere mazhar olan) Kul, (Hak Teala tarafından) ateşler içinde değişik renklere bürünür. Daha doğrusu büründürülür. Halinin temelinde istikrarlıdır. Binaenaleyh daha önce içinde bulunduğu halinden daha yüksek bir halde yerleştikten sonra onun üstündeki bir makama terakki eder. Zira her cinste Hak Teâlâ'nın kudretinin dahilinde olanların sonucu yoktur. Gördüğünden tamamen gaip, hissiyatını tam olarak elde edene gelince, şüphesiz ki; beşeriyetin bir hududu ne zamanki, kişi hepsinden, nefsinden, hissinden ve hatta bütün oluşanlardan habersiz olursa ve habersizlik hali devam ederse O yoktur demektir. Bu durumda onun için ne temkin bahis mevzu olur, ne Telvin (renkleşme) ne herhangi bir makam ne de hal!... O bu vasıfda oldukça ne ayıklık ne de mükelleflik onun için bahis konusu değildir.

Ey Rabbimiz! Bizi muaheze etme ancak hiç bir dahlı olmadan üzerinde icra edilenleri hissetmeye dönüştürülür. İşte bu kul, halkın zanlarında mutasarrıfdır. (Çünkü Hak Teâlâ onu ayıklık haline çevirdiğinde o gerekli vazifelerini yapa durur.) Amma hakikatta kendisinde tasarruf edilmektedir. (Zira Hak Teâlâ Onu muvaffak kılmıştır. Bu durumu da halkın gözünden kaybetmiştir.) Nitekim Allah (C.C.) **«Bir de onları (gözleri açık olduğu için) uyanık kimseler sanırsın halbuki onlar uykudadırlar. Biz onları (yanları incinmesin diye) Sağa ve sola çeviriyorduk.»** (El - Kehf 18.) buyurmuştur. Tevfik Allahdandır.

KÜRB — BÜ'D (YAKINLIK UZAKLIK) O TERİMLERDENDİR

KÜRB'de ilk rütbe, Allah'ın taatına yakın olma vakitlerin devamında onun ibadetiyle sıfatlanma rütbesidir.

BÜD'e gelince, o Allah'a muhalefet etmekten ötürü kirlenme ve Al-

lahın ibadetinden uzak olma **demektir. Binaenaleyh** BÜD'ün ilk mertebesi, tevfikten uzaklaşmaktır. **Sonra tahkikden uzak** olmaktır. Hatta (Allahca) tevfikden uzaklaşma tahkikden uzaklaşmadır. Nitekim Peygamber (S.A.V.) Cenab-ı Haktan haber vererek buyurdu: (**«Rahmetime) yaklaşmak isteyenleri bana yaklaştıran etkenler arasında kendilerine farz kıldığımı yerine getirmelerinin bir benzeri yoktur. Kulum durmadan nafileleri yapmakla bana yaklaşmak istiyor. Bu çabası O beni ben de Onu sevinceye kadar devam eder. Ne zaman ki, Onu seversem Ona kulak ve göz olurum. Binaenaleyh o benimle görür. O benimle işitir...»**

Kulun KÜRBI (yakınlığı) önce iman ve tasdikiyle olan yakınlıktır. Sonra ihsan ve tahkikiyle olan yakınlıktır.

Hak Tealanın KÜRB'i (dünyada) ona özel olarak verdiği İRFAN'dır. Ahiretde ise, kulu şereflendiren (cemalın) şühûd ve görmesidir. Bu ikisinin arasında ona yaptığı lütuf ve minnetlerdir.

Kulun Hak Tealaya yaklaşması ancak halkdan uzak olmasıyla mümkündür. Bu yakınlık, görünen ve oluşanların hükümlerinden başka olup kalblerin sıfatlarındandır. Hak Tealanın ilmiyle kudretiyle kürbiyetine gelince, o herkes içindir. Lütuf ve yardımıyle yaklaşmasına gelince o ancak mü'minlerin özelliğidir. Sonra Allah'a olan ünsiyetin özellikleriyle yaklaşmak, veli kullarına mahsusdur. Nitekim Allah: **«Biz ona şah damarından daha yakınız. (Her halinden haberdarız.)** (El - Kâf: 16)

«Biz ise, ona (ilim ve kudretimizle) sizden çok yakınız.» (El - Vakia: 85)

«Her nerede olsanız (ilim ve kudret) sizinle beraberdir.» (Hadid: 4)

«Herhangi bir üç sırdaşın, bir fısıltısı oluyor mu, mutlaka O (Allah) dördüncüleridir.» (Mücadele: 7) buyurdu. Hak Teâlanın Kürbiyetini elde edenin en az durumu daima Allahın kontrolunda olduğunu hissetmesidir Çünkü onun boynunda önce Takvâ sonra heya murakıbı bulunmaktadır.

Bu manayı dile getiren şu şiirleri inşadettiler :

«Muhakkak ki, (Ya Rab!) Senin murakib'in kalbime gelenleri gözetir. Başka biri de gözümü ve dilimi murakebe eder. İkig özüm senden sonra hoşuma gitmeyen (şeriatına uygun düşmeyen) herhangi bir manzaraya baktığında o iki murakip beni gözetlerler dedim. Senden başka ağzımdan her hangi bir kelimeyi senin gayrınle konuştuğumda, onlar beni dinlediler zihabına kapıldım. Senden sonra sana gayir olan birisini sırrımda hatırladığımda onların ikisi dizginimi çekerler. Dosdoğru arkadaşların sohbeti bile beni sıkmaya başladı. Onlardan hem gözümü hem de dilimi tuttum. Zahidlik onlardan uzaklaşmam değildir. Ancak seni her yerde görüp müşahade etmem onlardan beni uzaklaştırdı.»

Meşayihdan biri arkadaşları arasından birisine yönelip iltifat etti-

ğinde arkadaşları bu tutumunu kınadılar. Bunun üzerine herbirine bir **kuş verdi**. Bunu hiç kimsenin görmediği bir yerde kesiniz, dedi. Herkes **gidip** tenha bir yerde kuşu kesip getirdi. (Fakat sevdiği) O kimse kesilmemiş kuş elinde olduğu halde dönüp geldi. Şeyh kesmemenin hikmetini ondan sorunca, **«Siz bana hiç bir kimsenin görmediği bir yerde kesip getir dediniz. Hiç bir yer yoktur ki, orada Hak Tealâ görünmesin!»** diye cevap verdi. Bu manzara karşısında şeyh şunları söyledi: **«İşte bu (ruh) için onu sizden üstün tuttum. Zira size gâlip gelen halkın konuşmasıdır. Bu ise Haktan gâfil değildir.»**

Yakınlığın görünmesi, yakınlık için perdedir. Öyle ise nefsine bir yer veya bir nefes (varlık) müşahide eden aldanmıştır.

Bu nedene binaen demişlerdir :

«Allah (C.C.) seni yakınlığından urkutsun!» yani senin ona yakın olduğunu görmekliğinden Allah seni uzaklaştırıp urkutsun. Çünkü kulun Allaha yakın olmasına ünsiyet vermesi, onun bu nitelikle mağrur olmasının alametlerindendir. Zira Allah (C.C.) her ünsiyetin ötesindedir. Bir de hakikati gerektiren mertebeler, hayret ve yokluğu gerektirirler. Bunun yakını bulunan bir manada dediler: **«Çektiğim zorluk, (imtihanım) sendedir (Senin yolundadır) (Madem durum budur) muhakkak ki, ben meşakketime pervâ etmem. Yakınlığınız, uzaklığınız gibidir. Acaba istirahat edeceğim zaman hangi zamandır?»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak (Allah ona rahmet etsin) çok zaman **şu şiiri okurdu:**

«Sevginiz hicrandır. Muhabbetiniz buğuzdur. Size yakın olmak uzaklıktır. Sulhunuz harbdir!..»

Ebul - Hüseyin en - Nurî Ebu - Hamza'nın bazı arkadaşlarını gördüğünde sordu:

«Sen KURBE (Allaha yakın olmaya) işaret eden Ebu - Hamza'nın arkadaşlarından mısın? Ona vardığında kendisine söyle ki, Ebu - Hüseyin en - Nurî, size selam eder, derdi ki, «Bizim içinde bulunduğumuz halde yakının yakını, uzağın uzağıdır.»

(Bu yakınlıktan mânevî yakınlık kasdedilir zira) zat ile olan yakınlıktan Hak padişah olan Hazreti Allah (CC.) münezzehdir, yücedir. Çünkü hududlara sığınmak, kıtalarda yerleşmek, nihayetli (sonuclu) ve miktarlı olmaktan yücedir. Hiç bir yaratık Ona bitişmez. (Çünkü O, hâdislerin yeri değildir).

Sonradan hiç bir hâdis (yaratık) da ondan kopup ayrılmış değildir. Onun SAMEDİYETİ, VASIL (birleşmek) FASIL (Ayrılmak) dan yücedir) yani ne bir şey onunla birleşir ne de bir şey ondan ayrılır. O her şeyi var edendir.)

(Cenab-ı Hakka olan yakınlık üçe bölünür:) 1) Bir tür yakınlık ki, o yakınlık Allahın, sıfatında muhaldır (olmaz) o yakınlık zatların yakınlığıdır.

2) Bir nevi yakınlık ki, Allahın sıfatında vacip (sabit) dir. O da ilim ve rüyetle olan yakınlıkdır.

3) Bir yakınlık çeşididir ki, Onun vasfında caiz (mümkün) dir. O yakınlığı kullarından dilediğine verir. O yakınlıkda lütfunden gelen fazilet (veya fiil) yakınlığıdır.

ŞERİAT VE HAKİKAT O TERİMLERDENDİR

ŞERİAT; kulluğa sarılma emridir. HAKİKAT; (bütün kâinatda) Rububiyeti müşahede etmektir. (Yani yaratıkların onun kuvvet ve kudretiyle oluşup devam ettiğini görmektir) Binaenaleyh hakikatla takviye edilmeyen her şeriat makbul olmadığı gibi şeriatla kayıdlı bulunmayan hakikat da makbul değildir. Şeriat halkın teklifiyle gelmiştir. Hakikat ise, Hakkın tasarrufu yaptığını haber vermektir.

Şeriat; ona kulluk yapmandır. Hakikat onu müşhade etmendir.

Şeriat onun emrini yapmaktır. Hakikat; Onun hüküm buyurduğunu ve planladığını görmektir.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak (Allah ona rahmet etsin)dan dinledim : Cenab-ı Hakkın **«Ancak sana ibadet ederiz.»** sözü Şeriatı korumaktır. **«Ancak senden yardım isteriz.»** sözü Hakikatı ikrâr etmektir. Bil ki, Onun emriyle farz olduğundan şeriat hakikatdir. Hakikat da Şeriâtdir. Çünkü (ariflerin onun hakkındaki) irfanı da Allahın emriyle farz olmuştur.

NEFES O TERİMLERDENDİR

NEFES; gaybin incelikleri ve latifleriyle kalbları rahata kavuşturmaktır. Nefeslerin sahibi hallerin sahibinden daha ince daha sadedir. Binaenaleyh vakit yeni başlamıştır. Nefesler sahibi Sona varmıştır. Hallerin sahibi ise onların ikisinin arasındadır.

Öyle ise haller vasıtalardır. Nefesler terekkinin sonucudur. Binaenaleyh vakitler kalbden gelişenlere, haller ruh sahiberine nefesler sırların ehlinedir.

Dediler ki; ibadetlerin en üstünü, nefesleri Allah ile beraber olmakta saymaktır.

Dediler ki; Allah (CC.) kalbleri yaratıp mârifet madeni ve kaynak-

ları yaptı. Onlardan sonra sırları yarattı. Onları TEVHİD'e yer yaptı. Tevhidin işareti ve mârifetin delaleti olmadan izdirar yâygısı üzerinde oluşan her nefes ölüdür. Sahibi de sorumludur.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkakdan dinledim:

«Arif için nefesini (taattan başkaya sarfedip) zayi etmesi teslim edilmez. Çünkü Arife müasmaha gösterilmez (çünkü «Topal, aksak olduğunuz halde Allah ile seyrediniz. Sakın iyileşmeyi beklemeyiniz. Zira bu bekleyiş tembelliktir. Tıpkı hastanın, iyi olmadan ilâç almam demesi gibi oysa ancak tedaviden sonra şifâ gelir» denilmiştir.) Mühip için ise nefes gereklidir. Zira eğer onun nefesi olmazsa takatsızlığından yok olup gidecektir.

HEVATIR O TERİMLERDENDİR

HEVATIR kalblerin üzerine varid olup gelen hitaptır...

HEVATIR bazan melek tarafından ilka olunur kalbe, bazan da şeytanın ilkasıyla olur.

Nefsin «dedi - kodusu» da olabilir! Allah tarafından gelmiş lütufda olabilir! Melekten gelen HEVATIR'ın adına İLHAM, nefisten gelene HEVCİS, şeytandan gelene VESVESE denir. Allah (C.C.) tarafından gelip kalbe ilka edildiği zaman, hak bir HATİR olur.

Bütün bunlar (HATİRİ'nin manasında geçen bütün görüşler, kalblere ilka edilen nefsî) kelâm kabilindendir.

Melek tarafından geldiğinin doğruluğu ancak ilme (kitap ve sünnete) uygun düşmesiyle bilinir.

«Her HATİR ki, O, bir zahire (ayet veya hadîse) uygun değilse, o batıldır!» sözü bu sırra binaen söylenmiştir. Şeytandan gelen kısımdansa onun çoğu günahlara dalmaya insanı çağırır. Nefis tarafından gelendense onun çoğu ya şehvetlerin peşinde koşmaya veya mağrur olmaya yahut da nefsin niteliklerinin özelliklerinen birisine çağırır. Yiyeceği haramdan olanın ilham ile vesvesenin arasında ayırd etmiyeceğini meşayih ittifakla savunmuşlardır.

Ebu - Ali ed - Dekkakdan dinledim: Rızkı belli olan ilhâm ile vesveseyi ayırdedemez. Mücahedesinin doğruluğundan ötürü nefsinin sallantısı sükunete kavuşan, çektiği meşakkatden dolayı kalbinin beyanı ile konuşur.

Nefsin doğru söylemediği ile kalbin yalan etmediği hususunda meşayihin icimai vardır. Meşayihdan bazısı: Nefsin doğru, kalbin yalan söylemez. Eğer var gücünle ruhunun sana hitap etmesini arzularsan seninle konuşmaz.

Cüneyd-i Bağdadi, Nefsin anılarıyla şeytanın vesveseleri arasında şu farkı yapmıştır: Nefis senden birşey istedimi ısrar eder. Uzun zaman aradan geçse dahi durmadan tekrar senden ister. Ta ki muradına erişip maksadı hasıl oluncaya kadar ya Rab sen bizi muaheze etme ancak doğru mücahede devam ederse, o takdirde muradına eremez. Buna rağmen O, durmadan zaman zaman sana baş vurur. Şeytana gelince, O seni bir zelle (Kayış) ye çağırdığında eğer yapmamak suretiyle muhalefet edersen ikinci bir kayışla vesvese yapar. Çünkü şeriata muhalif olanların tümü onun için birdir. Onun biricik isteği daima herhangi bir kayışa çağırmaktır. Kayışlar arasında onun için belirli birisi hedef değildir.

Denildi ki, meslekten olan her hangi bir hatıra (anı) ya sahibi bazan muvaffakat eder bazan muhalefet... Hak Tealadan hatıra gelince onda kulun hilafı oluşamaz. Hak Tealadan iki hatıra gelirse, ikincisi birinciden daha kuvvetli midir. Değil midir diye meşayih ihtilaf etmiştir: İbnu - Ata ullah; ikincisi birincinin de kuvvetini aldığı için daha güçlüdür dedi. Müteahirin ülemasından Ebu - Abdullah b. Halif, ikisi eşittir. Çünkü ikisi de Haktandır. Birisi diğerinden üstün olamaz. (Ancak) ikincisinin varlığı halinde birinci kalmaz. Çünkü arazidir (ve araz) için beka mümkün değildir.» dedi.

İLMÜL - YAKÎN - AYNÜL - YAKÎN - HAKKÜL YAKÎN O TERİMLERDENDİR

Bu terimler, apaçık ilimlerden ibaretdirler.

YAKÎN mutlak urfda sahibinin kalbine şüphe girmeyen bir ilimdir. Hak Tealanın vasfında kullanılmaz. Çünkü Hak Tealanın hakkında kullanıldığı ne Kur'anda ne de sünnetde varid olmamıştır. Binaenaleyh İLMÜL - YAKÎN, YAKÎN'dir. AYNÜL - YAKİN'de böylece YAKÎN'in ta kendisidir. HAKKUL - YAKÎN'de YAKÎN'in nefsidir. (Yani lugat bakımından üçü aynı manaya gelir. Ancak istilahda değişirler. Nitekim buyurdu.) Sofuların istilahı mücibince İLMÜL - YAKÎN, burhan yoluyla olandır. AYNUL - YAKÎN, Keşif yoluyla olandır. HAKKUL - YAKÎN de müşahede yoluyla oluşan yakîndir. Öyle ise İLMÜL - YAKÎN akıl sahiplerine, AYNUL - YAKÎN ilim sahiplerine, HAKKUL - YAKÎN marifet sahiplerinedir. Bu açıkladığımızı açıkça belirtmek için başka bir mecal vardır ki, hulasası bizim burada zikirettiğimize dönüşür. Binaenaleyh biz uyarmak bakımından burada bu kadar açıklama ile iktifa ettik...

EL — VARİD O TERİMLERDENDİR

Varidat terimi onların sözlerinde çokca kullanılır. EL - VARİD, Kulun kasdıyla olmayan ve kalbde oluşan güzel anılar demektir. Böylece anılar kabilinden olmayana da VARİD denir. Sonra VARİD bazan HAKK'dan bazan ilimden gelir: Binaenaleyh varidat. Hatırattan daha genel bir mana taşır. Çünkü hatırat ya hitap, veya hitabın manasını taşıyanın çeşitin özelliğidir. VARİDAT, sevinç, inkibaz, inbisat ve bunlardan başka olan manaların VARİD'leri olmak üzere taksim olunur.

EŞ — ŞAHİD LAFZI DA O TERİMLERDENDİR

EŞ - ŞAHİD lafzı çoğu kez kelâmlarında kullanır: «Filân ilim, filân VECD ve filân hal şahidiyledir.» (derler.) ŞAHİD lafzından; insan kalbinde hazır bulunanı kasdediyorlar. İnsandan gaib olduğu halde sanki insan onu görür ve gözüyle müşahede eder gibi anılması insanda gâlip olan manadır. Binaenaleyh sahibinin kalbini istilâ eden her mana onun ŞAHİD'i (Müşahede ettiği manası) dir. Eğer ona galebe çalan ilim ise, o ilim şahidiyledir. Eğer VECD gâlip ise o VECD şahidiyledir.

ŞAHİD'in manası, hazır demektir. Öyle ise kalbinde her hayır bulunan senin şahidindir.

Şibliden müşahede manası soruldu. Cevab olarak: **«Bize HAKKIN müşahedesi nereden olur? HAKK bize şahiddir.»** dedi.

Şiblî, HAKK'ın şâhidiyle kalbi istilâ eden, kalbde gâlib olan HAK anılmasına işaret etti. Kalbde daima hazır bulunan HAK zikrine parmak bastı. Bir yarattıkla kalbî bağlantısı oluşan için; bu onun şahididir. Yani o yaratık onun kalbinde hazırdır. Zira sevgi, sevilenin daima anılmsını ve kalbi istila etmesini gerektirir.

Bazıları bu iştikakın (yani ŞAHİD kelimesinin görmek manasından gelen müşahede kökünden gelmesinde) gözetmesinde zorlanarak demiştir: **«Yukarıda bahsi geçen manaya şehadet kökünden gelen ŞAHİD ismi ancak şu manadan ötürü verilmiştir. Sanki kişi, her hangi bir şahsi güzellik vasfıyla mütalâ ettiğinde, eğer beşeriyeti ondan düşmüş, ve o şahsın müşahedesi Onu kendisinde bulunan halden meşgul etmiyorsa, ve sohbeti de hiç bir yönden onda tesir etmiyorsa, O nefsinin yokluğu hususunda onun şahididir.»**

Bu durum, kimde tesir etmişse, o nefsinin bekasında onun üzerinde şahiddir. Beşerî hükümlerini yerine getirmesi yâ onun lehinde veya aleyhinde şahididir.

Cenab-ı peygâmberin: **«Rabbimi mirac gecesinde en güzel surette**

gördüm...» hâdîsi bunun üzerine hamledilir. Yani o gece gördüğüm en güzel suret beni onun ru'yetinden meşgul etmedi. Aksine surette suret vereni, burada da ustayı gördüm. Bu görmekten Hz. Peygamber ilim ru'yetini kasdediyor, gözle idrak etmeyi değil...

NEFİS O TERİMLERDENDİR

Lugatce şey'in nefsi varlığı demektir. Kavmin yanında, NEFS lafzı kayıdsız olarak zikredildiğinde ne varlık, ne de cisim murad olunur. Onlar NEFS den kulun mazmun (çirkin) fiil ve ahlâkını kastettiler. Sonra Kulun çirkin vasıfları iki çeşittir: a) Birisi günâhları ve şeriata olan muhalefetleri gibi onun kesbettiğidir. b) İkincisi onun çirkin ahlâklarıdır. O ahlâklar temelinde çirkindirler, ne zaman kul onları tedaviye uğraşırsa, mücahede neticesinde devam eden adete göre o ahlâklar ondan giderilir.

NEFİS ahkamından birinci kısım o nefisdir ki, ondan ya tahrimî veya tenzihî olarak nehyedilmiştir.

NEFSİN ikinci kısmına gelince, o ahlâkların düşükleri ve eksikleridir. Bu ikincisi, yaklaşık olarak nefsin tarifidir. Sonra bu yaklaşık tarifin tafsilatı şöyledir: KİBİR, GAZAB, HİKD, HASED, KÖTÜ AHLAK, az tahammül ve başka çirkin ahlâkdır.

Haddi zatında nefsin en şiddetli ve en çetin hükmü, onlardan herhangi bir şeyi güzel sanmak, veya kendisi için bir kıymetini vehmetmesidir. Bu sırra binaen onun böyle sanması gizli şirkten sayılmıştır. Ahlâkı düzeltmek, nefsi terkedip kırmak, açlık, susuzluk ve uykusuzluktan gücün düşüşünü temin eden diğer mücahede çeşitlerinden daha çetindir. Gerçi bunlar da terk-i nefsin cümlesinden sayılmıştır.

Şu insan kalbinde yerleştirilmiş ve hasta ahlâklara merkez seçilen bir latifenin adı da olabilir NEFİS.. Nitekim Rûh, şu insan kalbinde yerleştirilen ve iyi ahlâkların merkezi olan bir latife olduğu gibi...

Böylece insan bütünün bir kısmı diğer bir kısmına musahhar kılınır. Hepsi bir tek insandır. (Yani latiflikde ortak olmaları onların ayrı ayrı şeyler olmalarında her hangi bir olumsuz etki yapamaz. Nitekim musenneif buna işaret etmek için buyurdu:)

Surette Rûh ve Nefsin latif cisimlerden olmaları, tıbkı melekler ve şeytanların latif cisimlerden olmaları gibidir.

Nasıl ki, göz görgü, kulak duygu, burun koku ve ağız tadmak yeri, dinleyen, gören kokan ve tadan ancak insan olan bütün ise, onun gibi iyi vasıfların yeri RUH ve KALB, kötü vasıfların yeri de NEFİS dir. Nefis bu bütünün bir parçası, kalb onun (başka) bir parçasıdır. Hüküm (vasıfların orada bulunması) ve isim (ona yer demek) bütüne racidir.

RUH O TERİMLERDENDİR

Ehli sünnet vel - cemaatdan olan muhakkikların katında RUH'ların (ne olduğunda) ihtilâf edilmiştir: Kimisi: **«Hayat (yaşam)dır.»** Kimisi: **«Şu insan kalıblarında yerleştirilmiş ayınlardır.»** demiştir.

BİR İNCELİK

Rûhlar bedenlerde oldukça kalıbda hayatın halk edip yaratmak Allah'ın (CC.) Carî olup gelen adetidir. Öyle ise insan hayat ile diridir. Fakat, rûhlar kalıblarda yerleştirilmiştir. Uyku halinde yücelip bedenden ayrıldıktan sonra bedene döner. Muhakkak ki, insan Rûh ve cisimdir. Zira Allah bu bütünün bazısını bazısına musahhar kılmıştır. Haşır bütüne birden olur. Sevap alan, cezalandırılan bütündür. Rûhlar mahluktur. (Çünkü mahluk olan bir bütünün parçasıdır.) Kim ki ruhun kadim olduğunu söylerse o büyük bir hataya düşmüştür. Haberler (hadiseler ki, onlarda rûhun inişi, çıkışı ve BARZEH âleminde gezişi vardır) Onların latif ayınlar olduğuna delalet ederler.

SIRR O TERİMLERDENDİR

İhtimal vardır ki, SIRR'da rûhlar gibi insan kalbinde yerleştirilmiş latif bir varlıktır. (Fakat) Rûhlar Sevgi, Kalbler maarif yeri olduğu gibi SIRR'ın da müşahede yeri olmaklığını ister onların usul (ve kaideleri) dediler. (Yaratık bütünün bir parçası olduğu için) senin ittilaına girendir. **«SIRRIN - SIRRI»** Hak Tealadan başkasının mütelli olmadığıdır.

İstilahların gereği ve usullarının isteği üzerine bina edildiğine göre kavmin nezdinde SIRR, RUH'dan daha latifdir. RUH'da kalbden daha şereflidir.

Derler ki; SIR'lar eser ve kalıntılardan ibaret olan agyarın köleliğinden azadlanmıştır.

SIRR lafzi (bazan) Kul ile Rabbi arasında gizli bulunan hallerde kullanılır. Hatibin şu sözü bu manaya hamledilir. **«Bizim SIRR'larımız bâkiredir. Onların bıkrını herhangi bir zannedenin zannı gidermemiştir.»** Dediler : **«Hür kimselerin göğüsleri SIRR'ların kabirleridir.»** Dediler: **«Eğer düğmem SIRR'ımı bilirse onu atardım!.»**

İşte (buraya kadar söylediklerimiz) onların terimlerinin açıklanma-

sının bir tarafıdır. Onlara mahsus olarak kullandıkları ve bizim de kısaca zikrettiğimiz lafızların beyanıdır bu izahatımız...

Şimdi ise, suluk erbâbının yolları bulunan makamların şerhine (açıklamasına) dair bir kaç; BAB (bahis) zikredelim! Bunlardan sonra da Allahın fazl-u keremiyle kolaylaştırdığı hudud üzerinde hallerin açıklaması hakkında bir kaç bab zikredelim. Tabiidir ki bütün bunlar Allahın meşiyetine bağlıdır.

TEVBE BAHSİ

Hak Teala (Nur suresi ayet 31 de) **«Ey müminler! Hepiniz Allaha tevbe edin ki, dünya ve ahiret saadetine kavuşasınız.»** buyurdu.

Bize Ebu - Bekr Muhammed bin Hüseyin b. Fûvrek haber verdi, ona da Ahmed b. Mahmud b. Harraz haber verdi: Bize Muhammed b. Fazl b. Cabir, ona da Said b. Abdullah, ona Ahmed b. Zekeriya rivayet etti: Enes b. Malikden dianledim: Resûlullahdan dinledim derdi: **«Günahdan tevbe eden, hiç günahı olmayan gibidir. Allah herhangi bir kulunu sevdiğinde o kula günah zarar vermez.»** Bunları dedikten sonra Resulullah şu ayeti okudu: **«Şübhesiz ki, Allah çok tevbe edenleri de sever, pislikden pak olanları da sever...»** (Bakara: 222)

Denildi: Ey Allahın Resûlu! Tevbenin alameti nedir? Cevap: **«PİŞMANLIKTIR»** (21)

Bize Ali b. Ahmed b. Abdan el - Ahvazî, ona Ebul - Hüseyin Ahmed b. Ubeyd es - Saffar, ona Muhammed b. Fazl b. Cabir, ona el - Hakem b. Musa, ona Gassan b. Übeyd ebi - Atike Tarif b. Süleyman Enes, b. Mâlikden Resûlullahın şöyle söylediğini rivayet etti: **«Allahın katında tevbe eden bir gençden daha sevimli birşey yoktur.»** (22) Tevbe Sâliklèrin ilk konağıdır. Taliblerin ilk makamıdır.

Arab lugatında, tevbenin hakiki manası; dönüştür. TABE fiili döndü manasına gelir. Şerân mazmum olandan dönüp iyiye gelmek demektir tevbe... (Nitekim) Resûl (S.A.V.) **«Pişmanlık bir (çeşit) tevbedir»** (23) buyurdu.

Sünnet ehlinin usulcuları **«Doğru bir tevbe olmak için tevbenin şartları üç şeydir.** a) İşlediği aykırılıklardan ötürü pişmanlık. b) Derhal kayışı terketmek. c) İşlediği günâhın benzerine dönmemeye azmetmektir.» dediler.

---

(21) Suyutî Caminde, Ebu-Muzaffer es-Semanî emalide Selmandan.

(22) Ahmet, Hâkim, İbni-Mace ve Bayhakî.

(23) Ahmet, Hâkim, İbni-Mace ve Bayhakî.

Tevbesi doğru olsun diye bu rükunlar gereklidirler. Bu şartları ileri sürenler, **«pişmanlık bir tevbedir»** hadisi ancak tevbenin en büyük rüknuna parmak basmıştır. Nitekim cenabı peygamber **«Hac Arefedir»** buyurmuştur. Yani Haccın en büyük rüknu arafe günü Arafatta vakfaya durmakdır. Yoksa manası: Arafatta durmaktan başka haccın hiç bir rüknu yoktur» değildir. Belki manası **«Haccın en büyük rüknu arefe günü Arafatda vakfeye durmaktır»** demektir.

«Pişmanlık tevbedir» in manası da böylece onun en büyük rüknu pişmanlıktır, demektir.

«Tevbenin oluşmasında sadece pişmanlık yeterlidir» diyen araştırmacılar vardır. Çünkü pişmanlık arkasından o diğer iki rüknu da çekip getirir. Zira benzerini yapmaya azimli bulunduğu veya benzeri üzerinde ısrarlı bulunduğu bir işi yapmaktan pişmanlık duymayı farzetmek muhalatdandır. İcmal ve tahdid yönünden tevbenin manası işte budur..

Açıklama yönünden ele alınışına gelince: Tevbenin sebebleri, tertip ve kısımları vardır. Bunlardan ilki. Kalbin gâflet uykusundan uyanıp, kulun üzerinde bulunduğu kötü halini görmesidir. Bu mertebeye varmak, ancak Hak Tealanın yasaklarını can kulağıyla dinleyip muvaffak olmasıyle olur. Zira Haber (hadis) de: **«Allahın (C.C.) her Müslüman kişinin kalbinde bir vaizi vardır»** diye varid olmuştur.

Haberde: **«Bedende bir parça vardır ki, o doğru oldu mu bütün beden doğru olur. O fesada gitti mi bütün fesada gider. Dikkat o parça da kalbdir».** (24).

Kalbiyle yaptığı kötülüğü düşündüğünde, çirkin fiillerini gördüğünde kalbine tevbe etme kasdi geliyor. O çirkin muamelelerden el çekme azmi doğuyor. Böylece Hak Teâlâ, azmin doğrulaması, güzel dönüşü nasip etmesi ve tevbe sebeblerine hazırlanmasıyla ona yardım eder. Bunun ilk derecesi, kötü arkadaşları terketmektir. Çünkü kişiyi bu kasdında zorlayan onlar. Bu azmini allak-bullak eden yine onlar!.

Bu derece, ancak tevbedeki, isteğini artıran, azmettiğinin tamamlanmasına iletenleri çoğaltan müşahedeye devam etmesiyle tamamlanır. Azmettiği kosku ve ümidini takviye eden müşahededendir. (Salih kimselerle ihtilat etmesi, onları dinlemesi gibi...)

Bu müşahede devam ettiğinde fiillerin çirkinlerinde israr etme duyumu kalbinden çözülür. Mahzur ve yasakları yapmaktan çekinir. Şehvetlerin peşine koşmaktan nefsinin ağzına gem vurur. Derhal kayışdan ayrılır. Gelecekte öyle bir şeye dönmemeye kesinlikle azmeder.

Eğer kasdının gerektirdiği gibi gidip azminin istediği gibi (halinde) nüfuz ederse, doğru olarak muvaffak olmuş kimse demektir. Eğer

---

(24) Şeyhân ve sünnet sahipleri.

bir veya bir kaç kez tevbeyi kırmışsa, **iradesi de tevbesinin** yenilenmesine kendisini zorlarsa, bunun **benzeri de çok olur. Bu** gibilerin tevbesinden ümidi kesmek uygun **değildir. Zira her müddetin bir kitabı** var (ki, o kitapta onun hudutları belirtilmiştir).

Ebu - Süleyman-ı Darani'den hikaye edildi:

«Bir kıssacının (hikaye söyleyip menkibeler serdedenin) meclisine devam ettim onun konuşması kalbimde tesir etti. Kalktığımda kalbimde hiçbir belirtisi kalmadı o tesirin. İkinci defa gittim. Onun tesiri yolun ortasına kadar devam etti. Üçüncü gidişimde evime dönüp varıncaya kadar devam etti. Bunun üzerine (Allaha) muhalefet aletlerini kırdım (ona vardıran) yola devam ettim.» Daranî, bu hikayeyi Yahya b. Muaza söyledi o da:

«O bir kuştur ki, bir turnayı avlamıştır.» dedi. Kuştan Kıssacıyı, turnadan Daranî'yi kastetti.

Ebu Câfer el-Heddadın şunları söylediği hikaye edildi: **«Çalışmayı şu kadar defa terkettim. Tekrar ona döndüm. Sonra çalışmak beni bıraktı. Halen ben ona dönmüş değilim...»**

Denildi : **«Ebu - Âmr b. Nüceyd, halinin başlangıcında Ebu - Osman'ın (Said b. Selam el-Herranının) meclisine devam etti. Hazretin konuşması onda tesir ettiğinden ötürü tevbe etti. Sonra (tevbeden önceki haline dönmek suretiyle) bir zamanı geldi.»** Bu zamanda Ebu - Osmanı her gördüğünde kaçardı. Meclisine varmazdı. Bir gün Ebu-Osman onun karşısına çıktı. Ebu - Âmr yol değiştirdi. Ebu-Osman onun peşini tâkip etti. Ona yetişinceye kadar gitti. Yetişince: **«Ey oğul! Seni ancak mâsum olarak sevene arkadaş olma. Ebu-Osman, ancak bu durumda sana faide verir.»** Bunun üzerine Ebu-Âmr b. Nüceyd tevbe edip iradeye döndü. Hazretin sözü onda tesir etti.

Şeyh Ebu-Ali ed - Dekkak'dan dinledim şunları söylerdi: Müridlerden biri tevbe etti. Sonra kendisinde bir başı boşluk meydana geldi. Eski durumuna döndü. Bu halde iken zaman zaman düşünürdü: Acaba tevbeye dönerse hükmü nasıl olacaktır? Bunun üzerine gayibden biri ona şunları haykırdı: **«Ey filan! Bize itaat ettin sana teşekkür ettik. Sonra bizi bıraktın. Biz de sana mühlet verdik. Eğer dönersen seni kabul ederiz.»** Bu söz üzerine o mürid tevbe haline dönüp ona devam etti.

Günahı terkettiği, kalbinden günahda ısrar etme azmi söküldüğü, benzerine avdet etmiyeceğine azmettiği zaman onun kalbine doğru pişmanlık gelir, yaptıklarından kendi kendine esefeder. Yaptığı hallerinden hasret çekmeye başlar. Çirkin amellerinden elem duyar. Böylece tevbesi tamamlanır. Mücahedesi doğru olur. Halka karışma yerinde tenhaya çekilir. Kötü arkadaşlarla sohbet etme yerini onlardan ürkme tutar. Onlarsız halvete çekilme hoşuna gider. Boş geçen vakitleri için geceli

gündüzlü hasret çeker. Genel hallerinde ciddi üzüntüye sarılır. Gözyaşlarının yağmuriyle kayışlarının eser ve etkilerini siler, güzel tevbesiyle günahının yaralarını tedavi eder, akranları arasında salgınlığıyla bilinir ve halinin doğuruluğuna bedenî zaifliğiyle delil getirilir.

Bu vasıflardan hiç bir şeyi elde edemez. Hasımlarını razı ettikten, boynuna ödenmesi lazım geleni ödedikten sonra ancak elde edebilir. Zira tevbenin ilk konağı, hasımları mümkün olanla razı etmektir. Eğer haklarını onlara verecek kadar zengin veya onlar onu helâl etmeye razı olacak kıratta iseler (ne güzel). Eğer böyle bir durum bahis mevzu değilse kalben imkan olduğunda onların haklarını vereceğine azmetmeli, doğru yalvarışla Allaha dönüş yapıp onara dua etmelidir.

Tevbe edenlerin bir takım sıfat ve durumları vardır. O sıfatlar, tevbe edenlerin hasletlerindendir. Tevbe edenlerin sıfatlarındandırlar. Tevbenin doğru olmasının şartından değildirler. Meşâyihin tevbe manasında söyledikleri buna işaret eder.

Üstad Ebu-Ali ed-Dekkak'dan dinledim:

«Tevbe üç kısımdır: O kısımların öncesi TEVBE'dir. Ortası İNABE'dir. Sonuncusu AVBE'dir.»

Görüldüğü gibi, Dekkak hazretleri TEVBE'yi başlangıç, EVBE'yi sonuç, İNABE'yi ortanca kısım kabul etmiştir. Binaenaleyh ceza korkusundan her tevbe eden tevbe sahibidir. Sevaba tema ederek tevbe eden İNABE sahibidir. Sadece Allahın emridir diye tevbe eden, sevabı elde etmek veya cezadan korkmak için tevbe etmiyen EVBE sahibidir.

Yine dendi: Tevbe mü'minlerin sıfatıdır (Nitekim) Cenab-ı Hak buyurmuştur: **«Ey mü'minler! Hepiniz Allaha tevbe edin ki, dünya ve ahiret saadetine kavuşasınız.»** (25).

İNABET, veliler ve Mukarrıblerin sıfatıdır. Cenab-ı Hak (C.C.): **«... ve halis bir kalb ile gelen kimseler için..»** (26)

EVBE, Peygamberlerin sıfatıdır. Allah (C.C.) buyurdu: **«O ne güzel kuldu! Gerçekten o tamamen Allah yönelmişti.»** (27)

Şeyh Ebu-Abdurrahman es-Sülemî'den dinledim; o da Mansur b. Abdullah'dan, o da Cafer b. Nuseyir'den, o da Cüneyd'den dinledi:

«Tevbe üç mana üzerine bina edilmiştir: O manaların evveli pişmanlıktır. İkincisi, Allahın yasakladığına dönmemeye azimetmektir, üçüncüsü, zulmen aldıklarını iade edip vermeye çalışmaktır.»

---

(25) Nur : 31.
(26) Kaf : 33.
(27) Sad : 44.

Sehl b. Abdullah : **«Tevbe te'hiri (geciktirmeyi) terketmektir.»**

Muhammed b. Hüseyin'den, o da Ebu-Bekr er-Razi'den, o da Ebu-Abdullah el-Kereşî'den, o da Cüneyd'den, o da El-Harıs'den dinledi: **«Hiç bir zaman Ey Allahım! Senden tevbeyi isterim demedim. Fakat senden tevbe şehvetini (isteğini) dilerim dedim.»** dedi.

Bize Ebu-Abdullah eş-Şirazî haber verdi. Ona da Ebu-Abdullah İbni Müsbih Ahvazda haber verdi. İbni Zîri'den dinledim; Cüneyd'den dinledim derdi: Seriyyus - Saketinin yanına birgün gittim benzi-beti uçuk görüp, sordum: **«Neden rengin uçuktur?»** Buyurdu: Bir genç bana gelip tevbenin ne olduğunu sordu. Cevap olarak; **«Tevbe, günâhını unutmamandır,»** dedim. Bana karşılık olarak **«Hayır tevbe senin günâhını unutmandır»** dedi.

Bunun üzerine ona, **«Bende de gencin dediği kanaati vardır,»** dedim. Sırrı : Neden? Ben : Çünkü ben cefâ halinde olduğum halde beni vefâ haline iletti. Öyle ise sefâ halinde cefayı hatırlamak cefadır.» dedim. Bu cevabım karşısında sustu.

Ebu-Hatım es-Secistanî'den dinledim, o da Ebu-Nasr es-Sarraç es-Sufî'den dinledi. Derdi ki; Sehil b. Abdullah'dan tevbe soruldu. Cevab olarak dedi: **«Senin günâhını unutmamandır.»**

Cüneyd'den tevbe soruldu: **«Senin günâhını unutmamandır»** dedi.

Ebu-Nasr es-Serraç, Sehl bu sözüyle, bir defada müridlerin (yeni başlayanlar) ve (günâhların yapmasına hazırlanan) mü'tarızların hallerinin kendileri için faideli olduğuna ve bazan da faideli olmadığına işaret eder. Cüneyde gelince, o da inceliyicilerin tevbesine işaret etti. Zira onlar, kalblerini kapsayan Allah azametinin ve zikrinin devamsızlığı gâlip gelmesiyle günâhlarını hatırlamazlar bile. Cüneyd dedi ki, bu durum, Ruveymin tevbeden sorulduğu ve **«O tevbeden tevbe etmektir»** dediği gibidir.

Zünnun-ı Mısrî'den tevbe soruldu: **«Avam halkın tevbesi, günâhlardandır. Havasın tevbesi ise gaflettendir.»** dedi.

Ebu-Hüseyin en-Nurî «Tevbe, Allah'dan başka her varlıktan tevbe etmekliğindir.» dedi.

Muhammed b. Ahmet b. Muhammed es- Sufî'den dinledim. O da Abdullah b. Ali b. Muhammed et-Temîmi'den dinledi derdi ki:

«Kayışlardan tevbe eden ile gâfletten tevbe eden ve hesanetin görmesinden tevbe eden arasında derin fark vardır.»

El - Vasıtî : **«Katıksız tevbe, sahibinde ne gizli ne açık hiç bir eser bırakmaz. Bu tevbe sahibi, sabahlanmasından da akşamlanmasında da perva etmez.»** dedi.

Sülemî'den, o da, M. b. İbrahim b. Fazl el - Haşımî'den, o M. el-Rumî'den, o da Yahya bin Muazdan: **«Ya Rabbi! Tevbe ettim, bildiğim ah-**

lâklarıma dönmem demem. Bildiğim zaifliğimden ötürü günahların terkedilmesine de zamin olmam. Sonra günâha dönmem demem şunun içindir: Ümid ederim ki dönmezden önce ölmüş olayım.»

Zunnun buyurdu: «Günahdan fiilen el çekmemekle beraber af talebinde bulunmak yalancıların tevbesidir...»

Muhammed b. Hüseyinden dinledim. O da Nasrabazî'den o da İbni-Yezdanyardan dinledi: İbni-Yezdanyardan; «Kul, Allaha(yoluna) çıktığında hangi asıl (esas) üzerinde çıkacaktır?» sorulduğunda, cevab olarak: «İçinden çıktığına bir daha dönmemeli, kendisine yöneldiğinden başka bir şeyi gözetmemeli ve sırrına uzaklaştığı şeyin mülâhaza etmesinden korumalıdır.»

Ona «Senin bu söylediğin varlıktan çıkanın hükmüdür. Acaba yokluktan çıkanın hükmü nedir?» sorulduğunda, şu cevabı verdi:

«Geçmişteki acılığa karşılık gelecekte tatlılığın bulunmasıdır.»

El-Bûşencîden tevbe soruldu cevap olarak: «Günahı hatırladıktan sonra onun tadını duymadığın varya işte tevbe odur.»

Zinnun «Tevbenin hakikatı genişliğine rağmen dünya sana daralacak onda sana karar edeceğin bir yer kalmayacaktır. Sonra Cenab-ı Hakkın kitabında haber verdiği gibi «Vicdanları da kendilerini sıkmıştı ve Allahdan kurtuluşun ancak Allaha sığınmakta olduğunu anlamışlardı. Bundan sonra Allah onları tevbekâr olmaya muvaffak kılıp tevbelerini kabul buyurdu...» (28)

İbnu - Ata: «Tevbe; inabet tevbesi ile icabet tevbesi olmak üzere iki kısımdır. İnabet tevbesi, kulun ceza korkusundan tevbe etmesidir. İcabet tevbesi, (Allahın) kereminden utanmaktan ötürü tevbe etmesidir.»

Ebu-Hafsa; neden tevbe eden dünyadan buğz eder? diye sorulduğunda «Çünkü dünya onun günah işlediği bir evdir de ondan» cevabını verdi.

Ebu-Hafsa «Ona tevbe etmek ikramı yapılan yer yine dünyadır.» sorulduğunda cevap olarak «O, günâhın işlediğini kesinlikle bilir. Fakat tevbesinin kabulundan şübhelidir de ondan.» cevabını verdi.

El-Vasıtî der ki: «Davûd (A.S.) ın sevinci, ve içinde bulunduğu ibadet tadı onu uzun bir üzüntüye sokmuştur. O ikinci halinde, emri kendisinden perdeli bulunduğundan daha tamamdır.»

Bazıları buyurdu: «Yalancıların tevbesi dillerinin ucundadır. Yani Estağfirullah sözüdür.» Ebu - Hafıs'dan tevbe soruldu, cevap olarak: «Kul için tevbede bir şey yoktur. Çünkü tevbe ona varır ondan çıkmazdır.» Denildi: Allah (C.C.), Adem Kuluna «Ey Adem! Zürriyetine yorgunluk ve zahmetli hem de, onlara tevbeyi miras bıraktın. Onlardan

---

(28) Tevbe : 118.

kim senin yalvarışınla bana yalvarırsa sana verdiğim kabulu ona da vereceğim. Ey Adem! Tevbe edenleri kabirlerden müjde almış, güler yüzlü oldukları halde haşra çağıracağım. Onların duaları kabul olunur, diye vahyi etti.»

Bir kişi, Rabiaya; **«Ben çok günâh işlemişim, acaba tevbe edersem tevbem kabul olunur mu?»** diye sordu.

Rabia : **«Hayır. Aksine sana tevbe nasip olursa tevbe edeceksin.»**

Üstad (Allah ona rahmet etsin) buyurdu: Bil ki Allah (C. C.) buyurmuştur: **«Şübhesiz ki, Allah, çok tevbe edenleri de sever, pisliklerden pak olanları da sever.»** (29) Günahı işleyen, hata ettiğini kesinlikle bilir tevbe ettiğinde tevbesinin kabul olunup olunmamasında şüphededir. Hele tevbenin şartı ve hakkı tevbe edenin Hak Teala'nın sevgisine müstahak olmak olursa... Âsinin günâh işlediği zaman ile vasıflarında Allah sevgisinin alâmetini bulacak bir dereceye varacağı zaman arasında uzun bir mesafe vardır!.. Madem durum budur. O halde tevbeyi gerektiren bir suçu işlediğini bildiğinde kul, daimî üzüntü, günâhdan elçekme ve af talebinde bulunmaya yapışmalıdır. Nitekim dediler: **«Ölünceye kadar korkuyu sezmek (kulun vecibelerinden) dir.»**

Allahu Teâlâ: **«Deki: Eğer siz Allahı seviyorsanız, hemen bana uyun ki, Allah da sizleri sevsin ve günahlarınızı bağışlasın, zira Allah çok bağışlayıcı çok merhamet edicidir.»** (30) Daima istiğfar edip af talebinde bulunmak peygamberin sünneti ve yoludur. Nitekim Resûl (A.S.) buyurdu: **«Muhakkak ki, kalbime perde çekilir. Bundan ötürü günde yetmiş defa (Allahdan af talebinde bulunup) Estağfirullah derim.»**

Ebu - Abdullah es - Sufî'den dinledim. O da Hüseyin b. Ali'den, o da Muhammed b. Ahmed'den, o da Abdullah b. Sehlden, o da Yahya b. Muazdan dinledi:

«Tevbeden sonra bir tek kayış, tevbeden önce yapılan yetmiş kayıştan daha çirkindir!»

Muhammed b. Hüseyin'den dinledim, o da Ebu - Abdullah er-Razî'den, o da Ebu - Osman'dan dinledi ki, şu ayeti, **«Muhakkak ki; onların dönüşleri bizedir»** okuyup **«Onlar ne kadar cevelan ederseler etsinler muhakkak ona dönecekler»** derdi. (*)

Şeyh Ebu - Abdurrahman es-Selâmî'den dinledim, Ebu - Bekr er - Razî'den, o da Ebu - Âmr el - Enmatî'den dinledi:

Vezir Ali b. İsa, büyük bir alayı içinde bindi. Onu tanımayanlar

---

(29) **Bakara : 222.**

(30) **Âli-İmran : 31.**

(*) **Gaşiye : 25.**

«Acaba bu kimdir. Acaba kimdir?» dediler. Yolda bulunan bir hatum: **«Ne zamana kadar bu kimdir? Bu kimdir? diyeceksiniz? Bu bir kuldur ki, Allahın hifzinden düşmüştür! Allah (C.C.), gördüğünüz debdebe ile onu mübtelâ kılmıştır»** dedi. Ali b. İsa, o sözleri işitti. Evine dönüp vezirlikten istifa etti. Mekkeye gidip orada mucavir (komşu) kaldı...

MÜCAHEDE BAHSİ

Cenab-ı Hak (C.C.) : **«O kimseler ki bizim için cihad ederler, yemin olsun onları yollarımıza ileteceğiz. Muhakkak ki, Allah ihsan edicilerle beraberdir.»** (31) buyurdu.

Bize Ebul - Hüseyin Ali, b. Ahmed el - Ahvazî haber verdi. Ona Ahmed b. Übeyd es - Saffar, ona Abbas b. Fazl el - İskatî, ona İbnu-Kâsip, ona İbnu-Üyeyne ona Ali b. Zeyd, ona Ebu-Nadra ona da Ebu-Said el-Huderî (R.A.) haber verdi : **«Resûlüllahdan cihadın en üstünü soruldu. Cevap olarak; zalim bir sultanın yanında söylenen hak bir sözdür.»** (32) buyurdu. Bunları söyleyen Saidin iki gözlerinden yaşlar akmaya başladı.

Üstad Ebu-Ali ed - Dekkak'dan «Görünür tarafını mücahede ile süsleyenin iç âlemini Allah (C.C.), müşahede ile güzelleştirir. Nitekim Allah (C.C.) buyurmuştur: **«Bizim uğurumuzda mücahede edenleri yemin olsun ki; yollarımıza hidayet edip iletiriz.» (33)**

Bil ki: Başlangıcında mücahede sahibi olmayan bir kimse, bilahere bu yoldan bir koku dahi alamaz.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es-Sülemî'den dinledim. O da Ebu-Osman el-Magribî'den dinledi: **«Şu yoldan mücahedesiz kendisine bir şeyin açılmasını (veya bir şeyin keşfolunacağını) sanan yanılmıştır!»**

Üstad Ebu-Ali ed-Dekkak'tan: **«Kim ki başlangıcında bir çabası yoksa onun için sonucunda istirahat etmek bahis mevzu olamaz.»** dediği dinledim.

Yine : «Onların: **«Hareket berekettir»** sözlerinin manası; zahirların hareketleri iç âlemlerin bereketlenmesini gerektirir, demektir,» dediğini duydum.

Muhammed b. Hüseyin'den, o da Ahmet b. Ali b. Cafer'den, o da Hüseyin b. Alevî'den, o da Ebu - Yezid el - Bistamî (okunuşu Bastamî) den dinledi: **«Ben on iki sene nefsimin demircisi oldum. Beş sene kalbimin aynası oldum. Bir sene ikisinin arasına baktım, gördüm ki, belimde apa-**

---

(31) Ankebut : 69.

(32) İbnu-Mace.

(33) Ankebut : 69.

çık bir ZÜNNAR (zimmî **olan vatandaşların beline bağladığı** kalınca **bir ip demektir.) Bu sefer onu koparmak için on iki sene çalıştım.** Sonra **bakıp, gördüm ki, içimde bir ZUNNAR vardır. Onun kesmesi için beş senemi sarfettim, ki, acaba nasıl keserim. Bu esnada bana keşf hali peydah oldu. Halka baktım hepsini ölü gördüm, onların üzerinde dört tekbir aldım (cenaze namazını kıldım)».**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es-Sülemî'den dinledim, o da Ebu-Abbas el-Bağdadî'den, o da Cafer'den dinledi: Cüneydden dinledim Seriyyus - Sakatî'den dinledi: **«Ey gençler topluluğu! Benim yaşıma varmazdan önce, var kuvvetinizle çalışınız. Zira o yaşa geldiğinizde benim zayıflaştığım gibi zayıflaşır. Benim kısalttığım gibi kısaltırsınız!»**

Seri hazretleri o vakitte (veya o yaşda) ibadet hususunda gencin kendisine yetişemiyecek durumda idi.

(Yine) ondan dinledim. O da Ebu - Bekr er - Razî'den, o da Abdulaziz en - Nacranî'den, o da Hasan el - Kazaz'dan dinledi:

«Şu emir (tasavvuf ilmi) üç şey üzerine bina edilmiştir: a) Ancak muhtaç olduğunda yersin, b) Ancak zorlandığın zaman uyarsın, c) Ancak zaruret anında konuşursun.»

(Yine) ben ondan, o da Mansur b. Abdullah'dan, o da Muhammed b. Hamid'den, o da Ahmed b. Hüdraveyh'den, o da İbrahim b. Edhem'den dinledi:

«Kişi altı geçiti geçmedikçe salihlerin mertebesine varamaz: 1) Nimet kapısını kapatmalı, şiddetin kapısını çamalıdır. 2) İzzet'in kapısını kapatıp zillet kapısını açmalıdır. 3) İstirahat kapısını kapatıp cehdu gayretin kapısını açmalıdır. 4) Uyku kapısını kapatıp uykusuzluk kapısını açmalıdır. 5) Zenginlik kapısını kapatıp fakirlik kapısını açmalıdır. 6) EMEL kapısını kapatıp ölüme hazırlama kapısını açmalıdır...»

Şeyh EbuAbdurrahman es-Sülemî'den, o da Mansur b. Abdullah, o da Ebu-Ali er-Ruzbarî'den dinledi: **«Sofi, beş gün (aç kaldık) tan sonra ben acıkdım dese onu pazara gitmeye mecbur edip çalışmasını emrediniz.»** (Bu ibareden gaye: Allaha götüren yolda azımların takviyesi ile zorluklara tahammül göstermektir).

Bil ki, Mücahedenin esası ve temeli, nefsi alıştıklarından ayırmak, bütün vakıalarda isteğinin hilafına zorlamaktır.

Nefsi hayırdan meneden iki sıfatı vardır : a) Şehvetlere dalması, b) Taatlardan men olunmasıdır. Havaya binip serkeşlik yaptığı zaman. Takva gemi ile durdurması gerekir. Emr olunanları yapacağı anda durup gitmezse, Hevasının hilafına sevk etmesi gerekir. Öfkelendiği zaman heyecana kapıldığında sahibine gereken onun halini gözetlemektir. Güzel ahlâkla saltanatı kırılmış bir öfkeden netice yönünden daha güzel bir mertebe yoktur. Ateşi şefkatle söndürülmüş bir öfke ne alâdır.

Ahmeklik şerbetini tatlı gördüğünde menkibelerini belirtmekten, kendisine bakanın hoşuna gitsin diye süslenmekten başka her şeyden daraldığı zaman onun bu forsunu kırmak gereklidir. Düşük kıymetini, çirkin mayesini ve pis fiilini hatırlatmak ve zilletin girdabına sokmak suretiyle (burnunu) kırmak gerektir.

Avamı halkın gayreti amelleri çok yapmaktadır. Havasın kasdı hallerin tasfiyesidir. Zira açlık ve uykusuzluk zahmetine katlamak kolay ve rahattır. Ahlâkları tedavi edip rezillerinden temizlemek gayet güç ve zordur.

Nefsin en girift afetlerinden biri de övgüyü kendisine celbetmeye meyletmektir (Amellerini güzel görmekten ve övülmeği sevmekten kaçınması gerekirdi..) Zira o kimseki nefis ondan bir yudum su (güzel bir övgü) bekler onun hatırı için nefis sahibi gökler ve yerleri kirpiklerinden birinin ucunda taşır! Bunun alâmeti : Kul (nefis sahibin) den o iş (övgi) kesildiğinde hali yine tenbellik ve hantallığa dönüşür. Meşayihden biri uzun seneler mescidinde ön safda namaz kıldı. Birgün mescide erken gelip ön safda namaz kılmasına bir mani çıktı, en son safda namazını edâ etti. Bu halden bir müddet sonraya kadar görülmedi. Neden görülmediği soruldu? **«Şu kadar, şu kadar senenin namazını kaza ederdim. Kanaatımca onları halis olarak Allah için kıldığımı sanmıyorum. Zira birgün geri kaldığımdan ötürü arka safda namazımı kaldım. Halkın beni o safda görmesinden bir mahcubiyet hissettim. Böylece bildim ki; hayatım boyunca hummalı çalışmam ancak onların görmesi için imiş! Bundan ötürü de namazlarımı yeni baştan kaza ettim.»** cevabını verdi.

Ebu-Muhammed el-Meraşi (Maraşlı) den hikaye olunur: «Azıksız ve bineksiz şu ve şu kadar sene hacca gittim. Fakat bana göründü ki; bütün o ibadetlerim riya ile karışıkmış. Şöyle ki: Validem birgün bana bir testi su getir teklifinde bulundu. Bunu getirmek nefsime pek ağır geldi. Böylece bildim ki, Hacları yapmakta nefsimin bana itaat etmesi riya içinmiş! Zira eğer nefsim sadece Allah için bunları yapsaydı. Şer'ân hak olan bir şeyi yapmak ona ağır gelmezdi.»

Yaşlı bir hatun vardı. Halinden sorulunca, cevab olarak, **«Gençlik halimde nefsimin çalışkanlığı ve bir takım hallerini görürdüm. Zannederdim ki, bunlar benim halimin güçlülüğünden ileri gelir. Yaşlandığım zaman o durumlar benden gitti. Böylece anladım ki; onlar gençlik gücü imiş, oysa ben onların manevi haller olduğunu sanmışım. (!)»**

Şeyh Ebu - Ali ed-Dekkak'dan dinledim:

«Bahsi geçen hikayeyi meşayihden kim dinlediyse o ihtiyar kanımın haline acıdı «O insaflı bir hatun idi» dedi.»

Muhammed b. Hüseyinden dinledim, o da Muhammed b. Abdullah

b. Şazandan, o da Yusuf b. Hüseyin'den, o da Zunnuni Mısrî'den dinledi:

«Cenab-ı Hak, bir kulunu nefsinin zilletine mütteli kılmasından daha yüce bir izzetle aziz kılmış değildir. Nefsinin zelilliğini bilmemek gibi büyük bir zilletle de kulunu zelil kılmamıştır!»

Ondan dinledim, o da Muhammed b. Abdullah er-Razî'den, o da İbrahim el-Havas'dan dinledi: **«(Şeriatça helâl olduktan sonra) bana zor gelip beni korkutan her nevi mücahedeyi yaptım!»**

Ondan dinledim o da Abdulah er-Razî'den o da Muhammed b. Fazl'den dinledi:

«Rahat, nefsin temenni ve koruntularından kurtulmaktır.»

Şeyh Ebu-Abdurrahmandan dinledim, o da Mansur b. Abdullah'dan, o da Ebu-Ali er-Ruzbarî'den dinledi: **«Afet, üç noktadan halkın üzerine girmiştir: a) Tabiatın sekim olması, b) Adete yapışmak, c) Sohbetin fesata gitmesidir.»** Bunun üzerine hazret'ten tabiatın sekim olması ne demektir? Cevab olarak **«Haram yemektir.»** dedi. Ben **«Adeta yapışmak ne demektir»** dedim o, **«Harama bakmak ve gıybet ile lezzetlenmek demektir.»** dedi.

Ben **«Sohbetin fesadı ne demektir»** dedim. Cevap **«Nefisde kabaran her şehvetin peşine düşmektir»** dedi.

Ondan dinledim o da en-Nasr el-Abazî'den dinledi:

«Hapishanen nefsindir. Ne zaman o hapishaneden çıkarsan ebedî rahata gireceksin...»

Ondan dinledim, o da Muhammed el-Ferra'dan, o da Ebul-Hüseyin el-Verrak'tan dinledi:

«Ebu-Osman el-Hırî'nin mescidinde ve emrimizin başlangıcında hükümlerimizin en büyüğü, bize açılanı başkasına vermek suretiyle onları nefsimize tercih etmemizdi. Belirli bir şey üzerine gecelemezdik. (İhtiyaçlarımız miktarını durdururuz fazla kalan malı çıkarıp Allah yolunda sarfederiz.) Bize kötülük yapana karşı (iyilik yaparız) nefsimiz için intikam almayız. Aksine ondan özür dileriz. Ona tevazu ederiz. Bir kimse için herhangi bir hakaret kalbimize düştüğünde kalkıp ona hizmet ederiz. O hakaret gidinceye kadar ona iyilik yaparız.»

Ebu - Hafs: **«Nefsin tamamı karanlıktır. Onun lambası sırrıdır. Lambasının ışığı tevfik (ilâhi) dir. Kim ki, onun sırrında Rabbinden bir tevfik onun arkadaşı değilse onun tamamı karanlıktır.»** dedi.

Üstad İmamı Kuşeyrî buyurdu: Ebu - Hafs **«Onun lambası onun sırrıdır»** sözünden, **«Kul ile Rabbi arasında bulunan ihlasının yeri olan sırrı kasdediyor»**

Ebu - Hafsın bu sözüyle kul bilir ki; hadiseler (ancak) Allahın kuvvet ve kudretiyle peyda olurlar, ne kendisiyle ne de kendisinden peyda olamaz. Kulun bunu bilmesinin hikmeti; her vaktinde daima gücünden

ve kuvvetinden uzak durmaklığıdır. Sonra Allahın tevfikiyle nefsinin şerlerinden korunur. Eğer tevfik ona verilmezse, ne nefsini bilmekliği ne de Rabbini bilmesi ona hiç bir faide veremez. Bu sırra binaen meşayih **«Sırrı olmayan bir kimse (Muhalefetler üzerinde) israrcıdır.»** demişlerdir.

Ebu - Osman buyurdu: **«Nefsinin herhangi bir şeyini güzel gören, nefsinin ayıbını görmez demekdir. Nefsini her halu karında itham eden ancak onun ayıplarını görmüş olur.»**

Ebu-Hafs : **«Ayıbını bilmiyen pek tezden helak olur. Zira günahlar küfrün yoludur!..»** buyurdular.

Ebu-Süleyman dedi: **«Nefsimden gelen hangi ameli güzel görmüş isem, onu ahiret azığı olarak saymam.»**

Seriyyus - Sekatî buyurdu: «Zenginlerin komşuluğundan, çarşılarda Kur'an okuyanların ihtilâtından (onlarla beraber oturup, kalkmaktan) ve saltanat sahiblerinin emrindeki alimlerin (müftüsü ve hocsı olup onların şahsına fetva veren) arkadaşlığından kaçınınız.» (34)

Zunnun-ı Mısrî : **«Fesadlık halkın üzerine altı şeyden girmiştir:**

a) Ahiret ameli hakkında niyetlerinin zaifliğidir.

b) Bedenlerinin şehvetlerine rehine olmaklığıdır.

c) Ecelin yakınlığına rağmen uzun emelin onlara galebe çalmasıdır.

d) Yaratıkların rızasını, yaratanın rızasına tercih etmeklikleridir.

e) Heva ve heveslerinin peşine takılıp peygamberlerinin sünnetini kulak ardı etmeleridir.

f) Selef-i salihinin az kayışlarını nefislerine delil edinip onların bu hususda yollarını takip edip çok olan menakiblerini (güzel gidişlerini) terketmeleridir!»

HALVET VE UZLET BAHSİ

Bize Ebul-Hasan Ali b. Ahmed b. Abdan haber verdi. Ona Ahmed b. Ubeyd el-Basrî, ona Abdülaziz b. Ebi-Hazım, ona babası, ona Bâce b. Abdullah b. Bedir el-Cühenî, ona Ebu-Hüreyre (R.A.) haber verdi: Allahın Resûlu (S.A.V.) buyurdu:

---

(34) Zengine komşu olan, onun geniş hareketini tatbik ve tâkibe kalkışır. Bu yüzden dünya ve ahiret mahcubu olur. Allah kitabını çarşılarda okuyan, onun hürmetini azaltır. Hele onu dünyalık için tuzak yaparsa— İdarecilerin fetvocılarından uzak kaçmanın hikmeti ise; çoğu kez şeriata muhalif hareket eden idarecilerden uzaklaşmayan âlim yo onlara fetva verir veya yaptıklarını ikrar eder. Bunlarfın ikisi de hatadır. «Hatacıya arkadaş olanın hata etmesinden korkulur.»

«Bütün insanların yaşayışından daha hayırlı yaşantı, Allah yolunda atının dizginine sarılıp korku veya korkutucu bir ses işittiğinde atının sırtında ölümün sanıldığı yerde ya ölümü veya öldürmeyi istiyen kişinin veya bu dağların herhangisinin başında yahut da bu derelerden herhangisinin içinde koyunlarının peşinde (dolaştığı) halde namazını kaçırmadan kılan zekatını veren ölünceye kadar Rabbine kulluk yapan kişinin yaşantısıdır. Bu insan, insanların şerrinden kurtulmuştur.» (35)

Üstad imamı Kuşeyrî : «Halvet, safvet ehlinin sıfatıdır. Üzlet, vaslet ehlinin alametlerindendir. Mürid için halinin başlangıcında hemcinslerinden uzaklaşıp üzlet etmek gerektir. Sonra sonunda Allahın ünsiyetiyle mahzuz olsun (zevklensin) diye halvete çekilmesi lazımdır.» dedi.

Kul, üzleti, ihtilata tercih ettiğinde kendisine gereken şudur: Halktan uzaklaşmasıyla **«Ben onların şerrinden kurtuldum»** şeklinde değil **«Onlar, benim şerrimden kurtuldular»** şeklinde inanmakdır. Çünkü onların kurtulduğuna inanmak, nefsinin küçültülmesi sonucudur. Kendisinin kurtulmuş olduğuna inanmak, kendisini halktan üstün telakki etmesinin neticesidir! Nefsini küçülten mütevazidir. Nefsinin herhangi bir kimseden üstün olduğunu gören mütekebbirdir!..

Rahiblerden (Dünyayı terketmiş hristiyan alimleri veya abidleri) birisi görüldüğünde kendisinden soruldu: **«Sen rahib misin?»** Cevap olarak: **«Hayır rahip değil, belki bir köpeğin bekçisiyim. Muhakkak ki, nefsim halkı ısıran bir köpektir. Onu halkın arasından, —onları rahat bıraksın diye— çıkardım!»** dedi.

Bir insan, salihlardan birisinin yanından geçti. O şeyh elbiselerini ondan korumak için topladı. Kişi şeyhden sordu: **«Neden elbiseni benden kaçırıyorsun. Elbisem pis değildir ki?»**

Şeyih : «Zannedersin ki senin elbisenin pis olduğuna hüküm ettim diyemi elbiselerimi toparladım. Yanılıyorsun. Pis olan elbisemdir, elbiselerini pisletmesin diye toparladım. Elbisem pislenmesin diye toparlamadım!..» dedi.

UZLETİN EDEBLERİ

(Üzlete çekilmezden önce) tevhid akdını, tashih edecek derecede ilimler tahsil etmekliğidir. Ta ki şeytan vesveseleriyle onu dalalete götürmesin sonra farzını edâ edecek kadar şerî ilimleri tahsil etmelidir: Ta ki emrinin binası kuvvetli bir temel üzerinde olsun.

Uzlet, hakikatda çirkin hasletlerden kaçınmak demektir. Binaen-

---

(35) Müslim, bu ibareye yakın bir ibare ile rivayet etti.

aleyh tesir, sıfatların değiştirilmesinindir. Vatanlardan uzaklaşmanın **değildir**. Bu sıra binaen **«Arif kimdir?»** denildiğinde **«(Görünürde) halk ile beraber olup (sırrıyle) Allah ile birlikte olandır.»** deddiler.

Üstad Ebu-Ali ed-Dekkakdan dinledim: **«Halk ile beraber giydiklerini giy, yediklerinden ye, (fakat) sırrın ile onlardan ayrıl...»**

Ondan dinledim: Bana bir insan gelip «Sana uzak bir mesafeden geldim» dedi. Ona «bu hadise (tasavvuf» ilmini elde etme hadisesi) mesafelerin katedilmesine bağlı değildir, seferlerin zorluklarını çekmeye bağlı değildir. Bir adım dahi olsa nefesinden ayrıl ve gel. O takdirde senin maksadın oluşur.» dedim...

Ebu-Yezidden hikaye edildi. Rabbimi (C.C.) rüyada gördüm ve sordum: Seni nasıl bulayım? Cevap: **«Nefsinden ayrıl ve gel..»**

Şeyh Ebu-Abdurrahman es-Sülemî'den dinledim. O da Ebu-Osman el-Mağribî'den dinledi. **«Halvete çekilmeyi sohbete tercih eden bir kimseye en uygunu; Rabbinin zikrinden hariç her zikri terketmek, Rabbinin rızası hariç bütün iradelerden boşalmak ve her sebebden istekli bulunan nefsin isteklerinden fâriğ bulunmaklığıdır. Eğer bu sıfatta değilse, onun halvete çekilmesi onu fitneye veya belâya sokar.»**

«Halvette tek başına kalmak, nefsin hoş kalmasının sebeblerini daha derleyicidir» denildi.

Yahya b. Muaz: **«Dikkat et: Acaba Sen halvete mi ünsiyet verirsin, yoksa onunla beraber halvette olmaklığına mı? Eğer halvete ise ünsiyetin, halvetten çıkınca ünsiyetin gider. Eğer halvetde onunla ise ünsiyetin, sahralar ve çöllerde olsun, nerde olursa olsun makamlar birdir.»** dedi.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim, o da Mansur b. Abdullah'don, o da Muhammed b. Hâmidden dinledi: Bir kişi Ebu-Bekir el-Verrakın ziyaretine geldi. Gitmek istediğinde **«Bana vasiyet eder misin»** dedi. Ebu Bekir: **«Dünya ve ahiret hayrını halvete çekilmekte ve azlıkta, dünya ve ahiret şerrini de ihtilatda ve çoklukta gördüm»** dedi.

Ondan dinledim, o da Mansur b. Abdullah'dan, o da el-Cerirî'den dinledi. El-Cerirî'den uzlete çekilmek sorulmuştu, cevab olarak:

«Halkın arasında olmaklığındır. Fakat sırrını koruyacaksın ki orada seni ondan meşgul etmesinler. Nefsini günâhlardan uzaklaştıracaksın. Sırrın Hakka bağlı olacaktır.»

«Kim ki, uzleti (halkdan ayrı yaşamayı, kalben onlarla beraber olmamayı) ihtiyar ederse Allah (C.C.) dan ona izzet gelir.» denildi.

Sehl buyurdu: Halvete çekilmek ancak helâldan yemek ile olur. Helâlden yemek de ancak Allah hakkını edâ etmekle olur.»

Zunnun-ı Mısrî : **«Halvet gibi ihlasda tesir eden bir şey bilmem»** dedi.

Ebu-Abdullah er-Remlî : **«Arkadaşın halvet olsun, yemeğin açlık,**

konuşman münacat olsun. Bu durumun, ölünceye veya Allaha vasıl oluncaya kadar devam etsin.» dedi.

Zunnun-ı Mısri : **«Halvet perdesiyle halktan perdelenen, hiç bir zaman Allah ile halkdan perdelenen gibi değil ve olmaz.»** dedi.

Ebu-Abdurrahman es-Sülemî'den dinledim, o da Ebu-Bekir er-Razî'den, o da Cafer b. Nuseyir'den, o da Cüneydden : **«Uzletin zahmetine katılmak, ihtilatın müdaratını (geçimini) yapmaktan daha kolaydır.» dedi.**

Makhul dedi : **«Eğer halkın ihtilatında hayır varsa, muhakkak ki, uzlete çekilmekte selâmet vardır.»**

Yahya b. Muaz: **«Teklik, sıddîklerin arkadaşıdır.»** buyurdu.

Şeyh Ebu-Ali ed-Dekkak'dan dinledim, o da Şiblî'den dinlemiş olduğunu söyledi : **«Ey insanlar! İflas etmekten sakınınız. İflas etmekten sakınınız! Bu feryad üzerine hazretten soruldu: Ey Eba-Bekir iflas etmenin alameti nedir?»** Cevap:

«İnsanlara ünsiyet vermek iflas etmenin alametidir!.»

Yahya b. Ebu-Kesir buyurmuştur: **«Halk ile ihtilat yapan, onlarla mudarat etmeye mecburdur. Onlarla mudarat eden onlara gösteriş ve riyakârlık yapmaya mecbur olur!»**

Harb oğlu Şüayip buyurdu : «Küfede Mâlik b. Mesudun evinde tek başına oturduğu bir zamanda huzuruna vardım. Sordum: **«Tek başına oturmak seni ürkütmez mi?»** Cevap olarak: **«Allah ile (manen) beraber olan bir kimsenin sıkılacağını sanmam»** dedi.

Şeyh Ebu-Abdurrahman es-Sülemi'den dinledim, o da Ebu-Bekir er-Razî'den, o da Ebu-Âmr el-Anmatî'den, o da Cüneydi Bağdadî'den dinledi:

«Her kim ki, dîninin selâmetde kalmasını, beden ve kalbinin rahat bulunmasını isterse, halktan uzaklaşıp uzlete çekilsin. Zira bu zamanımız, vahşet zamanıdır. Akıllı o kimsedir ki, bu zamanda tek başına yaşamayı seçer.» derdi.

Sülemî'den dinledim, o da Ebu-Bekir er-Razî'den o da Yakup es-Susî'den dinledi:

«Halktan ayrı yaşamak, (uzlete çekilmek) ancak dinde çok kuvvetli ve güçlü bulunanların işidir. Bizim gibiler için ise, halkla bir arada bulunmak (bilenlerden bilmediklerimizi öğrenmek için) daha verimli ve daha faidelidir. Zira bu takdirde biri diğerini görüp ibadete ve çalışmaya yönelir. (Tek oldukları zaman tenbelleşir. Birlikte oldular mı birinin çalışması öbürünü çalışmaya iteler) dedi. Şunları söylediğini de dinledim: Ebu-Osman Said b. Ebi Said'den dinledim, o da Ebu-Abbas el-Damaganî'den ona da Şiblî bana vasiyette bulunarak:

«Vahdete sarıl. İsmini kavmin (defterinden) sil. Ölünceye kadar kıbleye yönel.» dedi.

Şuâyip b. Harbe biri geldi. Hazret **«Niçin geldiniz?»** diye sorunca **«Seninle beraber olmak için»** dedi.

Şuâyip: **«Kardeşim! İbadette ortaklık olamaz. Allaha ünsiyet vermiyen, hiç bir şeye ünsiyet vermez!»**

Hikaye edilir ki kavimden birine: **«Seyahatinde gördüğün en acaib şey nedir?»**

Onlara cevap olarak : **«Hızır bana rastladı. Benden arkadaşlık istedi. Tevekkül halimi bozacağından korkarak (reddettim!)»** dedi.

Birine denildi ki : **«Burada ünsiyet edeceğin bir kimse yoktur.»**

«Evet vardır, dedi. Elini Musahefine uzatıp onu eteğine koydu. İşte bu dedi.»

Bunun manasını dile getiren şu şiirleri okudular.

«(Ey Rabbim!) Kitabların etrafımdadır. Yattığımdan ayrılmaz. Benim gizlediğimin şifası onlarda vardır.»

Biri Zunnunî Mısrîye **«Ne zaman bana tenhaya çekilmek doğru olur?»** diye sordu. Cevap olarak **«Nefsinden ayrı yaşamaya gücün yettiği zaman»** dedi.

İbnu-Mübarekten soruldu: **«Kalbin devası nedir?»**

«Halk ile az mülakat etmektir» dedi.

Denildi: «Allah kulunu günâhın zilletinden taatın azizliğine nakletmek istediğinde onu tenhalık ile ünsîyetdar kılar, kanaat ile zengin eder, ve nefsinin ayıplarını ona gösterir. Binaenaleyh bu durum kime verilirse ona dünya ve ahiret hayrı verilmiştir demektir.»

TEKVÂ BÂHSİ

Cenabı Hak (C.C.) El-Hucurat suresinin 12. ayetinde:

«Muhakkak ki: Allahın katında en keriminiz (şerefliniz) tekvaca en ileride olanınızdır.» buyurur.

Bize Ebul-Hüseyin Ali b. Ahmed b. Abdan, ona Ahmed b. Übeyd es-Saffar ,ona Muhammed b. Fazl b. Cabir, ona İbn-u Abdullah el-Kareşî, ona Yakup el-Amî, ona Leys, ona Mücahid Ebu-Said el-Hüderî'den rivayet ederek haber verdi:

«Bir kişi cenabı peygambere gelip: Ey Allahın Resûlu, bana vasiyetde bulun, diye talepde bulundu.» Resulullah (S.A.V.) : **«Allahın Tekvâsından ayrılma. Zira o her hayrı derleyen bir derleyicidir. Cihad et. Çünkü cihad islâmın parolasıdır. Allahın zikrinden ayrılma. Zira o senin için nurdur.»** buyurdu.

Bize Ali b. Ahmed b. Abdan, ona Ahmed b. Ubeyd ona, Abbas b. Mufazzal el-İskati, ona Ahmed b. Yunus, ona Ebu-Hürmüz haber verdi: **«Enesden dinledim derdi ki; Cenab-ı peygamberden soruldu:** Ey Allahın **Peygamberi! Muhammedin âli kimlerdir? Cevap olarak «Her** mütteki **Muhammedin âlidir.» dedi. (Tabarı Avsat'da zaif bir sened ile** rivayet **etti.)**

Öyle ise tekvâ, bütün hayırları derleyicidir. İttikanın hakikatı; Allahın taatiyle azabından sakınmaktır. Nitekim, filan zat miğferi ile korundu denıldiği gibi...

Takvânın aslı şirkten sakınmaktır. Bundan sonra da günâhlardan, bundan sonra da şüphelilerden korunmaktır. Bunlardan sonra da fazlayordu ki: Tekvânın her kısmı için bir bölüm vardır.
lıkları terketmektir. Böylece üstad Ebu Ali ed-Dekkakdan dinledim diyordu ki takvanın her kısmı için bir bölüm vardır.

Âl-i İmran suresinin 102. ayetinin **«Ey mü'minler! Gerçek tekvâya yaraştığı gibi Allah'dan korkup sakının»** tefsirinde bunun manası: **«İsyan edilmiyecek derecede Allaha itaat etmek, unutulmayacak derecede Allahı anmak ve aynı anda nankörlük yapılmayacak derecede Allaha şükretmek demektir»**

Şeyh Ebu-Abdurrahman Es-Sulemî'den dinledim. O da Ahmed b. Ali b. Câfer'den, o da Ahmed b. Asım'dan, o da Sehl b. Abdullah'dan dinledi:

«Allah'dan başka yardım eden, onun resûlünden başka delil, onun tekvasından başka azık, ve ona olan amel üzerinde sabretmekten başka amel yoktur.»

Ebu-Abdurrahman'dan dinledim: Ebu-Bekr er-Razî'den, o da el-Kettanî'den dinledi: **«Dünya, Belvâ (bela, deneme) ahiret de Tekvâ üzerine taksim olunmuştur.»**

Yine ondan dinledim. O da Ebu-Bekr er-Razî'den o da el-Cerirî'den dinledi: **«Allah ile arasında Tekvâ ve murakebeyi muhkemleştirmiyen keşf-u müşahedeye varamaz.»**

Nasr Abazî : **«Takvâ; kulun Allah'dan başka her şeyden sakınması demektir.»** dedi.

SEHL: **«Her kim ki doğru bir tekvâya varmak istiyorsa, bütün günâhları terketsin.»** dedi.

Nasr Abazî : »Takvaya bürünen dünyadan ayrılmaya müştak olur. Çünkü; Hak Teâlâ **«Elbet de ahiret yurdu, Takvâ sahibleri için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız başınıza gelmiyecek mi?»** (EL, Enam 32) buyuruyor.

Bazıları : **«Takvâda oluşan bir kimseye Allah (C.C.) dünyadan yüz çevirmeyi kolaylaştırır.» dedi.**

Ebu-Abdullah ER-RÛZBARÎ dedi: **«Takva, seni Allah'dan uzaklaştırandan uzaklaşmaktır.»**

Zinnun-ı Mısrî dedi: **«Mütteki o kimsedir görünür tarafı muarezelerle, iç âlemi de illetlerle kirlenmez. Allah ile duruşu ittifak duruşudur.»**

Muhammed b. Hüseyin'den, o da Ebul-Hasan el-Fârisi'den, o da İbn-i Ata'dan dinledi:

«Takvanın zâhir ve bâtini var. Zahiri çizilen hududlar ve sınırları korumak, bâtini niyyet ve ihlâsdır!»

Zünnun-i Mısrî buyurdu: **«Ancak kalbleri Takvâya yönelen ve zikirden neşe alanlarla rahat yaşanabilir. Yakînin ruhuna ve güzelliğine sükunet edilir. Tıpkı süt çağındaki çocuğun anne kucağında saknileştiği gibi...»**

Kişinin takvâlı oluşuna üç şeyle delil getirilir: 1) Elde edilmiyende güzel bir Tevekkül, 2) Elde edilende güzelce rıza göstermek, 3) Fevt olana karşı güzelce sabretmektir.»

Habibin oğlu Talk : **«Takva Allahın azabından korkarak Allah'dan gelen bir nur üzere Allahın taatıyle amel etmektir.»** derdi.

Şeyh Ebu-Abdurrahman Es-Sülemî'den dinledim. O da Muhammed el-Ferrâ'dan dinledi: Ebu-Hafs'dan hikaye etti:

«Takvâ ancak katıksız helâl ile elde edilir!»

Es-Sülemî'den dinledim, o da Ebu-Bekr er-Razî'den, o da Ebul-Hüseyin Ez-Zencanî'den dinledi:

«Kimin sermayesi takvâ ise onun kârını vasıflandırmaktan diller âciz kalır.»

El-Vasıtî dedi ki: «Takvâ; kişinin takvâsından yani takvâsını görmekten ve dolayısıyla böbürlenmekten sakınması demektir. Mütteki, İbn-i Sirin gibisidir. Hazret kırk tulum yağ satın aldı. Hizmetçisi bir tulumdan ölmüş bir fare çıkardı. İbn-i Sirîn; **«Hangi tulumdan fareyi çıkardın»** diye sorunca hizmetçisi **«bilmem»** dedi. Bunun üzerine İbn-i Sirîn bütün o yağları döktü.

Ebu - Yezid El - Biştamî gibisidir. Hemedanda kuş yemi sattı. Birazı kaldı. Bistama döndüğünde yemliğin arasında iki karınca buldu dönüp onları Hemedana bıraktı. (Dikkat bunlar özel hallerdir. Mekisunaleyh olamaz.)

Ebu - Hanife'nin borçlusunun ağacının gölgesinde oturmadığı hikaye edilir. (*) Derdi ki: Haber de varid olmuştur: «Her borç ki sahibine herhangi bir menfaat sağlarsa o faizdir.»

(*) «Her borç ki, alacaklıya bir menfaat temin etmiştir o faizdir» hadîsi şerifi dikkate alınmıştır.

Ebu - Yezid bir arkadaşıyla, sahrada elbisesini yıkadı. Arkadaşı **«Elbiseyi bağ duvarına asalım.»** Ebu - Yezid **«Hayır halkın bağ duvarına kazık çakma.»**

Arkadaşı : **«O halde ağaca asalım?..» «Hayır. Astığımız takdirde dalları kırar.»** Arkadaşı : **«Otların üzerine serelim?»** Ebu - Yezid : **«O, hayvanların yiyeceğidir onların yiyeceklerini örtemeyiz»** deyip sırtını güneşe çevirdi. Sırtında bir tarafı kuruyunca öbür tarafını çevirdi. Onu da kurtuncaya kadar güneşe karşı durdu.

Denildi: Ebu - Yezid, bir gün Camiiye girip bastonunu yere dikti. Bastonu düşüp yanındaki bir ihtiyarın yere çakılmış bastonunu düşürdü. Şeyh eğilip bastonunu aldı. Bundan ötürü Ebu - Yezid ihtiyarın evine kadar gidip helallık istiyerek dedi: **«Senin eğilmenin sebebi benim kusur edişim idi.»**

Ütbetül - Gülam, kış mevsimi bir yerde ter dökerek göründü. Bunun sebebi kendisinden sorulduğunda cevap olarak: **«Burada Rabbime isyan ettiğim için!»** dedi...

Ne gibi bir günâh yaptın diye sorulduğunda, şu duvardan bir parça kil çekip misafirim onunla elini yıkadı. Halbuki sahibinden helâllık da dilemedim dedi.

Edhem oğlu İbrahim dedi : **«Beytül - Makdısta müallak taşın altında bir gece yattım Gecenin bir vaktinde iki melek indi. Biri diğerine «Burada bulunan kimdir?»** Arkadaşı : Edhem'in oğlu İbrahim'dir. Soran : **«Allahca derecelerinden birisi düşürülen İbrahim midir?»** Öbürü: **«Neden?»** Beriki : **«Çünkü O Basrada hurma satın aldı. Bakkalın hurmalarından bir hurma onun hurmaları üzerine düştü. Geri vermedi!»**

İbrahim der ki: Basra'ya gittim. O kişiden hurma satın aldım. Onun hurmaları üzerine bir hurma attım. Dönüp Kütse geldim. Taşın altında geceledim. Gecenin o vakti olduğunda baktım ki o iki melek gökten indiler. Biri öbürüne **«Burada bulunan Kimdir?»** Arkadaşı : **«Edhemin oğlu İbrahim»** Soran : **«Allah tarafından makamı geri verilen ve derecesi yükselen İbrahim mi?»** dedi.

Denildi : Takvânın çeşitleri vardır: a) Avam-ı halk için şirkten takva, b) Hevas için günâhlardan takvâ, c) Veliler için fiillerle tevessül etmekten takvâ, d) Peygamberler için, fiillerin nisbetinden takvâdır. Zira peygamberlerin takvâsı ondan onadır.»

Emirül - Mü'minin Ali (R.A.) den : **«Dünyada halkın efendileri cömertlerdir. Ahiret de ise takvâ sahibleridirler.»**

Ali b. Ahmet El - Ahvasî bize, ona da Ebu - Hürseyin el - Basrî, ona da Büşr b. Musa ona da Muhammed b. Abdullah el - Mübarek, ona da Yahya b .Eyyup ona da Übeydullah b. Rahu ona da Ali b. Yezid, ona da Kasım, ona da Eb-i Ümame, ona da Resûlüllah (S.A.V.) :

«Her kim ki herhangi bir kadının güzelliğine baktığında ilk bakışda gözünü kapatırsa, Allah (C.C.) ona öyle bir ibadet yaratır ki o ibadetin tadını kalbinde bulur.» (36)

Ben Muhammed b. Hüseyinden, o Ebu - Abbas Muhammed b. Hüseyin'den, o Muhammed b. Abdullah el - Fergânî'den dinledi :

«Cüneyd, Ruveym, el - Cerirî ve İbn-i Ata ile beraber oturduğu bir anda şunları söyledi:

«Kurtulan ancak doğru sığınma ile kurtulmuştur. Nitekim Cenab-ı Hak buyurmuştur :

«(Tebük savaşından dönerken harbe iştirak etmedikleri için gelip özür belirten ve tevbe edenlerden sayılmayıp) geri bırakılan üç kişiyi (Ensardan Kâb b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye ve Merare b. Rabi'i) de Allah bağışladı. Çünkü o derece bunalmışlardır ki, yer yüzü bütün genişliği ile onlara dar gelmiş vicdanları da kendilerini sıkmıştı ve Allah'dan kurtuluşun ancak Allah'a sığınmakta olduğunu anlamışlardı...» (37)

Rüveym : «Kurtulan ancak takva doğruluğu ile kurtulmuştur. Zira Cenab-ı Hak : Allah, tekva sahiblerini imanları sebebiyle kurtuluşa erdirir (38) buyurmuştur.» dedi.

El - Cerirî : **«Kurtulan ancak vefayı gözetmek sayesinde kurtulmuştur. Nitekim Hak Teâlâ : Onlar ki, Allahın tevhid ahdini yerine getirirler verdikleri sözü bozmazlar (!)» buyurmuştur»** dedi.

İbn-i Ata : «Kurtulmuşlar ancak Allah-ü Teâlâ'dan olan heyaları (utanmaları) sayesinde kurtulmuşlardır. Nitekim Allah-ü Teâlâ: **Bilmiyor mu ki, Allah görür..** Buyurmuştur» dedi.

Üstad el - imam da: «Kurtulan ancak hüküm ve kaza ile kurtulmuştur. Nitekim Hak Teâlâ buyurmuştur: **Şüphesiz ki, Kendilerine bizden saadet sebket etmiş olanlar, işte bunlar, cehennem'den uzaklaştırılmışlardır.** (39) buyurdu» dedi.

Yine Kuşeyrî hazretleri buyurdu: «Kurtulan ancak kendisi için daha önce Allahca yapılan «SEÇKİNLİK» sayesinde kultulmuştur. Nitekim (Allah Celalühû) buyurmuştur: **«Onları seçtik ve kendilerini doğru yola ilettik.» (40)**

---

(36) Ahmed b. Hanbel.

(37) Et-Tevbe: 118.

(38) Ez-Zümer: 61.

(39) Er-Râd: 20.

(40) El-Enbiya: 101.

VARA (HARAMDAN SAKINMAK) BAHSİ

Bize Ebu - Hüseyin Abdurrahman b. İbrahim b. Muhammed b. Yahya el - Müzekkî haber verdi. Ona Muhammed b. Davud b. Süleyman ez - Zâhid, ona Muhammed b. Hüseyin b. Küteybe, ona Ahmed b. Ebi - Tahir El - Horasanî, ona Yahya b. İzâr, ona Muhammed b. Yusuf el - Feryabî, ona Süfyan, ona el - Acleh, ona Abdullah b. Berîde, ona Ebu - Zerr, ona da Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu:

«Kendisini enterese edip ilgilendirmeyeni terketmek, kişinin güzel müslümanlığındandır.» (41)

Üstad el - İmam el - Kuşeyrî (Allah kendisinden razı olsun) buyurdu:

mektir.»

«VARA' (haramdan sakınmak, iffetli olup) şübheli şeyleri terket-

İbrahim b. Edhem'de şöyle buyurdu:

«VARA' her şübheliyi terk etmendir. Bu da, fuzuluları terk etmektir.»

Eb-u Bekir Es - Sıddîk (R.A.) : **«Haramın herhangi bir babına gireceğiz korkusundan biz helâldan yetmiş bab terkederdik...»** buyururdu.

Allahın Resûlü (S.A.V.) Ebu - Hüreyreye hitaben **«VARA' sâhibi ol. Bu takdirde de sen insanların hepsinden daha ibadet edici olursun!»** buyurmuştur. (42)

Ebu - Abdurrahman Esselemîden dinledim. O da Ebu Abbas El - Bağdadi'den, O da Câfer b. Muhammed'den, O da Cüneyd-i Bağdadî'den, O da Seriyyus - Sakati'den dinledi : **«Vara ehli zamanında dört (sınıf) idi.** a) Hüzeyfe el - Merâşî, b) Yusuf b. Esbat, c) İbrahîm b. Edhem, d) Süleyman el - Havvas'tır. **Bu zevât, VARA' baktılar. Emirler onlara dar gelince (yani kazançlarında israrla helâli aradıklarından) aza sığındılar.»**

Serrîden dinledim. O da Ebu - Kasım ed - Dımeşkî'den, O da Şiblî'den dinledi:

«Vara' demek, Allah'dan başka her şeyden sakınmak demektir.»

Ondan dinledim: Bize Ebu - Câfer er-Razî, Ona da Abbas b. Hamza, Ona Ahmed b. Ebul - Havarî, Ona da İshak b. Halef haber verdi : **«Mantık (Konuşma) da vara' etmek, altın ve gümüşdek ivara'dan, daha şiddetlidir, (daha zordur ve daha kâmildir) Riyaset ta zahidlik (isteksizlik) göstermek, altın ve gümüşe de zahitlik göstermekten daha zordur. Çünkü altın ve gümüşü riyaseti, elde etmek için verip harcarsın...»**

---

(41) Tirmizî, İbn-i - Mace.

(42) Beyhakî zaif bir senedle süabil imanda zikretti.

Ebu - Süleyman Ed - Darane «Vara' zâhidliğin ilk kademesidir (Zira zâhidlik katıksız helâli bırakmaktır. Vara' ise şübhelileri terketmektir.) Nitekim Kanaat Rızânın bir tarafı olduğu gibi... (Zira Kanaatkâr bir kimse, Allahın açmış olduğu hayra kanaat eder. Rıza sâhibi ise, Haktan gelen her şeye razı olur. İster lehinde olsun ister âleyhinde olsun..» dedi.

Ebu - Osman : **«(Allah katında) Vara'ın sevabı, (ahirette) hesabın hafiflenmesidir.»** (Çünkü vara' sâhibi' dünyâda nefislerini hesaba çekmişlerdir) dedi.

Yahya b. Müaz : **«Vara' tevil etmeksizin ilmin çizdiği hududda durmaktır»** dedi.

Muhammed b. Hüseyin, Hüseyin b. Ahmed b. Câferden dinlediğini söyledi. O da Muhammed b. Davud DİNAVERÎ'den, O da Abdullah b. Cellâ'dan dinledi : «Öyle kimseyi tanırım ki, otuz seneden beri Mekke'de ikamet ettiği halde zemzem suyundan ancak kabı ve ipi ile çekerse içiyor. Mısır (veya herhangi bir şehir) den celbedilen yemekten yemez.»

Yine ondan dinledim derdi ki, Ebu - Bekir - Er - Râzi'den dinledim, O da Ali b. Musâ Et - Tahritî'den dinledi: «Abdullah b. Mervânın (Cebin) den bir dirhem, kirli bir kuyuya düştü. Onüç Dinar vererek o bir dirhemi çıkarttı. Bu husus kendisinden sorulduğunda şu cevabı verdi: O dirhemin üzerinde Allah'ın ism-i Şerifi yazılı idi!» .

Ondan dinledim; o da Ebu - Hasan El - Farısî'den, O da İbn-i Alevîyye'den, O da Yahya b. Muaz'dan dinledi: **«Vara' iki çeşitdir:**

1) **Zahirde olan vara'dır. Bu da ancak Allah iâin harekete geçmektir.**

2) **Batında olan vara'dır. O da Kalbine Allah'dan başkasının girmemesidir.»**

Yahya b. Müâz : **«Vara'ın incesine dikkat etmiyen, âtanın (verginin) büyüğüne varamıyacağı, muhakkakdır.»** dedi.

Denildi: **«Din hususunda dikkatli ince olanın kıyametde Kadr-u Kıymeti büyük olur.»**

İbn-u Cellâ, **«Fâkirliğin (sülûkun) de beraberinde takvâ olmayan bir kimse kesin ve katıksız haramı yenmiştir.»** buyurdu.

Yunus bin Übeyd buyurdu : **«Vara, her şübheden çıkmak ve her lahza nefsi hesaba çekmektir.»**

Süfyanî Sevrî dedi : **«Vara'dan daha kolayısını görmedim** (o da) **Nefsini gıdıklayanı bırakmalıdır.»**

Mârufı Kerhî: «Zamedip yermekten dilini koruduğun gibi, öğmektense korumandır vara...» buyurdu.

Büşr b. Hâris buyurdu: «Amellerin (nefse) en şiddetlisi üçtür: a) Yoksullukta cömertlik, b) Tenha'da vara (takvaya) yapışmak, c)

Kendisinden hem korkulan hem de ümid edilenin yanında hakkı söylemektir.»

Denildi ki: Büşr-i Hafinin kızkardeşi imam Ahmed b. Hanbelin yanına gelip, «Damlarımızda ip eğiririz, Zâhirelilerin (c günkü idarecilerin malhasıdır) Şemadanları yanımızdan geçip gider. Işığı bize isabet eder. Acaba o ışıkların önünde ip eğirebilir miyiz?» diye sorunca İmam-ı Ahmed : **«Allah seni affetsin, sen kimsin?»** Cevap : **«Ben Büşr-i Hafi'nin kızkardeşiyim!»** Bu cevap üzerine İmam Ahmed ağlayıp şunları söyledi : **«Sizin aranızdan (ailenizden) doğru takvacı çıkar. O ışığın önünde ip eğirme...» (43)**

Ali El - Attar buyurdu : «Basrada bir sokaktan geçtim. Gördüm ki, ihtiyarlar oturdukları halde gençler oynuyorlar. Bunun üzerine: **(Ey gençler!) Şu ihtiyarlardan utanmaz mısınız?** dediğimde onların aralarından bir genç: Bu ihtiyarların varâi azaldığından heybetleri de azaldı!..

Denildi: Dinarın oğlu Mâlik Basra'da kırk sene durdu. Bir defa ne kuru ne de yaş hurmalarından yemek kendisine nasip olmadı. Tatmadan ölüp gitti. Yaş hurma faslı kapandığında Basralılara, **«Ey Basralılar! İşte karnım ondan bir şey ne eksildi, ne de arttı. Sizin de üzerinize bir fazlalık gelmedi.»** derdi.

İbrahim bin Etemden soruldu : **«Neden Zemzem suyundan içmiyorsun?»**

Cevap olarak: **«Eğer su çekmek için bir kovam olsaydı. Zemzem suyundan içerdim!»** dedi.

Üstad Ebu - Dekkak'tan dinledim : **«Hâris el - Muhasibî elini şübheli bir yemeğe uzattığında parmağının başında bir damar atardı onunla o yemeğin helâl olmadığını bilirdi.»**

Yine dedi : «Bişir el - Hafî bir davete çağrıldı. Önüne yemek getirildi. Elini uzatmak istediğinde eli uzanmadı. Bu durumu üç defa yaptı. Onun bu durumunu bilen biri dedi : Onun eli şübheli yemeğe uzanmaz. Bu davet sahibi bu pirifâniyi çağırmasaydı olmaz mıydı?»

Biz Ahmed b. Muhammed b. Yahya es - Sofî'den, Abdullah b. Ali b. Yahya et - Temimî'den, o da Ahmed b. Muhammed b. Salim'den dinledi:

«Sehl bin Abdullah'dan saf helâldan sordular. Cevap olarak buyurdu: Öyle bir şeydir ki, orada Allaha isyan edilmez.»

Sehl buyurdu: **«Saf helâl, odur ki, orada Allah unutulmaz...»**

Hasan-ı Basrî, Mekke'ye geldi. Hz. Ali'nin evladından bir gencin arkasını Kâbe'ye dayatıp halka vaz-u nasihat ettiğini gördü. Onun yanın-

---

(43) İmam Ahmed, burada soranın hâline göre fetva vermiştir. Yani takvıya kaçmıştır. Aksi takdirde o ışıkda eğirmekte şerân mahzur yoktur. (Bak. Kadı Zekeriya şerhine sahife 159, cilt 3.) Mütercim.

da durup sordu : Dinin aslı nedir? Vara (takva) dır. Dinin afeti nedir? Tamahkarlıktır. Bu cevap karşısında Hasan ondan hayret etti...

Hasan buyurdu : «Riyadan halis bulunan varadan bir zerre miskalı elde etmek, bin oruç ve namazdan daha hayırlıdır.»

Cenab-ı Hak, Kulu Musâ (A.S.) a vahyederek buyurdu: **«Mânen bana yaklaşanlar zühd-ü takva ile yaklaşıp aldıkları mesafeyi, hiçbir amelleri ile alamazlar.»**

Ebu - Hureyre (R.A.), **«Yarın Allahın Celisleri (yakınları) VARA' (takva) ve zühd ehli olacaklar.»** dedi.

Sehl bin Abdullah : **«Beraberinde vara omayan bir kimse filin başını yese de doymaz.»** dedi.

Denildi : **«Ganimet malından Ömer b. Abdülazize bir parça Misk getirildiğinde burnunu kapattı ve buyurdu: Bu Misk'in ancak kokusundan istifade edilir. Ben tek başıma bundan istifade edip Müslümanlar istifade etmezse bu durum hoşuma gitmez.»**

Ebu - Osman el - Hiri'den sordular: VARA' nedir?

— Ebu - Salih Hamdun can çekişen bir dostunun yanında idi. Kişi öldü. O ölür - ölmez Ebu - Sâlih lambayı üfleyip söndürdü. Neden bunu yaptığı sorulduğunda, **«Şu ana kadar lâmbada bulunan yağ onun idi. Şimdiden sonra mirascıların malı oldu. Bu yağdan başka bir yağ getirin ki, lâmba yansın! dedi.»**

Kahmes buyurdu : **«Bir günâh işledim kırk seneden beri onun için ağlıyorum. O günâh da şudur: Bir kardeşim benim ziyaretime geldi. Onun için bir kaç para verip kızartılmış bir balığı satın aldım. Yemekten sonra komşumdan izin almadan helal ettirmeden duvarından biraz çamur (kil) lıp onunla misafirim elini yıkadı...»** Denildi.

Kirada oturan bir zat, mektup yazdı. Onu evin duvarından alacağı toprakla mürekkebini kurutmak istedi. Bu esnada evin kira olduğunu hatırladı. Sonra bu toprağın kıymetsiz olduğu kalbine geldi. Kitabı toprak ile kuruttu. Bu esnada gayipden bir ses : **«Toprak bir şey değildir deyip onu azımsayan, yarın (kıyamet) da hesabın uzunluğundan başına geleni bilecektir!»**

İmam Ahmed b. Hanbel Mekkede bir bakkalın yanına kazanını rehin bıraktı. Kazanını kurtarmak istediğinde, bakkal iki kazan getirip hangisini istersen al dedi. İmam Ahmed: **«Hangisi kazanım olduğunu bilmiyorum. Öyle ise o da senindir. Paralar da senin olsun»** Bakkal : Seninki işte şudur. Fakat sizi denedim. Dedi ise de. İmam **«Artık almam»** deyip ayrıldı ve kazanını götürmedi.»

Denildi ki : «İbn-i Mübarek, kıymeti çok olan bir hayvancağızı otlamaya salıverip öğle namazına durdu. Hayvan devlet çiftliği bulunan bir köyün ziraatında otladı. (Namazdan sonra) bunu bilen İbn-i Müba-

rek hayvanı bıraktı (kim götürürse ona helâl etti) ve bir daha ona binmedi.»

Denildi : İbnul-Mübarek, âriye olarak alıp sahibine iade etmediği bir kalemi geri vermek için tâ Merve'den Şama geldi. En - Nâhaî, bir hayvan kiralamıştı. Kamçısı elinden düştü. İnip hayvanı bağladı. Dönüp geldi kamçısını aldı. Kendisine; **«Eğer hayvanı kamçının düştüğü yere çevirip gelseydin sana daha kolayı olurdu denildiğinde»** cevap olarak; **«Ben şöyle gitmek (gittiği istikameti göstererek işaret etti) için kiraladım ters istikamet için değil...»**

Ebu - Bekr ed - Dekkak buyurdu : **«Beni - İsrail Çölünde onbeş gün yolu şaşırıp durdum. Yolu bulduğum zaman, bir asker beni karşılayıp bir yudum su içirdi. Onun katıldığı, kalbimin üzerine geri geldi (gerildi). Ondan ötürü otuz sene elem çektim.»**

Denildi : «Rabia el - Adaviye, Sultana aid fenerin ışığında iç gömleğinin bir yanını dikti. Bundan ötürü bir zaman kalbinin huzurunu kaybetti. Tâ ki, bu durumu hatırlayıncaya kadar o zaman diktiği gömleğini yırttı. Bundan ötürü de kalbini buldu. (Yani huzura kavuştu). Süfyanı Sevrî rüyada görüldü. İki kanatı vardı cennetde onlarla bir daldan öbür dala uçardı.

Kendisinden **«ne ile bu dereceye vardın?»** diye soruldu. VARA' ile dedi...

Hasan bin Ebi - Sinân, Hasan (Basrî) in arkadaşlarının yanında durup sordu : **«Size en fazla ağır gelen nedir?»** Onlar : **VARA'** Ebi Sinan: **Ondan bana daha hafif gelen bir şey yok.** Onlar: **Nasıl?** Ebi Sinan: **Tam kırk seneden beri sizin nehrinizden kana kana su içmedim...»**

Hasan b. Ebi - Sinân yatarak uyumazdı. Semiz eti yemezdi. Altmış seneden beri soğuk su içmezdi. Ölümünden sonra rüyada görüldü. Kendisinden: **«Allah sizin için ne gibi bir muamele reva gördü?»** Sorulduğundan, **«Hayrı yaptı. Ancak, ariye alıp sahibine geri vermediğim bir iğneden ötürü cennete girmekten hapsedildim»** dedi...

Abdulvahid b. Zeydin bir hizmetçisi vardı. Uzun seneler hizmetinde bulundu. Hazret kırk sene ibadet etti. Başlangıçta ölçekçi idi. Öldüğünde rüyada görüldü. Kendisinden; **«Allah size neyi yaptı.»** sorulduğunda cevap olarak, **«Hayrı bana verdi. Ancak ben Cennetten hapis olundum. Sebebi de: Kırk senede ölçtüğümün tozunun aleyhime belirmesidir!.»**

Hz. Meryemin oğlu Hz. İsâ (A.S.) bir mezarlığın yanından geçti. Bu kabristandan bir kimseyi çağırdı Allah'da onu diriltti. İsâ (A.S.) : **Sen Kimsin? Ölü; ben halkın yükünü taşıyan bir hamaldım. Bir insana odun taşırken, dişlerimi temizlemek için bir kürdan kırdım. Öldüğümden bu yana onun hesabını vermekteyim...»**

Ebu - Said el - Harraz, VARA' hakkında konuştu. Abbas bin Mehdî Ebi - Saidin yanından geçerken şunları söyledi:

«Ey Eba - Said! Utanmaz mısın Ebu - Devânıkın damının altında oturursun. Zübeydenin gölünden su içersin, kalp paralarla muamele edersin (bütün bunlara rağmen) vara'dan bahsedersin!..»

ZÜHD BAHSİ

Bize Cürcan (İranda bir şehirdir) Yusufun oğlu Hamza Es - Sehmî, ona Bağdad okutucusu, Ebul - Hasan, Übeydullah b. Ahmed b. Yakup, ona Muşaci oğlu Câfer, ona İsmail oğlu Zeyd, ona Hışam oğlu Kesir, ona Hişam oğlu Hakem, ona Said oğlu Yahya, ona Ebu Ferve ona, Sahabî Ebu - Hallad (R.A.) rivayet etti : Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu: **«Kişiye dünya hakkında zahidlik yapmak ve vaz-u nasihat hususunda verildiğini gördüğünüz zaman ona yaklaşınız. Çünkü O, HİKMETİ telkin eder.»** (44)

Üstad el-İmamı Ebu - Kasım buyurdu : Halk ZÜHD'in tefsirinde değişik görüşler belirtmişlerdir. Kimisi, şöyle demiştir: «ZÜHD haramdadır. Çünkü helâl Allah tarafından mübah kılınmıştır. Binaenaleyh Allah bir kuluna helâl bir malı nimet olarak verdiğinde, o nimet karşılığında ondan şükretmesini istediğinde, o adamın o malı kendi isteğiyle terketmesi ile izninin hakkıyle yanında tutması arasında hiç fark yoktur.

Kimisi de şöyle dedi : «Haramda zühd yapmak vacibdir. Helâlda ise fazilettir. Zira kul sabırlı olduğu, Allahın kendisine taksim buyurduğuna razı bulunduğu ve elindekiyle kanaat ettiği halde malın azlığı, fazlalığından ve dünyâya daldığından daha iyidir. Çünkü Hak Teâlâ (Celle Celâlühü) halkı şu ayeti celile ile dünyâda zühde davet etmiştir : **«Deki; Dünya metai azdır. İttika edene ahiret daha hayırlıdır.»** (Nisa : 77) Bu ayet gibi dünyâyı zemedip yeren ve ondan kaçıran daha nice ayetlerle zühde davet eder?.

Kimisi de şöyle der : **«Kul, malını taatda sarfettiği, sabırlı olacağını bildiği ve zorluk zamanında şeriatin yasakladığından çekindiği zaman, Onun helâl maldaki zâhidliği daha tam olur.»**

Kimisi de : «Kul için zorlukla helâlı terketmemek, muhtaç olmadığı fazlalıkları istememek ve taksimatı gözetlemek uygun düşer. Eğer Allah (sübhanehü) ona helâlinden bir mal ihsan ederse, Allaha şükreder. Eğer yetecek kadarında durdurursa, malın fazlasını aramak için zor-

---

(44) İbnu-Mace rivayet etti.

lamaya girişemez. Öyle ise fâkir **kimseye sabır,** helâl mal sahibi kimseye de şükür etmek daha uygundur» demiştir.

ZÜHD'in manası hakkında konuştular: İsmail el - Ezdî zühdin manasında şunları söylemiştir: Bize el - İsfenci imrân bin Musâ, ona Ed - Durkî, ona Veki', ona Sufyanî sevrî söyledi:

«Dünya hakkındaki, Zühd, emeli kısaltmaktır. Bu zühd, Kaba yemekleri yemek ve abâ giymekle değildir.» Ondan dinledim derdi: Said b. Ahmed'ten, O da Abbas b. İsam'dan O'da Cüneyd-i Bağdadî'den Oda Seriyyus-Sakati'den dinledi:

«Cenab-ı Hak, Veli Kullarını dünyâdan menetmiştir. Seçilmiş kullarından onu tutmuştur. Sevgisine sahib olanların kalblerinden çıkarmıştır. Çünkü hazreti Allah dünyâyı onlara uygun görmemiştir.»

Denildi ki: ZÜHD şu ayetten alınmıştır: **«Tâ ki elinizden kaçan için üzülmeyesiniz. Ve size verilenden ötürü de (çılgınlık sevinci ile) sevinmeyiniz.»** (46) Binaenaleyh Zahid, dünyânın hiç bir varından ötürü sevinmeyeceği gibi hiç bir yokundan dolayı da üzülmeyecektir. Ebu - Osman dedi: «Zühd odurki, dünyâyı terk ettikten sonra o dünya kimin eline geçeceği seni ilgilendirmeyecektir.» Ustad Ebu - Ali Ed - Dekkak'dan dinledim: **«Zühd, dünyâyı olduğu gibi bırakmandır. Demiyeceksin; orada «dünyada) bir tekyehane inşa edeyim. Veya, (onunla) bir mescid tamir edeyim.»** (yani nefsinin hoşuna gideni terk edeceksin).

Yahya b. Muaz dedi : «ZÜHD, mülk ile Cömertliği, sevgi ise ruh ile cömertliği miras olarak verir (gerektirir).»

İbn-i Cellâ: «Zühd, zeval gözüyle dünyâya bakmaktır. Gözünüzde dünyâ küçük görünsün ve ondan yüz çevirmeniz kolay olsun diye böyle bakmalısın.» dedi.

İbn-i Hafif de diyor ki: **«Zühd'ün alameti, mülkten çıkışta rahat bulmaktır.»**

Yine buyurdu : **«Zühd, kalbin sebeblerden boşanmak, elleri mülklerden silmektir.»**

Denildi : **«Zühd, nefsin zorlamadan dünyadan yüz çevirmesidir.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman Es - Sülemî'den, o da En- Nasrâbazî'den dinledi : **«Zâhid, dünyâda, ârif, ahirette gâib (az)dir.»**

Denildi : **«Zahidliği doğru olana, dünyâ ister - istemez gelir.»**

Bu sırra binaen denildi: **«Eğer gökten bir serpuş düşerse, muhakkak onu istemiyenin başının üzerine düşecektir.»**

Cüneyd-i Bağdadî buyurdu: «Zühd, elin boşaldığı şeyden (sevgisinden) kalbin boşalması demektir.»

Ebu - Süleyman ed - Daranî buyurdu : **«Yün (giysisi), zühdün ala-**

---

(46) El-Hadid, 23.

metlerinden bir alamettir. Binaenaleyh zâhidin kalbinde beş dirhemin isteği olduğu halde üç dirhemlik bir elbiseyi giymesi uygun düşmez.»

SELEF ZÜHD (İN HAKİKAT VE SEBEBLERİ) HAKKINDA İHTİLAF ETMİŞLERDİR

Süfyanî Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İsâ b. Yunus ve başkaları «Dün**yâdaki Zühd, ancak emelin kısaltmasıdır.»** dediler. Onların bu dediği (ıstılahda) zühdün alametlerinden, zühde teşvik edici manalar ve gerektiren sebeblerden olduğuna hâml edilir.

Mübarekin oğlu Abdullah buyurdu: **«ZÜHD, Fakirliğin sevgisiyle beraber Allaha güvenmek demektir»** Şâkiki Balhî ve Yusuf b. Esbat da böyle, dediler. Bu da zühdün alametlerindendir. Zira kul ancak Allah'a olan güvenci sayesinde zühde güç getirir.

Abdülvahed b. Zeyd buyurdu: **«Zühd, dinar ve dirhemi terketmek demektir.»**

Ebu-Süleyman Daranî; **«Zühd, insanı Allahın zikrinden gâfil edeni terketmek demektir.»**

Muhammed bin Hüseyin'den, o da Ahmed bin Ali'den, o da İbrahim bin Fâtik'den, o da Cüneyd'den dinledi. Rüveyim Cüneydden Zühdün mânasını sordu. Cevap olarak: **«Dünyayı küçümsemek ve eserini kalbten silmek demektir.»** dedi.

Seriyyus Saketî buyurdu: **«Zâhid nefsinden yüz çevirdikçe, ârif ise nefsiyle meşgul oldukça manevî hayatı durulmaz.»** Yani Zâhid dünya şehvetlerine düşmemek, ârif de Allahı bırakıp nefsiyle meşgul olmamak şartıyle sade bir hayata kavuşurlar.

Cüneyd-i Bağdadî'den zühdün manası soruldu; cevap olarak: **«Elini mülkden, kalbini verdiğine karşı minnet etmekten boşaltman demektir,»** dedi.

Şiblî'den zühdün manası sorulduğunda cevap olarak; Allah'dan başka her neki, varsa hepsinden zahid olmak demektir dedi. Yahya bin Muaz dedi : **«Bir kimsede üç haslet olmadıkça zühdün hakikatına varamaz: a) Alâkasız amel, b) Tamâsız söz, c) Riyasetsiz izzettir.**

Ebu - Hafs buyurdu: Zühd ancak (katıksız) helâlda olur. Dünyâda ise (katıksız) helâl yok. Öyle ise zühd de yoktur.

Ebu - Osman buyurdu: **«Muhakkak ki, Allah zâhide isteğinden üstün, rağiba isteğinden az ve müstekime isteği doğrultusunda veriyor.»**

Yahya bin Muâz dedi: **«Zâhid, sana sirke ile hardalı, ârif ise misk-u anberi koklatır..»**

Hasan el - Basrî dedi: **«Dünyadaki zühd, hem dünyâ ehlinden hem de dünyada bulunanlardan buğzetmektir.»**

Bazılarından dünyâdaki, Zühd nedir? Sorulduğunda, dünyadakini dünyadakine bırakmak demektir dedi.

Biri Zinnunî Mısri'den sordu : Ne zaman dünyâda zahid olabilirim? Zinnun: **«Nefsinde zâhid olduğun zaman»** dedi.

Muhammed bin Fazil dedi: Zâhidlerin İSARİ (başkasını nefsine tercih etmesi), zenginlikleri çağında, FÜTYANIN (Fütuvet, Manevî derecelerden bir derecedir. Bu dereceye varanlara fütyan denir) İsâri muhtaç oldukları zamandır. Cenab-ı Hak (İsâr sıfatına sahip olan Ensarın hakkında) buyurdu: **«Kendilerinde ihtiyaç bile olsa (onları) nefisleri üzerine tercih ederler.»** (47) El - Kettanî **«O şey ki onda ne Kufeli ne Medineli ne Iraklı ve ne de Şamlı ihtilaf etmemiştir o dünyâda zâhidlik, nefsin cömertliği ve halka nasihat etmektir. (Yani bunlara hiç kimse güzel değildir demez) dedi.»**

Biri Yahya bin Muaza dedi: «Ne zaman Tevekkül dükkanına gireceğim, Zahidlerin abasını giyeceğim, cevap olarak dedi ki; gizlideki ziyaretinde öyle bir hududa varacaksın ki, eğer Allah senden üç gün rızkı keserse nefsinde bir zâfiyet sende peyda olmayacağı zaman... Bu dereceye varmadan zahidlerin yaygısı üzerinde oturman cehalettir. Bundan sonra da onların arasında rezil-u rüşvay olacağından da korkuyorum!»

Büşr-i Hâfi dedi: **«Zühd bir padişahdır. Ancak boş kalbde tahtını kurup oturur!»**

Muhammed b. Hüseyinden o da Ebu - Bekir Er - Razî'den, o da Muhammed bin Muhammed b. Eşas El - Bikendî (Siirt'in Kurtalan kazasının yakınında meşhur bir köydür) den dinledi: **«Zühd hakkında konuşup halka vaz ettikten sonra halkın malında gözü olan bir kimsenin kalbinden Allah ahiret sevgisini kaldırır (çıkarır).»**

Denilmiştir: **«Kul dünyâda zahidlik yaptığında Allah ona bir melek vekil kılar onun kalbinde «HİKMET» (ağacını) diker.»** Birisine **«Neden dünya hakkında zahidlik ettin»** diye sorulduğunda **«O, hakkımda zahidlik ettiği için...»** cevabını verdi.

Ahmet b. Hanbel **«Zühd üç çeşittir: a) Haramı terk etmektir. Bu kısım zühd, halk tabakasının zühdüdür. b) Helâlin fazlalığını terketmektir. Bu kısma Havas zühd denir. c) Kulu Allah'dan uzaklaştıranı terketmektir. Bu kısma ariflerin zühdü denir.»** dedi.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim:

«Birisine neden dünyâda zahid oldun? Cevab olarak; Dünyanın çoğunun hakkında zühde kaçtığımdan onun azını istemeye artık tenezzül etmedim dedi.»

---

(47) Haşır : 9.

Yahya bin Muâz: «Dünya süslendirilmiş gelin gibidir. Onu isteyen onu bezer ve süsler. Onun hakkında zâhid olup istemeyen yüzünü çirkin yapar, saçlarını yolar, elbisesini yakar (veya parçalar) ârif kişi ise, Allah ile meşgul, dünyaya iltifat bile etmez.» dedi.

Ben, Ebu - Abdullah es - Sufîden, O da Ebu - Tayyib es - Samırî'den, O da Cüneyd-i Bağdadî'den, O da Seriyyus - Saketî'den dinledi: **«Zühdün emrinden herşeyi denedim. Bu husustaki isteğime vardım. Ancak halkın hakkındaki zühde varamadım ona güç yetiremedim.»**

Denilmiştir ki: «Zahidler (dünya hakkındaki zühdleriyle) ancak (nefsin çirkin paylarından çıkıp) nefislerinin (en nefis payına) varırlar. Zira daımî nimete varmak için geçici nimeti terk ettiler!»

En - Nasrâbâzî buyurmuştur: **«Zühd, Zahidlerin kanını akıtmaktan menetmek, âriflerin kanını akıtmak demektir.»**

Yani Cenab-ı Hakkın (C.C.) Zahidler için müsamaha buyurduğu beşeri gereklerle onların kanı korunup akıtılmadı. Arifleri ise, nefislerinden ve dünyadan uzaklaştırıp sadece zatı ülûhiyetiyle meşgul ettiği için kanları zühd ile akıp heder olmuştur.

Hatımı Esem buyurdu: **«Zahid, nefsinden önce kesesini eritir. Zühde nefsini zorlayan ise kesesinden önce nefsini eritir.»**

Ben Muhammed b. Abdullah'dan, o da Musıllı Ali b. Hüseyin'den, o da Ahmed b. Hüseyin'den, o da Muhammed b. Hasan'dan, o da Muhammed b. Câferden, o da Fudeyl b. İyaz'dan dinlemiş: **«Cenab-ı Hak, şerrin tamamını bir evde kıldı. Dünya sevgisini onun anahtarı kıldı. Hayrın tamamını bir evde kıldı, ona da ZÜHD'ü anahtar kıldı.»**

SAMT (SUSMAK) BAHSİ

Bize Asfehanlı Yusuf'un oğlu Abdullah haber verdi. Ona Ebu - Bekr Muhammed b. Hüseyin el - Katan, ona Ahmed b. Yusuf es - Sülemî, ona Abdurrazak, ona Muammer, Muammer de Zührî'den, o da Ebu - Selme'den, o da Ebu Hüreyre'den rivayet etti:

«Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu: **Kim ki, Allaha ve son güne iman etmişse, komşusuna eziyyet vermesin. Kim ki, Allah ve son güne iman etmişse misafirine ikram etsin. Kim ki, Allaha ve son güne iman etmişse hayırlısını söylesin veya sükut etsin.» (1)**

Bize Ali b. Ahmed, b. Abdan, ona Ahmed b. Übeyd, ona Buşr b. Musa el - Esedî, ona, Asfehanlı Muhammed b. Said, o da İbn-i Mübarekten, o da Yahya b. Eyyub'dan, o da Übeydullah b. Zahr'den, o da Ali b. Yezid'den, o da Kasım'dan, o da Eb-i Ümame'den, o da Akebe b. Amir'den rivayet etti : **«Allahın Resûlüne; Ey Allahın Resûlü! Kurtuluş nedir (ne-**

rededir) diye sorduğumda **cevab olarak buyurdu: Dilini koru, evin seni kapsasın, hatan için ağla!» (48)**

Üstad Kuşeyrî hazretleri «**SÜKÛT** selamettir. Selamet asıldır. Sükût menedildiği, (konuşma gerekli kılındığı) zaman susan pişman olur. Binaenâleyh sükût hususunda şeriatın, emir ve yasakları gözetilmelidir. (Yani şeriat nerede susmayı emir buyurdu ise orada susmak, nerede konuşmayı gerekli kılmış ise orada da konuşmak lazımdır.) Vaktinde susmak erkeklerin niteliğidir. Nitekim yerinde konuşmak hasletlerin (huyların) en şereflisi olduğu gibi.»

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim: **«Hakkı müdafa etmekten susan dilsiz şeytandır!»**

Sükût, huzur ehlinin edeblerindendir. (Nitekim) Cenab-ı Hak buyurmuştur: **«Kur'an okunduğu zaman, hemen onu dinleyin ve susun olur ki, merhamet edilirsiniz.» (49)**

Cenab-ı Hak Resûl-i Ekrem'in huzurundaki cinlerden haber vererek buyurdu : **«Hatırla ki, cinlerden bir gurubu Kur'an dinlemek üzere sana yollamıştık. Vaktaki, Kur'anın huzuruna vardılar, birbirlerine: Susun, dinleyin»** dediler. (50)

Yine buyurdu: **«Öyle ki, RAHMAN'ın azametinden sesler kısılmıştır. Artık bir hışıltıdan başka hiç bir şey işitemezsiniz.»** (51) Yalan ve gıybetten korunmak için susan kul ile (Allahın) heybetiyle istila edilmiş kul arasında nice fark vardır. (Yani büyük fark vardır bu iki kul arasında) Bu manayı dile getiren şu şiiri inşad etmişlerdir:

«Ayrıldığımızda ne diyeceğimi düşünürüm. Yorularak sözlü delillerimi kuvvetli yaparım. Fakat bir araya geldiğimizde bütün onları unuturum, konuştuğum zaman muhalı konuşurum!»

Yine inşad etmişlerdir: «Ey Leylâ! Benim nice mühim ihtiyacım vardır ki (arzetmek isterim. Fakat) size geldiğimde, Ey Leylâ! Onun ne olduğunu bilemez olurum!»

Yine buyurdular: «Nice konuşma vardır (ki onu sana iletmek istiyorum. O konuşma yanımda kalır) Tâki senin buluşma imkanını buluncaya kadar, (O zaman) unuturum.»

Yine buyurdular :**«Konuşmayı gördüm. Konuşanı süslendirir. (Fakat) Susan için susmak daha hayırlıdır. Nice harfler (konuşmalar) vardır ki, felaketi getirir. Nice konuşan vardır ki; susmasını temenni eder!»**

Susmak iki kısımdır: a) Zâhirin (dilin) sükûtu, b) Kalbin sükûtu-

---

(48) Ahmed, Şeyhan.

(49) Araf : 204.

(50) Ahkaf : 29.

(51) Tahâ : 108.

dur. Binaenaleyh tevekkül edenin kalbi, rızıkların hüküm edilmesinden (taksiminden) susar. Arifin kalbi, hüküm Allahın emir ve yasaklariyle tıpatıpdır diye susar. Öylesi tevekkül eden, Cenab-ı Hakkın güzel sanatına güvenir, beriki, onun bütün hükmüne kanaat eder. Bu manayı dile getirerek dediler: (şiir) **«Onun yarattığı olaylar senin üzerinde. Sırrının himmetleri (razı olarak) baş eğdikleri halde cereyan ederler.»** Susmanın sebebi bazen Bedihenin hayret edip dehşete kapılmasıdır. Zira ansızın kul için keşif var olursa, o zaman ibareler (diller) ahras olur. Ne beyan vardır. Ne konuşma... Orada diller söner. Ne ilim var. Ne de hıss.. Cenab-ı Hak buyurdu: «Allah kıyamet gününde peygamberleri toplıyarak onlara şöyle hitab eder: Ümmetinizi davet ettiğinizde, size ne cevap verildi? Onlar da: BİZDE HİÇ BİR BİLGİ YOK şüphesiz ki, sen bütün gaybları Kemal üzere bilensin derler.» (52)

Mücahede erbabının sükûtu ihtiyar edip seçmeleri, şundan geliyor: Bildiler ki, konuşmada bir çok afet vardır, Nefsin lezzeti vardır, medih edilmeyi gerektiren sıfatların belirtilmesi vardır, akran ve emsalinin arasında güzel konuşma ile temayüz etmesi vardır. Bunlardan başka ahlâkta daha nice tahribat meydana getirir? Bu kabil susmak riyazet çekenlerin vasfıdır. Makamlardan inmenin ve ahlâkın temizlenmesinin hükmünde rükûnların birisi de bu sükûttur. Denildi ki; Davud-i Tâî uzlete çekilip evinde oturmak istediğinde önce hocası İmam-ı Ebu - Hanife hazretlerinin meclisinde ve akranı alimlerin arasında oturup hiç bir meselede konuşmayacağına azmetti. Bir tam sene bu denemeyi başarı ile yürüttükten sonra evinde oturup tenhalığı seçti.

Ömer bin Abdülaziz (R.A.) bir yazıyı güzel kelimelerle yazdığında onu yırtar ve değiştirirdi.

Ben Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O da Abdullah b. Muhammed er - Razî'den, O da Ebul - Abbas Muhammed b. İshak es - Sarraç'tan, o da Ahmed b. Fetih'ten; o da Buşr b. Hars'dan:

«Konuşma hoşuna gittiğinde sükut et; susmak hoşuna gittiğinde konuş».

Sehl b. Abdullah: **«Nefsine halvete çekilmeyi gerekli kılmayana susmak sıhhatli olmaz. Bu kimse için tevbe etmek sıhhatli olmaz nefsine sükût etmeyi gerekli kılmadıkça»** dedi.

Ebu - Bekr el - Farısî: **«Sükût etmek kimin vatanı değilse, o susarsa bile füzûlilik içindedir. Susmak dile mahsus değildir. O hem kalble, hem bütün azalarla olur.»**

Bazıları: «Sükûtu ganimet bilmiyen konuştuğunda manasız konuşur» dedi.

---

(52) Maide : 109.

Ben Muhammed b. Hüseyin'den, o da, Muhammed b. Abdullah bin Şazandan, o da Mumşad ed-Dinaverî'den dinledi: **«Hükema, hikmeti ancak sükût etmek ve düşünmekle elde ettiler.»**

Ebu - Bekr el - Farısi'den gizli sükûtun (ne olduğu) soruldu. (Cevap olarak) **«Geçmiş ve gelecekle meşgul olmayı terketmektir»** dedi.

Ebu - Bekr el - Farısî «Kul, kendisini ilgilendiren ve lüzumlu olan konularda konuştuğunda o kulun konuşması bile sükut sayılır.» dedi.

Muâz b. Cebel (R.A.) den rivayet edildi: **«Halkla az, Rabbinle çok konuş. (Bu takdirde(umulur ki kalbin Allahı görür.»**

Zunnu Mısrîye: **«Halktan en fazla kalbini koruyucu kimdir? En fazla diline hâkim olandır.»** dedi.

İbnu - Mesud (R.A.) buyurdu: **«Dilden daha fazla uzun hapse müstahak yoktur».**

Ali bin Bekar: «Allah-ü Taalâ her şeye iki kapı, dile dört kapı kılmıştır. İki dudak, iki kanad, iki diş dizisi de iki kanattır.» dedi.

Hazret-i Ebu - Bekr Es - Sıddîk (R.A.) az konuşsun diye şu kadar şu kadar sene ağzında taş taşıdığı rivayet edilmiştir.

Denildi: **«Ebu - Hamza el - Bağdadî güzel konuşan bir zattı. Bir ara gayıbtan biri seslendi: «Güzelce (uslublu) konuştun. Artık boynunda ka-** hadiseye yakın; bir hafta, veya daha az yahut da daha çok bir zaman **lanı güzelce susmandır.»** Bu hadiseden sonra bir daha da konuşmadı. Bu içinde vefat etti.

Bazen (Konuşmasında fazilet olduğu halde) konuşanın edeblendirilmesi için susması kendisinden isteniliyor. Zira o bir şeyde edebe muğayır hareket etmiştir. Şiblî, arkadaşlarıyle beraber halkesinde otururdu. Onlar ondan (konuşmasını istemezlerdi. Şiblî (şu ayeti okur ve) derdi : **«Zülûm ettiklerinden ötürü azab kendilerine isabet etmiştir. Artık onlar konuşamaz oldular.» (53)**

Bazen de Cemaatda daha yetkilisi olduğundan konuşana susmak düşer. İbn-i Semmaktan dinledim : Şâh Kermanî ile Yahya bin Muaz'ın arasında dostluk vardı. İkisi de bir memlekette idiler. Şâh, Yahya'nın meclisine gitmezdi. Bu husus kendisinden sorulduğunda **«Doğrusu budur»** dedi. Fakat arkadaşlarının israrına dayanamayarak bir gün meclisine gidip Yahya'nın görmediği bir yerde oturdu. Yahya konuşmaya başladığında sustu. Ve **«Dikkat edilsin burada konuşmaya benden daha yetkili biri vardır»** deyip konuşması zorlaştı. Bunun üzerine Şâh **«Ben size, doğrusu onun meclisine gelmememdir demedim mi?»** dedi.

Bazen de hazırlarda bulunan bir manadan dolayı konuşanın nutku tutulur. Orada o konuşmayı dinlemeye ehil olmayan biri vardır. Cenab-ı

---

(53) Nahl : 85.

Hak o konuşmayı nâehil bir kimseden korumak gayretiyle muhafaza **eder**.

Konuşmanın kesilmesinin sebebi bazen şu olur: Allah bilir ki; «Dinliyenlerin içinde bazıları vardır ki, o konuşmanın istenilen hali olduğunu sanır (!) Halbuki durum hiç de öyle değildir veya nefsine gücünün üstünde bir yük yükleyeceğini bildiği için Hak Taâlâ onun kulağını o konuşmayı dinlemekten korumuştur. Bu korunma ya onun siyaneti veya yanlışlıktan muhafaza etmesi içindir.

Bu tarikatın meşâyihi dediler: **«Sükûtun sebebi çoğu kez o konuşmayı dinlemeyi ehil olmayan Cinnîlerden birisinin hazır bulunduğudur. Zira kavmin meclisi cinlerden bir cemaatın hazır bulunmasından boş olmaz!..»**

Üstad Ebu Ali ed-Dakkak'tan dinledim : «Bir defasında Merve'de hasta düştüm. Nisabura dönmeyi arzuladım. Rûyada sanki birisi «Bu memleketten çıkamazsın, zira Cinnîlerden bir gurup senin konuşmandan istifade ederler. Meçlisine gelirler. Onlar için burada oturacaksın, dedi.»

Hükemadan bazısı buyurdu: İnsan için ancak bir dil, iki göz ve iki kulak yaratılmıştır ki, konuşmasından daha fazla görsün ve duysun (yani görmesi ve duyması, konuşmasının iki misli olacaktır. Zira dil birdir, göz iki).»

İbrahimı bin Edhem bir davete çağrıldı. Oturduğunda oradakiler gıybet etmeye başladılar. Bunun üzerine İbrahim **«Bizim yanımızda ek mekten sonra et yenir, oysa siz etin yemesinden işe başladınız.»** deyip şu âyete işaret etti: **«Acaba sizin herhanginiz ölü kardeşinin etini yemeyi ister misiniz? Şübhesiz bundan tiksindiniz!»** (54)

Bazıları : «Sükût, hilmin dilidir.» dedi: Birisi : **«Konuşmayı öğrendiğin gibi sükût etmeyi de öğren. Zira konuşma seni (hayre) hidayet eder. Sükût etmek seni korur.»** dedi.

Denildi: **«Dilin iffeti susmasıdır.»** Denildi : **«Dilin misâli, yırtıcı hayvanın misâlidir; bağlamazsan sana hücûm edip parçalar.»**

Ebu - Hafısdan sordular : Veli Kul için konuşmak ve sükût etmek hallerinden hangisi daha üstündür? Cevab olarak «Eğer konuşan, konuşmanın afetini bilseydi Hazreti Nuhun ömrü yaşasaydı bile güç yettiği takdirde susacaktı. Eğer susan da sükût etmenin afeti nedir bilseydi, Cenab-ı Haktan konuşabilmesi için Hazreti Nûhun iki ömrünü istiyecekti. (Yani ikisinin de zararı vardır. O halde Sâlik, Muhammedî hidayete yapışmalıdır).

---

(54) Hücurat : 12.

Denildi : «Halk tabakasının susması dilleriyledir. Âriflerin susması kalbleriyledir. Mühibbl erin sukût etmesi, sırlarının düşüncesini (mahbubun gâyrisine işaret etmekten) korumaktır.»

Bazısına **«Konuş.»** denildi. **«Dilim yoktur ki, konuşayım»** dedi. Ona **«Dinle»** denildi. **«Bende bir yer yoktur ki, dinliyeyim»** dedi.

Bazıları buyurdu: **«Otuz sene durdum, dilim ancak kalbimden dinlerdi. Sonra otuz sene durdum, kalbim ancak dilimden dinler.»**

Bazıları söyledi : **«Eğer dilimi susturursan bile kalbimin konuşmasından kurtulamazsın. Çürürsen bile nefsinin konuşmasından kurtulamazsın. Eğer var kuvvetinle çalışırsan, ruhun senin konuşamaz. Çünkü ruh sırrı gizliyendir.»**

Denildi ki; **«Câhilin dili, helak olmasının anahtarıdır.»**

Denildi : **«Muhibb, sustuğunda helak olur. Ârif sükût ettiğinde elde eder»** (yani kalbleri).

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, o da Abdullah b. Muhammed er - Râzî'den, o da Muhammed bin Nasr es - Sâyiğ'den, o da Merdeveyh es - Saiğ'den, o da Füdeyl bin İyaz'dan dinledi :

«Her kim ki, konuşmasını amelinden sayarsa, kendisini ilgilendirenden başkası hakkında konuşmaz.»

HAVF (KORKUN)UN BAHSİ

Cenab-ı Hak buyurdu: **«Rablerine, azabından korkarak ve rahmetinden ümid vâr olarak dua ederler.»** (55)

Bize Ebu - Bekr Muhammed bin Ahmed bin Abdûs el - Hiyri, el-Adıl haber verdi, ona Ebu-Bekr Muhammed bin Ahmed bin Dehuveyh ed-Dekkak, ona da Muhammed bin Vezid, ona da Âmir bin Ebul-Fırat, ona da El-Mesudî, ona da Muhammed bin Abdurrahman ona da İsa bin Talha, ona da Ebu-Hüreyre, (R.A.) ona da Allahın Resûlü (S.A.V.) haber verdi:

«Sağılmış süt, bir daha gerisin geriye memeye girmedikçe Allah korkusundan ağlayan ateşe girmez. Hiç bir zaman bir kulun burnunda hem Allah yolundaki toz hem de cehennem dumanı bir araya gelmez.» (56)

Bize Ebu-Naim Ahmed bin Muhammed bin İbrahim el-Mehrecânî söyledi, ona Ebu Muhammed Abdullah bin Muhammed bin Hasan bin Eş-Şerefî, ona Abdullah bin Haşim, ona Yahya bin Said el-Kattan, ona Şü'be, ona Kettade, ona da Enes (R.A.) söyledi :

---

(55) Secde : 16.

(56) Tirmizî.

Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu :

«Eğer benim bidiğimi bilseydiniz muhakkak az güler, çok ağlardınız!» (57)

(Şu hadîs de rivayet edilmiştir: **«Allahtan korkandan her şey korkar. Allahtan korkmayan her şeyden korkar.)**

Derim ki: Korku bir manadır taalluk (ilgi, bağ) ettiği şey gelecekte oluşur. Çünki kişi ya başına bir nâhoş hadise geleceğinden veya elinden sevdiği bir fırsatın kaçacağından korkuyor. Bu da ancak istikbalde (gelecekte) oluşacak bir şey için olur. Halihazırda var olan ise, korku onunla ilgilenmez. Cenab-ı Haktan olan korku, Allahü Teâlâ'nın ya âhirette veya dünyada kendisine azab vermesinden korkmasıdır.

Hak Teâlâ kullarına kendisinden korkmayı farz kılmıştır. Nitekim : **«Eğer mü'min iseniz benden korkunuz.»** (58)

«Ancak benden korkunuz.» (59) buyurmuştur. Müminleri korkmakla medih ederek buyurmuştur: **«(Kahriyle) üstlerinde buulnan Rablerinden korkarlar.»** (60)

Üstad Ebu-Ali Ed-Dakkak'tan dinledim : HAVF (genel manada korku) bir kaç mertebeye ayrılır: a) HAVF, b) HAŞİYET, c) HEYBET'dir. Binaenaleyh HAVF (Genel korkunun bir çeşitidir) imanın şartından ve isteğindendir. Cenab-ı Hak **«Eğer mümin iseniz benden korkunuz.»** (61) buyurmuştur.

HAŞİYET (korkunun bir çeşiti) ilmin şartındandır. Allah (C.C.) **«Allahın kullarından ancak âlimler** (hakkıyla) **ondan korkarlar.» (62)** buyurdu.

HEYBET (Korkunun başka bir çeşididir.) Marifetin şartındandır. Cenab-ı Hak, **«ALLAH sizi nefsinden korkutur.»** (63) buyurdu.

Ben Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sülemî'den dinledim, o da Muhammed bin Ali El-Hiyrî'den, o da Mahfuz'dan, o da Ebu - Hafisdan dinledi : **«Korku, Allahın kamçısıdır. Kapısından kaçanları onunla düzeltir.»**

Ebu - Kasım El - Hekim : **«Korku iki kısımdır; RAHBET ve HAŞİYET'dir. Binâenaleyh RAHBET'in sahibi korktuğunda kaçmaya sığınır (yani kaçar). HAŞİYET'in sahibi Rab Taalâya sığınır.»**

Yine buyurdu : «Korku REHEB VE HEREB diye ikiye taksim olu-

---

(57) Ahmed, Şeyhan, Tirmizî, Nesei ve İbnu - Mace.

(58) Ali - İmran : 175.

(59) Nahil : 51.

(60) Nahil : 50.

(61) Âli - İmran : 175.

(62) Fatır : 28.

(63) Âli - İmran : 28.

nur. Bunların ikisi bir manaya gelir» demekte sıhhatlidir. Nitekim CEZEB ve CEBEZ bir manaya geldiği gibi : Öyle ise kaçtığı zaman havalarına tabi olan rahibler gibi, hevasının isteğinden ayrılır. İlim gemi ne zaman onları geri çevirirse, onlar ne zaman şeriatın dediğini yaparlarsa (onların bu durumları) korku olur.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, o da Abdullah bin Muhammed Er-Razî'den, o da Ebu Osman'dan, o da Ebu - Hafs'dan dinledi : **«Korku kalbin lambasıdır. Onunla kalbde olan hayır ve şerri görür.»**

Üstad Ebu - Ali Ed - Dekkak'tan dinledim : **«Korku, senin nefsini «OLUR» ve «ÜMİD» edilirlerle avutmamandır.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, o da Ebu - Kasım ed - Dimeşkî'den, o da Ebu Ömer ed - Dimeşkî'den dinledi : **«Korkan, o kimsedir ki, şeytandan daha fazla nefsinden korkar.»**

İbn-ul Cellâ, **«Korkan, o kimsedir ki, korkutanlardan emin bulunur.»** buyurdu.

Denildi : **«Ağlayıp gözlerini silen korkan değildir. Korkan ancak o kimsedir ki, yapmasında azab vardır diye korkarak bir şeyi bırakıp yapmayandır.»**

Füzeyl bin İyazdan soruldu : **«Bize ne olur ki, korkan birini göremiyoruz.»** Cevap olarak : **«Eğer siz korkan kimseler olsaydınız, muhakkak korkanları görecektiniz. Zira korkanı ancak korkanlar görür. Şübhesiz ki çocuğunu (ölümle) kaybeden kadın ancak aynı durumdaki kadını görmeyi arzular»** dedi.

Yahya bin Muaz dedi : **«Zavallı Ademoğlu, eğer fakirlikten korktuğu gibi ateşten korksaydı, muhakkak cennete giderdi.»**

Şâh el-Kermanî dedi : **«Korkunun alâmeti daimî hüzün (üzüntü) dür.»**

Ebu - Kasım el - Hekim buyurdu : **«Bir şeyden korkan o şeyden kaçar (Fakat) Allahdan Allaha koşar.»**

Zunnûn-ı Mısrî'den : «Korku yolu ne zaman kul için kolaylaşır? diye sorulduğunda cevap olarak **«Nefsini hasta yerine koyup uzun hastalık korkusundan her şeyden koruduğu zaman»** dedi.

Müâz bin Cebel (R.A.) : **«Mümin kul, cehennemi arkasında bırakmadıkça kalbi itminana kavuşamaz ve korkusu sükûnet bulamaz!»** buyurdu.

Bişr-i Hafi buyurdu : **«Allah'dan olan korku bir melektir. Ancak mütteki bir kimsenin kalbinde durur.»**

Ebu - Osman el - Hiyrî dedi : **«Korkanın korkusu hususundaki ayıbı, korkusuna güvenmesidir. Zira bu durum, gizli bir emirdir.»**

El - Vasıtî buyurdu : **«Korku, Allah ile kulu arasında bir perdedir.»** El - Vâsıtî'nin bu cümlesinde işkal (ibham) vardır. (Zira korku istenilen bir durumdur. Nasıl Allah ile korkan kulunun arasında perde olabilir?)

Öyle ise manası şudur : Korkan kimse ikinci bir vakti gözetir. Vaktin çocukları (Sofîler) ise, onların istikbala baktığı yoktur. (Yani ileride vuku bulacak hadiseye karşı meydana gelen halden ibaret olan korku ile meşgul olmazlar. Belki hali hazır ile meşguldurlar!) Ebrarın iyilikleri, Mükarrebler için seyyiat (günahlar) sayılır. (Yani korku makamı ve ebrar için oluşması iyiliktir. Fakat Mükarreblerin yüce himmetlerinden ötürü onlara perde sayılır.)

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, o da Muhammed et - Tahavendî'den, o da İbni Fâtıktan, o da En-Nurî'den dinledi : **«Korkan bir kimse Rabbin'den kaçar, Rabbine sığınır!»** (Yani isyanından kaçar, tahtına sığınır)

Bazılarından : **«Korkunun alâmeti, cezayı gerektirenlerden kurtulmak sebeblerinde hayrete düşmek ve gayıb kapısında durmakdır.»**

Ebu - Abdullah es - Sofî'den dinledim, o da Ali bin İbrahim el - Ukburî (veya Akburî) den, o da Cüneyd'den dinledi : Cüneyd'den korkunun ne olduğu sorulduğunda şu cevabı verdı : **«Nefeslerin mecrasıyle (zamanında) beraber ükûbetin beklenmesidir.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Hüseyin b. Ahmed es - Saffar'dan, o da Muhammed b. Müseyyeb'den, o da Haşim b. Halid'den, o da Ebu - Süleyman ed - Daranî'den dinledi : **«Korku hangi kalbten ayrılmışsa o kalb harab olmuştur.»** Yine ondan dinledim derdi ki : Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman'dan dinledim: Ebu - Osmandan dinledim : **«Korkunun doğru olması, zahirde ve batında günâhlardan uzak bulunmaktır.»**

Zunnun-ı Mısrî dedi : **«Korku kalblerinden çıkmadıkça halk hak yol üzerindedir. Ne zaman korku kalblerinden çıkarsa hak yoldan sapıtırlar.»**

Hatım-ı Esem buyurdu : **«Her şeyin süsü vardır. İbadetin süsü korkudur. Korkunun alameti de emeli kısaltmaktır.»**

Biri Bışr-ı Hafî'den sordu : «Seni ölümden korkar görüyorum.» Bışr : **«Allahın huzuruna varmak şiddetlidir.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim :

«İmam Ebu - Bekir b. Fûvreki hastalığında ziyarete gittiğimde, beni görünce gözleri yaşardı. Ona; inşallah Allah sana afiyet ve şifâ verir, dedim. Dedi ki : **«Beni ölümden korkar mı görürsün? Ancak ölümün ötesinden korkarım!»**

Bize Ali b. Ahmed el - Ahvazî haber verdi, ona da Ahmed bin Übeyd, ona da Muhammed bin Osman, ona da Kasım bin Muhammed, ona da Yahya bin Yeman, ona da Mâlik bin Megûl, ona da Abdurrahman bin Said bin Mevhep, o da Âişe validemizden rivayet etti: «Ya Resûlallah! «Kalbleri korktuğu halde yaptıklarını yapanlar (*) (ayetinden) murad,

hırsızlık yapan, zina eden ve içki içen kimse midir?» **«Hayır o değildir. Fakat o kişidir ki, oruç tutar, namaz kılar, sadaka verir (ve buna rağmen bu yaptığı ibadetin) kendisinden kabul olunmamasından korkar!»** (64)

İbnu - Mübarek : «Kalbte yerleşecek derecede korkuyu kabartan mana, gizlide ve açıkta murakebenin devam etmesidir.» dedi.

Muhammed b. Hüseyin'den dinledim : O da Muhammed b. Hasan'dan, o da Ebul - Kasım bin Ebi Musâ'dan, o da Muhammed bin Ahmed'den, o da Ali Er-Razî'den, o da İbni - Mübarek'ten yukarıda geçen sözü dinledi.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, o da Ebu - Bekr Er - Razî'den, o da İbrahim bin Şeyban'dan dinledi : **«Korku kalbde yerleştiğinde kalbdeki şehvet yerlerini yakar ve dünya rağbetini oradan kovar.»**

Denildi : **«Korku hükümlerin cereyanını kuvvetlice (bilmek) tir.»**

Denildi : **«Korku, Rabbin celâlinden ötürü kalbin hareket etmesidir.»**

Ebu Süleyman Daranî buyurdu : «Kalb için uygunu, korkunun ona gâlip gelmesidir. Reca (ümid) kalbe galip geldiğinde kalb fesada gider.» Bu sözünden sonra (ümide meyyal bulduğu talebesine) «Ey Ahmed! (Kavim) Korku sayesinde yüceldiler. Korkuyu zayi ettikleri zaman derece bakımından düştüler» (diye hitap etti.)

El - Vasıtî : «Korku ve ümid nefisler için iki gemdirler. Nefisleri rezaletlerinden alakoyarlar» dedi :

El - Vasıtî : «Hak kalblere galip geldiğinde orada ne ümide yer kalır ne de korkuya.» dedi.

Üstad Ebu - Kasım buyurdu : «Vasıtî'nin bu ibaresinde işkal (bilmemezlik) vardır. Bu sözün manası; Hak Taalanın (varlığının) delilleri esrarında yerleştiği zaman onları elde eder. O zaman esrarda hiç bir hadisin (sonradan peyda edilenin) hatırlama imkânı olamaz. Korku ve ümid ise, beşerî hükümlerini hissetmenin kalıntılarındandır.

Hüseyin bin Mansûr «Allah'dan başka bir şeyden korkan veya Allahın gâyrisinden ümid eden bir kimsenin yüzüne her şeyin kapıları kapanır. Korku ona musallat olur. Hak Taalâ onu yetmiş perde ile perdeler. O perdelerin en kolayı ŞEK'tir! Fazla korkmalarını gerektirenlerin cümlesinden biri de neticeler hakkında düşünmeleridir. Hallerinin değişmesinden korkmalarıdır. Hak Taala buyurmuştur: **«Sanmadıkları, Allah tarafından onlara göründü.»** (65)

«Deki sizlere amel bakımından daha zarar edenleri size haber vere-

---

(*) El - Müminun : 60.

(64) Ahmed ve Tirmizî rivayet etti.

(65) Zümer : 47.

yim mi? O kimseler ki, dünya hayatındaki emekleri boşuna gitmiştir. Halbuki onlar sanat yönünden iyilik yaptıklarını sanıyorlar!» (66)

Hallerinde imrenen nice kimseler vardır ki onların hakkında durum tersine döner. Çirkin fiillerin katışması onun için takdir olmuştur. Bu insanda, ünsiyet yerini vahşete, huzur da yerini gaybubete terketmiştir.

Üstad Ebu - Ali ed - Dakkak'ın şu şiiri çok okuduğunu dinledim :

«Gündüzler hakkında zannini güzelleştirdin. Zira günler sana güzel göründü. Kaderin getirebileceğinin kötülüğünden korkmuyorsun! Geceler seninle barıştılar onlara aldandın. Oysa gecelerin durulduğu bir anda üzüntü oluverir!»

Mansur bin Halef el - Mağrebî'den dinledim :

«İbadetin iradesinde iki kişi bir zaman arkadaşlık yaptıktan sonra birisi arkadaşından ayrılıp sefere çıktı. Uzun bir müddet aradan geçtiği halde arkadaşından hiç bir haber alamadı. Kalan arkadaş Rum ordusuyla çarpıştığı bir arada, meydana silahlara bürünen birinin çıkıp müslümanlara meydan okuduğunu gördü. Müslüman kahramanlardan biri mubarezeye atıldı. Rum vurup onu şehid etti. İkinci birisi çıktı. O da şehit düştü. Üçüncüsü de şehid edildi. Bu sefer bu sofî zat Rumun meydanına çıktı. Aralarında Kıtal (dövüşme) başladı. Bir ara Rumun yüzünden maskesi düşünce, sofî onun uzun seneler beraber ibadet ve hayır işlemekte arkadaşlık yaptığı kimse olduğunu müşahede etti. Kendisinden **«Bu ne durumdur»** diye sordu. Rum: İrtidad ettiğini, Rumlara karıştığını, bir çok çoluk çocuk sahibi olduğunu ve büyük bir servete sahip bulunduğunu söyledi : Müslüman : **«Hani bir çok kıraat ile Kur'an okurdun?»** Rum : **«Ondan tek harf dahi hatırlamıyorum.»** Sofî : **«Etme, eyleme gel dönüş yap.»** Rum : **«Onu yapamam. Onların arasında dünyevî mertebem ve servetim vardır. Sen meydanımdan çekil. Aksi takdirde daha öncekilerin başına ne getirmiş isem aynısını başına getiririm!»** Sofî : **«Bil ki müslüman kahramanlarından üç kişiyi şehid etmiş bulunuyorsun. Dönüşte senin için hiç bir kınanma bahis mevzû değildir. Sen geri dön git. Sana mühlet veriyorum!»** Bunun üzerine kişi sırtını çevirip gitmeye başladı. Sofî arkadan yetişip vurup öldürdü. Binaenaleyh o mücahedelerden, o ibadet yolundaki zahmetlerden sonra hıristiyanlık dini üzerinde ölüp gitti!

Deniliyor ki: İblisin başına gelen geldikten sonra Cebrail ile Mikail uzun uzun ağlamaya başladılar. Bunun üzerine Cenab-ı Hak onlara vahyederek buyurdu : **«Size ne olmuş ki bu kadar ağlarsınız?»** Onlar; **«Ey Rabbimiz! Senin azabından emin değiliz.»** Hak Taalâ : **«Böyle olunuz.**

---

(66) Kahf : 104.

Benim azabımdan emin olmayınız!»

Seriyyus - Sakatî'den hikâye edilir : «Günde defâlarca burnuma bakıp dururum. Bunu da, burnum azabtan ötürü kararmış mı, kararmamış mı diye yapıyorum,» dedi.

Ebu - Hafs : «Kırk seneden beri, nefsimin hakkında inancım şudur; Allah-u Taalâ bana öfke bakışıyla bakar! Amellerimde bu durumun olduğuna delâlet eder!» buyurdu.

Hatım el - Esam buyurdu : «Sakın salih bir yere aldanma! Zira cennetten daha salih bir yer yoktur. Oysa Adem (A.S.) ın başına gelen orada geldi. Sakın ibadetin çokluğuna aldanma. Zira iblis uzun ibadetinden sonra uğradığı felâkete uğradı. Sakın hâ ilmin çokluğuna mağrur olma. Zira Belâm (bin Baûra İsrail alimlerindendi) ismi âzemi bile biliyordu. Fakat neye uğradığına dikkat et. Salih kimseleri görmeye aldanma. Çünkü hiç kimse, kadr-u kıymet bakımından (Hazreti Muhammed) Mustafa'dan büyük değildir. Oysa onun huzurunda bulunmak yakınlarına (Ebu - Leheb gibi) ve düşmanlarına faide vermedi. İbnu Mübârek bir gün arkadaşlarının yanına varıp şunları söyledi: **«Ben dün akşam Allahü Taalaya karşı cüretkârlık yaptım; ondan cennet istedim!»**

Denilmiştir : Hz. İsâ (A.S.), beraberinde İsrailoğullarının salihlerinden bir salih bulunduğu halde çıktı. İsrail oğullarında fasıklığıyle meşhur bulunan âsi bir kişi arkalarına takıldı. Fakat zelil bir şekilde tek başına onlardan uzak oturdu. Cenab-ı Hakka, **«Ey Allahım! Beni affet»** diye yalvardı. Hz. İsâ ile çıkan salih şu duâyı yaptı : **«Ya Rab! Yarın kıyamette beni bu âsi kulunla bir araya getirme!»** Bunun üzerine Allah (C.C.) İsâ kuluna vahy göndererek buyurdu : **«İkisinin de duâsını kabul ettim. O salih kulu reddettim. O mücrimi affettim.»** Zünnunî Mısrî diyor ki (Mecnun diye meşhur olan) Alim'den sordum : Neden sana Mecnun derler? Cevap olarak : **«Uzun zaman (dünyada Allahın cemâlini görmekten) hapsolunduğum için, ahirette de ondan ayrı düşerim korkusu beni Mecnun kıldı,»** dedi. Bu manayı şiir olarak dile getirip demişler :

«Eğer bende bulunan (ateş) büyük bir taşın içinde olsaydı onu ihtiyarlatır hasta düşürürdü. Acaba o ateşi çamurdan yapılmış bir mahluk nasıl taşır?»

Bazıları dedi : «İbn-i Sirînden bu ümmet için daha ümidli ve nefsi için daha korkak kimse görmedim.» Deniliyor ki; Süfyanı Sevrî hastalandığında (delili sidiği veya kanı) doktora gösterildi Doktor **«Bu nesnenin sahibi öyle bir insandır ki korku ciğerlerini parçalamıştır,»** dedikten sonra doktor gelip nabzını denedi ve sonra **«Henefiye (islâm) de onun gibisini bilmiyorum»** dedi. Şiblî'den; neden güneş batmak üzere iken sararır? diye sorulduğunda şu cevabı verdi : «Çünkü o tamamlık

makamından uzaklaşmış ve makam korkusundan sararmıştır. Mümin de böyledir, dünyâdan çıkacağı yaklaştığında rengi sararır. Çünkü (tamam olma) makam (ın) dan korkar. Güneş çıktığı zaman pırıl pırıl parladığı halde çıkar. Müminde böyledir; kabrinden haşre gönderildiği zaman yüzü sevincinden parladığı halde çıkar.»

İmam Ahmed bin Hanbel'den hikâye edilir : «Rabbim (Celle Celâlüh) hazretinden benim için bir korku kapısını açmasını diledim, açtı. Bu sefer aklımın gitmesinden korktum (ve yalvararak) dedim: «Ya Rabbi gücümün yeteceği kadarını bana ver. Bunun üzerine o durumum sükûnete kavuştu!»

RECÂ (ÜMİD) BAHSİ

Hak Taalâ Kur'anında : **«Kim (haşır olunmak ve amellerin karşılığını görmekle) Allaha kavuşmayı arzularsa, şübhesiz ki, Allahın tâyin ettiği vakit gelecektir.»** (67)

Ebul - Hasan Ali b. Ahmet el - Ahvazî bize haber verdi. Ona da Ahmed b. Übeyd es - Saffar, ona Âmir b. Müslim es - Sakafî, ona Hasan b. Halit, ona Ulâ b. Zeyd haber verdi: Mâlik b. Dinarın huzuruna girdiğim zaman yanında Şehir bin Havşebi gördüm. Yanından çıktığımızda Şehirden sordum : Allah sana rahmetsin. Bana dahasını söyle, Allah sana daha fazlasını versin. Bunun üzerine, **«Evet halam Ümmü - Derdâ, Ebu - Derdâ'dan, o da Allahın peygamberlerinden, o da Cebrail'den** : «Rabbiniz (Celle Celâlüh), Ey kulum! Bana kulluk yaptığın, rahmetimi umduğun ve bana herhangi bir şeyi ortak koşmadığın müddet amelin ne olursa olsun seni affederim. Eğer yeryüzü dolusu hatâ ve günâhlarla bana gelirsen onların benzeri af ile seni karşılarım. Günâhını affeder ve böyle yapmaktan çekmem pervâ etmem.» (68)

Bize Ahmed'in oğlu Ali, ona Übeydin oğlu Ahmed, ona Musâ'nın oğlu Bişr, ona Halef b. Velid, ona Muaviyenin oğlu Mervân el - Fezzarî, ona Ebu - Sufyan Tarif, ona Haris oğlu Abdullah, o da Enes bin Mâlik'ten, o da Resûlüllah'dan haber getirdi: Kıyamet gününde Hak Taalâ buyurur : **«Bir arpa danesi kadar kalbinde iman olan kimseyi oradan çıkarınız! Sonra şunları söyler: Kalbinde hardal hebbesinin miskalı (kadar) iman olanı cehennemden çıkarınız.** Sonra : **«İzzetim ve Celâlim hakkı için, gündüzün veya geceleyin bir saatını imanlı geçirenleri, hiç bir zaman bana iman etmiyenler gibi yapmam.»** (69)

---

(67) Ankebût : 5.

(68) Taberânî Ebu - Derdadan rivayet etti.

(69) Baş kısmı sahiheyinde var.

RECÂ, müstakbelde hasıl olacak bir mahbube (sevilene) kalbin bağlanması, (ilgisi) demektir. Nasıl ki korku gelecek zamanda vaki oluyorsa, aynı onun gibi Recâ'da istikbalde umulan bir nesne için oluşur.

Kalblerin yaşantısı ve istiklâlları Reca iledir...

Reca ve temenni arasında fark şudur : Temenni etmek, temenni edene tenbellik getirir. Bu kimse çalışma ve didinme yolunu yürümez. Reca sahibi onun aksinedir. Öyle ise Reca mahmûddur. Temenni mâlul (mezmum) dur!.

RECA hakkında sofîler konuşmuşlardır : Şâh el - Kermanî «Recâ-nın alameti (varlığının belirtisi) güzel taat etmektir.» dedi. İbn-i Hubeyk : «Reca üç çeşittir: a) Güzel bir âmelde bulunmuş bir kimsenin recasıdır. Bunun kabul olunduğunu umar. b) Kötü bir âmelde bulunduktan sonra tevbe eden bir kimsenin recasıdır. Bu kimse mağrifet (af) olunmayı umar. c) Üçüncüsü, yalancı kişi günâhlara devam edip gidiyor (Buna rağmen) **«Ben affı umarım»** der. (!) Nefsini kötülükle bilenin korkusunun ümidinden daha gâlip gelmesi uygundur. Denilmiştir ki : **«Reca, Vedud ve Kerîm olan Allahdan gelecek cömertliğe güvenmektir.»** Denildi : **«Reca, Cemâl (güzellik) gözüyle Celâlı görmektir.»** Denildi ki : «O (recâ) kalbin, Rabbin lütfine yakın bulunması demektir.» Denildi ki : «Kalbin (Rabbin huzuruna) güzelce dönüş ile sevinmesi demektir.» Denildi ki : «Reca, Allahın rahmetinin genişliğine bakmak (onu düşünmek) demektir.» Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Mansur bin Abdullah'dan, o da Ebu - Ali Er - Rûzbarî'den dinledi : «Korku ile ümid, kuşun iki kanadı gibidir. İkisi müsavi (eşit) bulunduğunda kuş kemala erişir ve uçması tamamlaşır. Biri eksik oldu mu uçuşda da eksiklik olur. İkisi birden gittiğinde kuş ölü gibi olur!»

Ondan dinledim; o da Nasr Abazî'den, o da İbn-i Ebî Hâtim'den, o da Ali bin Şahmerzân'dan, o da Antakyalı Ahmed bin Âsim'den dinledi. Hazretten kulda reca alameti nedir : «İhsana gark olduğunda şükrün kendisine ilham olduğunun havası içinde bulunmalıdır. Bununla beraber Cenab-ı Haktan dünyada nimetinin ve ahirette affının tamamlanmasını ümid etmek bir durumda bulunmalıdır,» dedi.

Ebu - Abdullah bin Hafif; **«Reca, Allah faziletinin varlığıyla müjdelenmektir.»** dedi. Buyurdu : **«(Reca), kalblerin umulan ve sevilen keremin görünmesinden sevinmesi demektir.»**

Şeyh Ebu Abdurrahman'dan dinledim, o da Ebu - Osman el - Mağribî'den dinledi : **«Kim ki nefsini recaya zorlarsa (ibadetten) müattal olur. Kim ki nefsini korkuya zorlarsa (Rahmetden) ümidsiz olur. Fakat bazan bundan, bazen ondan olsun (ki birbirini tedavî etsin).»**

Şu sözünü de dinledim : Ebul - Abbas el - Bağdadî bana, Hasan bin Safvân ona, İbn-i Ebi - Dünyâ ona, ona da Bekir bin Selim es - Savvaf

söyledi : «Vefat ettiği gece Enes bin Mâlikin yanına girdik ve Ey Eba - Abdullah! Kendini nasıl görürsün? diye sorduk cevab olarak; «Size ne diyeceğimi bilmem. Ancak şu kadarı söyleyim, sizin hesabınızda olmayan miktarda Allahın affını göreceksiniz.» dedikten sonra gözlerini kapatıncaya kadar yanından ayrılamadık.»

Yahya bin Muaz : «Yaklaşıyor ki günâhlarla beraber senden olan ümidim, amellerle beraber olan ümidime gâlip gelsin. Çünkü nefsimi görüyorum ki amellerde İHLAS'a itimat ediyorum (ona yaslanıyorum) Acaba bu durumda amelleri (afetten) nasıl koruyabilirim? Oysa ben afet ile (riyâkârlık kibir ve uçup gibi felaketlerle bilinmekteyim! Günâhlarda senin affına dayandığımı görüyorum. Acaba o günâhları nasıl affetmiyeceksin! Halbuki sen cömertlikle mârûfsun (biliniyorsun?)» derdi. Zünnunî Mısrî nezi' (can çekişme) halinde iken onunla konuştular. Beni meşgûl etmeyiniz. Zira Allahın benimle beraber olan bol lütfinden hayret ediyorum, dedi. Yahya bin Muaz dedi : İâhî! (Tanrım, mâbudum) kalbimde verilenlerin en tatlısı, sana olan ümidimdir. Dilimin en tatlı konuşması seni senâ etmesidir. Katımda en tatlı saatım sana varacağım saattır. Bazı tefsirlerde şöyle yazılıdır : «Resülûllah (S.A.V.), «Benî Şeybe» kapısından ashabının yanına girdiğinde güldüklerini gördü. Bunun üzerine sordu : **«Güler misiniz? Eğer benim bildiğimi bilseydiniz. Muhakkak ki az güler çok ağlardınız.»** Bunları söyledikten sonra geçti. Sonra gerisin geriye gelip ve buyurdu : «Cebrâil (A.S.) üzerime nazil oldu. Ve şu ayeti getirdi; **«Kullarıma haber ver ki, şüphesiz ki ben (Evet ben) gafûr ve Rahîmım»** (70)

Bize Ebul - Hasan Ali bin Ahmed el - Ahvazî haber verdi. Ona Ebul - Hasan es - Saffar söyledi; bize Abbas bin Temîm, ona Yahya bin Eyyub, ona Müslim bin Sâlim, ona Harice bin Musâb, ona Zeyd bin Eslem, ona Ata bin Yesar, o da Âişe (validemiz) den: **«Allahın Resûlünden dinledim: Şübhesiz ki, Allah (C.C.), kulunun ümidsizliğinin ve ona rahmetinin yakınlığını görünce, bu durumundan güler.»**

Bunun üzerine sordum: Ya Resulallah annem ve babam sana fedâ olsun. Acaba Allah'ımız (C.C.) güler mi? Nefsim yedi kudretinde bulunan Allaha yemin ederim Cenab-ı Hak güler (keyfiyeti bize mâlum dedeğildir) cevabını verince Âişe; güldüğünde bizden hayrı esirgemez buyurdu. Bil ki; Cenab-ı Hakkın vasfı olarak varid olan gülmek, Allah fiilinin sıfatlarındandır (normal gülmek değildir. Zira Allah böyle bir gülmekten uzaktır) O, Allahın fazietini belirtmek demektir. Nitekim «Toprak bitkilerle güldü» denir. (Bu sözün manası; toprak bitki çıkardı demektir)

---

(70) Hıcır : 49. Hadîsi İbni Ebi - Hâtîm ve İbni Cerir rivayet etti.

Kullarının ümidsizliğinden gülmesi, onların beklediğinden kat, kat fazla bulunan faziletının tahakkuk etmesinin belirtmesi demektir.

Bir Mecûsî (Ateşe tapan), Hz. İbrahimden misâfir ettiğini istedi. İbrahim (A.S.), «Eğer Müslümanlığı kabul edersen misâfir edeceğim» dedi. Mecûsî **«Ben müslüman olduğum zaman acaba senin hangi minnetin üzerimde olacaktır?»** söyledikten sonra savuşup gitti. Bunun üzerine Cenab-ı Allah, Ibrahim kuluna vahy göndererek buyurdu : **«Ey İbrahim! Ancak dinini değiştirmek şartı ile ona yemek vermeye kalkıştın! Oysa küfrüne rağmen yetmiş seneden beri ona yediriyorum. Acaba bir gece için misafir etseydni ne olurdu?»** Bundan sonra İbrahim (Aleyhis - selâm) Mecusî'nin arkasından koşup onu misafir etmeye çağırdı. Mecusî, Hz. İbrahime : **«Seni bu işe sevkeden sebeb nedir?»** diye sorunca İbrahim (A.S.), durumu ona olduğu gibi anlattı. Mecusî, İbrahim'e (A.S.) : Demek ki Rabbim bana böyle mi muamele eder? dedikten sonra bana islâmiyeti arz et de müslüman olayım dedi ve müslüman oldu.

Ben Ebu - Ali ed - Dakkak'tan dinledim : Üstad Ebu - Sehl es - Sâlukî, Ebu - Sehl ez - Zeccacî rüyasında görmüş ve **«günâhın karşılığını hiç bir zaman Allah affetmez illa ceza verir»** kanaatında olan bu zattan sormuştur: **Halin nasıldır?** Ebu - Sehl ez - Zeccac : **«Durumu zannımızdan daha kolay bulduk, dedi.»**

Ebu - Bekir b. Eşkip (veya Üşeykip) den dinledim : «Üstad Ebu - Sehl es - Sâlukîyi rüyada vasıflanmayacak kadar güzel bir **durumda gördüm.** Kendisinden; ey üstad! Neyle bu dereceye vardın? sorduğumda, **«Allah hakkındaki güzel zannım ile vardım»** cevabını verdi. Mâlik bin Dinar rüyada görüldü ve kendisinden «Allah, senin hakkında ne yaptı?» diye soruldu. Cevab olarak :

«Çok günâhlarla Rabbimin huzuruna vardım. Rabbimin hakkındaki hüsnüzannım onları sildi götürdü» dedi.

Peygâmber-i zişandan rivayet edildi ki şöyle buyuruyordu : «Allah (Celle Celâluh) buyuruyor : Ben kulumun hakkımdaki zannin yanındayım. Kulum beni andığı zaman yanındayım. Beni nefsinde zikrederse, onu nefsimde (buradaki nefis bizim anladığımız nefis değildir. Keyfiyeti malumumuz değildir) onu anarım. Beni bir cemaatta anarsa, onun cemaatından daha hayırlı bir cemaatda onu anarım. Eğer bana bir karış yaklaşırsa, ona bir zirâ yaklaşırım. Bir zirâ yaklaştığında ona bir Bâ (yüz ölçümünde kullanan bir ölçü) yaklaşırım, yürüyerek bana geldiğinde, koşarak ona gelirim.» (71)

Bu hadîsi, Ebu Naim Abdul-Melik bin Hasan el-Esferayınî bize, ona da Yakup bin İshak, ona da Ali bin Harb, ona Ebu - Muaviye, ona Muhammed bin Übeyd, ona Âmeş, ona Ebi Salih, ona Ebu - Hüreyre ona da Allahın peygamberi haber verdi.

Denildi : İbni - Mübarek, bir ara korkunç bir kâfir ile döğüşüyordu. Kafir ibadet zamanı geldiğinde, hasmı olan İbnul - Mübarekten ibadetini yapmak için mühlet istedi. İbnul - Mübarek ona mühlet verdi. O güneşe secde ettiğinde, İbnul - Mübarek ona kılıç ile vurmak istedi. Gayıbtan bir ses, **«Sözünüzü yerine getiriniz. Şübhesiz ki; (insan) sözünden sorumludur»** İbnul - Mübareğin kulağına geldi. Bunun üzerine elini tuttu. Mecusî ibadetini bitirdiğinde İbnul - Mübarekten sordu: Neden elini tuttun? İbnul - Mübarek, dinlediğini ona söyledi. Mecusî : Düşmanı için dostunu kınayan Rabb ne güzel Rabbdır? deyip müslüman oldu. Ve İslâmiyeti de güzel oldu.

Denilmiştir : «Cenab-ı Hak nefsine AFUV ismini verdiği zaman (muhalefet edenleri) günâha düşürdü!» (Yani bu mübarek isminden ötürü günâhkarlar günâha daldılar.)

Denildi : «Eğer Allah (C.C.); Ben günâhları affetmem deseydi. Hiç bir Müslüman günâh işlemezdi. Nasıl ki **«Allah kendisine şirk koşanı affetmez.»** (72) dediğinden hiç bir müslüman şirk koşmamıştır. Fakat Cenab-ı Hak **«Şirkten başka olan günâhları dilediği kuluna afveder»** dediğinden kulları onun affına tema' ettiler.»

İbrahimi Edhem'den hikaye edildi : Uzun bir zaman Kâbenin etrafı olan tavaf yerinin boş bulunmasını bekleyip dururdum. Kapkaranlık bir gece şiddetli yağmurlar yağardı. Bu gece tavaf yeri boşaldı. Bunun üzerine tavafa girdim. Tavafda şunları söylüyordum: **«Ey Allahım! Beni günâhtan mâsum kıl. Ey Allahım! Beni günahtan mâsum kıl.»** Bu esnada kulağıma; ey Edhem'in oğlu! Sen benden korunmanı istiyorsun. Herkes de bunu istiyor. Acaba sizi günâh yapmaktan korursam kime rahmet edeceğim?

Ebul - Abbas bin Şüreyh ölüm hastalığında rüyasında kıyametin koptuğunu gördü. Baktı ki, Cebbar olan Allah (Celle Celâluh), âlimler nerdedirler diye çağırıyor. Bu çağrı üzerine âlimler huzurda toplandıktan sonra Cenab-ı Hak sordu: Bildiklerinizi nasıl sarfettiniz? Biz, **«Ey Rabbimiz kusur yaptık, ilmimizi kötüye kullandık!»** dedik. Cenab-ı Hak aynı suali tekrar cevap isterdi. Bunun üzerine ben; **(Yâ Rab!) bana gelince, amel sahifemde şirk yoktur. Sen de şirkten başkasını affedeceğini vadetmiş bulunuyorsun,** dedim. Bunun üzerine Hak Teala haykırdı : **«Gidiniz. Sizi affettim.»** Hazret, bu rüyasından üç gün sonra öldü.

Denildi : Alkolik bir kişi, nedimlerinden bir cemaat topladı. Hizmetçisine cemaatin çerezini alması için dört dirhem verdi. Hizmetçi, Mensur

---

(71) Hadîsi Şeyhân rivayet etti. Müteşabih (manası anlaşılmayan) hadislerdendir.

(72) İsra : 34.

bin Ammarın meclisinin kapısından geçince hazretin bir fakir için bir şey istediğini ve şunları söylediğini işitti: **«Kim ki, bu fakire dört dirhem verirse ona dört dua edeceğim.»**

Ravi derki; hizmetçi dört dirhemi fakire veriverdi. Bunun üzerine Mansur hizmetçiden sordu: Hangi konuda sana dua etmemi istiyorsun? Hizmetçi : Bir efendim vardır, ondan kurtulmak istiyorum, dedim. Böylece Mensur o hususda bana dua etti. Ve sordu : **Diğeri nedir?** Hizmetçi : Paramın yerini doldurmasıdır. O hususda da bana dua etti. Öbürü nedir dedi. Cenab-ı Hakkın efendimi affetmesidir, dedim. Bunun üzerine efendime dua etti ve dördüncüsü nedir diye sordu. Dedim ki, Allahın hem beni hem efendimi hem seni ve hem de cemaati affetmesi için dua etmeni istiyorum. Mensur bu duayı da yaptı. Hizmetçi efendisinin yanına dönünce gecikmesinin sebebini sordu. Hizmetçi olup bitenleri söyleyince de, şunları sordu: Ne hususda dua etti? Dedim ki; nefsim için azatlık istedim. Efendim : Git. Sen hürsün. İkinci duası nedir? Dedim; **«Paramın yerinin doldurulmasıdır.»** Efendim : Sana dört bin Dirhem olsun. Üçüncü duası ne idi dedi. Dedim ki; senin tevbe etmen içindi. Efendi : Tevbe ettim, dedi ve sordu; dördüncü nedir? Cevap olarak dedim : Allahın hem seni, hem beni, hem cemaatı hem de duacıyı affetmesidir. Efendi bu dördüncüsü elimde değildir, dedi.

Uyuduğu zaman rüyasında birinin şunları söylediğini gördü: **Sen sana düşeni yaptın da bana düşenleri yapmayacağımı mı sanıyorsun. Hem seni, hem hizmetçiyi, hem Mensur bin Ammarı ve hem de cemaatı affettim,** dedi.

Denildi ki; Ribah el - Kaysî bir çok defa hacca gitti. Bir gün Mizab (uluk)ın altında durarak «Mâbudum! Haclarımdan şu şu kadarını Resûlüllaha, on tanesini de (Cennet ile müjdelenen) on ashabına, ikisini de anne ile babama ve diğerlerini de diğer müslümanlara hibe ettim.» dedi. Kendisi için hiç bir şey bırakmadı. Gayıbdan bir ses dinledi : **«İşte o bize cömertlik yapmaya kalkışır. Kasem ederim ki; hem seni hem ebeveynini ve hem de hakk ile şahidlik yapanı affedeceğim»** dedi.

Abdul - Vehhab bin Abdul - Mecit es - Sakafî rivayet etti : «Bir cenaze gördüm. Onu üç kişi, bir kadın taşırdı. Kadının yerine geçip kabristana gittik. Onun namazını kıldık, defnettikten sonra hanımdan sordum : Bu ölü neyindir? Oğlumdur. Komşuların yok mudur? Evet vardırlar. Fakat onun işini hakir gördüler. Ondan katılmadılar. Bu iş ne idi? O, muhannes (kadınların gidişatına ve giysisine bürünen kişi demektir) idi. Kadına acıdım. Onu evime götürdüm. Ona para, yiyecek, giyecek, verdim. O gece uyudum. Gördüm ki, sanki bana yüzü ondörtlük ay gibi parlayan ve sırtında beyaz elbise bulunan bir zat geldi. Bana teşekkür etti. Sordum : Sen kimsin? Bugün gömdüğünüz Muhan-

nesim. Halk beni hakir gördüklerinden ötürü Rabbim bana rahmet etti!..

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkaktan dinledim : Ebu - Amr el - Biykendî, bir sokaktan geçti. Bir gurubun bir genci şerir olduğundan mahalleden çıkarmaya çalıştığını ve bir hanımın da ağladığını gördü. Denildi ki; bu ağlayan hanım o gencin annesidir. Bunun üzerine Ebu - Amr ona merhamet etti, oğlu için o cemaata yalvarıp şunları söyledi: Bu sefer bana bağışlayınız. Bir daha fesade dönerse o zaman ne yaparsanız yapınız. Böylece genci Ebu - Amr'ın hatırına bağışladılar. Ebu - Amr'da savuşup gitti. Bir kaç gün sonra o sokaktan geçen Ebu - Amr, kapı arkasında ihtiyar hanımın ağladığını işitti. Kendi kendine herhal o genç fasid haline dönmüş, mahalleliler de onu buradan uzaklaştırmışlar, ondan annesi ağlıyor. Böylece kapıyı tıkladı. Gencin halini sordu. Ihtiyar hanım çıkıp gencin öldüğünü söyledi. Ebu - Amr, onun halini annesinden sordu. Anne şunları söyledi : Ölümü yaklaştığında, **«Sakın ölümümü komşulara duyurma. Onlara eziyet verdim. Onlar ölümüme sevinecekler ve cenazeme katılmazlar. Beni gömdüğünde şu benim yüzüğümdür. Üzerinde Besmele yazılıdır, benimle beraber defneyle. Defnimi bitirdiğinde Rabbimin katında bana şefaatta bulun!»** Ben de onun vasiyetini yerine getirdim. Kabrinin başından ayrıldığım zaman bir ses işittim : **«Anneciğim! Git (ve müsterih ol) kerim olan bir Rabbin huzuruna vardım.»**

Denildi : Allah (C.C.) kulu Davud (A.S.) a vahyetti : «Kullarımadeki onlardan kâr edeyim diye değil, belki onlar benden kâr görsünler diye onları yarattım.»

Muhammed bin Huyesin'den dinledim. O da Muhammed bin Abdullah bin Şazandan, o da Ebu - Bekr el - Harbî'den, o da İbrahim el - Atruş'tan dinledi :

«Biz Bağdad'da Dicle kıyısında Marufi Kerhî ile oturduğumuz bir anda kayığa binmiş bir takım gençler içerek, tef çalarak ve oynayarak yanımızdan geçtiler! Mârufdan sorduk : **«Görmez misin nasıl Allaha âlenen isyan ederler? Onlar için bedduada bulunsana.»** Bunun üzerine elini kaldırıp dua etti : **«Mâbudum! Onları dünyada sevindirdiğin gibi, ahirette de sevindir!»**

Biz senden onların aleyhinde dua etmeni istedik, sen ise onların lehinde dua ediyorsun, dedik.

Mâruf : **«Allah onları ahirette sevindirmek istediği zaman dünyâda onlara tevbeyi nasib eder,»** dedi.

Ebul - Hasan Abdurrahman bin İbrahim bin Muhammed el - Müzekkî'den dinledim. Ona Ebu - Zekeriya Yahya bin Muhammed el - Edip, ona Fazl bin Sadaka, ona Ebu - Abdullah Hüseyin bin Abdullah bin Said haber verdi : Kadı Yahya bin Eksem dostum idi. O beni, ben de onu severdik. Yahya öldü, onu rüyada görmek istiyordum ki, **«Allah senin hak-**

kında nasıl muamele etti.» diye sorayım. Böylece onu bir gece rüyamda gördüm ve **«Allah sana ne gibi bir muamele revâ buldu.»** diye sordum. Beni affetti. Fakat kınadı, sonra bana haykırdı : **«Ey Yahya! Dünyâ evinde benim hakkımda karıştırmışsın.»** Bunun üzerine **«Ey Rabbim! Ebu-Muavi'ye ed - Derirden, Ameşten, Ebu - Salih'ten ve Ebu - Hüreyre'den bana gelen bir hadîse dayandım : «Allahın Resûlü senin şunları söylediğini söyledi : «Şübhesiz ki, Aktuyların sahibini ateşle azab etmekten haya ederim.»** Cenab-ı Hak, **«Ey Yahya! Seni affettim. Peygamberim de doğru söylemiştir. Ancak şu vardır ki sen dünyâda hakkımda karıştırmışsın.»** buyurdu.

HÜZÜN BAHSİ

Cenab-ı Hak **«Bizden Hüznü gideren Allaha hamd olsun deyiniz».** (*) buyurdu.

Bize Ali b. Ahmed b. Abdan, ona Ahmed b. Übeyd ona Ali b. Hübeyş, ona Ahmed b. İsâ, ona İbni - Vahap, ona Üsame b. Zeyd el - Leysî, ona Muhammed b. Âmr b. Ata, ona Ata b. Yesar, ona da Ebu - Said el - Hudrî haber verdi : Allahın Resûlünden dinledim; **«Mümin kula, hastalık, yorgunluk, HÜZÜN veya kalbini karıştıran herhangi bir elem isabet ederse, onlara karşılık Allah onun günâhlarını affeder.»** (**)

HÜZÜN, kalbi gaflet vadilerinde dağılıp perişan olmaktan tutan bir haldir. HÜZÜN, Sülûk ehlinin vasıflarındandır.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkaktan şunları dinledim : «Hüznünü kaybedenin bir kaç senede katetmediği mesafeyi HÜZÜN sahibi bir ayda kateder.»

Haberde varid oldu : **«Şübhesiz ki, Allah (C.C.), HÜZÜN olan her kalbi sever.»**

Tevratda şöyle varid olmuştur : **«Allah bir kulu sevdiğinde onun kalbinde HÜZÜN yaratır. Bir kuldan buğzettiği zaman onun kalbinde bir MİZMAR (Düdük) yaratır.»** Resûlüllahın hüzünlerinin bitişik ve düşüncesinin daimi olması rivayet edildi.

Büşr b. Haris : «HÜZÜN padişahdır. Bir yerde durduğu zaman başka bir kimsenin kendisi ile beraber orada durmamasına razı olamaz.»

Denildi : «Evde bir kimse olmadığında harab olmaya yüz tuttuğu gibi, kalbde HÜZÜN olmadı mı harab olur.»

Ebu - Said el Kureyrî, «Hüzünden gelen ağlamak kör eder, şevkden

---

(*) Fatır : 34.

(**) Tirmizi.

gelen ağlama gözü kör etmez fakat görmez hale getirir.» Nitekim Allahü Teala «... **Ve Hüznün (Kederin) den gözlerine ak düştü, artık derdini gizleyip duruyordu.»** (*)

İbnu - Halil buyurdu : **«HÜZÜN, nefsi sevinçdeki çılgınlıktan menetmektir.»**

Rabiâ el - Adevî'ye hatun bir kişinin **«Ey benim Hüznüm! Senin zamanındır, hazır ol»** dediğini işittiğinde ona şunları söyledi : **«Deki' ey benim Hüznümün azlığı! Zira eğer mahzûn (hüzünlü) olsaydın nefes alıp verme imkanından mahrum olurdun.»**

Sufyan bin Üyeyne : «Eğer bir milletin içinde ağlayan bir mahzun varsa, onun ağlaması hürmetine Allah o ümmete (millete) rahm edecektir, derdi.»

Davud et - Tainin gâlip olan hali, hüzünlü olmaktı. Geceleyin şunları söylerdi : **«Ey Mâbudum! Senin mulahezen benim bütün mulaheze düşünce) lerimi muattal kılmıştır. Benim ile uyku arasına girmiştir!»**

Şunları da söylerdi : «Her zaman yeni yeni müsibetlere giriftar olan birisi nasıl üzüntüden kurtulabilir?»

Denildi : **«Hüzün yemeği, korku günâhları meneder.»** Bazı âlimlerden soruldu : «Bir insanın hüzünlü olmasına ne ile hüküm edilir?» Cevap olarak şunları söyledi : **«İnlemesinin çokluğuyla...»**

Seriyyus - Sakatî dedi : «Bütün insanların hüznünün benim üzerimde olmasını isterdim!» Halk, Hüzün hakkında konuştu Hepsi, ancak ahiretin hüznü öğülür. Dünya hüznü ise iyi değildir. Ancak Ebu - Osman el - Hiyrî şunu söyledi : «Hüznün bütünü fazilettir. Masiyetten ötürü olmadıkça mümin için artıştır. Zira eğer Hüzün bir özelliği gerektirmezse muhakkak ki, arınmayı gerektirir.»

Meşayihden bazısı vardı ki; arkadaşlarından biri sefere çıktığında **«Eğer bir mahzun görürsen benden selâm söyle»** derdi. Üstad Ebu - Aliyi Dekkak'dan dinledim : «Geçmişlerden bazısı, güneş batmak üzere iken güneşe şunları haykırıyordu : **«Bugün mahzun bulunan birisi üzerinde doğdun mu?»** Hasanı Basrîyi gören herkes, sanırdı ki onun başından yeni bir musibet beçmiştir. Füdeyl öldüğü zaman Veki şunları söyledi : **«İşte bugün hüzün yerden silindi!»** Selefin bazısı şunları söyledi : **«Kıyametde müminin defterinde en çok göreceği sevabları, dünyâdaki üzüntüsü ve hüznüdür!»**

Ebu - Abdullah eş - Şırazî'den dinledim, o da Ali b. Bekrandan, o da Muhammed b. Ali el - Maruzî'den, o da Ahmed b. Ebu - Ruhdan, o da babasından dinledi. O da Füdeyl bin İyâzın şunları söylediğini dinledi :

(*) **Yusuf : 84.**

«Selef alimleri şunları söylerlerdi : **Her şeyde zekât vardır. Aklın zekatı, uzun Hüzündür. (Akıldan maksad kalbdir.)**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemi'den dinledim : «Muhammed b. Ahmed El - Ferradan, o da Ebu Hüseyin El - Verraktan dinledi : Ebu - Osman el - Hiyri'den bir gün hüznün manası soruldu. Şu cevabı verdi : **«Hazîn (mahzun) bir kimsenin hüznün ne olduğunu sorma imkanı yoktur. Binaenâleyh önce hüznün elde edilmesine çalış sonra ne olduğunu sor.»**

AÇLIK VE ŞEHVETİN TERKEDİLMESİ BAHSİ

Hak Teala **«Ey müminler! Sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullardan yana eksiltme ile and olsun imtihan edeceğiz.»** (*) Buyurduktan sonra ayetin sonunda **«Sabredenlere müjde ver.»** diyor. Açlık çektiklerinden ötürü gösterdikleri sabra karşılık onlara müjde vermektedir. Allahın Resûlü...

Başka bir ayet : **«Kendilerinde ihtiyaç bile olsa (onları) nefisleri üzerine tercih ederler.»** (**)

Bize Ali b. Ahmed el - Ahvazî, ona Ahmed b. Übeyd es - Saffar, ona Abdullah b. Eyyup, ona Ebu - Velid et - Teyalısî, ona Ebu - Haşım sahip Ez - Zâferanî, ona Muhammed b. Abdullah Malik b. Enesten rivayet etti : **«Fatime tüz - Zehra (R.A.), Resûlullaha bir parça ekmek getirdi. Resûlüllah, Ey Fatıma! Bu nedir, diye sorunca, Fatıma şunları söyledi: Pişirdiğim bir ekmektir. Sana bu parçayı getirmeden edemedim. Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V.) «Dikkat et; bu ekmek parçası üç günden beri ağzıma giren ilk taamdır.»**

Bazı rivayetlerde : **«Fatıma bir arpa ekmeği getirdi»** diye varid olmuştur. Bunun için açlık sofuların sıfatındandır. Mücahedenin rükünlerinden bir rükündür. Zira sülûk erbabı, açlığı adet edinme ve yemekten çekinme yoluna yavaş yavaş girişmeye çalışmışlardır. Hikmet pınarlarını açlıkta bulmuşlardır. Bu hususda onlardan bir çok hikayeler nakledilmiştir.

Muhmmed b. Ahmed es - Sufi'den dinledim : Ali b. Abdullah et Temimî İbni Sâlimin şunların, **«Açlığın edebi adetinden ancak bir kedi kulağı kadar azaltmakdır.»** söylediğini nakletti.

Denildi «Sehl b. Abdullah ancak onbeş günde bir yerdi. Ramazan

---

(*) Bakara : 155.

(**) Haşır : 9.

geldiğinde Şevval hilâlini görmedikçe yemezdi. Her gece sade su ile iftar ederdi.

Yahya b. Muaz er - Razî, «Eğer pazarda açlık satılsaydı, pazara varan ahirete tâlip bulunan herkese ondan başkasını almamak gerekirdi.» derdi.

Bize Muhammed b. Abdullah, ona Ali b. Hüseyin el - Ercanî, ona da Mekke'de Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Astahrî haber verdi ki : Sehl b. Abdullah **«Allahü Teala dünyâyı yarattığında isyan ve cehaleti toklukda, ilim ve hikmeti açlıkta yarattı,»** buyurdu.

Yahya b. Muaz er - Razî buyurdu : «Müridler için açlık (manevi) spordur. Tevbe edenler için deneme, zahidler için siyaset ve ârifler için ikramdır.»

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkakdan dinledim : Selefden biri, meşâyihden birinin huzuruna girdiğinde şeyhin ağladığını gördü ve neden ağladığını sordu. Şeyh : Ben acım. Huzura giren : «Senin gibisi açlıktan ağlar mı?» Şeyh : Sus. Bilmez misin ki, benim acıkmamdan gayem ağlamamdır?

Ebu - Abdullah eş - Şirâzî'den dinledim, o da Muhammed b. Büşr'den, o da Hüseyin b. Mansurdan, o da Davûd b. Muazdan, o da Muhalled (veya Mucaled) den dinledi : Bizimle beraber Şam'da Haccac b. Farafise bulunuyordu. Elli gece durduğu halde bir şey içmedi ve doyasıya bir şey yemedi.»

Ondan dinledim, o da Ebu - Bekr el - Gazâlî'den dinledi; o da Muhammed b. Ali'den, o da Ebu - Abdullah Ahmed b. Yahya el - Cellâ'dan dinledi : «Ebu - Turab el - Nahşubî Basra Çölünden Mekke'ye girdi. Yolculuğunda ne yediğini sorduk. Şu cevabı verdi **«Basra'dan çıktım Nabaç** (bir köydür) **da yedim, sonra Zatu - Irkda yedim, Zatu - Irkdan da size gelmiş bulunuyorum»** Böylece kocaman çölü iki yiyişle geçmiştir.

Ondan dinledim : Bize Ali b. Nuhas el - Mısrî, ona Harun b. Muhammed ed - Dekkak, ona Abdurrahman b. Darkaş, ona Ahmed b. Ebul - Havari haber verdi. Abdülaziz b. Ümeyir'den dinledim :

Bir sınıf kuş kırk gün aç bırakıltıktan sonra havaya uçup gittiler. Birkaç gün sonra dönüp geldiler. Onlardan misk kokusu geliyordu. Sehl b. Abdullah, acıktığında gelişirdi. Bir şey yediğinde zaifleşirdi. Ebu - Osman el - Mağrıbî : **«Rabbanî olan kırk gün yemez. Semedanî olan seksen gün yemez.»** derdi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Muhammed b. Âlevî'den, o da Dimeşk Kadısı Ali b. İbrahim'den, o da Muhammed b. Ali b. Halef'den, o da Ahmed b. Ebul - Havarî'den, o da Ebu - Sü-

leyman ed - Daranî'den dinledi : **«Dünyânın anahtarı tokluk, ahiretin anahtarı açlıktır.»**

Muhammed b. Abdullah b. Übeydullah'dan dinledim. O da Ali b. Hüseyın el - Ercani'den o da Muhammed el Astahari'den o da Sehl bin Abdullahdan dinledi. **«Hazretten soruldu: İnsan günde bir defa yerse nasıldır? O yeyiş sıddıkların yeyişidir buyurdu.** Soran: İki defa olursa? Şeyh: O da müminlerin yeyişidir. Soran üç defa olursa? Şeyh: **«Aile efradına söyle sana bir yemlik yapsınlar! dedi.»**

Yine Muhammedden dinledim : O da Abdülaziz b. Fazıldan, o da Ebu - Bekr Es - Sayihden, o da Yahya b. Muaz'dan dinledi : **«Açlık nurdur. Tokluk ateştir. Şehvet odun gibidir. Ondan yangın doğar. Sahibini yakmadan ateşi sönmez.»**

Ebu - Hatim Secistanlı'dan dinledim, o da Ebu - Nasr es - Serraç Et - Tusî'den dinledi : «Sofilerden birisi bir şeyhin huzuruna vardı. Ona bir yemek takdim ederek ye, dedi. Ve hemen akabinde kaç günden beri yememişsin diye sordu. Sofî : Beş günden beri dedi, Şeyh : Senin açlığın Cimrilik açlığıdır. Sırtında elbise var, sen kendini aç bırakırsın? Bu açlık fakirliğin açlığı değildir.

Muhammed b. Hüseyin'den, o da Muhammed b. Ahmed b. Said er - Razî'den, o da Abbas b. Hamza'dan, o da Ahmed b. Ebul - Havarî'den, o da Ebu Süleyman ed - Daranî'den dinledi : **«Akşam yemeğinden bir lokmayı az yemem, bütün geceyi ibadetle geçirmemden daha sevimli gelir bana.»**

Yine buyurdu; Ebu - Kasım Câfer b. Ahmed er - Razî'den dinledim : Ebul - Hayr el - Âskalanî uzun seneler balık yemek arzusunda bulundu. Sonra helâl bir yerden ona balık yemek fırsatı bulundu, yemek için elini uzattığında dikenlerden biri parmağına battı. Ve bu yüzden eli sakat oldu. Bunun için; **«Ey Rabbim! Bu ceza, şehvetle elini helâl uzatanlara veriliyorsa acaba şehvetle harama elini uzatanlara ne vardır?»**

Üstad Ebu - Bekr b. Fûvrekten dinledim: Çoluk çocukla meşgul olmak şehvetle helâlı takip etmenin neticesidir. Acaba haramda sarfedilen şehvet meselesini nasıl sanırsın?»

Şirazlı Sofî Rüstem'den dinledim : «Ebu - Abdullah b. Hafif bir davetde bulundu. Muridlerden biri fakirliğinden ötürü şeyhden önce elini yemeğe uzattı. Edeb hilafına hareket edip şeyhinden önce elini yemeğe uzattığı için diğer muridler onu kınamak istediler. Bunun üzerine Şeyh fakirin önüne birşey koydu. Fakir anladı ki edeb hilâfına hareket etmesini Şeyh kınadı. Bunun için nefsine ceza olsun ve tevbe ettiğini belirtsin diye onbeş gün bir şey yememeye azmetti. Daha önce fakirlik geçirmişti.

Muhammed bin Abdullah es - Sofî'den dinledim : Bana Ebul - Fa-

rec el - Versanî, ona Abdullah b. Muhammed b. Câfer, ona İbrahim b. Muhammed b. Haris, ona Süleyman b. Davud, ona Câfer b. Süleyman, ona Mâlik b. Dinar söyledi :

«Dünyâ şehvetlerini mağlup edendir ki, şeytan onun gölgesinden korkar!» Yine buyurdu : İsfahanlı Mensur b. Abdullah'dan, o da Ebu - Ali er - Ruzbarî'den dinledi : **«Sofî beş günden sonra ben açım dedimi onu pazara gönderin çalışmasını emrediniz.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak bazı şeyihlerden şunları hikaye ettiğini dinledim: **«Muhakkak ki; Cehennem ehlinin şehveti korumasına gâlip geldiğinden ötürü rezil oldular.»**

Yine şöyle dediğini dinledim : **«Self'ten bazısına; iştahın çekmez mi?»** Cevab olarak **«İştahım çeker fakat korunurum.»** dedi.

Yine dedi : Bazısına : **«İştahın çekmez mi?»** diye soruldu şu cevabı verdi; **«İştah etmemeyi iştah ediyorum.»** Böyle olmak daha tamdır.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemi'den dinledim; bana Ahmed b. Mansur ona İbnu - Muhalled, ona Ebul - Hüseyin Hasan b. Amir b. el - Cahm haber verdi; Ebu - Nasr et - Temmar'dan dinledim: «Bir gece Bişr bize misafir geldi. Ona seni getirten Allaha hamd mahsustur. Hurasandan bize biraz pamuk geldi. Kızım onu eğirdi, sattı. Bize et satın aldı. Binaenaleyh yanımızda iftar edeceksin! Cevab olarak: **«Eğer birisinin yanında yeseydim, sizin yanınızda yiyecektim»** dedikten sonra devamla **«Uzun senelerden beri patlıcana çekiyor iştahım. Daha onu yemeye imkân bulamadım»** dedi. Bunun üzerine **«Dünyada helâldan patlıcanlar vardır.»** dedim. Bu ısrarım üzerine şöyle dedi : **«Patlıcan sevgisi bana duruluncaya kadar yemem.»**

Sofî Abdullah b. Bakeveyh'den dinledim, o da Ebu - Ahmed es - Sağirden dinledi : «Ebu - Abdullah b. Hafif, her gece iftarı için on üzüm takdim etmemi emretti. Bir gece kendisi için şefkat ederek onbeş tane yaptım. Bana bakarak buyurdu : **«Kim sana bunu emretti?»** Böylece on tanesini yedi. Ve diğerini terketti.

Muhammed b. Abdullah b. Übeydullah'dan dinledim, o da Ebul - Abbas Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. el- Ferğanî'den, o da Ebul - Hüseyin er - Razî'den, o da Yusuf b. Hüseyin'den, o da Ebu - Turab el - Nahşebî'den dinledi : **«Nefsim şehvetlerden ancak bir defa çekindi. Şöyle ki; seferde bulunduğum bir zamanda nefsim ekmek ile yumurta istedi. Bunun üzerine bir köye gittim. Biri kalkıp yakama yapışarak «Bu hırsızlarla beraber idi» dedi. Böylece bana yetmiş kamçı vurduktan sonra birisi beni tanıdı. Bu Ebu - Turab el - Nahşubî'dir, dedi. Bunun üzerine benden özür dilediler. Onlardan birisi beni alıp evine götürdü, ikram ve izzette bulundu. Bana ekmek ile yumurta getirdi. Bu manzaradan sonra nefsime, «Yetmiş kamçıdan sonra ye»** dedim.

HÜŞÛ VE TEVAZU BAHSİ

Hak Teala **«Muhakkak müminler zafer bulmuştur. O müminler ki, namazlarında Tevazu ve korku sahibidirler.»** (73)

Ebul - Hasan Abdurrahim b. İbrahim b. Muhammed b. Yahya el - Müzekkî bize, ona Ebul - Fazl Sufyan b. Muhammed el - Cevherî, ona Ali b. Hüseyin, ona Yahya b. Hammad, ona Şu'be, ona Eban b. Sâlep, ona Fazl el - Fükeymî, ona İbrahim el - Nahaî, ona Alkama b. Kabes, ona Abdullah b. Mesud haber verdi; Resulullah (S.A.V.):

«Kalbinde zerre miskalı kadar kibir bulunan cennete, kalbinde zerre miskal kadar iman bulunan da Cehenneme giremez.» buyurdu. Bunun üzerine bir kişi : **«Ey Allahın Resûlü! Kişi elbisesinin güzel olmasını istiyor (bu kibir olur mu?) diye sordu. Cenab-ı Peygamber, «Muhakkak ki, Allah güzeldir. Güzelliği de sever. Kibir, ancak Hakkı reddedip iptal etmesine çalışmak, halkı hakir ve küçük görmekten ileri gelir.»** (74).

Bize Ali b. Ahmed el - Ahvazî, ona Ahmed b. Übeyd el - Basrî, ona Muhammed b. Fazl b. Cabır, ona Ebu - İbrahim, ona Ali b. Mushır, ona Müslim el - Aver, ona Enes b. Malik haber verdi, Resûlüllah hastayı ziyaret eder, cenazeleri takip eder, merkebe biner, kölenin davetine icabet ederdi. Küreyre ve Nazir yahudilerle hadise olduğu gün deve tüyünden yapılmış bir yularla yularlanmış, yine deve tüyünden yapılmış bir palan sırtında bulunan bir merkebe binmiş bulunuyordu.

HÜŞÜ, Hakka itaat etmek demektir. TEVAZU, Hakka teslim olmak ve hükme itiraz etmemek demektir.

Hüzeyfe **«Dininizden ilk kaybedeceğiniz şey, HÜŞU'dur,»** dedi.

Selefin bazılarından soruldu : **«HÜŞÜ ne demektir?» «HÜŞU' büyük bir himmetle Hak Tealanın huzûrunda kalbin bulunmasıdır, dedi.»**

Yine buyurdu : «Kulun Hüşu alametlerinden biri, öfkelendiği, kendisine muhalefet edildiği veya dediği reddedildiğinde onu kabul (anlayış) ile karşılamasıdır. Selefin biri dedi : «Kalbin Hüşu, gözleri bakışdan tutmaktır!» Muhammed b. Ali et - Tirmizî **«Korkan, şehvetlerinin ateşi sönmüş, göğsünün dumanı sükûnete kavuşmuş ve kalbinde tazîm nuru parlamış kimsedir. Binaenâleyh bu kimsenin şehveti ölmüş, kalbi dirilmiş ve azaları korkmuş bir kimsedir.»** dedi.

Hasanı Basrî : **«Hüşu' kalbden ayrılmaz ve daimî olan korku demektir.»** dedi.

Cüneyd'den Hüşu'un manası sorulduğunda şunları söyledi : «Ga-

---

(73) Müminûn : 1 - 2.

(74) Müslim rivayet etti.

yiblerin bilicisine kalblerin tezellül (yağcılık) etmesidir. Nitekim Hak Teala buyurmuştur : **«Rahmanın o kulları ki, onlar yer yüzünü vekar ve Tevazu ile yürürler.»** (75)

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim ki, geçen ayetin manasında hulâsası şu olan bir te'vil ileri sürerdi : **«Mütevazi ve hüşu'a bürünerek yürürler»** yine dinledim ki, şunları da derdi: **Onlar o kimselerdir ki, yürüdükleri zaman papuçlarının bağlarını güzelleştirmezler.»** Sözbirliğiyle Hüşu'un yeri kalbdir dediler.

Biri, görünür tarafları büzülmüş, gözü kapalı, iki omuzu bir araya gelmiş birisini görüp haykırdı : «Ey filan! Hüşu' buradadır (göğsüne işaret etti) şurada değildir.» (Omuzlarına işaret etti).

Rivayet edilir ki, Allahın Resûlü, namazın içinde sakalıyle oynayan birisini görünce, **«Eğer bunun kalbi korksaydı azaları da korkacaktı!»** buyurdu. (76)

Denildi : «Namazda Hüşu'n şartı, sağ ve solundakileri tanımamasıdır.» Üstad-ı imam, Hüşu'n tefsirinde şöyle demekte ihtimal dairesindedir dedi : «Hakkın huzûriyle edebin gereğine göre iç alemin baş eğmesi demektir.»

Deniliyor ki: «Hüşu' Rabbin İttilâi anında kalbin üzerine düşen bir buruşukluktur.»

Deniliyor ki: «Hüşu' sultanı hakikatın katında kalbin erimesi ve geri çekilmesidir!»

Deniliyor: «Hüşu' Heybetin galebelerinin başlangıçlarıdır!»

Denilir: «Hüşu' Hakikatın ansızın keşfi anında kalbin üzerine varid olan bir ürpermedir!»

Füdeyl b. İyaz, kişinin üzerinde kalbindekinden fazla hüşu'n görünmesini hoş görmezdi.

Ebu - Süleyman ed - Daranî eğer bütün insanlar bir araya gelip beni alçaltırsalar nefsimin katındaki alçaltmam kadar beni alçaltamazlar, dedi.

Denildi: «Nefsinin katında tevazua bürünmiyen başkasının yanında tevazu edemez.

Ömer b. Abdulaziz ancak toprak üzerinde secde ederdi.

Bize Ali b. Ahmed el - Ahvazî, ona Ahmed b. Übeyd el - Basrî, ona İbrahim b. Abdullah, ona Ebu - Hasan Ali b. Yezid el - Feraizî, ona Muhammed b. Küseyir (veya Kesir) el - Misisî,ona Harûn b. Hayyan, ona Hüsayf (veya Hasîf), ona Said b. Cebir, ona İbnu - Abbas (Rediyellahu ânhuma) haber verdi : «Allahın Resûlü; **«Kimin kalbinde hardal dane-**

---

(75) El - Fırkan : 63.

(76) Hekim Ebu - Hüreyreden senedi zaiftir.

sinin miskalı kadar (en ufak) kibir bulunursa, o cennete giremez!» (77) dedi.

Mücahid der : «Allah-ü Teala Nûh kavmini tufan ile boğdurduğu zaman dağlar kibirlendiler (gemiyi kabula yanaşmadılar) Ancak Cudî dağı tevazu gösterdi. Bunun üzerine Allah onu Nûh gemisine karargâh kıldı.»

Hz. Ömer acele yürüdü. Böyle yürümek hem ihtiyacı tez gördürür. Hem de kibirden daha uzaktır, derdi.

Ömer b. Abdulaziz, bir gece bir şey yazıyordu, yanında birisi de misafir bulunurdu. Çıra sönmeye yüz tuttu. Misafir; bana müsade buyur kalkıp çırayı islah edeyim, diye teklifde bulundu. Ömer; hayır. Misafiri çalıştırmak keremden değildir. Misafir, hizmetçiyi uyandırayım o yapsın. Ömer; hayır. Onun uykusu ilk uykudur (böyle uykudan uyandırmak ona zor gelir) dedikten sonra kendisi yağ küpüne gidip oradan yağı getirdi. Çıraya döktü. Misafir; **«Ey müminlerin emiri sen bizzat kalkıp bu işi yaptın hâ!»** deyince Ömer, ona; kupa giderken de Ömer idim, oradan dönerken de yine Ömer'im, dedi.

Ebu - Said el - Hudrî derdi : «Allahın Resûlu (S.AV.), Devesinin yemini verir, evin içini süpürür, pabuçlarını, diğer elbisesini yamalar, koyununu sağar, hizmetçisi ile beraber yemek yer, hizmetçi el değirmenini çevirmekten yorulduğunda onunla beraber öğütürdü. Çarşıdan çoluk çocuğunun nafakasını taşımaktan çekinmezdi. Zengin, fakir herkesin elini sıkardı. Önce selâm verirdi. Çağrıldığı hiç bir yemeği hakir görmezdi. Velev ki, en kötü hurma olsun. Nafakası gayet kolay idi. Ahlâkı yumuşak, tabiâtında kerem yaratılmış, muaşereti güzel, yüzü gülerdi. Gülmeksizin yüzü beşuş idi. Sömürtmeksizin üzgündü. Zillet göstermeksizin mütevazi idi. İsraf etmeksizin cömerd idi. Kalbi ince, her müslüman hakkında rehîm idi. Doymaktan gelen geyirme kendisinde görünmemiştir. Hiç bir zaman elini tama'a (askere aid rızk) uzatmamıştır. (Veya elini temala bir yemeğe uzatmazdı)

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Abdullah b. Muhammed er - Razî'den, o da Füdeyl b. İyaz'dan dinledi: «Rahmanın (C.C.) Kurraları (okuyucular) hüşu' ve Tevazu sahibleridir. İdarecilerin kurraları ise ûcup ve kibir sahibleridir.» Füdeyl b İyazdan dinledim: **«Kim ki nefsine kıymet verirse onun tevazuda nasibi yoktur.»** Füdeyilden Tevazun manası soruldu. Cevab olarak, hakka eğilmen, ona itaat etmen ve onu söyleyenden kabul etmendir, dedi. Füzeyl «Allah (C.C.) dağlara; birinizin üzerinde bir peygamberle konuşacağım diye vahyetti. Bunun üzerine dağlar boy ölçüşmeye giriştiler. «Turısina» ise

(77) Müslim rivayet etti.

alçalıp tevazu' gösterdi. Bu sayede onun üzerinde Allah (sübhanehu) Musa (A.S.) ile konuştu» dedi.

Muhammed b. Hüseyin'den dinledim. O da Ahmed b. Ali b. Câferden, o da İbrahim b. Fatîkten dinledi: «Cüneydden Tevazun manası soruldu: **«Halka karşı kanadı germek ve yumuşak davranmaktır,»** dedi.

Vehep dedi : Allahın indirdiği bir kısım kitaplarda yazılıdır: **«Ben (azümüş - Şan) Adem oğullarını Ademin sülbinden çıkardığımda Musa'nın kalbinden daha mütevazi bir kalb bulamadım. Bunun için onu seçtim ve onunla mükaleme ettim.»**

İbnu - Mübarek buyurdu : **«Zenginlere karşı tekebbür, fakirlere karşı tevazu' göstermek tevazu'dur.»**

Ebu - Yezid'den soruldu : **«Kişi ne zaman mütevazi olur?»** Cevap : Nefsi için herhangi bir makam ve herhangi bir hal görmediği ve halk içinde kendisinden daha şerli kimseyi bulmadığı zaman, mütevazi olur, dedi.

Denildi : **«Tevazu' öyle bir nimettir ki ondan kimse kıskanılmaz. Kibir bir mihnettir ki, onun üzerinde kimseye merhamet edilmez. İzzet tevazu'dadır. Kim ki onu kibirde ararsa bulamaz!..»**

Şeyh es - Sülemî'den dinledim, o da Ebu - Bekr Muhammed b. Abdullah'dan, o da İbrahim b. Seybân'dan dinledi : **«Şeref tevazu'dadır. İzzet tekvada, hürriyetde kanaattadır!»**

Yine ondan dinledim : Hasan es - Savî'den, o da İbni Arabî'den dinledi : «Kulağıma geldi ki, Süfyan-ı Sevrî şunları söyledi : İnsanların en şereflisi beş sınıfdır : 1) Zahid âlim, 2) Safi fâkih, 3) Mütevazi zengin, 4) Haline şükreden fâkir, 5) Peygamber soyundan gelen sünnet ve cemaattan kişilerdir.»

Yahya b. Muaz er - Razî : **«Tevazu herkeste güzeldir. Fakat zenginlerde daha güzeldir. Kibirlenmek herkesde çirkindir. Fakat fakirlerde daha da çirkindir!»** dedi.

İbnu - Ata : **«Tevazu, kimden olursa olsun hakkı kabul etmendir.»** dedi.

Deniliyor ki : !Ashab-ı Kiramdan Zeyd b. Sabit binmek isterken İbnu - Abbas (R. Anhuma) özengisinden tutmak için yaklaştı. Zeyd; ey Allah Resûlunun amcası oğlu! Özengimden tutma! deyince İbnu - Abbas; âlimlerimize böyle yapmakla emrolunduk, dedi. Bunun üzerine Zeyd bin Sabit İbnu - Abbasın elini tutup öptü ve biz de peygamberimizin ehline böyle yapmakla emrolunduk, dedi. Ürve bin Zübeyr «Ömer bin Hattabı gördüm (R.A.) omuzunda bir torba dolusu su vardı. Ey müminlerin emiri! Sana bu durum yakışmaz, dedim: Cevap olarak **«Heyetler bana itaat edici ve sözlerimi dinleyici olarak geldiklerinde, nefsime büyüklük ve gurur girdi. O gururu kırmak istedim, deyip o suyu götürüp Ensar'dan bir hanımın kabına boşalttı.»**

Ebu - Hâtim es - Secistani'den dinledim. O da Ebu - Nasr es - Sıraç et Tusî'den dinledi. «Ebu - Hüreyre Medine emiri olduğu bir anda sırtında bir kucak odun olup Emire yolu açınız, dediği halde görüldü.» Abdullah er - Razi : «Tevazu, hizmetde ayırdetmeyi terketmektir,» dedi. Muhammed b. Hüseyin'den dinledim, o da Muhammed b. Ahmed b. Harûn'dan, o da Muhammed b. Abbas ed - Dimeşkî'den, o da Ahmed b. Ebul - Havari'den, o da Ebu - Süleyman ed - Daranî'den dinledi : **«Nefsine kıymet veren hizmetin zevkine ermez.»**

Yahya b. Muaz er - Razî : **«Malı ile sana kibir edene karşı kibirlenmek tevazudur,»** dedi.

Şiblî buyurdu : **«Benim zilletim Yahudî'nin zilletini müâttal kılmıştır.»** (78) Bir kişi geldi. Şiblî ona **«Sen kimsin?»** Adam : **«Efendim! Ben «B» harfinin altındaki noktayım,»** dedi. Bunun üzerine Şiblî ona, **«Sen nefsine bir makam (mertebe) vermedikçe halinin istikameti (doğru kalır dedi.»**

İbni - Abbas (R. Anhuma) : **«Kişinin (hastalıksız) kardeşinin artığını içmesi tevazudandır.»** dedi.

Bişr «Dünya evladlarına selâm vermemekle selâm ver (yani onlara deki, artık size selâm verecek kıratta değilim) Şüâyip b. Harp : «Tavafda iken bir insan dirseğiyle bana dokundu. Baktım ki, Füzeyl bin Ayaz'dır. Bunun üzerine şunları söyledi : **«Ey Eba - Salih! Eğer senden ve benden daha şerlisinin bu hac mevsiminde bulunduğunu sanıyorsanız kötü zannetmiş olursunuz.»** Bazıları buyurdu : Tavafda bir adamcağız gördüm. Onun önünde öğenler vardı. Ona yol açmak için hacıları tavafdan menederlerdi. Bu durumdan bir müddet sonra onu Bağdad Köprüsü üzerinde dilenerek gördüm. Onun bu haline hayret ettim. Bana; **«Bir yer ki, halk orada Tevazu eder ben orada kibirlendim. Bunun için Allah-ü Tealâ halkın yüceldiği bir yerde beni alçalttı,»** dedi.

Ömer bin Abdulâziz'in kulağına geldi ki, bir oğlu bin dirheme bir yüzük taşı almıştır. Bunun üzerine Ömer oğluna şunu yazdı : «Kulağıma geldi ki bir taşı bin dirheme satın almışsınız. Binaenaleyh bu mektubum eline geçtiğinde derhal yüzüğü sat. Bin fakiri doyur. İki dirhemlik bir yüzüğü edin Onun kaşını bir Çin demirinden yap ve üzerinde **«Nefsinin kıymetini bilene Allah rahmet etsin»** ibaresini yaz.»

Denildi ki : «Emirlerden birine bin dirhem ile bir kölenin satın alınması arzedildi. Kölenin bedeli getirildiğinde, emîr bedelini çok gördüğünde satın almasından vazgeçip parayı hazineye geri çevirdi. Bunun

---

(78) Manası; Nefsimdeki zilletim yahudilerin nefsindeki zilletlerinden daha büyüktür. Zira onların zillete düşmeleri zorakidir. Benim zilletim ise nefsimin eksikliğini bilmemden ileri gelen ihtiyarı bir zillettir, demektir.

üzerine köle ey efendim! Beni satın al. Çünkü bu dirhemlerin her birine karşılık bende hasletler vardır. Bu hasletlerin beheri bin liradan daha fazla bir fiat eder, dedi. Emir **«o hasletler nelerdir?»** Köle : **«O hasletlerin en azı; eğer beni satın alır bütün kölelerinden daha üstün tutarsan kibirlenmem ve bileceğim ki, senin kölenim!»** bunları söylediğinden sonra emir onu satın aldı. Recâ bin Hayattan hikaye edildi . Ömer b. Abdulaziz hutbe okuduğu bir anda onun sırtındaki elbiselerini kıymetlendirdim, baktım ki oniki dirhem değerindedir. Elbisesi bir aba, bir amame, bir iç gömlek, bir don, bir çaft papuç ve bir de külahdan ibaretti.

Denildi ki; Abdullah b. Muhammed b. Vasi, kibirli yürüdüğünü gören pederi, **«Anneni kaç dirheme satın aldığımı bilir misin? Üçyüz dirheme aldım. Babana gelince, Allah onun gibi babaları müslümanlar arasında çoğaltmasın (durumun bu olduğu halde) böyle yürüyorsun!»** dedi.

Muhammed b. Hüseyin'den dinledim. O da Ahmed b. Ferra'dan, o da Abdullah b. Munazil'dan, o da Hamdûn el - Kassardan dinledi: **«Tevazu, hiç kimsenin ne dinde, ne de dünya hususunda sana bir ihtiyacı olmadığın görüşe sahib olmandır!»**

İbrahim bin Edhem: «İslâmım (Müslümanlığım) da ancak üç defa sevindim. 1) Bir gemide bulunuyordum, orada şakacı ve güldürücü bir kişi bulunuyordu. Zaman zaman benim saçımdan tutup sallardı beni ve **«Biz Türk memleketinde kâfirleri böyle tutardık»** derdi. Bu durum beni sevindirdi. Zira onun gözünde o gemide benden daha düşüğü yoktu. 2) Bir Camiide hasta yatıyordum. Müezzin gelip çık, dedi. Çıkamaz bir durumda bulunuyordum. Ayağımdan tutup camii dışına attı. 3) Şamda idim. Sırtımda bulunan bir abaya baktım, son derec eskimiş bulunuyordu. Bu durum beni gayet memnun etti. Hazretten gelen başka bir hikayede, **«Birgün oturduğum yerde birisi gelip üzerime işedi. Bu durumdan aldığım zevki hiç bir şeyden alamadım.»**

Deniliyor ki : «Ebu - Zer ile Bilâl çekiştiler. Ebu - Zer, Bilâli siyahlıkla kötüledi. Bilâl (R.A.) Ebu - Zeri Allahın Resûlüne şikayet etti. Allahın Resülu **«Ey Ebu - Zer! Muhakkik ki, senin kalbinde cahiliyet kibirinden bir şey daha vardır.»** dedi. Ebu - Zerr (R.A.), nefsini yere attı. **«Bilâl ayaklarıyle yanaklarıma basmadan yerden kalkmam»** diye yemin etti. Hakikaten Bilâl yanakların bastıktan sonra kalktı.

Hz. Ali'nin oğlu Hasan (R. Anhuma) beraberlerinde bir parça ekmek bulunan çocukların yanından geçerken onu misafir olmaya çağırdılar. Davetlerine icabet ettikten sonra onları evine götürüp yedirip - içirip giydirdi ve **«Nimet onlar içindir. Zira onlar bana yedirdiklerinden fazlasına sahip değillerdir. Biz ise ondan daha fazlasına sahibiz.»** dedi.

Denildi : «Hz. Ömer, bir ganimetten gelen hulleleri (giysileri) taksim ederek Yemen mâmulu bir hulleyi Muaza gönderdi. Muaz (R.A.), onu

sattı. Parasıyla altı köle satın alıp **azad etti. Bu durum**, Hz. Ömer'in kulağına gidince, daha sonra taksimatta **öncekinden daha** düşük bir hulle verdi. Muaz, Hazreti Ömer'in bu yaptığını kınadı. **Buna** karşılık Hz. Ömer **«Alınma (Kusura bakma) sen bir evvelkini sattın»** deyince Hz. Muaz, **«Bana payımı ver. Yemin ettim ki onunla başını döveceğim.»** dedi. Hz. Ömer **«İşte başım senin huzûrundadır. Fakat ihtiyar ihtiyara şefkat eder.»** dedi.

NEFSE MUHALEFET VE AYIPLARINI BELİRTMEK BAHSİ

Allah-ü Tealâ **«Rabbinin makâmından korkup nefsini hevasından alıkoyana gelince, muhakkak ki, Cennet onun için durağın ta kendisidir.»** (79)

Ali b. Ahmet b. Abdan bize söyledi. Ona da Tamtam, ona Muhammed b. Muavîye en - Nisaburî, ona Ali b. Ebu - Ali b. Ütbe b. Ebu - Lahep, ona Muhammed b. Münkedir, Cabir b. Abdullah haber verdi:

«Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu : **«Ümmetim için en fazla korktuğum şey, hevaya (nefsin isteğinle) tabii olmaları ve uzun emeller beslemeleridir. Havaya tabii olmaya gelince, o insanı haktan alıkor. Uzun emellere gelince, o da ahireti unutturur!»** (80)

Bunlardan sonra bil ki; nefse muhalefet etmek, ibadetin başıdır. Meşayıhdan islâmın ne olduğu sorulduğunda, o, nefsi muhalefet kılıcıyle kesmektir, diye cevap vermişler. Bil ki; kimin düşünce eserleri doğarsa, onun kalbinde ünsiyet güneşleri batar.

Zunnun-ı Mısrî **«İbadetin anahtarı düşüncedir. İsabet etmenin alameti, nefis ve hevânın muhalefetidir. Nefis ve hevânın muhalefeti, onların şehvetlerini terketmektir,»** buyurdu.

Ata «Nefis su-i edep üzerinde yaradılmıştır. Oysa kul da edepten ayrılmamakla emrolunmuştur. Nefis tabiatı icabı muhalefet meydanında gezer. Kul onu zor - kuvvetiyle kötü isteklerinden çevirir. Öyle ise onun dizginini bırakan onun yaptığı fesade ortakdır.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemîden dinledim, o da Ebu - Bekr er - Razî'den, o da Ebu - Ömer el - Anmatî'den, o da Cüneyd'den dinledi: Tehlikelere çağıran, düşmanlara yardımcı olan, hevâyı nefse tabii olan ve çeşitli kötülüklerle itham edilen «NEFSİ EMMARE'dir!» dedi.

Ebu - Hafs «Her vakit nefsini itham etmiyen, her hal-u kârda nefsine muhalefet etmiyen ve her gün onun hoşuna gitmiyen bir hizmete onu zorlamayan aldanmıştır. Nefsin herhangi bir şeyini güzel gören onu he-

---

(79) Naziat : 40.

(80) İbnu - Adıy zaif bir senedle Cabirden rivayet etti.

lak etmiştir. Akıllı bir kimse için nefsinden razi olması nasıl doğru olabilir? Kendisi şerefli, babası şerefli, dedesi şerefli, babasının dedesi şerefli, Yusuf bin Yakup bin İbrahim el - Halil (Allahın selamı onların üzerinde olsun)

«Nefsimi kötülüklerden uzak tutmam. Muhakkak ki, nefis kötülüğü mübalâğa ile emredendir.» (81) buyurdu.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim, o da Bağdad'da İbrahim b. Müksimden, o da İbnu - Atadan, o da Cüneyd'den dinledi : **«Bir gece uyandım, adet ettiğim VİRDİMİ yapmaya kalktım. Daha önce Rabbimin münacatından elde ettiğim tatı bulamadım. Hayret ettim. Uyumak istedim, uyuyamadım. Kalkıp oturdum. Otuaramadım. Kapıyı açtım, dışarı çıktım. Gördüm ki âbaya sarılarak yola atılmış bir kişi.. Geldiğimi hissedince, başını kaldırıp şunları söyledi:**

«Ey Eba - Kasım! Bu saata kadar (nasıl) geciktiniz? Efendim daha önce verilmiş bir sözümüz yoktu ki! Evet, kalblere hareket verenden senin kalbine hareket vermesini diledim. Dileğini yaptı. İhtiyacın nedir? Ne zaman nefsin hastalığı onun dermanı olur? Nefis, havasına muhalefet ettiğinde derdi dermana dönüşür.» Bu sözleri dinledikten sonra nefsine yönelip şöyle dedi; **«Dinle. Aynı cevabı yedi defa sana verdim. Fakat kanmadın. İlla Cüneyd'den dinlemek istedin. İşte dinledin»** deyip yanımdan ayrıldı. Onun kim olduğunu anlayamadığım gibi daha da tanımış değilimdir.

Ebu - Bekir et - Tamistanî buyurdu : **«En büyük nimet nefisten (emrinden) çıkmaktır. Çünki seninle Rabbinin arasına gerilen en büyük perde odur.»**

Sehl bin Abdullah : **«Nefis ve hevânın muhalefeti gibi bir ibadet ile Allaha kulluk yapılmamıştır.»** dedi.

Muhammed b. Hüseyinden, o da Mansur b. Abdullah'dan, o da Ebu - Ömer el - Anmatî'den, o da İbnu - Atadan dinledi : İbni - Âtadan Allahın gazabına en yakın şey nedir diye soruldu. Cevap olarak; Nefis ve nefsin hallerini görmektir (ona ve hallerine değer vermek ve aldanmaktır). Bu durumdan daha şiddetlisi nefsin yaptıklarının karşılıklarını beklemektir!» dedi.

Muhammed b. Hüseyinden, o da Hüseyin b. Yahya'dan, o da Câfer b. Nüseyirden, o da İbrahimi el - Havasdan dinledi : «(Şam diyarında bulunan) LÜKAM dağında bulunuyordum, bir nar gördüm, iştahım çekti yaklaştım, bir tane aldım yardım, ekşi olduğunu gördüm. Narı bırakıp gittim. Yere serilmiş bir kişiye rastladım. Üzerinde yabani arıların toplamış olduğunu müşahede ettim. Selâm verdim. Ve aleykes-selâm ya İb-

---

(81) Yusuf : 35.

rahim! dedi. Ona **«Beni nasıl tanıdın?» dedim. Allahı tanıyana hiç bir şey gizli kalmaz!**

— Allah katında büyük bir makamının olduğunu görürüm. Keşke senin şu yabani arıların eziyetinden koruması için Allah katında dilekde bulunsaydın? dedim. Ben de senin Allah katında bir makama sahip olduğunu görürüm. Keşke siz de Allahdan sizi nar istemek şehvetinden koruması için istekte bulunsaydın? Zira narın ısırmasının acısını insan ahirette duyar. Yabani arılarınkini ise dünyada duyar!» Bu sözlerinin üzerine onu bırakıp gittim.

İbrahim b. Şaybandan hikaye edilir : «Kırk seneden beri kapısında kilit bulunan ve tavanlı olan yerde yatmadım. Bazı vakitlerde doyasıya mercimek çorbası yemeyi arzuladım, fakat bir türlü muvaffak olamadım. Bir zaman Şam'da bulunuyordum. Bana çamurdan yapılmış bir çanak içinde çorba getirildi. Yedim. Ve çıktım. İçinde «Numu zecat» (sıvı bir maddeden damlalardır) a benzer bir madde bulunan şişeler gördüm. Onu sirke sandım. Halktan biri neye bakıyorsun? Şunlar şerabın damlalarıdır. Bunlar da şarab küpleridir. Bunun üzerine, nefsimde bana bir farz vazife düştü dedim. Böylece şarabcının dükkanına girdim. O küpleri dökmeye başladım. Şarabçı zannetti ki, onları padişahın emriyle döküyorum. Durumu bildiğinde beni İbni - Tuluna götürdü Bana ikiyüz sopa vurulmayı ve hapsedilmemi emretti. Hapiste bir müddet kaldım. Hocam Ebu - Abdullah el - Mağribî memlekete gelince benim için ricada bulundu. Beni görünce; ne yaptın? diye sordu. Dedim ki, bir defa doyasıya çorba yedim. İkiyüz sopa yedim. Bana; mecanen kurtuldun, dedi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. Ebul - Abbas el - Bağdadî.den, Câfer bin Nüseyir'den, Cüneyd-i Bağdadî'den, oda Seriyyus - Sakatî'den dinledi : **«Nefsim otuz veya kırk seneden beri bir havucu pekmeze daldırıp yememi benden istedi. Ona uymadım.»**

Ondan dinledim. Dedesinden dinlemişti : **«Kulun afeti, kendisinde bulunan ötürü nefsinden razı olmasıdır!»**

Ondan dinledim. O da Muhammed bin Abdullah er - Razî'den, o da Hüseyin bin Ali el - Kırmısınî'den dinledi : Usam bin Yusuf el - Belhî Hatım-ı Eseme bir şey gönderdi. Hatim de kabul etti. Hatimden soruldu : **«Neden kabul ettin?»** Onu almakta zilletimi onun da izzetini, reddetmesinde izzetimi onun da zilletini gördüm. Böylece onun izzetini kendi izzetime, zilletimi de onun zilletine tercih ettim, dedi. Birisine; ben tecrîd (soyunma) üzerinde hacetmek istiyorum denildi. Cevap olarak; önce kalbini sehivden, nefsini lahivden ve dilini lağivden arındırdıktan sonra dilediğin yöne git dedi.

Ebu - Süleyman ed - Daranî **«Gecesinde iyilik yapan gündüzünde mükafatlandırılır.» Gecesinde iyilik yapan gündüzünde karşılığını gö-**

rür. Bir şehvetin terkedilmesinde doğru söyleyen, o şehvetin zorluğundan kurtulur. Allah için şehveti terkeden bir kalbi azaba duçar kılmak Allahın şânına yakışır mı?»

Cenab-ı Hak, Davud (A.S.) a vahy etti :

«Ey Davud! Sakın ve arkadaşlarını da sakındır. Şehvetlerin yemesinden. Zira dünyâ şehvetlerine bağlanan kalblerin akılları benim cemâlimi görmekten perdelidirler.»

Havada oturan birisi görüldü. Kendisinden; ne ile bu mertebeye vardın? Heva-i nefsi terkettim. Hava da bana müsahhar oldu, dedi. Denildi : «Eğer mümine bin şehvet ariz olursa, Allah korkusu ile onları kalbinden çıkarır. Eğer facir bir kimseye bir tek şehvet ariz olursa o şehvet ariz olursa o şehvet onu korkudan uzaklaştırır.

Denildi : Dizginini hevânın eline verme. Zira o seni zülmete doğru çekip götürür!

Yusuf bin Esbat : **«Şehvetleri kalbden ancak kâmil bir korku veya kuvvetli bir şevk siler»** dedi.

Havvas : «Kimki bir şehveti terkedip onun ivezini (bedelini) kalbinde bulmazsa o, şehveti terketmesi hususunda yalancıdır.»

Câfer b. Nüseyir, Cüneyd bana bir dirhem verdi. Onunla bana «Vezir incirini al» dedi, ona satın aldım. İftarını açtığında onlardan birini alıp ağzına koyduktan sonra ağladı. Ve onu götür, dedi Neden böyle yaptığını sordum. Cevab olarak, dedi: Kalbimde gayıptan bir ses geldi. **«Utanmaz mısın? Benim için bıraktığın bir şehvete tekrar dönüyorsun?»**

Bu mânada şu şiiri okumuşlardır : HEVAN (zillet) kelimesinin son harf olan «Nun» hevâ kelimesinden çalınmıştır. Her hevânın çarpılmışı HEVAN'ın çarpılmışıdır.

Bil ki NEFSİN bir çok kötü ahlakı vardır. Onlardan biri de HESAD'dır.

HASED BAHSİ

«Allah buyurdu: **«Deki falekin rabbine sığınıyorum, yarattıklarının şerrinden»** sonra **«Hased ettiğinde hasedcinin şerrinden»** dedi. Görüldüğü gibi Cenabı Hak Tâviz (Koruma ve sığınma) kıldığı sureyi Hasedin zikretmesiyle kapattı.

Bize Ahvazlı Ebul - Hüseyin, ona da Basralı Ahmed b. Übeyd, ona da İsmail b. Fadıl, ona Yahya b. Muhalled, ona Muafı b. İmrân, ona Haris b. Şihap, ona Mâbed, ona Ebu Küllabe, o da İbni - Mesud'dan rivayet etti : Allahın resülü (S.A.V.) **«Üç şey vardır ki herşeyin temeli ve köküdürler o üç şeyden sakının ve çekinin : a) Kibirden sakının. Zira iblisin**

(Allahın emrine karşı gelip) Adem (A.S.) e secde etmemesini sağlayan kibirdir. b) Harislikten sakınınız. Çünkü yasak ağaçdan yemede Adem **(A.S.) i zorlayan harisliktir. c) Hasedden sakınınız. Zira** Adem oğulla**rının birini diğerine öldürten Haseddir.» (82)**

Bazıları buyurdu : «Hasedci inkarcıdır. Çünkü hasedci birinin hükmüne razı olmazdır.» Denildi **«Hasedci baş olamaz.»**

Şu ayetin **«Deki Rabbim şunları haram etti. Bütün fuhsiyatı açığını ve gizlisini»** (83) tefsirinde «gizlisini» den murad HASED'dir denildi. Allahdan inen kitabların bazısında **«Hasedci nimetimin düşmanıdır.»** denilmiştir.

Denildi : Hasedin eseri düşmanından önce sende belirir!» Asmaî dedi : «Yüzyirmi sene yaşamış bir göçebe gördüm ve ne uzun yaşamışsın dedim. Cevab olarak; **«Hasedi terkettim yaşadım dedi.»**

İbnu - Mübarek şu duayı yapardı: **«Hasedcimin kalbine koyduğunu âmirimin kalbine koymayan Allaha hamd-ü senalar olsun.»**

Bazı eserlerde «Beşinci gökte bir melek vardır. Onun yanından bir kulun güneş gibi parlayan ameli geçmek ister. Ona; dur ben hased işine bakan meleğim, onu sahibinin yüzüne çarp, çünkü o hasedci idi der.» Muâviye der ki : «Her insanı razı etmeye gücüm yetiyor ancak hasedciyi razı edemem. Çünkü o ancak nimetin gitmesiyle razı olur!» Deniliyor ki : «Hasedci insafsız bir zâlimdir. Hiç bir şey bırakmaz.» Ömer bin Abdulaziz Hasedciden daha fazla mazluma benzeyen bir zâlim göremedim. Zira daimi bir üzüntüsü ve doymaz bir nefsi vardır» dedi. Denildi : Gördüğünde yapışmak, olmadığı yerde gıybet yapmak, musibet geldiğinde sevinmek hasedciliğin alametlerindendir.

Muaviye buyurdu : «Şerrin gerekleri arasında Hased'den daha âdil bir gerek yoktur. Hasedciyi hased edilenden önce öldürür.»

Denildi : «Cenab-ı Hak Süleyman bin Davud'a vahyederek buyurdu : **«Sana yedi şeyi vasiyet ediyorum : a) Kullarımın salihlerinin gıybetini yapma, b) Kullarımdan hiç bir kimseden hased etme, bunun üzerine Süleyman (A.S.) Ey Rabbim bu kadarı bana kafidir dedi.»** Denildi : Musa (A.S.), arşın yanında birisini görüp gıbta etti. Bu zatın sıfatı nedir (ki bu mertebeye varmıştır) Cevap olarak denildi : Allahın insanlara Fazlu Kereminden vermiş olduğu nimetlerden ötürü hased etmezdi!» Denildi : Hasedci bir nimeti gördüğünde buğzundan dilsiz kesilip durur. Bir kayışı gördüğünde sevinir!» Denildi, **«Hasedcinin şerrinden emin olmak istiyorsan durumunu ondan gizlet!»**

Denildi : «Hasedci günahsızdan kızar. Elde etmediğiyle cimrilik ya-

---

(82) İbnu - Asakir İbnu - Mesudden.

(83) El - Araf : 33.

par.» Denildi : «Senden hased edenin sevgisini bekleme zira o senin ihsanını kabul etmez.» Denildi; «Allah (C.C.) bir kuluna merhamet etmiyen bir düşmanı musallat kılmak istediği zaman ondan hased edeni ona musallat kılar.» Bu hususda şu şiiri okudular : **«Bir kişinin başına gelen hadisenin korkunçluğu, hased edenlerinin ona merhamet etmelerinden anlayabilmen kafidir.»**

Şu şiiri de okudular : **«Bütün düşmanlıkların öldürülmesi (kaldırılması) mümkündür. Meğer senden hased edenin düşmanlığı!»** İbnul - Mu'tez şu şiiri söyledi : «Hasedci ah çektiğinde ona, Allah sana bir darbe vursun, ey mazlûm gibi görünür zâlim de!»

Şu şiiri okudular : **«Allah durulmuş bir faziletin yayılmasını irade ettiğinde onu yaymak için hasedcinin dilini açar.»**

NEFS İÇİN MEZMUM AHLÂKDAN BİRİ DE GIYBETİ ADET EDİNMESİDİR GIYBET BAHSİ

Cenab-ı Hak **«Bir kısmınız diğer bir kısmın gıybetini yapmasın. Acaba herhangi biriniz ölü olan kardeşinin etini yemeği ister mi?»** (84) buyurmuştur.

Bize Ebu - Said Muhammet bin İbrahim el - İsmailî haber verdi. Ona Ebu - Bekir Muhammed bin Hüseyin b. Hasan b. Halil, ona Ali b. Hasan, ona İshak b. İsâ (Bu zat Davud b. Ebi - Hindin kızı tarafından torunudur) ona Muhammed b. Ebi - Hamid, ona Musâ b. Verdan Ebu - Hürereden şu hadîsi rivayet etti : Daha önce Resûlullah ile beraber oturan bir zat kalkıp gidince, ashap onu kasdederek, **«Falan adam amma da aciz bir kimsedir (nasıl Resûlullahın meclisini terkedip gitti)»** dediler. Bunun üzerine Resûlullah (S.A.V.) **«Siz kardeşinizin etini yediniz. Onun gıybetini yaptınız.»** (85)

Allah (C.C.) Musa (A.S.) vahiy etti : **«Her kimki gıybetten tevbe ederek ölürse o, Cennete en son girendir. Gıybette israr ederek ölen ilk ateşe girendir.»**

Avf dedi ki «İbni Sirî'nin huzuruna girdim. Haccacın aleyhinde konuştum. Bunun üzerine İbni - Sirin şunu söyledi : Allah adil bir hâkimdir. Haccacdan başkasının hakkını alacağı gibi, onun alacağını da başkasından tahsil eder. Sen yarın Allahın huzuruna vardığın zaman işlediğin en küçük günah, senin için Haccacın işlediği en büyük günahdan daha şiddetli olacaktır!»

---

(84) El - Hucurat : 12.

(85) Ebu - Yâla ve Taberani rivayet ettiler.

Denildi ki : İbrahim b. Edhemi bir ziyafete çağırdılar. Oraya vardı. Meclisde bulunanlar, çağrılıp gelmiyen birisinden; «ağır bir kimsedir» diye bahsettiler. Bunun üzerine İbrahim; bunu nefsim başıma getirdi. Halkın gıybeti yapıldığı bir meclise geldim deyip kalkıp meclisi terketti ve üç gün yemek yemedi.

Denildi : «Halkın gıybetini yapanın durumu, bir mencenik kurup sevablarını doğuya - Batıya doğru savuran bir kimsenin durumuna benzer. Bazen Horasanlı birinin gıybetini, bazen bir Türkün gıybetini yapmak suretiyle sevablarını dağıtır. Elinde hiç bir şey kalmadığı halde kalkar!

Denildi: Kıyametde kulun defteri eline verilir. Defterinde herhangi bir sevap görmeyince sorar. **«Namazım orucum ve taatım nerededir?»** deniliyor: Bütün amelin gidiverdi!»

Denilmiştir ki: **«Gıybeti yapılanın yarı günahını Allah affeder.»**

Sufyan b. Hüseyin der ki; Muaviyenin oğlu İyasın yanında oturduğum bir sırada birisinin gıybetini yaptım bana; bu sene Türk (o zaman imana gelmiyenler kasdolunur) ve Rumlarla savaşa katıldın mı? dediğinde, hayır dedim. Türk ve Rumlar senin şer'inden emin oldular da müslüman kardeşin emin olmadı, dedi.

Denildi ki: «Kişiye kitabı verilir. İşlemediği amelleri defterinde görür. Ona; bu sevaplar, haberin olmadan halkın seni çekiştirip gıybetini yapmaktan ileri geliyor deniliyor.

Süfyaniyı Sevrî'den şu hadîsin **«Muhakkak ki Cenab-ı Hak etci olan bir ailenin ferdlerini sevmez.»** manası sorulduğu zaman şu cevabı verdi: **«Onlar, halkın gıybetini yapanlar ve halkın etini yiyenlerdir!»**

Abdullah bin Mübarekin yanında gıybeti zikrettim, o da şunları söyledi; **«Eğer herhangi bir kimsenin gıybetini yapsaydım muhakkak pederimin gıybetini yapardım. Çünkü o herkesden daha müstahakdır ki sevaplarımı elde etsin!»**

Yahya bin Muâz buyurdu : «Müminin senden nasibi üç haslet olsun : a) Eğer ona menfaatın dokunmazsa bari zararın da dokunmasın! b) Eğer mümini sevindirmezsen bari üzme! c) Eğer mümini övmezsen bari yerip de zemmini yapma!» Hasan-ı Basrîye; falan adam senin gıybetini yaptı denildiğinde ona bir kab dolusu helva gönderip **«Kulağıma geldiğine göre sen sevaplarını bana hediye etmiş bulunuyorsun. Ona karşılık olsun bu helvayı gönderiyorum»** diye haber gönderdi.

Bize el - Ahvazî Ahmed'in oğlu Ali, ona Basralı Übeydin oğlu Ahmed, ona Katvanlı Âmrin oğlu Ahmed, ona Askerli Osmanın oğlu Sehl, ona Bedrin oğlu el - Rabii ona Eban, ona Enes bin Malik, Resûlullahın

şöyle buyurduğunu söyledi : **«Yüzünden haya perdesini atıp kaldıranın âleyhinde konuşmak GIYBET olmaz.»** (86)

Hamza bin Yusuf es - Sehmî'den, o da Ebu - Tahir Muhammed bin Üseyid er - Rikkî'den, o da Câfer b. Muhammed b. Nüseyir'den dinledi : Cüneyd-i Bağdadî hazretleri şunu söyledi : Şavnaziye (veya Şûnaziye okunur) mescidinde bir cenazenin namazını kılmak için oturmuş bekliyordum. Bağdadlılar da mertebelerine göre oturup bekliyorlardı. Bu esnada üzerinde ibadet etmenin eseri bulunan bir fakirin dilendiğini gördüm. Nefsimde; eğer bu zat nefsini koruyucu bir iş görür dilenmekten vaz geçerse daha iyi olacaktır dedim. Buradan evime gelince geceye mahsus VİRDİM vardı. Hatta geceleri kalkıp ağlar, namaz kılar ve başka bir takım vazifeler yapardım. Onları adetim üzere yapmaya kalktım, bana yapmaları ağır geldi. Oturduğum yerde gözlerime uyku girdi. O fkiri rü'yamda gördüm. Onu serilmiş bir sofranın üzerinde getirdiler. Bana onun GIYBETİNİ yaptın onun etinden ye dediler. Onlara; onun gıybetini yapmadım, ancak kalbimden bir şey geçti dedim. Bana senin gibisinden böyle bir şey doğru değildir. Git kendini helâl ettir, denildi. Sabahlandım, onu aramaya koyuldum, bir yerde suyun fazlalaştığı noktada yıkatılan baklaların su üzerinde gelen yapraklarını topladığını gördüm. Ona selâm verdim. Bana: **«Ey Ebu - Kasım! Bir daha aynı şeyi yapacak mısın?»** deyince hayır dedim. Bunun üzerine, Allah hem bizi hem seni affetsin, dedi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemîden dinledim. O Ebu - Tahir el - İsferayınî'den, o Ebu - Cafer el - Belhî'den dinledi : Balhlı bir genç vardı yanımızda, son derece çalışır ve ibadet eder bir kimse idi. Ancak halkın gıybetini yaparak filan şöyledir, filan böyle, filân öyledir derdi. Bir gün onu yıkayıcı (dellak) ve kadınlara kendilerini benzetenlerin yanında gördüm, onların yanından çıkıyordu. Ona **«Ey filan! Durumun nedir?»** diye sordum. Cevap olarak o, halkın aleyhinde bulunup gıybet etmek beni bu hale soktu. Bu kadınımsı adamlardan birine vuruldum. Onun için onların hizmetini yapıp arkalarında koşuyorum. O gördüğün hallerin tamamı gitti. Bana rahmetmesi için Allaha yalvar.

KANAAT BAHSİ

Cenab-ı Hak **«Erkekten ve dişiden mümin olduğu halde kim iyi amel işlerse muhakkak onu güzel bir hayat ile yaşatırız.»** (87)

Bize Ebu - Abdurrahman es - Sülemî, ona Ebu - Âmr Muhammed b.

---

(86) Beyhakî zaif bir sened ile Enes'den rivayet etti.

Câfer bin Matr, ona Muhammed b. Musa el - Halvanî, ona Abdullah bin İbrahim el - Gıfarî, ona El - Münkedir bin Muhammed babasından, Cabır bin Abdullah'dan şu hadisi **haber verdi : «Kanaat, bitmez ve tükenmez bir hazinedir!»** (88)

Bize Ahvazlı Ebu - Hasan, ona el - Basralı Ahmet bin Übeyd, ona Abdullah bin Eyyup el - Mukrî, ona Ebur - Rabii ez - Zâhrani, ona İsmail bin Zekeriyâ, ona Ebu Recâ, ona Berd bin Sinan, ona Mekhul, ona Vasile bin Askâ, ona Ebu - Hüreyre haber verdi:

«Takva sahibi ol, halkın en fazla ibadet edeni olursun. Kanaat sahibi ol, halkın en fazla şükretmişi olursun. Kendi nefsin için istediğini müslüman halk için de iste. Bu takdirde hakiki mümin olursun. Sana komşuluk yapanın komşuluk hakkını gözet. Bu takdirde müslüman olursun. Gülmeyi azalt zira gülmek kalbi öldürür.» (89)

Denildi : **«Fakirler ölüdürler, ancak Allahın kanaat izzetini verdiği fakirler bu hükmün dışındadırlar!»**

Bişr el - Hafiden : **«Kanaat bir padişah (veya melek) tir. Ancak müminin kalbinde sükûnete kavuşur.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Abdullah b. Muhammed eş - Şâranî'den, o da İshak b. İbrahim b. Ebi - Hassan el - Anmatî'-den, o da Ahmed b. Ebul - Havarî'den, o da Ebu Süleyman ed - Daranî'-den dinledi. **«Kanaatın Rıza makamındaki yeri, Tekvanın zühddeki yeri gibidir. Kanaat Rızanın başlangıcı, Tekva da Zühdün başlangıcı (ilk basamağı) dır.»**

Denildi : **«Kanaat demek, alışılanların bulunmayışı anında sükûnet demektir.»**

Ebu - Bekr el - Merağî : «Akıllı o kimsedir dünya emrini kanaat ve gecikmekle ahiret emrini harislik ve acelecilikle, din emrini de ilim ve gayret sarfetmek ile tedvir eder,» dedi.

Ebu - Abdullah b. Hafif : **«Kanaat, kayıp olanın hasretini çekmemek ve mevcud ile iktifa edip (kalben) zengin olmak demektir!»** Şu ayetin **«Allah onları güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır!»** (90) metninde geçen güzel rızık KANAAT ile tefsir edilmiştir.

Muhammed b. Ali ET - Tirmizî «KANAAT, nefsin kendisine taksim olana razı olması demektir.»

Deniliyor : «KANAAT, var olan ile iktifa etmek, oluşmayanı tama, etmemek demektir.»

---

(87) En - Nahl : 97.

(88) El - Kudaî benzerini zaif bir senedle Enes'den.

(89) Zaif bir sened ile el - Beyhakî Şuâbul imanda rivayet etti.

(90) Hac : 58.

VAHB (b. Münebbih) : «İzzet ve zenginlik çıkıp gezdiler. Bir arkadaş ararlardı KANAAT'a rastladılar istikrar buldular.» dedi.

Denildi : «Kimin kanaatı çoksa, ona her çorba hoş gelir. Kim ki her hal-ü karda Allaha dönüş yaparsa Allah ona kanaatı rızık verir.»

Denildi : «Ebu - Hazım, dükkanında semiz et bulunan bir kasabın yanından geçti. Kasap, **«Ey Ebu - Hazım! Eti al et semizdir»** deyince, Ebu - Hazım; bende para yoktur, dedi. Kasap, sana mühlet vereceğim. Ebu - Hazım; Nefsim sabır yönünden senden daha güzeldir.» Bazılarına; insanların en kanaatkarı kimdir? sordular. Cevab olarak : «Hangisi insanlara daha fazla yardım eder ve onlara az masraf verdirirse o..

ZEBUR'da : «Ac dâhî olursa kanaatkar zengindir!» diye yazılıdır.

Denilmiştir ki : «Allah (C.C.) beş şeyi beş yere koymuştur. a) İzzeti taata, b) Zilleti mâsiyete, c) Heybeti gece ibadetine, d) Hikmeti boş mideye, e) Zenginliği kanaata koymuştur!»

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O da Nasr bin Muhammedden, o da Süleyman bin Ebi - Süleyman'dan, o da Ebu - Kasım bin Ebi - Nazar'dan, o da İbrahim el - Maristanî'den dinledi : **«Düşmanından kısas ile intikam aldığın gibi, harisliğinden de KANAAT ile intikam al!»**

Zünnun-i Mısrî : «KANAAT eden zamanının ehlinden yakayı kurtarıp rahat eder. Akran ve emsalına üstün olur.»

Denilmiştir : «Kanaatkâr olan kimse meşguliyetten rahat olur. Herkesden üstün bulunur!»

Kattanî dedi : **«Harisliğini kanaat ile değiştiren ZAFER ve MÜRÜVETİ elde eder!»**

Denildi : **«Gözü halkın eline bakanın üzüntüsü uzadıkça uzanır.»** Şu şiiri okudular : **«Kişi için zenginliğe vesile olan zillet günündense şerefini koruyup aç kalmak daha güzeldir!»**

Denildi : «Bir kişi, bir hekimi gördü. Bir suyun başında durmuş, düşen baklaları yerdi. Kişi; hekime; **«Eğer sultana hizmet etseydin buna muhtaç olmazdın.»** Hekim; **«Eğer sen de buna KANAAT getirseydin sultana muhtaç olmazdın!»**

Denildi : «İKAB adlı kuş, uçuş merkezinde olduğu zaman azizdir. Ona avcının ağı yetişemez. Avcı onu tutmak sevdasına kapılmaz. Ne zaman ki, çengele takılmış bir leşe temâ edip alçalırsa, o yüce merkezinden inip avcının ağına düşer!»

Denildi ki : Musa (A.S.), Tamadan bahsedip **«Eğer isteseydin muhakkak ona karşılık ücret alabilirdin.»** (91) şeklinde konuştuğunda Hızır ona, **«İşte bu aramızda ayrılmaktır.»** dedi.

---

(91) El - Kahf : 77.

Deniliyor ki : «Musâ (A.S.), onu konuştuğunda onun ve Hızırın önünde bir geyik durdu. İkisi de acıkmışlardı. Musa (A.S.) nın tarafı pişmemiş, Hızır (A.S.) ın tarafı pişmişti. Şu ayetin **«Muhakkak ki Ebrarla nimetlerin içindedirler.»** (92) tevilinde «Naim» dünyadaki KANAAT'dır. Ve : **«Muhakkak ki Facirler bir Cehennemdedirler.»** (93) ayetindeki «cehîm» dünya hususundaki HARİS'liktir, denildi.

Cenab-ı Hakkın **«Bir boynun açması.»** (94) ayetinde bahsi geçen boyun açılması, Tamakarlık zilletinden açılması demekdir. Şu ayet, **«Ey ehli-Beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.»** (95) de bahsi geçen ve (Günah diye meallandırılan) **«Ricis»** kelimesi Buhl ve Tama' ile tefsir edilmiştir. «ve sizi tertemiz yapmak» cümlesinin manası; **«cömertlik ve fedakârlığınızla sizi o şekle sokar»** demektir.

«Bana öyle bir mülk ver ki benden sonra hiç kimse o saltanata ulaşmasın!» (96) bu ayetde bahsedilen «Mülk» Kanaat babında bir makamdır. Hz. Süleyman arkadaşlarının arasında yalnız o makama erişmesini istiyor ve bana vereceğin o makamda senin hükmüne razı olmaklığımı bana ihsan buyur der.

«... yoksa onu ya şiddetli bir azaba uğratırım yahut keserim dedi.» ayetindeki; «şiddetli bir azab» dan maksad, ondan kanaatı selbedip ona tamakârlık ile belalandırırım. (Yani Allahdan dileğim ona o cezayı vermesidir.)

Ebu - Yezide denildi ki; vardığın makama neyle vardın? Cevap olarak dedi ki : Dünyanın sebeblerini topladım, KANAAT ipi ile bağladım. SIDIK mencenikine koyup ÜMİDSİZLİK denizine attım ve böylece rahata kavuştum.

Ben Muhammed b. Abdullah es - Sufîden, o da Samurra'da Muhammed b. Ferhan'dan, o da dayım Abdulvehhap'dan dinledi : «Hac mevsiminde Cüneydin yanında oturuyordum. Etrafında acemler ve arablaşanlardan büyük bir cemaat vardı. Bu esnada bir insan ona beş yüz dinar getirip önüne koydu ve **«Bu parayı bu fakirlere dağıt»** dedi. Cüneyd; **«Bu paralardan başka malın var mıdır?»** diye sordu.

Adam : **«Evet. Benim çok dinarım vardır.»** Cüneyd : **«Elinde kalan maldan başkasını ister misin?»**

Adam : **«Evet.»** Cüneyd : **«Al bu malı. Sen bizden daha muhtaçsın ona.»** dedi ve malı kabul etmedi.

---

(92) El - İnfitar : 13.
(93) El - İnfitar : 14.
(94) El - Beled : 13.
(95) Ahzab : 33.
(96) Sad : 35.

TEVEKKÜL BAHSİ

Hak Teala buyurdu : **«Kim ki Allaha tevekkül ederse, Allah ona kâfidir.»** (97) **«Müminler ancak Allaha tevekkül etsinler!»** (98) **«Eğer mümin iseniz Allaha tevekkül ediniz.»** (99)

Bize, Ebu - Bekir b. Muhammed b. Hasan b. Fûrek, ona Abdullah b. Cafer, ona Yunus b. Habib, ona Ebu Davud, ona Hammad b. Seleme, ona Asım b. Behdele, ona Zürr bin Hübeyş, ona Abdullah bin Mesud (R.A.) haber verdi :

«Hac mevsiminde bana ümmetler gösterildi. Gördüm ki ümmetim ovayı ve dağı doldurmuştur. Onların çokluğu ve heyetleri hoşuma gitti. Bana «Razı oldun mu?» denildi. Evet dedim. Soran bana «Bunlarla beraber yetmişbin vardır ki hesaba tutulmadan cennete girerler, onlar dağlanmazlar, fâl açmazlar ve herhangi bir şeyde meymenetsizlik aramazlar. Ancak Rabblerine tevekkül ederler! Bu esnada Ükkaşe bin Muhassın el - Esedî ayağa kalkarak «Ey Allahın Resûlu! Allaha yalvar ki beni de onlardan kılsın diye yalvardı. Resulullah (S.A.V.); Ey Allahım! Ükkaşeyi onlardan kıl.» dedi.

Başka bir sahabi daha ayağa kakarak, Allaha dua etki beni de onlardan eylesin deyince Peygamber, (zişân) **«Ükkaşe senden önce onu elde etti dedi.»** (100)

Abdullah bin Yusuf el - İsfahınî'den ben, o da Ebu - Nasr es - Serrac'dan, o da Ebu - Bekir el - Vüceyhîden dinledi : Ebu - Ali er - Ruzbarî dedi, Âmr bin Sinane; bana Sehl bin Abdullah'dan haber ver. Bunun üzerine dedi ki; Sehl **«Tevekkül sahibinin üç alameti vardır. 1) Sormaz (istemez), 2) Reddetmez, 3) Hapsetmez.** Dedi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Mensur bin Abdulah'dan, o da Ebu - Abdullah es - Şirazî'den dinledi : Ebu - Musâ ed - Deybelî der ki Ebu - Yezid el - Bistamî'den soruldu: **«Tevekkül ne demektir»** o da bana dönerek, **«Sen ne dersin?»** Dedim ki; arkadaşlarımız derler ki: **«Eğer yırtıcı hayvanlar ve yılanlar sağında ve solunda bulunurlarsa onların korkusundan kıpırdarsan şirk yapmış olursun (Tevekkülden ayrılırsın)»** Bunun üzerine Ebu - Yezid; **«Evet bu tarif yakın bir tarifdir. Fakat eğer Cennet ehli Cennetde nimetlendikleri, Cehennem ehli de Cehennemde azab gördükleri halde aralarında bir fark yaparsan Tevekkül cümlesinden çıkmış olursun.»** dedi.

---

(97) Talak : 3.

(98) İbrahim : 11.

(99) El - Maide : 23.

(100) Buhari ve Müslüm.

Sehl bin Abdullah : «**Tevekkülün ilk makamı kul** Allahın huzurunda yıkayıcının önündeki ölü gibi olacaktır. Dilediği gibi onu evirir-çevirir. Onun ne bir kıpırdanması, ne de bir tedbiri olmalıdır!»

Hamdun : «**Tevekkül Allaha (Onun kitabına) sarılmaktan ibarettir.**»

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebu - Bekir Muhammed bin Ahmed el - Belhî'den, o da Muhammed bin Hamid'den dinledi : Ahmed Hudreveyhi'den dinledim; birisi Hatım Taiden sordu : **Nereden yiyorsun?** Hatım, «**Halbuki göklerin ve yerin hazineleri Allahındır. Fakat münafıklar anlamazlar!**» (101) ayetini okudu. Bil ki Tevekkülün yeri kalbdir. Zahir olan hareket, kalb ile tevekküle ters düşmez. Fakat şu şart ile ki, kul takdirin Allah tarafından olduğunu bilmeli. Eğer bir şey zorlaşırsa onun takdiriyledir. Eğer bir şey uygun gelirse onun kolaylaştırmasıyledir.

Bize Ali bin Ahmed bin Abdan, ona Ahmed bin Übeyd el - Basrî, ona Giylân bin Abdus - Semed, ona İsmail bin Mesûd el - Cahderî, ona Halit Bin Yahya, ona Amcası Mugire bin Ebu - Kırra, ona Enes bin Malik haber verdi :

«Bir kişi devesinin sırtında geldi. Ey Allahın Resûlu! Devemi başıboş bırakıp Allaha tevekkül edeyim mi? Allahın Resûlu : **Hayır. Önce devenin dizlerini bağla ve (ondan sonra) tevekkül et, dedi.»**

İbrahim-i Havvas : «Nefsi hakkında tevekkül etmesi sıhhatli bulunanın başkası hakkındaki, tevekkülü sıhhatli bulunuyor.»

Bişrul - Hafî : «Halktan biri; Allaha tevekkül etim der ve yalan söyler. Eğer Allaha tevekkül etseydi, muhakkak onun yaptığına razı olurdu.» dedi.

Yahya bin Muazdan soruldu : **«Kişi ne zaman Allaha tevekkül eden olur?** Cevaben; **Allahı vekil olarak kabul ettiği zaman.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Muhammed bin Ali bin Hüseyinden, o da Abdullah bin Muhammed bin Samitden, o da İbrahim el - Havvas'dan dinledi : «Çölde yürüdüğüm bir zamanda gayip âleminden çağrıldım. Dönüp bakınca yürüyen bir göçebe buldum. Bana, **«Ey İbrahim! Tevekkül bir göçebelerin katındadır. Tevekkülün düzelinceye kadar yanımızda kal. Bilmez misin içinde çeşitli yemekler bulunan bir şehire varmak ümididir ki seni yürütür? Şehirler (meskun yerler) den ümidini kes. Tevekkül et.»**

Ayni şeyhden dinledim, o da Muhammed bin Ahmed el - Felasi'den, o da İbni - Ata'dan dinledi : Hazretten tevekkülün hakikatı soruldu, şu cevabı verdi : «Sebeblere şiddetle muhtaç olduğun halde, sende onlara

---

(101) El - Münafikûn : 7.

sığınma belirtisinin olmamasıdır. Hakkın üzerinde durmaklığına rağmen ona dayanmaktan ayrılmamandır.»

Ebu - Hatım es - Secistani'den dinledim, o da Ebu - Nasr Saraç'dan dinledi : Tevekkülün şartı Ebu - Turab en - Nahşübî'nin söylediğidir: Tevekkül bedeni kulluğa atmak, kalbi Rübûbiyete bağlamak, yeterliliğe kalben inanmaktır. Eğer yaradan lütfederse şükreder. Eğer menederse sabreder! Ve Zûnnunî Mısrî'nin dediği gibidir : Tevekkül, nefsin tedbirini terketmek, havul ve kuvvetten soyunmaktır. Kul, ne zaman içinde bulunduğunun Allahın hem mâlumu hem de meşhudu olduğunu bilirse, o zaman tevekküle kuvvetlice sarılmış sayılır.»

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim, o da Ebul Ferec el - Versanî'den, o da Ahmed bin Muhammed el - Kırmısîniden, o da el - Kıttanî'den, o da Ebu - Câfer bin Ebul Fareç'den dinledi: «Hz. Âişe'nin kölesi diye bilinen bir kişiyi şettar (gizli murakıb) ile beraber gördüm. Kamçılanıp döğülürdü. Ondan; **«hangi durumda vuruşun acısı size daha kolaydır?»** sorduğumda bana, **«o ki onun için döğülürüz bizi gördüğü zaman vuruşun elemi bize kolay gelir,»** cevabını verdi.

Yine ondan dinledim. O da Abdullah bin Muhammed'den: Hüseyin bin Mensûr, İbrahim el-Havvasdan sordu: **«Bu seferler ve çöllerin geçmesinde neler yaptın?»** cevab olarak; tevekkül makamında kaldım onun üzerinde nefsimi tashih ederdim deyince, Hüseyin; behey dostum iç alemini tâmir etmek için bütün ömrünü vermiş bulunuyorsun. Acaba Tevhid (Allahı birleme) makamındaki fenâ (nefsini feda etmek) nerede kalır! dedi.

Ebu - Hatım es - Seçistânî'den dinledim, o da Ebu - Nasr es - Serraç'dan dinledi : Tevekkül makamı Ebu - Bekr ed - Dekkakın söylediğidir. O da: **«Yaşanma için olan düşünce ve tedbiri bir tek güne hasret edip yarının düşüncesini iskat edip düşürmektir»** Tevekkül Sehl bin Abdullahın dediği gibidir. O da **«Tevekkül Allahın irade buyurduğu tarzda onunla gitmek demektir!»** sözüdür.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O da Muhammed bin Câfer bin Muhammedden, o da Ebu - Bekr el - Burdeî'den, o da Ebu - Yakup en - Nehrecurî'den dinledi: **«Hakikatını Kemali ile olan tevekkül Hz. İbrahimin (A.S.) Cebrail (A.S.) a «Sana gelince sence halledilecek hiç bir ihtiyacım yok.»** dediği zamandaki Tevekkülüdür. Zira İbrahimin nefsi o derece Allahın muhabbetinde kayıp olmuştur ki, onun ile hiç kimseyi göremez olmuştur.

Ondan dinledim, o da Said bin Ahmed bin Muhammedden, o da Muhammed bin Ahmed bin Sehl'den, o da Said bin Osman el - Hayyattan, o da Zünnunî Mısrî'den dinledi : Birisi Zünnün'den sordu. Tevekkül nedir? **«Allahdan başkasına güvenmeyi söküp atmak, ve sebebleri kesmek-**

tir» dedi. Soran; daha fazlasını söyler misin? Zünnun **«Nefsi Rablik dâvasından çıkarıp kulluk kürüğüne atmaktır»** dedi.

Ondan dinledim, o da Abdullah bin Muhammed el - Muâllimden, o da Abdullah bin Mübarekten, o da Hamdûn el - Kassardan dinledi: Hazretten Tevekkülün manası soruldu cevap olarak şöyle dedi: **«Eğer senin elinde onbin Dirhem varsa, bir Danik (Dirhemin altıda biri 6/1) de borcun varsa, ölüp de onun boynunda kalmamasından emin olmayacaksın. Eğer onbin Dirhem borcun varsa onu karşılayacak hiç bir şeyin yoksa, onu ödetmek hususunda Allahdan ümidsiz olmayacaksın!»**

Ebu - Abdullah el - Küreşî'den tevekkülün manası sorulduğunda; **«her halde Allah ile bağ kurmakdır,»** dedi. Soran; biraz daha açıklar mısınız? El - Küreşî; **«Herhangi bir sebebe vardıran her faktörden el çekmendir. Öyle ki, senin mütevellin Cenab-ı Hak olacaktır,»** dedi.

Abdullahın oğlu Sehl «Tevekkül peygamberin halidir (sıfatı, yaradılışından olan makamıdır) Çalışmak onun sünnetidir. Öyle ise onun hali üzerinde olan, sakın onun sünnetini terketmesin, dedi.

Ebu - Said el - Harraz : «Tevekkül, sükûnetsiz ıstırap, ıstırapsız sükûnetdir. (Yani yaslanmaksızın sebebler peşinde koşup ızdırabsız Allaha güvenmek demektir)

Deniliyor ki: «Tevekkül, senin katında az ve çoğun eşitliğidir.» İbnu - Mesrûk **«Tevekkül, kaza ve hükümlere teslim olmaktır!»** dedi.

Hüseyin oğlu Muhammedden dinledim, o da Abdullah er - Razî'den, o da Ebu - Osman el - Hirî'den işitti: «Tevekkül, güvenmekle beraber Allahın kuvvetiyle iktifa etmektir.» dedi. Ondan işittim. O da Gâlip oğlu Muhammedden, o da Mensur oğlu Hüseyinden dinledi : **«Gerçek tevekkülcü bulunduğu yörede aç biri olduğunda yemez kimsedir!»**

Ondan dinledim, o da Ali oğlu Abdullah'dan, o da Ahmed oğlu Mensur el - Harbî'den dinledi : Bize İbnu - Ebu Şeyh hikaye etti; Sinan oğlu Ömer'den dinledim: Yanımızdan İbrahim el - Havvas geçti. Ona, seferlerinde gördüğün en enteresan hadiseyi anlatır mısın diye asıldık. Cevap olarak dedi ki: **«Hızır bana rastladı ve arkadaş olmak istedi. Ona güvenip tevekkülümün bozulmasından korktum. Bunun için de ondan ayrıldım!»**

Abdullah oğlu Sehlden Tevekkül soruldu. Cevap olarak; o, herşeyden ilgisi kesilmiş bir kalbdir! dedi.

Ustaz Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : «Tevekkül ehlinin üç derecesi vardır: a) Tevekkül, b) Teslim, c) Sonra Tefviz'dir. Mütevekkil bir kimse Allahın vadine dayanıp sükun bulur. Teslim sahibi ilmiyle iktifa eder. Tefviz sahibi onun hükmüne razı olur.

Ondan dinledim: Tevekkül başlangıçdır. Teslim orta Tefviz sonuçdur. Dekkak'dan Tevekkül soruldu : O, tamasız yemektir. Dedi. Yahya

bin Muaz'dan yünlüyü giymek dükkandır. Zühd hakkında konuşmak sanaattır. Kervanların arkadaşlığı (belaya) mâruz kalmaktır. Bütün bunlar (sebeblerle) ilgilerdir!»

Biri Şiblîye gelip çocuklarının çokluğundan şikayet etti. Şiblî **«evine dön çoluk - çocukların arasında hangisinin rızkı Allaha aid değilse onu kov.»** dedi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Ali oğlu Abdullah'dan, o da Ata oğlu Ahmed'den, o da Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledi : Abdullah oğlu Sehl şunları söylerdi : **«Hareketi kınayan, sünneti kınar. Tevekkülü kınayan imanı kınamış olur!»**

Ondan dinledim. O da Caferoğlu Ali oğlu Ahmed'den, o da Cafer el - Huldî'den dinledi; İbrahim el - Havvas diyor : Mekke yolunda idim, ürkek bir şahıs gördüm, **«cin misin, insan mısın?»** diye sordum. Cevap olarak Cinnim, dedi. Neıeye gidiyorsun? Mekkeye gidiyorum, dedi. Ben, azıksız mı gidiyorsun, dedim. Cinnî, bizden de Tevekküle dayanarak azıksız sefere çıkan vardır, dedi. Ben; Tevekkül nedir? dedim. Allahdan almaktır, dedi.

Ondan dinledim, o da Ebu - Abbas el - Bağdadî'den, o da el - Ferğânî'den dinledi :

«İbrahim el - Havvas, tevekkül hususunda tecerrüd etmişti. Onu didik didik ediyordu. Yanından, iğne, iplik, küçücük bir kova ve makası ayırmazdı. Bu hususda kendisinden soruldu : **«Ey Ebu - İshak! Senki her şeyden çekiniyorsun, nasıl olur da bunları beraberinde taşıyorsun?** Cevap olarak; bunların benzeri eşya tevekküle ters düşmez. Çünkü Allahın boynumuzda farzları vardır. Fakirin sırtında bir elbise vardır. Çoğu kez o elbisesi yırtılır. Eğer beraberinde iğne - iplik yoksa avret yeri görünür, namazı bozulur. Beraberinde su kabı yoksa, tahareti yerine gelmez. Fakiri, kabsız iğne ve ipliksiz gördüğünde namaz hususunda ondan şübhe et, dedi.

Uztaz Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : Tevekkül, müminlerin sıfatları, Teslim velilerin ve Tefviz tevhidcilerin sıfatıdır. Binaenaleyh Tevekkül avamın, Teslim havvasın, Tefviz ise Havvasul-havvasın sıfatıdır!»

Ondan dinledim : **«Tevekkül enbiyânın, Teslim İbrahim (A.S.) in, Tefviz'de peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafa'nın sıfatıdır.»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Ebu - Abbas el - Bağdadî'den, o da Abdullah oğlu Muhammed el - Ferganî'den, o da Ebu - Câfer el - Heddad'dan dinledi: **«On küsur sene nefsime tevekkülü gerekli kıldım. Çarşıda çalışır, her gün ücretimi alırdım. Ondan ne bir yudum su içtim, ne de bir defa hamama gitme ücretini aldım. Ancak ücretimi Sünüzî'yedeki fakirlere getirip verirdim ve ben halime devam ederdim.»**

Ondan dinledim, o da Ebu - **Bekir Muhammed bin Abdullah** b. Şazandan dinledi. Havvasdan, o da **Hüseyin, o da Sinan'dan dinledi :** **«Tevekküle dayanarak ondört defa hacca gittim. Ayağıma diken batıyordu. Tevekkülle büründüğümü hatırlatır, ayağımı yere iyice basıp yürürdüm!»**

Ondan dinledim, o da Abdullah oğlu Muhammed el - Vaizden, o da Hayr-ı en - Nessac'dan, o da Ebu - Hamza'dan dinledi : **«Tok olduğum halde, çöle düşmekten hayâ ederim. Tevekkülle büründüm ki, tokluğa güvenip sâyi etmiyeyim!»**

Hamdundan Tevekkülün ne olduğu soruldu. **«O, bir derecedir ki, ben daha o dereceye varamadım. İman hali kendisi için doğru olmayan nasıl tevekkül hakkında konuşabilir?»**

Denilmiştir ki : «Mütevekkil insan, annesinin memesinden başka bir şey bilmez bir çocuk gibidir. Rabbinden başka başvuracağı bir kaynağı bilemez.» Bazılarından rivayet edildi: Çölde bulunuyordum. Kafileyi geçtim. Önümde birinin olduğunu görünce ona yetiştim. Elinde baston olan bir kadın olduğunu gördüm, yavaş yürürdü. Yorulduğunu sandım, elimi cebime koyup yirmi dirhem çıkarıp al bunu, dur kervan gelince bir hayvan kirala ona bin, sonra akşamleyin bana geliver senin için bir şeyler temin edelim, dedim. Beni dinledikten sonra avucunu havaya vurarak altınlar doldu ve **«Sen dirhemleri cebden, bizde dinarları gayipden aldık.»** dedi.

Ebu - Süleyman ed - Daranî Mekkede bir yudum zemzem suyundan başka bir şey almayan birisini gördü. Bu durumun üzerinden bir zaman geçince bir gün Süleyman ona, acaba zemzem kuyusu çekilip su kayıp olursa neyi içeceksin? Ayağa kalktı. Süleymanın başından öptü, Allah sana bol mükafat versin, beni irşad ettin. Zira ben bir kaç günden beri zemzeme kulluk yapıyormuşumdur, dedikten sonra savuşup gitti.

İbrahim-i Havvas diyor: Şam yolunda yeni yetişmiş ve güzel manzaralı bir genç gördüm. Bana; arkadaşlık yapmamıza razı mısın? dedi. Dedim ki; ben acıkırım. Dedi; eğer acıkırsan seninle beraber (yani açlığa tahammül ederim) dedi. Dört gün kaldıktan sonra bir şey bize verildi. **Ey genç gel,** dedim. **«Vasıtalı olarak hiç bir şeyi kabul etmemek hususunda Allaha söz verdim.»** dedi. Dedim ki, ey genç! Çok incelttin. Cevap olarak, ey İbrahim! Öğme, zira ekesper basiretlidir. Tevekküle ne dersin? dedikten sonra Tevekkülün en azı, ihtiyaçların karşılıkları sana verildiğine rağmen nefsini ancak her yeteceğin kaynağı olan ilâhî kudrete bağla! dedi.

Denildi : **«Tevekkül şekleri bertaraf edip padişahlar padişahına yaslanmaktır.»**

Denilmiştir : «Bir cemaat Cüneydin yanına varıp **«Rızkı nerden is-**

tiyelim? Cüneyd, **Eğer nerde olduğunu biliyorsanız oradan isteyiniz,** dediler **Allahtan istiyelim,** Cüneyd, **«Eğer onun sizi unutacağını biliyorsanız. Hatırlatınız,** dediler **O halde eve kapanıp tevekkül edelim.** Cüneyd; **Denemek şübhedir dedi,** Onlar : **O halde çıkar yol nedir?** Cüneyd, **hileyi terketmektir.»**

Ebu - Süleyman ed - Daranî, el - Havarî'nin oğlu Ahmede :

«Ey Ahmed! Ahiret yolları çoktur. Şeyhin bunların çoğunu bilmektedir. Ancak bu mübarek tevekkül haricdir. Ben onun kokusunu dahi almış değilim!» dedi.

Denildi, «Tevekkül Allahın kudretinde olana güvenmek, halkın elinde bulunanlardan ümid kesmektir.»

Denildi : «Tevekkül, sırrı (iç alemi) rızık talebi hakkındaki yargıların düşüncesinden boşaltmaktır.»

Haris el - Muhasibî'den mütevekkil (Tevekkül sahibi) in tamaai olur mu? diye sorulduğunda, tabiat yoluyla onu bir takım vesveseler yakalar. Fakat ona hiç bir zarar vermez. Tamaai düşürmesine halk elindekinden ümidsiz olması yardımcı olur.

Denildi : En - Nurî çölde iken acıktı. Kulağına bir ses gelerek, yemek ve içmekten seni zengin kılan bir kuvveti mi, yoksa bir sebebi mi istiyorsun? Öyle bir kuvvet istiyorum. Zira bunun üstünde bir mertebe yoktur cevabını verdi. Bunun üzerine onyedi gün yemeden dayandı.

Ebu - Ali er - Ruzbarî, **«Beş gün sonra fakir; acıktım dese, onu pazara gönderin. Çalışmasını ve kazanmasını emrediniz.»** dedi.

Denildi : Ebu - Turab en - Nahşebî, üç gün aç kaldıktan sonra yemek için elini bir kavun kabuğuna uzatan bir sofuyu görünce, sana tasavvuf uygun değildir. Pazardan ayrılma! dedi.

Ebu - Yâkup el - Akta' el - Basrî dedi : Bir ara haramda ongün aç kaldım. Nefsim benimle konuştu. Dereye çıktım, zaifliğimi giderici bir şey bulmak ümidiyle atılmış bir şalgam buldum, onu aldım. Ondan kalbimin ürktüğünü gördüm. Sanki biri bana on gün acıktın, sonunda payın bozulmuş bir şalgam mı olacak? Şalgamı elimden attım. Mescide girip oturdum. Baktım ki arab olmayan bir zat yanımda oturdu. Bir heybeyi önüme koyuverdi. Bu sana hediyedir. Dedim ki neden bunu bana tahsis ettin? Cevap olarak dedi ki, biz on günden beri denizdeyiz. Gemimiz batmaya yaklaştı. Her birimiz adadık ki, eğer Allah bizi kurtarırsa bir şeyi sadaka vereceğiz. Ben de eğer Allah beni kurtarırsa bunu ilk gördüğüm haremi şerif komşusuna sadaka vereceğim. İşte ilk gördüğüm sen oldun. Ona o halde heybeyi aç da göreyim, dedim. Açtı, baktım ki Mısır unundan yapılmış kek ile ceviz içi ve şeker, her birinden bir avuç aldıktan sonra diğerini çocuklarına götür. Benden onlara hediye olsun

dedim. O da kabul etti. **Bundan sonra kalbimde, senin rızkın on günden beri seni arıyor, sende onu derede arıyorsun!** dedim.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Ebu - Bekir er - Razi'den, dinledi :

Mümşad ed - Dinâverî'nin yanında bulunuyordum. Borçdan bahsedildi. Dedi ki, borcum vardı. Kalbimi meşgul etti. Rüyamda sanki biri bana, **«Ey Cimrî! Bu kadarını bize güvenerek aldın al. Senden almak, bizden ödemek»** dedi. Bu rüyadan sonra ne bir bakkal ne de bir kasab ve ne de herhangi bir kimse ile —fazla almasın diye— hesaba girişemedim.

Bennan el - Hamaldan hikaye edildi : Mekke yolunda idim. Mısırdan geliyordum, yanımda yol azığı vardı. Bir hatun gelip, **«Ey Bennan! Sen hammal mısın sırtında bu azığı taşıyorsun? Sana rızık vermiyeceğini mi sanıyorsun?** dedi. Bundan sonra azığı attım. Bilahire aç kaldım. Yolda bir ayak bileziği buldum. Kendi kendime, bunu alayım. Sahibi gelip bana bir şey verebilir, dedim. Aniden o kadını önümde gördüm bana, **«Sen tüccar mısın ki sahibi gelip bir şey verinceye kadar yanıma alayım diyorsun»** dedikten sonra bana biraz para atıverdi. Bu parayı harcayın, dedi. O para ile Mekke'nin yakınına kadar gittim. Hikaye ediliyor: Bennan hizmet edecek bir cariyeye muhtaç oldu. Arkadaşlarına bu hususda başvurdu. Onun için bir cariye parası topladılar. Kervan gelince sana uygun birini alacağız, dediler. Kervan geldiğinde birisini münasip görüp işte bu olur diye oybirliği yapıp cariyenin sahibine bu cariyeyi kaça satarsın? Cariye sahibi o satılık değildir, dediğine rağmen, onlar israr ettiler. Cariye sahibi; bu cariye Bennan'ındır. Bir hatun kişi tâ Semerkentten bunu ona hediye gönderdi, deyince cariyeyi alıp Bennana götürdüler ve meseleyi anlattılar.

Hüseyinin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Hüseyin oğlu Muhammed el - Mahzumû'den, o da Salih oğlu Muhammed oğlu Ahmedden, o da Hamdun oğlu Muhammed'den, o da Hasan el - Hayyat'dan dinledi:

Bişr-i Hafî'nin yanındaydım. Bir grub gelip selâm verdiler. Nerelisiniz, deyince Şamlıyız, sana selâm vermek için geldik. Hacca gitmek istiyoruz, dediler.

Bişr : Allah haccınızı kabul buyursun, dedi. Şamlılar sende bizmle geleceksin. Bişr «Üç şartla gelirim; a) Bir şey götürmiyeceğiz, b) Kimseden bir şey istemiyeceğiz, c) Birisi bize bir şey verirse kabul etmiyeceğiz.» Şamlılar : Bir şey götürmüyeceğimize EVET. Kimseden bir şey istemiyeceğimize de EVET. Bize verdiğinde kabul etmeyişimize gelince buna gücümüz yetmez dediler. Bişr : **O halde siz hacıların yemeklerine güvenerek gidiyorsunuz,** dedikten sonra; Ey Hasan! Fakirler (dervişler ve zahidleri kastediyor) üç sınıfdır : a) Dilemiyen verildiği takdirde almayan fakirdir. Bu fakir ruhanîler cümlesindendir. b) İstemiyen ve fa-

kat verildiğinde kabullenen fakirdir. Böyle bir fakir için temizlik sahalarında sofralar konulmuştur. c) Dilenen bir fakirdir verildiği takdirde ancak kifayet miktarı alır. Bunun keffareti sadaka vermektir.» dedi. Habibi - Acemî'den soruldu: Neden ticareti terkettiniz. Kefili güvenilir buldum da ondan, dedi.

Denildi eski zamanda bir kişi sefere çıkmıştır. Beraberinde bir ekmek bulunurdu. Eğer bu ekmeği yesem. Bilahere acımdan ölürüm, dedi. Allah (C.C.) bir meleğe emir verdi: O ekmeği yemedikçe yeni bir rızık vermeyin. Adam ölünceye kadar cesaret edip yemedi. Ölüp gitti. Ekmekte olduğu gibi kaldı.

Denildi : Gelin damada takdim edildiği gibi Tefviz meydanına girene iradesi takdim edilir. Tazyii ile Tefviz arasında fark şudur : Tazyii (zayii) Allaha aid olan haklarda olur ve kötüdür. Tefviz ise senin hakkında olur ve iyidir.

Abdullah b. Mübarek : **«Haramdan bir kuruş alan mütevekkil değildir.»**

Abdullah oğlu Muhammed es - Sofî'den dinledim. O da Ebu - Nasır oğlu Nasır'dan, o da Muhammed oğlu Âlya el - Mısrî'den, o da Ebu - Said el - Harraz'dan dinledi : Azıksız olarak bir ara çöle daldım. Büyük bir sıkıntı çektim. Uzaktan köyü görünce vardığıma sevindim, sonra kendi kendime düşündüm. Durup onun gayrisine yaslandım. Böylece köye ancak sedye ile girersem gideceğime yemin ettim. Kumda bir mezar kazdım. Göğsüme kadar kendimi kuma gömdüm. Gece yarısı köylüler yüksek bir ses işitmişler: **«Ey köylüler Allahın veli kullarından birisi bu kumda nefsini hapsetmiştir. Ona yetişiniz!»** Bu ses üzerine bir cemaat bana gelip, kumdan çıkardılar ve sedye ile köye götürdüler.

Şeyh Ebu - Abdurrahman'dan dinledim, o da Hüseyin oğlu Muhammed el - Mahzumi'den, o da İbnul - Malikî'den, o da Ebu - Hamza el - Hurasanî'den dinledi : **«Bir sene hacca gittim. Yolda yürürken bir kuyuya düştüm. Nefsim bana bağırmamı telkin ettiyse de, hayır yemin ederim, yapmam,»** dedim. Hatırımdan geçen bu olay daha tamam olmadan iki şahıs kuyunun yanından geçtiler. Biri öbürüne; kimse düşmesin diye gel de bu kuyuyu kapatalım, dedi. Kamış ve eski bir hasır getirdiler kuyunun kapısını kapattılar. Bağırmak istedim, sonra kendi kendime, bana onlardan daha yakın olanı çağırayım, dedim. Ve böyle sükûnete vardım. Bir saat sonra bir şeyin bana geldiğini hissettim. Kuyunun ağzını açtı. Kuyuya ayağını sarkıttı, sanki, bana tutun diye işaret ediyordu çıkardığı bağırtılarla... Ben de bunu anlıyordum. Ayağına tutundum. Beni çekip çıkarınca yırtıcı bir hayvan olduğunu müşahede ettim. Beni bırakıp gitti. Gayibden bir ses: **«Ey Eba Hamza! Bu yaptığımız daha iyi değil midir? Seni felaketten felaket ile kurtardık.»** Bunun üzerine yürü-

yerek şu şiiri okudum : «Gizlediğimi sana açıklamam seni dehşete mi sevketti. Halbuki sırrım, gözümün ona dediğini belirtiyor! Sana karşı olan utangaçlık halim, aşkı gizlememe mani olur. Sen de (derin anlayışınla) beni (o durumu) açıklamadan zengin kıldın. Benim durumumda lütuf buyurdun, hazır olan durumumu gaip olan durumuma gösterdin. Zaten lütufkârlık lütuf ile bilinir! Gayib aleminde bana göründün, sanki gayibde bana nerde olduğunu müjdeliyordun! Sana karşı olan heybetimden ötürü sende bir ürkeklik olduğu halde seni gördüm ki, lütuf ve şefkatle bana ünsiyet verirsin! Sevgıde helâk olmasına sebeb olduğun bir mühibbi diriltttiğini görüyorum. Oysa yaşamın ölümle beraber olması ne garibdir?»

Hüseyinin oğlu Muhammed'den dinledim , oda Abdullah oğlu Mansur'dan, o da Ebu - Sâdan et - Tahirtî'den, o da Hüzeyfe el - Mârâşî (Maraşlı) den dinledi. Marâşî İbrahim bin Edheme hizmet etmiş onun sohbetinde bulunmuştu. Bir ara Marâşî'den soruldu: İbrahim'den gördüğün en acaip durum nedir? Cevap olarak : «Mekke yolunda idik. Birkaç gün yemek bulamadık. Sonra Küfe şehrine vardık. Harabe bir mescide sığındık. İbrahim bana bakarak; **Ey Hüzeyfe! Sende açlık eserini görmekteyim?** Ben, şeyhin dediği doğrudur dedim. O halde bana kalem-divit getir, dedi. Divit-kalem getirdim. Şunları yazdı : **«Rahman ve Rahim olan Allahın adıyle başlıyorum. Her hal-u kârde kendisine iltica edilen sensin.** (Yazdıktan sonra şu şiirleri yazdı) Ben hamdediciyim. Ben şükrediciyim. Ben zikrediciyim. Acıkan benim. Susayan benim ve çıplak kalan benim. Bu saydıklarım altı şeydir. Onların yarısını ben yaparım. Ey barì (Allah) diğer üçünün (açlık, susuzluk ve çıplaklık) zamini de sen ol. Senden başkasını öğmem bir ateş denizidir, dalmış olurum! (Ey Mevlâm) Kulcağızını ateşe girmekten koru! Benim katımda ateş dilenmek gibidir (yani dilenmek ateşe benzemez. Aksine ateş daha hafifdir) Beni ateşe girmekten korumaya lütuf buyurmaz mısın?»

Sonra kağıdı bana uzatarak, **«Çık kalbini Allahdan başkasına bağlamadan ilk rastladığın insana kağıdı ver,»** dedi. Çıktım, bana ilk rastlayan bir katır süvarisi idi. Kağıdı uzattım. Aldı ve ağladı. Bu pusulanın sahibi ne yaptı deyince, şu anda falan mesciddedir, dedim. Bunun üzerine bana altıyüz dinarlık bir kese verdi. Sonra başka birisine rastladım. Katır sahibinin kim olduğunu sordum. Bana hıristiyan olduğunu söyledi. İbrahimin yanına varıp durumu arzettim' Keseye dokunma o şimdi gelecektir, dedi. Bir saat sonra hıristiyan gelip İbrahimin boynuna sarıldı ve Müslüman oldu.

ŞÜKÜR BAHSİ

Hak Tealâ buyurdu : **«Eğer ŞÜKR ederseniz nimetinizi artırırım.»** (102)

Bize Ebul - Hasan Ali b. Ahmed b. Abdan el - Ahvazî, ona Ebul - Hasan es - Saffar, ona el - İskatî, ona Muncap, ona Yâlâ oğlu Yahya, ona Ebu - Habab, ona Ata haber verdi.

«Aişe validemizin huzuruna Umeyrin oğlu Übeyd ile beraber girdim. «Ey Aişe peygamberin en can çekici durumlarından gördüğünü bize haber verir misin? dedik. Bunun üzerine Hz. Aişe hüngür hüngür ağladı. Onun hangi durumu can çekici değildir? O bir gece bana geldi. Beraberimde yatağıma girdi. (veya yorganımın altına, dedi) Bedenime dokununcaya dek bana yaklaştıktan sonra; Ey Ebu - Bekirin kızı Rabbime ibadet etmem için bana izin verir misin, dedi. Ben (Ey Allahın yüce Resûlü!) Sana yakın olmayı istiyorum, dedim. Ve fakat izin de verdim. Su kovasına varıp abdest aldı. Bolca su kullandıktan sonra kalkıp namaza durdu. Göğsünü ıslatacak kadar ağladıktan sonra rukuâ varıp ağladı, secdeye varıp ağladı, başını secdeden kaldırıp ağladı. Bilâl gelip sabah namazını kendisine haber verinceye kadar bu durumu devam etti. Kendisine; ey Allahın yüce Resûlü! Senin geçmiş ve gelecek günâhlarının (kayışlarının) hepsini Allah affetmiştir. O halde neden ağlıyorsun? dediğim zaman Allaha çokça şükreden bir kul olmayayım? Neden böyle yapmayım, halbuki Allah-ü Tealâ Kur'anında üzerime şu ayeti indirmiştir : «Şüphesiz ki yerlerin ve göklerin yaradılışında.....» (İbrahim : 7)

Üstad buyurdu : Tedkik ve tahkikcilere göre ŞÜKR'ün hakikati (Mahiyeti) eğilmek suretiyle nimet verenin ikramını itiraf etmektir! Bu görüşe göre mecazi manada Hak Tealaya ŞEKUR vasfı verilir. Allahın şekur olmasının manası; kullarını şükur etmelerinden ötürü mükafatlandırır demektir. Böylece şükrun karşılığına şükur adı verilmiştir. Nitekim Hak Teala «Kötülüğün cezası da ona denk bir kötülüktür.» (104) dedi.

Deniliyor ki :

Allah kuluna şükretti tabiri **«Az bir çalışmaya karşılık ona büyük mükafat verdi»** demektir. Arabların, yediği yemden daha fazla tavlanan hayvana **«çok şükredicidir»** demelerinden alınmıştır.

Şükrün hakikatı, ihsan edicinin ihsanını anmak suretiyle öğmesi

---

(102) İbrahim : 7.

(103) Surâ : 4 Hadîsi İbnu - Merdevih, Abd bin Hümeyd, İbni - Ebi - Hatim ve İbni - Habban rivayet ettiler.

(104) Surâ : 40.

manasına gelmesi ihtimali de vardır. Binaenaleyh kulun Allaha şükretmesi, Allahın kendisine yapmış olduğu ihsanı anmak suretiyle onu öğmek demektir. Hak Tealanın kuluna teşekkür etmesi, kulun kendisine yaptığı ibadeti anmak suretiyle kulunu takdir buyurması demektir. Bu hakikatlardan sonra (bilki) kulun ihsanı, Allaha itaat etmesidir. Allahın ihsanı, kulunu şükretmeye muvaffak kılmak suretiyle iyilik yapmasıdır. Hakikatta kulun şükru, Rabbin nimet ediciliğini kalbile ikrar, dil ile itiraf etmektir.

ŞÜKÜR şu kısımlara ayrılır : a) Dil ile olan şükürdür. Bu şükür zillet niteliğiyle beraber Allahın nimetlerini itiraf etmesidir.

b) Beden ve azalarla olan şükürdür. Bu şükür, vefa ve hizmetkârlıkla nitelenmek demektir.

c) Kalp ile şükür etmektir. Bu da hürmeti korumak suretiyle ŞÜHÜD yaygısı üzerinde devam etmek demektir.

ç) Deniliyor bir şükür daha vardır. Ona âlimlerin şükrü denir. Bu şükür onların sözlerinin cümlesindendir :

d) Bir şükür vardır ki âbidlerin vasfıdır. Onların fiillerinde bir çeşit olur.

e) Bir şükür daha vardır. O âriflerin şükrüdür. O da bütün durumlarında onun yolunda müstekim olmalarıyle olur.

Ebu - Bekir el - Verrak : **«Nimetin şükrü minneti bilmek ve hürmeti korumaktır.»** dedi.

Hamdun el - Kassar : **«Nimetin şükrü, nefsini orada tüfeyli (uydu) görmekliğindir» dedi.**

Cüneyd : Şükürde bir illet vardır. Zira şükredici nefsi için daha fazlasını istiyor. O nefsinin payı ile beraber Hak Tealânın dergahında durmuş bulunuyor.» dedi.

Ebu - Osman : **«Şükür, şükür etmekten aciz olmanın bilinmesidir.»** dedi.

Deniliyor : «Şükre karşılık şükretmek şükürden daha büyüktür. Bu, şu demektir. Şükür etmenin hünerini Allahdan bileceksin. O zaman o muvaffakiyet, sana verilen nimetlerin en büyüğü olur. Binaenaleyh şükre karşılık ona şükredersin. Sonra şükrün, şükrüne karşı şükredersin. Böylece sonsuza doğru zincirleme gider.

Denildi : «Şükür, zillet ve eksiklik vasfına bürünerek nimeti verene izafe etmektir.»

Cüneyd : **«Şükür, nefsini o nimetlere layık görmemendir.»** dedi.

Ruveyim : **«Şükür, var - kuvveti ile şükür etmesidir.»** dedi.

Deniliyor : Şakır, varın karşılığında şükredendir. ŞEKUR, olmamışın karşılığında şükredendir.

Denildi : «ŞAKIR, vermeye, ŞEKUR vermemeye karşı şükredendir.»

Deniliyor : «ŞAKIR, o kimsedir ki, menfaat karşılığı, ŞEKUR, o kimsedir ki, vermemenin karşılığında şükreder.»

Denildi : **«ŞAKIR, ataya, ŞEKUR, belaya karşılık şükreden kimsedir.»**

Denildi : «ŞAKIR, verildiği zaman, ŞEKUR geciktirildiği zaman şükredendir.»

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Üstad Ebu - Sehl es - Sâlukî'den, o da el - Murteiş'den, o da Cüneyd'den dinledi : S. Sakatî'nin huzurunda yedi yaşında olduğum bir çağda iken oynuyordum. Orada bir cemaat vardı. ŞÜKRÜN ne olduğunu müzakere ederlerdi. Serî bana, ey çocuk! ŞÜKÜR ne demektir? **Hiçbir nimet ile Allaha isyan yapmamandır,** dedim. Bunun üzerine buyurdu : «Yakın olur ki Allahdan payın dilin ola.»

Cüneyd : «Durmadan Serî'den dinlediğim bu sözden ötürü ağlarım.» derdi.

Şiblî : **«ŞÜKÜR, nimeti değil, vereni görmektir,»** dedi.

Denildi : «ŞÜKÜR, mevcudu korumak, kayıbı avlamaya çalışmaktır.»

Ebu - Osman : «Halk tabakasının ŞÜKRÜ yemek, ve giymek içindir. Havvasın ŞÜKRÜ kalblerine gelen manalardandır,» dedi.

Denildi : «Davud (A.S.); **Yarabbi! Sana nasıl şükredeyim? Oysa şükrüm de senden gelen bir nimettir diye dua ettiğinde Cenab-ı Hak, ona işte şimdi (tam manasıyle) bana şükrettin diye vahiy gönderdi.»**

Denildi : **«Musa (A.S.) münacatında; Ey mâbudum! Ademi (yok olanı) kudret elinle yarattın. Şunu yaptın. Bunu yaptın, acaba sana nasıl şükretti deyince,** Cenabı Hak : **«Onun benden olduğunu bildi. Onun o bilmesi bana teşekkür etmesidir,»** dedi.

Denildi : «Birinin bir dostu vardı, hapsedildi. Ona mektub yazıp şükretmesini istedi. Hapsolunan o haline itiraz etmek maksadiyle «ŞÜKÜR mü edeyim?» diye cevap yazdı. Bu sefer şişman bir mecusî hapsedildi. Ayağına vurulan kelepçenin bir başı da o tutuklunun ayağına bağlandı. Mecusî her gece bir kaç defa tuvalete gitme ihtiyacını hissederdi. Bu da Mecusî'nin başında ihtiyacını defedilinceye kadar beklemek zorunda kalırdı. Bunun üzerine dışardaki arkadaşı **«Allaha şükret»** diye yazdı. Mahkum : Bu tavsiyeni ne zamana kadar bana yazarsın. Acaba bu belâdan daha büyük bir belâ olabilir mi ki, onu bana vermediği için Allaha şükür edeyim? diye yazınca, arkadaşı şu cevabı yazdı : O Mecusînin ayağındaki zincirin ayağına geçirmesi gibi, belindeki Zünnar

(Küfür alametidir) senin beline geçirseydi (yani kâfir olsaydın) ne yapardın?»

Denildi : «Sehl bin Abdullahın huzuruna biri gelip; hırsız evime girdi. Her şeyimi götürdü. (Ne yapmalıyım?) diye sorunca; «Allaha şükret. Acaba eğer hırsız (şeytan) kalbine girip Tevhidini alt-üst etseydi ne yapabilirdin? dedi.

Denildi : «İki gözün ŞÜKRÜ arkadaşında bulduğun bir ayıbı, kulakların şükrü onda olduğunu işittiğin bir ayıbı kapatmandır!»

Denildi : «ŞÜKÜR, onun gerekli kılmadığı vergisinin karşılığında onu öğmekten lezzet almak demektir.»

Es - Sülemî'den dinledim : O da Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Yahya oğlu Hasan'dan, o da Câfer'den, o da Cüneyd'den dinledi : «Serî hazretleri bana yararlı olmak istediğinde benden sual sorardı. Bir gün bana; Ey Eba - Kasım (Cüneydin künyesidir) ŞÜKÜR nedir diye sordu. Allahın herhangi bir nimetiyle onun isyanından herhangi bir şeyi yapmamaktır, dedim. Buyurdu: «Bunu nerden bildin? Senin sohbetlerinde, dedim.

Denildi : Hz. Hasan bin Ali (R.A.) Kâbenin rüknuna yapıştı ve Ey Mâbudum! Bana nimet verdin. Fakat beni şükredici bulamadın! Bana belâ verdin, fakat beni sabredici olarak bulamadın. Şükrü terketmekliğimden ötürü nimeti benden almadın. Sabrı terkedişimden şiddet halini devam ettirmedin. Ey Mâbudum, Kerimin işi ancak keremdir,» dedi.

Denildi : Elin mükafat vermeye yetişmediğinde dilin şükür ile uzansın, yani şükür etsin.

Denildi : «Dört sınıf vardır ki, yaptıklarından hiç bir faide sağlanmaz.

a) Sağır ile gizlice ve fısıltı halinde konuşanın,
b) Şükür etmiyenin yanına nimeti bırakanın,
c) Çorak araziye tohum ekenin,
d) Güneşde lamba yakanın, amellerinden hiç bir faide sağlanamaz.

Denildi; İdris'e (A.S.) afvolunma müjdesi verildiğinde uzun yaşamayı arzuladı. Bu hususun nedeni kendisinden sorulduğundan, ona şükredeyim istiyorum. Çünkü daha önce afvolunmak için çalışırdım, dedi. Bunun üzerine melek kanadını yayarak onu kaldırıp göğe götürdü.

Denildi : «Peygamberlerden (Allahın salat-ü selamı onların üzerinde olsun) biri küçücük bir taştan bol bir su çıktığını müşahede ettiğinde hayret etti. Allahın emriyle taş onunla konuştu ve Cenab-ı Hakkın; **«Bir ateş ki yakıtı insan ve taşdır,»** (Tahrim: 6) dediğini işittiğimden bu yana onun korkusundan durmadan ağlıyorum, dedi. O peygamber Cenab-ı Hakka taşı koruması için yalvardı. Allah (C.C.) taşa teminat verdiğini ona vahyi yoluyla bildirdi. Bunun üzerine peygamber savuşup

gitti. Döndüğünde baktı ki aynı tempo ile su akmaya devam eder. Yine bu durumdan hayret ederek durdu. Allah (C.C.) taşı konuşturdu. Peygamber taştan sordu: Allah seni affetmiştir. O halde neden ağlıyorsun? Taş; daha önceki ağlamak üzüntü ve korku için idi. Şimdiki ağlamak ise ŞÜKÜR ve sevinç ağlamasıdır, dedi.

Denildi : «Şükreden nimetin şühûdun da olduğundan ötürü artıran (veya artırmak) ile beraberdir. Hak Teala; **«Yemin olsun eğer şükrederseniz sizi (nimet yönünden) artırırız»** (105) buyurmuştur. Sabreden Allah ile beraberdir. Çünkü bela verenin huzurundadır. Cenab-ı Hak, **«Muhakkak ki, Allah sabredenlerle beraberdir.»** (106) buyurdu.

Denildi : «Ömer b. Abdülazize bir grup geldi. İçlerinde bulunan bir genç konuşmaya başladı. Ömer (R.A.) Büyük konuşsun büyük. Genç; Ey müminlerin emiri! Eğer marifet yaşda olsaydı, Müslümanlar arasında senden daha yaşlısı vardı. Bunun üzerine Ömer; Konuş, dedi. Genç, biz bir şey istiyen veya bir şeyden korkutan bir heyet değiliz. Zira Fazíletin bize isteyeni getirdiği gibi adaletin de bizi korkudan emin kılmıştır, deyince Ömer; O halde siz kimsiniz? Genç; biz «Teşekkür» heyetiyiz. Sana teşekkür edip gitmek için geldik, dedi.

Selef şu şiirleri dediler : **«Senin yaptığının mukabilinde şükrümün susucu ve senin iyiliğinin konuşucu bulunması musibettendir. Senden iyiliği görürüm, sonra gizlerim. Bu durumda ben cömerdin cömertliğini çalıcıyım.»**

Denildi : «Allah (C.C.) Hz. Musaya Vahy göndererek buyurdu . **«Kullarımdan hem belâlandırılmışa hem de afiyette bulunana merhamet et.** Musa; **afiyette bulunana neden?** Hak Teala; **Onlara da vermiş olduğum afiyete karşılık şükür etmedikleri için..**

Denildi : **«Hamd nefesler, şükür duyuların nimetleri üzerinde olur.»**

Denildi : «Hamd ondan bir başlangıç, Şükür ise, senin uyup peşini takip etmendir.» Sahih haberde varid olmuştur: **«Cennete ilk çağırılan herhal-ü kârde Allaha hamd edicilerdir!»**

Denildi : «Hamd defedilenin, şükür yapılanın karşılığında yapılır!»

Bazılarından hikaye edildi : Bir seferimde Piri Fani bir ihtiyarı gördüm. Halini sordum. Bana; hayatımın başlangıcında amcamın kızını severdim. O da beni severdi. Bir tevafıkdır ki, evlendik, zifaf gecesi, dedik ki, gelin bizi bir araya getirdiğinden ötürü Allaha ibadet edelim. O gece namaz kılıp ibadet ettik. Birimiz arkadaşına boş bulunamadı. İkinci gece aynı şeyi söyledik. Yetmiş veya seksen seneden beri her gece duru-

---

(105) İbrahim : 7.

(106) El - Bakara : 200.

mumuz böyledir. Ey hatun! Öyle değil midir? deyince ihtiyar hatun; ihtiyarın dediği doğrudur diyerek onu doğruladı.

YAKİN BAHSİ

«... o müminler ki, sana inene ve senden önceki peygamberlere inene iman edenler ve ahiret konusunda da onlar YAKİN sahibidirler.» (107)

Bize üstad el - İmam Ebu - Bekir Muhammed b. Hasan b. Fûvrek söyledi. Ona Ebu - Bekir Ahmed b. Mahmud b. Harzâd el - Ahvazî, ona Ahmed b .Sehl b. Eyüp, ona Halid yani Zeydin oğlu, ona Sufyan-i Sevrî, Şüreyk bin Abdullah, ve Sufyan bin Üyeyne Süleyman et - Teymî'den, ona Hayseme Abdullah b. Mesud'dan rivayet etti : Allahın Resûlü (S.A.) buyurdu :

«Sakın hâ Allahı kızdırmak suretiyle hiç kimseyi razı etme. Allahın verdiği fazl-u keremine karşılık her hangi bir kimseyi öğme. Allahın sana vermediğinden dolayı hiç kimseden kızma! Zira Allah'dan gelen rızkı hiç bir harisin hırsı sana getirmediği gibi hiç bir istemiyenin istememesi de senden men edemez. Cenab-ı Hak adalet ve şaşmaz ölçüsiyle istirahat ve sevgiyi, Rıza ve Yakinde kılmıştır. Gam ve üzüntüyü de Şek ve gazabda kıldığı gibi.» (108)

Bize şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî, ona Ebu - Cafer Muhammed b. Ahmed b. Said er - Razî, ona Ayaş b. Hamza, ona Ahmed b. Ebul - Havarî, ona Ebu - Abdullah el - Antakî haber verdi:

«YAKİN'in en azı dahi kalbe vardığında kalbi nur ile doldurur. Ondan her şübheyi giderir. Kalp onunla şükür yönünden dolar ve Allahtan korku ile taşır!»

Ebu - Cafer el - Haddaddan hikaye olundu: Çölde bir gölün kenarında on altı günden beri yememiş - içmemiş olduğum halde Ebu - Turap en - Nahşübî beni gördü. Neyi bekliyorsun diye sordu. «İlim ile Yakin arasındayım. Bekliyorum ki hangisi gâlip gelir ki onunla beraber olayım yani; eğer ilim bana gâlip gelirse su içeceğim. Eğer yakin galip gelirse geçerim, dedim. Bunun üzerine bana, «Gelecekte senin bir durumun olacaktır.» dedi.

Ebu - Osman el - Hiyrî : **«Yakin, yarına az ihtimam vermektir,»** dedi.

Sehl b. Abdullah : **«Yakin, imanın ziyadesinden ve tahkikindendir.»** dedi.

---

(107) Bakara : 4.

(108) El - Kudaî Müsnedinde zaif bir sened ile rivayet etmiştir.

Yine Sehl dedi : **«Yakin imanın bir dalıdır. Tasdikten daha azdır.»**

Bazıları buyurdu : **«Yakin kalblere vedia edilmiş ilimdir.»** Bu sözcü, yakinin kesbî olmadığına işaret eder!

Sehl buyurdu : «Yakinin başlangıcı mükaşefe (perdenin aralanması) dir. Bunun içindir ki, selefden bazısı buyurdu: «Eğer perde kalkarsa yakin yönünden artış kaydetmem.» Mükaşefeden sonra Muayene ve Müşahede mertebeleri gelir. Ebu - Abdullah b. Hafif buyurdu: **«Yakin, sırların gayıp hükümlerine yetişmesidir.»**

Ebu - Bekir bin Tahir :

«İlim, şübhelilerin muareze etmesiyledir. Yakinde şek yoktur.» Hazret bu sözü ile Kesbî ve zorunluların yerine geçen ilme işaret etti. Zaten kavmin (sofîlerin) ilimleri de başta kesbîdir. Sonuçda bedihî ve zorunludur.

Muhammed b. Hüseyinden dinledim : «Makam (iman derecesinin) ilki Mârifet, sonra YAKİN, sonra Tasdik, sonra İhlas, sonra Şehadet, sonra Taattir. İman bütün bunları derleyen bir deyimdir.»

Bu sözcü işaret etti ki; Vacib olan vazifelerin ilki Allahın mârifetidir. Marifetde ancak şartlarının daha önceden olmasıyle olur, o da keskin bakışdır. Sonra deliller birbirini tâkip ettiği, beyan oluştuğu zaman, nurların peşipeşine gelmesiyle, basîretin oluşmasıyle delilin düşünmesinden zengin olunan gibi olur. İşte YAKİN hali budur. Sonra Allah yoluna çağıranın Allahın gelecekteki fiillerinden haber verdiğine kulak verdiği zaman Allahı tasdik etmesidir. Zira tasdik ancak haber vermekte olur. Sonra tasdiki takip eden emirlerin yerine getirmesindeki ihlas gelir. Sonra şehadetin güzeliyle icabetin belirtilmesi, sonra emredilenlerde tevhid ile, yasaklarda da tecrid ile taatları edâ etmek gelir. İmam Ebu - Bekir'den, **«dilin zikri fazilettir. Kalb de ondan feyiz alır,»** dinlediğim bu sözü de bu manaya işaret eder.

Sehl bin Abdullah : **«Yakîn kokusunu alan kalbin Allah'dan başkasıyle sükûnet bulması haramdır!»**

Zunnun-i Mısrî : **«Yakin emelin kısalmasına, emelin kısalması ZÜHDE çağırır. Zühüd de hikmeti getirir. Hikmet de neticeleri düşünmeyi doğurur.»**

Muhammed bin Hüseyinden dinledim. O da Ebul-Abbas el - Bağdadî'den, o da Zunnun'dan dinledi : **«Üç şey yakinin alametlerindendir :**

a) Üşretde halk ile ihtilat,

b) Vergide onları öğmeyi terketmek,

c) Vermemek zamanında onların âleyhinde konuşmayı terk etmektir. Üç şey de yakinin yakinine alamettirler :

1) Her şeyde Allaha (onun kudretinin eserlerine) bakmak,

2) Her emirde ona dönmek,

3) Her hal-u kârde ondan yardım taleb etmektir.»

Cüneyd : «Yakin, değişmiyen, bozulmayan ilmin kalbde yerleşip istikrar etmesi demektir.»

İbnu - Ata buyurdu : «Takvâya yakınlıkları oranında elde ettikleri yakini elde ettiler. Takvânın aslı, yasaktan ayrılmaktır. Yasaktan ayrılmak, nefisden ayrılmaktır. Öyle ise nefisden ayrılmaları oranında yakine varmışlardır.»

Bazıları : «Yakin, Mükaşefedir. Mükaşefe üç çeşittir: a) Haber vermekle mükaşefe, b) Gücün belirtmesiyle mükaşefe ve c) İmanın hakikatlarıyle mükaşefedir.»

Bil ki onların kelâmında mükaşefenin manası; şübhenin zerresi kalmaksızın şeyin kalbde belirip istilâsıdır. Bazen de mükaşefeden kişinin uyku ile uyanıklık arasında gördüğüne yakın olan bir manayı kasdederler mükaşefeden... Çoğu kez bunlar, o hali SEBAT diye tabir ederler...

İmam Ebu - Bekir bin Fûvrekten dinledim : Ebu - Osman el - Mağribî'den sordum : Bu söylediğin nedir. Dedi ki, şahısları şöyle, şöyle görürüm. «Onları gözünle mi, yoksa mükaşefe yoluyle mi görürsün,» diye sorduğum zaman, Mükaşefe yolu ile diye cevap verdi.

Âmir bin Abdu - Kays : **«Eğer perde kalksaydı. YAKİN ım zerre kadar artmazdı.»**

Denildi : **«YAKİN, iman kuvvetiyle gözle görmektir.»**

Denildi : **«YAKİN muarızların bertaraf edilmesidir.»**

Cüneyd : **«Yakin gayip huzurunda şübheyi kaldırmaktır.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : «Allah Resûlünün Hz. İsâ hakkında **«Eğer YAKİN yönünden daha gelişseydi, yürüdüğüm gibi havada yürüyecekti!»** Ed-Dekkak dedi ki; Peygamber efendimiz (A.S.) bu buyruğuyle mirac gecesindeki haline işaret etmiştir. Çünkü letaifi - Mir'acda; **«Gördüm ki Burak durdu. Ben yürüdüm»** buyurmuştur.

Hüseyin oğlu Muhammed,den, o da Ahmed bin Ali bin Cafer'den, o da İbrahim bin Fatık'ten dinledi. O Cüneyd'den, o da Serrî'den dinledi. Serrî hazretlerinden YAKİN in manası sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

«Mevarid (gelen olaylar) kalbinde dolaşdığı zaman sükûnete kavuşmandır. O, olaylarda hareket etmenin sana hiç bir faide sağlamadığını ve senden hüküm olunan hiç bir zararı defetmediğini kavraman için sükûnete gidiyorsun.»

Ondan dinledim. Abdullah bin Ali'den, Ebu - Cafer el - İsfahanî'den Ali bin Sehl'den dinledim :

«Huzur, YAKİN'den daha üstündür. Zira Huzur yerleşmelerdir. Yakin kalbe gelen haterelerdir.» Sanki hazret yakini, huzurun başlangıcı, huzuru da devamlılığı kabul etmiştir. Sanki, Huzur olmaksızın yakinin olabileceğine imkân vermiştir. Bu zat, YAKÎN'siz Huzur'u da muhal gös-

terdi. Bu sırra binaen En - Nurî; Yakin, müşahededir, dedi. Yani müşahede de yakin vardır. Bu hüküm, şübhesiz bir hükümdür. Zira Allahtan olana güvenmiyen Allahı müşahede edemez.

Ebu - Bekir el - Verrak «Yakin kalbin elde edilmesidir. Onun ile iman kemâl bulur. Yakin ile Allah tanındı. Akıl ile Allahdan anlaşıldı.»

Cüneyd : **«Yakin sayesinde bazı kimseler su üzerinde yürüdüler. Yakin bakımından onlardan daha üstün olan susuzluktan öldü!»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Yahya oğlu Hüseyin'den, o da Câfer'den, o da İbrahim el - Havvas'dan dinledi : «Sahrada gümüş gibi parlak bir gence rastladım. Ey genç nereye gidiyorsun? Mekkeye diye cevap verdi. Azıksız, bineksiz ve nafakasız mı? dedim. Bana; ey Yakini zaif kişi! Gökler ve yerleri koruyan beni her şeysiz Mekkeye varmaya gücü yetmez mi? diye çıkıştı! Mekkeye vardığımda, onu tevaf ederken şu şiri okuduğu halde müşahede ettim : **«Ey göz! Daima ağla! Ey nefis! Üzüntünden öl. Celil (büyük) ve Samed (her kesin ihtiyacını gören) olan Allah'dan başka hiç amma hiç kimseyi sevme!»** Beni gördüğünde; Ey şeyh! Acaba halâ o yakinsizlik zaifliği sende var mıdır? dedi.

Ondan dinledim. O da Abdullah oğlu Mansurdan, o da En - Nahrecurî'den dinledi : «Kul yakinin hakikatlarını ikmal ettiğinde belâ ona nimet olur. Genişlik ona musibet...»

Ebu - Bekir el - Verrak : «Yakin üç çeşittir; a) Haber yakinidir, b) Dalalet yakinidir, c) Müşahede yakinidir. (Yani birincisi haber vermekle, ikincisi karinelerin belirtmesiyle üçüncüsü de görüp müşahede etmekle oluşan yakindir.)

Ebu - Turap en - Nahşübi : «Sahrada azıksız seyahat eden bir genci gördüm. Eğer beraberinde yakin yoksa helâk oldu deyip kendisinden sordum : Ey genç bu gibi yerde azıksız (nasıl olur?) Cevap olarak; ey şeyh! Başını kaldır. Acaba Allahdan başkasını görebilir misin? deyince, dedim ki; şimdi dilediğin yere git.»

Hüseyin'in oğlu Muhammed'den, o da Ebu - Nasr el - Asfahanî'den, o da İsâ oğlu Muhammed'den, o da Ebu - Said el - Harraz'dan dinledi : **«İlim odur ki seni amele** (hayırlı işlerde çalışmaya) **iteler. Yakin odur ki, seni taatta ciddiyete ve kazaya razı olmaya götürür.»**

Ondan dinledim, o da Ebu - Bekir er-Razî'den, c da Ebu - Osman el - Ademî'den, o da İbrahim el - Havvas'dan dinledi :

«Helâli yemek için çalıştım. Balık avladım. Birgün oltaya bir balık düştü. Onu çekip çıkardım. Yine oltayı suya attım başkası girdi. Onu dışarı attım. Tekrar başladım. Bunun üzerine gaibden kulağıma şu nidâ geldi: Başka bir rızık bulamadın mı ki, bize zikredenlere gelip onları öl-

dürürsün! Bu nidâ üzerine oltayı kırdım ve (balık) avlamayı terkettim. (109)

SABIR BAHSİ

Allah-ü Teala, **«Sabret, senin sabrın ancak Allah ile olur!»** (110) buyurdu.

Ahmet el - Ahvazî'nin oğlu Ali bize, ona Basralı Übeydin oğlu Ahmed, ona Ali oğlu Ahmed el - Harraz, ona Zeyd oğlu Üseyid, ona Sad oğlu Mesud, ona Ez - Zeyyat, ona Ebu - Hüreyre, ona Âişe validemiz Resûlullaha kadar hadîsin senedini götürerek şunları söylediğini söyledi : **«Muhakkak ki, sabır ilk sadme (musibetin isabet ettiği ilk zaman) da olanıdır.»** (111)

Bize Ahmed oğlu Ali, ona Übeyd oğlu Ahmed, ona Ömer oğlu Ahmed, ona Mırdas oğlu Muhammed, ona Atiye oğlu Yusuf, ona Ebi - Meymune oğlu Ata, ona Malik oğlu Enes (R.A.) haber verdi : Resûlullah buyurdu :**«Sabır ilk sadmede olanıdır.»** (112)

Sonra sabrın taksimine gelince (şu kısımlara ayrılır) : a) Kulun kesbi olana karşı sabretmektir.

b) Kulun kesbi olmayana karşı sabretmektir. Ayrıyeten birinci şıkta iki kısma ayrılır : 1) Allahın emir buyurduğunun yapmasında sabretmektir. 2) Allahın yasağına karşı olan sabırdır. Kulun kesbinden olmayana karşı sabretmek demek, başına gelen ilâhî belâlara karşı elemleri sineye çekip sabretmek demektir.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den o da Yahya oğlu Hüseyin'den, o da M. oğlu Câfer'den, o da Cüneyd'den dinledi : **«Dünyadan ahirete gitmek mümin için kolaydır. Allah taatında halkı terketmek zordur. Nefisden Allaha gitmek zordur, şiddetlidir. Allah ile sabretmek daha zordur!»**

Cüneydden sabrın manası soruldu; Cevap olarak; **«Sömürtmeksizin acıyı yutmakdır dedi.»**

---

(109) Kadı Zekeriya der ki; bu hadise ne avlamayı ne de çalışmayı haram olarak ilân edemez. Zira bu, veli kullar için kullanılan ilâhi bir adettir, yoksa herkes için meslek olamaz bu durum. Zira avlamak helâldir, çalışmakta.. Hatta nafakasını ve çoluk çocuğunun nafakasını temin edecek kadar çalışmak farzdır, (Bak Kadı Zekeriya şerhine.) Mütercim.

(110) En - Nahil : 127.

(111) Müslüm - Buharî ittifakla.

(112) Müslüm - Buharî ittifakla.

Ebu - Talip oğlu Ali (R.A.) : **«Sabrın imandaki yeri, başın ceseddeki yeri gibidir.»**

Ebu - Kasım el - Hakim dedi ki «Vasbır» ayeti ibadeti emretmektir. **«Ve mâ sabrüke illa billah»** ayeti übudiyeti (kulluğu) emretmektir. Binaenaleyh kim ki «LEKE» mertebesinden «BİKE» mertebesine terakki ederse, o ibadet mertebesinden übudiyet mertebesine terakki etmiştir. Allahın yüce peygamberi, **«Seninle dirilir, senin ile ölürüm, yani ikisi de senin elindedir! dedi.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den, o da Ebu - Câfer er - Razî'den, o da Ayaş'dan, o da Ahmed'den, o da Ebu - Süleyman'dan sabrın manasını sordu : **«Yemin olsun biz sevdiğimize karşı sabredemeyiz. Acaba sevmediğimize karşı nasıl sabredebiliriz? dedi.»**

Zunnun : «Sabr muhalefetlerden uzak durmaktır. Belânın acılarını yutarken sâkin bulunmak ve yaşayış sahasına gelen fakirliğe rağmen zenginliği belirtmek demektir!»

İbnu - Ata : **«Sabır, güzel edeble beraber belâya karşı durmaktır.»**

Denildi : **«Sabır, şikayet etmeksizin belada yok olmaktır.»**

Ebu - Osman : **«Çok sabreden, odur ki, nefsine istemiyenlerin üzerine hücûm etmeyi alıştırmıştır!»**

Denildi : **«Sabır, afiyetle beraber olduğu gibi güzel arkadaşlıkla belâ ile beraber kalmaktır!»**

Ebu - Osman : **«Her hangi bir ibadet karşısında alınan en güzel karşılık, sabrın karşısındaki mükafattır. Bundan daha büyük mükafat yoktur. Nitekim Allah-ü Teala : «Muhakkak ki, sabredenlere yaptıklarının en güzelinden ötürü ecirlerini mükafat olarak veririz.»** (113) buyurmuştur.

Osman oğlu Âmr : **«Sabır Allah ile sebat etmek, ondan gelen belâyı gönül hoşnudluğuyla karşılamaktır, dedi.»**

El - Havvas : **«Sabır, kitap ve sünnetin hükümlerine karşı sebat etmektir.» dedi.**

Muazın oğlu Yahya : «Muhibblerin sabrı, zahidlerin sabrından daha zordur. Hayret! Onlar nasıl sabrederler? (Bu hususda) şu şiiri söylemişlerdir : «Her yerde sabır öğülür. Ancak senden uzak durmaya sabretmek öğülmez.»

Rüveym : **«Sabr, şikayeti terketmektir!»**

Zünnun : **«Sabır Allahdan yardım taleb etmektir.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dakkaktan dinledim : **«SABR, ismi gibidir.»** (Yani acıdır. Zira SABR ın kelime manası acılık demektir.)

Bana Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî' ona Ebu - Bekir er - Ra-

---

(113) En - Nahil : 96.

zî ona da İbnu - Ata nefsine hitaben söylediği şu şiirleri okudu : «Razı olman için Sabredip üzüntüden telef olurum. Senin razı olman ve sabrımın beni telef etmesi bana yeterdir.»

Ebu - Abdullah b. Hafif : **«Sabrın üç kısmı vardır : 1) Zorla sabreden, 2)Sabreden, 3) Çokça sabredendir.»**

Hz. Ali (R.A.) : **«Sabır yüzüstü düşmez binektir!»**

Hüseyinin oğlu Muhammed'den, o da Abdullah oğlu el - Basrî'den dinledi : «Biri, Şiblî'nin baş ucunda durup sordu : **«Sabredenler için hangi sabır daha zordur?»** Cevap olarak; **«Allah yolundaki sabır»** dedi. Soran hayır deyince Şiblî, **«Allah için sabretmek»** dedi. Soran, Hayır dedi. Şiblî, **«Allah ile beraber olan sabr»** dedi. Soran, hayır deyince Şiblî, **«O halde hangisi?»** Soran; **«Allahdan (uzak olmaya) sabretmektir.»** dedi. Bunun üzerine Şiblî ruhu çıkarcasına bir çığlık attı!

Ondan dinledim, o da Muhammed b. Abdullah b. Şazandan, o da Ebu - Muhammed el - Cerirî'den dinledi : «Sabır, nimet ve mihnet hallerinin arasını ayırtetmemektir. Bu iki durumda da kalbi sâkindir. Tasabbur (zorla sabretmek) Belâ ve mihnetin ağırlıklarını hissetmekle beraber sükûnet bulmaktır.

Selefden biri : **«Sabrettim. Havanı (aşkını) ondan haberdar etmedim. Senden bana gelen sabrın yerinden bile gizledim. Korktum ki, kalbim aşkımı gözyaşlarıma gizlice söyler, o da bilmediğim halde akar diye gizledim.»** şiirini okudu.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak (Rahmetüllahi aleyh) buyurdu : «Sabredenler her iki âlemin de şerefini elde etmişlerdir. Çünkü onlar Allahdan Allahın (manevî) beraberliğini elde etmişler. Nitekim Cenab-ı Hak Teala **«Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir!»** (114) buyurmuştur.

Cenab-ı Allahın : **«Sabredin, sabrı birbirinize tavsiye ediniz ve hududlarda nöbet bekleyiniz.»** (*) mealindeki ayetinin manası; **Belâya karşı kalblerinizle sabrı tavsiye ediniz birbirinize, Allaha karşı olan şevkinizi korumak için nöbet bekleyiniz,»** demektir denildi.

Denildi : «Yukarıda bahsi geçen ayetin manası; Allah yolunda sabrediniz, Allahın yardımıyle birbirinize sabrı tavsiye ediniz ve Allah ile beraberliği koruyunuz demektir!»

Denildi : **«Allah (C.C.), Davud (A.S.) a; Benim ahlâkımla ahlâklan, muhakkak ki, çok sabırlı olmam da benim ahlâkımdandır, diye vahyetti.»**

Denildi : Sabrı yut. Zira eğer sabır seni öldürürse şehid olursun. Eğer diriltirse aziz olursun!»

---

(114) Tur : 4.

(*) Âli - İmran : 200.

Denildi : «Allah için olan zorluktur. Allahın yardımıyle olan sabır bekadır. Allah yolunda sabr belâdır. Allah ile olan sabr vefâdır. Allah'dan uzak olmaya sabr göstermek cefâdır!»

Şiir söylediler : **«Senden uzak olmaya sabretmeye gelince onun sonuçları kötüdür. Diğer şeylerde sabır etmeye gelince o güzeldir.»**

Şiir söylediler :

«Sağ (el) in sol ile ilişkisi olduğu kadar benimle ilişkisi peyda olanın ayrılığına nasıl sabredebilirim. Erkeklerin herşey ile oynadığı zaman bakarsın ki; sevgi onlarla oynuyor.»

Denildi : «İstek üzerinde sabretmek ZAFERİN ünvanıdır. Mühnetde sabretmek sevinmenin âlemetidir.»

Mansûr b. Halef el - Mağribî'den dinledim : Biri döğülmek için soyuldu. Hapishaneye geri getirdiklerinde arkadaşlarından birini çağırıp avucuna tükürdü. Ağzından gümüş parçaları tükürükle beraber düştü. Nedeni kendisinden sorulduğunda şu cevabı verdi. İki dirhem ağzımda idi. Topluluğun yan tarafından beni gözeten biri vardı. O beni görür diye bağırmak istemedim. Dirhemler üzerinde dişlerimi sıktıkça sıkıyordum. İşte onlar ağzımda parçalandılar.»

Denildi : «İçinde bulunduğun halin senin ribatındır. Allah ile aranda olan her şey senin düşmanındır. Binaenaleyh halinin ribatı hususunda korumayı güzelce yap.»

Denildi : Musabere, sabır üzerinde sabır etmektir. Taki sabırda sabır tam manasıyle gömülünce o zaman sabırdan uzak olmaktan sabreden aciz kalacaktır. Nitekim denildi (şiir) :

«(Aşık) sabırdan sabır istedi. Bu sefer sabır ondan yardım talebinde bulundu! Aşık sabra «sabreyle» diye haykırdı.»

Denildi : «Bir ara Şiblî hapsedildi. Bir gurup yanına vardılar, onlara; **kimlersiniz?** Onlar; **Dostlarınız. Seni ziyarete gelmişizdir.»** dediler. Bunun üzerine Şiblî onları taşladı. Onlarda kaçtılar. Şiblî arkadan haykırdı: **«Yalancılar! Eğer dostlarım olsaydınız benim belama karşı sabrederdiniz!»**

Bazı haberlerde : «Tahammül edenlerin benim için tahammül ettikleri gözümün önündedir (yani yaptıklarını unutmam ve zayi etmem).

Hak Teala : **«Rabbinin hükmüne sabreyle. Zira sen gözlerimizin (murakebemizin) altındasın.»** (115)

Bazıları dedi : « Mekkede bulunuyordum. Bir zat Kâbeyi ziyaret eder, koynundan bir parça kâğıt çıkarır bakardı ve geçip giderdi. Ertesi gün aynı şeyi yaptı. Birkaç gün gözettim, bu durum devam etti. Bir gün

---

(115) Tur : 48.

(116) Tur : 48.

tavaf etti. Kağıda baktı. Azıcık uzaklaştıktan sonra düşüp öldü. Gidip kağıdı cebinden çıkardım. Kağıtta şunlar yazılı idi : **«Rabbinin hükmüne sabret zira bizim gözümüzün (murakebemizin) altındasın.»** (116)

Denildi : Görüldü ki; bir gencecik bir piri fâninin yüzüne papucuyla vuruyor. Ona; utanmaz mısın bunun gibi bir ihtiyarın yüzünün tâ ortasına vuruyorsun? Genç; Onun işlediği cürum çok büyüktür. Soruldu : Cürumu nedir? Bana aşık olduğunu söyler. Oysa üç günden beri beni görmemiştir! dedi.»

Bazıları buyurdu : «Hindistan memleketine gittim. Bir gözlü birini gödüm. Ona «Filan es - Sabur» (çok sabırlı, filan kimse) denirdi. Onun halini sordum : Bu kişi daha gençliğinde arkadaşlarından birin yolcu ederken, onun vedainda bulundu. Bir gözünden yaşlar aktı, öbüründen akmadı. Ağlamayan gözüne; neden arkadaşımın ayrılığı için ağlamadın? Yemin olsun, seni dünyaya bakmaktan mhrum ederim dedi ve böylece altmış seneden beri gözünü kapattı. Bir daha açmadı.» **«Güzel bir şekilde sabret.»** (*) mealindeki ayetin tefsirinde; güzel sabr, musibetzedenin halk içinde kim olduğu bilinmemesidir, denildi.

Hz. Ömer (R.A.) : **«Eğer sabır ile şükür iki deve olsaydı. Hangisine binseydim farketmezdi.»**

İbnu - Şübame hazretlerine bir bela isabet ettiğinde, bu bir buluttur gelip geçicidir, derdi.

Haberde gelmiştir : Cenab-ı peygamberden imanın ne olduğu soruldu : **«Sabır ve semahattır»** buyurdu (117)

Bize Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemi, ona Muhammed bin Ahmed bin Tahir es - Safî, ona Muhammed bin Ali et - Tiycanî, ona Muhammed bin İsmail el - Buharî, ona Musa bin İsmail, ona Süveyd bin Hatım, ona Abdullah bin Übeyd, ona Ümeyr, ona babası, ona da babası haber verdi : «Allah Resûlundan imanın ne olduğu soruldu.

«Sabır ve Semahattır» diye cevap verdi. (118)

Serrî'den sabrın ne olduğu sorulduğundan başladı, sabır hakkında konuştu. Bu esnada onun ayağı üzerinde bir akrep yürüdü ve bir çok defa iğnesini ayağına batırdı. Buna rağmen sâkin idi. Tınmazdı. Biri; neden onu ayağından atmıyorsun? deyince sabırdan konuştuğum halde sabretmemek hususunda Allahtan utandım diye cevap verdi.

Bazı haberlerde : Sabır eden fakirler kıyamet günü Allahın celisleridirler. Varid olmuştur.

Cenab-ı Hak bazı peygamberlere şöyle vahiy gönderdi : **«Kuluma belâmı verdim. Beni o belâyı kaldırmam için çağırdı. Ona tez cevap ver-**

---

(117) Ebu - Yâla ve Taberanî.

(*) Yusuf : 45.

medim. Bundan ötürü bana şikayetini arzetti. Dedim ki; Ey kulum! Sana rahmetmeme sebeb olan bir şeyden nasıl rahmedeyim (yani belâ rahmetmeme sebebdir. Onu kaldırmak sebebi kaldırmak demektir. Bunu yapmak kulun lehine olamaz.)

İbnu - Üyeyne şu ayetin; **«Sabır ettiklerinden ötürü onlardan emrimizle hidayet eden imamlar kıldık.»** (119) tefsirinde onlar emrin başını tuttuklarından onları baş kıldık diyor demektir, dedi.

Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledi : Sabrın hududu, takdirde itiraz etmemendir. Şikayet yönünden olmaksızın belâyı belirtmeye gelince o sabra ters düşmezdir. Nitekim Allah-ü Teala Hz. Eyüp (A.S.) ın kıssasında; **«Biz onu sabırlı olarak gördük. Ne güzel kudur o. Muhakkak ki, o, şiddetle (viresiz) dönüş yapıcıdır.»** (120) Bununla beraber Allah-ü Teala, Hz. Eyübün şöyle dediğini de haber vermektedir : **«Bana zarar dokundu!»**

Hazretten dinledim : Bu sözü (yani bana zarar dokundu) Hazreti Eyübdan Allah çıkarttı. Taki bu, ümmeti Muhammedin zaiflerine nefes aldırmak olsun.

Bazıları buyurdu : Cenabı Hak; **Biz onu sâbir (sabredici) gördük buyurdu.** Saburen (daima sabredici) gördük demedi. Çünkü onun bütün halleri sabır değildi. Gerçek şudur ki bazı kere belâyı lezzetli ve tatlı görürdü. Binâenâleyh bu durumda sabredici sayılmaz. Bu sırra binaen (Saburen- (çok ve daimi sabır edici) demedi.

Üstad Ebu - Ali'den dinledim : Sabrın hakikatı, giriş gibi belâdan çıkışdır. Hz. Eyüp (A.S.) gibi zira o belasının sonunda, **«Zarar bana isabet etti. Sen Rahmedenlerin en rahmedenisin»** dedi, ve hitabın edebini korudu. Çünkü «Sen ıahmedenlerin en rahmedenisin» sözü ile tazizde bulundu **«Bana rahmet»** deyip açıkça istemedi.

Bilki sabır iki kısımdır : a) Abidlerin sabrı. b) Muhiblerin sabrıdır. Abidlerin sabrına gelince onun en güzeli daima olmasıdır. Muhiblerin sabrının en güzeli terkedilmesidir. Bu manayı dile getirmekte şu şiiri inşad etmişlerdir :

«Ayrılık günü belirdi ki, onun sabretmeye azmetmesi yalancı zannlardan biridir!»

Bu manada üstad Ebu - Ali'den dinledim: Yakup (A.S.) nefsinden sabrı vadettiği halde sabahladı ve **«fe sabrun cemülün» yani benim du-**

---

(118) Ebu - Yâla ve Tabaranî.

(119) Secde : 24.

(120) Sad : 44.

rumum güzel sabırdır, dedi. Sonra akşamlamadan, «Yusuf için ey üzüntüm seni çağırıyorum gel zamanındır!» (*) dedi.

MURAKEBE BAHSİ

Allah buyurdu : **«Allah her şeyin üzerinde rakipdir!»** (121)

Bize Ebu - Naim Abdul - Melik bin Hasan bin Muhammed bin İshak haber verdi; ona Ebu - Avane Yakup bin İshak, ona Yusuf bin Said bin Müslim ,ona Halid bin Yezid, ona İsmail bin Ebi Halid, Kays bin Ebi - Hazımden, Cüreyr bin Abdullah el - Becelî'den rivayet etti : **«Cebrail Hz. Muhammede bir kişi suretinde geldi. Ey Muhammed iman nedir? diye sordu. Resûlullah (S.A.V.) : Senin Allaha, Meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, kadere, hayrına, şerrine tatlısına acısına iman etmendir!»** Cebrai; **doğru söyledin.** Ravi der ki; Cebrailin Hz. Muhammedi doğrulamasından hayret ettik. Halbuki peygamberden istifsar eden odur, doğrulayan da o..

Cebrail, **bana haber ver, islâm nedir?** Hz. Muhammed; **İslâm senin namaz kılman, zekat vermen, Ramazan orucunu tutman ve beyti ziyaret etmendir dedi. Cebrail. doğru söyledin dedi.** Cebrail; **Öyle ise bana İHSANIN ne olduğunu haber ver. Hz. Muhammed (A.S.) İhsan, sanki Allahı görür gibi ona tapmandır. Zira eğer sen Allahı görmezsen muhakkak o seni görür.** dedi Cebrail; **doğru söyledin dedi.** Hadîsi şerifi sonuna kadar oku. (122)

Şeyh, Resulullahın «Eğer onu görmezsen o seni görür» sözü murakebe haline işaretdir. Zira murakebe kulun, Allahın kendisine muttali olmasını bilmesidir, dedi. İşte bu bilgiye devam etmesi Rabbini murakebe etmesi demektir. Bu durum kişi için her hayrinin temelini teşkil eder. Ancak muhasebeden kurtulduktan sonra bu mertebeye varabilir. Geçmişten ötürü nefsini hesaba çekip derhal halini islah edip hakkın yolunu takip edip, Allah ile arasında kalbinin gözetilmesini yapar, Allah ie nefislerini korur, bütün hallerinde Allahın murakebesini kabul eder, Allahın kendisini murakebe edici, kalbine yakın bulunduğunu hallerini bildiğini, fiillerini gördüğünü, sözlerini işitici olduğunu bilir. Bu cümleden gâfil olan varışın başlangıcından yoksundur. Nerde kaldı ki, yakınlığın hakikatlarından uzak olmaması? Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Ebu - Bekir er - Razî'den, o da el - Cerirî'den din-

---

(121) Ahzap : 42.

(*) Yusuf : 47.

(122) Hadîsi rivayet eden Buharî - Müslim.

ledi : **«Kim ki Allah ile arasında Tekvâ ve Murakebeyi kuvvetleştirmese, o kimse keşif ve muşahedeye varamamıştır.»**

Üstad Ebu - Ali'den dinledim : «Bazı emirlerin bir veziri vardı. Bu vezir emirin yanı başında duran özel hizmetçilerinden birine hissettiği bir sesden ötürü baktı. Yani bakışı bir şübheden ileri gelmezdi. Ta o durumda emir de Vezirine bakıverdi. Vezir emirin kendisini itham etmekten korktuğu için olduğu gibi ona bakmaya devam etti. Artık o günden itibaren, bu vezir emîrin yanına her girdiğinde o tarafa bakardı. Öyle ki, emir, o tarafa bakmayı vezirin adetidir zahabına kapıldı. İşte bu bir kulun bir kulu murkebesidir. Acaba kulun efendisini murakebe etmesi nasıl olur?

Fakirlerin bazılarından dinledim: «Emirlerden birinin bir hizmetçisi vardı. Diğer hizmetçilerden daha fazla ona önem verirdi. Halbuki fizyonumu bakımından onlardan daha güzel değildi. Kıymetçe daha üstün bulunmazdı. Emirin bu hususda dikkati çekildiği zaman itiraz edenlere o hizmetkârın hizmette başkasından daha üstün olmasını belirtmek istedi. Günün birinde emir binici bulunuyordu. Orduları beraberinde, uzaktan karlı bir dağ göründü. Emir o kara bakıp başını eğdi. Bunun üzerine, o hizmetkâr atını sürüp gitti. Kimse niçin gittiğini bilemedi. Az zaman sonra beraberinde biraz kar olduğu halde dönüp geldi. Emir; **kar istediğimi nasıl bildin?** Hizmetkâr: **zira kara baktın. Oysa emirin bir şeye bakması ancak sıhhatlı bir istekten ileri gelir.** Bu konuşmadan sonra emir; «Bu hizmetkârın ikramıma ve iltifatıma mazhar olması şundandır. Herkesin bir meşguliyeti vardır. Bu hizmetkârın meşgalesi ise, gözucu ile bakışlarımı gözetir. Ve hallerimi murakebe eder.» dedi.

Bazıları : «Hatırlarında Allahı murakebe edeni, Allah tarafından azaları hususunda korunur.»

Ebu - Hüseyin bin Hind'den soruldu : Çoban ne zaman tehlikeli otlaklardan Riayet (gözetme) asasıyle koyunlarını uzaklaştırır? Cevap olarak; kendisini murakabe eden birisinin olduğunu bildiği zaman.

Denildi : İbnu - Ömer (R.A.), seferde idi. Koyun güden bir genç gördü. Bunlardan birini satar mısın? diye sorunca, köle; onlar benim değil ki. İbnu - Ömer (R.A.), sahiplerine kurt birini yedi dersin! Köle; Allah nerede? Yani onu nasıl kandıracağım? Bundan sonra bir müddete kadar İbnu - Ömer (R.A.) **«O köle; Allah nerede?»** dedi diye tekrar edip dururdu.

Cüneyd dedi : **«Murakebede gelişen, sadece Rabbinden olan payının fevt olunmasından korkar!»**

Bazı meşayihin talebeleri vardı. Onlardan birisine daha fazla iltifat ederdi. Bu hususu kendisinden sordular, «size belirteceğim» deyip her talebesine bir kuş verip götürün hiç kimsenin sizi görmediği bir yerde

kesip getiriniz, dedi. O talebeye de **bir kuş verdi. Onlar** gittiler. Kuşları kesip getirdiler. Fakat o talebe kuşu diri getirdi. **Şeyh: Neden** kesmedin? Talebe: **«Bana kimsenin görmediği bir yere götür kes dedin, oysa ben nereye gittimse orada Allahı hazır ve nazır buldum!»** Şeyh; işte bunun için ona özel bir itina veririm, dedi.

Zunnun-i Mısrî dedi : **«Murakebenin alameti; Allahın seçtiğini seçmek, Allahın büyüttüğünü büyütmek, Allahın küçülttüğünü küçültmektir.»**

En - Nasrâbazî : «Reca, seni taatlara iteleyip yaklaştırır, korku seni günâhlardan uzaklaştırır, murakebe seni hakikatlerin derecelerine vardırır.» dedi.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim. O da Ebu - Abbas el - Bağdadî'den dinledi : Câfer bin Nusayr'dan Murakebenin manasını sordum. Cevap olarak : **«Murakebe, Hak Teala'nın her düşünce ile baktığını mülâhaza etmek için sırrı gözetip doğru tutmaktır,** dedi.

Ondan dinledim : Ebu - Hüseyin el - Farısî'den, o da Cerir'den dinledi : **«Bizim bu emrimiz iki Fesil üzerinde bina edilmiştir. O da, nefsine Allahı murakebe etmesini gerekli kılman, ilmin senin görünüründe kaim bulunmasıdır.»**

Ondan dinledim. O da, Ebu - Kasım el - Bağdadî'den, o da el - Mürteişden dinledi : Murakebe, her kelime ve bakışla sırrın gaybın kontrolunda olduğunu gözetmektir.»

İbnu - Ata'dan soruldu : **«Taatların en üstünü hangisidir?** Cevap: **Bütün vakitlerde Hakkı devamlı murakebe etmekliğindir.»**

İbrahim-i Havvas : **«Gözetme, murakebeyi gerektirir. Murakebe, sırr ve alâniyetin (açık ve gizlinin) arınmasını gerektirir.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O da Ebu - Osman el - Mağribî'den dinledi :

«Şu tarikatta (tasavvuf yolunda) insan oğlunun nefsine gerekli kıldığı en üstün şey muhasebe, murakebe ve ilimle amelini idare etmesidir.»

Ondan dinledim, o da Ebu - Abdullah er - Razî'den o da Ebu - Osman'dan dinledi : **«Bana Ebu - Hafs dedi ki, Halkı irşad etmeye başladığın zaman, kalbine ve nefsine vaaz et. Sakın hâ halkın etrafında toplanmasına aldanma. Zira onlar zahirini, Allah da iç âlemini murakebe etmektedirler»**

Ondan dinledim, o da Muhammed bin Abdullah'dan, o da Ebu - Câfer es - Saydalanî'den dinledi. O da Ebu - Said el - Harraz'dan dinledi; şeyhlerimden biri bana. **«Sırrı gözetmek ve murakebe etmekten ayrılma»** dedi. Bir gün çölde seyahat ederken ansızın arkamda bir kıpırtı işittim. Bu durumdan korktum. Dönüp bakmak istedim. Fakat bakamadım. Gördüm ki bir şeyh omuzumda durmuştur. Ben sırrımı gözettiğim bir

halde iken o savuşup gittikten sonra dönüp baktım. Bir de ne göreyim, kocaman bir canavar!.

El - Vasıtî dedi: «Taatların en üstünü, vakitlerin korumasıdır. Bu, şu demektir; kul hududunun ötesine çıkamamalı, Rabbinden başkasını murakebe etmemelidir. Vaktinin gayrisi ile beraber olmamasıdır. (Burada Kuşeyri Risalesinin birinci cildi bitti.)

RIZA BAHSİ

Hak Tealâ : **«Allah onlardan, onlar da Allah (ın yaptığın) dan razıdırlar.»** (123) buyurmuştur.

Bize Ahmed oğlu Ali el - Ahvâzî, ona Ahmed bin Übeyd el - Basrî, ona el - Küreymî, ona Yakup bin İsmail es - Sellal, cna Ebu - Âsım el - Übbadanî ona, Fazl bin İsa er - Rakkaşî, ona Muhammed bin el - Münkedir, ona Cabir, ona Allahın Resûlu (S.A.V.) :

«Cennetliler özel meclislerinde oturdukları bir anda Cennet Kapısı üzerinde onlara bir nur göründü. Başlarını kaldırıp baktılar. Bir de ne görsünler; Rab Teala hazretleri onlara (mekansız, zamansız, yönsüz bir tarzda) göründü. «Ey cennetliler! Benden isteyiniz.» dediğinde onlar; **«Senin bizden razı olmanı istiyoruz.»** deyince Hak Teala; **«Zaten razı olmamdır ki ,sizi (nimet) evime koymuştur. Nimetime sizi vardırmıştır. İşte bu zaman onun zamanıdır. Benden isteyiniz!»** buyurdu. Onlar; **«Fazlasını senden isteriz.»** dediler. Hazreti Peygamber der ki; onlara kırmızı yakuttan yapılmış güzel binekler getirilir. Dizginleri yeşil zümrütten, ve kırmızı yakuttandır. Onlara süvari olarak gelirler. O binekler gözlerinin kestirebildiği noktaya ayaklarını atarlar. Allah-ü Teala meyveli ağaçlara emreder. **İstenilen meyveleri veriniz.** Elâ gözlü cariyeler şunları söyleyerek gelirler: **Biz kurumaz yumuşaklarız. Biz ölümsüz ebedi kalanlarız. çerefli ve imanlı bir kavmin hanımlarıyız. Allah-ü Tealâ, bembeyaz miskten yapılmış tepelere emreder. Onların üzerinde eser. O esen rüzgara «El - Müsire» denir.** Onlar, «ADAN» cennetine varıncaya kadar durumları budur. Adan cenneti cennetin ortası (güzeli) dir. Bunun üzerine melekler, **«Ey Rabbimiz! Kavim geldi,** derler. Allah; **«Doğrulara merhaba, itaat edenlere merhaba!»** der. Peygamber (S.A.V.); **«Onlar için perde açılır. Onlar Allaha bakarlar. Bazısı diğerini görmiyecek derecede Rahmanın nurundan lezzetlenirler.»** buyurdu. Bu durumdan sonra

---

(123) El - Beyyine.

Hak Teala **«Onları hediyelerle köşklerine çeviriniz»** buyuruyor.

Peygamber; **«Onlar, birbirini görür bir vaziyette dönerler,»** dedi. Bu da, şu ayetin manasıdır; **«Gafur ve Rahim olan Allahın Konakları...»**

IRAK'lılar ile Horasanlılar RIZA'nın haller veya makamların hangisinden olduğu keyfiyetinde ihtilaf ettiler: Horasanlılar : **«RIZA** makamlarının cümlesindendir. Tevekkülün son noktasıdır. Manası şu merhaleye dönüşür : **«O, kulun kesbiyle varabileceğindendir.»**

Iraklılara gelince, onlara göre RIZA hallerin cümlesindendir. O, kulun kesbi değildir. Aksine diğer haller gibi o da kalbde yerleşen (ve Allahdan) inendir. Bu iki görüşü birleştirmek mümkündür. Şöyle ki; «RIZA'nın başlangıcı kulun kesbidir ve makamlardandır. Onun nihayeti hallerin cümlesindendir. Kesip ile elde edilmemiştir.

Halk RIZA konusunda çeşitli yorumlar yapmıştır. Herkes yaşadığı Rıza halini ve meşrebini dile getirmiştir. Haliyle RIZA'yı değişik ibarelerle belirtmişlerdir. Tıbkı oradaki nasip ve meslek değişiklikleri gibi...

RIZA konusunda gerekli olan ilmî şarta gelince, o şudur; **«Allaha (hükmüne) RAZI olan, Allahın takdirine itiraz etmiyendir.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekak'tan dinledim : **«RIZA senin belâyı hissetmemenden ibaret değil. Ancak hüküm ve kazaya itiraz etmemendir.»**

BİL Kİ; kula gerekli olan bu kazaya razı ol diye emredilen kazaya razı olmaktır. Zira müslümanların meşeketleri ve günâhlar gibi Cenab-ı Hakkın her kazasına razı olmak kul için caiz veya vacip değildir.

Meşayihler; «RIZA Allahın en büyük kapısıdır» dediler. Bu sözden gayeleri; RIZA ile iltifat edilen, en büyük hoş geldiye ve en yüce yaklaşıma kavuşmuşturlar.

Muhammed bin Hüseyinden dinledim : Bize Ebu - Câfer er - Razî, ona Hamza oğlu Abbas, ona İbni - Ebul - Havarî, ona Zeyd oğlu Abdulvahid haber verdi :

«RIZA Allahın en büyük kapısı ve dünyanın cenneti (veya dünyaya karşı kullanan kalkan) dir.»

Bil ki, Allah kuldan razı olduktan sonra ancak kul onun (hükmün) den razı olur. Çünkü Mevlâmız; **«Allah onlardan razı oldu. Ve onlarda Allah'dan razı oldular.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim :

«Bir talebe hocasından sordu; **«Kul, Allahın kendisinden razı olduğunu bilir mi?»** Hocası **«Hayır. Bunu nasıl bilir? Oysa Allahın razı olması gayıbdadır.»** Talebe; **«Aksine kul bunu bilir!»** Hocası; **«Nasıl?»** Talebe; **«Kalbimi Allahdan razı olarak gördüğüm zaman, bilirim ki, o da benden razıdır.»** Hocası; **«Ey genç! Güzel bildin.»**

Denildi : Musa (A.S.), **Ya Rabbim, bana öyle bir amel göster ki, onu işlediğim zaman benden razı olasın!** Cenab-ı Hak; **(Ey Musa!) buna gü-**

cün yetmez. Bunun üzerine Musa (A.S.) secdeye kapanıp yalvardı. Böylece Hak Tealâ ona vahyederek **«Ey İmran oğlu! Benim rızam senin kazama razı olmana bağlıdır.»**

Bize Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî, ona Ebu - Câfer er - Râzî, ona Hamza oğlu Abbas, ona İbnu Ebul - Havarî haber verdi : Ebu Süleyman ed - Daranî'den dinledim : **«Kul, şehvetlerden hali olduğu zaman razıdır, demektir,»** dedi.

O zatdan dinledim, o da En - Nasrbâzî'den dinledi : **«Rıza makamına varmak istiyen, Allahın rızasını kılmış olduğu şeyden ayrılmasın.»**

Muhammed bin Hafif : Rıza iki kısımdır : a) Kendisinden ötürü razı olmaktır. b) Kendisinden razı olmaktır. Kendisinden ötürü razı olmak onun tedbirci olmaklığına razı olmak demektir. Kendisinden razı olmak ise, hüküm ettiğinde ondan razı olmak demektir.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim: **«Sâliklerin yolu daha uzundur. O yol riyazat yoludur. Havasın yolu daha yakındır. Fakat daha zordur. O da senin amelinin rıza ile olması ve kazaya razı olman demektir.»**

Ruveymi : «Rıza, şu demektir: Eğer Allah, Cehennemi o sıfata sahib bulunan kulunun sağına koyarsa, sol tarafına nakletmesini istemez.»

Ebu - Bekr bin Tahir: **«Rıza, kalbde ferah ve sururdan başka bir şey kalmayacak derecede kerahiyeti kalbden çıkarmak demektir.»**

El - Vasıtî : «Gücün yettiği kadar RIZA'yı kullan. Sakın hâ Rızanın seni kullanmasına fırsat verme. Bu fırsatı verdiğin takdirde, baktığın nesnenin hakikatından Rızayı gördüğün ve lezzetini aldığın için mahcup ve perdeli kalırsın!. Bil ki, El - Vasıtî'nin bu konuşması büyük bir şeydir. Bu söz, gizli bir kesinliğe kavm (sofular) ın dikkatini çekiyor. Zira onlarca, hallere yaslanmak, halleri meydana getirenden perdelenmek demektir. Ne zaman ki, RIZA'dan lezzet alıp kalbinde RIZA'nın rahatı yerleşirse, bu hali, hakkıyle müşahede etmekten perdelenir.

El - Vasıtî, şunları da söyledi : **«İbadetlerin tatlılığına dalmaktan sakınınız. Zira bu kabil tatlar öldürücü zehirlerdir.»**

İbnu - Hafif : «Rıza, Allahın hükümleriyle kalbin sükunet bulması ve Allahın razı olduğuna kalbin muvaffakat etmesi ve onu seçmesidir.» dedi.

Rabia el - Adaviyeden soruldu: **«Kul ne zaman Razı olmuş sayılır? Cevab olarak; ne zaman nimetin sevindirdiği gibi musibete sevindirirse, o zaman razı olmuş sayılır,»** dedi.

Denildi : Şibli, Cüneydin huzurunda lâ havle (günahlardan dönüş) velâ kuvvete (ibadete yöneliş) illa billâhi (ancak Allahın kuvvet ve kudretiyle olur.) deyince, Cüneyd, ona «Senin bu sözün göğsün darlığından-

dır. Göğsün darlığı ise kazaya **razı olmayı terketmekten** ileri geliyor! dedi. Bu sözden sonra Şibli sustu.

Ebu - Süleyman ed - Daranî; **«RIZA, senin Allahdan Cenneti istemenen ve ateşten ona sığınmamandır.»**

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim; o da Ebu - Abbas el - Bağdadî'den, o da Sehil oğlu Ahmed oğlu Muhammedden, o da Osman oğlu Saidden, o da Zunnun, el - Mısrî'den dinledi : «Üç şey vardır, Onlar RIZA'nın alametlerindendir :

a) Kaza gelmezden önce ihtiyarın (seçişin) terketmesidir. b) Kazadan sonra, acılığı kaybetmesidir. c) Belânın içinde sevginin heyecanını kabartmasıdır.

Ondan dinledim. O, Câfer oğlu Muhammed el - Bağdadî'den, o Muhammed'den, o Muhammed oğlu İsmail es - Saffardan, o da Yezid oğlu Muhammed el - Müberrid'den dinledi : «Ebu - Talip oğlu Ali oğlu Hüseyin'den soruldu; **Ebu Zer el - Gifarî der ki; benim katımda fakirlik zenginlikten, hastalık da sıhhatlılıktan daha sevimlidir, siz ne buyurursunuz?»** «Allah Ebu - Zere merhamet etsin. Ben ise şöyle derim: Kim Cenab-ı Hakkın kendisi için daha iyisini seçmiştir keyfiyetine dayanırsa o, kimse, Allahın seçtiğinden başkasını temenni etmez!» dedi.

Fudeyl bin İyaz, Bişr el - Hafîye : Rıza, dünya hakkında zahidlikten daha üstündür. Çünkü Razı olan kimse yani, RIZA sıfatına sahib olan bir kimse, derecesinin üstünü temenni etmezdir.»

Ebu-Osman'dan Resul-i Ekremin şu hadîsinin manası soruldu : **«Kazadan sonra senden RIZA'yı istiyorum!»**

Dedi ki; çünkü kazadan önce RIZA'yı istemek, Rızaya azim etmektir. Kazadan sonraki Rıza ancak RIZA'dır.»

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Abdullah er - Razî'den, o da İbnu - Ebi Hassan el - Enmatî'den dinledi: O da Ebul - Havarî'nin oğlu Ahmed'den, o da Ebu - Süleyman'dan dinledi : «Umarım ki, RIZA'nın bir tarafını bilmişimdir. Eğer o beni ateşe sokarsa, muhakkak ona razı olurum!»

Ebu - Âmr ed - Dimeşkî : RIZA, her hükümde ürkmeyi kaldırmak demektir!»

Cüneyd (K.S.) : **«RIZA, ihtiyarın kaldırmasıdır.»**

İbnu - Ata : **«RIZA, kalbin Allahın kul için ezeli seçimine bakmasıdır. Bu, Allahın hükmünden küsmeyi terketmesi demektir.»**

Rüveymî : **«RIZA, hükümleri (belâları) sevinç ile karşılamaktır.»**

El - Muhasibî : **«RIZA, kalbin hükümlerin mecraları altında sükûn bulmasıdır dedi.»**

En - Nurî : **«RIZA, kalbin kaza ve kaderin acısına sevinmesidir.»**

Hüseyin oğlu Muhammedden, o da Ebu - Hüseyin el - Farısî'den, o **da el** - Cerirî'den dinledi : «Her kim ki mertebesinin altındakine razı **olursa**, Allah onu mertebesinin üstüne çıkarır.»

Ondan dinledim, o da Ali oğlu Ahmed'den, o da Alavveye oğlu Hasan'dan, o da Ebu - Turab en - Nahşübî'den dinledi : **«Kalbinde dünyadan bir miktar olan bir kimse RIZA'ya varamaz.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî bize haber verdi. Ona Hamdan oğlu Ebu - Âmr, ona Şetreveyh oğlu Abdullah, ona Hakem oğlu Bişr, ona Muhammed oğlu Abdulaziz, ona Hadî oğlu Yezid, ona İbrahim oğlu Muhammed, ona Sad oğlu Âmir, ona Abdulmuttalip oğlu Hz. Abbas (R.A.), ona Allahın Resûlü haber verdi : **«Allaha Rab (yaratıcı ve terbiye edici) olarak RAZI olan kul, imanın zevkini tatmıştır.»**

Denildi : «Hattap oğlu Hz. Ömer (R.A.) Ebu - Musa el - Aşarî'ye (R.A.) : **«Bunlardan sonra, muhakkak ki, hayrın tamamı RIZA'dadır. Eğer Razı olabilirsen ne alâ, aksi takdirde sabreyle...»**

Denildi : «Ütbetul - Gulam, bir gece sabahlara kadar «Eğer bana azab verirsen de seni seviyorum. Eğer bana rahmet edersen de seni sevenimdir!» deyip tekrarladı.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkaktan dinledim : **«İnsan çömlek parçasıdır. Bu parçada Hakkın hükmüne muareze etmek (gibi) bir tehlike bahis mevzuu değildir.»**

Ebu - Osman el - Hırî : **«Kırk seneden beri Allah beni hangi halde durdurmuş ise ona itiraz etmediğim gibi, hangi duruma kaydırmış ise de küsmüş değilimdir!»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim :

«Biri kölesinden kızdı. Köle, kendisini affettirmek için başka birini ricacı yaptı. Efendisi köleyi affetti. Bu sefer köle ağlamaya başladı. Ricacı; neden ağlıyorsun, oysa efendin seni affetti? deyince, efendi söze karışıp şunları söyledi : «O, ancak benden Rızamı istiyordur. Oysa o emeline nail olamaz. Ancak o maksadına nail olamayacağından ağlar!..»

UBUDİYET (KULLUK) BAHSİ

Allah-ü Teala **«Sana YAKİN (ölüm) gelinceye kadar (yani ölünceye kadar) Rabbine ibadet et.»** (124)

Ebu - Hasan el - Ahvazî bize, ona Übeydin oğlu Ahmed es - Saffar, ona Şerik oğlu Übeyd, ona Yahya, ona Malik, ona Abdurrahman oğlu Habib, ona Âsım oğlu Hafs, ona Hattap oğlu Ömer, ona Ebu - Said el - Huderî, ve Ebu - Hüreyre rivayet ettiler: Allahın Resulu (S.A.V.) bu-

(124) Hıcır : 99.

yurdu : **«Gölgesin (arşının gölgesin) den başka gölge bulunmadığı bir günde yedi sınıf vardır ki, Allah-ü Teala onları gölgelendirir: a) Adaletli idareci, b) Allahın ibadetinde gelişen (büyüyen) bir genç, c) Camiiden çıktıktan sonra ikinci bir defa camiiye dönünceye kadar kalbi camiiye bağlı bulunan bir kimse, d) Allah için sevişenler, bu sevgi üzerinde toplaşan ve bunun üzerinde ayrılan iki kişi, e) Tenha olduğu halde Allahı anıp gözleri damlayan kişi, f) Güzel bir kadın kendisini zinaya davet ettiği hade «Ben âlemlerin Rabbinden korkarım» diyen bir kişi ve g) Bir sadaka verdiği halde sağ elinin ne verdiğini sol eli bilmiyen bir kimsedir.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkakdan dinledim :

«Übudiyet mertebesi, ibadetten daha üstündür. Zira önce ibadettir. Sonra Übudiyettir. Daha sonra ubudetdir. Binaenaleyh müminlerin avamı için ibadet, havvas için ubûdiyet havası, havas için übûdet mertebeleri vardır...

Ondan dinledim : «İbadet, ilmül - Yakine sahip olanındır. Übûdiyet, Âynul - yakin mertebesinde olanındır. Übûdet Hakkal - yakîn mertebesinde olanın vasfıdır.

Hazretten dinledim : «İbadet, cihad edenlerin, übûdiyet, meşeket çekenlerin ve, übûdet ise, müşahedat erbabının sıfatıdır.

«Ondan nefsini esirgemiyen, ibadet, kalbi ile ona karşı cimrilik yapmayan, übûdiyet, ve Ruhî ile ona karşı fedakarlıktan çekinmiyen ibadet sahibi olur.»

Deniliyor ki : «Übûdiyet, kemâl bir tarzda senden sadır olana eksiklik göziyle bakmak ve iyiliklerinden oluşanı kaderden görmek şartiyle taatları yerine getirmek demektir.»

Denildi : Ubudiyet kaderin görünenlerinde ihtiyarı terketmek demektir.

Denildi : «Übûdiyet, güç ve takattan kaçınıp sana verdiği zenginlik ve nimetleri ikrar etmen demektir.»

Deniliyor : «Übûdiyet, emrolunduğunun boynuna sarılman, yasaklandığından kaçınman demektir.»

Muhammed bin Hafif'den : **«Übûdiyet ne zaman sıhhatlı olur?»** Cevap : **«Ağırlığını mevlâsına havale edip onun verdiği belâya karşı sabrettiği zaman...»**

Ben Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemi'den, o da Ebu - Abbas el - Bağdadî'den, o Nüseyr oğlu Muhammed oğlu Câfer'den, o da İbni - Mesruktan, o da Abdullah oğlu Sehil'den dinledi : «Kim olursa olsun şu dört şeyden ürkmeyecek dereceye gelmedikçe onun kulluk yapması sıhhatlı olamaz : a) Açlık, b) Giysisizlik, c) Fakirlik, d) Zillet...»

Denildi : **«Übûdiyet, ona bütününü teslim etmen ve ağır yükünü ona yüklemendir.»**

Denildi : **«Tedbirin terki ve takdirin şühûdu (görünmesi) übûdiyetin alametlerindendir.»**

Zunnun-i Mısrî buyurdu : «Übûdiyet, o her hal-u kârda senin Rabbin olduğu gibi her hal-u kârda onun kulu (kölesi) olmaklığındır.»

El - Cerirî buyurdu : «Nimet kölelerinin adedi çoktur. Nimet verenin köleleri ise onların çokluğu yoktur.»

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkakdan dinledim : «Sen kimin kölelik bendinde bulunursan onun kulu, kölesisin. Eğer nefsinin kölelik bendinde bulunursan sen nefsinin kölesisin, eğer dünyânın esaretinde isen onun kulu ve kölesisin.»

Allahın Resûlu : **«Dirhemin (para birimidir) kulu helak oldu. Dinarın (para birimidir) kölesi helak oldu. Cübbe (bir nevi giysidir) nin kölesi helak oldu.»**

Ebu - Zeyn, birisini gördü ve sordu : «Sanaatın nedir?» Adam : **«Eşeğe bakmak!..»** Ebu - Zeyn : **«Allah eşeğini öldürsün. Ta ki eşeğe değil Allaha kul olasın!..»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman'dan dinledim. O da dedesi Ebu - Âmr bin Nüceyd'den dinledi : **«Bir kimse (esasında doğru olduğu halde) amellerini gösteriş ve hallerini kuru davalar olarak görmezse, onun kulluk makamında attığı hiç bir adımı doğru olamaz.»**

Ondan dinledim, o da Abdullah el - Muallim'den dinledi, o da Abdullah bin Menazıl'den dinledi : «Kul, nefsi için bir hizmetçi istemedikçe kuldur. Ne zaman nefsine bir hizmetçi ararsa, o zaman kulluk derecesinden de kulluğun edeblerinden de düşer!»

Ondan dinledim, o da Hüseyin oğlu Muhammedden, o da Nüseyr oğlu Câfer'den, o da İbni - Mesruk'ten, o d aAbdullah oğlu Sehl'den dinledi : **«Kulun kulluğu, ancak yoklukta üzerinde meskenetin varlıkta da zenginliğin eseri görülmediği takdirde doğru olabilir.»**

Denildi : **«Übûdiyet, Rububiyetin görünmesidir.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim, o da Nasrabazî'den dinledi : «Ârifin şerefi mârûfiyle (bildiği ve tanıdığıyle) olduğu gibi âbidin kıymeti de mâbûdiyle ölçülür!»

Ebu - Hafs : **«Übûdiyet kulun zinetidir. Onu terkeden zinetten yoksun olur!»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim. O da Ebu - Câfer er - Razî'den, o da Hamza oğlu Abbas'dan, o da el - Havarî oğlu Ahmed'den, o da en - Nabacî'den dinledi : «İbadetin temeli üç şeydedir: a) Onun hükümlerinden hiç bir şeyi reddememen, b) Ondan hiç bir şeyini esirgememen ve, c) Başkasından her hangi bir şey istediğini işitmemesindedir!»

Ben Ebu - Hüseyin el - Farisî'den, o da İbnu - Atâ'dan dinledi :

«Kulluk dört şeydedir: 1) Ahidleri yerine getirmek, 2) Hududları koruyup, aşmamak, 3) Varolana râzi olmak, 4) Yok olana karşı sabretmektedir.»

Ben Şazan oğlu Abdullah oğlu Muhammed'den dinledim, o da el - Kittanî'den ,o Osman oğlu Âmr el - Mekkî'den dinledi : «Mekkede ve başka yerlerde çok gördüğüm kimselerin ve hac zamanlarında bize gelenlerin arasında «El - Müzenî» den daha fazla ibadete dalanı ve daha devamlı olanı görmedim —Allah ona rahmet eylesin— Ondan daha fazla Allahın emirlerini yücelten, nefsini en fazla sıkıp halka çoğunu vereni görmedim.»

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : «Übûdiyetten daha şerefli bir şey olmadığı gibi, mü'mîn için übûdiyet vasfından da daha tam bir vasıf yoktur. Bunun için Cenab-ı Hak, peygamberimizin dünyâdaki en şerefli zamanı olan Mi'raç gecesinde vasfını şöyle yapmıştır : **«Her türlü eksiklikten münezzeh olan o Allah'dır ki, kulunu (Hz. Muhammedi) gece Mescid-i Haramdan (Mekkeden alıp) o etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya (Kuds-i şerife) kadar götürdü.»** (125)

Cenab-ı Hak buyurdu : **«(Cebrail) vahy etti Allahın kuluna vahy ettiğini.»** (126)

Eğer übûdiyet (kulluktan) daha büyük bir vasıf olsaydı, onunla peygamberini vasıflandıracaktı...

Bu manada şiir söylediler : **«Ey Âmr! Benim öcüm zahranın yanındadır. Bu durumu eşinden de gören de bilir. Beni ancak «Ey onun kölesi!» diye çağır. Zira bu vasıf benim en güzel vasfımdır!»**

Bazıları dedi : «O ancak iki şeydir : Senin lezzette sükûnete kavuşman ve harekete güvenmendir. Binaenaleyh kendinden bunların ikisini sakıt ettiğin zaman kulluğun hakkını edâ etmiş olursun.» Nitekim el - Vasıtî; **«Verginin lezzetinden sakınınız, zira o sefavet ehli için perdedir!»** dedi.

Ebu - Ali el - Cüzcanî : **«Rıza übûdiyetin evi, sabır kapısı, Tefviz ise odasıdır. Binaenaleyh ses kapıdadır, boşalma evdedir, istirahat ise odadadır.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim :

«Nasıl ki Rübûbiyet Hak Tealâ'nın ayrılmaz bir vasfı ise, übûdiyet te kulun hayatı müddetince ayrılmaz bir sıfatıdır!»

Bazıları şu şiiri söyledi : **«Eğer benden sorarsanız, dikkat edilsin ben onun kölesiyim derim. Eğer ondan sorsalar der ki, işte o benim kölemdir!»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da En - Nas-

---

(125) El - İsra : 1.

(126) En - Necm : 10.

rabazî'den dinledi : «İbadetler, karşılıktansa içinde meydana gelen kusur ve eksikliklerin affını istemeye daha yakındır!»

Ondan dinledim. O da Nasrabazî'den dinledi : «Übûdiyet, Hakkın müşahedesinde kulluğun görünmesinin iskatı demektir.»

Ondan dinledim, o da Şazan oğlu Abdullah oğlu Muhammed Ebu - Bekr'den, o da El - Cerirî'den, o da Cüneyd'den dinledi : **«Übûdiyet, meşgaleleri terkedip boşluğun (üzülmenin) kökü olan meşgale ile meşgûl olmak demektir.»**

İRADE BAHSİ

Cenab-ı Hak : **«Rabbinin rızasını dileyerek sabah ve akşam ona dua edenleri (Fakirleri), fakirlerle bir arada bulunmak istemiyen müşriklerin arzusuna uyarak yanından kovma...» (127)**

Bize Abdan oğlu Ahmed, haber verdi, ona Übeyd oğlu Ahmed, ona Ali oğlu Hışam, ona Eslem oğlu Hakem, ona Câfer oğlu İsmail, ona Hümeyd, ona Enes (R.A.) haber verdi :

Allahın Resûlu (S.A.V.) buyurdu : **«Allah bir kuluna hayrı irade buyurduğu zaman onu (hizmette) kullanır!»**

Soruldu : **«Ey Allahın yüce Resûlu nasıl kullanır?»** Cevap : **«Ölümden önce salih bir amele onu muvaffak eder!»**

İRADE, sâliklerin yolunun başlangıcıdır. Allahı kasdedenlerin ilk konağının adıdır. Bu sıfata İRADE denilmiştir. Çünkü İRADE her emrin önüdür. Kul bir şeyi irade etmedikçe onu yapamaz. Allahın yolunda gidenin emrinin başlangıcı olduğu için buna İRADE adı verilmiştir.

KAS'ın öncü olduğu emirlerdeki haline benzetildi!.. İştikakın gereği olarak MÜRİD iradesi olana denir. Nitekim ÂLİM ilmi olana denildiği gibi. Çünkü müştak olan isimlerdendir. Fakat Sofî gurubunun, istilahında MÜRİD iradesi olmayana denir!.. Öyle ise İRADE'den soyunmayan MÜRİD olamaz. Nasıl ki iştikak (Töreyiş) gereğince iradesi olmayana MÜRİD denilmediği gibi.. Halk İRADE'nin manası hakkında konuşmuştur. Herkes kalbine göründüğü gibi tabir etmiştir. Binaenaleyh Meşâyihin çoğu «İRADE», adetin üzerinde bulunduğunu terketmek demektir. Çünkü çoğu kez halkın âdeti, gafletin vatanlarında ikamet edip durmak, şehvetlerin peşinde gitmek ve maksudun çağırdığına yönelmektir. Mürid bütün bunlardan soyulmuştur. Binaenalyh onun çıkışı iradenin sıhhatlılığına emare ve delil oldu. İşte bundan ötürü o hale İRADE denildi. Zira adeti terketmek İRADE'nin emâresidir.

---

(127) El - Enam : 52.

İRADE'nin hakikatına gelince; o **Hak Tealâ**'yı aramakta kalbin harekete geçmesidir. Bu sırra binaen **denilmiştir : «O bir alevdir her ürkekliği kolaylaştırır!»**

Üstad Ebu - Ali ed - **Dekkak'dan dinledim. O da Mü**mşad ed - DİNAVERÎ'den hikâye ediyor : **«Fakirlerin bütün hallerinin ciddi**yet olduğunu **anladığım andan itibaren hiçbir fakir ile mizaha girişmedim. Bunun sebebi şudur: Bana bir fakir geldi. Ey Şeyh! Bana biraz ÂSİDE (un, şeker ve yağdan yapılan bir yemektir) yapmanı istiyorum, dedi.**

Bunun üzerine dilime geldi : **«İRADE ile ASİDE bu nasıl olur?»** Bu sözüm üzerine Fakir çekildi. Haberim olmadan kayboldu. Biraz ASİDE'nin yapılmasını söyledim. Fakiri aradım. Bulamadım. Bilahare durumunu öğrendim. Denildi ki derhal dönüp gitti. Kendi kendine; **«İRADE ile ÂSİDE bu nasıl olur!»** dedi. Geldiği gibi dönüp çöle girdi. Ölünceye kadar bu kelimeleri tekrar ede durdu.

Meşâyihin bazısından rivayet edildi : «Tek başıma çölde bulunuyordu. Canım sıkıldığından: **«Ey insan! Benimle konuşun. Ey cinler! Benimle konuşun!»** deyip durdum. Bunun üzerine gayibten bir ses; **«Neyi İRADE ediyorsun?»** Ben : **«Allahı irade ediyorum,»** dedim. Cevap : «Ne zaman Allahı irade ediyorsun?» yani Allahı irade eden biri; **«Ey insanlar, ey cinler! Benimle konuşunuz»** der mi? Yani demez MÜRİD, gece gündüz gevşemez. Zahirde mücahedeler sıfatiyle başbaşadır. Batında meşakkatlerle başbaşadır. Yataktan uzak, zahmetlerden ayrılmaz bir haldedir. Zorlukları göğüsler, zahmetlere biner. Ahlâkları edindi. Zahmetleri yendi. Tehlikelerle sarmaş dolaş oldu. Şekillerden ayrıldı. Nitekim denilmiştir (şiir) : **«Sonra geceyi bir çölde geçirdim. Ne herhangi bir arslandan, ne de geyikten korkmam!..»**

«Şevkim bana galebe çalar. Ben de gece yürüyüşünü dururum. Oysa şevkin sahibi daima mağlupdur.»

Üstadı Dekkak'tan dinledim : «İRADE, Kalbde bir alev, dilde bir ısırma, içde bir aşk, ve batında bir ürkmedir. Kalblerde alev alev yanan bir ateştir.»

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Abdullah oğlu Muhammed'den, o da Ebu - Bekr es - Sebbaktan, o da Hüseyin oğlu Yusuf'dan dinledi : «Ebu - Süleyman ile Ebul - Havarî oğlu Ahmed arasında bir akit vardı. Ahmed hiç bir hususda ona muhalefet etmezdi. Bir gün Ebu - Süleyman meclisinde konuştuğu halde Ahmed gelip; tandır kızışmıştır. Ne emredersin? dedi. Fakat Ebu - Süleyman ona cevap vermedi. Bunun üzerine bu sözünü iki veya üç defa tekrar edip durdu. Bu ısrarından daralan Ebu - Süleyman; git orada otur dedi. Böylece bir saat kadar onu hatırlamadan sonra, **«Ahmede yetişin o tandırdadır. Çünkü bana muhalefet et-**

miyeceğine dair yemin etmiştir!» dedi. Bu söz üzerine baktılar ki Ahmed **tandırda**dır. Amma bir tek kılı dahi yanmamıştır!

Üstad Ebu - Ali'den dinledım : «Çocukluk devremin başlangıcında İRADE'de çok yanıktım. Kendi kendime; keşke bilseydim İRADE'nin manası nedir? derdim.

Denildi : «Müridlerin sıfatlarından biri de dosta nafile ibadetler ile kendini sevindirmektir. Ümmete yapacağı nasihatta halis, tenhalıklı ünsiyetli, hükümleri icradaki zorluklara göğüs gerici, onun emrini kendi emrine tercih edici, onun bakışından utanır, onun sevdiğine varını yoğunu fedâ edici, ona götüren bütün sebeblere başvurucu gizli kalmaya ve şöhretsizliğe kanaat edici, ve Rabba varmadan kalben karara varmayıcıdır.»

Ebu - Bekr el - Verrak : **«MÜRİD'in afeti üç şeydedir : Evlenmek, hadîsi şerifî yazmak ve yolculuklara çıkmaktadır!»** dedi. **Hazretden, neden hadîs yazmayı terkettin denildiği zaman, İRADE, beni yazmaktan men etti diye cevap verdi.**

Hatim el - Esem : «Müridin, muradının gayrısını irade ettiğini gördüğün zaman bil ki, o içinin kötülüğünü açığa vurmuştur!»

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Ebu - Bekir er - Razî'den, o da El - Kıttanî'den dinledi : «Üç hasletin müridde bulunması onun hükmüdür: a) Uykusu galebe ile olacaktır, b) Yiyeceği az olacaktır, c) Konuşması zaruretten ötürü olacaktır.»

Ondan dinledim, o da Câfer oğlu Ahmed oğlu Hüseyin'den, o da Nusayr oğlu Câfer'den, o da Cüneyd'den dinledi **«Allah (C.C.), mürid için hayrı irade ettiğinde onu sofuların arasına düşürür. Onu (sadece ibadet için) okuyucuların arkadaşlığından meneder.»**

Ondan dinledim, o da Ali oğlu Abelullah'dan, o da er - Rukkî'den, o da Ed - Dekkak'tan dinledi : «İRADE'nin en son vardığı nokta (zoman ve mekandan uzak bulunan) Allaha işaret etmenle beraber onu bulmandır.» Bu söz üzerine; İRADE'yi kapsayan nedir? dedim. Cevap **«Allahı işaret olmadan bulmandır!»** dedi.

Abdullah oğlu Muhammed es - Sofî'den dinledim, o da Ebu - Sahvin oğlu Abbas'dan, o da Ebu - Bekr ed - Dekkak'tan dinledi : **«Müridin solundaki melek yrimi sene bir şey yazmadığı takdirde mürid, ancak mürid olabilir.»**

Ebu - Osman el Hırî : **«İradesi başlangıçta sıhhatli olmayan bir kimse gün geçtikçe geriler!»**

Ebu - Osman : «Mürid sofuların ilimlerinden bir şey işitip ona göre hareket ederse, ömrünün sonuna kadar onun hükmü müridin kalbinde kalır. Mürid ondan menfaatlanır. Eğer dinlediğini konuşursa dinliyen menfaat görür. Sofuların ilimlerinden bir şeyi işitip ona göre amel et-

miyen için o ilim ezberlenmiş bir hikaye olur, bir kaç gün ezberinde kaldıktan sonra unutuverir gider.»

El - Vasıtî : «Müridin ilk **makamı, kendi iradesini** düşürmek suretiyle Hakkın iradesini tahakkuka **çalışmaktır.»**

Yahya bin Muaz : **«Müridler için en zorluk ziddlerle muaşeret etmektir.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, **o da Ebu** - Kasım er - Razî'den, o da **Hüseyin oğlu** Yusuf'dan dinledi; «**Müridi ruhsat**lar ve çalışma ile meşgul gördüğün zaman bil ki ondan hiç **bir şey** gelemez!»

Ondan dinledim, o da Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledi. O da Cafer el - Huldî'den dinledi : «Cüneyd'den soruldu : Hikayelerin cereyanında Müridin ne çıkarı vardır? Cevap olarak; hikayeler Allahın askerlerinden birer ordudurlar, onlarla müridlerin kalbleri kuvvet bulur. Cüneyde; buna dair delilin var mıdır? diye soruldu. Evet delilim şu ayettir : **«Peygamberlerin haberlerinden kalbini kuvvetle tatmin edeceğimiz her haberi, sana hâdise olarak anlatıyoruz.»** (128)

Ondan dinledim, o da Halid oğlu Muhammed'den, o da Câfer'den dinledi : **O da Cüneyd'den dinledi : «Sadık olan mürid alimlerin ilminden ganidir.»**

MÜRİD ile MURAD'ın arasındaki farka gelince; Hakikata hert mürid muraddır (yani her irade eden irade edilir). Zira eğer Allahın onu iradesi onu irade etmek olmasaydı o mürid olamazdı. Çünkü ancak Allahın irade ettiği olur. Binaenaleyh her Murad (irade edilen) müriddir. Çünkü bu kimseyi özellikle Allah irade ederse, onu irade etmeye muvaffak kılar. Fakat kavm (sofular) MÜRİD ile MURAD'ı ayırmışlardır : Öyle ise onların katında MÜRİD, mubtedi kimsedir. MURAD ise müntehi (nihayete varan) kimse demektir.. Mürid, yorgunluk denizine dalmış ve zahmetler kumkumasına atılmış kimsedir. Murad ise meşakkat olmaksızın emre muhatap olmasıyle kifayet edilen kimsedir. Binaenaleyh Mürid zorluk çekicine, Murad ise şefkate mazhar olmuş ve müreffeh bulunandır. Kasdedenlere uygulanan ilâhî kanunlar değişiktir. Zira çoğu mücahedelere muvaffak olduktan ve çeşitli zahmedler çektikten sonra parlak manalara varırlar. Çoğu da daha başta yüce manaları keşfederler. Riyazat sahiblerinden bir çok kimsenin varamadığı makama varırlar. Ancak şu kadarı vardır ki, bu yumuşaklıktan sonra çoğu mücahedelere döner. Ta ki riyazet ehlinin hükümlerinden elden kaçırdıklarını elde etsinler.

---

(128) Hud : 120.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : **«Mürid, yük götürür Murad yük olur.»**

Ondan dinledim : **«Musâ (A.S.), Mürid idi. Bunun için «Ey Rabbim! Benim için göğsümü genişlet, yani üzüntümü gider. Sabır ver.»** (129) Peygamberımiz burada Murad'dır. Binaenaleyh Cenab-ı Mevlâ (C.C.); **«Sana göğsümü genişletmedik mi? Belini kıran yükünü senden indirdik ve senin için senin zikrini yücelttik.»** (130) buyurmuştur.

Musa (A.S.) da şöyle söyledi : **«Ya Rab! Kendini bana göster ki sana bakayım. Cenab-ı Hak; sen beni göremezsin.»** (131)

Peygamberimiz (S.A.V.) : **«Rabbine bakmaz mısın gölgeyi nasıl uzattı.»** (132) Denilmiştir ki : Ebu - Ali : «Maksad **«Rabbine bakmaz mısın»** cümlesidir **«Nasıl gölgeyi uzattı,»** cümlesi ise kıssaya örtü ve duruma kaledir demiştir.»

Cüneyd'den Mürid ve Muradın keyfiyeti soruldu; cevap olarak şunları söyledi : «Müridi ilim siyaseti idare eder. Murad ise Hak Tealanın riayetiyle yürür .Çünkü Mürid yürür, Murad ise uçar. Acaba yürüyen ne zaman uçana yetişebilir?»

Denildi : «Zunnunu Mısrî, Ebu - Yezîde birisini gönderdi ve **«Kafile geçti, acaba ne zamana kadar istirahat ve uyku devam edecektir,»** diye sordu. Bunun üzerine Ebu - Yezid elçiye şunları söyledi; **«Kardeşim Zunnuna söyle; kişi bütün gece yatar sonra kafileden önce konakta olur!..** Bu sözü işiden Zunnun; **Ona afiyet olsun. Onun bu konuşması hallerimizin varamadığı bir konuşmadır, dedi.»**

İSTİKAMET BAHSİ

Cenab-ı Mevlâ ferman ederek buyurdu : **«Gerçekten, Rabbimiz Allahdır deyip de sonra istikamet edenler (sebat gösterenler var ya) onların üzerine (ölüm anında); korkmayın, mahzun olmayın vâdolunduğunuz cennetle neşelenin» diye melekler inecektir.»** (*)

Bize İmam Ebu - Bekir Muhammed bin Hüseyin bin Fûvrek Abdullah el - İsfahanî, ona Habib oğlu Ebu - Bişr Yunus, ona Ebu - Davud et - Teyyalisî, ona Şûbe, ona Âmes, ona Ebu - Câdın oğlu Salim, ona da Resûlullahın azadlısı Sevban (R.A.) haber verdi : **«Müstekim olunuz. Siz istikametin hepsini yerine getirmeye güç yetiremezsiniz. Biliniz ki; dini-**

---

(129) Taha : 25.
(130) İnşirah suresi.
(131) Araf : 123.
(132) Fussilet : 30.

nizin en hayırlısı namazdır. **Ancak mü'min bir kimse abdesti (hakkıyle) yerine getirip koruyabilir.»**

İstikamet, bir derecedir ki, onunla emirlerin kemâl ve tamamı olur. Onun varlığıyle hayırların var ve nizamlı olması kaimdir. Durumunda müstekim olmayanın sayi zayi olur ve çalışması boşa gider. Nitekim Hak Teala buyurdu : **«O ipliğini sağlamca eğirdikten sonra bozan kadın gibi olmayın...»** (*) Sıfatında müstekim olmayan bir kimse, makamından başka bir makama yücelmez, seyrini sağlam bir temele bina etmez olur. Binaenaleyh yeni baştan başlayanın, başlangıç hükümlerinde müstekim olması terakki etmesinin şartıdır. Nitekim nihayetin edeblerinde müstekim olmak ârifin şartı olduğu gibi. Muamelelerine gevşeklik karışmamak bidayet ehlinin müstekim olmalarının alametlerindendir. Ortanca ehlinin müstekim olmasının alameti, konaklarına (manevî mertebelerine) herhangi bir vakfe (bulunduğu mertebeyi benimseyip durmak) arkadaşlık yapmayacaktır. Nihayet (son dereceye) varanların müstekim olmasının alemeti, onların muvasalatlarının arasına her hangi bir perdenin girmemesidir.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : «İstikametin üç merdiveni vardır, a) Önce Takvim, b) Sonra İKAME ve c) Sonra istikamedir. Takvim nefislerin edeblendirilmesi bakımından, ikame nefislerin temizlendirilmesi bakımından, istikamet de sırları yaklaştırmak bakımından gereklidir.

Hz. Ebu - Bekir (R.A.) : **«Sonra müstekim oldular.» Allaha ortak koşmadılar demektir»** dedi. Hz. Ömer (R.A.) : **«Tilkilerin hileleri gibi hileye kaçmadılar»** dedi. Binaenaleyh Hz. Sıddîk'ın sözü Tevhidde esasları gözetlemeye hamledilir. Hz. Faruk'un sözü, ahidlerin şartlarıyle tevil ve kıyamın talebine mahmuldur.

İbnu - Ata : **«Kalbin sadece Allaha bağlaması hususunda istikamet ettiler demektir,»** dedi.

Ebu - Ali el - Cüzcanî : **«İstikamet sahibi ol. Keramet talibi değil. Zira nefsin keramet peşinde, Rabbin de senden istikametli olmanı istiyor, dedi.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Ebu - Ali eş - Şebevî'den dinledi : «Allahın Resûlunu rüyada gördüm ve kendisinden; **«Ey Allahın Resûlü! Senden rivayet ediliyor ki; Hûd sûresi beni ihtiyarlattı demişsin. Acaba Hûd sûresinin nesi seni ihtiyarlatmıştır. O suredeki peygamberlerin kıssaları mı yoksa, orada bahsedilen ümmetlerin helakı mı?** Cevap olarak, **«Hayır onlar değil, beni ihtiyarlatan, ancak**

(*) Fırkan : 45.

(*) Nahil : 92.

ve ancak Cenab-ı Hakkın o suredeki «Emrolunduğun gibi mustekim ol» emridir» dedi.

Denildi : İSTİKAMEYE ancak büyükler güç yetirirler. Çünkü istikame ahidlerin altından kalkmak, resimler ve adetlerden ayrılmak ve doğrulukla Allahın huzurunda bulunmak demektir. Bu sırra binaen Allahın Resûlu : **«Müstekim olunuz. Fakat tam kemalini yapacağım, diye hevese kapılmayınız.»** buyurdu.

El - Vasıtî : «İyiliklerin kemale ermesi varlığına, kötülemesi yokluğuna bağlı bulunan haslet İSTİKAMET'dir, dedi.»

Şiblî : **«İSTİKAMET, vakti kıyameti görmendir!»** dedi.

Deniliyor : «Sözlerde İSTİKAMET, gıybeti terketmekle, fiillerde, bidatı uzaklaştırmakla, amellerde, gevşemeyi bertaraf etmek, hallerde de hicabı yok etmekle olur.»

Fûvrek oğlu Hüseyin oğlu Üstad Ebu - Bekir Muhammed'den dinledim : «İSTİKAMET'deki SİN harfi taleb (aramak) içindir, manası; önce tevhidlerinde sonra, sözleri sonra hududları korumaları üzerinde kendilerini bırakmayı Hak Tealadan istediler demektir.»

Üstad buyurdu : «Bil ki İSTİKAMET, kerametlerin devamını gerektirir. Nitekim Hak Teala buyurmuştur : **«Durum şudur; eğer yol üzerinde müstekim olsaydılar onlara bol su içirirdik.»** (133) Hak Teala «SEKEYNA» tabirini değil «ESKEYNA» tabirini kullanmıştır. Çünkü bu tabir devamlılığa işaret eder. Nitekim birisine daimi bir içiciyi tayin ettiğinde ona daimi olmak üzere içirdim manasına gelen «Eskeytühü» tabirini kullanırsın.»

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Ahmet oğlu Hüseyin'den, o da Ebul - Abbas el - Ferganî'den, o da Cüneyd'den dinledi :

«Çölde Ummu - Giylan ağacının altında Müridlerden bir gence rastladım. **«Seni burada oturtan nedir,»** diye sordum, cevap olarak; **«Kayıp ettiğim bir mal»** dedi. Bunun üzerine onu bırakıp gittim. Hacdan dönünce, baktım o genç ağaca yakın bir yere geçmiş duruyor. **«Seni burada oturan nedir,»** diye sorunca **«Aradığımı bu yerde buldum onun için bekliyorum burayı!»** dedi.

Cüneyd buyurdu : **«Bu gencin hangi hali daha şerefli olduğunu bilemiyorum. Halini kaybettiği için orada oturması mı veya muradına erdiği yerden ayrılmaması mı?..»**

İHLAS BAHSİ

«Dikkat edilsin, (agâh olunuz) halis din ancak Allahındır.» (134)

---

(133) Cin : 16.

(134) Ez - Zumer : 3.

Ahmet oğlu Ali el - Ahvazi **bize, ona Ubeyd oğlu** Ahmed el - Basrî, ona Muhammed oğlu Cafer el - Garyanî, ona Ebu - Talût, ona Ebu - Akabe oğlu Abdurrahman oğlu Hani, ona Ebu Âble oğlu İbrahim, ona Veşşah oğlu Atiye, ona Malik oğlu Enes (R.A.), ona da Allahın Resûlu haber verdi : **«Üç şey vardır. Onlara müslümanın kalbi ihanet veya buğzetmez. a) Amelini sadece Allah için ihlas ile yapmak, b) İdareciler ile uyarma alışverişini yapmak, c) Ve Müslümanların topluluğundan ayrılmamaktır.»**

Üstad buyurdu : «İHLAS, maksud olarak taatta Allahı terketmektir. Yani taat ve ibadetiyle sadece Allaha manen yaklaşmayı kasdedecektir. herhangi bir mahluka gösteriş veya halkın katında, öğme veya halkdan gelen övgünün sevgisi veya Allahın yakınlığından başka herhangi bir şey için değildir.»

«İHLAS, fiilini mahlukların mülahezesinden tasfiye etmektir demek sıhhatlı olur.

İHLAS, şahısların gözetilmesinden korunmaktır demek sıhhatli olur.» demişlerdir.

Müsned bir hadîs varid olmuştur: **«Allahın Resûlu (A.S.), Cebrail'den, o da Allah-ü Teala'dan, haber verdi : İHLAS, benim sırrımdan bir sırdır. Kullarımdan sevdiğimin kalbine onu vedia olarak koydum!»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den İHLAS'ın ne demek olduğunu sorduğum zaman şöyle dedi : «Said oğlu Ali ve Zekeriya oğlu Muhammed oğlu Ahmed'den İHLAS'ın ne demek olduğunu sordum ve şunu dinledim : Biz, İbrahim oğlu Ali eş - Şakikî'den İHLAS'ın manasını sorunca şunu dinledik.

Câfer oğlu Muhammed el - Hassaf'dan İHLAS'ın manasını sorduğumda şunu söyledi : Beşşar oğlu Ahmed'den İHLAS'ın ne demek olduğunu sordum şunları dinledim. Ebu - Yakup eş - Süreytî'den İHLAS'ın ne demek olduğunu sordum, şunları dinledim : Gassan oğlu Ahmed'den İHLAS nedir diye sordum ve dinledim : Zeyd oğlu Abdul - Vahid'den İHLAS'ın ne demek olduğunu sorduğumda, o da Haşan'dan, o da Ebu - Hüzeyfe'den İHLAS'ın manasını sormuş ve dinlemiştir. O da Resûlullah'dan, o da Cebrailden İHLAS'ın ne demek olduğunu sorunca şu açıklamasını dinledim : İzzet sahibi Allah'dan ihlasın ne demek olduğunu sordum, cevap olarak : **«İHLAS, sırrımdan bir sırdır, onu sevdiğim kulumun kalbine vedia (emanet) olarak bırakırım»** buyurdu.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : «İHLAS, halkın mülahezesinden korunmak demektir! SIDIK, nefsin mütalâasından temizlenmek demektir. Binâenaleyh MUHLİS'in riyası, SADIK'ın da nefsini benimsemesi yoktur.

Zunnunu Mısrî buyurdu : «İHLAS, ancak kişinin ihlasında doğru

ve sabırlı olmasıyla tamamlanır. SIDIK'da ancak doğruluk davasında **ihlaslı** olması ve doğruluğa devam etmesiyle tamam olur.»

Ebu - Yakup es - Susî : «İHLASLARINDA ihlası müşahede ettikleri zaman ihlasları ihlasa muhtaç olur.» dedi.

Zunnun : **«Üç şey vardır, İHLAS'ın alametlerindendir. a) Halktan gelen medh-u zemmin eşit olması. b) Amellerde amellerin unutulması. c) Amelin ahiretteki sevabının gerekliliğini unutmasıdır.»** dedi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O da Ebu - Osman el - Mağribî'den dinledi :

«İHLAS, hiç bir hal-u kârda nefsin nesibi içinde olmayan durumdur. Böyle bir İHLAS avamın ihlasıdır. Havasın ihlasına gelince, o onların üzerine cari olandır. Onlarla cari olan değildir. Onlardan taatlar görünür. Fakat onlar o taatlardan habersiz, onları görmezler. O taatları saymazlar. İşte bu ihlas Havasın ihlasıdır.»

Ebu - Bekir ed - Dekkak : «Her MÜHLİSİN ihlasındaki eksikliği ihlasını görmesidir. Cenab-ı Hak onun ihlasını ihlasa kavuşturmak istediği zaman, onun ihlasından ihlasını görmekliğini düşürür. Bu takdirde o, Mühlis (kendiliğinden ihlasa yapışan) değil Mühles (Allah tarafından ihlasa kavuşturulmuş) olur.»

Sehl : «Riyayı ancak Mühlis bir kimse tanır (ve ondan korunur)» dedi.

Ebu - Hatim es - Secistanî'den dinledim, o da Ali oğlu Abdullah'dan dinledi, o da el - Vecihî'den dinledi. O da er - Ruzbarî'den, o da Rüveym'den, o da - Ebu - Said el - Harraz'dan dinledi : **«Ariflerin riyası, Müridlerin ihlasından daha üstündür.»**

Zunnun : **«İHLAS demek, ifsad etmesin diye düşmandan korunan nesne demektir.»**

Ebu - Osman : «İHLAS demek, daima Hâlikin faziletine bakıp halkın gördüğünü unutmak demektir.»

Hüzeyfe el - Meraşî :

«İHLAS odur ki, onunla Hak Teala irade edilir. Onunla doğruluk kasdedilir!»

Denildi : **«İHLAS, amelleri görmekten göz yummaktır.»**

Ben Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Ebu - Hüseyin el - Farısî'den, o da Hüseyin oğlu Muhammed'den, o Abdulhamid oğlu Ali'den, o da Serri'den dinledi :

«Kendisinde bulunmayan bir sıfatla halka süslü görünmeye çalışan Allahın gözün (nazarın) den düşer!»

Ondan dinledim. O Bendar oğlu Ali es - Sofî'den dinledi. O Mahmud

oğlu Abdullah'dan, o Abdu - Rabbihi oğlu Muhammed'den, o da Füdeyil'den dinledi : **«Halk için ameli terketmek, RİYA'dır. Halk için amel etmek ŞİRK'dir. İHLAS ise, bu iki durumdan da Allahın seni kurtarmasıdır.»**

Cüneyd : «İHLAS, Allah ile kul arasında bir sırdır. O sırrı Melek bilmez ki yazsın. Şeytan bilmez ki bozsun ve her hangi bir hevâ bilmez ki kaydırsın!»

Rüveyim, «Amelde İHLAS, sahibi dünya ve ahirette karşılığında her hangi bir ivez ve iki melekten (veya iki mülkten) her hangi bir pay beklemediği ameldir.»

Abdullah oğlu Sehlden soruldu : Nefse en şedid gelen nedir? Cevap olarak; İHLAS'dır.. Çünkü nefsin İHLAS'da herhangi bir nasibi yoktur.» dedi.

Bazılarından İHLAS soruldu. Cevap olarak, **«Allah'dan başkasına amelini göstermemendir.»** dedi.

Bazıları : «Cuma günü, namazdan önce, bir evde Abdullah oğlu Sehlin huzûruna girdim. Evde bir yılan gördüm, girip girmemek hususunda tereddüd ederek bir adım ileri bir adım geri atıp durdum. Beni bu halde gören Sehl; **«Gir. Zira yer yüzünde korktuğu bir şey olunca kişi İMAN'ın hakikatına varamaz»** dedikten sonra şunları söyledi : **«Cuma namazına gitmek ister misin?»**

— Bizimle camiin arasında bir gün bir gecelik mesafe vardır, dedim. Bunun üzerine elimden tutup az bir zaman sonra mescidi gördüm. İçeri girip cuma namazını kıldık. Sonra çıktık. Halk camiiden çıkıyor, o da durup onları seyrederek **«Lâilâhe illellah ehlidirler. Fakat MUHLİSLER azdır.»** dedi.

Bize Hamza bin Yusuf, ona Abdurrahim oğlu Muhammedoğlu Muhammed Ebu - Talip el - Mekkî, ona Abdulvehhap oğlu Muhammed Ebu - Kursafe el - Askalanî, ona Nafi' oğlu Zekeriya, ona Yezid oğlu Muhammed el - Karatısî, ona Ebu - Halid oğlu İsmail ona Mekhûl haber verdi : «Bir kul kırk gün İHLAS ile hareket ederse, HİKMET'in pınarları onun kalbinden doğup dilinden dökülecektir.»

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sulemî'den dinledim, o da Şazan oğlu Abdullah oğlu Muhammed'den, o da Abdurrazaktan, o da Hüseyin oğlu Yusuf'dan dinledi : «Dünyada en az bulunan şey İHLAS'dır. Ne kadar RİYAYI kalbimden düşürmeye çalışırım? Sanki başka bir şekilde kalbimde yeniden biter!»

Ondan dinledim : O da Nasr Abazî'den, o da Ebu - Cehem'den, o da İbnu - Ebul - Havarî'den, o da Ebu - Süleyman'dan dinledi : **«Kul İHLASA büründüğü zaman ondan vesveselerin ve Riyânın çokluğu kesilir!»**

SIDIK BAHSİ

Hak Teala buyurdu : «Ey iman edenler! Allahdan korkunuz ve SADIK'larla beraber olunuz!.» (135)

İmam Ebu - Bekir bin Fûrek bize, Ahmed oğlu Câfer oğlu Abdullah, ona Habib oğlu Yunus Ebu - Bişr, ona Ebu - Davûd et - Teyalisî'de ona, Şübe'de ona, Mansur'da ona, Ebu - Vail ona, Abdullah bin Mesûd'da ona haber verdi : «Resûlüllah (S.A.V.) : **Kul, durmadan doğru söyler ve doğruluğu araştırır taki Allah katında SIDDIK yazılır. Kul, durmadan yaan söyler ve yalanı araştırır taki Allahın katında çok yalancı olarak kaydediir!»**

Üstad buyurdu : SIDIK emrin direğidir. Onun ile emr tamamlanır. Emrin nizamı ondadır. O peygamberlik derecesinden sonra gelen derecedir. Nitekim Hak Teala : **«Binaenaleyh onlar var ya Allahın nimetine mazhar olmuş peygamberler ve sıddiklerle beraberdirler.»** buyurmuştur. (136)

SADIK, SIDK kökünden gelen bir isimdir. SIDDİK ise bu kökten gelen ve mubalağayı ifade eden bir vasıftır. Doğruluğu çok ve gâlip olan demektir. Es - Sikîr (çok sarhoş) ve el - Himmîr (çok içki alan) ve kökü gibi.»

SIDK'ın en azı, gizli ile açığın bir olmasıdır. SADIK, sözlerinde doğru söyleyendir. SIDDİK, hem sözlerinde, hem fiillerinde ve hem de hallerinde doğru olandır.

Hudreveyh oğlu Ahmed :

«Kim Allahın kendisiyle beraber olmasını istiyorsa SIDK'tan ayrılmasın. Çünkü Hak Teala; **«Muhakkak ki Allah SADIK'larla beraberdir.»** (137) buyuruyor.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O Abdullah oğlu Mansur'dan, o da Farganî'den, o da Cüneyd'den dinledi : **«SADIK, günde kırk defa halden hale girer. Murai (riyakâr) ise, kırk sene bir hal üzerinde durur!»**

Ebu - Süleyman ed - Daranî buyurdu : «Eğer SADIK kimse kalbindekini tavsif etmeye kalkışırsa dili konuşamaz olur!»

Denildi : «SIDIK, tehlike yerlerinde hak ile hükmetmek ve haykırmaktır.»

Denildi : «SIDIK, iç âlemin, konuşulana uygunluğudur.»

KENNAD buyurdu : **«SIDIK, ağızdan haramı menetmektir.»**

---

(135) Tevbe : 119.

(136) El - Bakara : 153.

(137) El - Bakara : 153.

Zeydin oğlu Abdulvahid :

«SIDIK, amel etmek suretiyle Allaha karşı vefakarlık etmek demektir!»

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o Ebu - Abbas el - Bağdadî'den, o Nusayr oğlu Câfer'den, o el - Ceriri'den, o Abdullah oğlu Sehl'den dinledi : **«Nefsine veya gayrısına yağcılık yapan bir kul SIDK'ın kokusunu bile alamaz.»**

Ebu - Said el - Küreşî : «SADIK, o kimsedir ki, ölüm kendisi için hazırlanır. Buna rağmen eğer gizli tarafı belirirse ondan utanamayacaktır. Nitekim Hak Teala buyurmuştur; **«Eğer doğru iseniz ölümü temenni ediniz!»** (138)

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : «Ebu - Ali es - Sakafî bir gün konuşurdu. Menazıl oğlu kendisine; ya Eba Ali! Ölüme hazırlan zira ölüm kaçınılmazdır. Buna karşılık Ebu - Ali de; **«Ey Abdullah! Ölüme hazırlan. Zira ölüm kaçınılmazdır»** dedi. Bunun üzerine Abdullah kollarını yayıp başını üzerine koyup **«İşte öldüm»** dedi. Bu manzara karşısında Ebu - Ali geri çekildi. Çünkü onun yaptığına karşılık vermek imkanından mahrumdu. Zira Ebu - Ali'nin bir takım dünyevî işleri vardı. Abdullah ise, Mucarred idi. Onun herhangi bir meşgalesi yoktu.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim: «Ebu - Abbas DİNAVERÎ konuşurken meclisinde bir ihtiyar hanım (cezbeye tutulup) çığlık attı. Bunun üzerine Ebu - Abbas ona, **«Öl»** dedi. Hatun kalkıp bir kaç adım attıktan sonra dönüp hazrete baktı ve «İŞTE ÖLDÜM» dedi ve ölü olarak yere düştü!»

El - Vasıtî : **«SIDK, kasıd ile beraber tevhidin sıhhatlı olmasıdır!»**

Denildi : «Zeydin oğlu Abdulvahid, arkadaşlarından zayıf düşmüş bir gence bakarak şunları söyledi; **Ey genç! Oruca devam ediyor musun?** Genç; Hayır. Bendeniz iftara (da) devam etmem. Şeyh; gence ibadetine devam eder misin? Genç; Hayır. Fakat uykuya da devam etmem!

Şeyh; Seni zayıf düşüren nedir? Genç; Ayrılmaz bir aşk ve daima gizlenmesi!

Abdulvahid : **«Sus. Amma da cüretkarsın!»** Bunun üzerine genç kalkıp iki adım attı ve **«Ey Rabbim! Eğer SADIK (doğru) isem, beni katına al»** deyip ölü olarak yere serildi.

Ebu - Âmr ez - Zeccac'dan hikaye edildi : «Annem vefat etti. Mirası olarak bir evi kaldı. Onu elli dinara sattım. Hacca gittim. Babile vardığımda yol gösterenlerden biri beni istikbal ederek, **«Senin yanında ne var»** dedi. İçimden doğruluk daha iyidir dedikten sonra; **yanımda elli altın vardır»** dedim. Onları bana ver deyince, (mecburiyet karşılığında)

---

(138) El - Bakara : 94.

elli altının kesesini uzattım ona. Altınları saydıktan elli olduğu belirdi. Bunun üzerine yol kesen; al altınlarını kesinlikle (bil ki) doğruluğun beni tuttu (yani menetti) dedikten sonra bineğinden inip gel sen bin dedi. Ben her ne kadar binmek istemiyorum dedimse de o ısrarla binmemi sağlamaya çalıştı. İsrarın karşısında bindim. O bana; yürü arkandayım, dedi. Gelecek sene bana vardı. Ölünceye kadar ayrılmadı.

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o, Abdullah oğlu Mansur'dan, o da Câfer el - Havvas'dan dinledi : «İbrahim el - Havvas'tan dinledim. Derdi ki : **«SADIK o kimsedir ki onu ancak eda etmeye çalıştığı bir farzın veya çalıştığı bir faziletin içinde görürsün.»**

Yine ondan dinledim, o da Maksım oğlu Ebu - Hüseyin'den, o da Câfer el - Havvas'dan, o da Cüneyd'den dinledi : **«SIDKIN hakikatı, öyle bir yerde doğru söylersin ki seni oradan ancak yalan söylemek kurtarır!»**

Denildi : «Üç haslet vardır ki, SADIK'ın ayrılmaz hasletleridir : a) Helâvet (tatlılık), b) Heybet, c) Güzelliktir.»

Denildi : «Cenab-ı Hak (C.C.) Davud'a (A.S.) vahyederek : **Ey Davud! Gizliliğinde (içinde) bana karşı doğru olana açıkça ve halk yanında sedaket gösteririm.»**

Denildi : «Devhe oğlu İbrahim, Setnebe oğlu İbrahim ile beraber çöle daldı (eskiden zahid ve abidlerin çoğu sahralara dalıp tenhalarda ibadet etmeyi adet edinmişlerdi) Setnebe'nin oğlu İbrahim : Ey İbrahim! Dünya bağlarından yanında ne varsa atıver. Bu emr üzerine bir dinarın haricinde ne varsa hepsini attım. Yine Ey İbrahim! İçimi meşgul etme. Beraberinde ne bağ varsa atıver: Bunun üzerine dinarı da attım. Sonra tekrar:

— Ey İbrahim! Dünya bağlarından katında ne varsa at dedi. Hatırladım ki, beraberimde bir potin bağı vardır. Onu da attım. Bundan böylece ne zaman bir ayakkabı bağına muhtaç oldumsa hemen önümde onu bulurdum. Bunun üzerine Setnebe oğlu İbrahim : İşte SIDIK ile Allaha karşı muamele yapanın durumu böyledir, dedi.

Zunnun-ı Mısrî : **«SIDIK, Allahın kılıcıdır, neyin üzerine koyarsa onu keser.»**

Abdullah oğlu Sehl : **«SIDDİK'lerin ilk hiyanetleri nefisleriyle konuşmalarıdır.»**

Fethel - Musılî'den SIDIK soruldu. Elini demircinin körüğüne koyup kızarılmış demiri çıkardı. Ayesinin üzerine bıraktı ve; **«İşte SIDIK budur»** dedi.

Esbat oğlu Yusuf : **«Bir gece SIDIK ile Allaha karşı (Kulluk) muamelesi yapmam, Allah yolunda kılıcımla cihad etmemden daha sevimli gelir bana?** dedi.»

Üstad Ebu - Ali ed - Dekak'dan dinledim :

«SIDIK, nefsinden gördüğün gibi halk ile beraber olmaklığındır veya olduğun gibi nefsinden görmekliğindir. Yani açığın ve gizlinin eşit olmasıdır.»

Haris el - Muhasebî'den SIDK'ın alameti soruldu. Buyurdu :

«SADIK o kimsedir ki, kalbinin selahı için bütün insanların kalbindeki kadr-u kıymeti çıkar perva etmezdir. Ve amelinin zerresinin miskalına bile halkın muttali olmasından hoşlanmazdır. Kötü ameline halkın muttali olmasından kerahat etmezdir. Zira bundan kerhet etmesi, onların katında daha fazla kıymet elde etmesini istemesinin delili olur. Bu istek ise SIDDİKLERİN ahlakından değildir!»

Bazıları buyurdu : «Daimi olan farzı edâ etmiyenin vakitli farzları kabul olunmaz. Ondan soruldu : Daimi farz ne demektir? SIDIK'tır dedi.

Denildi : «SIDIK ile Allahı aradığında Allah sana öyle bir aynayı ihsan eder ki dünya ve ahiretin bütün acaibliklerini orada görürsün.»

Denildi : «SIDIK'tan ayrılma! Nerede sana zarar vereceğinden korkarsan orada sana menfaat verir. Yalanı terket. Nerede sana faide vereceğini zannedersen orada (dahi) sana zarar verir!»

Denildi : **«Her şey, bir şeydir. Fakat yalancının dostluğu hiç bir şey değildir.»**

Denildi : **«Yalancının alameti, kendisinden yemin isteyen olmadığı halde yemin etmektir.»**

İbnu - Sirin : «Konuşmak, zerafet yapanı yalana sevkedecekten daha geniştir.»

«Pek SADIK olan bir tüccar hiç de fakir olamaz!» denilmiştir.

HAYA BAHSİ

Hak Teala buyurdu : **«Bilmez mi ki, Allahü Teala görür?»** (139)

Bize Abdusun oğlu Ebu - Bekir Muhammed el Hırî el - Muzekkî, ona da Bağdad'da Ziyad oğlu Muhammed oğlu Ahmed Ebu - Sehl en - Nahvî, ona el - Haysem oğlu Muhammed oğlu İbrahim, ona Heyyan oğlu Musa, ona da el - Makdemî, ona da Hz. Ömer oğlu Übeydullah, ona Nafi' ona İbnu - Ömer (R.A.) haber verdi : Allahın Resûlü (S.A.V.) : **«Haya imandandır!»** buyurdu.

Bize İbrahim oğlu Muhammed Ebu - Said, ona Abdullah oğlu Ömer Ebu - Osman el - Basrî, ona Abdulvehhap oğlu Muhammed Ebu Ahmed, ona Übeyd oğlu Yâla, ona İshak oğlu Aban, ona Muhammed oğlu es - Sabah, ona Mürre el - Hemedanî, ona İbnu - Masud (R.A.) haber verdi :

---

(139) El - Alaka : 14.

«Allahın yüce Resûlü bir gün ashabı güzinine Hak Teala'dan gereği gibi heya ediniz.» deyince Ashap : Ey Allahın yüce peygamberi! Allaha hamdolsun ki biz HEYA ederiz dediler. Bunun üzerine Resûlullah; **«O değildir. Fakat kim ki Allahdan gereği gibi heya ederse, o başını ve başın kapsadığını korusun. O karnını ve karnın kapsadığını korusun. Ölümü ve çürümeyi hatırlasın. Kim ki ahireti irade ediyorsa, o kimse dünya hayatının zinetini terketsin. Kim ki bunu yaparsa, o kimse Allahdan gereği gibi HEYA etmiştir.»**

Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Ebu - Nasır el - Vezirî'den, o da Muhammed oğlu Abdullah oğlu Muhammed'den, o da Muhalled oğlu Muhammed'den, o da babasından dinledi : Hükemadan bazısı şunları söyledi : **«Kendisinden utanılanların arkadaşlığıyle HEYAYI diriltiniz.»**

Ondan dinledim, o da Ebu - Bekir er - Razî'den, o da İbnu Ata'dan dinledi : **«En büyük ilim HEYBET ve HEYA'dır. Ne zaman ki heybet ve heya giderse kalbde hayır kalmazdır!»**

Ondan dinledim, o da Ebul - Faraç el - Varsanî'den, o da Yakup oğlu Ahmed oğlu Muhammed'den, o da Abdulmelik oğlu Muhammed'den, o da Zunnun-ı Mısrî'den dinledi : **«HEYA, senden Rabbine giden (amellerden) ürkmekle beraber kalbde heybetin oluşmasıdır.»**

Zunnun buyurdu : **«Sevgi konuşturur. HEYA gözyaşlarını döktürür. Korku kıvırtır!»**

Ebu - Osman : **«Her kim ki HEYA hakkında konuşursa, konuştuğu için Allah'dan HEYA etmezse, o aldatılmıştır!»**

Aşkiyb oğlu Ebu - Bekir'den dinledim : «Haddad oğlu Hasan Menazıl oğlu Abdullahın huzuruna girdiğinde, Abdullah; nerden geliyorsun? diye sordu. Ebu - Kasım el - Müzekkirin meclisinden geliyorum cevabını verdi. Abdullah : **Hangi konuda konuşurdu ?** Hasan : HAYA hakkında konuşurdu? Abdullah : **Hayret! Allah'dan haya etmiyen nasıl HAYA hakkında konuşur?**

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Ebu - Abbas el - Bağdadî'den, o da Salih oğlu Ahmed'den, o da Abdûn oğlu Muhammed'den, o da Ebul - Abbas el - Müeddib'den dinledi; o da Serrî'den dinledi : **«HEYA ile ÜNSİYET kalbin kapısını çalarlar. Eğer orada ZÜHD ile VERA'i bulurlarsa konarlar. Bulmadıkları takdirde göçüp giderler!»**

Ondan dinledim, o da Şazan oğlu Abdullah oğlu Muhammed'den, o da el - Cerirî'den dinledi : **«İlk neslin (ashabı güzinin) arasındaki muamele dinle idi. Bu durum din keleninceye kadar devam edegeldi. Sonra ikinci nesil VEFA ile muamele ettiler. Bu durum da vefa silinceye kadar devam etti. Sonra üçüncü nesil MÜRÜVVET ile muamele ettiler. Ta ki mürüvet silinceye kadar. Sonra dördüncü nesil geldi HEYA ile**

muamele ettiler. HEYA silinceye kadar durum böyle devam etti. Bundan sonra halk korku ve istek ile muamele etmeye başladılar!»

«Zeliha gerçekten Yusufa niyyetlenmiş ve o da kadına niyetlenmişti. Eğer Yusuf (A.S.) Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı olacak olan olurdu.» (140) Bu mealdeki ayetle geçen BURHAN hakkında şunlar denildi. Evin köşesinde bulunan bir putun yüzünü Zeliha örtünce Yusuf (A.S.) sordu; onu niçin örttün? Zeliha, ben ondan utanırım deyince, Yusuf (A.S.) öyle ise benim alemlerin Rabbinden heyâ etmem daha lazım değil midir?

«Derken, o iki kadından biri utançla yürüyerek Musaya geldi.» (141) Denildi ki; bu ayetteki utanç şuradan geliyor. O hanım Musayı ziyafete davet ediyordu. Musa (A.S.) nın icabet etmemesinden utanırdı. Binaenaleyh misafir edenin sıfatı utanmaktır. Bu utanma da cömertliğin utanmasıdır.

Hüseyın oğlu Muhammed'den dinledim, o da Hüseyin oğlu Abdullah'dan, o da Ebu - Muhammed el - Belâzurî'den, o da Ebu Abdullah el - Ömerî'den, o da Ahmed bin Ebul - Havarî'den, o da Ebu - Süleyman ed - Daranî'den dinledi : **«Allah-ü Teala ferman etti; Ey Kulum! Sen benden utandıkça halka ayıplarını, bir de Kürre-i arzın her parçasına günahlarını unutturururum. Ummul - kitabdan kayışlarını silerim. Kıyamet günü hesap hususunda seni münakaşaya tutmam. (kudsî hadîslerdendir bu hadîs...)**

Denildi : Birisinin camiinin haricinde namaz kıldığı görüldü ve kendisinden **«Neden camiye girip orada namazı edâ etmiyorsun?»** diye sorulunca, **«Allaha isyan ettiğim halde evine** (kendisine ibadet edildiği yere) **girmekten utanır. HEYA ederim.»** dedi.

Denildi : «Utananın alametlerinden biri de utanılacak bir yerde görülmemesidir.»

Bazıları buyurdu : Bir gece ormanlık bir yerden geçerken uyumuş ve atı yanı başında otlayan birine rastladık. Sallamak suretiyle uyandırdık ve **«Korkmaz mısın vahşi hayvanları bol olan böyle bir yerde uyursun?»** dedik? Başını kaldırıp, **«Allahdan HEYA ederim ki ondan başkasından korkayım,»** deyip tekrar uykuya daldı.»

Hak Teala İsa (A.S.) a vahyederek buyurdu: **«Nefsine vazet. Eğer nasihat alırsa başka halka nasihat et. Eğer nasihatin sende tesir etmezse, halka nasihat etmek hususunda benden HEYA edip utan!»**

Denildi: «HEYA bir kaç çeşittir: a) Adem (A.S.)'in HEYA'sı gibi cinayet (zelle, kayış) heyasıdır. Zira Adem (A.S.) den **«Bizden kaçmak**

---

(140) Yusuf : 24.

(141) El - Kasas : 25.

mı?» denildiğinde, **«Hayır, senden HEYA ediyorum,»** dedi.

b) Meleklerin HEYA'sı gibi taksirattan gelen heyadır. Melekler : **«Sen ortaktan yücesin ibadetinin gereği gibi sana ibadet edemedik,»** dediler.

c) İsrafil (A.S.) ın heyası gibi İCLÂL heyasıdır. İsrafil (A.S.), Allah'dan heya ettiğinden kanadlarına büründü!

d) Resulullahın HEYA'sı gibi kerem heyasıdır. Zira yüce Resûl ümmetine **«Evden çıkınız»** demekten heya ederdi. Hak; **«Söz konuşmak sohbet etmek için de izinsiz girmeyiniz.»** (142) buyurdu.

e) Hz. Ali'nin Resûlullaha karşı olan haşmet hayası gibi heyadır. Hz. Ali, Fatıma'nın kocası olması hesebiyle Mezinin çıkmasının hükmünü Resûlullah'dan sormaktan heya ederek bu durumu Mikdad bin Esvede sordurttu.

f) Musa (A.S.)'ın heyası gibi istihkâr (küçümseme) heyasıdır. Zira Musa Rabbine; **«Bana dünyevi ihtiyaçlar baş gösterir, senden onları istemekten utanırım!»** deyince; **Rab Teala : «Benden iste. Hatta hamurunun tuzunu ve koyununun yiyeceğini bile benden iste!»** buyurdu.

g) İnâm (nimet verme) heyasıdır. Bu heya Hak Teala'nın heyasıdır. Cenab-ı Hakkın, kulu köprüyü geçince onun eline mühürlü (kapalı) bir kitap (mektup) verilir. Kul bakar ki onda şunlar yazılıdır: Yaptın. Onları yüzüne vurmaktan heya ettim. Cennete git. Senin günahlarını affettim.»

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim. Bu haberin hususunda şunu söylüyordu : Muaz oğlu Yahya, **«Ortaktan münezzehdir, O Allah ki kul günah işler o kulu azap etmekten heya eder.»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den, Câfer oğlu Abdullah oğlu Ahmed'den, Zenceviyetul - Lebbad'dan, Hüseyin oğlu Ali el - Hilâlî'den, Eşas oğlu İbrahim'den, İyaz oğlu Füdeyil'den dinledim : **«Beş şey vardır. Şekavet alametlerindendir : 1) Kalbin katılığı, 2) Gözün kuruluğu, 3) HEYA'nın azlığı, 4) Dünya'nın rağbet ve isteği, 5) Emelin uzunluğudur.»**

Bozı kitaplarda şunlar vardır : **«Kulum bana karşı hiç de insaflı davranmaz. Beni çağırır, çağrısını reddetmekten heya ederim. O ise bana karşı isyan eder, buna rağmen benden heyâ etmez.»**

Muaz oğlu Yahya : **«Kim ki, itaat ettiği halde Allah'dan heyâ ederse, günah işlediği halde Allah ondan heyâ eder!»** Bil ki HEYA erimeyi gerektirir. Binaenaleyh deniliyor ki, HEYA, Mevlâ'nın mutteli olması için erimesidir.

Deniliyor ki : HAYA, Rabbin tâzimi için kalbin inkibazıdır.

Denildi : Kişi halka vazetsin diye oturduğu zaman, onun iki meleği;

---

(142) El - Ahzap : 53.

«Kardeşine edeceğin nasihatı nefsine yap. Aksi takdirde efendin (Allah) den heyâ et. Zira seni görür» diye seslenirler.

Cüneyd'den HEYA'nın ne olduğu soruldu. Cevaben : Nimetleri ve kusurluluğunu görmektir. Binaenaleyh bu iki durumun arasından HEYA adlı bir durum doğar.

El - Vasıtî : **«Allahın çizdiği hududlardan birini aşan veya Allaha verdiği bir sözünü nakzeden, HAYA'nın ısırmalarını tatmamıştır,»** dedi.

Yine el - Vasıtî dedi : «Heya edenden ter dökülür, o ter ondaki fazlalıktır. Nefsinde bir şey bulunduğu müddet o heyadan çevrilmiş demektir.»

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim :

«HEYA. Allahın huzurunda davâyı terketmektir.»

Hüseyin oğlu Muhammed'den Abdullah oğlu Muhammed es - Sofî'den, Velid oğlu Ebul - Abbas ez - Zevzenî'den, Ahmed oğlu Muhammed el - Cüzcanî'den, Ebu - Bekir el - Verrak'tan dinledim: **«Bazı kere iki rekat namaz kılarım. Onları bitirdiğimde HEYA'dan sanki hırsızlıktan dönmüşümdür!»**

HÜRRİYET BAHSİ

Allah (C.C.) : **«Kendilerinde ihtiyaç bile olsa (onları) nefisleri üzerine tercih ederler.»** buyurdu. (*)

(Müellif) : Nefisleri üzerine tercih etmelerinin hikmeti şudur: İçinden çıktıkları servetlerden soyunmuş ve muhacir kardeşlerini nefislerine böyle tercih etmişlerdir.» dedi.

Bize Ahmet oğlu Ali el - Ahvazî, ona Übeyd oğlu Ahmed el - Basrî, ona İbnu Ebi - Kamaş, ona Nattah oğlu Salih oğlu Muhammed, ona Tevbe oğlu Muvarra oğlu Nuayim, ona İsmail el - Mekkî, ona Dinar oğlu Âmr, ona Tavus, ona İbnu - Abbas (Radiyallahu anhüma) haber verdi : **«Allahın Resûlu, herhangi birinize ancak nefsinin kanaat edeceği şeyin kadarı kafidir. Zira gideceği yer dört zirâ ile bir karıştır (yani kabirdir). Emr ancak sonuna dönüşür.»**

«HÜRRİYET, kulun mahlukların köleliği altında olmamasıdır. Üzerine varlıkların hükmü geçerli olmamasıdır. Onun doğruluğunun alameti, kalbinden eşya arasındaki farklılığı düşürmesidir. Binaenaleyh onun katında arazların kıymet ve tehlikeli durumları eşit olur. Yani hatırından iyiyi, çirkini ayırtetmezdir.»

Harise (R.A.), Resûlullaha (S.A.V.) : **«Nefsimi dünyadan çevirdim, katımda dünyanın altını ile toprağı eşit oldu.»** dedi.

(*) Haşır : 9.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : «Dünyaya hür (özgür) olarak giren, ahirete gitmek üzere çıktığında hür olarak çıkacaktır.»

Hüseyin oğlu Muhammed'den, Ebu - Muhammed el - Merağî'den, er - Rıkkî'den, ed - Dekkak'tan dinledim :

«Dünyada olduğu halde HÜR olan ahirette de ondan (dünyadan) hür olur.»

Bil ki HÜRRİYETİN hakikatı kulluğun kemâlindedir. Ne zaman ki Allaha olan kulluğu doğru olursa, başkasının köleliğinden HÜRRİYETİ kurtulur.»

«Kim ki, HÜRRİYET; kulun aklı başında ve teklif evi olan dünyada olduğu halde kulluk peçesini atabilir, gözün ucuyle Emir ve Nehyin hududundan çıkabilir bir devrin gelişidir. Vahmine kapılırsa, onun bu vahmi dinsizliktir. Cenab-ı Hak, peygamberine; **«Sana YAKİN gelinceye kadar Rabbine ibadet et»** (*) diye buyurmuştur. Buradaki YAKİN eceldir. Nitekim bu hususda tefsir alimlerinin içmai vardır.

Kavmin HÜRRİYET hakkında işaret ettikleri mana, kulun mahlukattan herhangi bir şeyin köleliği altında olmamasıdır. Ne dünya arazlarının ne de ahiret arazlarının hiç birinin köleliği altında olmamasıdır. Ne dünyanın geçicisi, ne hevânın oluşu ne de gelecek bir temenni, ne bir istek, ne bir maksad, ne bir ihtiyaç ve ne de bir payın köleliğinin altında olmamasıdır.

Şiblîye; Allah-ü Tealanın Rahman olduğunu bilmez misin? denildiğinde, **«Evet bilirim. Fakat Rahman olduğunu bildiğimden bu yana bana rahmet etmesi için talepde bulunmadım.»** dedi.

HÜRRİYET makamı azizdir (yani az ve enderdir.)

Şeyh Ebu - Aliden dinledim :

Ebul - Abbas es - Seyyar derdi ki; eğer Kur'an'dan bir şey okunmaksızın namaz sıhhatli olsaydı, şu gelen şiirin okunmasıyle sıhhatlı olacaktı.

«Zamandan bir muhali temenni ediyorum. O da iki gözümün bir HÜR insanın yüzünü görmeleridir.»

HÜRRİYET hakkında meşayihin sözlerine gelince; Mansur oğlu Hüseyin şunu demiştir :

«HÜRRİYET istiyen, kulluğa devam etsin.»

Cüneyd'den soruldu : Üzerinde ancak bir çekirdeği emecek kadar dünya kalan HÜR olur mu? Mukatepin üzerinde bir dirhem para dahi kalmışsa o köledir, dedi. (Mukatep, o köledir ki para karşılığında kendisini azat ettirir)

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den, o Ebu - Bekir er - Razî'-

---

(*) Hicir : 99.

den, o Ebu - Âmr el - Anmatî'den, o da Cüneyd'den dinledi : **«Onun kulluğunun hakikatından herhangi bir şey kaldıkça, HÜRRİYET'in açığına kavuşamazsın!** (Onun zemiri nefse raci olsa gerek. Zira eğer Allaha raci olursa vahdetul - Vucud olur.)

Bişr - El - Hafî : **«Hürriyet tadını tatmak ve kulluktan rahat olmak istiyen kimse, Allah ile arasındaki serireyi** (gizli bağı) **temizlesin.»**

Mansur'un oğlu Hasan : Kul, kulluğun bütün makamlarını katettiğinde, (başkasına) kulluk (yapmak) zahmetinden azad olur. Maşakatsız ve külfetsiz bir şekilde kullukla vasıflanır. Bu makam, peygamberler ve Sıddîkların makamıdır. Yani bu kimse her ne kadar şeriatça kullukla süslü ise, kalbinde hiç bir zorluk çekmiyecek derecede başkası tarafından sırtlanıp götürülmektedir!.

Bize Şeyh Ebu - Abdurrahman, ona Ebu - Bekr er - Razî, ona el - Fakih Mansur nefsi için söylediği şiiri okudu : **«İnsanlık içinde HÜR kalmadı. Hayır cinlerin de içinde HÜR kalmadı. İki gurubun da HÜRRÜ gitti. Yaşamın tatlısı acı oldu.»**

Bil ki : HÜRRİYETİN en çoğu fakirlerin hizmetindedir.

Şeyh Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : «Allahü Tealâ Davud kuluna vahyi göndererek buyurdu : **Beni arayan birini gördüğünde ona hizmetçi ol.»**

Efendimiz (S.A.V.) buyurdu : **«Kavmin efendisi onlara hizmet edenleridir.»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Fazl oğlu İbrahim oğlu Muhammed'den, o da er - Rumî oğlu Muhammed'den, o da Muaz oğlu Yahya'dan dinledi : **«Dünya oğullarına cariyeler ve köleler hizmet eder. Ahiret oğullarına HÜRLER ve iyiler hizmet eder.»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Yahya oğlu Osman oğlu Abdullah'dan, o da Muhammed oğlu Ali el - Mısrî'den, o da Musa oğlu Yusuf'-dan, o da İbnu - Hübeyk'ten, o da Abdullah oğlu Muhammed'den, o da Edhem oğlu İbrahim'den dinledi : **«Muhakkak olan şudur ki; kerim olan HÜR dünyadan çıkmazdan evvel dünyadan çıkar!»**

Edhem oğlu İbrahim : **«İşitip konuşmaz ve keremli bulunan bir HÜR ile ancak arkadaşlık yap.»**

ZİKİR BAHSİ

Allah buyurdu : **«Ey iman edenler! Allahı çokça zikir ediniz.»** (143)

Bağdad'da Bışran oğlu Abdullah oğlu Muhammed oğlu Ali Ebul - Hüseyin bana haber vererek buyurdu : Bize Safvan oğlu Hüseyin Ebu - Ali, ona Ebud - Dünya oğlu Muhammed oğlu Abdullah Ebu - Bekir, ona

Maruf oğlu Harun, ona İyaz oğlu Enes, ona Ebi - Hind oğlu Said oğlu Abdullah, ona Ebi - Ziyad oğlu Ziyad, ona Ebu - Bahriye, ona Ebu - Derda (R.A.) haber verdi : «Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu : **Size padişahınız katında en hayırlı ve parlak, derecelerinizde en yükseltici altın ve gümüşün vermesinden daha hayırlı, düşmanınızla karşı karşıya gelip dövüşmenizden daha üstün amellerinizi size haber vereyim mi?** Ashap : **O, nedir ey Allahın Resulu? Resulullah : O, Allahın zikridir.»**

Bize Hasan oğlu Abdülmelik Ebu Naim, ona İbrahim oğlu İshak oğlu Yakup, ona ed - Dirî, ona Abdürrezzak, ona Muammer, ona ez - Zührî, ona Sabit, ona Enes, ona da Allahın Resûlü haber verdi : **«Allah Allah diyen bir kimsenin üzerinde kıyamet kopmaz!..»**

Bize Abdan oğlu Ahmed, ona Übeyd oğlu Ahmed, ona Muaz, ona Übey, ona Hamid (veya Hümeyd), ona Malik oğlu Enes, ona Allahın Resûlü (S.A.V.) haber verdi : **«Ne zamanki yer yüzünde Allah Allah diyen kalmazsa o zaman kıyamet kopacaktır.»**

Üstad (el - Kuşeyrî) buyurdu : **«Zikir Hak Tealâ'nın yolunda kuvvetli bir temeldir. Dahası vardır. Bu yolda zikri biricik temel taşıdır. Zikre devam etmek olmazsa hiç kimse Allaha varamaz.»**

Zikir iki çeşittir : a) Dil ile zikir, b) Kalb ile zikir. Dil ile olan zikir vasıtasıyla kul kalbin zikrine varır. Tesir kalbî zikrindir. Kul, dili ve kalbiyle zikir ettiğinde, seyr-u - sülûk halinde ve vasfında kâmildir...»

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim :

«Zikir, veliliğin fermanıdır. (atanma veya tayin emridir) **zikre muvaffak olana ferman verilmiştir demektir. Zikirden soyulan azledilmiştir.»**

Denildi : «Şiblî başlangıçta hergün bir yola inerdi. Odunlardan bir kucak beraberinde götürürdü. Kalbine gaflet girdiğinde, kırılıncaya kadar o odunlarla nefsini döğerdi. Çok zaman daha akşam olmazdan önce, odunlar biterdi. Bu sefer ellerini ve ayaklarını duvarlara vururdu.. (Bu özel halidir. İslâmda eziyet haramdır diye itiraza yer yoktur.)

Denildi : «Kalb ile Allahın zikrini yapmak, müridlerin kılıcıdır. Onunla düşmanlarını püskürtürler. Kendilerini kasdeden afetleri onunla uzaklaştırırlar. Belâ kulu kuşattığı zaman, kul kalbi ile Allahı andığında derhal hoşuna gitmiyen her şey ondan uzaklaşır.»

El - Vasıtî'den ZİKİR'in ne olduğu soruldu. Cevap olarak **«Şiddetli sevgi ve galip gelen korkuya rağmen gaflet meydanından çıkıp müşahede sahasına varmaktır,»** dedi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O da Hüseyin oğlu Abdullah'dan, o da Ebu - Muhammed el - Belâzurî'den, o da Bekir oğlu Abdurrahman'dan, o da Zinnunî Mısrî'den dinledi : **«Kim ki, haki-**

kat üzerinde Allahı anarsa, zikrinden ötürü her şeyi unutur. Allah onu her şeyden korur ve o zikir onun için her şeyin yerine geçer.»

Ondan dinledim, o da Abdullah el - Müallim'den, o da Ahmed el - Mescidî'den dinledi : Ebu - Osman'dan soruldu : Biz Allahı zikrederiz (anarız) buna rağmen kalben hiç bir tatını alamayız?»

Cevap olarak buyurdu : «Allaha hamdedıniz ki, azalarınızdan birini taatıyle süslemiştir.»

Resulullah'dan gelen meşhur hadîsde : **«Cennet bahçelerini gördüğünüz zaman oradan yaylayınız (istifade ediniz) Allahın Resûlüne; Cennet bahçeleri de ne imiş diye soruldu cevap olarak ZİKİR meclisleridir, dedi.»**

Bağdad'da bize Bişran oğlu Ali Ebul - Hasan haber verdi, ona Safvan oğlu Ebu - Ali, ona İbnu - Ebid - Dünyâ, ona Harice oğlu Hayseme, ona Ayaş oğlu İsmail, ona Abdullah oğlu Ömer, ona Safvan oğlu Abdullah oğlu Halid, ona da Abdullah oğlu Cabir haber verdi :

Allahın Resûlü (S.A.V.) çıkıp bize şunları hitap etti : **Ey Halk! Cennet bahçelerinde yayılınız (istifade ediniz).** Biz : **Ey Allahın Resûlü! Cennetin bahçelerinden neyi kasdediyorsun?** Resûlüllah : **«ZİKİR meclislerini kastediyorum. Sabah ve akşam zikir ediniz. Kim ki Allah katındaki mertebesini öğrenmek istiyorsa, Allahın nezdindeki mertebesine baksın. Zira kul Hak Tealâya katında ne değer verirse, Allah da kuluna katında o değeri bahşeder!..»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Muhammed el - Ferrâ'dan, o da Şiblî'den dinledi : Allah-ü Teala, **«Ben azimüş - Şân beni ananın yandaşıyım demiyor mu?»** O halde (ey zikir edenler!) Allah ile oturmaktan (teşbihde hata olmasın) ne gibi istifade ettiniz?»

Ben ondan, o Musâ oğlu Abdullah es - Sülâmî'den, o Şiblî'den dinledi : Meclisinde şu şiiri okudu : **«Seni zikrettim (andım). Fakat seni göz açıp kapıncaya kadar unutmak manasında değil, ZİKİR'in en kolayısı dilimin zikridir. Nerde ise, aşksız olmama rağmen aşkdan ölecektim. Kalbim çarpıntılarla âleyhimde kıyam etti! VECD, senin yanımda olduğunu görünce, seni her yerde görmeye başladım. Konuşmaksızın bir varlığa hitap ettim. Görünmeksizin bir bilineni gözettim!..»**

ZİKRİN ÖZELLİKLERİNDEN BAZILARI

a) Zikir herhangi vakta bağlı değildir. b) Her zaman kul Allahın zikrini etmekle emrolunmuştur. c) Bu emr bazan farz, bazan mendup-tur. d) Namaz ibadetlerin en şereflisi olduğu halde, bazı vakitlerde kı-

(143) Ahzap : 41.

lınması caiz olamaz. Halbuki kalb ile olan ZİKİR her halukârda devam eder. Nitekim Cenab-ı Hak buyuruyor : **«O kimseler ki ayakta, oturarak ve yatarak (her halu - kârda) Allahı ZİKR ederler..»** (144)

Fûrek oğlu Ebu - Bekir'den dinledim : Ayette **«Ayakta»** tabirinden maksad, Zikrin hakkını ayakta tutarlar demektir. **«Oturarak»** tabirinden maksad; ben zikir ediyorum davasından uzaklaşmak bu hususta gösteriş yapmamak demektir.

Şeyh Ebu - Abdurrahman'dan dinledim : Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan soruyordu. **«ZİKİR mi yoksa FİKİR mi daha tamamdır? Acaba şeyhin bu husudaki fikri nedir?»**

Şeyh : Bana göre ZİKİR, FİKİR'den daha tamdır. Çünkü Cenab-ı Hak Zikirle vasıflandırmıştır nefsini fakat fikirle vasıflandırmamıştır. Binaenaleyh Hak Tealaya vasıf olan, olmayan ve halkın özelliği olan bir manadan daha tamamdır. Bu sözü üstad Ebu - Ali güzel saydı.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Abdullah oğlu Muhammed'den dinledi, o da el - Kıtanî'den dinledim:

«Eğer Allahı ZİKİR etmek benim boynumda farz olmasaydı, onun büyüklüğünden ötürü onu zikr etmezdim. Benim gibisi onu zikreder ha! Onun hem de kabul olunan bin tevbe ile ağzını yıkamadan onu zikretmek?.»

Üstad Ebu - Ali'den dinledim, bazılarının şu şiirini okurdu:

«Seni her zikir ettikçe, kalbim, sırrım, ve ruhum seni andığım anda beni men etmeye başlarlar. Öyleki, sanki senden bir rakip (Kontrulcu) bana; azab olasıca sakın, zikirden sakın (zira onu yapmaya ehil değilsin) diye sesleniyor!»

Zikrin özelliklerindendir ki, onun karşılığı Allahın o zikreden kulunu zikretmesidir. Nitekim, **«Beni zikrediniz ki ben de sizi zikir edeym.»** buyurmuştur (145).

Bir haberde varid olmuştur: **«Cebrail Allahın Resûlüne (aleyhumes - selâm) dedi ki, Allahu Teâlâ ferman ediyor: Ey Muhammed! Hiç bir ümmete vermediğimi senin ümmetine verdim. Bunun üzerine Resûlullah (S.A.V.) Cebrail'den sordu: Ey Cebrail! O nedir? Cebrail (A.S.): O Hak Teâlâ'nın, «Beni anınız ki sizi anayım» (Bakara: 70) ayeti celilesidir. Bu ümmetten başka bunu hiç bir ümmete söylememiştir.»**

Denildi: «Melek, zikir edenin ruhunu kabzetmek için ruh sahibinden izin ister.»

Bazı kitaplarda şunlar yazılıdır: **«Musa sordu: Ey Rabbim! Nerde durursun? Allah ona vahy gönderdi: Mümin kulumun gönlünde!.. Bu-**

---

(144) Ali - İmran : 191.

(145) El - Bakara : 70.

nun manası ZİKRİN kalbde durmasıdır. Zira Hak Teâlâ bir yerde durmak bir mekane hulul etmekten munezzeh (uzak) tir. Bu ancak ZİKİR' in isbat ve oluşturmasıdır.»

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Ali oğlu Abdullah'dan, o da Faris'den, o da Sevri'den, o da Zünnun'dan zikrin ne olduğunu sorduğu halde şunları dinledi: ZİKİR, zikredenin zikirden gaib olmasıdır. Bunları söyledikten sonra şu şiiri okudu: **«Seni unuttuğum için anmıyorum Fakat öylece dilim yürür.»**

Abdullah oğlu Şehl: **«Hergün Allah sesliyor: Ey kulum bana karşı insaflı davranmadın: Seni anıyorum. Oysa sen beni unutursun! Kendime çağırıyorum. Sen ise başkasına gidiyorsun. Senden belâları uzaklaştırıyorum. Sen ise hatalara devam ediyorsun. Ey Adem oğlu! Yarın bana geldiğinde ne diyeceksin?»**

Ebu - Süleyman ed - Daranî: **«Cennette düzlük yerler vardır. Zikreden «ZİKRE» başladığında meleklerde o düzlüklerde ağaç dikmeye başlarlar. Bazı melekler bazen durur, kendisine neden durdun denildiği zaman? Arkadaşım zikirden gevşedi de ondan,» der.**

Hasan-ı el - Basrî: «Tatı üç eşyâda arayınız; a) Namazda, b) Zikirde, c) Kur'an okumakta, eğer bulursan ne alâ aksi takdirde biliniz ki kapı kapalıdır.»

Hamid el - Esved: «İbrahim el - Havvas ile beraber seferde idim. Çok yılanı olan bir yere vardık. Su kabını yere bırakıp oturdu. Bende oturdum. Geceleyin hava soğuyunca yılanlar deliklerinden çıktılar. Şeyhe yılanlar çıktılar diye sesledim Şeyh: Zikrullaha devam et. Ben zikre devam ettim, yılanlar geri döndüler. Tekrar gelince yine şeyhe; yılanlar geliyorlar, diye sesledim. Şeyh; zikre devam et, dedi. Sabaha kadar bu durumun içinde kaldım. Sabahleyin yürüyünce yatağının katlarından dolanmış büyük bir yılan düştü. Bu yılanın olduğunu hissetmedin mi? Şeyh; hayır, uzun zamandan beri bu gecede çektiğim uykudan daha tatlı bir uyku çekmedim, dedi.

Ebu - Osman: **«Gafletin vahşetini tatmayan, zikrin munisliğinin tadına varamaz.»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Abdullah oğlu Abdurrahman ez Zebyanî'den, o el - Cerirî'den, o Cüneyd'den, o es - Serî'den dinledi:

Allahın indirdiği bazı kitaplarda yazılıdır: **«Kulumun üzerinde gâlip olan zikrim ise, ben ona (şanıma yakışır bir tarzda) o da bana aşık olur.»**

Onun isnadı (senedi) ile: Allah, Davud (A.S.) a vahyi göndererek buyurdu: **«Benimle ferahlanınız. Zikrimle nimetleniniz.»**

Sofyanı - Sevri: **«Herşeyin bir felâketi vardır. Allahı bilenin felâketi ise, zikirden kesilmesidir.»**

İncil'de şunlar yazılıdır: «Gazaba geldiğinde beni zikret ki gazabe geldiğimde seni anayım, sana olan yardımıma razı ol. Zira sana olan yardımım, senin nefsine olan yardımından daha hayırlıdır.»

Bir Rahibe: Sen oruçlu musun? diye soruldu? Rahip: **«Onun zikri ile oruçluyum. Ne zamanki ondan başkasını anarsam orucumu bozmuş olurum!.»** dedi.

Denildi: Zikir kalbde yerleştiğinde, insan şeytana yaklaşınca nasıl çarpılıyorsa öylece, bu kalbde yaklaşan şeytan çarpılır! Onun başına şeytanlar toplaşır ve kim buna çarptı diye sorarlar. Bazıları, buna insan çarptı, derler.

Sehl buyurdu: **«Rabbi unutmaktan daha çirkin bir günah bilmem!»** Denildi: **«Gizli ZİKRİ melek kaldırıp huzura götüremez. Zira ona muttali değildir. O zikir Allah ile kul arasında bir sırdır.»**

Bazıları buyurdu: «Bana bir ormanda zikreden birisi vasıflandırıldı. Onà vardım. Oturmuş bulunduğu bir sırada büyük bir yırtıcı gelip ona bir lapaç vurup ondan bir parça kopardı. Bu manzara karşısında hem o hem de ben baygınlık geçirdik. Ayıldığı zaman kendisinden sordum: Bu ne idi? Cevap: Allah-u Teâlâ bu yırtıcıyı başıma musallat kılmıştır. İçime zikir hususunda bir gevşeklik girdiğinde gördüğün gibi beni pekçe ısırır.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemi'den, o Yahya oğlu Hüseyin'den, o Nuseyr oğlu Câfer'den, o el - Cerirî'den dinledi: **«Arkadaşlarımız arasında çokça Allah Allah diyen biri vardı. Bir gün bu zatın başına bir kalas düştü. Kırılan başından akan kan yer yüzüne Allah Allah diye yazdı...»**

FÜTÜVVET BAHSİ

Allah «Onlar başkasının hizmetine koşan bir gurup genç idiler. Rabblerine iman etmişlerdi. Onları hidayet bakımından daha da geliştirdik.» (146) buyurmuştur.

Üstad buyurdu: Fütüvvetin aslı (manası), Kulun daima başkasının emrinde çalışması demektir!..

Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu: **«Kul, müslüman kardeşi olan diğer kulun ihtiyacını gidermeye koştukça Allah'da onun ihtiyacında bulunur.»** Yukarıda geçen hadisi bize Abdan oğlu Ahmet oğlu Ali, ona Übeyd oğlu Ahmet, ona Fazl oğlu İsmail, ona Kasıp oğlu Humeyd oğlu

(146) El - Kahf : 13.

Yakup, ona İbnu - Ebu - Hazım, ona Âmir oğlu Abdullah el - Eslemî, ona Hürmüz oğlu Abdurrahman el - Araç, ona Ebu - Hüreyre, ona Sabit oğlu Zeyd, ona da Allahın Resûlü (S.A.V.) haber verdi.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim: «Bu ahlâk (Fütüvvet) ın Kemâlı (yanı tamı) ancak Allahın Resûlüne müyesser olmuştur. Zira herkes kıyamet günü: **«Nefsim nefsim»** deyüp ancak kendisini kurtarmaya çabalıyacak. Allahın Resûlü Hz. Muhammed ise. **«Ümmetim ümmetim»** deyüp ümmetinin kurtuluşu için çabalıyacaktır.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Ebu Câfer el - Farganî'den, o da Cüneyd'den dinledi: **«FÜTÜVVET, Şam'dadır. Lisan Irak'tadır. Sıdık ise Horasan'dadır.»**

Sülemî'den dinledim, o da Muhammed oğlu Abdullah er - Razî'den, o da Mansur oğlu Nasroğlu Muhammed es - Saiğ'den, o da Merdeveyh oğlu Muhammed es - Saiğ'den, o da Füdeyil'den dinledi: **«FÜTÜVVET, arkadaşların kayışlarından göz yummaktır.»**

Denildi: **«Fütüvvet, nefsini başkasından üstün görmemendir.»**

Ebu - Bekir el - Verrak: **«Fetâ (Fütüvvet sahibi), o kimsedir ki hasmı yoktur.»**

Ali oğlu Muhammed et - Tirmizî dedi: **«Fütüvvet, Rabbinin namına nefsine hasım kesilmendir.»** Deniliyor: **«Fetâ odur ki, hiç kimsenin hasmı olmaz.»**

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim, o da en - Nasrabazî'den dinledi:

«Ashabı Kehfe FÜTYE adı, Rablarına vasıtasız iman ettiklerinden verildi.»

Denildi: Feta, o kimsedir ki putu kırmıştır. Nitekim Cenab-ı Hak buyurmuştur:

«Bir Feta dinledik ki putlardan bahsediyordu (yani onlara dil uzatırdı) ona İbrahim deniliyor.» (147)

Yine buyurdu: **«Onları parça parça yaptı!.»** (148)

Her insanın putu, onun nefsidir. Binaenaleyh kim ki, hevâi nefsine muhalefet ederse, o hakikatta Fetâ (Fütüvvet vasfına sahip) dır.

Haris el - Münhasıbî : «Fütüvvet, başkası için insaflı davranıp onun hakkını tahsil etmen kendin için böyle bir çabaya girişmemendir.» dedi.

Osman oğlu Ömer el - Mekki : **«Fütüvvet güzel ahlâktır.»**

Cüneyd'den Fütüvvetin manası sorulduğunda, **«Hiç bir fakiri kaçırtmaman hiç bir zengin ile muareze etmemendir,»** dedi.

---

(147) El - Enbiyâ : 3.

(148) El - Enbiyâ : 58.

Nasrabazî buyurdu : «Mürüvet, Fütüvvetin bir şubesidir. O da hem dünyâ hem de ahiretten yüz çevirmek ve onlara pervâ etmemektir! Yani Allaha Sadece Allah olduğundan tapmaktır.»

Ali et - Tirmizî'nin oğlu Muhammed buyurdu : **«Fütüvvet, şu demektir : Yanında daimi bulunan ile aniden gelenin eşit olmasıdır.»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den, Ömer oğlu Ali el - Hafiz'den, o da Ziyad oğlu Ebu - Sehl'den, o da Hanbel oğlu Ahmed oğlu Abdullah'dan dinledi : Babamdan Fütüvvetin ne olduğu soruldu, **«Korktuğun nesne için sevdiğin nesneyi terketmendir»** diye cevap verdi...

Bazılarına denildi : **«Fütüvvet nedir? Yanında bir veli kulun veya kafirin yemesi arasında farketmemesidir,»** dedi.

Bazı alimlerden dinledim : Bir ateşperest, Hz. İbrahim Halile beni misafir et teklifinde bulundu. Hz. İbrahim, müslüman olman şartiyle misafir ederim, dedi. Mecusî geçip gitti. Bunun üzerine Cenab-ı Hak İbrahim kuluna vahyederek buyurdu : **«Elli seneden beri kafirliğine rağmen biz ona yediririz. Acaba dinini değiştirmesini istemeden ona bir lokma yedirseydin olmaz mıydı!»** Bunun üzerine Hz. İbrahim onun ardına düştü ve yetişinceye kadar yürüdü. Ondan özür diledi. Mecusî (ateş perest) Hz. İbrahim'den bu yaptığının nedenini sordu. İbrahim (A.S.), söyleyince Mecusî müslüman oldu.

Cüneyd : **«Fütüvvet, eziyet etmekten uzak durmak ve cömert olmaktır,»** dedi.

Sehl b. Abdullah : **«Fütüvvet, sünnete tabii olmaktır.»**

Denildi; **«Fütüvvet, vefakarlık ve sözünde durmaktır.»**

Denildi : **«Fütüvvet, nefsini içinde görmediğin, (yani nefse paye vermediğin halde) yaptığın faziletli harekettir.»**

Denildi : **«İstiyen geldiğinde kaçmamandır Fütüvvet.»**

Denildi : **«Fütüvvet, arayanlardan perdelenmemen (gizlenmemen) dir.»**

Denildi : **«Fütüvvet, azık edinmemen ve özür dilemememendir.»**

Denildi : **«Fütüvvet, nimetin belirtilmesi ve Mihnetin gizlenmemesidir.»**

Denildi : **«Fütüvvet, senin on nefsi çağırdığın halde dokuzu veya onbiri gelirse bozulmamandır.»**

Denildi : **«Fütüvvet, ayırtetmeyi terketmektir!»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim: Hüdreveyh oğlu Ahmed, hanımı «Ümmü Ali'ye şunları dedi : **«Bir ziyafet tertip edip «şatır Ayyarı»** (bu zat o memlekette Fütüvvet sahiplerinin başı idi) **davet etmek istiyorum?»** Hanımı : **Sen Fütüvvet erbabının davet edilmesine güç yetiremezsin!** Ahmet : **Hayır bu iş muhakkak olmalıdır,** diye israr edince, hanımı ille bu işi yapacak olursan, o halde koyunları, sığır-

ları ve eşekleri kes, «Şatır Ayyar»ın evinin önünden kendi kapına kadar etleri ser.

Ahmed : **«Koyunlar ve sığırları anladık. Acaba eşekler niçin kesilmelidir?** Hanımı : **Sen bir fütüvvet sahibini evine davet ediyorsun, en az mahallenin köpeklerine de bu davette bir hayır olmalıdır,»** dedi.

Denildi : «Bazıları bir ziyafet verdi. Ziyafete iştirak edenlerin arasında Şirazlı bir şeyh vardı. Yemekten sonra dinlemek halinde uyku onlara galebe çaldı! Bunun üzerine Şırazlı şeyh davet sahibine sordu; **«Bu uykumuzun sebebi ne olaki?»** Ziyafet sahibi; bilmem. Patlıcan hariç size yedirdiğim her yemeği tedkikden geçirmişimdir. Sadece patlıcanı sormadım. Ertesi gün, patlıcan satandan sordular. Bir şeyim olmadığı için falan yerden patlıcanı çalıp sattım, dedi. Bunun üzerine onu arazi sahibine götürdüler ki onu helal etsin. Arazi sahibi; **«Benden bin patlıcanı istiyorsunuz. Ona araziyi, bir çift öküzü, bir merkep ve çift aletini hibe ediyorum ki bir daha o yaptığı çirkinliği yapmasın,»** dedi.

Denildi : Birisi bir hanımla nişanlandı. Gerdeğe girmezden önce, hanımda çiçek hastalığı bulundu. Bunun üzerine adam; vay gözüm deyip gözünden şikayet ettikten sonra ben kör oldum, dedi. O hanımla zifafa girdikten yirmi sene sonra hanım ölünce, adam gözünü açtı. Neden böyle yaptın denildiğinde, ben kör olmadım. Çiçek hastalığına tutulan hanımım kendisinde bir eksiklik hissedip üzülmesin diye kendimi öyle gösterdim, dedi. Ona fütüvvet erbabını geçtin denildi.

Zünnün dedi : **«Zerafetleri istiyen, Bağdad'daki suculara varsın!»** Ona; bu nasıl olur? denildiğinde şu cevabı verdi: Zindiklikle itham edildiğimde halifenin huzuruna götürüldüğüm zaman, başında sarık, sırtında Mısır mâmulu bir şal ve elinde çamurdan yapılmış ince testiler bulunan bir sucu gördüm. Sordum, bu sultanın sucusu mudur? Hayır, genel sucudur, dediler. Bunun üzerine testisini alıp su içtim. Beraberimde bulunana; bu sucuya bir dinar ver, dedim. Fakat dinarı almayıp **«Sen esirsin (tutuklu) Fütüvvete aykırı düşer, senden bir şey almam,»** dedi.

Denildi : **«Dostundan kâr etmen Fütüvvetten değildir.»** Bu sözü dostlarımızdan bazısı buyurdu. Allah onlara rahmet etsin.

Sehl oğlu Ahmed adlı bir genç tüccar vardı. Ondan beyaz bir hırka satın aldım. Alınan para ancak sermayesi idi. Ona neden kâr almıyorsun diye sordum? Cevap olarak, **«Sermayesini alıyorum. Çünkü onun o kadar önemi yoktur ki sana yük edip onunla sana bir iyilik yapayım. Fakat kârını da, dostundan kâr etmek Fütüvvete aykırı düştüğü için almıyorum.»** dedi.

Denildi : Biri ortaya çıkıp «Nisabur»dan «Nesâ» e kadar Fütüvvet iddiasında bulundu. Biri, onu beraberinde bir cemaat Fütüvvet erbabı olduğu halde davet etti. Yemekten sonra bir cariye ortaya çıkıp onların

ellerine su döktü çekinip, kadınların erkeklerin eline su dökmesi Fütüvvetten sayılmaz, dedi. Bunun karşısında onlardan birisi; **«Ben senelerden beri bu eve geldiğim halde bilemedim ki kadın mı elimize su döker erkek mi?»** dedi.

Mansur el - Mağrıbî'den dinledim : Biri, Nuşaburlî Nuhu denemek istedi : Nuh'a köle kıyafetinde bir cariyeyi erkekdir diye sattı. Cariye de oldukça nur yüzlü idi. Nuh, köle niyetile satın aldı. Nuhun katından bir kaç ay durdu. Bunun üzerine cariyeden sordular. **Senin cariye olduğunu bildi mi?** Hayır. **O beni erkek sandığından bana dokunamadı,** dedi.

Denildi : «Şatırlardan bazısından hizmetçisi bulunan bir oğlan sultan için istenildi. Vermekten men olunca sultan ona bin kamçı vurdu. Buna rağmen oğlanı vermedi. Tevafuken o gece ihtilam oldu. Hava gayet soğuktu. Sabah olunca soğuk su ile yıkandı. Kendisini bunu yapmakla ruhunu tehlikeye attın denildiğinde, şu cevabı verdi : **Allahdan heya ettim ki, bir mahluk için bin kamçıya sabredeyim de, Allah için soğuk bir zamanda yıkanmaya sabretmiyeyim!.»**

Denildi : «Fütüvvet ehlinden bir cemaat, Fütüvvet ehlinden olduğunu iddia eden birisini ziyarete geldiler. Ev sahibi hizmetçisine; ey hizmetçi sofrayı yay dedi. Hizmetçi tınmadı. Bunu üç defa tekrarladığı halde hizmetçi getirmedi. Misafirler bakışıp söylendiler, **«Bütün bu çağırmalara rağmen sofrayı getirmemekte israr eden bir hizmetçiyi istihdam etmek Fütüvvete uygun düşmez!»** Sofra getirildiğinden ev sahibi neden geciktirdin sofra getirmeyi? Hizmetçi; **«Sofranın üzerinde bir karınca dolaşırdı. Karınca ile sofrayı misafirlere takdîm etmeyi edebe aykırı buldum. Karıncayı sofradan atmayı da Fütüvvet sıfatına aykırı buldum. Bunun için karınca sofrayı terkedinceye kadar bekledim,»** dedi.

Misafirler hizmetkâra, **«Ey hizmetkâr! Oldukça inceldin. Ancak senin gibisi Fütüvvet ehline hizmet eder!..»** dediler.

Denildi : «Hacılardan birisi Medinede uyudu. Kalkınca zannetti ki parası çalınmıştır. Parasını aramak üzere çıkınca Câfer-i Sadık hazretlerini gördü ve onun yakasına yapışıp benim paramı sen götürdün, dedi. Cafer-i Sadık ona; kemerinde ne kadar para vardı? Adam : Bin dinar. Cafer onun elinden tutup evine götürdü. Ona bin dinarı tartıp verdi. Kişi konağına dönünce odasına girdi. Kemerini odasında buldu. Halbuki çalındığını sanıyordu! Bu sefer Hz. Cafer'den özür dilemek için ona varıp paralarını iade etmek istedi. Fakat Cafer-i Sadık hazretleri parayı kabul etmedi. **«Elimden çıkardığım bir şeyi geri alamam,»** dedi. Bunun üzerine kişi Câfer-i Sadıkın kim olduğunu sordu. Câfer-i Sadık'tır, denildi.

Denildi : «Şakik el - Balhî Muhammed oğlu Cafer'den Fütüvvetin

manasını sordu. Cafer : **Sen ne dersin?** Şakik : **Fütüvvet odur ki bize verildiğinde Allaha şükrederiz. Eğer bize verilmezse sabrederiz!.**

Cafer : **Bizim memleketimiz Medine-i Münevverede de köpekler aynen sizin yaptığınızı yapar.»**

Şakik : **Ey Resûlullahın kızının oğlu! Öyle ise sizce Fütüvvet nedir?**

Cafer : **Eğer Allah bize verirse onu bizden daha muhtaca veririz. Eğer vermezse şükrederiz.**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den, Ebu - Bekir er - Razî'den, el - Cerirî'den dinledim : Şeyh Ebu Abbas bin Mesruk bizi bir gece evine davet etti. Yolda bir dostumuzla karşılaştık, bizimle beraber gel, biz şeyhin ziyafetine gidiyoruz, dedik. **«Beni davet etmemiş ki, geleyim,»** dedi.

Resûlüllahın (S.A.V.) Aişe validemize izin istediği gibi sana izin isteriz, dedik ve beraberimizde götürmeye muvaffak olduk. Şeyhin kapısına varınca, onun ve bizim dediklerimizi şeyhe söyledik. Bunun için şeyh buyurdu; **«Davetsiz haneme gelmek kadar kalbinde bana yer verdin. Bana şöyle şöyle olsun ki, oturacağın yere kadar yanaklarıma ayak basa basa yürüyeceksin!»** Ve şeyh, arkadaşın böyle yapmasında ısrar etti. Yanağını yere koydu. Arkadaşı zorladı. Arkadaş acıtmadan onun yanağına ayak bastı. Oturacağı yere kadar şeyh (hazretleri) yanağını yerde sürükledi. Bil ki dostların ayıplarını örtmek Fütüvvettendir. Hele o ayıblarda düşmanların şamata etmeleri bahis konusu ise.

Şeyh Ebu - Abdurrahmanın en - Nasr el - Abazî'ye; Kevval (nağmacı) Ali gece içiyor gündüzleyin senin meclisine gelir dediğini çok işittim. Fakat Nasr Ali'nin hakkında söylenenlere kulak asmazdı. Öyle rastgeldi ki, şeyh yürür, beraberinde Ali'yi içkici diye şikayet eden vardı. Ali'nin bir yere atıldığını sarhoş olduğunu ve ağzını yıkacak derecede bulunduğunu görünce; ne zamana kadar bu adamın hakkında şeyhe söyliyeceğiz. Şeyh de sözümüzü dinlemiyecektir? **İşte Ali söylediğimiz şekildedir,** dedi. Bunun üzerine Nasr el - Abazî Ali'ye baktı. Kınayana **«onu sırtına al evine bırak,»** dedi. İhbarcı şeyhin emrini yapmaktan başka çare bulamadı.

Ondan dinledim. O da Ebu - Ali el - Farısî'den, o da el - Mürteiş'den dinledi : Ebu - Hafs ile bir cemaat olarak ziyaret için bir hastaya vardık. Ebu - Hafs hastaya, sıhhat bulmak ister misin diye sordu. Hasta, evet deyince, arkadaşlarına onun hastalığını yükleniniz, dedi. Böylece hasta kalktı. Bizimle beraber çıktı. Ertesi gün hepimiz ziyaret edilecek derecede hasta düştük. (Buna tasavvuf ehlinin dilinde TAZMİN denilir. Cenab-ı Hak bir kısım kullarına, başkasının hastalığını başkasına naklettirme imkanını ihsan buyurur denilmektedir.)

FERASET BAHSİ

Cenab-ı Hak, **«Elbette bunda keskin anlayışlılar için birer alâmetler var.»** (*)

Bize Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî, ona Hüseyin oğlu Ali oğlu Ahmed, ona es - Seken oğlu Ahmed oğlu Muhammed, ona Davud oğlu Musâ, ona Kesir oğlu Muhammed el - Kufî, ona Keys oğlu Âmr, ona Atiye, ona Ebu - Said el - Huderî, ona Allahın Resûlu (S.A.V.) haber verdi : **«Müminin ferasetinden sakınınız. Muhakkak ki o Allahın nuruyla bakar!..»**

FESARET, kalbin üzerine düşen bir manadır. Kendisine ters düşen her manayı yok eder. Kalbe hâkimdir, yırtıcı hayvanın avı olan FERİSE'den muştektir. Yani ondan gelir. FERASET'in karşısında nefsin ihtimallerine yer yoktur. FERASET'in kuvvetliliği veya zaifliği imanın kuvvetine bağlıdır. Öyle ise, imanı daha kuvvetli olanın FERASET'i daha keskindir.

Ebu - Said el - Harraz; «FERASET nuriyle bakan, hakkın nuriyle bakar. İlminin maddeleri haktan olur. Onda ne unutkanlık, ne de gaflet bulunmaz. Ancak Hakkın hükmüdür bir kulun dilinden akmıştır.»

Hazretin, **«Hakkın nuriyle bakar»** cümlesi şunu ifa eder: Hak Tealanın kendisine özel olarak verdiği nurla bakar.

El - Vasıtî; FERASET, kalblerde parlayan nurların doğuşları gayıbdan gaybe götürmek için derunî alemleri iteleyen marifetin takarrur etmesidir. Öyle takarrur eder ki ,Hak Tealânın gösterdiği noktadan eşyayı görmeye başlar. Bunun için de halkın gönlü üzerinde konuşur!..

Ebu - Hasan ed - Deylemî'den hikaye edildi : Antakya'ya sırlardan konuşan bir siyah için gittim. O zat LİKAM dağından beraberinde satmak için bir şeyler alıp gelinceye kadar bekledim. İki günden beri açtım, bir şeyler yememiştim, yanına yaklaşıp kaça satıyorsun deyip eşyalarının müşterisi imişim gibi kendimi göstermeye çalıştım. Bana; **«Orada otur sattığımızdan sana bir şey alman için biraz para veririz.»** dedi. Onu geçip başka bir satıcıya vardım, ona alış - veriş yapıyorum kanaatını vermeye çalıştım. Sonra tekrar ona gelip, **«Eğer bu malı satıyorsan bana söyle kaça satıyorsun?»**

Bunun üzerine bana, **«Sen iki günden beri açsın. Otur orada bunları sattığımızda bir şeyler veririz, onunla biraz nevale alırsın,»** dedi. Böylece oturdum. Malını sattığında bana bir şey verdi ve yürüdü. Peşini takip ettim. Bana dönüp baktı ve, **«Bir ihtiyacın baş gösterdiğinde Allaha**

(*) Hıcır : 75.

arzet. Meğerki o ihtiyacın içinde nefsin bir çıkarı ola. Bu takdirde ihtiyacın verilmiyecektir,» deyip savuştu.

Hüseyin'in oğlu Muhammed'den, Abdullah oğlu Muhammed'den, o da el - Kettanî'den dinledi : **FERASET**, yakin'in keşfedilmesi ve gaybın görünmesidir. Fesaret makamı imanın makamlarındandır.

Denildi : İmamı Şafii ve Muhammed bin Hasan (imamı Ebu Hanifenin talebesidir) Mescidi Haram'da bulunurlardı, bu esnada bir kişi içeri girdi. Muhammed bin Hasan, **«Onun marangoz olduğunu Feraset ediyorum,»** dedi. İmamı Şafii, **«Heddad (demirci) olduğunu Feraset ediyorum** (seziyorum)» dedi. İkisi kişiden mesleğini sordular. Adam **«Bundan önce demirci idim, şimdi ise marangozum,»** dedi.

Ebu - Said el - Harraz; «MÜSTENBİT», o kimsedir ki, daima gaybı düşünür. Ondan hiç ayrılmaz ve hiç bir şey de ondan gizli kalmaz. Müstenbitin bu kimse olduğuna şu ayeti celile delalet eder: **«.. elbette onun yayılıp yayılmaması gerektiğini onlardan öğrenirlerdi.»** (149)

«MÜTEVESSİM», alameti (nişanı) tanıyan kimsedir. Bu kimse alametler ve istidlal yoluyle kalblerin derinliklerinde yatanı bilen kimsedir. Nitekim Cenab-ı Hak : **«Elbette bunda keskin anlayışlılar için ibret alametleri vardır.»** (150) Buyurmuştur. Yani onun tarafdar olanlarına da düşmanlara da gösteren alametleri ile bilenler demektir Mütevessimler...

MÜTEFERRİS, Allahın nuriyle bakar. Bu, onun kalbinde parlayan ve manaların idrakına sebeb olan nurların doğması demektir. Bu da imanın özelliğindendir. Nasibce Mütevessimden daha yücesi RABBANÎlerdir. Nitekim Hak Teala; **«Rabbanîler olunuz»** (151) buyurmuştur, yani zahirde, batında hakkın ahlâkları ile ahlâklanmış hekîm alimler olunuz. Bu âlimler, halkın haberlerinden, halka bakmaktan ve halk ile meşgul olmaktan Feraget eden âlimlerdir.

Denildi : Dellal Ebu - Kasım hasta idi. Kendisi Nişaburun Meşâyihinden büyük bir zat idi. Ebu - Hasan el - Büşencî ile Hasan el - Haddad onu ziyarete gittiler. Yolda borç olarak yarım dirhemle elma aldılar. Ona götürdüler. Evde oturunca, Ebu - Kasım; bu ne zülmet ve karanlıktır? dedi. İkisi çıktılar birbirine; **«Biz ne yaptık acaba?»** dediler. Düşündüler. Umulur ki bu, elmanın parasını vermediğimizden ileri geldi dediler. Elmacının parasını verdiler Ebu - Kasım'a dönüp gittiler. Onları gördüğünde; **«Bu ne acaipliktir? İnsanın bu kadar çabukça zülmetten çıkması mümkün mü? Bana durumunuzu haber veriniz!»** dedi. Onlar da ha-

---

(149) En - Nisa : 83.

(150) Hicir : 75.

(151) Ali - İmran : 79.

diseyi ona anlattılar. Dinledikten sonra şunları söyledi : **«Evet her biriniz, arkadaşım elmanın parasını verecekdir, diye itimat ederdi. Elmacı da sizden para istemekten heya ederdi. Böylece hakkı kalırdı. Sebebi de ben olurdum. İşte ikinizde gördüğüm bu idi.»**

Ebu - Kasım denilen bu zat, hergün çarşıya girer tellallık yaparak. Eline ne zaman bir daniktan yarım dirheme kadar günlük nafakası düşerse çarşıdan çıkar. Vaktinin başına ve kalbinin gözetlemesine dönerdi. Hüseyin bin Mansur Hak bir sırrı istila ettiğinde ona esrarı bendeder, o esrarı görür ve esrardan haber verir dedi.

Bazılarından FERASET'in ne demek olduğu soruldu. **«Melekut âlemine dalıp çıkan gayiblerin manalarını gören, zann ve tahmin şeklinde değil, görüp müşahede edenin konuşmasıyle halkın esrarından konuşan ruhlardır,»** dedi.

Denildi : Zekeriya eş - Şahtinî'nin tevbesinden önce ilişkisi bulunduğu bir kadın vardı. Ebu - Osman el - Hirî'nin has talebelerinden olduktan sonra birgün hocasının yanıbaşında dururken o kadının durumunu düşündü. Bu esnada Ebu - Osman başını kaldırıp ona bakarak utanmaz mısın? dedi.

Üstad el - Kuşeyrî buyurdu : Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak ilk vardığımda bana «el - Mutarrız» mescidinde meclis akdetti. Nesaye gitmem için bir zaman izin istedim. Bana izin verdi. Birgün meclisine giderken beraberinde yürüdüm. Kalbime, keşke bulamadığım günler benim meclisimde bana vekalet etseydi, diye geldi. Hemen dönüp bana bakarak, bulunmadığın günler, meclis akdetmekte sana vekalet edeceğim, dedi. Biraz yürüdüm. Kalbime geldi ki, üstad hastadır. Haftada iki gün bana vekaleten meclis akdetmesi ona gayet ağır gelebilir. Keşke bir defaya indirseydi. Bunun üzerine dönüp bana baktı ve buyurdu : **«Eğer haftada iki defâ meclis akdetmem mümkün değilse bir defaya indiririm!** Az yürüdükten sonra kalbime üçüncü bir şey geldi. Bana bakarak ondan kesinlikle ve, açıkça haber verdi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da dedesi Nüceyd oğlu Ebu - Âmir'den dinledi :

«Şâh el - Kermanî keskin ferasetli idi. (Kolayca) Yanılmazdı. Hazret; **«Gözünü haramlardan, nefsini şehvetlerden koruyan, murakebenin devâmlılığıyle iç âlemini, SÜNNET'e, tabi olmakla dış âlemini tamir eden, helâl yemeyi adet edinen bir kimsenin feraseti yanlış gitmez.»** derdi.

Ebul - Hasan en - Nurî'den soruldu : «Ferasetcilerin ferasetleri nereden doğdu? Cevab olarak; **«Ona rûhumdan (yaratmış olduğum ruh-**

dan) üfürdüm.» (152) ayetinden doğdu. Kimin o nurdan payı daha tamsa, onun müşahedesi daha muhkem olur. Ferasetli olan hükmü daha doğru olur. Görmez misin Ademe (A.S.) ruhun üfürüşü ona meleklerin secde edişlerini nasıl gerektirmiştir: **«Onu (Ademi) yaratıp ona ruhu üfürdüğümde, ona secde edici olunuz.»** (*)

Ebu - Hasan en - Nurî'nin bu konuşmasında azıcık giriftlik ve iham vardır: Şöyleki: Ruhun üfürüşüyle (Meleklerin secde edişine sebeb kılmasıyle) **«Ruh kadimdir»** diyenlerin kelamını tasvip etmişdir, gibi görünür (!) Oysa zaif kimselerin kalblerine göründüğü gibi değildir. Zira üfürülmesi, birleştirilmesi ve ayırması mümkün olan şey (Ruh), elbette etkilenmeye ve değişmeye de kabiliyeti vardır. Bu durumların peyda olması ise yaradılmışlığın nişanesidir. (Binaenaleyh ruh yaratıktır!)

Allah-ü Teala mü'min kullarına özel olarak Feraset etmelerine (sezmelerine) yardım eden basiretler ve nurlar vermiştir. O nurlar hakikatta marifetlerdir. Resûlullahın; **«Muhakkak mümin Allahın nuruyla bakar,»** sözü, yukarıda bahsi geçen manaya alınır. Yani müminin benzerlerinde bulunmayan ancak onda bulunan ve müminin özelliği olan basiretle ve ilimle mümin hadisata bakar.

İlimler ve basiretlere nurlar denilmesi bidat ve garabet değildir. Onu üfürmekle nitelendirmek te uzak bir durum değildir. Zira üfürmekten maksad, yaratmakdır. (Yani onda ruhu yarattık).

Mansur oğlu Hüseyin : **«Feraset sahibi, ilk atışta hedefine isabet ettirendir. O te'vil, zann ve tahmine kaymazdır!»**

Denildi : **«Müridlerin feraseti, kesinliği gerektiren bir zanndır. Ariflerin feraseti bir hakikati gerektiren tahkikdir!»**

Asım oğlu Ahmed el - Antakî : **«Sadıklarla oturduğunuz zaman doğrulukla oturunuz. Zira onlar kalblerin casuslarıdırlar. Haberiniz olmadan kalberinize girip çıkarar!»**

Ben Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim. O Abdullah oğlu Mansur'dan, o el - Huldî'den, o Ebu - Câfer el - Haddad'dan dinledi : **«Feraset, muarızsız bir hatırdır. Eğer onun cinsinden herhangi bir muarız boğuşursa onunla adı bu takdirde HATIR ve HADİS NEFİS olur.»**

Nisabur'da ikamet eden Abdullah er - Razî'den hikâye ediliyor : «İbnul - Anbarî bana yünlü giydirdi. Şiblî'nin başında o yünlüye uygun bir kulâh gördüm. Kalbimde hepsinin benim olmasını temenni ettim. Şiblî meclisinden kalktığı zaman bana baktı. Ardına düşüp gittim. Zira hazretin adeti; arkasında gitmemi istediği zaman bana bakması idi. Evine girdiğinden ardınca eve girdim. Bana; yünlüyü çıkar, dedi. Yünlüyü çı-

---

(152) El - Hicir : 29 - Sad : 72.

(*) Hıcır : 29.

kardım. Onu dürdü. Külâhı onun üzerine attı. Ateş istedi ikisini de yaktı.

Ebu - Hafs en - Nisaburî der ki, hiç kimse feraset sahibi olduğunu iddia edemez. Ancak başkasının ferasetinden sakınmalıdır. Zira Allahın yüce Resûlu, **«Müminin ferasetinden sakınınız»** buyurmuştur. **«Feraset edininiz»** dememiştir. Acaba ferasetten sakınma durumunda olan Ferasetli olmaklığını nasıl iddia edebilir?»

Ebul - Abbas b. Mesruk : Arkadaşlarımızdan bir şeyhin hastalığına geçmiş olsun demek için huzuruna vardım. Perişan bir halde gördüm. Kalbimde, **bu zat nerden rızıklanır?** düşündüm. Bana; **Ey Ebu - Abbas! Bu kötü düşünceleri bırak. Zira Allahın bir çok gizli lütufları vardır,** dedi.

Ez - ZEBÎDÎ'den hikaye olunur; sofuların bir cemaatiyle beraber Bağdad camiinde bulunuyordum. Bir kaç gün geçtiği halde bize hiç bir şeyin kapısı açılmadı. Bir şey istemek için el - Havvasa geldim. Beni görür görmez; **O ihtiyaç ki onun için gelmiş bulunuyorsun. Allahın mâlumu mudur?** dedi. Evet mâlumudur dedim. **O halde sus ve hiç bir mâhluka belirtme!** dedi. Bunun üzerine camiye dönüp geldim. Az bir zaman sonra yetecekten fazla bir şey bize geldi.

Sehl b. Abdullah, bir gün camiide bulunuyordu. Bir güvercin çektiği sıcaklık ve zahmetten ötürü içeriye sığındı. Bu durumu gören Sehl, içinde bulunduğumuz şu saatta Şâh el - Kermanî vefat etti. Eğer Allah dilerse (bu sözünde yanlışlık yoktur) dedi. Bunun üzerine hazır bulunanlar o saatı yazdılar. Bilahere durum onun dediği gibi çıktı.

Denildi : Zamanının büyüğü Ebu - Abdullah et - Terûğündî Tusa gitmek üzere yola çıktı. Harra vardığında arkadaşına, ekmek al, dedi. Arkadaşı ikisine yetecek kadar ekmek satın aldı. Fakat şeyh; ondan daha fazlasını al, dedi. Bu sefer arkadaşı, kasden ve sanki şeyhin sözünü yabana atarcasına on kişiye yetecek kadar ekmek satın aldı. Dağa çıktığımızda, hırsızların bağladığı bir topluluk gördük. Bunlar bir müddet aç kalmışlar. Bizden yiyecek istediler. Şeyh bunlara sofrayı seriver, dedi.

Üstad el - İmam der ki, bir gün üstad Ebu - Ali'nin huzurunda bulunuyordum. Bu esnada şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'nin bahsi geçti. Dervişlerle beraber olsun diye Semâ'da ayağa kalkar denildi. Bunun üzerine üstad Ebu - Ali, onun gibisi onun durumunda? Umulur ki sakin olması daha uygun düşer! dedikten sonra şunları ilâve etti : Ona git, umarım ki kütüphanesinde oturarak bulursun onu. Kitapların üzerinde dörtgen, küçük ve kırmızı ciltli ve Mansûr oğlu Hüseyin'in şiirlerini kapsayan bir kitap bulursun. Ona bir şey demeden o kitabı al getir dedi. Zaman öğle zamanı idi. Onun huzuruna girdim. Kütüphanesinde oturduğunu ve kırmızı kitabın denilen yerde olduğunu müşahede ettim.

Oturduğum zaman şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî konuşmaya başladı :

«Halktan bazısı, bir âlimin semâdaki hareketini tenkit ederdi. O tenkitçi tek başına bir evde olduğu halde vecde kapılmış gibi göründü. Bunun üzerine hali soruldu. Cevap olarak, benim için çözülmesi zor bir mesele vardı. Onu çözünce sevincimden kendime malik olamadım. Kalkıp döndüm. O zaman, tenkitciye işte semâda dönenlerin hali de bunun gibi olur ,denildi. Üstad Ebu - Ali'nin emrettiğini, söylediği şekilde, şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'nin dili üzerine onun aleyhinde konuşulmuşun ifşa edildiğini görünce hayrette kaldım. Acaba bunların ikisinin arasında ne yapacağım? dedim. Sonra kendi kendime düşündüm, dedim ki, doğruluktan başka çıkar yol yoktur. Böylece Sülemî'ye; Üstad Ebu - Ali, bana şu kitabı vasfetti. Şeyhden izin istemeden almamı emretti. Oysa ben sizden korkarım. Ve onun emrine muhalefet etmek imkanına da sahip değilim, acaba bana ne emredersin? dedim. Bunun üzerine Hüseyinin telifatından bir altılık (yani başka bir kitap) çıkardı. İşte bunu ona götür ve ona deki, ben (Sülemî) onun istediği kitabı mütalâ ediyorum. Ondan şiirleri te'lifatıma naklediyorum, dedi. Bunun üzerine çıkıp gittim.

Hasan el - Heddad'dan hikaye edildi. Ebu - Kasım el - Munadî'nin yanında bulundum. Aynı zamanda onun yanında bir gurup fakir (derviş) vardı. Bana çık bunlara bir şeyler getir dedi. Bunun için çok sevindim. Zira fakirliğimi bildikten sonra böyle bir teklifin altına girmeme izin vermesi sevindirici idi. Elime bir zenbil alıp çarşıya yollandım, «Seyyar» çarşısına geldiğim zaman yüzü nurlu bir ihtiyar gördüm ona selam vererek, bir yerde bir cemaat fakir vardır. Onlara bir şeyler ikram edebilir misin? dedim. Emretti bana ekmek, et ve üzümden bir şey verildi. Alıp kapıya getirdiğimde, kapının arkasından Ebu - Kasım seslendi : Onları aldığın yere geri ver. Böylece dönüp o adamdan özür diledim, o fakirlerin yerlerini terkettiklerini, onları bulamadığımı söyledim ve eşyayı geri verdim. Sonra çarşıya vardım. Bana bir şey nasip oldu. Onu alıp götürdüm. El - Munadî; gir dedi. Ona durumu arz ettim, bana evet o önceki adam İbnu - Seyyar Sultanla ilişkisi bulunan biridir. Fakirlere bir şey getirdiğin zaman bunun gibisini getir. O ibnu - Seyyar'dan aldığın gibisini getirme, dedi.

Ebu - Hüseyin el - Karafî'den : Ebul - Hayr et - Tînatî'yi ziyaret ettim. Vedâ ettiğim zaman, camii kapısına kadar benimle geldi. Ey - Eba - Hüseyin! Senin beraberinde herhangi bir mâlumu taşımadığını bilirim. Fakat şu iki elmayı beraberinde götür, dedi. Onları aldım koynuma koyup yola devam ettim. Üç gün hiç bir şey elde edemedim. Onlardan birini çıkarıp yedim, ikincisini çıkarmak istediğimde öbürünün de koy-

numda olurlardı. Musul kapısına varıncaya kadar durum bu idi. Bu durum karşısında kendi kendime; bu iki elma benim tevekkül halimi bozarlar! Zira benim mâlumum oldular!.. Onları ikisini bir defa da koynumdan çıkardım. Abasına bürünmüş, canım elma istiyor diyen bir fakiri orada gördüm, ikisini de ona verdim. Geçince kalbimde, şeyh bu elmaların ikisini de bunun için göndermiştir, yolda bunların arkadaşlığını yaptım, dedim. Geri döndüm fakiri bulamadım.

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Ali oğlu Abdullah'dan, o da Alvân oğlu Ebu - Âmir'den dinledi : Bir genç Cüneydi Bağdadî'nin sohbetinde bulunuyordu. Halkın içinden geçenleri okurdu. Bu durumu Cüneyde söylendi. Cüneyd ona senden ötürü söylenen bu durum nedir? dedi. Genç, Cüneyde, kalbinde bir şey tut. Cüneyd; **tuttum** dedi. Genç : **Şunu şunu kalbinde tutun.** Cüneyd : Hayır. Genç · İkinci defa birşey tut. Cüneyd : Tuttum. Genç : Şunu şunu tuttun. Cüneyd : Hayır. Genç : Üçüncü defa tut. Cüneyd : Tuttum. Genç : Şunu şunu tuttun. Cüneyd : Hayır deyince, Genç; Hayret ediyorum bu çok acaip bir durumdur. Sen ise çok doğru söyleyensin! Ben ise kalbimi tanırım? Cüneyd : **«Sen üç defasında da doğrusunu söyledin. Fakat kalbin bozulur mu diye seni imtihan ettim,** dedi.

Ben ondan, o da Ebu - Abdullah er - Razî'den dinledi : İbnu - Rıkkî hastalandı. Ona ilâç kadehini uzattılar. Aldıktan sonra, bugün memlekette bir hadise olmuştur. Onun ne olduğunu bilmeden ne yer ne içerim dedi (ve bardağı elinden bıraktı) Bir kaç gün sonra, el - Kırmıtî'nin Mekke'ye o gün girdiği ve o büyük katliamı yaptığı haberi geldi.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim, o da Ebu - Osman el - Mağrıbî'den dinledi :

İbnu - Katibe, yukarıdaki hadise nakledildiği zaman, bu acaip bir durumdur, dedi. Ona bu hiç de acaip değildir, dedim. Bunun üzerine Ali b. Katip, **«O halde bugün Mekke'nin ne gibi bir haberi vardır?»**

Dedim ki: **«Mekke'de bugün Talhacılarla, Beni - Hasan kavga ettiler. Talhacıların kumandanı siyah bir kimsedir. Onun başında kızıl bir sarık vardır. Bugün harem kadar bir bulut Mekke'nin üzerinde bulunuyor, dedim.»** Ebu - Ali Mekke'ye yazıp dediklerimin ne derece sıhhat olduğunu sordu. Durum söylediğim gibi çıktı.

Enes b. Malik'ten rivayet edilir: Hz. Osman'ın huzuruna gitmek üzere yola çıktım. Yolda bir kadın gördüm, onun güzelliğini düşündüm. Vardığım zaman Osman (R.A.), **«Sizden birisi yanıma zinanın eseri gözlerinde belirgin olduğu halde girer!»** dedi. Ona, **«Resulullahdan sonra vahyi mi geldi?»** dedim.

«Hayır vahyi gelmedi. Fakat bu basiret, burhan ve doğru Feraset'tir,» dedi.

Ebu - Said el - Harraz der ki, Mescid-i Harama girdim. Sırtında çift hırka bulunan bir fakirin dilendiğini gördüm. Kalbimde bunun gibisi halkın boynunda yüktür dedim. Derhal bana bakarak : **«Biliniz ki, muhakkak Cenab-ı Hak nefislerinizdekini biliyor o halde Allah (ın azabın) dan sakınınız.»** (153) ayetini okudu. İçimden istiğfar ettim. Bunun üzerine şu ayeti haykırdı: **«O, o Allahdır ki kullarından tevbeyi kabul buyurur.»** (154)

İbrahim el - Havvas'dan hikaye ediliyor : Bağdad'da el - Medine Camii'nde bulunuyorduk. Aynı zamanda orada fakirlerden de bir gurup bulunurdu.

Bize güzel kokulu, zarif, güzel yüzlü ve saçlı bir genç geldi. Arkadaşlarıma, gencin yahudî olduğunu söyledim. Hepsi de bu sözümü hoş karşılamadılar! Çıkıp gidince genç de çıkıp gittikten sonra dönmüş arkadaşlardan : **«Şeyh benim hakkımda ne dedi»** diye sormuştur. Onlardan kendisine hürmeten bir şey söylemeyince ısrar etmiştir. Yahudi olduğunu söyledi, demişler. Bunun üzerine bana gelip ellerime sarıldı. Müslüman oldu. Kendisine neden böyle oldu diye sorulunca, dedi ki; kitaplarımızda görüyoruz ki, SIDDİK bir kimsenin Feraseti yanlış gitmez. Binaenâleyh müslümanları deniyelim deyip onların halini düşündüm sonra, eğer onlarda SIDDİK varsa sofular grubunda vardır, çünkü Allahın kelâmını okuyan bunlardır deyip sizleri denemeye başladım. Bu şeyh benim halime mütteli' olduğu ve feraseti ile çözdüğü için onun SIDDİK olduğunu bildim. Bu genç bilahere sofuların büyüklerinden oldu.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den, o da el - Ulâ oğlu İbrahim oğlu Abdullah'dan, o da Davud oğlu Muhammed'den dinledi : El - Cerirî'nin yanında bulunuyorduk sordu; içinizde birisi var mıdır ki, Allah memlekette bir hadiseyi peyda etmek istediği zaman, daha hadiseyi belirtmeden ona bildirsin? Bizler : Hayır öyle biri içimizde yoktur dedik.

El - Cerirî : **«Allah'dan birşey almayan kalbler için matem tutup ağlayınız,»** dedi.

Ebu - Musa ed - Deylemî der ki, Yahya oğlu Abdurrahman'dan Tevekkülün manasını sordum, dedi ki, **«Tevekkül, eğer kocaman yılanın ağzına elini bileğe kadar sokarsan, Allahın olduğunu bilip korkmamandır!..»**

Bu cevabı aldıktan sonra çıkıp Ebu - Yezid'e vardım. Ondan da Tevekkülün manasını sormak istedim. Kapısını çaldığım zaman, «Abdur**rahman'ın sözünde kıyafet edecek cevap yok mudur?»** dedi.

---

(153) El - Bakara : 235.

(154) Şurâ : 25.

Kapıyı aç dedim. Beni ziyaret için gelmedin ki. Cevap kapının arkasından sana geldi dedi ve açmadı. Böylece gidip bir sene sonra geldim. Bana merhaba, bana ziyaretçi olarak geldin dedi. Yanında bir ay kaldım. Kalbimden herhangi bir şey geçtiğinde hemen bana cevabını söylerdi. Ona veda ederken, bana faideli bir durumu arzet dedim. Dedi ki; **«Annem bana haber verdi. Benimle gebe kaldığı zaman helâlından ona bir yemek takdim edildiğinde elini ona uzatırdı. O yemekte bir şübhe olduğunda eli oraya uzanmaktan tutulurdu.»**

İbrahim el - Havvas : «Çölde idim. Büyük bir zorluk çektim. Mekkeye vardığımda kalbime kendimi beğenmek (ucup) fikrı gırdi. Bir ihtiyar hatun; **«Ey İbrahim! Çölde seninle beraberdim. Kalbini meşgul etmek istemedim. Şu vesveseyi kalbinden çıkar!..»**

Hikaye ediliyor ki, el - Ferganî her sene hacca giderdi. Nişaburdan geçerdi. Ebu - Osman el - Hirîyi ziyaret etmezdi. Der ki bir defasında huzuruna vardım. Selâm verdim, selâmın cevabını vermedi. Kendi kendime bir müslüman selâm verir. Onun selâmının cevabını vermez? (Bu ne biçim mürşidliktir?) dedim. Ebu - Osman : Bunun gibisi hacca gider. Annesini terkedip onun hizmetinde bulunmaz?! dedi. Bu sözünden ötürü Ferganeye dönüp annem merhum oluncaya kadar hizmetinden ayrılmadım. Öldükten sonra Ebu - Osmana vardım. Huzuruna vardığımda beni karşıladı, oturttu. Bundan sonra Ebu - Osman ölünceye kadar el - Ferganî onun yanından ayrılmayıp onun atına seyislik yaptı. Hayrun - Nessac; evimde otururken bana Cüneydin kapıda olduğu fikri peyda oldu. Bu durumu kalbimden uzaklaştırdım ikinci, üçüncü defa kalbime aynı durum hutur etti. Çıktım Cüneydi kapıda gördüm. Bana, **«Neden ilk hatırlatmada çıkmadın?»** dedi.

Hüseyin oğlu Muhammed el - Bistamî der ki; Ebu - Osman el - Mağrıbî'nin yanına vardım. Kendi kendime; belki canı çektiği bir şeyi benden ister dedim. Ebu - Osman, **«Halkdan almam kafi değil mi? Bir de onlardan istememi istiyorlar.»** dedi.

Fakirlerden bazıları der ki; Bağdad'da bulunuyordum. Kalbime; el - Murtaiş bana onbeş dirhem para getirecektir. O para ile küçük bir kova, ip ve nalın alıp çöle dalacağım dedim. Biraz sonra kapı çalındı. Açınca el - Murtaişi gördüm, elinde bir çaputcuk vardır. Bana; al bunu dedi. Efendim; Onu istemiyorum deyince, neden bize eziyet edersin? Kaç dirhem istedin? «On beş dirhem istedim.» İşte on beş dirhemdir, dedi.

(Selefden) bazısı şu ayetin; **«Hiç (evvelce) ölü olup (sonra) kendisini hidayetle dirilttiğimiz..»** (155) manası, zihni ölü idi. Allah onu FERASET nuriyle diriltti. Tecelli ve müşahede nurunu ona ihsan etti. O, artık gafiller arasında gaflette gezen gibi dediğidir!..

Denildi : Feraset derecesi doğru olarak bir kimseye nasip olursa, o kimse müşahede mertebesine yücelir.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. o da Muhammed b. Hüseyin el - Bağdadî'den, o da Nuseyir oğlu Muhammed oğlu Câfer'den dinledi : Bize bir şeyh geldi. Tasavvuf hakkında bize güzel güzel sohbet ederdi. Dili tatlı idi. Hatırı güzel. Bazı konuşmalarında bize; sizin hatırınıza ne gelirse bana söyleyiniz, dedi. Kalbime, onun bir yahudî olduğu geldi. Bu hatıram gittikçe kuvvet bulup arttı. Bu durumu Ceririye açtım. Ona çok ağır geldi. Dedim ki, kişiye bu durumu söylemem gerekir. Böylece şeyhe; kalbime senin bir yahudî olduğun hutur ediyor, dedim. Bu söz üzerine bir saat kadar düşündükten sonra başını kaldırdı. Doğru söyledin; **«Eşhedü enla ilâhe illellâhu ve eşhedü enne Muhammeden Resulullah»** dedikten sonra şunları söyledi: **«Bütün mezhep (meşreb) leri kontrol ettim. Kendi kendime eğer bir grupda bir şey varsa, muhakkak bu sofular taifesinin yanında vardır dedim. Sizi denemek için aranıza girdim. Siz hak üzerindesiniz.»** dedi ve Müslümanlığı çok güzel oldu.

Cüneyd'den hikaye olundu : Seriyyus - Sakatî, ısrarla bana halka vazu nasihatta bulun derdi. Halka konuşmak hususunda kalbimde bir muhabbet vardı. Nefsimin bu hususda hak kazandığına inanmıyordum. Bir gece cenabı Peygamberi rüyamda gördüm. O gece Cuma gecesi idi. Bana; halka konuş buyurdu. Uyandım, sabaha girmezden önce Serrî'nin kapısına vardım. Kapıyı tıkladım. Bana, **«Sana denilmedikçe beni doğrulamadın!»** dedi.

Ertesi günü Cüneyd, camiide halka vazu nasihat etmek için kürsüsünde oturdu. Halkın arasında Cüneyd; halka konuşmaya başladı, haberi yayıldı. Bir ara hıristiyan bir genç Cüneyd'in yanı başında durup durumunu gizlemiş olduğu halde şunları sordu : **«Ey Şeyh! Resulullahın; «Müminin FERASET'inden korununuz. Zira mümin Allah-ü Tealanın nuriyle bakar!»** sözünün manası nedir? Ravî der ki; Cüneyd bir zaman başını göğsüne eğip düşünceye daldı, sonra başını kaldırıp, **«Müslüman ol. Müslüman olma vaktin yaklaşmıştır!»** dedi. Bunun üzerine genç müslüman oldu.

HÜLÜK (AHLÂK) BAHSİ

Allahu Tealâ buyurdu : **«Muhakkak ki, sen büyük bir HÜLÜK (ahlâk üzerindesin.»** (156)

---

(155) El - Anam : 122.

(156) El - Kalem : 4.

Bize Ahmed oğlu Ali el - Ahvazî, ona Ebu - Hasan es - Saffar el - Basrî, ona Gâlip oğlu Muhammed oğlu Hısam, ona Mehdî oğlu Muallâ, ona İbrahim oğlu Bışar en Nümeyrî, ona Gaylan bin Cerir, ona Enes haber verdi : Resûlullahdan, **«Ey Allahın Resûlu! İmanca hangi mü'min daha üstündür?»** diye soruldu. **«Onlardan ahlâkça daha güzeli üstündür.»** diye cevap verdi.

Çünkü güzel ahlâk, kulun en güzel menkibesidir. Onunla insanın cevheri belirir. Zira insan yaradılışın perdesinde örtülüdür. Ahlâkıyle bilinir.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Allah, peygamberine verdiği özellikleri vermiştir. Fakat ona verdiği güzel ahlâk ile onu övdüğü gibi başka bir hasletiyle öğmemiştir. **«Muhakkak ki sen büyük bir ahlâk üzerindesin.»** buyurmuştur.

El - Vasıtî'den : «Allah, Resûlünü büyük ahlâkla vasıflandırdı. Çünkü o Resûlu dünya ve ahireti verip sadece rabbiyle iktifa etti.»

Yine el - Vasıtî buyurdu : «Büyük ahlâk, Allahı çok tanıdığı için ne kendisi bir kimse ile hüsûmet eder, ne de kendisiyle hüsûmet edilir demektir.»

Mansur oğlu Hüseyin (Hallaç) buyurdu. Büyük ahlâkın manası; Hakkı mutala ettikten sonra halkın eziyeti sende tesir etmemesi demektir.

Ebu - Said el - Harraz : «Manası, Allah'dan başka senin her hangi bir himmetinin olmaması demektir.»

Sülemî'den dinledim, o da Câfer oğlu Ahmed oğlu Hüseyin'den, o da el - Kettanî'den dinledi : **«Tasavvuf ahlâktır. Ahlâkça senden fazla olan tasavvufça da fazladır demektir!»**

İbni - Ömer'den (R. Anhuma) : **«Benden, bir köleye Allah, onu mahrum etsin dediğimi işittiğiniz, zaman şahidlik ediniz ki, o hürdür.»**

Füdeyl dedi : **«Bir kul her iyiliği yaptığı halde bir tavuğu varsa ona kötülük yaparsa iyilik yapanlardan sayılmaz!»**

İbnu - Ömer (R.A.), kölelerinden birisinin güzel namaz kıldığını görünce onu azad ederdi. Köleleri onun bu durumunu bildikleri için ona gösteriş olsun diye namazlarını güzel kılarlardı. O da onları azad ederdi. Bu durumları kendisine denildiği zaman, **«Olsun, Allah ile bizi aldatmaya kalkışana aldanırız,»** dedi.

Hüseyin oğlu Muhammed'den, Abdullah oğlu Muhammed'den, Ebu - Muhammed el - Cerirî'den, Cüneyd'den, Haris el - Muhasibî'den dinledik : «Üç şeyi kayıp ettik : a) Siyanetle beraber güzel yüzü, b) Emanetle beraber güzel sözü, c) Vefakârlıkla beraber güzel kardeşliği!»

Ondan dinledim, o da Muhammed oğlu Abdullah er - Razî'den dinledi : **«Ahlâk, senden ona gideni küçük, ondan sana geleni büyük görmendir.»**

Ahnafdan, kimden ahlâkı öğrendin diye sorulunca, Asim oğlu Kayş el - Munkarî'den diye cevap verdi. Onun ahlâkı hangi dereceye varmıştı? diye sorulunca; bir ara evinde otururdu. Bir hizmetçisi ateş mangalını getirdi. Üzerinde kebab eti bulunurdu. Hizmetçinin elinden düştü. Kaysın oğlunun üzerine dökülüp çocuk öldü. Hizmetçi dehşete kapıldı. Kays, **«Korkma sen Allah için azad edilmişsin,»** dedi.

Şah el - Kermanî : Güzel ahlâkın alâmeti; eziyet vermemek ve nafakayı yüklenmektir.

Allahın Resûlu (S.A.V.) : **«Siz mallarınız ile insanları doyuramazsınız. Ancak onları güzel yüzlülük ve güzel ahlâkla doyurunuz!»** buyurdu.

Zunnunî Mısrî'den, insanların en gamlısı kimdir diye sorulduğunda, ahlâkça en kötü olanıdır cevabını verdi.

Vehhap : **«Bir kul kırk gün bir ahlâkla ahlâklanırsa, Allah o ahlâkı onda tabiatlaştırır.»**

Hasan-ı Basrî : **«Elbisene gelince onu temizlet»** (*) ayetinde, ahlâkını temizlet demektir dedi.»

Denildi : Abidlerden birinin bir koyunu vardı. Onu üç ayak üzerinde gördü. **Kim bu koyunun bir ayağını kesmiştir dedi.** Hizmetkârı ben kestim. Abid, niçin? Hizmetçi, seni üzeyim diye, Abid; **«Hayır ben üzülmem. Ancak sana onu yapmayı emredeni üzeceğim. Git sen hürsün, dedi.**

Edhem oğlu İbrahim'den, **«Dünyada hiç sevindin mi?»** diye soruldu. Cevap **«Evet iki defa sevindim. Birinde oturuyordum, biri geldi üzerime abdestini döktü. İkincisinde de oturuyordum bir insan geldi, beni tokatladı.»**

Denildi : Çocuklar Veysel - Karanî'yi gördüklerinde taşa tutarlardı. O da, **«Ey çocuklar eğer ille beni taşlıyacaksanız bari küçüklerini atınız. Taki baldırlarımı döğüp beni namazdan menetmiyesiniz»** derdi.

Bir kişi Ahnef bin Kayse küfretti ve ardına düştü. Mahalleye yaklaşınca durup söyledi: Ey genç! Başka diyeceğin varsa onu da söyle (Buradan öteye gelme) Taki bazı yaramazlar sana cevap vermesinler!..

Hatımî Esem'den soruldu : **«Kişi herkesden tahammül eder mi? Evet, ancak nefsinden etmez.»** dedi.

Rivayet edilir ki, Mü'minlerin emiri Hz. Ali, hizmetçisini çağırdı. Cevap vermedi. Çağırısını üçlediği halde hizmetçiden ses çıkmayınca kalkıp baktı. Onu uzanmış olarak gördü. **«Ey hizmetçi neden cevap vermedin. İşitmedin mi?»** Hizmetçi, **«Evet, işittim.»** Hz. Ali, **«O halde neden cevap vermedin?»** Hizmetçi, **«Senin ceza vermiyeceğinden emin oldu-**

(*) El - Müdessir : 2.

ğum için cevap vermekte gevşeklik gösterdim.» Hz. Ali, **«O halde git. Sen Allah için hürsün.»** dedi.

Denildi : Mârufı Kerhî abdest almak için Dicle nehrine indi. Müshefini ve yorganını kenarda bıraktı. Bir hanım gelip ikisini alıp yürüdü. Mâruf onun peşinden gidip, kardeşim, ben Marûf'um sana zararı yok. Acaba okuyan bir oğlun var mıdır? Kadın, hayır yoktur, dedi. Marûf, acaba kocan var mıdır? Kadın; hayır deyince, Marûf, öyle ise, Müshefimi ver de, yorganı götür, dedi.

Hırsızlar bir ara Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'nin «el - Mukabere» adlı yerdeki evine girdiler. Bulduklarını yükleyip götürdüler. Bazı arkadaşlarımızdan dinledim, o da şeyhden dinledi : Çarşıdan geçerken cübbemi hamalın omuzunda gördüm, yüzümü çevirip bakmadım bile...

Şeyh Ebu - Hatim es - Secistanî'den dinledim. O da Tuslu Ebu Nasr - Sarraç'dan, o da el - Vecihî'den, o da el - Cerirî'den dinledi :

Mekke'den geldim, beni intizar edip zahmet çekmesin diye önce Cüneydi ziyaret ettim. Ona selâm verdikten sonra eve gittim. Sabah namazında camiide onu arkamda gördüm. Kendisine akşam sana geldim ki zahmet çekmeyesin. Neden zahmet çektin, dedim. Bana, o senin faziletin idi. Bu ise, senin hakkındır.

Ebu - Hafs'dan HÜLÜK'ün ne olduğu soruldu. Cevap olarak; o Allahın peygamberi için **«Affi tut. İyiyi emret»** (*) ayetinde belirttiğidir dedi.

Denildi : **«Ahlâk halka yakın olup aralarında garip olmandır.»**

Denildi : «Ahlâk, halktan gelen cefayı, Haktan gelen kazayı tınmadan ve rahatsız olmadan kabul etmendir.»

Denildi ki; EBU - ZER, bir havzın başında devesini sulardı. Birisi süratle ona koştu havuz kırıldı. Ebu - Zer, önce oturdu, sonra uzandı. Neden böyle yaptın denilince cevap olarak; Allahın Resûlu (S.A.V.), bize şunları emrederdi : **«Kişi kızdığı zaman otursun. Eğer kızgınlığı giderse ne alâ, aksi takdirde uzansın.»** dedi.

Denildi; Tevratta yazılıdır ki, kulum! Kızdığında beni hatırlaki, bende kızdığımda (bu kızgınlıktan maksat Allahın cenabına laik olan durumdur) seni hatırlamış olayım.

Bir hatun, Dinar oğlu Malik'e, **«Ey riyakâr!»** dedi. Malik'te ona, **«Ey kadın! Basralıların kayıp ettikleri ismimi buldun,»** dedi.

Lokman; oğluna; **«Ey oğlum! Üç şey ancak üç yerde bilinir : 1) Halim bir kimse ancak öfke anında bilinir. 2) Cesareti ancak harbte bilinir. 3) Kardeş ancak kendisine ihtiyaç olduğu zaman bilinir.»**

(*) Araf : 199.

Hz. Musa (A.S.), **«Ya Rabbi! Bende olmayanın hakkımda söylenmemesini arzu ediyorum senden,»** dedi. Buna karşılık Cenab-ı Hak, **«Ey Musa Kulum! Bunu kendim için yapmadım. Senin için nasıl yaparım?»** diye cevap verdi.

Ziyad oğlu Yahya el - Harisî'nin kötü ahlâklı bir hizmetçisi vardı. onu niçin saklıyorsun denildiğinde, **«Onun yüzünden Halimliği öğreneyim diye tutuyorum»** cevabını verdi.

Cenabı Allahın; **«Zahirde ve batında size kapsayıcı bir şekilde nimetini göndermiştir.»** (*) ayetinin yorumunda, zahirden maksad; yaradılışın düzgün yapılması, batından maksad ise; ahlâkın tasfiyesidir denildi.

Füdeyil : **«Güzel ahlâklı bir fasıkın arkadaşlığı, bence kötü ahlâklı bir âbidin arkadaşlığından daha iyidir.»**

Denildi : **«Güzel ahlâk, ağırlıkları taşımakta güzel idare etmektir!»**

Hikaye edildi ki, İbrahim bin Edhem çöllere daldı. Bir asker ona rastladı. **«Halkın oturduğu yerler neredendir?»** diye sordu. O da mezarlıkları gösterdi. Öfkelenen asker, onu döğüp başını kırdı. Onu geçince, biri askere, **«Bu, Horasan abidi İbrahim'dir, neden döğdün?»** dedi. Asker, geri gelip özür diledi. İbrahim; **«Bana vurduğunda senin için Cennet istedim.»** dedi.

Asker : Neden? İbrahim : **«Yaptığından ötürü ecir sahibi olacağını anladım. İstemedim ki, ben senin yüzünden hayra sen de benim yüzümden zarara uğramış olasın!.»**

Hikaye edildi ki; Ebu - Osman el - Hırîyi birisi ziyafete çağırdı. Kapısına geldiğinde, çağıran, **«Hocam! Senin geliş zamanın değildir. Seni çağırmaktan pişman oldum,»** dedi. Şeyh, geri gidip evine varınca, adam gelip, **«Hocam pişman oldum, özür dilerim, şimdi teşrif et.»** dedi. Böylece şeyh kalkıp gitti. Kapısına varınca, aynı durumla karşılaştı. Üçüncü, dördüncü defa da bunu yaptı. Bütün bu durumlarda Ebu - Osman gidip geliyordu. Bir kaç defa bunu yaptıktan sonra adam, **«Ey hocam! Seni denedim özür dilerim.»** dedi ve şeyhi öğmeye başladı. Şeyh; **«Köpeklerde bile bulunan bir huydan ötürü beni öğme. Köpek de çağırıldığında gider. Kovulduğunda geri çekilir,»** dedi.

Denildi : Öğle zamanı Ebu - Osman bir sokaktan geçerdi. Bir damdan üzerine bir mangal kül döküldü. Arkadaşları bozuldular. Dökene dil uzatmaya başladılar.

Ebu - Osman : **«Bir şey söylemeyiniz. Ateşe müstahak olana kül dökülmek suretiyle müsalaha edilirse kızmaması lazımdır»** dedi.

Denildi : Hanzele oğlu Câfere bir derviş misafir gitti. Câfer çok ciddi bir tarzda ona hizmet ediyordu. O da, Câfere, **«Eğer yahudi olmasay-**

(*) **Lokman : 20.**

dın ne güzel bir kişi idin.» derdi. Câfer : **«Senin muhtaç olduğun hizmete inancım bir zarar veremez sen kendin için şifâ, bana da hidayet iste,»** dedi.

Denildi : Abdullah el - Hayyatın ateşperest bir müşterisi vardı. Ona elbise dikerdi. O da kalp paralar verirdi. Abdullah bildiği halde kabul ederdi. Tesadüfen günün birinde dükkanından çıkıp bir iş için gitti. Ateşperest yine kalp paraları getirdi, kalfaya verdi. Kalfa kabul etmeyince bu sefer çıkarıp gerçek parayı verdi. Abdullah gelince çırağından, Mecûsi'nin gömleği neresindedir diye sordu. Çırak; hadiseyi (olduğu gibi) anlattı. Şeyh : **«Kötü yaptın. Bir zamandan beri bana o muameleyi yapıyor. Ben sabrediyorum. Kalp paraları alıp bir kuyuya atıyorum. Taki başkasını aldatmasın!»**

Denildi : Kötü ahlâk, sahibinin kalbini daraltır. Çünkü orada onun maksadından başkası sığamaz. Nasıl ki, daracık yerde sahibinden başkası sığamıyorsa.

«Güzel ahlâk, safda yanında durana bozulmamandır» denildi. «Başkasının kötü ahlâkını görmek, kötü ahlâktandır» denildi.

Allahın peygamberinden Şü'min ne olduğu sorulduğunda, kötü ahlâktır, dedi.

Ahmed oğlu Ali Ebul - Hasan el - Ahvazî bize haber verdi. Ona Ebul - Hasan es - Saffar el - Basrî, ona el - Musenna oğlu Muaz, ona Muanna oğlu Yahya, ona Mervan el - Ferarî, ona Kiysan oğlu Yezid, ona Ebu - Hâzim, ona Ebu Hüreyre (R.A.) haber verdi: Allahın Resûlundan soruldu: **Ey Resûl! Müşriklerin aleyhinde Allaha yalvar (san olmaz mı?)** Resûlullah (S.A.V.) : **«Ben rahmet olarak gönderildim. Azab olarak gönderilmedim.» dedi.**

CÛD (CÖMERTLİK) VE SEHAVET BAHSİ

Allah-ü Teala : **«Müminler muhtaç iseler bile, diğer müminleri nefislerine tercih ederler!»** (157) buyurdu.

Abdan oğlu Ahmed oğlu Ali bana, Übeyd oğlu Ahmed ona, Abbas oğlu Hasan ona, ona da Sehl, ona da Müslim oğlu Said, ona da Said oğlu Yahya, ona İbrahim oğlu Muhammed, ona Alkeme, ona Hz. Âişe validemiz haber verdi : Allahın Resûlü : **«Sahı (Cömert), Allaha, insanlara ve cennete yakın, ateşten uzaktır. Cimri, Allahtan, insandan ve cennetten uzak, ateşe yakındır! Cömert olan cahil, cimri abidden daha Allahın hoşuna gider.»** dedi.

---

(157) Haşır : 9.

Üstad der ki, kavmin (tasavvufcuları kasdediyor) dilinde CÛD ile SAHA arasında fark yoktur. (Eş manalıdırlar. Muteradifdirler) Kur'an ve hadisde varid olmadığı için Cenab-ı Hak SAHA, SAMAHET vasıfları ile vasıflandırılamaz. Cûdun hakikatı, kendisine vermenin zor gelmemesidir.

Kavme göre SAHA, ilk mertebedir. Ondan sonra Cûd, sonra İSAR mertebeleri geliyor. Binaenaleyh elindekinin bir kısmını verip bir kısmını bırakan SAHA sahibidir. Çoğunu verip nefsine azını bırakan CÛD sahibidir. Zararlara göğüs gerip başkasını nefsine tercih eden kimse İSAR sahibidir. Ebu - Ali ed - Dekkak'tan işittim, **«Harice oğlu Esma derdi; hiç bir kimseyi benden istediği ihtiyacından mahrum etmek istemiyorum. Zira istiyen eğer şerefli biri ise, onun şerefini korumuş olurum. Eğer namerd biri ise, şerefimi ondan korurum!..»**

Muverrek el - Aclî, arkadaşlarına şefkat etmek hususunda hassas davranırdı. Onların yanına bin dirhem para koyuyordu. Gelinceye kadar sizde kalsın derdi. Sonra onlara onu size helâl ettim, haberini gönderirdi.

Deniliyor ki, Menbecli biri Medineli birisine rastladı. Nerelisin diye sordu. Medineliyim cevabını alınca, **«Sizden bir kişi bize geldi. Adına Abdulmuttalip oğlu Hakem denir. Bizi zengin etti.»** Medineli, **«Nasıl zengin edebilir. Oysa sırtında yünlü bir cübbeden başka bir şey yoktu?»** dedi. Menbecli: **«Bizi mal ile zengin etmedi. Fakat bize cömertliği öğretti. Ondan dolayı birbirimize yardım etmeye başladık, taki hepimiz zengin oluncaya kadar.»** cevabını verdi...

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : (Ahmed oğlu) Halilin hizmetkarı sofuları halifeye jurnalladığında halife, boyunlarının vurulmasını emretti. Cüneyde gelince o fıkıh ile kendisini örttü. O Ebu - Savrın mezhebine göre fetva verirdi. Es - Sahham, er - Rakkam, en - Nuri ve cemaatları tutuklandılar. Boyunlarının vurulması için cellad yaygısı yayıldı. En - Nurî ileri çıktı. Cellad kendisine; **«Nereye acele ettiğini bilir misin?»** Nurî; **«Evet bilirim»** Cellad; **«Öyle ise neden acele ediyorsun?»** Nurî, **«Bir saatlık yaşamakta arkadaşlarımı nefsime tercih etmek için.»** Cellad, hayret içinde kaldı. Halifeye haber götürüldü. Onları kadıya durumların tedkiki için geri gönderdi. Kadı, Ebu - Hüseyin Nurî'den bir çok fıkhî meseleler sordu. Hepsinin cevabını verdikten sonra şunları ilâve etti : **«Ve bâdu (Bundan sonra) Allahın bazı kulları vardır. Kalktıkları zaman onunla kalkarlar. Konuştukları zaman onunla konuşurlar.»** Kadıyı ağlatıcı lafızları sıraladı. Bu durumu gören kadı, halifeye, **«Eğer bunlar zındık iseler yer yüzünde müslüman yoktur demektir»** diye haber gönderdi.

Fadlın oğlu Ali, mahallenin satıcılarından alışveriş ederdi. **«Eğer**

pazara gidersen daha ucuza alırsın» dediler. O da, **«Bunlar, bizden faidelensinler diye yakınımıza geldiler»** dedi.

Deniliyor ki, birisi Cebeleye bir cariye gönderdi. (O anda) arkadaşlarının arasında oturuyordu. **«Siz hazır bulunduğunuz halde bunu nefsime edinmem çirkin olur. Birinize vermeyi de istemem, zira hepinizin hakkı ve hürmeti vardır. Bu cariye taksim olunmayı da kabul etmez.»** dedi. Seksen kişi olan cemaatın herbirine birer cariye emretti.

Deniliyor ki, Ebu - Bekre'nin oğlu Übeydullah yolculukta bir gün susamıştı. Bir hatunun evinden su istedi. Kadın testiyi çıkardı. Kapının arkasında durup, **Siz kapıdan biraz uzak olun. Hizmetçileriniz gelip alsın. Zira ben arablardan bir hanımım, hizmetçim bir kaç gün oldu vefat etti.»** Übeydullah suyu içti. Hizmetçisine ona onbin dirhem götür dedi. Kadın; **Sübhanellah benimle alay mı ediyorsun?»** Übeydullah; **«Ona yirmi bin dirhemi götür.»**

Kadın; **«Allahdan sana afiyeti talep ediyorum.»**

Übeydullah; **«Ey hizmetçi ona otuz bin dirhem götür»** dedi. Kadın kapıyı kapatıp, **«Öf sana»** dedi.

Hizmetçi ona otuz bin dirhem götürdü. Teslim alan kadının akşama dek bir çok istekçisi çıktı.

Deniliyor ki; Cûd, ilk hatıra geleni yapmaktır.

Ebu - Hasan el - Buşencinin bir arkadaşından dinledim : Hazret tuvalette bulunduğu bir anda bir talebesine **«Gel, sırtımdaki gömleği çıkar falan zata ver.»** dedi.

Kendisine, **«Tuvaletten çıkıncaya kadar sabredemez miydin?»** denildiğinde, **«Nefsimden emin değildim ki, bu gömleği vermemek suretiyle oluşacak durumdan bana bozulmayacaktır!»** cevabını verdi.

Ubade oğlu Sâd oğlu Kaysa; **«Senden daha cömert birisini gördün-mü?»** diye sorulduğunda, evet gördüm, deyip şunları ekledi : **«Sahrada bir hanımın çadırına indik. Kocası geldiğinde misafirlerin geldiler dedi. Adam gidip bir deve getirdi ve boğazladı. İstediğiniz şekilde yapıp yeyiniz. Ertesi gün başkasını getirdi. boğazlayıp, dilediğiniz gibi yapınız, dedi.** Biz; **«Dün kestiğinden ancak azıcık yemişizdir»** diye itiraz edince, **«Misafirlerime gecelemiş et yedirmem.»** dedi. Hava yağışlı olduğu için iki veya üç gün orada kaldık o öyle yapardı. Göç edeceğimiz zaman evine yüz dinar bırakıp hanımına, **«Bizi mâzûr görsün,»** dedik ve yolumuza devam ettik. Gün biraz ilerleyince, arkamızda bağıran birini gördük: **«Ey kötü kervan durunuz. Benim misafire olan ikramımın bedelini bana vermişsiniz (bu olur mu?)»** derdi.

Sonra bize yetişip, **«Ya paranızı geri alırsınız, ya da şu mızrağımla sizi vururum,»** diye israr etti. Parayı aldık. O da şu şiirleri okuduğu halde dönüp gitti:

«Verdiğinin sevabını aldığın zaman varan için tekdir (kınamak) olarak bu kadar kafidir!.»

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemi'den dinledim : Ebu - Abdullah er - Rûzbarî, bir arkadaşının evine girdi. Evde olmadığını ve kapısının kilitli olduğunu müşahede etti. Hazret buyurdu; **«Sofu olsun onun kilitli odası olsun (bu olmaz?) Kapının kilitini kırın.»** Kiliti kırdılar. Evde ve odada ne bulurlarsa toplamasını istedi. Çarşıya gönderip sattırdı. Bahası ile bir kısım ihtiyaçlarını gördüler. Evde oturdular. Ev sahibi geldi bir şey diyemedi. Hepsinden sonra hanımı eve geldi. Sırtında bir aba vardı. Bir odaya girip o abayı çıkarıp alın bunu da satınız. Çünkü ev eşyasındandır, dedi. Kocası, neden kendin bunu yaptın? diye sorunca kocasına sus, bu şeyh gibisi gelip bize nazı geçecektir, hüküm edecektir. Ondan esirgemiş bir şeyimiz kalacaktır? (Bu olamaz) dedi.

Haris oğlu Bışır : **«Cimriye bakmak kalbi katılaştırır!»** dedi.

Denildi : Ubade oğlu Sâd oğlu Kays hastalandı. Arkadaşları onu ziyaret etmekde geciktiler. Bunun sebebini sordu. Sana borçları vardır da ondan utanıyorlar gelemiyorlar denildi. Bunun üzerine Allah, dostların ziyaretine mani olan bir malı berbat etsin deyip bir tellala, kimin yanında Kaysın alacağı varsa ona helâl edilmiştir diye bağırmasını söyledi. Akşam üzeri ziyaretçilerin çokluğundan kapısının eşiği kırıldı.

Câfer oğlu Abdullaha, senden istenildiği zaman çok verirsin, münakaşada azın verilmesinden dahi imtina ediyorsun (Bu ne haldir?) Cevap olarak, malımı veririm. Fakat aklımı vermek hususunda cimriyimdir! dedi.

Deniliyor ki, Câfer oğlu Abdullah bostanına gitmek üzere yola çıktı. Bir kavmin hurma bahçesine indi. Orada çalışan siyah bir köle vardı. Köle sofrasını kurarken bir köpek bahçeye girdi. Köleye yaklaştı. Köle bir ekmeği ona atıverdi. Sonra ikinci ve üçüncü ekmekleri de atı verdi. Köpekte yedi. Abdullah da manzarayı seyrederdi. Sordu : **«Ey hizmetçi! Günlük yiyeceğin kaç ekmektir?»** Hizmetçi : **Gördüğün kadardır.** Abdullah : **Neden köpeği nefsine tercih ettin?** Hizmetçi : **Burası köpeklerin bulunacağı bir yer değildir. Köpek uzun bir mesafeden gelmiştir. Onu mahrum etmek hesabıma gelmedi.** Abdullah : **«Bütün gün ne yapacaksın.»** Hizmetkâr : **«Aç kalacağım.»** Abdullah : **«Cömertlikten ötürü kınanıyorum. Kesinlikle bu köle benden daha cömerttir.»** dedi. Bostanı, köleyi ve bostanda bulunan alet ve edevatları satın aldı. Köleyi azad edip bütün onları ona hibe etti.

Biri, ahbabına gidip kapısını çaldı. Ahbabı sordu; gelmenin sebebi nedir? Adam, dörtyüz dirhem borcum vardır veremiyorum, ondan geldim. Hane sahibi içeri girip parayı çıkarıp verdikten sonra içeriye hün-

gür hüngür ağlayarak girdi. Hanımı; madem bu sana zor gelirdi neden vermemek için bir bahane uydurmadın? Hane sahibi; **«Bana gelip halini arzetmeye mecbur kalacak kadar kendisini ihmal ettiğimden ötürü ağlıyorum!..»**

Sühayır oğlu Mutarrıf, **«Benden bir ihtiyaç istiyen, bir pusula ile istesin. Çünkü onun yüzünde ihtiyaç zilletini görmekten üzülürüm.»** dedi!.

Deniliyor ki, bir adam, İbnu - Abbasa zarar vermek için, şehrin ileri gelenlerine varıp İbnu - Abbas sizi davet etti dedi. Gelip haneyi doldurdular. İbnu - Abbas (R. Anhuma), gelişin nedenini sorunca meseleye vakıf oldu. Derhal meyvelerin alınmasını, ekmeklerin ve yemeklerin hazır edilmesini emretti. Bu durumu islah eyledi. Ziyafet sonu vekillerine her gün imkanımızda bu var mıdır? Evet dediler. Öyle ise bu zatlar her gün bizde yesinler dedi.

Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim : Üstad Ebu - Sehl es - Sâlûkî bir gün eyvanında abdest alırken bir dilenci girip sadaka ve dünyâlık istedi. Yanında bir şey bulunmadığı için dilenciye abdest bitinceye dek bekle dedi. O da bekledi. Abdest bitince dilenciye güğümü al götür dedi. Adam güğümü alıp savuştu. Uzaklaştığını tahmin edinceye kadar sesini çıkarmadı. Sonra bağırdı bir adam geldi. İbriği alıp götürdü dedi. Adamın arkasına düştüler, yetişemediler. Aile efradı çok verirsin diye kınadıklarından ötürü böyle hareket etti.

Sülemî'den dinledim : Üstad Ebu - Sehl kışlık cübbesini birisine hibe etti. Derse çıktığında kadın cübbesini giyip çıkıyordu. Zira ikinci cübbesi yoktu. Farısdan belli heyet geldi. Onların arasında her çeşitten vardı : Fıkıh, Kelâm ve Nahiv gibi gıramer ilimlerinde önderler vardı.

Memleketin askeri hâkimi Ebu - Hasan, üstada haber gönderip istikbal etmek (karşılamak) töreni için çıkmasını istedi. Üstad, o kadın cübbesi üzerinde bir kaftan giydi de istikbal etmeye çıktı. Askerî kumandan, memleketin imamı (ilmî önderi), benimle alay mı ediyor? Nasıl kadın cübbesiyle karşılama merasimine katılıyor? Sonra üstad, gelenlerin hepsiyle ilmî münazara yapıp (hepsini de mağlup etti) her fende sesi hepsinin sesini boğdu.

Ondan dinledim : Üstad Ebu - Sehl hiç kimseye eliyle bir şey vermezdi, yere atardı, o da yerden alırdı. Derdi ki dünyâ o mertebeye varamamış ki ondan ötürü elimi herhangi birinin elinden üstün göreyim? Halbuki, Allahın yüce Resûlü (S.A.V.) : **«Yüksek el, (veren el) alçak el (alan el) den daha hayırlıdır.»** buyurdu.

Deniliyor ki; Ebu - Mursed, cömertlerdendi. Bir şâir onu övdü. Şâire dedi ki, **Sana verebileceğim bir şey yanımda yoktur. Fakat beni mahkemeye verip onbin dirhem alacaklı olduğunu iddia et. Ben de ikrar ede-**

rim. Sonra beni hapsettir. Aile efradım beni hapiste bırakmazlar.» Bunun üzerine, şâir dediğini yaptı. Akşama varmadan şaire onbin dirhem verildi. Hazret de hapisten çıktı.

Denildi : Bir kimse, Hz. Hasan'dan bir şey istedi. Hz. Hasan ona beşbin dirhem ile beşyüz dinar bağışladı. Git hammal getir, dedi. Adam hammal getirince, hammala da Teylesanını verip hamaliye benden olsun dedi.

Bir hanım, Sâd oğlu Leys'den bir kap dolusu bal istedi. Leys hazretleri ona bir tulum dolusunun verilmesini emretti. Neden böyle yaptığı sorulduğunda, o hanım ihtiyacı kadar istedi. Biz de ona nimetimiz nisbetinde verdik dedi.

(Seleften) bazısı buyurur : Aşa'sın küfedeki camiinde sabah namazını edâ ettim. Oraya gitmekten maksadım bir borçlumu aramaktı. Selâm verdiğimde her kesin önüne bir elbise bir çift papuç konuldu. Böylece bana da verildi. Sordum, bu nedir? Dediler Aşa's Mekke'den geldi. Camiisinin cemaatına bunların verilmesini emretti. Dedim ki, onun (daimi) cemaatından değilimdir. Ancak bir borçlumu aramak için geldim. Dediler ki, bu ikram hazır bulunan herkes içindir!

İmamı Şafî hazretlerinin vefatı yaklaşınca, falan zata söyleyin o beni yıkasın dedi. O kişi orada hazır bulunmuyordu. Geldiğinde durum kendisine arzedildi. Bunun üzerine imam hazretlerine aid olan borç defterini istedi. Yetmiş bin dirhem borçlu olduğunu görünce onun yerinde edâ etti. İşte benim onu yıkamam budur dedi.

Denildi : İmam-ı Şafii hazretleri Sanâ'dan geldiğinde beraberinde onbin dinar vardı. Bu para ile bir akar mı satın alırsın? denildi. Çadırını Mekke'nin kenarında kurdu. Paraları yığdı. Yanına her gelene avuç, avuç dağıttı. Öğle olunca kalkıp paranın üzerinde bulunduğu sergiyi silkeledi. Paradan bir kuruş dahi kalmadı.

Deniliyor : Bayram günü Serî çıkıp büyük halli biriyle mulaki oldu. Ona eksik bir selâm verdi Serriye; bu zat büyük halli biridir, neden ona güler yüzlülük göstermedin? denilince şu cevabı verdi; **«Müsned olarak rivayet edilen bir hadîsde varid olmuştur: İki müslüman rastlaştıkları zaman aralarında yüz rahmet taksim olunur. Bu rahmetlerin doksanı en güler yüzlülerine verilir. Rahmetlerin en çoğunun onun olmasını diledim.»**

Rivayet edildi : Müminlerin emiri Hz. Ali bir gün ağlar göründü. Kendisinden, **«Ey müminlerin emiri! Seni ağlatan nedir?»** diye soruldu. **«Yedi günden beri misafirhaneme kimse gelmedi. Korkarım ki Allah beni nazarı itibardan düşürmüştür!»**

Enes bin Malik'ten : **«Evin zekatı (bereketi) onda ziyafet vermek için bir odasının tahsis edilmesidir.»**

Ez - Zariyat suresinin; **«İbrahimin kerem gören misafirlerinin haberi sana ulaştı mı?»** (158) mealindeki ayetin tefsirinde kerem görmeleri, ya İbrahim (A.S.) ın bizzat hizmetlerine koşmasından veya **«Şereflinin misafiri şereflidir»** kaidesinden ileri gelir.

Cüneydin oğlu İbrahim, **«Dört şey vardır ki şerefli bir kimse emir de olursa onları yapmayı kendisine züladetmez. a) Babası için yerinden kalkması, b) Misafirine hizmet etmesi, c) Ders okuduğu alime hizmet yapması, d) Bilmediğini sormasıdır.**

İbnu - Abbas (R.A.), Nur suresinin; **«Sizin için birlikte ve ayrı ayrı yemekte hiç bir mahzur yoktur.»** (159) mealinde ayetin tefsirinde, onlar kişinin tek yemesinden sakınırlardı. Allah bu ayetle tek başına yemelerine ruhsat verdi, dedi.

Denildi : Küreyz oğlu Âmir oğlu Abdullah birisini davet edip çok izzet ve ikramda bulundu. Misafir gitmek istediğinde hizmetçileri yardım etmediler. Kendisinden bunun nedeni sorulduğu zaman, bizim hanemizden gitmek istiyen misafire yardım etmezler, dedi!

Bakeveyhin oğlu Abdullah el - Mütenebî'nin bu manada söylediği şiiri okudu :

«Bir kavmin yanından güçleri seni durdurmaya olduğu halde göç edip ayrılırsan esas ayrılan onlardır.»

Abdullah bin Mübarek der ki; halkın malına göz dikmemek bakımından cömertlik, vermek suretiyle yapılan cömertlikten daha üstündür!.

Birisi der : Çok soğuk bir günde Haris oğlu Bişr'in yanına vardım. Elbisesinden soyunmuştu, tir tir titrerdi. Dedim: Ey Eba - Nasr! Halk böyle bir günde fazla elbise giyer, sen ise eksiltmişşin? (Bu nasıl olur?) Dedi ki, fakirleri ve hallerini hatırladım. Onlara yardım edebileceğim bir şeyde yoktur. Böylece soğuk zahmetini çekmek suretiyle onlara katılmak istedim.

Ben Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den, o da Ebu - Bekr er - Razî'den, o da Ed - Dekkak'tan dinledi : **«Sehavet (Cömertlik), bulanın kaybedene vermesi değil, aksine kaybedenin bulana vermesidir!»**

GAYRET BAHSİ

Allahu Teala buyurdu : **«De ki Rabbim ancak fühşiyatın açığını da gizlisini de haram kılmıştır.»** (160)

---

(158) Zariyat : 24.

(159) Nur : 61.

(160) El - Araf : 33.

Bize Abdus oğlu Ahmed oğlu Ebu - Bekr Muhammed el - Müzeki ona Bağdad'da bezzaz olan Abbas oğlu Hamza Ebu - Ahmed, ona Harb oğlu Galip oğlu Muhammed, ona Müslim oğlu Abdullah, ona Ferra oğlu Muhammed, ona İbrahim el - Heceri, ona Ebu Ahves, ona Abdullah bin Mesûd haber verdi. Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu : **«Allahdan daha gayretli bir kimse olamaz. Gayretli oluşundan ötürü fuhşiyatın gizlisini de açığını da (her nevini) haram kılmıştır.»**

Bize Ahmed oğlu Ali el - Ahvazî haber verdi. Ona Übeyd oğlu Ahmed es - Saffar, ona Bennan oğlu Hasan oğlu Ali, ona Heca oğlu Abdullah, ona Şeddad oğlu Harb, ona Ebu - Kesir oğlu Yahya, ona Ebu - Seleme, onlara Ebu - Hüreyre haber verdi :

Resûlullah (S.A.V.) bize: **«Muhakkak Allah gayrete gelir (uygunsuz hareketlere razı olmaz). Muhakkak mümin bir kimse gayrete gelir. Allahın gayrete gelmesi (razı olmaması), mümin kulun, Allahın haram ettiğini yapması demektir!»** buyurdu.

GAYRET, başkasının ortaklığından kerahet getirmek demektir. Cenab-ı Allah GAYRET ile vasıflandırıldı mı manası, Allah zatı uluhiyetinin özel hakkı olan kulunun kulluğunda başkasını kendisine ortak etmeye razı olmaz demektir!..

Seriyyus - Sakatî'den hikâye ediliyor : Hazretin huzurunda : **«Kur'anı okuduğun zaman seninle ahirete imanları olmayanların arasına örtücü bir perde geririz.»** (161) mealindeki ayeti celile okunduğunda Serrî arkadaşlarına, bu perdenin ne olduğunu bilir misiniz? Bu perde GAYRET perdesidir. Allah'dan daha gayretli hiç kimse yoktur.

Serrî'nin, bu gayret perdesidir demesinin manası, Allah kafirleri dinin doğruluğunun marifetine ehil kılmıştır demektir.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekak (Rahmetullahi aleyh) buyurdu :

Allahın ibadetinde tembellik yapanlar o kimselerdir ki Allah onların ayaklarını mahrumluk ağırlıkları ile bağlamış (yapmak isterler fakat bir türlü muvaffak olamazlar) onlar için ibadetten uzaklaşmayı seçmiştir. Onları KÜRB yerinden uzaklaştırmıştır. Bunun için de uzaklaşmışlar!

Şiir söylediler : **«Ben sevdiğim aşıkıyım fakat kölelerin (beni) kötü görmelerinin bertaraf etmemin çaresi nedir?.»**

Yine bu manada demişlerdir : **«Bir hastadır ziyaret edilmez. Bir müriddir irade olunmaz.»**

Üstad Ebu - Ali'den dinledim : Ebu - Abbas ez - Zevzenî'den dinledim: Benim başlangıçta güzel bir halîm vardı. Muradımı elde etmek için benimle maksadımın arasında ne kadar mesafenin bulunduğunu bilir-

---

(161) El - İsra : 45.

dim. Bir gece rüyamda gördüm. Sanki bir dağın tepesine varmak istiyorum fakat kayıyorum. Bunun için oldukça üzüldüm. Uyandım tekrar uyudum. **«Gördüm ki birisi bana, Ey Abbas! Hak Teala senden aradığına varmanı istemedi. Fakat senin dilinin üzerinde hikmeti açtı dedi. Sabahlandığım zaman hikmet kelimelerinin bana ilham olunduğunu müşahede ettim.»**

Üstad Ebu - Ali'den dinledim : Şeyhler arasında biri vardık. Allah ile bir vaktı ve güzel hali vardı. Bir zaman kayıp olup fakirler arasında görünmedi. Sonra eski hali üzerinde ortaya çıktı. Bu durum kendisinden sorulduğunda, ah çekip perde gerildi dedi.

Üstad Ebu - Ali'nin meclisi arasında hazır olanların kalbini karıştıran bir şey vaki olduğunda bu, Hakkın gayretindendir. Onların üzerinde bu vaktin sefavetinden cari olanın cereyan etmesini istemedi, derdi. Bunun manasında şiir söylediler :

«Gelmemizi himmet edip kasdetti. Ne zamanki aynaya baktı. Güzel yüzü kendisini menetti.»

Bazısına, Allahı görmek isteğin midir? Hayır dedi. Soran, neden? Çünkü o cemal benim gibisinin nazarından yücedir de ondan dedi.

Bu manada şiir söylediler : **«Senden ötürü iki gözümden kıskanırım. Sana baktığımda onları kaparım bile! Fitnelenmemin sebebi olan durumlarında hatırıma geldiğini görür senin için senden bile kıskanırım!»**

Şiblî'den soruldu : **Ne zaman istirahat ediyorsun?** Cevap : Onu hatırlatıcı birini görmediğim zaman (böyle bir zaman tasavvur edilemez dünyada)..

Üstad Ebu - Ali'den dinledim : Resûlullaha bir at satan göçebe, atının geri verilmesini istediğinden Resûlullah ona atını geri verdi. Bunun üzerine göçebenin, **«Allah sana uzun ömür versin sen kimsin?»** sualine Cenab-ı Peygamberin, **«Küreyiş kabilesinden bir kişiyim»** cevabı akabinde orada bulunan ashabından bazıları göçebeye, **«Peygamberini tanımaman cefâ olarak sana yeterdir dediler.»** Derim ki Resûlullahın **«Küreyişden bir kişiyim»** demesi bir gayrettir. Aksi takdirde herkese kendisini tanıtması kendisine vaciptir. Sonra Allah-ü Teala, o sahabinin **«Peygamberini tanımamak cefâ olarak sana yeterdir»** sözüyle tarifi onun dili üzerine cari kıldı...

Bazı kimseler, GAYRET bidayet (başta olmak) ehlinin sıfatıdır. Müvehid ise gayreti müşahede etmek, ihtiyarla nitelenmez, memlekette cereyan edenlerde bir dahli yoktur. Bütün bunlar yoktur. Zira ne şekilde olursa olsun Allah hükmettiğinde, hüküm edeceği yerde eşyayı daha iyi bilir.

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O da Ebu - Os-

man el- Mağribî'den dinledi : Gayret vasfı müridlerin amelidir. Hakikat ehline gelince onlar bu mertebeyi aşmışlardır.

Onu dinledim derdi ki Ebu - Nasr İSFEHANÎ'den dinledim, o da Şiblî'den dinledi : **«Gayret iki çeşittir. a) Beşeriyetin nefisler üzerindeki gayreti b) Kalbler üzerindeki ilâhî gayrettir!»**

Yine Şiblî buyurdu : Nefesler üzerinde ilahî gayret demek, onları Allahın gayrisinde tüketmek demektir. Vacib olan, gayretin iki kısım olduğunu söylemektir. Onların birisi Hak Tealâ'nın kulu üzerinde olan gayretidir. Bunun manası; onu halk için kul yapmaması, onları onun köleliğinden mahrum etmesidir. İkincisi âbidin Hakk için gayretidir. Bunun manası; hallerinden ve nefeslerinden hiç birisini Hakkın gayrisine tahsis etmemesidir. **«Ben Allah üzerinde gayrete gelirim.»** diyemez. Ancak **Allah için gayrete gelirim,** der. Hal böyle iken Allah üzerinde gayret cehalettir. Çoğu kez dinin terkedilmesine sebeb olur!. Allah için olan gayret ise, Allahın hukukunu büyütmek ve amelleri katıksız onun için yapmayı gerektirir...

Bilmiş olunuz ki, Hak Tealâ'nın veli kulları ile olan (değişmez) adeti şudur : Onlar, gayır ile sakınlaştıkları, herhangi bir şeyi gözettikleri ve kalbleriyle bir şeyle haşr-u naşr oldukları zaman, onlar için durumu karma karışık yapar. Kalblerinin üzerinde gayrete gelir. Yani onları yeniden katıksız olarak zatına dönderir. Sükunet buldukları, gözettikleri veya haşr-u naşr oldukları nesnelerden onları boşaltır. Tıpkı cennette ebedi kalmaya kalbini bağlayan Hz. Ademi cennetten çıkarması gibi...

İbrahim (A.S.), İsmaili (A.S.) İfrat derecede sevdiğinde kalbinden çıkarsın diye onu kurban etmekle mükellef kılıp, **«Vaktaki bu suretle ikisi de (baba da oğul da Allahın emrine) teslim oldular. İbrahim çocuğu yanı üzerine yıktı.»** (162) Sırrını (iç âlemini) onun sevgisinden tasfiye etmesi için onu feda etmesini istedi!..

Ben Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den, o da Ebu - Zeyd el - Meruzî'den ,o da Şeyban oğlu İbrahim'den, o da Hasan oğlu Muhammed'den dinledi : Lübnan dağında gezerken ansızın derisi sıcak rüzgarlardan pişmiş bir gençle karşılaştık. Bana baktığı zaman derhal kaçıp uzaklaştı. Ardından gidip, **«Bana bir kelime dahi olursa vazu nasihat eder misin?»** dedim, bana sakın ha yakamı bırak. Zira o çok gayretkeştir. Kulunun kalbinde gayrisini görmeyi asla kabul etmez! dedi.

Ebu - Abdurrahmandan dinledim : Nasrabazî, Hak Teala çok gayretlidir. Kendisinden başka kendisine varan yol kılmaması onun gayretinin cümlesindendir, dedi.

---

(162) Es - Saffat : 103.

Denildi : Allah (C.C.), bir peygamberine vahyi göndererek buyurdu : **«Filân kulumun bana ihtiyacı olduğu gibi benim onun katında bir hacetim vardır. Eğer ihtiyacımı görürse onun ihtiyacını görürüm. O peygamber; Ey Allahım! Senin nasıl ihtiyacın olur?»** diye münacatta bulundu. Allah-ü Teala, durum şudur; **«Onun kalbinde benden başkası duruyor. Kalbini ondan boşaltsın da onun ihtiyacını gidereyim»** dedi.

Denildi : Ebu - Yezid el - Bistamî rüyada cennet hurîlerinden bir cemaat görüp onlara baktığından bir kaç gün (manev') hali selbolundu. Bilahere tekrar onları gördü fakat bu sefer iltifat etmedi. Siz kalbi meşgul edenlersiniz, dedi.

Denildi : Rabia el - Adevî'ye hastalandı. Senin hastalığın nedendir, diye sorana, kalbimle cennete baktım, rabbim beni edeblendirdi, cezalandırmak ilâhî hakkıdır. Ben de bir daha yaptığımı yapmam.

Serî'den hikaye edildi : Bir zaman dostlarımdan birini ararken bir dağdan geçiyordum. Kör, topal, ve hasta bir cemaatın o dağda beklediklerini gördüm. Neden beklediklerini sorunca, bana şu dağda bir zat vardır, senede bir defa çıkıyor bunlara dua ediyor. Bunlarda şifâ bulurlar. Böylece o zatın çıkışını bekleye durdum. Çıktı onlara dua etti. Şifa buldular. Arkasına düşüp eteklerine sarıldım, **«Ben de batınî (iç aleme aid) bir hastalık var onun devası nedir?»** dedim. Bana, **«Ey Serrî! Yakamı bırak. Zira Allah Teala çok gayretlidir. Sakın başkasının kalbinde durduğunu görmesin! Aksi takdirde gözünden düşersin!»** dedi.

Üstad buyurdu : Halkın Allahı gaflet ile zikir ettiğini müşahede edip bu durumu halka gösteremediği için zorluk çekmek gayretinde bulunan da onlardandır!.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim! Göçebe Resûlullahın mescidine girip işediği ve onu atmak için ashabın koştukları meselesine gelince; göçebe terki edeb etti. Fakat mahcubiyet ashabın üzerine çöktü. Peygamberin haşmetini düşürücü birisini gördüklerinden maşakete dûçar oldular! Kul da böyledir. Allahın kadrinin büyüklüğünü bildiğinde gâflet içinde Allah-u Tealayı anan birini dinlemesi ve hürmetsiz olarak Allaha taat etmesini görmesi kendisine zor gelir!..

Hikaye ediliyor ki, Şiblî'nin Ebu - Hasan adlı bir oğlu öldü. Annesi çocuk için çok ağlayıp saçını kesti. Bunun üzerine Şiblî hamama girip sakalını tıraş etti. Taziye için Şiblî'ye gelen herkes, Ey Ebu - Bekir bu ne haldir? Cevab : Aile efradıma uymak için böyle yaptım dedi.

Birisi tâziyeye geldiğinde sordu : Ey Eba - Bekir! Neden bunu böyle yaptın?

Cevap : Bilirdim ki, Allah'dan gâfil oldukları halde gelip bana tâziyede bulunacaklar! Allah sana ecir versin diyecekler. (Dolayısıyle Al-

lahı gaflet içinde anacaklar) Böylece sakalımı, Allahı gaflet ile anmalarına fedâ ettim.

En - Nurî, ezan okuyan birisini dinledikten sonra şunları söyledi : Ölümün dağlamasının darbesi senin olsun! Bir de havlayan bir köpeğin sesini dinledi, şunları söyledi : **«Senin hizmetindeyim senin hizmetine koşarım. Seni tesid ederim. Seni tebrik ederim!»**

Bunun üzerine en - Nurîye; senin bu yaptığın dini terk etmektir denildi. Zira en - Nurî, şehadet getiren mümine; ölüm dağının darbesi senin olsun! dedi. Köpeğin havlaması anında da telbiye getirdi.

Bu itirazdan ötürü bu husus en - Nurî'den soruldu, o da şu cevabı verdi : Müezzine gelince o gafletin üzerinde iken Allahı andı. (Ondan dolayı ona bedduâda bulundum) Köpeğe gelince, Cenab-ı Hak Kur'anına **«Hiç bir varlık yoktur ki, onu hamd ile tesbih etmesin!»** (163) buyuruyor (Yani köpek tabii olarak Allahı tesbih ettiği için ona öyle söylediğini ifade ediyor.)

Şiblî bir defasında ezan okudu. Şehadeteyne (eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeder - Resûlullah) gelince, Cenabı Hakka hitaben şunları söyledi : **«Eğer sen bana emretmeseydin seninle beraber başkasını zikretmezdim!..»**

Birisi, başkasının, **«Cellellah» (Allah, her türlü eksiklikten uzaktır)** dediğini işidince, bu sözünden de onu teclil etmeni (tenzih etmeni) istiyorum, dedi!

Bir fakir, Ebu Hasan el - Hazafânî'den **«lâilâhe illellah»** kalbin içinden, **«Muhammedün Resûlüllah»** küpeden geldiğini söylediğini dinledi.

Bu kelâmın zahirine bakan sanar ki, söyleyen şeriatı küçümsemiştir! Oysa bu zann doğru değildir. Zira Hakkın kadr-u kıymetine nisbeten hakikatta ağyarın kalbe gelmesi gayet küçük kalır! (Kadı Zekeriya der ki; bu tevil, her ne kadar mümkünse de yine de bu sözün çirkinliğini gideremez. Bu sözün kubhi edeb yolunun zevkini tadan herkesin malûmudur. Zira peygamberlerin tâzimi Allahın emri olduğu için Allahın tazimi gibi olur!..)

VELÂYET BAHSİ

Hak Teala, **«Biliniz ki, Allah'ın velileri** (şeriata bağlı bulunan kulları) **için hiç bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.»** (164)

Bize Yusuf oğlu Hamza es - Sahmî, ona Adî oğlu Abdullah el - Ha-

---

(163) El - İsra : 44.

(164) Yunus : 62.

fız, ona Hamid oğlu Harun oğlu Ebu - Bekir, ona Harun oğlu Muhammed el - Mukarrî, ona Hammad el - Hayat, ona Urvenin azadlısı ve Meymunun oğlu Abdulvahid, ona Aişe validemiz haber verdi: Allahın Resûlü (S.A.V.) şunları söyledi : Allah-u Teala buyuruyor ki, **«Benim bir veli kuluma eziyet veren, harbetmeme müstahak olur! Kul, boynuna farz kıldığımın edâsıyla bana yaklaştığını başka hiç bir şeyle elde edemez. Kulum durmadan nafile ibadetleri yapmak suretiyle bana yakınlaşır. Öyle ki onu sevmiş olurum. Mümin kulumun ruhunu kabzetmek hususundaki tereddüdüm (bu cümle, manası bizlerce hakkiyle bilinmiyen cümlelerdendir. Zira Allah için tereddüd bahis konusu olamaz. O ezel ve ebedi bilen ve her şeyi yaratan olduğundan ötürü onun için, bizce mâlum olan tereddüd bahis mevzuu olamaz. Bilinsin) yapmak istediğim hiç bir şey hakkında yoktur. Oysa o ruhun kabzedilmesi de lâzımdır.»**

VELİ (*)

Velinin iki manası vardır : a) Veli kelimesi «feîl» veznindedir, fakat meful manasına gelir. Bu takdirde veli Allah tarafından durumu sevku idare edilen kimse demektir. Nitekim Cenab-ı Mevlâ, **«O, salih (kul) larının durumunu yürütür.»** (165) buyurmuştur. Binaenaleyh, Mevlâmız, veli kulunu bir lahza dahi nefsine bırakmaz. Aksine Hak Tealâ bizzat onu gözetir ve korur. b) **Feîl** vezni Fâilin mubalâğası olarak gelmiştir. Bu takdir veli kul, Allahın ibadet ve taatını koruyup yürüten kimsedir. Onun ibadet yapması aralıksız cereyan eder. Arasına isyan girmeksizin yürür. Veli kulda bu iki mânanın da oluşması vacibtir. Taki veli kul, hakiki veli olsun. Bunun için hem kusur etmeksizin Allaha karşı kulluk vazifesini yürütmesi, hem de genişlikte ve darlıkta Allahın onu koruması gereklidir. Peygamberin mâsum kalması gibi, velinin şartı mahfuz kalmasıdır. Binaenaleyh her kimki şeriatın onun üzerinde itirazı vardır. O kimse mağrurdur, aldanmıştır!.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : Ebu - Yezid el - Bistamî, velilikle bilinen birisine gitti. Onun mescidine varınca oturup çıkışını bekledi. Kişi çıktığı zaman, camiide sümkürdü. Bunun üzerine Ebu -

---

(165) Araf : 196.

(*) Not: S. Uludağ bu bahisde Velilik ile Peygamberliği karıştırmıştır. Veli hiç bir zaman peygamberler gibi masum değildir. Daima hata edebilir. Dikkat edilsin. (Mütercim).

Yezid geri döndü. Ona selâm vermedi. Dedi ki; **«Bu şeriatın edeblerinden birini korumayan birisidir. Esrarı Hakka nasıl emin seçilebilir?»**

Velinin kendisinin veli olduğunu bilip bilmemesi hususunda ihtilaf ettiler : Bazı alimler; bu durumu bilmesi caiz değildir, dedikten sonra şunları ilâve etti : Veli nefsini küçüklük gözü ile gözetir. Eğer bazı kerametleri görünse de, nefsin hilesi olmasından korkar! Daima korku içindedir. Bulunduğu mertebeden düşmesinden korkar. Neticesinin şimdi haline muhalif olmasından endişe eder!.. Bunlara göre veliliğin şartı geleceğin vefakârlığıdır. Bu babda şeyhlerden bir çok şeyler hikaye edilmiştir. Bu taifenin meşayihinden çok kimseler bu fikri savundular. Eğer neler dediklerini aktarmaya kalkışırsak, kısa kesmek hududunu aşmış oluruz. Yetiştiğimiz meşayihimizden Ebu - Bekir bin Fûrek de bu görüşte idi.

Bazısı da velinin veliliğini bilmesi caizdir. Gelecekteki vefakârlık, halihazırdaki veliliğin oluşmasına şart değildir, dedi.

Sonra eğer gelecekteki vefakârlık veliliğin oluşmasının şartı ise, mümkündür ki, veli kul, özel bir keramete vardırılmış olsun. O da Hak Tealâ'nın ona neticesinin iyi olmasını bildirmesidir. Zira sonuç korkusu ile karışık olsa dahi evliyanın kerametinin olmasına inanmak vacipdir.

Velinin hali hazırda bulunan heybet, tazim ve iclalı daha tam ve daha sarsılmazdır. Zira kalbleri sükûnete vardırmak için az tazim ve heybet çok korkudan daha etkilidir.

Bir de Allahın Resûlu, **«Ashabımdan on kişi cennettedir»** dedi. Şübhesiz ki bu on zat, Resûlullahı tasdik edip neticelerinin emin olduğunu bilirlerdi. Fakat bu bilgileri hallerine hiç de zarar getirmedi.

Bir de nübüvvetin bilinmesinin sıhhatli olmasının şartındandır ki, mu'cize haddına vakıf olsun. Bu bilginin kapsamına kerametlerin hakikatını bilmekte dahildir. Kerametleri üzerinde açıkça görüp de başkasından ayırt etmemesi mümkün değildir. Bundan bir şey gördüğünde bilir ki elân hak üzerindedir.

Gelecekte de hak üzerinde olacağını bilmesi mümkündür. Bu bilgi ona bir keramet olur. Velilerin kerametine inanmak sıhhatlidir.

Kavmin hikayelerinden bir çoğu bu durumun doğruluğuna delalet eder. (Nitekim büyük bir kısmını velilerin kerametleri bölümünde zikredeceğiz.)

Rastladığımız şeyhlerimizden Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak, bu duruma kaildir.

Denildi : İbrahim bin Edhem bir kişiden, **«Allahın veli kulu olmak ister misin?»** diye sordu. O da **evet dedi.** İbrahim : **«O halde dünyâ ve ahiretin hiç bir şeyinde gözün olmasın, nefsini Allah için herşeyden bo-**

şalt. Yüzünle (varınla) ona yönel. Ta ki o da sana yönelip yardım etsin» dedi.

Muaz oğlu Yahya, veli kulların vasfında der ki: **«Onlar zahmet çekmekten sonra Allahın ünsiyetine bürünmüş, mucahededen sonra velayet makamına varmak ile rahat ve nimete kavuşmuşlardır.»**

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim. O da Abdullah oğlu Mansur'dan, o da Amî el - Bıstamî'den, o da babasından, o da Ebu - Yezid'den dinledi :

«Allahın veli kulları onun (manevi) gelinleridirler. Gelinleri ancak mahremleri görebilir. Onlar, Allahın katında ünsiyet perdesiyle perdelidirler. Ne dünyada ne de ahirette hiç kimse onları göremez.»

Salih bir kişi olan Ebu - Bekir es - Seydalanî'den dinledim : Ebu - Bekir et - Temistanî'nin «El - Hire» mezarlığında bulunan kabrine çoğu kez ismini levhaya yazıp asıyordum. Levha kaldırılıp çalınırdı. Bundan başka hiç bir mezarda bu durum olmazdı. Bu durum beni şaşırtırdı. Bir gün Ebu - Ali ed - Dekkak'tan bu hususu sordum. Dediler ki, o şeyh dünyâda gizlenmeyi seçti. Sen ise yazdığın levha ile onu teşhir etmek istiyorsun. Hak Tealâ ise, onun kendisine dünyada seçtiği gizliliği onun için seçmiştir.»

Ebu - Osman el - Mağrıbî der ki; veli kul, meşhur olabilir. Fakat meftûn olamaz!..

Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den dinledim : En - Nasrabazî'den dinledim ki, veliler için sormak yoktur. Ancak solmak ve çekilmek vardır, derdi.

Ondan dinledim. Dediki: **«Velilerin sonuçları peygamberlerin başlangıçlarıdır.»** derdi.

Abdullah oğlu Sehl derdi: **«Veli o kimsedir ki, fiilleri muvafakat üzerinde tevalı edip gelir.»**

Muaz oğlu Yahya buyurdu: Veli kul, riyakarlık yapmaz. Munafıklığa yanaşmaz. Ahlâkı bu olanın dostu pek azdır.

Ebu - Ali el - Cuzcanî dedi: «Veli, halinde yok olan, Hak Teâlâ'nın muşahedesinde var olan bir kimsedir. Bu kulun siyasetini Allah bizzat yürütür. Bu yürütmenin nurları onun üzerinde peşipeşine akıp geliyor Nefsinden gelenden haberi olmadığı gibi Allahın gayrısıyle de karar kılması yoktur.»

Ebu - Yezid derki: Değişikliğine rağmen veli kulların payları Allahın dört isminden gelir! Her gurup o dört isimden birisiyle oluşur! O isimler **«El - Evvel» «El - Ahir», «Ez - Zahir», «El - Batın»** isimleridir. Kul bunlara yapıştıktan sonra bunlarda fani olduğu zaman tam kamil olur. Binaenaleyh **«Ez - Zahir»** isminden nasibini alan, Allah kudretinin acaipliklerini gözetir. Kimki **«El - Batın»** isminden nasibini alırsa, o giz-

lilerde cereyan eden nurlarını düşünür. **«El - Evvel»** ismi celilden payını alan geçmiş ile meşgul olur. **«El - Ahir»** den hazzını alan da geleceğe bağlı bulunur. Herkes kendi gücü nisbetinde keşfe mazhar olur. Ancak her işi Allah tarafından yürütülen müstesnadır!. Ebu - Yezidin bu söylediği işaret ederki, Allahın havvas kulları bu dört kısmı da geçmişlerdir. O kısımların anmasında tâkipçi, onların düşüncesinde yarışan, ve onların esaretinde anı olarak gelici değillerdir. Hakikatların sahipleri de böylece mahlukların niteliklerinden silinirler. Nitekim Cenab-ı Hak buyurmuştur: **«Onları uyanık sanıyorsun. Halbuki onlar uyuyorlar.» (166)**

Muaz oğlu Yahya buyurdu: Veli, Allahın yeryüzündeki Reyhanıdır. Sıddıklar onu koklarlar. Onun kokusu kalblerine varır. Bu kokudan ötürü Mevlâlarına müştak olurlar. Ahlâkların değişikliğine göre ibadetleri artar durur.

El - Vasıtî'den; **«Veli kul veliliğinden nasıl gıdalanır?»** diye sorulduğunda buyurdular; başlangıçta ibadetiyle, kâhillik devresinde lâtafetiyle olan örtmesiyle terbiye ettikten sonra onun için sabket eden nât ve sıfatlarına çeker, sonra vakıtlarında onunla kaim olmanın zevkini tadar!..

Denildi : **«Velinin üç alameti vardır : a) Allah ile meşgul olması, b) Allaha kaçıp iltica etmesi, c) Allaha olan himmetidir.»**

El - Harraz buyurdu : Allah-u Teala kullarından birisini veli yapmak istediğinde onun için zikrinin kapısını açar. Zikirden lezzet aldığında KÜRB (manevî yakınlık) kapısını açar. Sonra ünsiyet makamına yüceltir. Sonra tevhid kürsüsü üzerinde oturtur. Sonra perdeleri önünden kaldırıp el - Ferdaniyet evine sokar. Celâl ve azemeti kendisine keşfeder. Celâl ve azemeti gördüğünde HÜVE'siz kalır. O zaman kul fâni ve kötürüm kalır. Hakkın himayesine girer, nefsinin davalarından sıyrılır!.

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Abdullah oğlu Mansur'dan, o, Ebu - Ali el - Ruzbarî'den, o da Ebu - Turap en - Nahşübî'den dinledi :

«Kalb, Allahtan yüz çevirmeye alıştığı zaman, Allahın velilerine hücûm etmek ona arkadaş olur.»

Dediler : **«Velilerin sıfatı korkusuzluktur. Zira korku, ya müstakbelde meydana gelen bir kötülüğü beklemektir veya gelecekte elden kaçacak bir sevimliyi beklemektir. Veli kul ise, bulunduğu zamanın oğludur.** (Yani onu hesablar) **Onun gelecek zamanı yoktur ki her hangi bir şeyden korksun..** Velinin korkusu olmadığı gibi umduğu da yoktur. Zira ümid, kalkacak bir nahoşun veya olacak bir sevimlinin bekleyişidir. Bu bekleyiş de ancak ikinci vakıtta olur. Böylece velinin üzüntüsü de yoktur.

---

(166) El - Kehf : 18.

Zira üzüntü kalbin katılığından ileri gelir. RIZA'nın ziyasında veya MUVAFAKAT'ın serinliğinde olan bir kimsenin üzüntüsü olur mu? Nitekim Allah Tealâ : **«Dikkat edilsin Allahın veli kulları için ne korku var ne de üzüntü.»** (167) buyurmuştur.

DUÂ BAHSİ

«Allah-u Teala : **«Rabbinize yalvararak ve gizlice dua ediniz.»** (168) **«Rabbiniz buyurdu : Bana dua edin (beni çağırın) size karşılığını vereyim.»** (169)

Abdan oğlu Ahmed oğlu Ali'den, Ebul - Hüseyin es - Saffar el - Basrî'den, Ahmed oğlu Muhammed el - Udî'den, Kâmil'den, İbnu - Lüheya'dan, Yezid oğlu Halid'den, Ebi - Hilâl oğlu Said'den, Malik oğlu Enes'den bize haber geldi. Allahın Resûlü **«Dua ibadetin özüdür,»** dedi. Dua ihtiyacın anahtarıdır. İhtiyaç sahiplerinin serinleticisi, mecbur kalanların sığınağı, ümidlerin o nefes aldırıcı aletidir. Duayı terkeden bir milleti Allah-u Tealâ zemm ederek (yererek) buyurdu : **«Ellerini sıkı tutarlar.»** (170) Denildi ki; ellerini sıkı tutmaktan maksat, ellerini uzatıp dua etmezler ve bizden istemezler.

Abdullah oğlu Sehl dedi ki : Allah halkı yarattı. **«Benimle munacat ediniz. Eğer bunu yapmazsanız. Bana bakınız. Bunu yapmadığın takdirde beni dinleyiniz. Bunu yapmadığınız takdirde kapımda durunuz. Bunu da yapmadığınız takdirde bazı ihtiyaçlarını bana arzediniz.»** dedi.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak, Abdullah oğlu Sehl'den rivayet etti : **«Kabula en yakın dua hal duasıdır. Hal duası ise, sahibi muztar bulunan duadır ki hemen olmasına sahibi mecbur olan şeyi istemektir.**

Yusuf oğlu Hamza es - Sehmî bize, ona Ebu - Abdullah el - Mekanısî haber verdi : Cüneydi Bağdadî'nin yanında bulunduğum bir sırada bir kadın gelip söyledi : Allahdan oğlumu iade etmesi için dilekte bulun dua et, oğlum kayıp olmuştur. Cüneyd, git biraz sabret dedi. Kadın gitti. Tekrar gelip aynı şeyi söyledi. Cüneyd, git sabır et dedi. Gitti tekrar geldi. Bu durum bir kaç defa tekerrür etti. Her defasında Cüneyd (K.S.), git, sabret diyordu. Sonunda kadın; sabrım tükendi. Onun hasretine dayanamam deyince, Cüneyd; eğer durum senin dediğin gibi ise git. Oğlun dönmüştür. Kadın eve varınca, oğlunun döndüğünü gördü. Sonra

---

(167) Yunus : 62.
(168) El - Araf : 55.
(169) Mümin : 60.
(170) Et - Tevbe : 67.

Cüneyd'in huzuruna gelip teşekkür etti. Bunun üzerine Cüneyd'den soruldu : Nasıl bildin? Cevab olarak dedi ki Allah-u Tealâ : **«Yoksa sıkıntıya düşen kimse, dua ettiği zaman onun duasını kabul edip fenalığı gideren, sizi yer yüzünün sakinleri kılan mı (Hayırlı)? Allah ile beraber bir ilâh mı var? Siz pek az düşünürsünüz.»** (171)

Halk, dua etmek mi, veya sükût edip kadere razı olmak mı daha üstündür, hususunda ihtilaf ettiler.

Kimisi dua haddi zatında ibadettir. Çünkü Allahın peygamberi : **«Dua ibadetin özüdür,»** dedi. Öyle ise, ibadet olanı yapmak, yapmamaktan daha uygundur, dedi. Sonra dua Allahın hakkıdır. Eğer kulun dileğini kabul buyurmazsa kulda nefsinin hazzına varmazsa yine de Rabbinin hakkını yerine getirmiş sayılır. Zira dua, Allaha muhtaç olmanın belirmesidir.

Ebu - Hazim el - Araç, **«Duadan mahrum olmaklığım, kabul olunmasından mahrum olmamdan daha ağır gelir bana,»** dedi.

Bir taife de; **«Hükmün cereyanı altında sükut edip durmak, dua etmekten daha tamdır. Hakkın seçişinden sabket edene razı olmak daha uygundur,»** dedi.

Bunun için el - Vasıtî buyurdu : Ezelde senin için cari olanı ihtiyar etmek (seçmek), vaktın muareze ve girişiminden daha hayırlıdır.

Resulullah, Rabbinden haber vererek buyurdu : **«Kim ki, zikrim onu benden istemekten meşgul edip alıkoyarsa istiyenlere verenin en iyisini ona veririm.»**

Bir kavim de, kulun diliyle dua, kalbiyle rıza sahibi olması gerektir. Ta ki böylece iki durumunda yapmış olsun, dedi. En uygunu; zamanlar değişiktir. Bazen dua, susmaktan daha üstün ve edebdir. Bazan da sükût duadan daha üstün ve edebdir. Bu durum ancak vakıtta bilinir. Zira vaktın ilmi ancak vakıtta oluşur. Binaenaleyh kalbinde duaya işaret olanlar için dua daha uygun, sükûte işaret olanlar için de sükût daha uygundur. Şöylede demek sıhhatlı olabilir: Dua ederken Rabbinin şuhudundan unutkan olmamak kula uygun düşen bir haldır. Bundan sonra halini gözetmesi gerekli olur. Kendisinde, dua için fazla BEST halini vaktinde bulursa dua kendisi için daha uygundur. Eğer dua ederken kalbinde kaçmak gibi bir hal, KABZ'e benzer bir durum meydana gelirse, bu vakıtta duayı bırakmak kendisi için daha uygun olur. Eğer kalbinde ne fazla bir BAST ne de KABZ bulamazsa dua etmek ile etmemek eşit olur. Eğer bu halde ilim kendisinde galip gelirse, dua daha uygun olur. Çünkü ibadettir. Eğer bu vakıtta marifet, hal ve sükût gâlip gelirse, sükût etmesi daha uygundur.

---

(171) En - Neml : 62.

Müslümanların içinde payı olan veya Hak Tealâ'nın hakkı bulunan bir durumda dua etmek daha uygundur. Nefsinin payı içinde bulunan da sükût etmek daha tam olur demekte sıhhatlı olur.

Rivayet edilen haberde varid olmuştur : **«Kul, Allah kendisini sevdiği halde Allaha dua edip yalvardığında Cenab-ı Allah Cebrail'e, kulumun ihtiyacını geciktir. Zira onun sesini işitmek isterim,** der. Kul vardır ki Allah kendisini sevmez Allaha dua eder, Allah Cebrail'e; **«Kulumun ihtiyacını yerine getir, çünkü onun sesini işitmek bana hoş gelmez der.»**

Said oğlu Yahya el - Kettan'dan hikaye edildi : Rabbimi uyku âleminde gördüm ve sordum : **«Ey Mâbûdum! Ne kadar seni çağırıp dua ediyorum, fakat kabul buyurup cevap vermiyorsun?»**

Rab Tealâ : **«Ey Yahya kulum! Çünkü senin sesini işitmeyi severim.»**

Allahın Resûlü (S.A.V.) : **«Nefsimi elinde tutan Allaha yemin ederim ki, Allah kulundan buğzettiği halde kul onu çağırıp dua ediyor. Allah duasını kabul etmez. Tekrar dua ediyor, tekrar kabul etmez. Tekrar dua eder, tekrar reddolunur. Tekrar dua edince, Allah meleklere kulum, benden başkasını çağırıp dua etmekten kaçındı. Binaenaleyh ben de onun duasını kabul buyurdum!»** der.

Bağdad'da bize Bışran oğlu Abdullah oğlu Muhammed oğlu Ali Ebul Hüseyin, ona İbnu - Semmak diye bilinen Ahmed oğlu Osman Ebu - Amr, ona Abdu - Rebbihi oğlu Muhammed el - Hadremî, ona Abdulmelik oğlu Bişr, ona el - Haccac oğlu Musa, ona Dinar oğlu Malik, ona Hasan, ona Enes bin Malik (R.A.) haber verdi: Resûlüllahın zamanında bir zat vardı. Medineden Şama, Şamdan Medineye ticaret seferlerini yapardı. Fakat Allaha tevekkül ederek yalnız gider. Kafilelerle gidip gelmezdi. Bir ara Şam'dan Medine'ye gelirken atın sırtında bir hırsız ona görünüp bağırdı : **«Dur - Dur.»** Tüccar durdu. Mal senin olsun yolumdan çekil dedi. Hırsız, **«Mal zaten malımdır. Senin canını istiyorum,»** cevabını verdi. Tüccar, canımı ne yapacaksın? İşte sana mal, yolumu bırak (gideyim) dedi. Hırsız önceki cevabı tekrar etti. Tüccar; o halde abdest alıp namaz kılıp Rabbimi çağırıp dua edecek kadar bana zaman tanı, dedi. Hırsız, dilediğini yap, dedi. Tüccar kalkıp abdestini aldı, dört rekat namazı kıldıktan sonra iki elini göklere kaldırdı. Şunları söyledi duasında : **«Ya Vedûd!** (Vedûd Allahın isimlerinden biridir) **Ya Vedûd! Ey arşı mecidin sahibi! Ey Mübdi! Ey Mu'id! Ey dilediğini kolaylıkla yapan! Arşının temellerini dolduran yüzünün nuru hürmetine, mahlukatının yaradılışına yeten kudretinin hürmetine, her şeyi kapsayan rahmet (ve merhameti) nin hürmetine —ki senden başka da mâbud yoktur— Ey Mugis (kurtarıcı) beni kurtar!»** Bu duayı üç defa tekrarladı. Duasını bitirince, kır bir ata binmiş, elbisesi yemyeşil, elinde pırıl pırıl parlayan nurdan bir süngü olan biri vardı. **Hırsız,** onu görünce tüccarı terkedip

ona hücum etti. Yaklaşınca süvari hırsıza hücum edip bir darbede onu yere yıktıktan sonra tüccara gelip kalk onu öldür, dedi. Tüccar, **«Kimsin? Ben şimdiye kadar ne kimseyi öldürdüm. Ne de nefsim onu öldürmeye razı olur,»** dedi. Bu söz üzerine süvari hırsızın yanına dönüp onu öldürdükten sonra tüccara gelip şunları söyledi: **«Bil ki; ben üçüncü gökden bir meleğim ilk dua ettiğinde gök kapılarının gıcırdamalarını işittik. Bir olay cereyan etti dedik. İkinci defa dua ettiğinden sonra cehennem alevleri gibi alevleri olduğu halde kapılar açıldı. Üçüncü duadan sonra gök tarafından Cebrail yanımıza iniverdi. Bu üzüntülüyü kim kurtarır, dedi. Allah'dan onu öldürmeye beni memur kılmasını istedim. Ey Allahın Kulu! Bil ki, kimki senin bu duan ile her hangi bir sıkıntıda ve şiddetli durumda dua ederse, Allah onun sıkıntısını giderir, ona yardım eder.»** dedi. Tüccar, sağ - selâmet Medine'ye geldi. Resûlullahın huzuruna çıkıp hadiseyi ve duayı söyledi. Cenab-ı peygamber (S.A.V.) : «Allah-u (azze ve celle) sana esmai hüsnâ ile dua etmeni telkin buyurmuştur. O esmai husna ki, onun ile dua edenin duası kabul olunur. Onlara sığınıp istiyenin isteği verilir!» buyurdu.

DUANIN ADABI

Duanın adabındandır ki kalbi hazır olacak, o anda unutkan olmayacaktır. Zira Resulullahtan rivayet edildi : **«Bir kul ki duası gâfil kalbden geliyor, onun duasını Allah kabul etmez.»** Duanın kabul olunması şartındandır ki, yiyeceği helâldan olacaktır. Çünkü Resulullah Hz. Sade **«Helâlından kazan ki, duan kabul olsun!»** buyurdu. Zira dua ihtiyacın anahtarıdır. O anahtarın dişleri helâl lokmalardır denilmiştir. Muaz oğlu Yahya; **«Mâbûdum! Nasıl seni çağırıp duada bulunayım. Oysa ben isyan eden biriyim! Seni nasıl çağırmayım halbuki, sen kerimsin!»** diye dua ederdi.

Deniliyor ki Hz. Musa, dua edip yalvaran birisinin yanından geçti ve şunları söyledi : **«İlâhî! Eğer bu adamın ihtiyacı elimde olsaydı, muhakkak dileğini verirdim!»** Allah (C.C.), kulu Musa'ya vahyi göndererek buyurdu. **«Ben senden daha fazla onun hakkında rahmediciyim. Fakat şu kadar vardır ki onun koyunları vardır. Kalbi koyunlarıyle beraber olduğu halde Rabbini çağırıyor. Ben ise, kalbi başkasının yanında olan bir kulumun duasını kabul etmem!»** Musa (A.S.), bu durumu o zata söyledi. O da kalbini tamamen Allaha bağladı. Allah onun duasını kabul buyurdu.

Caferi Sadık'tan soruldu : **«Neden dua eder duamız kabul olmaz?»** Cevap : **«Çünkü bilmediğini çağırıyorsunuz, ondan.»**

Üstad Ebu - Ali Ed - Dekkak'tan dinledim : Leys oğlu Yakup'ta bir hastalık belirdi ki, bütün doktorlar onun tedavi ve teşhisinden aciz kaldılar!.. Hükümdara, **«Vilayetinde Salih bir zat vardır. Eğer sana dua ederse şifa bulacağın Allah'tan umulur. Onun adı Abdullah oğlu Sehl'dir,»** dediler. Bunun için Yakup, Sehli getirtti. Allah'dan bana şifa iste dedi. Sehl, **«Hapishanende bunca mazlum kimseler var iken hakkında duam nasıl kabul olunur?»** dedi. Bunun üzerine hapishanede bulunan herkesi bıraktı. Sehl el kaldırıp, **«Ey Allahım! Ona mâsiyetin (veya müsibetin) zilletini gösterdiğin gibi ona taatın da izzetini göster ve şifa ihsan buyur»** diye dua etti.

Yakup sıhhata kavuştu. Sehle mal arzetti. Sehl kabul etmedi. Sehle, keşke kabul edip fakirlere verseydin denildiğinde sahradaki taşlara nazar etti. Gördüğü o taşlar cevherler olmuştu. Arkadaşlarına, **«Bunun gibi nimete mazhar olan biri Leys oğlu Yakub'un malına muhtaç olur mu?»** dedi.

Denildi : Salih el - Mürrî, **«Kim ki daima bir kapıyı çalarsa umulur ki ona açılsın»** sözünü çok söylerdi. Rabiâ kendisinden; **«Ne zamana kadar bunu diyeceksin? Bu kapı ne zaman kapandı ki açılması istenilsin?»** dedi. Bunun üzerine şunları söyledi. **«Salih bir Şeyh (kendisini kastediyor) bilmedi. Bir hanım bildi.»**

Ben Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemî'den, o da Ebu - Bekir er - Razî'den, o da Ebu - Bekir el - Harbî'den, o da Serrî'den dinledi : Mâruf-ı Kerhî'nin meclisine vardım. Cemaattan biri kalkıp, **«Ey Ebu - Mahfuz! Allaha dua etki içinde bin dinar para olduğu halde çalınan kesemi bana iade ettirsin,»** diye yalvardı...

Maruf, sustu. Adam tekrar etti. Yine Maruf ses çıkarmadı. Adam yine dilekte bulununca Maruf sordu : **«Ne diyeyim? Ya Rabbi peygamberlerinden ve temiz kullarından esirgediğini buna ver mi diyelim?»** Adam : «Benim için Allaha yalvar duada bulun.»

Maruf : **«Ya Allah! Onun hayırlarını takdir buyur.»** diye dua etti.

Leys'den hikâye edildi : Önce Akbe bin Nafii ama olarak gördüm, sonra gözlerinin sağlamlaştığını müşahede ettim. Ve sordum : **«Neyle Allah-u Teala gözlerini geri verdi?»** Akebe : Rüyamda biri bana gelip şu duayı söyle Allah gözlerini geri verecektir, dedi : **«Ya Karib (ây yakın), Ya Mücip (Ey dua kabul buyuran) Ya semiad - Dua (Ey duayı işiden) Ya latifen limâ yeşa (Ey dilediğini lütfeden!) gözümü bana geri vermekle lütuf buyur!»** Bu duayı bir kaç defa tekrarladım. Allah-u Tealâ (azze ve celle) gözlerimi ihsan buyurdu.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Merveden Nişabura dönüşümün ilk ânlarında gözlerim ağrıyordu. Bir kaç gün uyku uyuyamadım. Bir sabah uyuklarken bana şunları söyleyen birisini işittim : **«Al-**

lah, kuluna kafi değil midir.» (172) uyandım, baktım ki göz ağrısı kalmamıştır. Derhal ayrılıp gitti. Bir daha da göz ağrısını görmedim.

Hüzeyme oğlu Muhammed'den hikaye edildi :

Ahmed bin Hanbel öldüğü zaman İskenderiye'de bulunuyordum. Çok üzüldüm. Rüyamda imam Ahmed bin Hanbeli gördüm. Kırıta kırıta yürüyordu. **«Ey Eba - Abdullah! Bu ne yürüyüştür?»** diye sordum. Buyurdu : **«Hizmetçilerin darüsselamdaki yürüyüşleridir bu yürüyüş...»** Ben : **«Allah Teala sana ne gibi bir muamele yaptı?»** diye sordum. İmam : **«Beni affetti. Başıma taç giydirdi. Ayaklarıma altından papuçlar giydirdi ve buyurdu : Ey Ahmed! Bu ikramım senin Kur'an Allahın kelâmıdır demenin karşılığıdır, dedikten sonra şunları buyurdu : Ey Ahmed! Sufyanı Sevrî'den sana intikal eden ve dünyada dua olarak okuduğun o dualarla beni çağırıp dua et. Bunun üzerine dedim : Ey her şeyin Rabbi! Her şeye yeten kudretin hakkı için benim için her şeyi affet. Benden hiç bir şeyin hesabını sorma.»** Bana, **«Ey Ahmed! İşte cennet gir. Böylece cennete vardım.»**

Denildi : Bir genç, Kâbeyi muazzamanın perdelerine asılıp şunları dua etti : **«Ey Mâbudum! Senin ortağın yoktur ki ona gidilsin. Vezirin yoktur ki ona rüşvet verilsin. Eğer sana itaat etsem bu senin fazlınla olur. Eğer sana isyan edersem cehaletimdendir. Sana karşı yenik düşerim. Binaenâleyh, üzerimde sabit olan hüccetinin, katında kesilen hüccetimin kesintisi hürmetine affetmeni senden isterim.»** Gayibden bir ses işitti; **«Genç ateşten azad edilmiştir!»**

Denildi : Duanın faidesi, Rab Tealâ'nın huzurunda fakirliği ve muhtaç olmaklığı belirtmektir. Yoksa Rab Tealâ (C.C.) dilediğini yapar.

Denildi : Avam-ı nasın duası sözlerledir. Zahidlerin duası fiillerledir. Ariflerin duası hallerledir.

Denildi : Duanın hayırlısı, üzüntülerin dalgalandırdığı duadır.

Bazıları buyurdular : Allahdan bir ihtiyacını sorduğunda sana kolay görünürse, hemen arkasından Allahdan cenneti iste. Umulur ki o gün duanın kabul günüdür.

Denildi : Mübtedilerin dilleri dua eder. Ariflerin dilleri ise duadan lâlu-ahrestir.

El - Vasıtî'den dua etmesi istendiğinde şunları söyledi : Dua ettiğim takdirde bana şunların söylenmesinden korkarım; **«Katımızda senin olmayan bir şeyi bizden istersen bizi itham etmiş olursun, katımızda senin olmayan bir şeyi istersen bize olan senada suiedeb etmiş olursun. Eğer razı olursan zamanlarda senin için takdir buyurduğumuzu yerine getireceğiz...»**

---

(172) Ez - Zümer : 37.

Menazıl oğlu Abdullah'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi : «Elli seneden beri dua etmedim ve hiç kimsenin bana dua etmesini istemem.»

Denildi : «Dua günâhkârların merdivenidir.»

Denildi : «Dua haberleşmedir. Haberleşme olduğu müddet durum güzeldir.»

Denildi : Duaları dilleridir günahkârların. (Bazı nushalarda «Duaları» deyimi yerinde «gözyaşları» yazılıdır. Böyle olması daha uygundur.)

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : **«Günahkâr ağladığı zaman Allah ile haberleşir.»** Bu mânada şiiri söylediler : **«Kişinin gözyaşları gizlediklerini terceme ediyor. Nefesleri kalbinin gizlediğini açıklar!»**

Bazıları buyurdu : Dua, günâhların terkedilmesidir.

Başkası : Dua, habibe olan iştiyak dilidir.

Denildi : Duaya izin, vergiden daha hayırlıdır.

El - Kıttanî : Cenab-ı Allah, ancak af kapısını açmak için mü'min kulun dilini mâzeret ile açmış bulunuyor! dedi.

Denildi : Dua huzuru gerektirir, vergi gitmeyi, kapıda durmak ise, sevabı alıp savuşmaktan daha tamdır.

Denildi : Dua, haya (utangaçlık) diliyle Hak Tealâ'ya yönelmektir.

Denildi : Duanın (kabul) şartı, RIZA vasfıyla kaza ile beraber durmaktır.

Denildi : Duanın (kabul) şartı, RIZA vasfı ile kazayı karşılaştırmadan duanın kabulunu nasıl beklersin.

Bazılarına; bana dua et denildi. Şu cevabı verdi : **«Allahtan uzaklaşmak bakımından onunla arana bir vasıta koyman yeter de artar!..»**

Yusuf oğlu Hamza es - Sehmî'den, o da Abdulmelik oğlu Ahmed oğlu Nasr Ebul - Fetih'ten, o da Ahmed oğlu Abdurrahman'dan, o da babasından dinledi : Bir hanım Muhalled oğlu Takıyyın yanına gelip oğlumu Rumlar esir ettiler. Bir evcikten başka da gücüm bir şeye yetmez ki verip onu kurtarayım. Evimde satılamıyor? Fidye verip oğlumu kurtaran birisini işaret buyurursan ne güzel olur. Zira gece - gündüz uyku ve istirahatım kalmadı, dedi.

Takiyy, hatuna : **«Olur siz gidiniz inşallah onun durumuna bakarız,»** dedi.

Ravi der ki; Şeyh başını eğip dudaklarını kıpırdattı. Bir zaman sonra kadın oğlu ile beraber huzura gelip dua etti. Oğlum sağ-selim döndü, onun macerası vardır, size arzetmek istiyor, dedi. Oğlan : Bir cemaat esirle beraber Rum hükümdarlarından birisinin elinde bulunuyordum. Adamlarından biri bizi çöle götürüp çalıştırır, akşamları kayidlere bağlı olduğumuz halde geri getirirdi. Bir gün akşamdan sonra aynı minval üzere gelirken ayağımdaki kayd çözülüverildi, yere düştü. (O gün ve o saatı söyledi. Hesapladılar kadının şeyhe geldiği gün ve saata tesadüf

etti) muhafız gelip bağırdı. Kaydı kırdın diye azarladı beni. Hayır kendiliğinden ayağımdan çözüldü dedim. Adam şaştı. Arkadaşlarını çağırdı. Demirciyi çağırdılar, ayağıma yeni bir kelebçe taktılar, biraz yürüdüm, ayağımdan düşüverdi. Böylece durumum onları şaşırttı. Papazlarını çağırdılar. Benden sordular, validen hayatta mıdır? Evet, dedim. Dediler ki onun duası kabul olunmuştur. Allah seni azad etmiştir. Seni esarette tutmamız mümkün değildir. Bana azık ve müslümanların hududuna kadar getiren delil verdiler, işte geldim, dedi.

FAKRIN BAHSİ

Allah buyurdu : **«Sadakalarınızı o fakirlere veriniz ki onlar, Allah yolunda çalışmaya koyulmuşlardır. Öteye-beriye koşup da kazanamazlar. Dilenmekten çekindikleri için tanımıyanlar onları zengin zannederler. Onları simalarından tanırsın.»** (173)

Bağdad'da Musa oğlu Hüseyin oğlu Şucâ oğlu Hüseyin Ebu Abdullah el - Bezzaz bize, ona da el - Enbarlı Haysemin oğlu Muhammed oğlu Câfer oğlu Muhammed Ebu - Bekir, ona da Muhammed es - Saiğ oğlu Câfer, ona da Kübeyse, ona Sufyan, ona Alkama oğlu Amr oğlu Muhammed, ona Ebu - Seleme, ona Ebu - Hüreyre, ona Allahın Resûlü haber verdi : **«Fakirler (Allah katındaki nimetleri elde etmek için dünyâdan tecerrüd edenler) zenginlerden, kıyametin yarım günü olan beş yüz senelik bir zaman önce cennete gireceklerdir!»**

Bağdad'da bize Abdûs el - Hirî'nin oğlu Ahmed oğlu Muhammed Ebu - Bekir, ona Bağdad'da el - Bezaz Abbas oğlu Hamza Ebu - Ahmed, ona Harb oğlu Gâlip oğlu Muhammed, ona Müslime oğlu Abdullah, ona Ebul - Fırat oğlu Muhammed, ona İbrahim el - Hecerî, ona Ebul Ahvas, ona Abdullah, ona da Allahın Resûlu (S.A.V.) haber verdi : **«Miskin (Allah tarafından makbul görülen ve öğülen fakir) bir-iki lokma veya bir-iki hurma ile kapılardan çevirtilen gezegen değildir.»** Ravî der ki : Soruldu : **Ey Allahın Resûlu! O halde miskin kimdir?** Buyurdu : **«O kimsedir ki, kendisini zengin edecek bir şeyi Halktan istemekten de utanır. İstemediği için halkça da durumu sezilmiyor ki kendisine sadaka verilsin!..»**

Üstad, **«Halktan istemekten de utanır»** ın manası Allahtan utanır ki, Allah var iken başkasından istesin demektir. Manası, bizzat halktan haya etmek değildir.

FAKİR, velilerin şiarı (alâmeti farıkası), sofîlerin süsü, Hak Tealâ'nın ETKİYA ve ENBİYA'dan özel kulları için seçişidir.

---

(173) El - Bakara : 273.

Fakirler, Allahın kullarından seçkinleri, halk arasında sırlarının konulduğu yerlerdir. Onların yüzü suyu hürmetine Hak Tealâ halkı korur. Onların bereketleriyle halk için rızkı bol bir şekilde ihsan eder. Sabırlı olan fakirler, kıyamette Allahın manevî meclisinde bulunanlardır. Peygamberlerden haber böylece varid olmuştur.

Es-Sülemî bize, Reca el-Fezzarî'nin oğlu Muhammed oğlu Ahmed oğlu İbrahim ona, Haşiş el - Bağdadî oğlu Ahmed oğlu Câfer oğlu Muhammed oğlu Abdullah, ona Mâbed oğlu Osman, ona Raşid oğlu Ömer, ona Malik, ona Nafi, ona İbnu - Ömer, ona Ömer (Rediyellahu anhum ecmein) ona da Allahın Resûlu haber verdi : **«Her şeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı da Miskinlerin (Allah katındaki nimetlere mazhar olmak için dünyâya bağlanmayanların) sevgisidir. Sabırlı fakirler, kıyamet gününde yalnız onlar Allahın celîsleridir.»**

Denildi : Biri İbrahim bin Edheme onbin dirhem getirdi. Kabul etmedi ve ismimi fakirler defterinden onbin dirhem ile silmek mi istiyorsun? Bunu asla yapmam, dedi.

Muaz en - Nesefî : Bir kavim ne yaparsa yapsınlar, fakirleri zelil görüp ezmedikçe Allah onları helak etmez, dedi.

Denildi : Eğer fakirin, müslümanların erzakının geniş, ve ucuz olması temenni ve iradesinden başka hiç bir ameli dahi yoksa bu kadarı fazilet olarak ona yeterdir. Böyle irade etmesi tabiidir. Zira kendisi de alınmasına zengin de satmasına muhtaçtır. İşte bu, fakirlerin avamının halidir. Acaba havvaslarının hali nasıldır?

Sûlemî'den, o da Bekir oğlu Abdulvahid'den, o da Semân oğlu Ebu - Bekir'den, o da Mesûd oğlu Ebu - Bekir'den dinledi : Muaz oğlu Yahya'dan FAKİR'in kim olduğu soruldu. Cevap olarak, Fakirin hakikatı; kulun Allahtan başkasıyle zengin olmamasıdır. Tarif ise, bütün sebeblerin yokluğudur, dedi.

Ondan, o da Abdullah oğlu Mansûr'dan, o da İbrahim el - Kassar'dan dinledi: «FAKİRLİK bir libas'dır. Eğer onu gerçek manada giyerse RIZA'yı elde ettirir.»

Hicretin ya (395) de veya (394) de bir fakir, ZUZEN'den Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'ın huzûruna vardı. Sırtında bir palas, başında bir yünlü fes vardı. Üstadın arkadaşlarından biri (şaka olarak), bu palası kaça aldın? dedi. Cevap olarak, onu dünyâ ile satın aldım. Ahiret ile benden satın alınmak istendi, razı olmadım, dedi.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : Bir meclisde fakirin biri ayağa kalkıp bir şey istedi. Üç günden beri açım dedi. O mecliste Meşayih'ten biri bulunuyordu. Ona haykırarak dedi: Yalan söylersin. FAKİRLİK Allahın sırrıdır. Onu herkese götürene emanet etmez!..

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Ferra oğlu Muham-

med'den, o da Zekeriya en - Nahşübî'den, o da Hamdûn el - Kassar'dan dinledi : İblis ve askerleri bir araya geldiklerinde üç şeye sevindikleri gibi hiç bir şeye sevinmezler : a) **Mümin bir kişinin** mümin bir kişiyi öldürmesi, b) Küfür üzerinde ölen **kişinin** ölümü, c) **FAKR'ın** korkusu bulunan kalbin olmasıdır.

Ondan dinledim, o da Ata oğlu Abdullah'dan, o da Ebu - Cafer el - Fergani'den, o da Cüneyd'den dinledi : **«Ey fakirler topluluğu! Sizler Allah ile bilinirsiniz. Allah için ikram olunursunuz. Bakınız, onunla yalnız kaldığınız zaman onun beraberinde nasıl olursunuz!»**

Sülemî'den, o da Hasan oğlu Muhammed el - Bağdadî'den, o da Abdullah oğlu Muhammed el - Fergani'den, o da Cüneyd'den dinledi : Hazretten soruldu : Allaha olan iftikar mı yoksa Allah ile olan istiğnamı daha tamdır? Cevap olarak buyurdu : Allaha olan iftikar hali doğru olduğu zaman Allah ile istiğna hali de doğru olur. Onunla zenginlik kemala erer. İftikar mı istiğna mı daha tamdır, şeklinde sorulmaz. Çünkü ikisi de haldir, biri diğerin olmasına bağlıdır.

Ondan dinledim, o da Abdullah oğlu Mansur'dan, o da Câfer'den, o da Rüveym'den dinledi! Rüveym'den fakirliğin manası soruldu, şunları cevap olarak söyledi : **«Nefsi Allahın hükümlerine salıvermektir!»**

Denildi : FAKİR'in ayırdedici vasıfları üç şeydir: a) Sırrını korunması, b) Farzının edâsı, c) FAKR'ını muhafaza etmesidir.

Ebu - Said el - Harraz'dan soruldu : Neden fakirler ile zenginlerin aıkadaşlığı gecikmiştir (azdır) Cevap olarak : Üç haslattan : 1) Zenginlerin elindeki mal (tam) helâl değildir, 2) Zenginler muvaffak değildirler, 3) Fakirler, belânın hedefidirler, dedi.

Denildi : Allahu Teala Hz. Musaya vahy göndererek buyurdu : **«Fakirleri gördüğünde, zenginlerle konuştuğun gibi onlarla konuş. Bunu yapmadığın takdirde bütün öğrendiğini toprak altına göm gitsin!»**

Ebu - Derda'dan rivayet edildi :

«Bir kasrın üstünden düşüp parçalanırsam, zenginle oturmamdan daha sevimli gelir bana. Çünkü; Allahın Resûlundan dinledim. **«Ölülerin meclisinden sakınınız.»** dedi. Denildi : **«Ey Allahın Resûlu! Acaba ölüler kimlerdir?»** Buyurdular : **«Zenginlerdir!»**

Haysem oğlu Rabia'ya fiatlar arttı denildiğinde şu cevabı verdi : **«Biz Allah katında, bizi acıktıracak kadar kıymet taşımayız. Ancak Allah veli kullarını acıktırır!»**

Edhem oğlu İbrahim : «Biz fakirliği talep ettik, bizi zenginlik karşıladı. Halk zenginliği istedi, onların önüne fakirlik çıktı!»

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Ali oğlu Ahmed'den dinledi, o da Aleveyh oğlu Hasan'dan dinledi : Muaz oğlu Yahya'dan so-

ruldu : FAKİRLİK nedir? Cevap olarak, fakirliğin korkusudur, dedi. Soruldu : Zenginlik nedir? Cevap; Allaha güvenmektir, dedi.

Ben ondan, o Ebu - Bekir er - Razî'den, o el - Cerirî'den, o İbnül - Kureynî'den dinledi : «Doğru fakir, şiddetle zenginden sakınır. Ta ki onun üzerine gelip onu ifsad etmesin!»

Ebu - Hafs'tan FAKİR neyle Rabbinin huzûruna varır? Cevap olarak : Fakirliğinden başka neyle varabilir? dedi.

Denildi : Allah-u Teala Musa (A.S.) kuluna vahy göndererek buyurdu : Kıyamet gününde bütün insanların hesanatı kadar sevabının olmasını ister misin? Evet, dedi. O halde hastayı ziyaret et, fakirlerin elbiselerini temizle. Bunun üzerine Musa (A.S.), her aydan bir haftayı nefsine gerekli kıldı. Fakirleri ziyaret eder. Elbiselerini bitlerden temizler ve hastaları ziyaret ederdi.

Abdullah oğlu Sehl buyurdu : Beş şey vardır ki, nefsin cevherindendir : 1) Zenginlik belirten Fakirdir. 2) Tokluk belirten açtır. 3) Sevinç belirten üzgündür. 4) Başkasıyle arasında düşmanlık olduğu halde sevgiyi izhar eden kamildir. 5) Gündüz oruç, gece ibadet ettiği halde zafiyet göstermiyen olgun kişidir.»

Haris oğlu Bışr, makamların en üstünü, Kabre kadar fakirliğe karşı sabra inanmaktır, dedi.

Zünnûn dedi : Allahın kuldan öfkelendiğinin alameti, kulun fakirlikten korkmasıdır.

Siblî dedi : FAKR'ın en az alametlerinden birisi şudur : Eğer dünya bütünüyle birisinin ise hepsini bir günde harcarsa sonra kalbine bir günlük nafaka tutsaydım, diye hutur ederse Fakirlik sıfatında doğru olamaz.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Halk Fakirlik ve Zenginlik hususunda hangisi daha üstündür diye fikir yürüttüler! Bana göre, en üstünü, kişiye kifayet edeceği kadar verildikten sonra o hususda kişinin korunmasıdır!

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim. O da Ebu - Abdullah er - Razî'den dinledi, o da Yasin oğlu Muhammed'den, o da İbnul - Cellâ'dan dinledi :

İbnul - Cellâ'dan FAKR'ın manası soruldu. Sustu. Boşalınca çıkıp az zaman sonra döndü. Ve söyledi. Cebimde Dört danik (dirhemin altıda biridir) vardı. Allahdan haya ettim ki, Fakirlikten bahsedeyim. Gittim onları verdim, dedi ve bundan sonra oturup Fakirlikten bahsetti.

Ondan dinledim, o da Muhammed ed - Dimeşkî oğlu Abdullah'tan, o da Mevlid oğlu İbrahim'den dinledi : İbnul - Cellâ'dan sordum; FAKİR ne zaman Fakirlik sıfatına mustahak olur? Cevap olarak; onun üzerinde ondan hiç bir şey kalmayınca!... Bu nasıl olur dedim. FAKİR'lik

onun için olduğunda onun değildir. Onun için olmadığı zaman onun içindir!... Cevabını verdi.

Denildi : FAKR'ın sıhhatlı olması, FAKİR, fakirlik halinde, ancak muhtaç olduğu zatla zengin olmasına bağlıdır.

Mübarek oğlu Abdullah : FAKIR'da zengin görünmek, Fakir görünmekten daha güzeldir.

Abdullah oğlu Muhammed es - Sofî'den dinledim. O da Muhammed oğlu Hilâl'dan, o da en - Nakkaş'tan, o da el - Bennana el - Mısrî'den dinledi : Mekke'de oturduğum bir anda, önümde bir genç oturuyordu. Birisi para dolu bir cüzdan getirip onun önüne bıraktı. Paraya ihtiyacım yoktur diye itiraz edince para getiren, al fakirlere dağıt, dedi. Yatsı zamanı vadide nefsi için bir şey arayıp durduğunu gördüm. Eğer elinde bulunandan nefsin için bir şey bıraksaydın olmaz mıydı? dedim. Cevap; şu vakta kadar yaşayacağımı bilmezdim, dedi!..

Sulemî'den dinledim, o da Bendar oğlu Ali es - Sayrafî'den, o da Mahfuz'dan, o da Ebu - Hafis'dan dinledi : Kulun Mevlâsına tevessul aleti olarak kullandığı en güzel şey, her halu kârda daima ona muhtaç olması, bütün fiillerinde sünnete yapışması ve helâlinden gıdasını te'min etmesidir..

Ondan dinledim, o da Ebul - Fereç el - Versanî'den, o da Ebu - Ali er.- Rûzbarî'nin kızkardeşi Fatma'dan, o da abisinden dinledi : Zamanlarında dört zat vardı. Birisi ne arkadaşlardan ne de sultandan bir şey almazdı. O Esbat oğlu Yusuf'tur. Babasından yetmiş bin dirhem mirasa hak kazanmasına rağmen ondan bir şey almadı. Eliyle sepet yapar (onunla geçinirdi). Başka birisi, hem ihvandan hem de sultandan kabul ederdi, o da Ebu - İshak el - Fezarî idi. İhvandan aldığını hareketsizlere yedirirdi. Sultandan aldığını, Tarsuslulardan o mala mustahak olanlara verirdi. Üçüncüsü, ihvandan alırdı. Fakat Sultandan almazdı. O da Mubarek oğlu Abdullah'tır. İhvandan alır, onu karşılığını verirdi. Dördüncüsü, Sultandan alırdı. Fakat ihvandan almazdı. O da Hüseyin oğlu Muhalled'dir. Sultan verdiğini başa kakmaz, fakat ihvan kakar derdi.

Ondan dinledim, o da Ahmed oğlu Hüseyin'den, o da el - Mürteiş'den dinledi : FAKİR için en uygunu himmet adımını geçmemektir, derdi.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Haberde; «Bir zengine, zenginliği için tevazu gösterenin dinin üçte ikisi gider!» varid olmuştur. Bunun nedeni şudur : Kişi, kalbi, dili ve nefsiyle vardır. Bir zengine nefsi ve diliyle tevazu gösterdiği zaman dinin üçte ikisi gider. Nefsi ve diliyle tevazu ettiği gibi kalbiyle onun faziletine inanıp (tevazu ederse) dinin tamamı gider!..

Denildi ki : Fakirliği halinde Fakire lazım olanın en azı dört şey-

dir : 1) İdare eden bir ilim, 2) Harama girmekten alıkoyan takva, 3) İteleyici bir inanç, 4) Ünsiyet veren bir zikirdir.

Denildi : **«FAKRIN şerefi için FAKRI istiyen fakir olarak ölür. Allahın zikrinden meşgul olmasın diye FAKRI ihtiyar eden ise, zengin olarak ölür!..»**

El - Müzeyyen : Allaha vardıran yollar, gök yıldızlarından daha fazladır. O yollardan hiçbirisi kalmadı. Ancak FAKİRLİK yolu kaldı. O yolların en doğrusudur! dedi.

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Yusuf el - Kazvınî oğlu Hüseyin'den, o da el - Müvellid oğlu İbrahim'den, o da Ali oğlu Hasan'dan, o da En - Nuri'den dinledi : **«Fakirin niteliği, yoklukta sükûnet, varlıkta başkasını nefsine tercih etmektir!»**

Ondan dinledim, o da Halef el - Mağrıbî oğlu Mansûr'dan dinledi : Ebu - Sehl el - Haşap el - Kebir dedi : FAKİRLİK, (Allah için) Fakr ve Zilldir.» Dedim : **«Dediğin gibi değil, belki Fakirlik ve izzettir,»** dedi : **«Fakirlik ve yere inmektir.»** Dedim : Dediğim gibi değildir. Belki Fakirlik ve yüceliktir.» Dekkak'tan dinledim : Benden; **«Fakirlik küfür olmaya yaklaştı»** mealindeki hadîsin manası soruldu. Dedim; bir şeyin zıddı, onun Fazileti kadar büyük olur. O, yüceldikçe, zıddı alçalır. İman gibi, en yüce haslet olduğu için zıddı küfürdür. Allahı inkar konusunda tehlike Fakirlik olduğu kesin olduğundan FAKİRLİĞİN sıfat olarak sıfatların en üstünü olduğuna delalet etti.

Sülemî'den dinledim, o da Ebu - Nasr el - Herevî'den, o da el - Mürtaiş'den, o da Cüneyd'den dinledi : FAKİR'e rastladığında rıfk ile karşıla. İlim ile değildir. Zira Rıfk ona ünsiyet verir. İlim ile karşılarsa ona vahşet verip ürkütür. Ona ey Ebu - Kasım! İlimden ürken bir fakir düşünülebilinir mi? Evet deyip devam etti: Fakir, Fakr sıfatında doğru olduğu zaman onun üzerine ilmini atarsan, kalay ateşte eridiği gibi erir!.

Ondan dinledim, o da Ebu - Abdullah er - Razî'den, o da Muzaffer el - Hurmısanî'den dinledi : **«FAKİR odur ki, Allaha ihtiyacı olmaz!»**

Üstad Ebu - Kasım der ki, bu cümlede, —kavmin hedefinden habersiz olarak işiden bir kimse için— azcık bir kapalılık vardır. Bu zatın bu cümleden maksadı; FAKİR'in herhangi bir isteği kalmaz. İhtiyarını tamamen kaybeder, Hak Tealâ'nın icraatına razı olur keyfiyetine işaret etmektir. (Yani arz ihtiyaç etmez hale gelip kadere bağlı kalır!)

İbnu - Hafif dedi : FAKİR, mülk edinmenin yokluğu ve sıfatların hükmünden çıkmaktır!

Ebu - Hafs buyurdu : Herhangi bir kimse için FAKR'ın doğruluğu, ancak vermek almaktan daha sevimli gelirse sabit olur, varlıklının yoksula vermesi değil, yoksulun varlıklıya vermesi cömertliktir!

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Bekir oğlu Abdulvahidden, o da ed - Dukkî'den, o da İbnul - Cellâ'dan dinledi : **«Eğer Allah için tevazu olmasaydı, FAKİR'in hükmü (hakkı) yürüdüğü zaman kibirli kibirli yürümek olurdu?..»**

Esbat oğlu Yusuf derdi : Kırk seneden beri iki gömleğe sahip olamadım!

Bazısı der; rüya aleminde gördüm ki sanki kıyamet kopmuştur. Denildi ki; Dinar oğlu Maliki ve Vasi' oğlu Muhammedi cennete götürün. Hangisi öndedir diye baktım. Muhammedin önde gittiğini görünce nedenini sordum. Denildi ki onun bir, Malikin ise iki gömleği var idi ondandır.

Muhammed el - Mesuhî dedi : **«FAKİR, o kimsedir ki, nefsi için sebeblerden hiç bir şeye ihtiyacın olmamasını görür!..»**

Abdullah oğlu Sehl'den soruldu : **«FAKİR ne zaman istirahat eder? — Nefsi içi nbulunduğu vakıttan başkasını müşahede etmediği zaman!»**

Muaz'ın oğlu Yahya'nın yanında FAKIR ve GİNA (zengin olma) nın müzakeresi yapıldı. Dedi ki; yarın ne FAKİR ne de GİNA tartılmaz. ancak SABIR ve ŞÜKÜR tartılır. Binaenaleyh bu tartıdan sonra denilir; **«Şükreder, sabreder.»**

Denildi : Allah (C.C.), bir peygamberine : Eğer senden ne derece razı olmamı bilmek istiyorsan, fakirlerin senden rızasının ne derece olduğuna bak?

Ebu - Bekir ez - Zekkak dedi : FAKR'ında takvaya bürünmiyen katıksız haramı yer!..

Denildi : Sufyanı Sevrî'nin meclisinde FAKİRLER emirler gibi idiler!

Sülemî'den dinledim, o da Muhammed b. Ahmed el - Ferra'dan dinledi, o da Tahir oğlu Ebu - Bekir'den dinledi : **«Dünyâya karşı isteği olmaması fakirin hükmüdür. Eğer ille dünya isteği zaruri ise, bari yetecekten fazlasını istemesin!»**

Bize es - Sülemî, ona el - Ulâ oğlu İbrahim oğlu Abdullah, ona da Ata oğlu Ahmed, bazılarının şu şiirini okudu : Dediler yarın bayramdır, ne giyersin? Dedim ki, sevgisi bana yudumlar içirten bir hilatı! FAKİRlik ve SABIR onların ikisi iki elbisemdir. Altlarında bir kalb vardır ki ona ülfiyet veren, bayramlar ve topluluklar görür (veya cumalar görür) libasların en uygunu, ziyaret gününde dostu hilat olarak verdiği elbisede karşılamaktır. **«Ey emelim! Eğer gayıp olursan zaman benim için matemdir. Bana görünen ve işiden olduğu zaman müddetince benim için bayramdır.»**

Bazısı tarifinden, bu şiirler Ebu - Ali er - Ruzbarî'nindir denildi:

Ebu - Bekir el - Mısrî'den doğru Fakir'in kimliği sorulduğu zaman, o kimsedir ki ne edinir ne de yönelir cevabını verdi.

Zunnun el - Mısrî, **«Karışıklık ile fakrın devam etmesi, ucüp ile beraber olan zâfiyetten daha sevimli gelir bana, dedi.»**

Ebu - Abdullah es - Şırazî'den dinledim, o da Ahmed oğlu Abdulvahidden, o da Ebu - Bekir el - Cevval'dan, o da Ebu - Abdullah el - Hüserî'den dinledi : Tam yirmi sene Ebu - Câfer el - Heddad gündeliği bir dinara çalıştı. Onu fakirlere sadaka verip oruç tutar, akşam ile yatsı arasında kapılardan kendisine sadakalar gönderilirdi.

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Yusuf oğlu Ebu - Ali Hüseyin el - Kazvînî'den, o da Mevlid oğlu İbrahim'den, o da Ali oğlu Hüseyin'den, o da en - Nurî'den dinledi : **«FAKİR'in niteliği, yokluk anında sükûnet, varlık anında vermek ve başkasını nefsine tercih etmektir.»** Ben ondan, o Abdullah oğlu Mensur'dan, o Ali oğlu Muhammed - Kıttanî'den dinledi : «Mekkede yanımızda bir genç vardı. Sırtında yırtık-pırtık elbiseler vardı. Ne bize karışır, ne de otururdu. Onun sevgisi kalbime girdi. Helalından iki yüz dirhem elime geçti, ona götürdüm, seccadesinin kenarına koydum. Bu helalinden elime geçti, al, hizmetlerine sarfet dedim. Bana göz ucuyle bakıp bence bilinmeyen bir hakikatı açıkladı. Allah ile olan bu celseyi, boşalmak üzere, gayrı menkûl-akarlar hariç yetmişbin dinara satın aldım. Şu dünyâlıkla beni aldatmak mı istiyorsun? dedikten sonra ayağa kalkıp o parayı darma-dağın edip dağıttı. Oturup topladım. Savuşup geçtiği zaman onun izzeti, oturup toparladığın zamanki zilletim gibisini görmedim!..

Hafif oğlu Ebu - Abdullah; kırk seneden beri —Havvas—'a avam arasında bunca kabul edişime rağmen— bana sadak-ı fıtır vacip olmamıştır.

Bakeveyh es - Sofî'nin oğlu Ebu - Abdullah'dan dinledim, o da Hafif oğlu Ebu - Abdullah'dan dinledi: Yukarıda geçen hadiseyi söylerdi. Ondan dinledim, o Ahmed es - Sağır'dan dinledi: **«Hafif oğlu Ebu - Abdullah'tan; üç gün aç kaldıktan sonra çıkıp yeteceği kadar dilenen bir fakir hakkında ne denir? Ona zahmet çeken denir. Yeyiniz, susunuz. Eğer şu kapıdan bir fakir içeri girerse hepinizi rezil edecektir, dedi.»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Ali oğlu Abdullah es - Safî'den, ed - Dükkî'den dinledi : Ed - Dükkî'den, hallerinde Allaha karşı su-i edebde bulunan fakirlerin durumu soruldu. O, hakikattan ilme düşüştür, dedi.

Ondan dinledim, o da Abdullah oğlu Muhammed et - Taberî'den, o da Hayri en - Nassaç'tan dinledi : Bir mescide girdim, orada bir fakir gördüm. Beni görür görmez asıldı ve ey şeyh! Bana merhamet et. Felaketim büyüktür, dedi. Nedir dedim? Belâyı kayıp ettim. Afiyetle kuvvet

buldum dedi. Baktım ki onun üzerinde dünyadan bir şey açılmıştır!

Ondan dinledim, o da Ahmed oğlu Muhammed oğlu Muhammed'den dinledi. O da Ebu - Bekir el - Verrak'tan : Dünyâda da, ahirette de fakire cennet vardır. Hazretten bunun manası soruldu. Cevap olarak; dünyâda sultan ondan harraç istemediği gibi ahirette de Cebbar olan Allah Fakiri hesaba çekmez! dedi.

TASAVVUF BAHSİ

SAFA her dille öğülür. Onun tersi olan KEDURET'te mezmumdur...

Yusuf el - Esfehanî'nin oğlu Abdullah bana, Yahya et- Talhî oğlu Abdullah ona, Cafer oğlu Hüseyin ona, Nefvel oğlu Abdullah ona, Ayyaş oğlu Ebu - Bekir ona, Ebu - Ziyad oğlu Yezid ona, Ebu - Cüheyf de ona haber verdi : Allahın Resûlu, benzi-beti uçmuş olduğu halde çıkıp yanımıza geldi ve buyurdu; **«Dünyânın SEFVETİ kaçtı. Onun bulanığı kaldı. Bugün ölüm her müslüman için yadigârdır.»**

Sonra bu ad, bu taifeye çoğu kez kullanılmıştır. Tek kişiye «SOFİ», cemaata «SOFİYYE» denilmektedir. Buna teşebbüs edene «MÜTASAVVİF» cemaata «MÜTASAVVİFE» denir. Arabçanın gramerine göre bu ismin oluşuna ne kıyas ne de iştikak şehadet etmez. Bu adın verilmesinde en belirgin kanaat şudur : Bu ad. Lâkep gibidir. Bu ad, «SÛF» (yün) kelimesinden gelmiştir. Bunun için yün elbise giyene «Tasavvafa» tabiri kullanılmıştır. Nasıl ki iç gömlek giyen kimse için «Takammese» tabiri kullandığı gibi diyenin sözü de bir fikirdir. Fakat şu kadar vardır ki, sadece yünlü elbiseyi bu kavim giymemiştir ve onların özelliği de değildir. Bunlar, Resulullahın Mescidi şerifindeki «SOFFAYA» mensupdurlar diyenin iddiasına gelince, (yanlış bir iddiadır, zira) «SOFFAYA» nisbet edilmek «SOFİ» şeklinde gelmez!.. SAFÂ'dan müştektir diyenin sözüne gelince, (bu da doğru değildir zira) lûgatın isteğinde Sofî'nin Safa'dan gelmesi uzak bir ihtimaldir. SAFF'tan müştektir. Sanki bunlar kalbleri ile birinci safftatırlar diyenin iddiası her ne kadar mana bakımından doğru ise. Fakat lûgat (kaideleri) bu nisbetin «SAFF» kökünden gelmesini iktiza etmez! Bütün bu kîlu - kaldan sonra (bilinsinki) bu taifenin tâyininde ne bir kıyasa ne de bir iştikaka ihtiyaç yoktur. Zira şöhretleri bunu çoktan aşmıştır.

«Halk, «TASAVVUF» hakkında konuşmuşlardır. Onun manası nedir? «SOFÎ» nin hakkında konuştular, o kime denir? Herkes bildiği şekilde tabir etti. Bütün yorumları teker teker bu risalede saymak, hedefimiz olan kısalıktan bizi çıkarır. Burada onların bu husustaki bazı sözlerini açıklamak için zikredeceğiz inşallah-u Teala!..

1) Yahya oğlu Ahmed oğlu Muhammed es - Sofî'den, o da Ali oğlu Abdullah et - Temîmî'den dinledi : Ebu - Muhammed el - Cerirî'den TASAVVUF'un ne demek olduğu soruldu, cevap olarak, o her güzel ahlâka girmek ve her kötü ahlâktan çıkmaktır, dedi.

2) Yusuf oğlu Abdurrahman el - Esfahanî'den, o da babasından, o da Ammar oğlu Muhammed Ebu - Abdullah el - Hemedanî'den, o da Ebu - Muhammed el - Meraşî'den dinledi : Şeyhîmden «TASAVVUF» un manası sorulduğunda dedi ki Cüneyd'den bu sual soruldu şu cevabı verdi : O, Hakkın seni senden öldürüp kendisiyle diriltmesidir!

3) Sülemî'den dinledim, o da Muhammed oğlu Abdurrahman el - Fasî'den, o da Ebul - Fâtık'tan, o da Mansur oğlu Hüseyin'den dinledi. Bu zattan SOFÎ'nin manası sorulduğunda şu cevabı verdi: Zatın ta tektir. Ne o kimseyi ne de kimse onu kabul eder!.

4) Ondan dinledim, o da Muhammed oğlu Abdullah'tan, o Nusyer oğlu Muhammed oğlu Câfer'den, o Ebu Ali el - Verrak'tan, o Ebu - Hamza el - Bağdadî'den dinledi : «Doğru Sofî'nin alâmeti, şöhretten sonra gizlemek, izzetten sonra zillet, ve zenginlikten sonra fakirliktir. Yalancı Sofî'nin alâmeti, fakirlikten sonra dünyâ ile zenginlik, zilletten sonra aziz olmak ve namu - nişanı olmadıktan sonra şöhrete kavuşmaktır.

5) Osman oğlu Âmir el - Mekkî'den tasavvufun manası sorulduğunda «Kulun her vakıtta o vakta en uygun olan sıfatta bulunmasıdır, dedi.

6) Ali oğlu Muhammed el - Kessap'tan tasavvufun manası sorulduğu zaman «Kerim bir kavimle beraber olan kerim bir kişiden kerim bir zamanda beliren kerim ahlâklardır, dedi.»

7) Semnûn'dan tasavvufun ne olduğu soruldu şu cevabı verdi : Senin bir şeyi mülk etmemen bir şeyin de seni mülk etmemesidir, dedi.

8) Tasavvufun manası Rüveyim'den sorulduğu zaman şöyle cevap verdi : Allahın irade ettiği istikamette nefsi onunla beraber göndermektir.

9) Cüneyd'den tasavvufun mânası soruldu, şu cevabı verdi : O, Allah ile alâka olmaksızın bulunmandır!..

10) Yusuf oğlu Abdullah el - Esfehanî'den dinledim, o da Ebu - Nasr es - Serraç et - Tusî'den, o da Fazl oğlu Muhammed'den, o da Abdurrahîm oğlu Ali el - Vasîti'den, o da Ahmed el - Bağdadî'nin oğlu Rüveym'den dinledi : Tasavvuf üç haslet üzerinde binâ edilmiştir :

a) **FAKRE** yapışmak, Allaha kendisini (daima) muhtaç bulmaktır.

b) **BEZL** (Allah yolunda vermek) ve **İSAR** (başkasını kendi nefsine tercih etmek) ile ciddi bir alaka peydah etmektir.

c) Tarruz ve seçişi terketmektir.

11) Marufî el - Kerhî, tasavvuf hakikatlara yapışmak ve yaratıkların elinde bulunandan ümidi kesmektir, dedi.

12) Hemdûn el - Kessar, Sofî'lerle arkadaşlık yap (veya yapıyorum) Çünkü onların katında çirkinin çok yönlerde mâzur görülmesinin yolları vardır.

13) El - Harraz'dan tasavvuf ehlinin durumu soruldu. Onlar kalbleri genişleninceye kadar verilen, her şeyden iltifatlarını kesecek derecede her şeyden men olunan, sonra yakın sırlardan çağrılıp bizim üzerimizde ağlayınız diyen bir kavimdir, dediler.

14) Cüneyd (Kaddesellahu rûhehü), tasavvuf içinde suluh (ve sukûn) olmayan bir harbdır, dedi.

15) Yine buyurdu : Onlar bir ailenin ferdleridirler, onların aralarına başkaları giremez.

16) Yine buyurdu : Tasavvuf, toplulukla beraber zikir, istima ile beraber vecd, (kitap ve sünnete) ittiba etmekle beraber bir ameldir.

17) Yine buyurdu : Sofî, yer gibidir. Oraya her çirkin (gübre, zebil gibi şeyler) atılır fakat oradan ancak güzel olan biter..

18) Yine dedi : Sofî, toprak gibidir iyide, kötüde oraya basar, bulut gibidir, her şeye gölge yapar, yağmur gibidir her şeyi sular.

19) Buyurdu : Sofî'yi zahrine önem vererek gördüğünde bil ki onun iç âlemi harabdır.

20) Abdullah oğlu Sehl, Sofî, kanını heder, mülkünü mübah görendir.

21) En - Nurî, Sofî'nin niteliği, yokluk yanında sükûnete kavuşmak ve varlık yanında başkasını kendi nefsine tercih etmektir, dedi.

22) El - Kıttanî; tasavvuf ahlâktır. Ahlâkta senden ileri olan, sefada da senden ileridir, dedi.

23) Ebu - Ali er - Rüzbarî : Tasavvuf, dostun kapısından kovulursa dahi onun kapısında konaklamaktır, dedi.

24) Yine dedi : Tasavvuf, uzaklığın bulanıklığından sonra yakınlığın sefavetidir.

25) Denildi : Cimri sofu her çirkinden daha çirkindir!

26) Denildi : Tasavvuf, boş el ve hoş kalbdir!

27) Şiblî, tasavvuf, üzüntüsüz Allah ile beraber olmak (ibadetinde bulunmak) tır.

28) Ebu - Mansur sofu, Allah tarafından işaret edendir. Çünkü halk tabakası Allaha işaret ederler!

29) Şiblî, sofî halktan ayrılan Hakka varandır. Nitekim Hak Tealâ;

«Ben, seni, kendime peygamber seçtim. (174) buyurmak suretiyle onu (Musayı) gayrısı olan her şeyden ayırdıktan sonra ona; «Beni göremezsin» dedi.

30) Dedi : Sofî'ler, Hakkın himayesinde bulunan çocuklardır!.

31) Yine dedi : Tasavvuf, yakıcı bir şimşektir!

32) Yine dedi : O (tasavvuf), kainatın görüşünden (ona meyletmekten) korunmaktır!

33) Rüveym; Sofî'ler, birbirini ikaz etmek suretiyle irşad ettikçe hayırlıdırlar! Sülüh yapıp birbirinin ayıbını, kapattıkları zaman onlarda hayır kalmamıştır demektir, dedi!

34) El - Cerirî, tasavvuf, hallerin murakebesi ve edebden ayrılmamaktır, dedi.

35) El - Muzeyyen, tasavvuf, Hakka itaat etmektir, dedi.

36) Ebu - Turap en - Nahşübî, Sofî odur ki, hiç bir şey onu bulandırmadığı gibi her şey onunla sefavet bulur, dedi.

37) Denildi ki; Sofî, odur ki hiç bir şey onu yormaz ve hiç bir sebeb onu kuşkulandırmaz!

38) Ben Ebu - Hatim es - Secistanî'den, o Ebu - Nasr es - Serraç'tan dinledi : Zünnunî Mısrî'den tasavvuf ehlinin kimliği sorulduğunda şu cevabı verdi: Onlar bir kavimdir, Allahı herşeye tercih edip seçtiler. Bundan ötürü de Allah onları her şeye tercih buyurdu.

39) El - Vasıtî : Kavmin önce işaretleri vardı. Sonra o işaretler hareketler oldu. Daha sonra üzüntülerden başka bir şey kalmadı dedi!.

40) En - Nurî'den Sofî'nin kimliği soruldu cevap olarak dedi : Semayı dinleyip esbabı (yani memur olanları yapıp yasakları terketmeyi) tercih edendir!

41) Ben Ebu - Hatim es - Secistanî'den dinledim, o da Ebu - Nasr es - Serraç'tan dinledi : Hüserî'ye, sence sofî kimdir? diye sordum. Dedi : Sofî odur ki yer onu taşıyamaz, gök ona gölge yapmaz kimsedir.

42) Üstad Ebul - Kasım buyurdu : Hüserî bu konuşmasıyle «El - Mahiv» haline işaret etmiştir.

43) Denildi : Sofî o kimsedir ki iki güzel hal veya iki güzel ahlâk ile karşı karşıya bulunduğunda onların en iyisiyle beraber olur!

44) Şiblî'den soruldu : Neden Sofî'ye bu isim verildi?

Cevap olarak şunları söyledi : Nefislerinden bir şey kaldığından. Eğer o şey olmasaydı isimlendirme kalmazdı!

45) Ebu - Hatim es - Secistanî'den dinledim, o da Ebu - Nasr el - Serraç'tan dinledi : İbnul - Cellâ'dan, «Sofîdir» sözlerinin manası nedir diye sorulduğunda şunları söyledi : Biz onu ilmin şartında tanımayız.

---

(174) Taha : 41.

Fakat biliriz ki fakir olup sebeblerden soyulmuş ve Allah ile (manen) mekansız beraber olup Hak Tealâ tarafından hiç bir mekanın manasından menedilmiyene «Sofî» denir!.

46) Bazıları dedi : Tasavvuf mertebenin düşürülmesi, dünyâ ve ahirette yüzün kararmasıdır!

47) Ebu - Yakup el - Müzabilî, Tasavvuf bir haldır ki insanlığın alametleri orada yok olur, dedi.

48) Ebu - Hasan es - Seyrevanî, Sofî, Varidat (Kendiliğinden gelen ilâhî haller) ile beraberdir. Virdlerle değil...

49) Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Bu babta (Tasavvuf bahsinde) en güzel söz «Bu bir yoldur. Bu yolda gitmek ancak Allah tarafından ruhlariyle mezbelelikler süpürülen bir kavme elverişli olur!» diyenin sözüdür. Bu sırra binaen hazret «Eğer fakirin bir ruhtan başka bir şeyi olmasa onu da bu kapının köpeklerine arzederse, onlardan hiç bir köpek dönüp o ruha bakamaz!» buyurdu.

50) Üstad Ebu - Sehl es - Sâlûkî : Tasavvuf, itirazdan vazgeçmektir, dedi.

51) El - Hüserî, Sofî yokluğundan sonra var olamaz. Varlığından sonra yok olamaz. (Buradaki varlık ve yokluk manevîdir bilinsin. Zira her nefis ölüm tatını tadar!) dedi.

52) Üstad el - Kuşeyrî, Hüserî'nin bu sözünde işkal (kapalılık) vardır. «Yokluktan sonra var olamaz» sözünün manası; onun afetleri yok olduktan sonra tekrar geri gelmez. «Varlığından sonra yok olamaz» sözünün manası ise; Hak ile meşgûl olduğunda, halkın düşüşü ile düşmez demektir. Öyle ise olaylar onda tesir etmezler!..

53) Deniliyor : Sofî odur ki kendisine görünen Hakkın sayesinde nefsinden bile habersiz olmuştur.

54) Deniliyor; Sofî odur ki Rübubiyetin evirip - çevirmesiyle evrilip çevrilir! Kulluğun tasarrufiyle de kapalıdır!

55) Deniliyor : Sofî bozulmaz. Bozulduğu takdirde bulanmaz.

56) Şeyh Ebu - Abdurrahman es - Sülemîden dinledim. O da Ahmed er - Razî'nin oğlu Hüseyin'den, o da Ebu - Bekir el - Mısrî'den, o da el - Harraz'dan dinledi : Cuma günü Keyrevan camiinde bulunurken bir adam gördüm. Safda dolaşır ve «Bana sadaka veriniz. Ben sofî idim zaif düştüm» derdi. Bunun üzerine ona biraz sadaka vermek istedim. Bana azab olasıca bu tür sadakayı istemiyorum yanında bırak dedi ve sadakayı kabul etmedi.

EDEB BAHSİ

Allahu Teala; **«Göz ne kaydı, ne de aştı!»** (175)

Denildi : (Bu ayet), huzurun edeblerini korumak demektir. Hak Teala buyurdu; **«Nefislerinizi ve aile efradınızı ateşten koruyunuz!»** (176) İbnu - Abastan rivayet edilen tefsirde; «Bunun manası onlara islâm fıkhını (hükmünü) öğretiniz ve onları edeblendiriniz demektir,» denildi. —

Bize el - Ahvazî Ahmed oğlu Ali, ona Basralı es - Seffar Ebul - Hasan, ona Ganam, ona Numan oğlu Abdüssemed, ona Hüseyin oğlu Abdulmelik, ona Ümeyir oğlu Abdulmelik, ona Şeybe oğlu Musâb, ona Aişe validemiz (R.A.), ona Allahın Resûlu (S.A.V.) haber verdi : **«Evladın baba üzerindeki hakkı ona güzel bir isim vermek, güzel yerden emzirmek ve güzel edeblendirmektir!»**

Musayyebin oğlu Said'den, nefsinin üzerinde Allahın ne türlü hakkı olduğunu bilmiyen, Allahın emir ve yasağının edebi ile edeblenmiyen bir kimse edebden uzak yaşıyor demektir! hükmü hikaye edilmiştir. Resûlullahtan rivayet edildiğine göre buyurmuştur : **«Gerçekten Allah bana edeb (dersi) verdi ve edeb almamı güzel yaptı.»**

EDEBİN HAKİKATI

Bütün hayırlı hasletlerin bir araya gelmesidir. Edip bir kimse odur ki onda hayırlı hasletler bir araya gelmiştir. «El - Medebe» (sofra) yemeğin toplandığı yere ad olarak verilmesi buradan gelir.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Kul taatiyle cennete ve taattaki edebiyle Allaha varır!.. Yine ondan dinledim : Namazda Allah huzurunda elini burnuna uzatıp oradaki kiri silmek istiyen birini gördüm ki eli tutuldu.

Üstad der ki; hazret bununla nefsine işaret eder. Zira bir insan başkasının elinin bu durumda tutulduğunun bilmesi imkânına sahib değildir.

Üstad Ebu - Ali, hiç bir şeye yaslanmazdı. Birgün bir toplantıda bulunurdu. Sırtını dayatması için arkasına bir yastık vermek istedim. Zira dayanaksız olduğunu gördüm. Yastıktan az uzaklaştı. Üzerinde hırka veya seccade olmadığı için yastıktan sakındığını sandım. Buyurdu; yastığa dayanmak istemiyorum. Bundan böyle halini düşündüm gördüm ki hiç bir şeye dayanmıyor!

---

(175) En - Necm : 17.

(176) Et - Tahrım : 6.

Ebu - Hatım es - Secistanî, o da Ebu - Nasr es - Serraç'tan, Muhammed oğlu Ahmet el - Basrî'den, o da el - Celâcilî el - Basrî'den dinledi : Tevhid gerektiricidir. İmanı gerektirir. İmanı olmayanın tevhidi de yok demektir. İman gerektiricidir. Şeriatı gerektirir. Şeriatı olmayanın ne imanı, ne de tevhidi olur. Şeriat gerektiricidir. Edebi gerektirir. Binaenaleyh edebi olmayanın ne şeriatı, ne imanı, ne de tevhidi olur!.

İbnu - Atâ : Edeb demek, amelleri güzelleştirenlerle beraber durmak demektir dediğinde soruldu; bu sözün manası nedir? Cevap olarak buyurdu : Gizlide ve açıkta edeb ile Allaha karşı muamele (ibadet) etmendir. Acemî dahi olsan bu şekilde hareket ettiğin takdirde edib sayılır!..

Daha sonra şu şiiri okudu : **«Konuştuğunda her güzellikle konuşur. Sükût ettiğinde de her güzelliği getirir!»**

Hüseyin oğlu Muhammed, Abdullah er - Razî, Abdullah el - Cerirî yoluyle bize haber geldi ki: «Yirmi seneden beri tenhada (bile) ayaklarımı uzatmadım. Çünkü Allaha karşı edebli olmak herkesden daha evlâdır.

Üstad Ebu Dekkak'tan dinledim : **«Padişahlarla edeb olmaksızın arkadaşlık yapanı cehalet (bilgisizlik) ölüme teslim eder!»**

İbnu - Sirinden, edeblerin hangisi insanı Allaha daha çok yaklaştırır? sorulduğunda şu cevabı verdiği rivayet edildi : **«Rablığını bilmek, taatıyle amel etmek, genişlikte hamdine, darlıkta sabretmektir.»**

Muaz oğlu Yahya buyurdu : Ârif, Mârûfi (Allahı) ile olan edebini terkettiği zaman helâk olanlarla beraber helâk olur!

Üstad Ebu - Ali'den dinledim : Edebin terki gerektiricidir. Kovmayı gerektirir. Binaenaleyh sevgi üzerinde iken edebini bozan kapıya sürülür. Kapıda iken edebini bozan çobanlığa sürülür.

Hasan-ı Basrî'den soruldu : Halk edebler ilminde çok konuştu. Acaba dünyâda en yararlısı, ahirette vardırıcısı hangisidir? Dinde anlayışlı olmak, dünyada zahid bulunmak, senin üzerinde Allahın ne gibi bir hakkı bulunduğunu bilmektir, dedi.

Muaz oğlu Yahya buyurdu : Allahın (hoşuna giden ve rızasını kazandıran) edebiyle edeblenen onun sevgisinin ehlinden olur. Sehl : Kavim o kimselerdir ki, Allahın emrini yerine getirmek için Allahtan yardım isterler. Allahın edeblerine karşı sabrederler! dedi.

İbnul - Mübarekten rivayet edildi : **«Biz, az edebe çok ilimden daha fazla muhtacız!..»**

Ben Hüseyin oğlu Muhammed'den, o Said oğlu Ahmet oğlu Muhammed'den, o Hamza oğlu Abbas'tan, o Ebul - Hevarî oğlu Ahmed'den, o Utbe oğlu Velid'den, o İbnul - Mübarekten dinledi : **«Edeblendirenleri elden kaçırdığımız bir devirde edebi aradık!»**

Denildi : Üç haslet vardır ki, onlarla beraber herhangi bir gariplik yoktur : a) Şüphelilerden uzak kaçmak, b) Güzel edeb, e) Eziyet etmemektir. Bu manada şeyh Ebu - Abdullah el - Mağrıbî bize şu şiiri okudu : **«Garip bir kimse gurbete çıktığında onu üç şey süslendirir. Biri güzel edebdir. İkincisi güzel ahlâklarıdır. Üçüncüsü şübhelerden kaçınmasıdır!»**

Ebu - Hafs, Bağdada geldiğinde Cüneyd ona, arkadaşlarını padişahların edebiyle edeblendirmiş bulunuyorsun, dedi. Cüneyde cevap olarak Ebu - Hafs, zahirdeki güzel edeb, batındaki güzel edebin ünvanıdır, dedi.

Abdullah bin Mübarek'ten : Yeni (İslâma) başlayan için tevbe ne ise Arif kişi için edeb odur.

Halef el - Mağribî'nin oğlu Mansûr'dan dinledim :

Birisine; «Ey kötü edebli» denildi. «Ben kötü edebli değilim» dedi. «O halde kimden edebi öğrendin?» «Sofulardan öğrendim» cevabını verdi.

Ben Ebu - Hatım es - Secistanî'den, o Ebu - Nasr et - Tusî - es - Serraç'tan dinledi : Halk edeb hususunda üç tabakadır: a) Dünyâ ehlinin edebi, fesahat, belağet, ilimleri ezberlemek, padişahların isimlerini ve arab şiirlerini hıfzetmektedir. b) Din ehlinin edebinin çoğu, nefislerin riyazatında, azaların edeblendirilmesinde, hududları korumak ve şehvetleri terketmektedir. c) Hususiyet ehlinin (ariflerin) edebinin çoğu, kalblerin temizliği, sırların gözetilmesi, ahidlere vefakârlık etmek, vaktın hıfzedilmesi, hatırata az iltifat etmek, yakınlık yerlerinde, huzûr vakıtlarında ve talep mahallerinde güzel edebden ayrılmamaktadır.

Abdullah oğlu Sehl'den hikâye edildi : Nefsimi edeble uslandıran ihlas ile Allaha kulluk yapıyor demektir. Denildi : Edebin kemali, ancak peygamberlere ve sıddikler için tasaffi eder! Denildi : Mûbarek oğlu Abdullah : Edeb konusunda halk çok konuşmuştur. Biz de deriz ki, edeb nefsin mârifetidir.

Şiblî : Hak Tealâ ile (münacatta) sere-serpe konuşmak edebin terkidir..

Zinnun el - Mısrî : Arifin edebi her edebin üstündedir. Çünkü onun Mârufu onun kalbini edeblendirmiştir!.. Bazıları buyurdu; Hak Tealâ'nın sözü şudur : İsim ve sıfatlarımla beraber durdurduğum kimseye edebi gerekli kıldım. Zatımın hakikatını kime belirtmissem ona helak olmayı gerekli kılmıştır. Bu iki şıktan (edeb ve helaktan) hangisini seçersen seç!..

Denildi : İbnu - Ata bir gün arkadaşlarının arasında ayaklarını uzatarak dedi : Edeb ehlinin arasında edebi terk etmek edebdir!.. Bu hikayenin doğruluğunu tasdik eden şu hadîs vardı; **«Cenab-ı Resûlun yanında Hz. Ebu - Bekir ve Hz. Ömer bulunduğu bir sırada Hz. Osman içe-**

ri girdi. Bunu gören Resûlûllah (S.A.V.) mübarek baldırını kapatarak buyurdu : Meleklerin kendisinden hayâ ettiği bir kimseden nasıl hayâ etmiyeceğim?»

Resülûllah (S.A.V.) bu sözüyle, Hz. Osman'ın yanındaki haşmetine rağmen Hz. Ebu - Bekir ve Hz. Ömer ile arasındaki durumun Hz. Osman ile olan durumundan daha saf olduğuna dikkati çekti!.. Bunun manasına yakın (bir hususta) şiir söylediler : **«Bende inkibaz ve haşmet vardır. Vefâ ve kerem ehliyle oturduğum zaman nefsimi tabiatıyle bırakırım dediği zaman çekinmeden haşmetsiz konuşurum!»** :

Cüneyd : Sevgi doğru olduğu zaman edebin şartları ortadan kalkar! dedi. Ebu - Osman; Muhabbet doğru olduğu zaman, muhibbe edebe sıkı-sıkı bağlamak daha da gerekli olur!.. Nurî : Vakıt için edebi gözetmekten mahrum olanın durumu buğuzdur (Allahın buğzudur.)

Zinnuni Mısrî : Mürid (Allahı irade eden,) edebi kollanmaktan çıkınca, geldiği istikamete gerisin geriye gider.

Üstad Ebu - Ali : «Eyübü hatırla! Hatırla o zamanı ki yaradanına; «Muhakkak bana zarar dokundu. Sen ise rahmedenlerin en rahmedicisisin,» diye çağırdı. (177) Ayetin yorumunda «Bana rahmet» demedi. Çünkü hitabın edeblerini korudu, dedi.

Hz. İsâ (A.S.) da böyledir. Zira **«Eğer onlara azab çektirirsen onlar kullarındır.»** (178) Yine; **«Eğer ben demiş isem muhakkak sen onu bilmişindir,»** (179) dedi. «Ben söylemedim» demedi. Hazretin adabını gözetti.

Abdullah oğlu Muhammed es - Sofî'den dinledim, o da, Ferhan oğlu Ebu Tayyibtan, o da Cüneyd'den dinledi : Salih biri bir cuma günü bana gelip benimle bir fakiri gönder. Beni sevindirsin. Benimle beraber biraz yemeğini yesin diye ricada bulundu. Baktığım zaman bir fakir gördüm, onda fakirlik müşahede ettim. Onu çağırıp bu şeyhle beraber git, onun kalbine sevinç ver dedim. O da gitti. Az bir zaman sonra bana gelip! Ey Eba - Kasım! O fakir kişi bir lokmadan fazla bir şey yemedi. Ve gitti,» dedi.

Ona «Belki de onu üzen bir cefa veren kelime söyledin» dedim. Bana **«Hayır hiç bir şey söylemedim,»** dedi. Baktım fakirin oturduğunu müşahede ettim. Neden bu adamın sevincini tamamlamadın? diye sordum. Cevap olarak; efendim! Kufeden Bağdada kadar gelirken birşey yemedim. Huzurunda fakirlik yönünden benden bir kötü edebin sadır olmasından çekindim. Beni çağırdığında sevindim. Zira bu davet benim

---

(177) El - Enbiya : 83.

(178) El - Maide : 117.

(179) El - Maide : 115.

dahlim olmaksızın senden geldi. Kalbim razı olmadığı halde gittim. Sofrasına oturduğumda bana bir lokma yapıp ye dedi. Bu, benim için onbin dirhemden daha sevimlidir. Bu sözü ondan dinlediğim zaman onun alçak himmetli olduğunu anladım. Yemeğini yemekten kaçındım, dedi. Cüneyd, dâvet sahibine hitaben demedim mi ona karşı bir sui edebte bulunmuşsun, dedi.

Davet sahibi; Ey Eba - Kasım! Tevbe olsun (bir daha yapmam) dedi. Cüneyd, fakirden onunla beraber git, onu sevindir dileğinde bulundu.

ONLARIN SEFERDEKİ HÜKÜMLERİ

Allahu Tealâ; **O, öyle Allahdır ki sizi karada ve denizde gezdirir.»** (180) buyurur.

Bize Abdan oğlu Ahmed oğlu Ali, ona Übeyd oğlu Ahmed el - Basrî, ona el - Farac oğlu Muhammed el - Azrak, ona Haccac, ona İbnu - Cüreyç, ona Ebu - Zübeyr, ona Ali el - Ezdî haber verdi ki İbnu - Ömer onlara şunu bildirdi :

«Allahın Resûlu (S.A.V.), sefere çıktığında devenin sırtında otururken üç tekbir alırdı. Sonra; **Bunları bizim hizmetimize bağlayan Allahın şanı ne yücedir! O bütün noksanlıklardan munazzahtır. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Ve muhakkak biz dönüp Rabbimize varırız.»** (181) dedikten sonra; «Ey Allahım! Bu seferimizde senden dileğimiz; hayır, takva, amellerden seni razi edendir. Ey Allahım! Seferimizi bize kolaylaştır. Ey Allahım! Seferde arkadaş, ailede halifem (vekilim) sensin. Ey Allahım! Seferin şiddetinden, mal ve ailenin içinde kötü bir görünüş ve dönüşte üzüntüden sana sığınıyorum!» söylerdi. Seferden döndüğü zaman bunları söylemekle beraber şu kelimeleri de eklerdi: Dönüş yapıcıyız. Tevbe ediciyiz. Rabbimize hamdediciyiz!.

Bu sofi taifesinin çoğunun ihtiyarı sefere çıkmak olduğu için bu kitabımızda seferden bahseden mustekil bir bahis açtık. Çünki onların durumlarının en yücelerindendir sefer. Bu taifenin görüşleri değişiktir. Kimisi ikameti sefere tercih eder. Ancak bir farzın edası için Sofular taifesinin çoğunun seçeneği sefer olduğunda, bu kitabımızda sefere dair özel bir bahis açtık. Çünkü, sefer onların en yüce hallerinden birisidir. Bu taife bu hususta değişik fikirlere sahiptirler. Kimisi, hazeri sefere tercih eder. Ancak, farzolan hac gibi, farz vazifeler için sefere çıkar. Bu gurubun galip durumu hazerdir. Misal olarak, Cüneyd, Abdullah oğlu Sehl, Ebu Yezid El - Bestami, Ebu Hafs gösterilebilir.

---

(180) Yunus: 22.

(181) Ez - Zuhruf : 13 - 14.

Bir gurup seferi hazere tercih ediyor. Dünyayı terkedinceye kadar sefere devam eder. Ebu Abdullah El - Mağribi, İbrahim bin Ethem gibi... Çokları da, işin başlangıcında, gençlik hallerinde bir çok seferlere çıktılar, hallerinin son etabında seferi bıraktılar. Ebu Osman El - Hıyrî, Şiblî bunlardandır. (Hulâsa olarak) bu taifelerin her birisinin genel kaideleri vardır, yollarını bu kaidelere göre tanzim etmişlerdir:

Bil ki, sefer iki kısma ayrılır : a) **Bedenle seferdir. Bu türlü sefer, bir memleketten diğer memlekete intikal etmekten ibarettir.**

b) **Kalbi ile seferdir. Bu nevi sefer, bir nitelikten diğer niteliğe geçmektir. Bedeni ile sefere çıkan binlerce kişiyi görebilirsin. Fakat, kalbi ile sefer eden pek azdır.**

Üstad, Ebu Ali Ed - Dekkak'tan dinledim : Nişabur yakınında bulunan Ferah köyünde dervişler gurubuna mensup bir şeyh bulunuyordu. tasavvuf konusunda bir çok eserler yazmıştı. Birisi, bu şeyhten sordu : **«Şeyhim, sefere çıktınız mı?»** Şeyh : **«Kürre-i arzdaki sefer mi, yoksa gökteki sefer mi? Kürre-i arzın seferine çıkmamışım, gökteki ise evet.**

Hazretten dinledim : Merva'da bulunduğum bir zamanda, dervişlerden birisi gelip, bana hitaben söyle dedi : **«Uzun bir zahmete katlanıp, maksadım seni görmektir.»** Ona cevaben dedim ki; **«Eğer nefsinden bir adım uzaklaşsaydın, sana kâfi idi.**

Sefer hususundaki, sofular taifesinin hikâyeleri kısımlar ve durumlara göre değişiktir.

Şeyh Abdurrahman Es - Sülemî'den dinledim. O da Ali oğlu Muhammed El - Alevi'den, o da Muhammed oğlu Cafer'den, o da Ahmet El - Hemedani'den dinledi : Tek başıma çölde bulunuyordum. Usandım. Ellerimi kaldırıp, Ya Rab! Ben zayıf ve topalımdır, senin ziyafetine geldim, kalbime düştü ki, Allah tarafından bana söyle denilebilir: **«Seni çağıran kim?»** Bunun üzerine, şöyle devam ettim: **«Ya Rab o öyle bir memleketti ki, tufeyliyi (uyuntu) da kabul eder.»** dedim. Arkamdan bir ses geldi. Dönüp bakınca deveye binen bir göcebe gördüm. Bana; **«Ey acemi (arap olmayan kimse) nereye gidiyorsun!»** diye sorunca; **Mekke'ye gidiyorum**, cevabını verdim. Göçebe, **seni çağırdı mı?** Ben; **Bilmem.** Göçebe : Dememiş mi; **«İnsanlardan gücü yetene hac farzdır.»** (Al-i İmran: 97) Ben : **Memleket genistir. Uyuntuyu da sığdırır.** Göcebe : **«Ne güzel uyuntusun sen. Deveye hizmet edebilir misin?»** dedi. Ben; **Evet** deyince, deveden inip bana teslim etti, **«İste bununla git.»** dedi.

Abdullah oğlu Muhammed Es - Sofî'den dinledim. O da Ahmed oğlu Muhammed en - Neccar'dan, o da El - Ketanî'den dinledi.

Dervişlerden birisi; **bana yol göster**, dediğinde ona; **«Her gece bir caminin misafiri olmaya gayret et ki, iki konak arasında yani sefer halinde ölmüş olasın,** cevabını verdim.

El - Hüseri'den hikâye ediliyor; **Bir oturuş, bin hactan daha hayırlıdır.** (Kalbin huzuru hususunda) himmetin derleyicisi bulunan oturuşu kastediyor. Yemin ederim böyle bir oturuş, ondan yoksun olarak yapılan bin hacdàn daha üstündür!..

Ahmed oğlu Muhammed es - Sufî'den dinledim. O da Abdullah oğlu Ali et - Temimi'den, o da İsmail oğlu Muhammed El - Fergani'den dinledi : Ben Ebu Bekir Ez - Zekkak ve Kettani yirmi senelik bir zaman kadar sefere çıkıyorduk. Bu zaman zarfında ne kimse ile ihtilat eder, ne de muaşerette bulunuyorduk. Bir memlekete vardığımızda, eğer orada bir şeyh var ise, ona selam verip akşama kadar onunla oturduktan sonra, camiye dönüyorduk. El - Kettani gecenin başından sonuna kadar namaz kılıp, Kur'an hatmediyordu. Ez - Zekkak kıbleye yöneliyordu. Ben de sırt üstü uzanıp düşünceye dalıyordum. Sonra sabahlanır, yatsı abdesti ile sabah namazını kılıyorduk. Bizimle beraber bir insan camide bulunup yatarsa, onu kendimizden daha üstün telakki ediyorduk.

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Ali oğlu Abdullah'dan, o da İsa - El - Kassar'dan dinledi : Ruveym'den sefer edebi soruldu, cevap olarak dedi ki, seferin edebi, misafirin himmeti, adımı geçmeyecektir. Kalbi nerede durursa, konağı orası olacaktır. (Yani kadere inanıp tamahkârlığa girmiyecektir.)

Dinar oğlu Malik'ten hikâye ediliyor : Allah Musa kuluna vahiy göndererek buyurdu: **Demirden bir çift nalın ve bir asâ edin. Edindikten sonra seyahata çık. Kuvvet ve kudretimin eserlerini ve ibret verici dersleri ara. Ta ki, nalınlar yırtılıp asâ kırılıncaya dek...**

Denildi : Ebu Abdullah El - Mağıibi, beraberinde arkadaşları olduğu halde daima sefere çıkardı. Daimi bir şekilde ihram bağlardı. Bir ihramını çözdükten sonra ikincisine başlardı. Hiçbir elbisesi kirlenmedi. Tırnağı ve saçı uzamadı. (Zira ihrama giren bir insan, elbiseleri çıkarır, tırnak ve saçlarını keserdir!) Arkadaşları geceleyin ardından giderlerdi. Ardında gelenlerden birisi yoldan saptığı zaman bağırır, **«Ey falan adam sağa gel, ey falan sola gel.»** Elini, insan oğlunun eli değdiği yiyeceklere uzatmazdı. Yemeği bazı bitkilerin köklerinden idi. Onun için özel olarak o kökler toplanırdı.

Denildi : **O, arkadaş ki, ona kalk dediğinde, nereye diye sorarsa o arkadaşın değildir.** Bu hususta şu şiiri okumuşlardır : **«Onlar öyle kimselerdi ki imdada çağırıldıklarında çağırandan hangi harbe veya hangi yere diye sormazlardı...»**

Ebu Ali - Er - Ribati'den hikâye edildi : Abdullah El - Meruzi'ye arkadaş oldum. Ona arkadaş olmazdan önce, azıksız ve bineksiz sahraya dalardı. Ona arkadaş olduğumda bana, **«Sen mi emir alacaksın, ben mi emir olacağım?»** diye sordu. Cevap olarak, **«Hayır senin emir olmanı is-**

tiyorum,» dedim. **«O halde bana itaat edeceksin,»** deyince, **«Evet»** cevabını verdim. Bunun üzerine eline bir zenbil aldı. Ona yiyecek koyarak sırtladı. Ne zaman zenbili; **«Biraz da ben taşıyayım,»** dedimse, **«emir benim, sana itaat düşer,»** cevabını verdi. Bir gece yağmura tutulduk. Sabaha kadar, sırtında bir aba olduğu halde başıma dikilip, beni yağmurdan korumaya çalıştı. **«Kendime kendime, keşke ona sen emirsin diyeceğim yerde, ölseydim,»** dedim. Sonra bana, şöyle hitap etti : **«Seninle arkadaşlık yaptığım gibi her hangi bir insana arkadaşlık yaptığında öyle arkadaşlık yap,»** dedi. Bir genç, Ebu Ali er - Ruzbari'nin huzuruna vardı. Çıkmak istediği zaman, **Şeyh bir şey emreder mi,** diye sordu. Şeyh cevap olarak şunu söyledi :

«Ey genç, onlar daha önceden kararlaştırılmış bir sözden ötürü bir araya gelmezlerdi ve ayrılırlarken de istişare ederek ayrılmazlardı.» (Yani bir araya gelmekte de ayrılmakta da Allah'tan başkasına kalplerini kaptırmazlardı.)

El - Müzeyyin El - Kekir'den hikâye edildi : Bir gün, bir seferinde İbrahim El - Havvas'la beraber bulunuyordum. Bir akrebin onun baldırı üzerinde yürüdüğünü gördüm. Kalkıp öldürmek isteyince bana imkân vermediği gibi, şunları da söyledi: **Ona dokunma, herşey bize muhtaçtır. Biz ise (Allahdan başka) hiç bir şeye muhtaç değilizdir.**

Nusaybinli Ebu Abdullah; **«Otuz sene seferde bulundum, kaftanıma yama yamalamadım. Arkadaşımın bulunduğu bir yere gitmedim. Yerimde yük taşıyan birisiyle de arkadaş olmadım.»** dedi.

Biliniz ki, kavm (sofular) huzurun ibadetlerdeki adabını tam manasıyle yerine getirdikten sonra o ibadetlere bir şeyler izafe etmek istediler, buna binaen seferin hükümlerini bu duruma eklediler. Bunu da nefislerinin terbiyesi için yaptılar. Öyle ki, nefislerini belirli durumlardan çıkarttılar, tanıdıklarından ayırmayı zorladılar, taki alâkasız ve vasıtasız, manen Allah ile beraber yaşasınlar. Binaenaleyh seferlerinde VİRDLERİNDEN her hangi bir şeyi terketmediler.

Dediler ki; **Seferin ruhsatları, seferi mecburi olan için ancak, geçerlidir. Bize gelince, bizim her hangi bir meşguliyetimiz, seferimizde herhangi bir zorunluluğumuz yoktur.»**

Eba Sadık bin Habip'den dinledim, o da Nesir Abazî'den : «Bir ara, çölde zaif düştüm. Artık nefsimden ümitsiz oldum. Gözüm ondörtlük ayı gördü. Bu durum gündüzleyin vaki oldu. Gördüm ki, ayın üzerinde **«Allah seni onların şerrinden kurtarmaya kafi gelecektir.»** (El Bakara : 137) yazılıdır. Binaenaleyh ben, kuvvet buldum. O andan itibaren bu olay benim içimi açıverdi.»

Ebu Yakup Es - Susi buyurdu, sefer halinde misafir dört şeye muhtaçtır : **1. Kendisini idare eden siyasi ilim, 2. Kendisini koruyan tavka,**

3. Seferin zorluklarına karşı kendisini dayanıklı kılacak aşk, 4. Kendisini haramdan alıkoyan ahlâk.

Deniliyor ki; kişilerin ahlâkını belirttiğinden dolayı yolculuğa, BELİRTMEK manasına gelen SEFER denilmiştir.

El - Kettani'nin adeti şu idi : Fakir bir kimse, Yemen'e gidip tekraren dönünce onun arkadaşlığını terketmeyi emrediyordu. Sebep de şu idi. O zaman, fakirler Yemen'e bir şeyler edinmek için gidiyorlardı.

Denildi : İbrahim El - Havvas, sefere çıktığında beraberinde hiç bir şey götürmezdi. Ancak iğne ile ibrik alırdı. İğne ile, yırtılmış elbiselerini avret yerleri görünmesin diye diker, ibrik ile de abdestlenirdi. Bu iki nesnenin taşımasını alâka ve bilinen bir şey olarak kabul etmezdi.

Ebu Abdullah Er - Razi'den hikâye ediliyor: Beraberimde bir arkadaş olduğu halde yalınayak Tarsus'tan çıkıp Şam köylerinden birisine vardım. Köylülerden birisi bana bir papuç getirdi. Onu kabul etmekten imtina ettim. Arkadaşım, **«Giyin, zira ben yalın ayak gezmekten usandım da benden ötürü Allah bu ayakkabıyı vermiştir,»** dedi. Ben; **«Sana ne olur?»** dedim. Dedi ki; **«Sana uymak ve arkadaşlık hukukunu gözetmek için papuçlarımı giyemedim.»**

Denilmiştir : El - Havvas seferde bulunuyordu. Beraberinde üç arkadaş vardı. Çölde bir mescide vardılar. Orada akşamladılar. Mescidin kapısı yoktu. Gece gayet soğuktu. Uyudular, sabahlayınca şeyhi kapıda ayak üstü gördüler. Neden durduğunu sorduklarında; **«Size soğuk dokunur diye korkdum, bütün gece kapılık vazifesi yaptım.»** dedi.

Denildi ki; El - Kettani bir ara hacca gitmek üzere annesinden izin istedi. Kendisine izin verildi. Çıkip giderken çölde elbisesine sidik sıçradı. Kendi kendine! **«Bu manevî halimde bir eksikliktir,»** deyip geri döndü. Kapıyı döğünce annesi kapıyı açtı. Annesinin kapı arkasında oturduğunu görünce, **«Neden burada oturuyorsun,»** diye sordu. Cevap: **«Çıktığından beri inandım ki, dönünceye kadar ben buradan ayrılmayacağım ,ondan,»** dedi.

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim. O da Muhammed oğlu Abdullah El - Dimeşkî'den, o da Mevlid oğlu İbrahim'den, o da İbrahim el - Kassar'dan dinledi. **«Otuz sene bir zaman halkın dervişler hakkındaki kötü görüşünü düzeltmek için seferler tertip ettim.»**

Denildi : Bir kişi Davud'u Tai'nin ziyaretine gidip sordu : **«Ey Eba Süleyman! Uzun zamandan beri seni görmek hususunda nefsimle mücadele ediyordum.»** Davud : **«Zararı yok. Bedenler sakin ve kalpler itminan halinde oldu mu bir araya gelmek kolaylaşır,»** dedi.

Nesir Abazi'nin arkadaşlarından olan Ebu Nesir - Es - Sufi'den dinledim : **«Bir ara Umman şehrinde gemiden indim, gayet acıkmış bulu-**

nuyordum. Çarşıdan geçiyordum. Bir tatlıcı dükkanına vardım. Orada kızartılmış kuzu ve tatlılar gördüm. Bir kişiye yapışıp şunlardan bana satın al,» dedim. Adam : **«Neden? Senin benden bir alacağın falan var mı ki alayım?»** dedi. Ben : **«İllâ alacaksın,»** diye ısrar ettim. Karşıdan birisi beni gördü ve seslendi : **«Ey genç sana istediğini satın almak mecburiyetinde olan o değildir, benim. Benden iste ve dilediğin şekilde beni mahkûm etmeğe kalk,»** dedikten sonra, isteklerimi bana satın aldı ve yoluna devam etti.

Ebu Hüseyin El - Mısrî'den hikâye ediliyor : Bir seferde Trablustan Eş - Şeceri ile beraber bulunduk. Bir kaç gün devam ettiğimiz halde bir şey yemedik, bir ara atılmış bir kabak gördük. Onu alıp yemeğe başlayınca şeyh bana bakıp bir şeyler söylemedi. Kabağı elimden attım. Şeyhin hoşuna gitmediğini anladım. Sonra bize bir yerden beş dinarlık gelirin kapısı açıldı. Bir köye vardık; **«Muhakkak şeyh bize bir şey almalıdır,»** dedim. Buna rağmen şeyh devam etti, bir şeyler almadı. Sonra bana hitaben :

«Belki de sen aç olarak gidiyoruz, şeyh bize bir şey satın almadı diyorsun. İşte öyle oldu,» dedi. Böylece «El - Yehudiye» diye bilinen bir köye vardık. Orada çoluk çocuk sahibi bir kişi vardı. O bizimle meşgul oldu. **«O beş dinarı ona ver, ta ki hem bize hem de çocuklarına sarfetsin,»** dedi. Böylece adama vardık, dinarlar adama verildi, onları harcadı. Köyden çıkınca bana : **Ey Eba Hüseyin! Şimdi nereye gideceksin,** dedi. Dedim ki; **«Seninle beraberim.»** Cevap olarak; **«Bu olmaz. Sen kabak hakkında bana ihanet edeceksin, bir de arkadaşlık edeceksin?.»** Böylece arkadaşlığımı men etti.

Abdullah oğlu Muhammed Eş - Şirazî'den dinledim. O da Ahmed Es - Sağir'den, o da Hafif oğlu Ebu Abdullah'dan dinledi : **«Gençlik çağımda, dervişin birisi bana rastladı. Ben de perişanlık ve açlık eserini görünce, evine götürdü. Dövme ile, pişirilmiş bir et, ikram etti. Fakat et bozulmuştu. Etin tiridinden yeyip te bozukluğundan ötürü eti yemiyordum. Derviş eli ile bir lokma eti ağzıma soktu. Onu zorla yuttum. İkinci lokmayı uzattı, onu yutamaz oldum. Bu durumu gören derviş mahcup oldu, ben de bundan ötürü mahcup oldum. Böylece evinden ayrıldım. Yolculuğuma devam etmek istedim. Anneme haber vermek ve elbisemi göndermek için birisini gönderdim. Annem sefere çıkmama muhalefet etmedi. «Kadısiye» den bir gurup dervişle yola çaktım. Çölde yolumuzu kaybettik. Beraberimizdeki azık bitti. Nerde ise, ölecek hale geldik. Sonunda bir arap kabilesine sığındık. Yiyecek bir şey elde edemeyince, bir kaç altın ile onlardan bir köpeği satın almaya mecbur olduk. Köpeği kızartıp onun etinden bir parça bana verdiler. Köpek etini yemek istediğim zaman durumumu düşünmeye başladım. Kalbime, «Bu**

o dervişe verdiğim mahcubiyetin cezasıdır,» geldi. Böylece içimden tevbe ettim. Araplar, bize yolu gösterdiler. Varıp hac yaptıktan sonra o dervişten özür dilemek için memlekete geri geldim.»

SOHBET BAHSİ

Cenab-ı Hak, (Et - Tevbe suresinin 40. ayetinde) : **«Hani Mekke kâfirleri onu Mekke'den çıkardıkları zaman ikinin ikincisi (Peygamberin arkadaşı Hazret-i Ebu Bekir) ile (Sevr dağının tepesindeki) mağaradaydılar. Peygamber o zaman arkadaşına, üzülme Allah bizimle beraberdir, diyordu.»**

Cenab-ı Hak, Hazreti Ebu Bekr-i Sıddık'a sohbeti isbat ettikten sonra, Peygamberin ona şefkat ettiğini de belirterek buyurdu : **«Hatırla o zamanı ki, Peygamber arkadaşına, üzülme Allah bizimle beraberdir,»** diyordu.

Bize Ahmed oğlu Ali El - Ahvazi, ona, Ubeyd oğlu El - Ahmed El - Basri, ona Muhammed oğlu Yahya El - Ceyyani, ona Abdullah oğlu El - Kureşi, ona Salim oğlu Naim, ona Malik oğlu Enes haber verdi :

Allah'ın Resulu (S.A.V.) buyurdu : **«— Acaba ne zaman ahbaplarımla bir araya geleceğim?»** Ashabı güzin : **«Babamız ve annemiz sana feda olsun, bizler senin ahbapların değil miyiz?»** diye sordular. Cenab-ı Peygamber : **«Siz benim ashabımsınız, benim ahbaplarım, beni görmedikleri halde bana iman edenlerdir. Onların bana olan iştiyaklarından daha fazla iştiyak duyuyorum onlara karşı,»** buyurdu.

SOHBET ÜÇ KISIMDIR

a) Senden büyük olan birisi ile olan sohbet. Bu sohbet, hakikatte hizmettir. b) Senden küçük olan bir kimse ile olan sohbettir. Bu sohbet, yaşlı olana şefkat ve merhameti, genç olana da uyumluluk ve hürmeti gerektirir. c) Yaşıtlar ve emsalların sohbetidir. Bu sohbet arkadaşını nefsine tercih etmek ve mertlik göstermek temeline dayanıyor, binaenaleyh mertebece kendisinden büyük olanla sohbet eden bir kimsenin edebi, ona itiraz etmeyi terketmektir. Ondan sadır olan hareketleri güzel bir şekilde yorumlamaktır. Ona inanmak suretiyle durumlarını kabul etmektir.

Halef oğlu Mensur El - Mağribi'den dinledim. Hazretten, arkadaşlarımızdan birisi sordu. **«Ebu Osman El - Mağribi ile kaç sene sohbet ettin?»** Sorana gözlerinin ucuyla (hayretle) bakarak şu cevabı verdi :

«— Ben Ebu Osman ile arkadaşlık değil ancak bir müddet için ona hizmet ettim.»

Senden küçük olan bir kimse, sana arkadaş olduğu zaman, eksikliklerine dikkatini çekmezsen, ona karşı ihanet etmiş olursun. Ve bu sırra binaendir ki, Ebul - Hayr Ettinanî Nasir oğlu Muhammed oğlu Cafer'e şunları yazdı **«— Dervişlerin günahı sizin boynunuzdadır. Zira, onları edeplendirmekten vazgeçip nefislerinizle meşgul oldunuz. Onlarda böylece din hususunda cahil kaldılar.»** Mertebende buunan bir kimse ile arkadaşlık yaptığın zaman, senin için çıkar yol, onun kusurlarını görmemektir. Mümkün ise ondan gördüğün eksikliği güzel bir şekilde yorumlamak ve iyiye hamletmektir. Eğer, onun eksikliğini tevil edecek bir durum yok ise, bu sefer dönüp kendi nefsini kınayacaksın. Nefis, uslanıncaya kadar bu duruma devam edeceksin.

Üstad Ebu - Ali Ed - Dekkak'tan dinledim : Ebul - Havari oğlu Ahmed Ebu Süleyman Ed - Daranî'den sordu : **«Falan adam benim, kalbime pek hoş gelmiyor!»**

Ebu Süleyman : **«Benim kalbime de hoş gelmiyor,»** dedikten sonra şunları ilâve etti : **«Ey Ahmed, umulur ki, biz kendiliğimizden hissi hareket ediyoruz. Belki de salih kullardan olmadığımızdan ötürü onu sevmiyoruzdur.»**

Denildi, birisi Ethem oğlu İbrahim'e arkadaş oldu. Ayrılmak istediği zaman kişi İbrahim'den sordu : **Eğer, bende bir ayıp görmüş isen, beni uyar.**

İbrahim : **«Sende herhangi bir ayıp görmedim. Çünkü seni sevgi gözü ile gördüm. Sende gördüğüm herşeyi güzel kabul ettim. Git, ayıbını benden başka birinden sor.»**

Bu hususta şu şiiri okumuşlardır : **«Rıza gözü, her ayıptan kapalıdır, fakat kin gözü kötülükleri deşip ortaya çıkarır!»**

Şeyban oğlu İbrahim'den hikaye ediliyor : **«Benim pabucum diyen birisi ile arkadaş olmazdık.»**

Ben Ebu Hatim Es - Sofî'den, o Ebu Nasır Es - Serrac'dan, o Cüneyd'in hocalarından olan Ebu - Ahmet el - Kalanisi'den dinledi : **«Basra'da bir gurupla arkadaşlık yaptım. Bana ikramda bulundular. Bir ara birisine, «Benim önlüğüm nerededir» diye sordum. Böylece onların gözünden düştüm!»**

Ebu Hatim'den dinledim. O da Ebu Nasr es - Serrac'dan, o da Ed - Dukkî'den, o da Ez - Zekkak'dan dinledi : **«Kırk seneden beri şunlarla arkadaşlık yapıyorum. Arkadaşlarımızın kendilerinden başka hiç kimse ile arkadaş olduklarını göremedim. Ancak sevdikleri ile arkadaşlık yapabilirlerdi. Beraberinde takva ve vera' olmayan bir kimse bu bapta katıksız haramı yiyebilir.»**

Üstad, Ebu Ali Ed - Dekkak'tan dinledim : Derdi ki birisi Abdullah oğlu Sehil'den sordu : **«Ey Eba Muhammed, seninle arkadaş olmak istiyorum.** (Ne dersiniz?)

Sehl : **Birimiz ölürse, kalanın arkadaşı kim olacak?**

Adam : **Allah olacaktır.** Sehl : **O halde şimdiden, bu arkadaşlık Allah ile olursa olmaz mı?** Bir müddet, arkadaşlık yapan iki kişiden birisi arkadaşından ayrılmak istedi. Bu hususta izin almaya kalkıştı : Arkadaşı : **«Bir şartla sana ayrılmak izni veriyorum. Ancak bizim fevkimizde olan birisi ile arkadaşlık yapacaksın. Eğer fevkimizde olursa da, yine arkadaşlık yapma. Çünkü arkadaşlığımız daha önceden olmuştu.»** Bunun üzerine istekte bulunan : **«Kalbimden ayrılmak fikri zail oldu.»** dedi.

Ebu Hatım Es - Sufi'den dinledim, o da Ebu Nasır Es - Serrac'dan, o da Ed - Dukki'den, o da El - Kettani'den dinledi : «Bir ara benimle arkadaş olan bir zatın arkadaşlığı, kalbime gayet ağır geliyordu. Ona karşı, ağırlık kalbimden gitsin diye, bir şeyler hibe ettim. Yine de gitmedi. Onu alıp evime götürdüm. Ayaklarını yanaklarımın üzerine koy dedim, **«Bunu yapmam»** deyince, **«Hayır yapacaksın,»** diye ısrar ettim. Ayağını yanağımın üzerine koyduğunda, niyet ettim ki, o ayağını yanağımdan kaldırmazdan evvel Cenabı Hak kalbimden ona karşı olan ağırlığı kaldırsın. Birden o ağırlığın kaldırılmış olduğunu hissettim. Ona : **«İşte şimdi ayağını kaldır,»** dedim.

Edhem oğlu İbrahim, ekin biçer, bahçıvanlık ve başka işler yapar, kazancını arkadaşlarına yedirirdi.

İbrahim (K.S.) bir cemaatle beraberdi. Gündüz çalışır onlara infak ederdi. Oruçlu bulunan bu cemaat gece bir yerde toplaşırlardı. İbrahim çalışmaktan geç dönerdi. Arkadaşları bir gece, **«Gelinde onsuz akşam yemeğimizi yiyelim, tâ ki bir daha geç gelmesin!»** dediler. Yemeklerini yiyip yattılar.

İbrahim dönünce, onları uykuda buldu. Kendi kendine; **«Bu fakirler belki de yiyecek bir şey bulamadan aç yattılar,»** deyip orada bulunan unu alıp çörek yapmak için yoğurdu. Ateş yaktı, közler üzerine çöreği atıverdi. Onlar uyandıkları zaman İbrahimin yüzünü yere koyup ateşe üflediğini müşahede ettiler. Niçin öyle yaptığını sordular. İbrahim; **«Aç uyuyup iftar yemeğini yemediğinizi sanarak bu işe giriştim. İstedim ki siz uyanıncaya kadar çörek pişmiş olsun,»** dedi. Bunun üzerine biri birine : **«Bizim ona karşı takındığımız ve onun bize karşı yapmış olduğu muameleye bakınız,»** dediler.

Denildi : Ethem oğlu İbrahim, birisine arkadaş olduğu zaman üç şart ileri koşuyordu : **a) Hizmet etmek kendisine düşecektir. b) Ezan okuyacaktır. c) Allah'ın onlara vereceği dünyalık hususunda eli, onların eli gibi olacaktır.**

Arkadaşlarından biri bir gün; **«Senin şu şartlarını yerine getirmeye muktedir değilim,»** dedi. İbrahim, **«Senin doğruluğun beni memnun etti,»** karşılığını verdi.

Hüseyin oğlu Yusuf der ki, Zünnun-u Mısri'den; **«Kimle arkadaşlık yapayım,»** diye sordum. Cevap olarak; **«Allahın bilmiş olduğu hareketlerini, kendisinden gizlemediğin kimse ile arkadaşlık yap.»**

Abdullah oğlu Sehl bir kişiye : **«Yırtıcı hayvanlardan korkarsan benle arkadaşlık yapma.»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Hasan oğlu Muhammed El - Alevi'den, o da Handan oğlu Abdurrahman'dan, o da Münebbih oğlu Ebu Kasım'dan, o da Bişr oğlu El - Haris'den dinledi : **«Kötü insanların arkadaşlığı iyi insanlar hakkında kötü niyet beslemeye sebep olur!»**

Cüneyd-i Bağdadi'den hikaye edildi : Ebu Hafs Bağdad'a geldiğinde beraberinden hiç birşey konuşmayan dazlak biri bulunuyordu. Ebu Hafs'ın arkadaşlarından o dazlağın halini sordum. Dediler ki : **«Bu öyle biridir ki; onun için yüz bin dirhemharcamış, ve yüz bin dirhem de borç ederek ona sarfetmiş bir insandır. Şeyh ona bir tek harf konuşma ruhsatını vermemektedir.»** Zünnun dedi : **«Allah'a ancak uyumluluk içersinde manen arkadaş ol. Halk ile ancak nasihat yaptığın halde arkadaş ol. Nefis ile ancak muhalefet etmek suretiyle, şeytan ile de ancak düşmanlık etmek suretiyle arkadaşlık et.»**

Birisi Zünnun'dan sordu : **«Kime arkadaş olayım?»** Zünnun : **«Öyle bir kimseye arkadaş ol ki, hasta düştüğünde seni ziyaret etsin, günah işlediğinde de tevbeni kabul edici olsun.»**

Üstad Ebu Ali'den dinledim : **«Ağaç kendiliğinden biter gelişirse yaprak tutar fakat meyve vermez. Mürid de böyledir. Onu yetiştirecek bir üstadı olmadığı zaman elinden hiç birşey gelemez.** (Yani İslâm mücerred akıl ile olmaz. Peygamberin talimi dinlenilmelidir.)

Üstad Ebu Ali şunları söylüyordu : **«Bu yolu En - Nasr Abazi'den aldım .O Şibli'den, Şibli Cüneyd'den, Cüneyd Sırri'den, Sırri Marufi Kerhi'den, o Davud-u Tai'den, Davud ise, Tabiinlerden almıştır.»**

Yine ondan dinledim : **«Boy abdesti almadan En - Nasr Abazi'nin meclisine gitmedim.»** (Dikkat böyle yapmak adabdır. Vacip ve sünnet değildir. Ashabı Kiram Resûlun huzuruna varmak için bu zorluğa girmemişler.)

Üstad Ebu Kasım El - Kuşeyri der ki : «Halimin başlangıcında ancak oruçlu olduğum halde üstadım Ebu Ali'nin meclisine varırdım. Oraya varmazdan önce boy abdesti alırdım. Çok kere medresesinin kapısına varıp huzuruna girmekten sıkıldığımdan geri dönerdim. Eğer cesaret edip bir ara içeri girsem, medresenin ortasına geldiğimde uyuşukluğa

benzer bir durum yakama sarılırdı. Öyle ki, bedenime bir iğne batırılırsa belki de hissetmiyecektim. Bütün bunlardan sonra kalbime gelen bir hadiseyi, dilimle sormaya ihtiyaç bırakmadan ben oturur oturmaz, başlar hadisemi açıklardı. Bu durumu bir çok kerre müşahede ettim. Çoğu kez, kendi kendime derdim ki, **«Eğer Cenab-ı Hak benim zamanımda halka bir peygamber gönderseydi acaba üstadıma karşı kalbime gelen haşyetten daha fazlasını o peygambere karşı duymam mümkün olur muydu?»** Bundan daha fazlasını duymama imkan olduğunu da düşünemezdim! (Dikkat hiçbir veli peygambere müsavi olamaz. Bu, bir halin ifadesidir.) Hatırlamıyorum ki, onun meclisine gittiğim uzun zaman içinde ve vuslat hasıl olduktan sonra onunla olan oluşumda, kalbimde cereyan etmiş veya hutur etmiş ona karşı bir itirazım vaki olmuştur! Bu hal, o dünyasını·değişinceye kadar devam etti. (O kamil insanda hilafı şeriat görülmediği için itiraz yapılmamıştır. Hilafı şeriata itiraz etmek farzdır.)

Yusuf oğlu Hamza Es - Sehmi El - Cürcani bize, Ahmed oğlu Muhammed El - Abdî ona, Ebu Avane ona, ona da Yusuf, ona da Temim oğlu Halef Ebul - Ahves, ona da Nadr oğlu Muhammed El - Harisi rivayet etti : Cenabı Hak Musa Aleyhisselama vahyederek buyurdu : **«Uyanık ol, nefsin için dost arayıcı bulunma. Sana sevgi üzerine dostluk etmeyen herkesin dostluğunu kes, onunla arkadaş olma. Çünkü o kalbini katılaştırır. O senin için düşmandır. Beni çokça an. Böylece şükrüme müstahak olur, ikramımın fazlasını elde etmiş olursun.»**

Ebu Abdurrahman Es - Sülemî'den dinledim. O da El - Muallim oğlu Abdullah'dan, o da Ebu Bekir Et - Tamistanî'den dinledi : **«Allah ile manen ve nizamına uyarak arkadaşlık ediniz. Eğer buna gücünüz yetmiyorsa, Allah ile arkadaşlık yapanlarla arkadaşlık yapınız. Ta ki onların arkadaşlığının bereketi, sizi Cenab-ı Hakkın sohbetine vardırsın.»**

TEVHİD BAHSİ

Cenab-ı Hak (El - Bakara Suresinin 163. ayetinde) : **«Sizin Ma'budunuz bir olan Ma'buddur.»** buyurmuştur. Bize İmam Ebu Bekir Fevrek oğlu Hüseyin oğlu Muhammed haber verdi. Ona Harzad oğlu Mahmud oğlu Ahmed, ona Hatım oğlu Mesih El - Akli, ona Abdülvahad oğlu Abdullah El - Bacbi, ona Zeyd oğlu Hammad, ona Hatım oğlu Sa'd oğlu Said el - Atkî, ona İbnu Ebi Sadaka, ona Sirin oğlu Muhammed, ona da Ebu Hüreyre haber verdi : «Allah'ın Resulü (S.A.V.) buyurdular : **«Sizden önceki ümmetlerde birisi vardı, Allah'ın birliğine inanmaktan başka hiç bir ameli yoktu. Aile efradına; öldüğüm zaman beni yakınız, sonra**

küllerimi öğütünüz, sonra küllerimin yarısını karaya, yarısını denize rüzgarlı bir günde serpiniz. Onlar da onun vasiyetini olduğu gibi yerine getirdiler. Cenab-ı Hak rüzgara almış olduğun külleri getir, emrini verdi. Birden o iskelet Allah'ın huzurunda oluverdi. Cenabı Hak ondan sordu; «Seni bu yaptığına iten nedir?» Cevap: «Senden utanmam...» Bunun üzerine Cenab-ı Hak onu affetti.» (Dikkat cenaze yakmak, islâmın gelmesiyle ortadan kalkmıştır.)

Tevhid, Allah'ın bir olduğuna hükmetmektir. Bir şeyin birliğine hükmetmek de tevhid'dir. Arap lûgatında Cenab-ı Hak birlikle nitelendirildiğinde söylenen söz **VAHATTUHU**'dur. Nitekim birini şecaata nisbet etmek istediğin zaman, **«ŞECCA'TÜ FİLANEN»** denilmesi gibi. Lügatta **VAHİT VAHT** ve **VAHİYT** terimleri **VAHADA - YEHİDU** fiillerinin ism-i failleri olarak kullanılmaktadır. Nitekim buna nazire olarak, **FARADA - YAFRİDU** sigarasının ismi faili **FARID - FERD** ve **FERİD** gelmektedir. **«EHAD»** kelimesinin aslı, **«VAHAD»** tir. Nitekim kadının vasfı (güzellik manasında) olan **«ESMA»** kelimesinin aslının **«VESMA»** olduğu gibidir. Zira bu sıfat, güzellik manasına gelen **«VESAMET»** kökünden gelmektedir. İlim lisanında Cenab-ı Hakkın **«VAHİD»** olmasının manası; «Niteliğinde düşüş ve kalkış olmayan zat demektir,» denildi. Fakat insanoğlunun vasfı olarak kullanılan **«VAHİD»** ise, böyle değildir. Çünkü **«Elsiz ve ayaksız bir insandır,»** diyebiliriz. O insanın bir azasını kaldırmak keyfiyeti, doğru olabilir. Cenab-ı Hak ise **«EHADİYYUZ - ZAT»** tır. Fakat, hayat ve idraki taşıyan iskelete verilen VAHİD sıfatı böyle değildir.

Tahkik ehlinden bazıları; Cenab-ı Hakkın VAHİDLİĞİ manasında şunları söylemiştir : **«Zatında taksim, hakkında ve sıfatında teşbih, fiillerinde ve yaptıklarında ortak kabul etmemesi demektir.»**

Tevhid üç kısımdır : 1) Hakkı, hakkı olduğu için tevhid etmektir. Bu, Vahid olduğunu biliyorum ve Vahid olduğunun haberini kendisi de vermiştir demektir!..

2) Hak Tealâ'nın halkı tevhid etmesidir. Bunun manası; Cenab-ı Hakkın kulunun (tevhidçi ve) birleyici olduğuna hükmetmesi ve onun birleyici keyfiyetini yaratması demektir.

3) Yaratıkların Hak Tealâyı tevhid etmesidir. Bunun manası : **Kulun Allah-u Tealâyı bilmesi ve bir olması gerektiğine dair hüküm edip haber vermesidir.**

İşte bu kısa izah, kısa yoldan ve tahdit şartı ile tevhid'in manası için söylenen bir cümledir. Tevhid'in manası hususunda meşayihin ibareleri değişiktir. Ebu Abdurrahman Es - Sülemî'den dinledim. O Şazan oğlu Muhammed'den, o Hüseyin oğlu Yusuf'tan, o Zünnun Misri'den dinledi :

Zünnun'dan **Tevhid**'in manası sorulduğunda :

«Tevhid, şunları bilmendir : Cenab-ı Hakkın eşyadaki kudreti, tabiat, şeyleri yaratması aza ve cevarihlerle değildir. Her şeyin nedeni onun yaratmasıdır, onun yaratmasının nedeni yoktur. Cenabı Hak, nefsinde tasavvur ettiğin şeyin hilâfıdır. Yani tasavvur kapsamına giremez.» Cevabını verdi.

Ondan dinledim. O da Zekeriya oğlu Muhammed oğlu Ahmed'ten, o da Ata oğlu Ahmed'ten, o da Salih oğlu Abdullah'dan, o da El - Ceriyri'den dinledi : **«Tevhid ilmi için, ancak tevhid dili vardır.»**

Cüneyd-i Bağdadi'den tevhid'in manası soruldu. Cevap olarak : **«Bir olan Allahı vahdaniyyetinin tahkiki Ahadiyetinin kemaliyle beraber birlemek ve bilmektir. O birdir. Ne doğmuştur, ne doğurmuştur. Bütün bunlarla beraber zıtlar ve emsallerin nefyetmesi de gereklidir. Teşbih, tekyif tasvir ve temsil de yoktur. (Onun gibi hiç bir şey yoktur. O, işitici ve görücüdür.)** (Eş - Şuura : 11) dedi.

Cüneyd buyurdu : «Akıllı kimselerin akılları tevhidde doruğa vardığında hayret denizine dalmış oluyorlar.»

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim, o Maksem oğlu Ebul - Hüseyin'den, o Muhammed oğlu Cafer'den, o Cüneyd'den dinledi : Tevhidin manası hazretten sorulduğunda, o şunları söyledi : **«O öyle bir manadır ki, orada tarifler (tanımlamalar) ve resimler yok olur. Onun kapsamına bütün ilimlere girer. Cenabı Hak ezelde olduğu gibi, vardır. Yani o bir manadır ki, Allah onu arif ve muvahhid kulunun kalbinde yaratır. O mana, o kalbi öyle kaplar ki o kalp ezelde olduğu gibi Cenabı Hakkı müşahede eder.»**

El - Hüserî buyurdu : Bizim usulumuz tevhid hususundaki beş şeydir : 1 — Hadisliği ortadan kaldırmak. (Yani Allah'tan başkasını kalbden söküp atmaktır.)

2 — Kıdemi birlemektir. (Yani, tam manası ile Allha ile meşgul olmaktır.)

3 — Arkadaşları terketmektir. (Yani onları ikinci plâna itmektir.)

4 — Vatanlardan ayrılmaktır. (Yani kalbiyle sefere çıkmaktır.)

5 — Bilinen ve bilinmeyen her şeyi unutmaktır. (Yani bilgiçlikten vaz geçip tam teslim olmaktır.)

Halef oğlu Mansur El - Mağribi'den dinledim : Bağdatta, El - Mensur'un camisinin havlusunda bulunuyordum. Uyku ile uyanıklık arasında idim. El - Hüseyrî tevhid hususunda konuşuyordu. Göğe doğru çıkan iki melek gördüm. Birisi arkadaşına, **«Bu kişinin tevhid ilim dediği, tevhidin tersidir.»**

Faris buyurdu : **«Tevhid, halin galebe çaldığı anda vasıtaları dü-**

şürmek, hükümler anında vasıtalara dönüşmektir. Muhakkak ki, sevaplar şakavet ve saadetin kısımlarını bozmazlar.»

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Şazan oğlu Ebu - Bekir'den, o da Şibli'den dinledi : **«Tevhid hakikatte birlenen zatın sıfatıdır. Görünürde ise birleyenin süsüdür.»**

Cüneyd'den, **«Havasın tevhidi ne demektir?»** diye sorulduğunda şu cevabı verdi : «Kulun, Cenab-ı Hakkın huzurunda yere atılmış ve cansız bir karartı olmasıdır. O karartının üzerinde Hak Tealâ'nın kudret hükümlerinin hakkındaki tedbirinin tasarrufları cari olunur. O, tevhid denizinin dalgaları arasında nefsinden kaybolur. Halkın kendisini çağırmasından, varlığının hakikatleri ve vahdaniyyeti ile cevap vermekten yok olur! His ve hareketi gitmek suretiyle Hakkın manevi yakınlığının hakikatına dalar. Çünkü, Hak Tealâ, onu irade ettiğinde kaim kılar! Bu, kulun sonunun evveline dönüşmesi demektir. Binaenaleyh kul, olmazdan evvelki gibi olur, yani yok olur..»

Buşenci'den tevhid'in manası sorulduğunda:

«Zatlara benzer değil, sıfatlardan da yoksun değil,» cevabını verdi.

Ebu - Abdurrahman Es - Sülemi'den dinledim. O da Abdullah oğlu Mansur'dan, o da Ebu - Hüseyin El - Anberî'den, o da Abdullah oğlu Sehl'den dinledi : Sehl'den; Cenabı Hakkın zat-ı uluhiyetinin ne olduğu sorulduğunda şu cevabı verdi : Allah'ın zatı ilim sıfatına sahiptir. İnsan oğlunun kapsayıcı aklıyla idrak edilemez. Dünyada gözlerle görülemez. Her hangi bir mekanda yereşmeksizin, hiç bir nesne ile kapsanmaksızın ve hiç bir hududa dahil olmaksızın inanmanın hakikatleri ile vardır! Ahiret aleminde gözler onu mülkünde ve kudretine belirgin olduğu halde görürler. Yine de halk onun zatının hakikatının bilgisinden mahrumdurlar. Ayetleriyle, onları zatına muttali kılmıştır. Binaenaleyh kalbler onu tanıyor, akıllar onu idrak edemez. İhata olmaksızın sonucun idrakine varmaksızın mü'minler gözleri ile cna bakarlar.

Cüneyd : «Tevhid konusunda en üstün kelime, Ebu - Bekr-i Sıddık Hz.'lerinin söylediğidir,» dedi. O kelâm da şudur : **«Yarattıklarına tanıması için marifetinden aciz kalmaktan başka yol vermiyen Allah-u Tealâ ortaksızdır.»** dedi.

Üstad Ebu Kasım, Ebu - Bekr-i Sıddik (R.A.), Cenabı Hakkın tanınmamasını kastetmiyor, zira müdekkik alimler nezdinde, aciz kalmak (yokluk değil) mevcud olanın künhünden aciz olmaktır. «MAK'AT» kelimesi oturmaktan aciz olan kimseye denildiği gibi. Oturma kabiliyeti bu insanda var olmasına rağmen oturmamakta onun hiç bir dahli yoktur. İşte ARİF de böylece zaruru olarak irfan kendisinde Mevcud olduğu halde, marifetten aciz kimsedir. Bu taife katında, mârifetullah sonra zaruri olur... Binaenaleyh başlangıçta, çalışma neticesinde elde edi-

len marifet, her ne kadar hakikatta marifet ise de, Hazreti Ebu Bekir, zaruri marifete nisbeten onu hiç bir şey saymamıştır. Tıpkı güneşin doğup, ziyasını dünyaya saçtığı anda yanan lamba gibi...

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim. O da Said oğlu Ahmet El - Basri'den dinledi.

Kufe'de İbnu - L - Arabi'den dinledim. Cüneyd'in şunları söylediğini rivayet ediyordu : **«Sofu taifesine mahsus olan tevhid, kadîm olanı hadis olandan ayırtmak, vatanlardan çıkmak, nefsin sevgililerinden alâkayı kesmek, bilinen ve bilinmeyeni terketmek ve bütün bunların yerine Cenab-ı Hakkı kaim etmektir.»**

Hüseyin oğlu Yusuf'tan dinledim : **«Tevhid denizine dalan bir kimse gün geçtikçe susanır.»** Cüneyd buyurdu : **«Tevhid ilmi varlığının zıddıdır. Onun varlığı da onun ilminin zıddıdır.»**

Cüneyd buyurdu : **«Yirmi seneden beri tevhid ilmi pılını, pırtısını toplamıştır. Halk ise, onun köşesinden kenarından konuşuyorlar!»** Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim. O da Ahmed oğlu Muhammed El - İsfehani'den dinledi : Birisi Mansur oğlu Hüseyin'in yanında durup sordu : **«Halkın işaret ettikleri Hak kimdir?»** Cevap olarak, **«O her varlığın sebebidir, fakat onun varlığının sebebi yoktur.»** dedi.

O'ndan dinledim, o da Abdullah oğlu Mansur'dan, o da Şibli'den dinledi : **«Tevhid ilminin zerresine vakıf olan bir kimse, bir sivri sineği dahi taşımaktan aciz kalır, zira yükü ağırdır.»**

Ebu Hatım Es - Secistani'den dinledim. O, Ebu Nasr Es - Serrac'-dan dinledi : Şibli'den soruldu : **«Hak ve tek olan dil ile mücerred tevhidden bize haber verir misin?»** Cevap verdi : **«Rahmet olasıca! İbare ile tevhidi cevaplandırmaya kalkan bir kimse mülhid (inkarcı) olur. Allah'a işaret eden bir kimse ikileyici olur. Ona ima eden ise, putperesttir. Ondan sorulan sualin cevabını vermeye kalkan ise, gafildir.»** Ondan sükut eden cahildir. Vardığını sanan kimsenin elinde hiç bir şey yoktur. Kendisini yakın gören uzaktır. Vecd'e kapılan kaybedicidir. Manalarınızın en tamamında akıllarınız ve vehimlerinizle kapsayıp ayırt ettiğinizi sandığınız her şey size dönüşür. Sizin gibi yaratıktır. (Yani, Cenab-ı Hak duyular ve düşünceler kapsamına giremez.)

Hüseyin oğlu Yusuf buyurdu : «Havasın tevhidi, sırrı, vecdi, ne kalbi ile sanki Allahın manevî huzurundadır. Allah, onun üzerine tasarrufları ve tevhid denizinden kudretinin hükümleri cari eder. Bu durum, nefsinden yok olmuş hissini yitirmiş, bütün bunlarda Hak Tealâ'nın onu muradı ilâhisine göre yönettiğinden ileri geliyor. Binaenaleyh bu kişi, Cenabı Hakkın hükmünün cereyanında olmazdan evvel ne ise, şimdi de aynıdır.»

Denildi : **«Tevhid, Cenab-ı Hakkın kadim sıfatıdır. Halkta ise, sonradan peyda olmuştur.»**

Denildi : Tevhid, **YE** harflerinin iskatı (düşürülmesi) dir. Sakın ha **(Lİ)** «benim için» **(Bİ)** «benimle» **(MİNNİ)** «benden» ve **(İLEYYE)** «bana» kelimelerini kullanma.»

Ebu Bekir Ed - Değiştani'den soruldu : **«Tevhid ne demektir?»** Cevap olarak : **«Tevhid (birlik), Muvahhid (Tevhid edici) ve Muvahhad (birlenen) bunların üçü tevhid demektir.»** Ruveym buyurdu : «Tevhid, beşeri eserlerin mahvı ve uluhiyyetin tecerrüdü demektir.»

Ebu Ali Ed - Dakkak ömrünün sonunda çok hasta olduğu bir anda şunları : **«Hüküm zamanlarında tevhidi korumak, teyidin emarelerindendir.»** söyledikten sonra haline işaret edercesine, sözünün açıklaması kabilinden şunları ilâve etti : **«Tevhid, hükümlerin icrasında kaderin makasları ile, seni parça parça ettiği halde, şükretmendir.»**

Şibli buyurdu : **«Nezdinde tevhidi tasavvur eden bir kimse, tevhidin kokusunu bile duymamıştır.»**

Ebu Said El - Harraz buyurdu : «Tevhid ilmini elde eden ve onunla haşr-u neşr olan kimsenin ilk makamı, eşyayı anmanın kalbinden silinmesi ve sadece kalbinde Cenab-ı Hakkın bir olduğuna dair fikrin yerleşmesidir.»

Şibli bir kişiden sordu : **«Senin tevhidinin niçin doğru olmadığını bilir misin?»** Kişi : **Hayır.** Şibli : **Çünkü sen onu kendinle arıyorsun.**

İbnu Ata : **«Tevhid hakikatının alâmeti, tevhidi unutmaktır. Bu, şu demektir: Tevhidi taşıyanın bir olması.»**

Deniliyor : İnsanlardan bazıları vardır ki, fiillerle keşfe varır, hadisatı Cenabı Hak'la görür. Bir kısmı da vardır ki, hakiki keşfe sahip olmuş, masiva (Allahdan başkası ile olan hissiyatı) yok olup, bu kimse, sırren tamamını sır vasıtası ile müşahede eder. Görülür tarafı ise, ayrılık vasfı ile bilinir.

Abdullah oğlu Muhammed Es - Sufi'den dinledim. O da Muhammed oğlu El - Gazvini'den, o da El - Kunfez'den dinledi. Cüneyd'den tevhidin manası soruldu. Cevap olarak, şairin birinden şunları dinledim dedi:

«Kalbimden bana teganni etti, onun teganni ettiği gibi teganni ettim. Onların oldukları yerde olduk. Bizim olduğumuz yerde onlar...»

Bunun üzerine soran, Cüneyd'den : **Aceba Kur'an ve hadislerin hepsi yok mudur? (ki onlar ile cevab vermiyorsun)** diye sordu. Cüneyd : **«Kitab ve sünnet yok değildir. Fakat, birleyici (yani Tevhid sahibi) tevhidin en alâ mertebesini, bitabın en düşük ve en kolay mertebesinden alır,»** dedi.

DÜNYADAN ÇIKARKEN OLAN HALLERİN BAHSİ

Cenabı Hak buyuruyor : **«Takva sahipleri öyle kimselerdir ki, melekler canlarını hoş ve rahat olarak alırlar.»** (En - Nahl : 32) Yani kalplerini Cenabı Hakkın yolunda feda ettiklerinden dolayı Mevlâlarına dönüp gitmeleri kendilerine ağır gelmez canı gönülden ölüm meleğine canlarını teslim ederler.

Bize, İsfahanlı Yusuf'un oğlu Abdullah haber verdi. Ona Ukbe oğlu Muhammed oğlu Ali Ebul - Hasan Eş - Şeybani Küfede haber verdi. Ona Eban oğlu Hızır El - Haşimi, ona da EbuHudre Malik oğlu Enes'den rivayet ederek haber verdi :

Cenabı Peygamber ferman buyurmuştur : **«Muhakkak kul ölümün sancı ve sıkıntılarını çeker çeker durur. Kesinlikle onun mafsalları bir birine selam verir! Selâm sana benden ayrılıyorsun. Bende senden kıyamete kadar ayrılırım,»** derler.

Bize, Ebu Abdurrahman Es - Sülemi ona Ebul - Abbas El - Esem, ona Eban oğlu Hıdır El - Haşimi, ona Suvar, ona Cafer, ona Sabit, ona da Enes haber verdi: Allah'ın Resûlü can çekişen bir gencin yanına girip sordu : **«Kendini nasıl hissediyorsun?»** Genç : **«Allah'tan ümid var, günahlarımdan korkar olarak kendimi hissediyorum.»** Peygamber (Allahın selât-u selâmı onun üzerinde olsun) **«(Bunlar) iki şeydir. Böyle bir yerde hangi mü'minin kalbinde bir araya gelirlerse, Allah onun umduğunu verir ve korktuğundan da onu korur?»** buyurdu.

Bil ki, tasavvuf meşrebinin ehli olan kimselerin can çekişme anındaki halleri değişiktir. Bazılarına heybet hali galebe çalıyor, bazılarında ümid hali daha fazla görülüyor. Bazıları da o durumda iken mana alemi kendisine görünürse, sükuna varmasını gerektiren ve ağırlığı güzelleştiren bir durumla karşılaşır.

Ebu Muhammed El - Cerirî'den hikâye oluyor: Cüneyd-i Bağdadi can çekişirken yanında bulundum. Günlerden cuma günü idi. Nevruz gününe tesadüf etmişti. Cüneyd Kur'an okuyup hatmetti. Sordum : **Ey Eba Kasım, böyle bir durumda Kur'an mı okuyorsun?**

Cevap verdi : **Acaba şu durumda, Kur'an okumaya benden daha fazla muhtaç olan var mıdır? Görmez misin amel defterim nerde ise, dürülmek üzeredir.**

Ebu Hatim Es - Secistani'den, o Ebu Nasr Es - Serrac'dan, o Ebu Muhammed El - Harevı'den dinledi :

Şibli'nin öleceği gece, yanında bulundum. Bütün gece durmadan şu iki mısrai tekrar etti : **«Her ev ki, onun sakini sensin, o lambalara muhtaç değildir, umulan yüzün insanların delil getirdikleri günde bizim delilimizdir.»**

Menazıl oğlu Abdullah'dan hikaye edildi. Hamdun El - Kassar ar-

kadaşlarına sekeratta iken kadınlar arasında bırakılmamasını tavsiye etmişti.

Bişr El - Hafi can çekişirken kendisinden soruldu :

«Ey Eba Nasr, dünya hayatını sever misin?» Cevap : **Allah'ın huzuruna varmak zordur.** Süfyan-ı Sevri'nin arkadaşlarından birisi sefere çıktığı an : **«Bize her hangi bir emrin var mıdır?»** diye sorduğunda şunu söylerdi : **«Eğer ölümü görürsen, benim için satın al.»** Ölümü yaklaştığında da şunları söyledi : **«Biz ölümü temenni ediyorduk amma, onu pek şiddetli bulduk.»**

Denildi : Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan öleceği anda ağladı. Kendisinden, **seni ağlatan nedir?** diye sorulunca, cevap olarak : **Görmediğim bir efendinin huzuruna varıyorum,** dedi.

Bilal-i Habeşi (R.A.) sekerata düştüğü an, hanımı **«Vay benim üzüntüm»** diye feryat edince, Hz. Bilal : **«Hayır, senin dediğin gibi değildir. Belki, vay benim sevincim, demem gerekiyor. Zira, yarın dostlarımız Hz. Muhammed ve onun gurubu ile birleşeceğiz.»** buyurdu.

Denildi : Mübarek oğlu Abdullah, sekeratta iken gözlerini açıp güldü ve şunları söyledi : **İşte, böyle bir zaman için çalışanlar çalışsınlar.**

Şamlı olan Mekhul Hazretleri çoğu kez üzüntülü görünüyordu. Öleceği zaman arkadaşları yanına varınca güldüğünü gördüler. Bunun hikmeti kendisinden sorulunca şu cevabı verdi : **«Neden gülmeyeyim. Sakındığım nesneden ayrılmak yaklaştığı gibi, umduğum hedefe de sür'atle yaklaşıyorum.»**

Ruveym buyurdu : Ebu Said - El Harraz'ın can çekiştiğinde hazır bulundum. Son nefesinde şöyle diyordu : **(Şiir)**

— Ariflerin kalplerinin iştiyakı zikirdir. Münacaat zamanında, zikirleri de sır içindir. Ölümlerin kadehleri onların arasında gezdirildi. Sarhoş bir kimsenin kayboluşu gibi kayboldular. Himmetleri öyle bir ordugahta gezer ki, orada Allah sevgisine mazhar olanlar. Pırıl pırıl parlayan yıldızlar gibidirler. Onların iskeletleri yer yüzünde onun sevgisiyle öldürülmüştür, ruhları perdede yücelere doğru akıp gidiyor. Onlar ancak dostlarının yakınında konakladılar. Onlar her hangi bir zarardan, kayıp gitmediler!»

Cüneyd'den soruldu : **«Ebu Said El - Harraz, ölmek üzere iken, çokça vecde kapılıyordu (bu nedendir?)** Cüneyd : **«Onun ruhu şevkinden uçup iskeletini bıraksa dahi hayret verici değildir.»** dedi.

Bu meşrebin insanlarından birisi sekerata girdiği bir anda (hizmatkarına) : **«Ey genç, omuzlarımı bağla, yüzümü toprakla sıvazla,»** dedikten sonra şöyle devam etti. **«Göç yaklaştı. Günahtan kurtuluş benim için yok. Özür istemek de mümkün olmadığı gibi, müdafa edecek kuvvete de sahip değilim, benim için sen, benim için sen varsın,»** bunları

dedikten sonra bir çığlık atarak canını teslim etti. Yanında bulunanlar, gaibten şu sesi işittiler :

— **Kul, Mevlâsı karşısında zilletini gösterdi, Mevlâsı da onu kabul eyledi.**

Zinnun-u Misri'den ölüm anında soruldu : **«Canın ne istiyor?» «Ölmezden bir an önce onu tanımak istiyor,»** buyurdu.

Bazıları can çekişirken, kendisine **«Allah, de»** denildi. Bunun üzerine; ne zamana kadar bana, **«Allah de,»** diyeceksiniz. Oysa ben Allah (aşkı) ile cayır cayır yanmaktayım.

Bazıları buyurdu : **Mümşad Ed - Deynurî'nin yanında bulunuyordum : Bir fakir gelip selâm verdi.** Onun selâmının cevabını verdiler. O fakir sordu : **«Burada temiz bri yer var mıdır ki, insan orada ölebilsin?»** Onlar, fakire bir yer gösterdiler. Gösterilen yerde, bir de çeşme vardı.

Fakir abdestini yeniledi. Allah'ın dilediği kadar ibadet etti ve gösterilen yere yatıp ölüverdi.

Şeyh Ebu Abdurrahman Es - Sülemi'den dinledim. Ebu Abbas Ed - Deynurî bir ara meclisinde konuşuyordu. Cezbeye kapılan bir kadın çığlık atıverdi. Şeyh, kadına : **«Öl!»** dedi. Kadın yerinden kalkıp, kapıya kadar yürüdükten sonra dönüp şeyhe baktı ve : **«İşte öldüm,»** dedi ve yere ölü olarak seriliverdi.

Birisi buyurdu : Mümşad Ed - Deynurî can çekişirken yanında bulunuyordum. Bu esnada birisi :

— **Hastalığı nasıl buluyorsun?** diye sordu.

Cevap olarak : **Hastalıktan sorunuz ki, o beni nasıl buluyor,** dedi.

Kendisine **«Lailahe illallah»** de denildiğinde yüzünü duvara çevirip Allah'a hitaben :

«Bütünümü senin bütünde yok ettim. Seni sevenin mükafatı budur.» dedi.

Ebu Muhammed Ed - Debili'den soruldu : **Can çekişiyorsunuz, Lailahe illallah deyiniz.** Cevap olarak : **Bu, öyle bir şeydir ki, onu bilmişiz ve kendimizi onda yok etmişizdir,** dedi. Sonra şu şiiri okudu : **«Ona aşık olduğum zaman kibir ve gurur elbisesini giydi. Ona köle olmama rıza göstermeyip mumaneat gösterdi.»**

Şibli can çekişirken kendisine : **«Lailahe illallah»** de denildi. Cevaben şu şiiri okudu :

«Sevgisinin sultanı, ben rüşvet kabul etmem dedi. Onun hakkı için ondan sorunuz, neden benim katlımla bana saldırdı?.»

Ahmed oğlu Muhammed Es - Sofî'den dinledim. O, Ali oğlu Abdullah Et - Temimi'den, o Ata oğlu Ahmed'den, o da bu meşrebin ehli olan birisinden dinledi : Yahya El - Astahrî ölüm döşeğinde iken, etrafında oturduk. Bizden birisi şeyhe : **«Lailahe illallah» de** dedi. Şeyh kalkıp otur-

duktan sonra birimizin elinden tutup, ona **«Eşhedü ella ilahe illallah» de,** dedi. Sonra ikincisinin elinden tutup aynı şeyi yaptı. Sonra cemaatta bulunan her kese kelimeyi şehadeti getirdikten sonra, ruhunu teslim etti.

Ebu Ali Er - Ruzbari'nin kız kardeşi Fatıma'dan hikaye olunuyor : Kardeşim Ebu Ali'nin ölümü yaklaştığında başı kucağımda bulunuyordu. Gözlerini açar açmaz şunları söyledi : **«İşte gök kapıları açıldı. Şunlar cennetlerdir süslendirildi. Şu da birisidir Ey, Eba Ali, her ne kadar sen istemedinse de sana en yüce mertebeyi verdik, diyor,»** dedikten sonra şu şiirleri okudu : **«Hakkın için seni görünceye kadar sevgi gözüyle kimseye bakmayacağım. Bana, gevşek duran göz kapakların ve bahçenin çiçekli yanaklarıyla azab verici olarak görüyorum».**

Bu şiiri okuduktan sonra şunları söyledi : «Ey Fatıma, şiirin birinci mısraının manası açıktır. İkinci mısra da ise, muğlaklık vardır. Yani onun maksadını bilmeyip de Allah'a raci olduğunu sanan kimse, şiirin ikinci mısraından birşey anlayamaz.»

Fakirlerin bazılarından dinledim. Nasr oğlu Ahmed'in vefatı yaklaşınca birisi kendisine : **«Eşhedü ella ilahe illallah»** de, dedi. Bunun üzerine Ahmed ona bakıp **«Hürmeti bırakma»** ihtarında bulundu. (Farisi diliyle Bi hürmeti mekun (Hürmetsizlik yapma) ihtarında bulundu)

Bazıları buyurdu : Bir fakiri gördüm, garip ve kimsesiz olarak bir köşede can çekişiyordu. Sinekler yüzünü kaplamışlardı. Oturup sinekleri yüzünden uzaklaştırmaya çalıştım. Gözlerini açıp sordu :

«Bu kimdir? Ben bunca senedir, benim için saflaşmış bir vakit kolluyordum, ancak şu anda bu vakti elde ettim. Sen de gelmiş, nefsini bu vakte sokmak istiyorsun. Savuş git, Allah sana afiyet versin,» dedi.

Ebu İmran El - İstahrî buyurdu : Ebu Turabı çölde gördüm. Ölüsü hiç bir şeye dayanmadan dimdik ayakta kalakalmıştı.

Ebu Hatım Es - Secistani'den dinledim. O Ebu Nasr Es - Serrac'dan dinledi. Ebul - Hüseyin En - Nuri'nin ölüm sebebi, şu şiiri dinleyip vecde kapılmasıdır : **«Durmadan senin sevginin yeni bir konağına iniyorum. Öyle konak ki, orada konaklanıldığında akıllar hayrete düşer.»**

Bu şiiri dinleyen en - Nuri, belirsiz bir tarzda sahraya düştü. Kesilip kökleri kalmış bir kamışlığın içine dalıp kılıçlar gibi keskin olan köklere basınca ayaklarını kestiler. Bir taraftan ayaklarından kanlar akıyor, bir taraftan da o, yukardaki şiiri (sabaha) tekrar edip durdu. Sonra sarhoş gibi düşüp ayakları şişti ve vefat etti.

Hikâye ediyorlar ki, kendisine **«Lailahe illallah» de** denildiğinde : **Ben ona dönmüyor muyum?** dedi.

Denildi : İbrahim-i Havvas Rey şehrinin camisinde hasta bulunu-

yordu. Hastalığı ishaldi. Abdest almak için her gittiğinde suya giriyor, boy abdesti alıyordu. Bir ara suya dalınca öldü.

Mansur El - Mağribi'den dinledim. Havvas'ın hastalığında Hüseyin oğlu Yusuf uzun bir müddet geçirdikten sonra ziyaretine geldi ve hasta yatan Havvası görünce : **«Canın ne istiyor?»** diye sordu. Havvas : **«Canım, kızartılmış bir ciğer parçası istiyor,»** karşılığını verdi...

Kuşeyri der; umarım ki Havvas'ın bu sözünde bir işaret vardır. Şunu demek istemiştir : **«Fakire karşı incelmiş garip bir kimse için manen pişmiş bir kalp istiyorum,»** Zira bu sözleri ile Hüseyin oğlu Yusufu gecikmesinden ötürü azarlar gibiydi.

Denildi : İbn-u Ata'nın ölüm sebebi; bir defasında vezirin huzuruna celp edildi. Vezir; galiz bir konuşma ile kendisine hitap edince vezire : **Ey kişi! Biraz sakin olsana**, karşılığını verdi. Bundan ötürü vezirin emri ile papucu ile başına vuruldu. Bu vuruştan öldü.

Muhammed oğlu Ahmed oğlu Muhammed Es - Sofi'den, dinledim. O Abdullah oğlu Et - Temimi'den o Ebu Bekir Ed - Dukki'den dinledi : Biz kuşluk zamanı Ebu Bekir Ez - Zekkak'ın yanında bulunuyorduk. Şunu söyledi : **«Ya Rab, buracıkta artık beni ne zamana kadar bırakacaksın.»** Bu duasından sonra da ikinci kuşluğa varmadan öldü.

Ebu Ali Er - Ruzbari'den hikaye edildi. Sahrada bir karartı gördüm.. O beni görünce şunları mırıldandı. **«Acaba beni aşık kılması ve aşk ile müptela etmesi yeterli değil mi idi ki, bu sahada beni hasta düşürdü.»** Bu sözlerinden sonra can çekiştiğini müşahede ettim de, kendisine **«Lailahe illallah de»** dedim. Bu sözüm üzerine de başlayıp şu şiiri okudu : **«Ey o zat ki, bana azap verse bile kendisinden vazgeçemem. Ey o zat ki sınırsız bir şekilde kalbimi elde etmiştir (seni çağırıyorum)**

Cüneyd-i Bağdadi'ye **«Lailahe illallah de»** denildiğinde şöyle cevap verdi : **Onu unutmadım ki, anmış olayım.** Ve şu şiiri okudu : **«Kalpte hazır bulunmakta, kalbi tamir etmektedir. Onu unutmam ki anmış olayım. O benim efendim ve güvendiğimdir, ondan gelen payım, payların en fazlası.»**

Muhammed oğlu Ahmed oğlu Muhammed'den dinledim. O Ali oğlu Abdullah Et - Temimi'den dinledi : Bekran Nuseyr oğlu Cafer ed - Deynurî'den sordum : **Siz Şibli'ye hizmet ettiniz. Ondan gördüğün önemli bir şey nedir?»** cevap olarak :

«Şibli, boynumda haksız olarak elde ettiğim bir dirhem para vardı, şimdiye kadar o paranın sahibi namına binlerce sadaka verdim, yine de kalbimi ondan daha fazla meşgul eden bir şey yoktur diyordu.» dedi. Bunu söyledikten sonra da, namaz için abdest aldır dedi. Abdestini aldırdı. Fakat sakallarının helallenmesini unutuverdim. Dili, tutulmuştu.

Bunun için elimden tutup parmaklarımı sakalının içine sokuverdikten sonra ruhunu teslim etti. Bu konuşmadan sonra Cafer ağlayarak şunları söyledi. **«Ömrünün son dakikasında bile, şeriatın edeplerinden birisini dahi terketmeyen bir kişinin hakkında ne buyurabilirsiniz?.»**

Yusuf oğlu Abdullah El - İsfehani'den dinledim. O Abdullah oğlu Ebul Hasen Et - Tarsusî'den o Aluş Ed - Deynurî'den, o da Büyük El - Müzeyyinden dinledi: «Mekke'de bulunuyordum. Kalbime bir huzursuzluk geldi. Medine'ye gitmek üzere yola çıktım. Meymune Kuyusu denilen yere vardığımda can çekişen bir delikanlıyı yerde gördüm. Onun yanına yaklaştım. Ona (Lailahe illallah) de dedim. Gözlerini açıp şu şiiri okudu: **«Ben ölürsem bile aşk gönlümde daimdir, Aşk derdi ile ölenler şerefli insanlardır.»**

Şiirden sonra bir çığlık atarak ruhunu teslim etti. Onu yıkayıp kefene sardım. Namazını kılıp, defnettikten sonra kalbimdeki vahşet zail oldu, sefer arzusu silindi ve böylece gerisin geriye Mekke'ye döndüm.

Bazılarından soruldu: **Ölümü sever misin? «Hayırlı olduğu ümid edilenin yanına varmak, şerrinden emin olunmayanın yanından ayrılmaktan daha hayırlıdır.»** cevabını verdi.

Cüneyd'den hikaye ediliyor: Hocam İbnu-l-Kerenbî can çekişirken yanında bulundum. Gözlerimi kaldırıp yukarıya baktım. Yani kendisine dua ettim. Bana, «SONRA» dedi. Sonra yere baktım. Yine «SONRA» dedi. Yani Allah göklere veya yere bakmandan sana daha yakındır. O, mekandan (ve zamandan) öncedir. (Onu mekanda veya zamanda arama).

Ebu Hatım Es - Secistani'den dinledim. O Ebu Nasr Et - Tusi'den, o da bir arkadaşımızdan dinlemiştir : Ebu Yezid-i Bestami ölmek üzere iken, Cenabı Hakka şöyle hitap etti: **«Seni ancak, gafletten geçerek andım. Sen de canımı ancak fetret üzerinde aldın.»**

Ben Ebu Hatım Es - Secistani'den, o Ebu Nasr Es - Serrac'tan, o da El - Vecihi'den, o da Ebu Ali Er - Ruzbari'den dinledi : Mısıra girdiğimde kalabalığı görünce, **«Bu kalabalık neyin nesidir,»** diye sordum. Dediler ki : **«Seni görmek tamamına düşen bir kulun himmeti ammada büyüktür,»** şiirini dinlediği için çığlık kopararak ölü düşen gencin cenazesinden geliyorlar.

Bir cemaat Mümşad Ed - Deynurî'nin huzuruna varıp can çektiğini görünce sordular : **«Cenabı Hak senin hakkında ne türlü bir muamele yapıverdi?»** Cevap olarak dedi ki : **«— Otuz seneden beri, cennet ve içindeki nimetlerle beraber bana arzediliyordu, ona bir göz dahi atıp iltifat etmedim.»** Cemaat : **Şu anda, kalbini nasıl hissediyorsun?** Cevap :

«Otuz senedir, kalbimi kaybetmişim.»

Muhammed oğlu Ahmed oğlu Muhammed Es - Sofî'den, o da Ali oğlu Abdullah Et - Temimi'den, o da El - Vecihi'den dinledi : İbnu Ben-

nan'ın ölüm sebebi şu idi. Onun kalbine manevi bir varidat geldi. Vatanını terkedip sahralara düştü. Israil oğullarının helak oldukları çöle vardı. Gözlerini açıp şunları söyledi : **«Lezzetleri al. Bu dostların lezzet aldığı yerdir.»** Ve.. Böylece ruhunu teslim etti.

Ebu Yakup En-Nehrecuri diyor ki, Mekke-i Mükerreme de bulunuyordum. Bir fakir yanıma vardı. Elinde bir altın bana uzatarak dedi ki; **«Yarın öleceğim. Bunun yarısı ile kabrimi, yarısı ile de techiz ve tekfinimi; defnimi sağlarsın.»** Kendi kendime; **«Galiba bu genç aklını karıştırmış ve Hicaz'ın fakirliği buna dokunmuştur!»** dedim. Ertesi gün olunca, genç tavafa geldi. Kabe'yi tavaf ettikten sonra, bir köşeye çekildi. Kendi kendime, **«işte o ölmek istiyor,»** dedim ve yanına vardım. Elimle dokundugumda öldüğünü müşahede ettim. Bunun üzerine daha önceki talimatına göre defnediverdim.

Denildi, Ebu Osman El - Hirî'nin hastalığı ağırlaşıp durumu değişince oğlu Ebu Bekir sırtındaki gömleğini (merakından) yırttı. Ebu Osman Hazretleri gözlerini açtığında : **«Ey oğul, zahirde Resûlüllah'ın sünnetine muhalefet etmek, iç âlemin riyakârlığından haber veriyor.»** (Yani, gömlek yırtmak sünnete muhalif oldugundan dolayı, bu harekette bulunan sen, iç alemini gösterişten temizlememişsindir, demektir.)

Denildi : İbni Ata, can çekişen Cüneyd'in huzuruna varıp selâm verdi. Cüneyd Hazretleri selamının cevabını biraz gecikerek verdikten sonra İbnu Ata'ya :

«Beni mazur gör. Ben «VİRD» vazifemi yapıyordum da ondan dolayı cevabını geciktirdim.» dedikten sonra ruhunu teslim etti.

Ebu Ali Er - Ruzbari'den hikaye ediliyor : Misafirimiz olarak gelen bir fakir öldü. Kabre bıraktığımda yanağına toprak koymak için kefenini araladım. Bunu yapmaktan gayem; Cenab-ı Hak, bu kişinin kimsesizliğine, bakıp da onu affetmesi içindi. Ben bunları yaparken o, gözlerini açıp bana hitaben; **«Ey Eba Ali bana ikram eden Rabbimin huzurunda bana ikram etmeye mi kalkışıyorsun?»** dedi. Sordum : **«Ölümden sonra dirilmiş mi bulunuyorsunuz, efendim.»** Cevap : **«Hayır. Ben zaten diriyim. Zira Cenabı Hakkın her muhipbi diridir. (Rabbime yemin ederim) yarın kıyamette, Ey Ruzbari senin bu yaptıklarına karşı sana yardımcı olacağım.»** dedi.

İbn-i Sehl El - İsfehani'den dinledim. **«Herkesin öldüğü gibi hastalanıp ziyaret edilerek öleceğimi mi sanıyorsunuz? (Hayır.) Ancak ben çağrılırım. Bana «Ey Ali» denilir, ben de icabet ederim.»** Bu sözden bir zaman sonra bir gün yolda yürürken **«Lebbeyk»** deyip ölü olarak yere yığılıverdi.

Abdullah oğlu Muhammed Es - Sofi'den dinledim. O da Hafif oğlu Ebu Abdullah'dan, o da Ebul - Hasan El - Müzeyyin (berber) den dinledi :

Ebu Yakup En - Nehrecuri, ölüm hastalığına tutulduğunda kendisine **«Lailahe illallah»** de diye teklifte bulundum. Yüzüme bakarak tebessüm etti. **«Beni mi kastediyorsun? Rabbimin büyüklüğüne yemin ederim, bu aciz kulu ölümü tadamaz, ancak benimle onun arasında İZZETİN perdesi vardır, o perde derhal sönüvermiştir.»** dedi. El - Müzeyyin, zaman zaman sakalından tutup, **«Benim gibi haccamcı (Kan alıcı) nasıl olur da Allah'ın veli kullarına şehadet kelimesini telkin ediyor. Vay benim halime, derdi!»** Bu hikayeyi her andıkça ağlardı.

Ebu Hüseyin El - Maliki der ki : Uzun seneler Hayr En - Nessac ile arkadaş oldum. Ölümünden sekiz gün önce bana; **«Akşam namazı zamanında perşembe günü öleceğim, cuma günü namazdan önce defnedileceğim ve sen de bu hadiseyi unutacaksın, sakın unutma,»** dedi.

Ebul - Hüseyin der ki, cuma gününe kadar hadiseyi unutuverdim. Cuma günü ölüm haberini getiren birisiyle karşılaştım. Cenazesinde bulunmak için yola çıktım. Halkın dönüp geldiğini, namazdan sonra defnedilecektir, dediklerini gördüm. Fakat ben yine dönmedim, cenazenin yanına vardım. Gördüm ki, cenaze namazdan önce çıkarılmıştır. Vefatında hazır bulunan birisinden durumu sordum, dedi ki : — Önce bayıldı, sonra ayıldı. Sonra evin bir kenarına bakıp şunları söyledi : **Rahmet olasıca dur, ikimiz de memur olan kullarız. Sana emir olarak verilen, fevt olmaz fakat, benim bulunduğum vazife biraz gecikirse fevt olunur.** Bunun üzerine, su istedi, abdestini alıp namaz kıldıktan sonra uzandı ve gözlerini kapadı.

Öldükten sonra rüya aleminde görüldü ve kendisinden; **«Durumun nasıldır?»** diye soruldu. Sorana; **«Bunu sorma. Fakat ben, sizin çetrefilli dünyanızdan kurtuldum,»** diye cevap verdi. «Behçet - ül - Esrar» adlı kitabın yazarı Ebu Hüseyin El - Hımsî diyor ki; Abdullah oğlu Sehl vefat ettiği zaman halk cenazesinin üzerine kapandılar, şehirde yetmiş küsur yaşında bir yahudi vardı. Feryad-u figanı işittiği zaman, ne oldu diye, çıkıp baktı. Cenazeye baktığında feryad ederek şunu söyledi.

«Acaba benim şu anda gördüğümü siz de gördünüz mü?» Hazır bulunanlar; **«Hayır bir şey görmüyoruz, sen ne görüyorsun?»** dediler. Yahudi : **«Gökten inip cenazeye yüz süren bir takım kimseleri görüyorum.»** dedikten sonra kelime-i şehadet getirip güzel bir müslüman oldu.

Şeyh Ebu Abdurrahman Es - Sülemi'den dinledim. O, Abdullah oğlu Mansur'dan, o Kays oğlu Ebu Cafer'den dinledi : Mekke'de bulunuyordum. Bir gün **«Benî - Şeybe»** Kapısı'nın önünden geçtim. Güzel yüzlü bir gencin ölüsünü müşahede ederek yüzüne baktım. O da bana tebessüm ederek şunları haykırdı : **«Ey Ebu Said, bilmez misin dostlar**

ölürlerse de dirilirler. Onlar ancak bir alemden öbür aleme intikal ederler.»

Yine ondan dinledim. O da Ebu Bekir er - Razi'den, o da Ceriri'den dinledi : **Kulağıma geldiğine göre can çekiştiği anda Zünnun-u Mısri'den bize ne gibi bir vasiyyetin vardır?** diye ricada bulunulmuştur. Bunun üzerine Zünnun : **«Sakın beni meşgul etmeyiniz, (şu anda) ben onun lütfunun güzelliklerinin hayranıyım,»** dedi.

Ondan dinledim. O da Muhammed oğlu Abdullah Er - Razi'den, o da Ebu Osman El - Hıri'den dinledi : Ölüm halinde iken Ebu Hafs'dan soruldu. **«Bize ne gibi bir nasihatta bulunursun?»** Cevap vererek: **«Konuşmaya takatım yok,»** dedi. Biraz sonra kendisinde canlılık hali belirince yine; **«Söyle de senden sonra anlatayım.»** İsrar ettim. Cevap olarak : **«Nasihatım; kalbin bütünüyle kusurluluk için, mahcup olup kırılmaktır!»** dedi.

MARİFETULLAH BAHSİ

Hak Tealâ buyurdu: **«Yahudiler Allah hiç kimseye bir şey indirmedi demekle Allah'ın kadrini ona layık olacak bir şekilde hakkıyle takdir edemediler.»** (El - En'am : 91) Tefsirde; bu ayet-i celile gereği gibi Allah'ı tanımadılar şeklinde yorumlanmıştır.

Abdullah oğlu Muhammed oğlu Abdurrahman El - Adl bize Kasım oğlu Muhammed ona, Eşref oğlu Muhammed ona, İsa oğlu Süleyman Eş - Şeceri ona, Kesir oğlu Ubbad ona, Ebu Süfyan oğlu Hanzele ona, Muhammed oğlu Kasım ona, Hz. Aişe'de Muhammed'e haber verdi : Allah'ın Resulü ferman buyurdu : **«Evin payandası temelidir. Dinin payandası ise marifetullah'tır. O da kesici akıl ile yakîndir.»** Bunun üzerine kendisinden sordum: **«Anam ve babam sana feda olsun, kesici akıl ne demektir?»** Cevap olarak buyurdular : **«Allah'a karşı olan günahlardan kaçmak ve onun taatına sarılmaktır.»**

Üstat buyuruyor : Alimlerin dilinde; **MARİFET, ilim demektir.** Binaenaleyh her **İLİM** bir **MARİFET**'tir. Ve her Marifette bir ilimdir. Allah'ı bilen her ferd, ariftir ve her arif de alimdir. Bu kavmin nezdinde, Marifet, Hak Tealâ'yı isimler ve sıfatları ile bildikten sonra muamelelerinde onu doğrulayan sonra kötü ahlâklarından ve afetlerinden korunan, sonra kalben onun kapısında uzun zaman durup manevî **İTİKAFA** devam eden bir kimsenin sıfatıdır.

Bunun için, bu insan Cenabı Hakkın lutfuna mazhar olmak için nasipdar olup bütün hallerde Allah'a karşı doğrulukta bulunmuş, nefsin vesveselerinden kurtulmuş, kendisini Allah'tan başkasına davet eden nefsi vesveselere kalbi ile kulak vermemiştir! Binaenaleyh halktan

uzaklaşıp nefsinin afetlerinden kurtulmuş, durgunluk ve düşüncelerden tertemiz olmuş, sırren Cenabı Hak ile olan münacaatı devam etmiş, her an Allah'a dönüşü kazanmış, Cenabı Hak tarafından sırları cari olacak kaderleri hakkında ona bildirmek suretiyle bu konuda tavrı ile konuşucu kesilivermiştir. İşte bu raddeye gelen insana ARİF onun haline de MARİFET deniliyor.

Hulâsa olarak deriz ki; kişi nefsinden ne nisbette uzaklaşırsa, Rabbi hakkındaki marifeti o derece oluşur. Meşayih-i Kiram, Marifet konusunda konuşmuşlardır .Herkes kendisine göründüğü hal gibi konuşmuş, konuştuğu anda içindeki halet-i ruhiyeyi dile getirmiştir.

Üstad Ebu Ali Ed - Dakkak'tan dinledim : Allah'ın kahrından korkmanın kişide oluşması, Marifetullah'ın emarelerindendir. Binaenaleyh MARİFETİ arttıkça kişinin kalbinde Cenab-ı Hakkın korkusu da artıyor.

Ondan dinledim: **İlmin sükuneti gerektirdiği gibi marifetullah da insanın kalbinde sakinleşmeyi gerektirir. Binaenaleyh Marifet artan kişinin, itmi'nanı da artar.»**

Şeyh Ebu Abdurrahman Es - Sülemi'den dinledim. O da Zeyd oğlu Muhammed oğlu Ahmed'den, o da Şibli'den dinledi : **«Arif bir kişinin her hangi bir alâkası, Muhip bir kişinin her hangi bir şikâyeti, kul olan birisinin her hangi bir iddiası, korkan bir kimsenin berhangi bir sükunu olmadığı gibi, hiç kimse için de kaçıp Cenabı Hakkın kudreti ilahisinden kurtulma imkanı yoktur.»**

Abdulvahap oğlu Muhammed oğlu Muhammed'den dinledim. O da Şiblî'den dinlemiştir. Şibli Hazretlerinden Marifetullah'ın ne demek olduğu soruldu. Cevap olarak şunları söyledi : **«Marifetullah'ın başlangıç noktası Allah, sonu ise, sonsuz olan varlıktır.»**

Ondan dinledim. O da babasından, o da Ebu Abbas Ed - Deynurî'den dinledi. O da Ebu Hafs'dan dinlemişti : **«Allah'ı tanıdığından beri kalbime herhangi bir batıl girmemiştir!»**

Üstat Ebu Kasım der ki, Ebu Hafs'ın genel olarak ifade ettiği sözünde kapalılık vardır. En fazla şu şekilde, tefsir edilmesi muhtemeldir : **«Tasavvuf erbabının nezdinde Marifetullah, Hakkın zikri ile Arifin kalbini istila etmek olduğundan, onun kendi nefsinden uzaklaştırmasını gerektiriyor. O Allah'dan başkasını müşahede etmez. Ve başkasına dönüş yapmaz. Akıllı bir insan önüne çıkan bir hadisede veya kendisine beliren bir olayda kalbine müracaat eder, düşünür, hatırlamaya çalışır, fakat arif kişi onun gibi değildir. O, Rabbine dönüş yapmak suretiyle kurtuluş yolunu arar. Binaenaleyh, arif kişi rabbinden başkasıyle meşgul olmadığından ötürü kalbine dönüş yapması da bahis mevzuu olamaz. Kalbi olmayan birinin kalbine mana nasıl girer. Kalbi ile yaşayan insan ile Rabbi ile yaşayan insanın arasında fark vardır.»**

Ebu Yezidden, marifetin ne olduğu sorulduğu zaman, şu cevabı verdi : **«Doğrusu padişahlar bir memlekete girdikleri zaman o memleketi perişan ederler ve halkının şerefli kimselerini aşağılık yaparlar.»** (En - Neml : 34)

Üstad der ki, işte Ebu Hafs'ın işaret ettiğinin manası budur. Ebu Yezid; **«Halkın bir takım halleri vardır. Arif kişinin ise, hali yoktur. Çünkü onun bütün eserleri silinmiş, hüviyeti başkasının (Allah'ın) hüviyetinde kaybolmuştur. Başkasının eserleriyle onun eseri ortadan kalkmıştır.»** buyurdu.

El - Vasıtı : **«Kulda Allah ile zengin olmak ve ona muhtaç olmak özelliği bulunduğu halde, marifetullah'a sahip olması iddiası doğru olamaz.»** dedi.

Üstad der ki; El - Vasıtî bu konuşması ile şunu kasdediyor; Allah'a muhtaç olmak veya onunla zengin olmak, kulun ayıklığının alâmetidir. Ve kulun bir takım özelliklerinin halen olduğunun delilidir. Çünkü bu iki durum da kulun niteliklerindendir. Arif ise, marufunda yok olmuştur. Binaenaleyh arif için böyle bir tasavvur nasıl doğru olabilir? Arif varlığında yok olduğu şuhuduna dalmış bulunduğu için, vücuda varamazsa kendisinin özelliği olan her sezişten uzaklaştırılır.

Bu sırra binaen yine El - Vasıti buyurmuştur : Allah'ı tanıyan her şeyden kesilir. Belki dilsiz olur, beti-benzi solar. Nitekim Cenab-ı Peygamber ferman buyurmuştur: **«Seni gereği gibi övüp saymam mümkün değildir.»** Bu sıfatlar, hedefleri uzak bulunan kimselerin sıfatlarıdır. Bu mertebeden düşenlere gelince, onlar marifet konusunda çokça konuşmuşlardır.

Hüseyin oğlu Muhammed bize, Said oğlu Ahmed oğlu Muhammed Ebu Cafer Er - Razi de ona, Hamza oğlu Ayyaş ona, Ebul - Havari oğlu Ahmed oğlu ona, Antakya'lı Asım'ın oğlu Ahmed'de ona haber verdi : **«Marifetullah'da daha ileride olan Allah'dan daha fazla korkar.»**

Bazıları buyurdu : **«Marifetullaha sahip olan bir kimse; mülk-i bakaya gönül verir genişliğine rağmen dünya kendisine dar gelir!»**

Denildi : **«Marifetullaha sahip olanın yaşayışı durulur, hayat ona hoş olur, herşey ondan korkar, mahlukların korkusu ondan gider. Allah'ın ünsiyeti ile yaşar.»**

Denildi : **«Marifetullah'a sahip olan kimseden, eşyanın isteği gider. Fasılsız (ayrılıksız) ve vasılsız (varmaksız) olur.»**

Denildi : **«Marifetullah, haya ve ta'zimi gerektirir. Tıpkı tevhidin rıza ve teslimi gerektirdiği gibi.»**

Ruveymi buyurdu : **«Arif kişi için, marifet aynadır. Ona baktığında Mevlâsı ona tecelli eder.»**

Zünnun buyurdu : «Marifet meydanında, peygamberlerin ruhları

yarıştılar, Peygamberimizin ruhu diğer peygamberlerin hepsini geçip ravza-i visale vardı.»

Zünnun buyurdu : «Arif kişinin muaşereti, Cenabı Hakkın muaşereti gibidir. Senden gelen meşakkatlere göğüs gerer ve kusurlarını bağışlar. Bunları da Cenabı Hakkın ahlakı ile ahlaklandığı için yapar.»

İbnu Yezdaniyar'dan soruldu : **Arif kişi ne zaman Hak Tealanın cemalini müşahede eder?** Cevap olarak : Şahit göründüğü, idrakler yok olduğu, duyuların gittiği ve ihlasın izmihlale uğradığı zaman (yani kul HİÇLİK makamına vardığı zaman).

Mansur oğlu Hüseyin : «Kul marifetin makamına vardığında, Cenabı Hak ilham yolu ile ona ilham eder. Onun sırrını hakkın ilhamından başka, her hangi bir nesnenin girip yerleşmesinden korur.» dedi.

Yine; arifin alameti, hem dünya hem ahiretten kalbinin fariğ olmasıdır, dedi. (Zira kalbi irfan ile doludur)

Abdullah oğlu Sehil buyurdu : **«Marifetullah'ın gayesi, iki şeydir: Dehşet ve hayret...»**

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Said oğlu Muhammed'den, o Sehil oğlu Ahmed oğlu Muhammed'den, o Osman oğlu Said'den, o da Zünnun-u Misri'den dinledi : **«Allah'ı en fazla tanıyan, herkesten daha fazla Allah konusunda hayret içersindedir.»** Yine ondan dinledim; o da Ebu Bekir Er - Razi'den, o da Antakyalı Ebu Ömer'den dinledi. Birisi Cüneyd'den sordu : Marifet ehlinden bazıları «Hareketleri (namaz-oruç gibi amelleri) terketmek, birr-u - Takvâ babındandır.» der. (Ne buyuruyorsun?) Cüneyd cevap olarak dedi ki :

— **«Bu sözü, amellerin düşüşüne hükmeden kimseler söyler. Bu söz katımda dehşet verici bir sözdür. Hırsız ve zani bir kimsenin durumu, bu sözü söyleyenin durumundan daha üstündür.»** (Zira amellerin iskatını iddia etmek küfürdür!)

Zira marifetullah'a sahip olan kimseler, amelleri Allah'dan almışlar. Amellerde Allah'a dönüş yaparlar, ben şahsen bin sene yaşasam, hayırlı amellerin zerresini dahi bırakmam. Olduğu gibi işlerim!»

Ebu Yezid'den soruldu : **Şu marifet makamına ne ile vasıl oldun?** Cevap verdi : **Aç karın, çıplak bedenle...**

Ebu Yakup Nehrecuri der ki, Ebu Yakub es - Susi'den sordum: **Arif kişi Allah'dan başka her hangi bir şey için üzülür mü?** Cevap verdi : **Ondan başkasını görür mü ki, üzülsün...** Dedim ki; **o halde arif kişi hangi gözle eşyaya bakar?** Cevap : **Fena ve zeval gözü ile bakar.**

Ebu Yezid buyurdu : Arif kişi (Allah'a dönüş yapmakda) uçardır. Zahid kişi ise, seyyardır (yani yürüyerek gider) Denildi; arifin gözü ağlar, kalbi güler!..

Cüneyd dedi : **«Arif kişi toprak gibi olup iyi ve kötü insanların hep-**

sinin üzerine basmasına tahammül etmedikçe, bulut gibi olup her şeye gölge yapmadıkça ve yağmur gibi olup sevdiğini ve sevmediğini sulamadıkça arif olamaz.»

Muaz'ın oğlu Yahya : Arif dünyadan çıktığı halde, iki şeyden doya doya nasibini almamıştır. Biri nefsi için ağlamaktan, ikincisi rabbini öğmekten...» dedi.

Ebu Yezid söyledi : **«Marifet ehli, haklarını tamamen vermek Allah'ın hakkıyle durmak suretiyle marifet makamına ermişlerdir!»**

Şeyh Ebu Abdurrahman Es - Sülemi'den, o da Ebu Hüseyin El - Farisi'den, o da Ali oğlu Yusuf'dan dinledi : **«Arifin hakkıyle arif olması için şart şudur : Hz. Süleyman'ın mülkü kadar, kendisine mülk verilse dahi göz kırpacak kadar Allah'dan gafil olup uzaklaşmaz!»**

Ebu Hüseyin El - Farisi'den dinledim. O da İbn-u Ata'dan : **Marifet üç temel üzerine bina edilmiştir : Heybet, haya ve ünsiyet..**

Ondan dinledim. O da Şazan oğlu Abdullah oğlu Muhammed'den dinledi. O da Hüseyin oğlu Yusuf'dan : Zünnun-u Misri'den soruldu : **Rabbini ne ile tanıdın?** Cevap : **Rabbimi rabbimle tanıdım. Eğer, rabbim olmasaydı rabbimi tanımazdım.**

Denildi : **«Alim odur ki, kendisine uyulur. Arif odur ki kendisiyle hidayete erilir.»** Şibli, buyurdu : **«Arif kişi gayrısına gözetmez. Marufun kelamından başka sözü diline almaz. Allah'dan başkasını nefsi için koruyucu olarak görmez.»**

Denildi : «Arif Allah'ın zikri ile ünsiyet peyda etti. Bu durum, onu yaratıklardan ürküttü. Allah'a muhtaç oldu, Allah da onu yaratıklarından zengin kıldı. Allah'a karşı kendisini zelil kıldı, Allah da onu yarattıkları arasında aziz kıldı!»

Ebu - Tayyib Es - Samirî buyurdu : **«Marifet, nurların arka arkaya gelmesi suretiyle hakkın sırlara doğmasıdır.»** Denildi : **«Arif kişi dediğinin üstündedir, alim kişi dediğinin altındadır.»**

Ebu Süleyman Ed - Darani buyurdu : **«Arif kişi, yatağında uzanıp yattığı halde Allah ona kapılarını açar. Başkası ise ayakta durup namaz kıldığı halde ona bu ikram edilmez.»**

Cüneyd buyurdu : **«Arif kişi sustuğu halde, Hak onun sırrıyle konuşur.»** Zünnun buyurdu : **«Her şeyin bir ceza ve felaketi vardır. Arifin cezası Allah'ın zikrinden geri kalmasıdır.»**

Ebu Hatim Es - Secistani'den dinledim. O Ebu Nasr Es - Serrac'dan, o El - Vecihi'den, o Ebu Ali Er - Ruzbari'den, o da Ruveym'den dinledi : **«Ariflerin riyası, müridlerin ihlasından daha üstündür.»** Ebu Bekir El - Verrak dedi : **«Arifin sukût etmesi, daha menfaatlı, konuşması daha hoş ve iştah açıcıdır.»**

Zünnun buyurdu : **«Zahidler, ariflerin fakirleri oldukları halde ahi-**

retin padişahlarıdırlar!» Cüneyd'den arifin kim olduğu sorulduğunda :

«Suyun rengi içinde bulunduğu kabın rengidir.» (Yani arif vaktinin hükmüne göre değer arzeder) cevabını verdi. Ebu Yezid'den arifin kimliği sorulduğunda :

«Uykusunda da uyanıklığında da Allah'dan başkasını görmeyen, Allah'dan başkasıyle uyum sağlamayan ve Cenabı Haktan başkasını müşahede etmeyen kişidir.» cevabını verdi.

Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim. O da Dımeşk'li Muhammed'in oğlu Abdullah'dan dinledi :

Meşayih'i kiramın bazılarından soruldu : **Cenabı hakkı ne ile tanıdın?** Cevap olarak dediler ki : Bilinen ayrılığı yapmaktan bağlı bulunan bir dil, çakan bir şimşek, helak ve yok olmuş bir dil üzerine cari olan bir lafızla tanıdım .(Bu sözün sahibi, belirgin bir vecd haline, gizli bulunan bir kapalıya işaret eder. O kapalı, onun belirttiğiyle o kapalıdır. Onun müşkil kıldığıyle de başkasıdır.)

Sonra şu şiiri okudu : **«Konuşmasız konuştum. Konuşma ancak budur. Muhakkak bu konuşma, senin için lafz ile yapılan bir konuşmadır, ya da konuşmayı belirten bir konuşmadır. Başkasından gizleneyim diye göründüm, oysa sen, benden gizli bulunuyordun. Bana bir şimşek çaktın o şimşekle beni konuşturdun..»**

Bu ondan, o da Bendar oğlu Ali Es - Seyrefi, o da El - Cerir'den dinledi : Ebu Turab'dan arifin sıfatı soruldu : Cevap olarak; **«Arif, o kimsedir ki, hiç birşey onu bulandırmaz ve herşey onun sayesinde durulur.»**

Ben ondan, o da Ebu Osman El - Mağribi'den dinledi : **«Arif kişi odur ki, ona ilmin nurları parlar. O da o nur ile, gayb aleminin acaibliklerini görür.»**

Üstad Ebu Ali Ed - Dakkak'dan dinledim : **«Arif kişi, tahkikin denizlerinde boğulmuştur. Nitekim onların sözcüsü : Marifet, boğdurucu, yüceltip indirici dalgalardır!»** demiştir.

Muaz oğlu Yahya'dan arifin kimliği sorulduğunda :

— **«Arif, bedeni ile halkla beraber, kalbiyle halktan ayrı olandır.»** cevabını verdi.

Bir defasında da : **Halk beraber idi, onlardan ayrıldı**, cevabını verdi.

Zünnun buyurdu : «Arifin alameti üç şeydir.

1 — Marifetinin nuru takvasının nurunu söndürmez.

2 — İlmin, şeri bir hükmün zahiri ile ters düşecek gizli bir tarafının olmasına inanmaz.

3 — Cenabı Hakkın kendisine bolca vermiş olduğu nimetler, Allahın haram kıldıklarının perdesini yırtmaya kendisini itmez.»

Denildi : **«Ahiret yavrularının (ehlinin) katında, marifeti nitelen-**

dirmeye kalkışan kişi, arif değildir. Ya bu işi dünyalıların yanında yapana ne denilir?»

Ebu Said El - Harraz buyurdu : »Marifet, cömertliğin kaynağından ve bütün kuvvetin sarfedilmesinden doğuyor.»

Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Abdullah oğlu Muhammed'den, o da Cafer'den dinledi : Cüneyd-i Bağdadi'den Zünnun-u Misri'nin arif için; **«Şurada idi, gitti,»** demesinin manası soruldu. Cevap olarak dedi ki : Bunun manası arif kişiyi, her hangi bir durum, başka durumdan alıkoyamaz. Herhangi bir konak, diğer konaklara geçmesini engelleyemez. O bir konakta bulunduğu hal üzerinde, her konağın ehli ile beraber olur. Onların bulduğunu bulur. Oralarda onların emarelerini dile getirir!»

Ondan dinledim, o da Abdullah Er - Razi'den, o da Fadl oğlu Muhammed'den dinledi : **«Marifet, kalbin Allah ile beraber diri kalmasıdır.»**

Ondan dinledim. O da Cafer oğlu Ali oğlu Ahmed'den, o da El - Kettani'den dinledi : Ebu Said El - Harraz'dan soruldu : **Arif kişi, ağlamaktan uzak bir hale gelebilir mi?** Cevap : **Evet. Ağlamak ancak Cenabı Hakka doğru yapılan yolculuk esnasında peyda olur. Ne zaman ki manevi yakınlığın hakikatlarına iner, onun nimetinden varışın tadını tadarlarsa, o durum onlardan uzaklaşır, yani ağlamaz olurlar.»**

MUHABBET BAHSİ

Cenabı Hak buyurdu : **«Ey iman edenler içinizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah onun yerine Allah'ı seven, Allah'ın da onları sevdiği, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı onurlu ve zorlu, Allah yolunda mücadele eden, dil uzatanın kınamasından korkmayan bir kavim getirir.»** (El - Maide : 54)

Bize Hüseyin oğlu Abdülmelik Ebu Naim, ona Ebu Avane Yakub bin İshak, ona Es - Sülemi, ona Abdurrezzak, ona Ma'mer, ona Hemmam bin Münebbih ona da Ebu Hüreyre (R.A.) haber verdi : Allahın Resulü buyurdular : **«Kim ki Allah ile mülaki olmayı severse, Allah da onunla mülaki olmayı sever. Allah ile mülakatı sevmeyen bir kimse ile mülakatı Allah da istemez.»**

Bize Abdan oğlu Ahmed oğlu Ali Ebu - Hüseyin ona, Ubeyd oğlu Ahmed Es - Sığar El - Besrî, ona Eyyub oğlu Abdullah, ona Musa oğlu Hasan, ona Harice oğlu Heysem, ona Yahya oğlu Hasan, ona Sadaka Ed - Dımeşkî, ona Hisam El - Kettanı, ona Malik'in oğlu Enes, ona Allah'ın Resûlü ona Cibril, ona da Cenabı Hak haber verdi : **«Kim ki veli kullarımdan her hangi birisini hafife alır, ona hakaret ederse, o kimse**

benimle ilânı harb etmiş olur. Mü'min kulumun ruhunu kabzetmek hususunda gösterdiğim tereddüdü, hiç bir şey hakkında göstermiş değilimdir. O kulum ölümden çekiniyor, ben de onun yaşayıp da günaha girmesini istemiyorum. Halbuki öleceği de muhakkaktır. Kulum, boynuna farz kılmış olduğum ibadetleri eda etmek suretiyle kazanmış olduğu sevgiyi hiç bir şeyle elde edemez. Kulum durmadan nafile ibadetler yapmak suretiyle (manen) bana yaklaşıyor. Dolayısıyla onu sevmiş olurum. Her hangi bir kulumu sevmiş olursam, onun kulağı, eli, gözü ve yardımcısı olurum.»

(Bu hadîs, müteşabih ve manası çözülmeyen hadislerdendir. «TEREDDÜD» kelimesi her ne kadar bizim bildiğimiz mana ile Cenabı Allah hakkında kullanılmıyorsa da, te'vile girişmeksizin olduğu gibi tabiri muhafaza etmek için kullandık. Hadîsin manasını çözmek için Buhari-i Şerif'in **(TEVAZU)** bahsine bakınız.)

Bize Abdan oğlu Ahmed oğlu Ali haber verdi. Ona Ubeyd oğlu Ahmed, ona Şerik oğlu Übeyd, ona Yahya, ona Malik, ona Ebu Salih'in oğlu Süheyl, ona babası, ona da Allah'ın Resulü haber verdi : **«Cenabı Hak kulunu sevdiği zaman Cebrail'e, Ey Cebrail ben falan kulumu seviyorum, sen de onu sev, der. O da o kulu sever. Sonra Cebrail göklerdekilere şunu ilân eder : Cenabı Hak falan kulu sevdi, siz de seviniz. Binaenaleyh göklerdekiler de onu sevmeye başlarlar. Sonra onun için yer yüzünde kabul edilmesi keyfiyeti konur. Yerdekiler de onu sevmeye başlarlar. Cenab-ı Hak bir kuldan buğzetti mi?.»** (Hadisin ravisi Malik, der ki, benim kanaatıma göre, sevgi hakkındakinin tersini buğz hakkında söyledi)

MUHABBET, şerefli bir durumdur. Cenabı Hak bu durumla kulu için iyi şahidlik yapmıştır. O kulunu sevmiştir! Binaenaleyh Cenabı Hak, mü'min kulunu sever. Kul da Allah'ı sever! (Yani hem Allah, hem de kulu muhabbet sıfatıyla sıfatlanır)

Alimlerin dilinde; muhabbet iradedir. Ehl-i tasavvufun muhabbetten maksatları, irade değildir. Zira irade hadis olması hasebiyle kadim olan Allahın zatına taalluk edemez. Yarab bizi muaheze etme, ancak iradeyi ona manen yaklaşmak ve onu tazim etmek manasına alırsak o zaman olabilir.

Eğer Cenabı Hak dilerse, gelecek bahislerde bu meselenin bir kısmını inceleyip tahkikini yaparız. Binaenaleyh Allah'ın kul için muhabbeti ona özel bir nimet vermek suretiyle onu irade etmesidir. Nitekim Allah'ın kul için rahmeti, onu nimete garketmek iradesi olduğu gibi. Binaenaleyh Rahmet, iradeden, muhabbet te rahmetten daha hassdır. Öyle ise Allahın kuluna sevap ve nimeti vardırma iradesine, «Rahmet»

adı verilir. Onu manevî yakınlık ve yüce haller ile tahsis etmesinin adına da «Muhabbet» denir...

Allahın iradesi, esasta bir tek sıfattır. Bağlandığı yerlere göre, ancak değişmeyi arzedip çeşitli adlar alır. Cezaya taalluk ettiğinde «GAZEB», genel nimete taalluk ettiğinde «RAHMET», özel nimete bağlandığında «MUHABBET» adını alır.

Bir kavim, **«Allahın kul için olan muhabbeti onu güzellik ile övmesi demektir.** Bu manaya göre, Allahın onu sevmesi, onun ile olan kelamı demektir. Onun kelâmı ise kadîmdir,» dedi.

Bir kavim, Allahın kula olan muhabbeti, onun fiili sıfatlarındandır. Bu, özel bir ihsandır, kul bununla Rabbine mulaki olur, özel bir haldir, kul oraya terakki eder. Nitekim bu durumu bazıları dile getirerek demiştir:

«Allahın kula rahmeti, onunla beraber bulunan bir nimettir.» Seleften bir kavim; **«Allahın muhabbeti, haberî sıfatlarındandır.»** dedi. Binaenaleyh Muhabbet tabirini Allah için kullanmışlardır. Fakat tefsirinden çekinmişlerdir.

Muhibbin yaratık olan mahbûbiyle beraber bulunduğunda sezdiği her hangi bir şeye verilen ülfiyet ve meyil gibi, yarattığın sıfatlarından olup aklın kapsamına giren manalara gelen muhabbetten Allah münezzehtir. (Bu manaya gelen muhabbet, onun sıfatı olamaz.)

Kulun Allahı sevmesine gelince, o kalbinde hissettiği bir haldir, ibare ile ifade edilemez. Bu hal, bazı kerre kulu Allah'ı tazim etmeye, rızasını her şeyden üstün tutmaya, onun zikri olmaksızın az dayanabilmeye, ona doğru heyecanlı olmaya, onsuz kararsız bulunmaya ve kalbiyle onun zikrine devam etmeye ünsiyet vermeye sevkediyor. Kulun Cenabı Hakkı sevmesi —haşa— her hangi bir meyil veya her hangi bir hududun kapsamına girme manasında olamaz. Bu nasıl olabilir? Halbuki samediyyetin hakikatı, ihata etmekten, idrak edilip yetişmekten mukaddes ve uzaktır. Muhibbin, mahbupta yok olması, (Fena fillah haline işarettir) kapsamakla tavsif etmesinden daha uygundur. Muhabbet, muhabbetten daha anlayışa yakın ve daha açık bir tarif ile, tarif edilemez. Müşkilat anında meseleyi deşmek vardır. Müşkilat ortadan kalkarsa konuşmanın açıklamasına dalmaya da ihtiyaç kalmaz!.

Muhabbet hakkında halkın değişik ifadeleri vardır. Onun lügattaki kökünden uzunca bahsetmişlerdir. Bazıları **HUB** (kökü) sevginin katıksızına denir, demiştir. Çünkü arablar, dişlerin beyazlığı ve parlaklığı için (dişler sevdirildi manasına gelen) «Hübbibel esnanu» derler.

Denilmiş, **(HUB** kökünden gelen) **HUBAB,** şiddetli yağış anında su üzerinde beliren kabarmaya denir. Bu görüşe binaen Muhabbet mahbubun mülakatına susanıldığı anda kalpte kabaran manaya denir.

Denildi : Muhabbet, suyun derinliği manasına gelen **HABAB** kökünden geliyor. Bu adı almasının sebebi; kalpdeki muhim meselelerin son hedefi, muhabbettir. Başka bir deyiş: Muhabbet, luzum ve sebattan gelmektedir. Nitekim, deve çoküp kalkmadıgı zaman **«AHABBEL - BAIRU»** tabiri kullanılır. Sanki muhip, kalbi ile, mahbubun zikrine çöküp kalkmamaktadır. **Başka bir tarif : HUBB,** küpe manasına gelen **HAB** kelimesinden alınmıştır, nitekim (bu manada) şair : **Yılan sallanan dilini gosterdi. Fakat küpenin yeri (kulağı) kendisini sevindireni dinlemeye koyuldu.** demiştir. Küpeye, **HAB** ismi verilmesi ya kulakta daimi durmasındandır, veya daimi sallandığındandır. Bu iki mana da doğrudur. **Başka bir tarif** : Muhabbet, **HABBE**'nin çoğulu bulunan **HİB** kelimesinden alınmıştır. Kalbin **HİBBE**'si kalbin diregine denilir. Binaenaleyh burada nesne merkezinin ismini almış oluyor.

Başka bir tarif : HAB ile **HUB, AMİR** ile **ÖMÜR** (yaş, insan yaşı) gibidir. (Yani kelimelerin manası bir, okunuşları değişiktir.)

Başka bir tarif : Muhabbet, çöl tohumu manasına gelen **HİBBE** kökünden alınmıştır. Sevgiye **HİBBE** denilir, çünkü hayatın tohumudur. Nitekim çöl tohumları da bitkilerin köküdür.

Başka bir tarif : Muhabbetin kökü olan **HİB**, su testisinin payandalığını yapan dörtgen sehpa manasına gelir. Binaenaleyh muhabbete **HİB** ismi mahbubun hem izzetini, hem de zilletini kabul edişinden verilmiştir.

Başka bir tarif : Muhabbet, içinde su bulunan testi manasına gelen **HİB** kelimesinden alınmıştır. Çünkü testi içindekini dökmeden korur. İçindeki nesne ile dolu olduğundan başka bir nesneyi içeriye kabul etmez. Kalp de sevgi ile dolduğunda mahbubun gayrısını kabul etmez. (Zira doludur)

Muhabbet hakkında Meşayihin sâzlerine gelince : 1 — Muhabbet, şaşkın bir kalp ile daimi bir meyilden ibarettir. 2 — Muhabbet, mahbubu, elde bulunan her şeyden üstün tutmaktır. 3 — Muhabbet, huzurda ve kaibde habibe uymaktır. 4 — Muhabbet, muhibbin sıfatlarının yok olup mahbubun zatının isbatıdır. 5 — Muhabbet, kalbin Cenabı Hakkın iradelerine uyum sağlamasıdır. 6 — Muhabbet, hizmeti yürütmekle beraber hürmetin terkinden korkmaktır. 7 — Ebu Yezid El - Bestami buyurdu : Muhabbet, nefsinden gelen çoğu, az görmen, dostundan gelen azı, çok görmendir. 8 — Sehl buyurdu : Muhabbet, taatın boynuna sarılmak, muhalefetten ayrılmaktır. 9 — Cüneyd buyurdu : Muhabbet, mahbubun sıfatlarını muhibbin sıfatları yerine ikame etmektir.

Hazret, bu sözü ile mahbubun zikrinin muhibbi istila etmesine, muhibbin kalbine mahbubun sıfatlarını anmaktan başka bir mananın gelmiyecek şekilde mağlup olmasına, tam manasıyle kendi sıfatlarından

sarfı nazar edip onları hatırlamamaya çaılşmasına işaret ediyor! 10 — Ebu Ali Er - Ruzbari : Muhabbet, uyumluluktur, dedi. 11 — Ebu Abdullah El - Küreşî muhabbetin hakikatı seni sevene tamamını vermendir. Öyle ki senin için senden bir şey kalmayacaktır. 12 — Şibli buyurdu : Muhabbete, kalpte mahbubun gayrisini sildiğinden dolayı muhabbet denilmiştir. 13 — İbni Ata buyurdu : Muhabbet, daimi bir şekilde nefsi kınamaktır. 14 — Üstad, Ebu Ali Ed - Dakkak'tan dinledim: **Muhabbet, lezzettir. Hakikatın yerleri dehşet vericidirler.** 15 — Yine ondan dinledim : Aşk, muhabbet hususunda hududu aşmaktır. **Hak Tealaya hududu aştı denilmediği için, o aşk ile tavsif edilemez. Eğer bütün halkın muhabbeti bir şahısta toplansa, yine de Cenabı Hakkın kadrinin gerektirdiği hududa varamaz. Binaenaleyh falan kul Allahın muhabbetinde hududu aştı denilmez. Öyle ise, Hak Tealaya «aşık oldu denilmediği gibi», kula da «Allahın sıfatına aşık oldu» denilmez.** Binaenaleyh aşk, her cihetten Cenabı Hak'tan nefyidilmiştir. Hiç bir cihetten Allah'ı aşkla tavsif etmenin yolu yoktur. Ne Allah kuluna, ne de kul Allahına aşık olamaz.

16 — Şeyh Ebu Abdurrahman Es - Sülemi'den dinledim. O da Abdullah oğlu Mansur'dan, o da Şiblî'den dinledi : **«Muhabbet, senden başkası mahbubu sevdiğinde onu kıskanmandır.»**

17 — Ondan dinledim, o da Ebu Hüseyin El - Farisi'den dinledi : **«Muhabbet nedir?»** diye sorulduğu zaman İbnu - Ata : **«Kalbe dikilen ve akıllar derecesinde meyve veren fidanlardır,»** dedi.

18 — Ondan dinledim. O da Nasır Abazî'den :

«Bir çeşit muhabbet vardır ki, kanların akıtılmamasını, diğer bir çeşit de vardır ki, kanların akıtılmasını gerektirir.»

19 — Ondan dinledim. O da Ali oğlu Muhammed El - Alevî'den, o da Cafer'den, o da Sümnun'dan dinledi : Allah için sevişenler, hem dünya hem de ahiret şerefini elde ettiler. Çünkü Resûlüllah, **«kişi sevdiğiyle beraberdir»** buyurmuştur. Öyle ise, bunlar da Allah ile (manen) beraberdirler!.

20 — Yahya bin Muaz buyurdu : «Muhabbetin hakikatı, cefa ile eksilmeyen, safa ile artmayan nesnedir. Onun çizdiği sınırları korumadan muhabbetini iddia eden, doğru söylemiş değildir.»

21 — Cüneyd buyurdu : Muhabbet, doğru olduktan sonra edebin şartları ortadan kalkar. Bu mana da Üstad Ebu Ali şu şiiri okumuştur: **Sevgi bir kavmin arasında durulup devam ettiği zaman Övgü çirkin görünür.** (Yani birbirini öğmesi yağcılık ve çirkin telakki edilir)

22 — Hazret buyuruyordu : Şefkat sahibi bir babayı görmezsin, halk tarafından zorluklara katlanılarak hitap ve tazim edilen oğluna, FİLAN (Hasan gibi) demekten başka, büyüklük manasına gelen (Hazret ve paşa gibi) herhangi bir sıfatı kullanmaz.

23 — El - Kettani buyurdu : **Muhabbet, mahbubu nefsine tercih etmesi demektir.**

24 — Hüseyin oğlu Muhammed'den dinledim. O da Ebu Said El - Ercani'den, o da Hüseyin oğlu Bindar'dan dinledi : Beni - Âmir kabilesinin Mecnunu rüya aleminde görüldü. Kendisinden, **senin hakkında Allah ne gibi bir muamele yaptı?** diye sorulduğunda, **«beni affetti, aşıklara karşı hüccet olarak gösterdi,»** dedi.

25 — Ebu Yakub Es - Susî buyurdu : Muhabbetin hakikatı; kul Allah'dan gelen hazzını ve Allaha olan bütün ihtiyaçlarını unutacaktır. (Sadece Allahın rızasını kalbinde tutacaktır)

26 — Mansur oğlu Hüseyin; **«Muhabbetin hakikatı, bütün vasıflarını atmak suretiyle, mahbubunla beraber olmandır,»** dedi.

27 — Nesirabazî'den soruldu : **«Sende muhabbetten hiç bir şey yok mudur?»** Cevap olarak :

— Doğru söylemişlerdir. Fakat onlardan gelen bir takım yakınmalar vardır ben de işte onun için yanmaktayım.» dedi.

28 — Ondan dinledim. O da Nesirabazî'den : Muhabbet her hal-ü kârda günü soğutmaktan sakınmaktır. Bunları söyledikten sonra şu şiiri okudu :

«Aşk boyunca teselliyi tadan bir aşık varsa bilinsin ki, Ben Leyla'dan böyle bir teselli tatmadım. Leylanın visalinden en fazla elde ettiğim, bir takım temennilerdir. Ki, onlarda çakan şimşek gibi tahakkuk etmeden geçip gitmiştir!»

29 — Fadl oğlu Muhammed'den : **«Muhabbet kalpten mahbubun muhabbetinden hariç, her muhabbetin düşüşü demektir.»**

30 — Cüneyd : **«Muhabbet, varmaksızın, ifrat derecede yönelmektir.»**

31 — Deniliyor; Muhabbet, mahbuptan gelen ve kalpleri teşviş edendir.

32 — Muhabbet; **muradtan gelen ve kalbe düşen bir fitnedir!**

33 — İbnu Ata şu şiiri okumuştur:

«Ehli muhabbet için aşktan bir fidan diktim. Benden önce, hiç kimse aşkın ne olduğunu bilmezdi. Fidan dallandı, meyve olarak aşkı verdi, kurumuş meyvelerinden bana bir ac bıraktı. Aşığın herşeyi aşkıdır. Ona nisbet ettikleri zaman, ondan kök meydana gelir.»

34 — **«Muhabbetin başlangıcı kandırmaca, sonu ise ölümdür,»** denildi.

35 — Üstad Ebu Ali'den dinledim : **«Bir şeyi sevmek, onun ayıbını görmek hususunda seni kör, onun kusurlarını dinlemek hususunda sağır kılar,»** hadîsin yorumunda şunları söyledi; kıskanmak bakımından başkasından ve heybet bakımından da mahbuptan kör yapar. Bu tefsiri

yaptıktan sonra şu şiiri okudu : **«Bana gâründüğü zaman, onu o kadar büyük görüyorum ki, varmadan dönen bir kimsenin durumuna düşüyorum.»**

36 — Şeyh Ebu Abdurrahman Es - Sülemi'den dinledim. O da Ali oğlu Ahmed'den, o da Fatik oğlu İbrahim'den, o da Cüneyd-i Bağdadi'den, o da Haris El - Muhasibi'den dinledi : **«Muhabbet demek, senin bütününle sevdiğine meyletmen, meylettikten sonra onu nefsine, ruhuna ve malına tercih ettikten sonra gizlide ve açıkta ona uyman demektir. Bütün bunlardan sonra da onun hakkında kusurlu olmanı bilmen demektir.»**

37 — Ondan dinledim. O da Ali oğlu Ahmed'den, o da İsam oğlu Abbas'tan, o da Cüneyd'den, o da Sırrı'dan dinledi : «İki kişi, biri diğerine **«ey ben»** diye hitab etmedikçe, aralarındaki muhabbet, doğru olamaz.»

38 — Şibli buyurdu : «Muhip olan kimse sükut ettiğinde, arif olan da susmadığından ötürü helâk olur.»

39 — Muhabbet, kalpte olan bir ateştir. Mahbubun maksadı olmayan herşeyi yakıp kül eder.

40 — Denildi : Muhabbet, muhibbin var kuvvetiyle çalışmasıdır. Mahbup ise, dilediğini yapar.

41 — En - Nuri buyurdu : **«Muhubbet, perdelerin yırtılması ve esrarın keşfedilmesidir!»**

42 — Ebu Yakup Es - Susi buyurdu : Muhabbet, ancak muhabbetin görgüsünden kurtulup muhabbet ilminin sahasında mahbubun görünmesine varmakla sıhhatli olur!»

43 — Cafer der ki, Cüneyd-i Bağdadi'den dinledim : Sırri'yi Sakatî bana bir kağıt vererek, bu kağıt sana yücelen yediyüz kıssa veya (Salihlerin haberlerinden) hadisden daha hayırlıdır, dedi Kağıdı açıp baktığımda içinde şu şiir vardı :

«Aşkı iddia ettiğimde, maşuka bana, yalan söyledin dedi! Madem ki aşıksın, neden azalarını etli görürüm? Kalbin, içe yapışmadıkça, çağırana cevab verecek kadar erimedikçe aşk, ağlamana ve yalvarmana elverişli olan azadan başka her şeyi senden alacak derecede seni zayıf düşürmedikçe aşk iddiası yalandır.»

44 — İbnu Mesruk buyurdu : Zünnun'u gördüm. Muhabbet hakkında konuşuyordu. Bunun için, mescidin bütün kandilleri kırıldı. (Cenabı Resülun mihrabı yapıldığı zaman, oraya çıkıp hutbe okuduğunda, daha önce yaslanıp hutbeleri irad ettiği direğin ses çıkarıp figan etmesi hadisesi meşhurdur. Yavaş ol. Dikkatli oku)

45 — Hüseyin oğlu Muhammed'den, o da Ali oğlu Ahmed'den, o da Fatik oğlu Ibrahim'den, o da Zünnun'dan dinledi : Zünnun hazretleri camide oturmuş. Muhabbet hakkında konuşuyordu. O esnada küçücük bir kuş gelip yaklaştı, tekrar yaklaştı, böylece onun elinin üzerine konacak kadar yaklaştı. Sonra kuş gagasını yerlere vurarak kan revan içinde kalarak düşüp öldü («Herşeyi onu tesbih eder, Fakat siz ona akıl erdiremezsiniz» Kur'an-ı Kerim)

46 — Cüneyd buyurdu : «Her hangi bir gaye için olan muhabbet, o gayenin ortadan kalkmasıyla biter.»

47 — Şibli, hastahaneye kaldırıldığında ziyaretine gelen bir cemaata, **«siz kimsiniz»** diye sorunca: **«Biz senin dostlarınız Ey Ebabekir!»** diye cevap verdiler. Bu sözü işiten Şibli onları taşlamaya başladı. Onlar da kaçtılar. Bu manzarayı gören Şibli, **«Hani siz bana muhip olduklarınızı iddia ediyordunuz. O halde benim belam karşısında sabretsenize?»** diye arkalarından haykırdı.

Şibli şu şiiri okudu :**«Ey kerem sahibi efendi, sevgin kalbimin içinde daimdir! Ey gözümden uykuyu kaçıran! Sen, kalbimden geçeni bilirsin.»**

48 — Ebu Abdurrahman Es - Sülemi'den dinledim. O da Abdullah oğlu Mansur'dan, o da En - Nehrecuri'den, o da Ubeyd oğlu Ali'den :

Muaz oğlu Yahya Ebu Yezid'de şunları yazdı :

«Onun muhabbet kasesinden çok içtiğimden sarhoş oldum.» Ebu Yezid de cevap olarak şunları yazdı :

— Senden başkası (Ebu Yezid kendisini kastediyor) yer ve göklerin denizlerinden içti, hâlâ da kanmamıştır. Dili sarkık olduğu halde, **«Dahası var mı içeyim» diye feryat ediyor!»**

49 — Şu şiiri okudular : **«Ben mahbubumu hatırladım diyene hayret ediyorum. Acaba mahbubumu unutur muyum ki, hatırlayayım. Seni hatırladığım zaman ölüp ölüp diriliyorum. Eğer hüsnü zannım olmasaydı dirilmezdim. Temenni ile diriliyor, iştiyak yönünden ölüyorum. Acaba, senin için daha ne kadar ölüp ölüp dirileceğim. Muhabbeti kase kase içtim. Ne şarap bitti ne de ben kandım.»**

50 — Denildi : Cenabı Hak İsa (A.S.)'a; **«Her hangi bir kulumun kalbine muttali olduğumda orada ne dünya ne ahiret sevgisini görmezsem, sevgimle o kalbi doldururum.»** diye vahyetti.

51 — Üstad Ebu Ali Ed - Dekkak'ın el yazısı ile şunları gördüm : Peygamberlere gönderilmiş kitapların bazısında : **«Ey kulum senin hakkın için ben sana muhipbim, benim hakkım için sen de bana muhip ol»** diye yazılıdır.

52 — Mübarek oğlu Abdullah buyurdu : Herhangi bir kimseye mu-

habbetten bir şey veriip de o nisbette korku verilmese, o kimse aldatılmıştır.

53 — Denildi : **Muhabbet, senin eserini ortadan kaldıran şeydir.**

54 — Denildi : Muhabbet öyle bir sarhoşluktur ki, sahibi ancak mahbubu görmek suretiyle ayılır. Bunlardan sonra (bilinsin ki) şuhud anında meydana gelen sarhoşluk, konuşmak ile ifade edilip vasıflandırılamaz. Ehli tasavvuf şu şiiri okumuşlardır :

«Kavmi, bir kasenin dönüşü sarhoş etti. Benim sarhoşluğum ise, sâkidendir.»

55 — Üstad Ebu Ali Ed - Dekkak çokça şu şiiri okurdu : **«Benim iki, içenlerin ise, bir sarhoşluğu var. Bu, onlar arasından bana verilen bir özelliktir.»**

56 — İbn-u Ata buyurdu : Muhabbet, daimi bir şekilde itabı ikame etmektir.

57 — Üstad Ebu Ali'nin Firüz adlı bir cariyesi vardı. Üstad bu cariyesini severdi. Zira cariye kendisine uzun seneler hizmet etmiştir. Bir gün şunları söylediğini işittim : Firüz bana bir gün eziyet edip dil uzattı. Bunun üzerine Ebu Hasan El - Kari, **«Neden şu ihtiyara eziyet ediyorsun»** diye sorunca Firüz; **«Çünkü onu seviyorum,»** cevabını verdi.

58 — Muaz oğlu Yahya; **«Muhabbetin hardal tanesinin bir miskali, benim yanımda sevgisiz yapılan yetmiş senelik ibadetten üstündür,»** dedi.

59 — Denildi : Bir bayram günü gencin birisi yüksek bir dama çıkıp halka şunları haykırdı. (Şiir) : **«Aşk yönünden ölmek isteyen şöyle ölsün. Aşksız ölümde hayır yok,»** kendisini o yüksek damdan atıp, can verdi.

60 — Hikaye ediliyor ki, biri hindistanlı bir cariyeye aşık oldu. Cariye, onun bulunduğu yerden göç edip gitmek istediğinde, cariyeyi uğurlamak üzere veda merasimine katılan kişinin sadece bir gözünden bir damla yaş aktı. Ağlamayan öbür gözünü, seksendört sene kapatıp açmadı. Çünkü o göz dostun ayrılığı için ağlamamıştı. Bu manada şu şiiri okumuşlardır : **«Ayrılık sabahında gözüm yaş döktü, öbür gözüm ise, ağlamak hususunda bize cimrilik yaptı. Bir damlayı çok görüp cimrilik yapan gözümü, bir araya geldiğimiz güne kadar açılmamak üzere kapatıverdim.»**

61 — Bazıları dedi : Zünnun-u Mısri'nin yanında bulunuyorduk, muhabbetin müzakeresini yaptık. Sonra Zünnun şunları söyledi : **«Sakın bu meseleyi dile getirmeyiniz. Ta ki nefisler bunu işitip iddiaya kalkışmasınlar!»** Bu sözlerden sonra Zünnun şu şiiri okudu :

«Kötülük yapan kişi şaşkınlığa dalıp üzüldüğünde korku onun için daha hayırlıdır. Sevgi takvayı güzelleştirir. Temizlikle kir giderilir.»

62 — Muaz oğlu Yahya : **«Ehli olmayan kimselerin yanında muhabbeti yaymaya kalkışan, davasında samimi değildir.»**

63 — Birisi, bir şahsın muhabbetinde yok olduğunu iddia etti. Mahbub olan genç, **«Bu söylediğin nasıl olur? Oysa kardeşim benden fizyonomi bakımından daha güzel ve mana bakımından daha kamildir,»** deyince, kişi başını kaldırıp onun kardeşine bakmak istedi. O anda (aşık ile maşukun) ikisi de bir damda bulunuyorlardı. Maşuk, onu damdan atıp, arkasında; **«Bize aşık olduğunu iddia edip başkasına bakanın cezası budur!»** dedi.

64 — Zünnun, muhabbeti marifetten daha üstün tutardı. Çok kimseler de marifeti muhabbete takdim ederler. Müdekkiklerin katında muhabbet, her hangi bir lezzet içinde yok olmak, marifet ise, hayret içersinde şühut, heybet içinde yok olmaktır.

65 — Ebu Bekir El - Kettani buyurdu : Muhabbet hakkında hac mevsiminde Mekke'de bir münakaşa cereyan etti. Hazır bulunan meşayih fikirlerini belirtti. Hepsinden küçük olan Cüneyd'e dediler ki; **«Sen de fikrini söyle.»** Bunun üzerine Cüneyd, başını eğip gözlerinden yaşlar aktıktan sonra şunları söyledi : **«Mühib, nefsinden geçmiş, rabbinin zikrine yapışmış, haklarını eda etmeye gayret göstermiş, kalbiyle rabbine bakmış bir kuldur. Bu kulun hüviyetinin nurları kalbini yakmıştır. Sevgisinin kasesinin kasesinden berrak şarabı içmiş, gaib perdelerinden Cebbar kendilerine belirmiştir. Eğer konuşursa Allah ile konuşur, nutuk atarsa Allah'dan dem vurur. Hareket ederse Allah'ın emriyle hareket eder. Durursa Allah ile beraber olur. Binaenaleyh bu kul Allah iledir, Allah içindir ve (manen) Allah'la beraberdir.»** Cüneyd'in bu sözlerini dinleyen zevat hüngür hüngür ağlayıp; **«Bundan daha fazla bu işin tarifi olamaz. Ey Cüneyd. Ey Ariflerin tacı, Allah senin eksiklerini düzeltsin.»** dediler.

66 — Denildi : Cenabı Hak Hz. Davud'a; **«Ey Davud! Kalblere, sevgimle beraber başkasının sevgisinin girmesini haram kılmışımdır.»** diye vahyetti.

67 — Yusuf oğlu Hamza Es - Sehemî bize, Kasım oğlu Ahmed oğlu Muhammed, ona Hemmam oğlu Hemin, ona Haris oğlu İbrahim, ona Affan oğlu Abdurrahman, ona Eyyüb oğlu Muhammed, ona da İyaz oğlu Füdeyl'in hizmetçisi Ebul - Abbas haber verdi :

Fudayl hazretlerinin sidiği kapandı. Ellerini kaldırıp : **«Ya Rab sana olan muhabbetimin hakkı için benim bu müşkülümü asan eyle,»** diye dua etti. Meclisimiz dağılmadan önce Cenabı Hak duasını kabul eyledi.»

68 — Denildi : «Muhabbet, isar (nefsine başkasını tercih etmek) demektir.» Tıpkı Mısır azizinin hanımı Yusuf (A.S.) ile arasında cere-

yan eden olayda çıkar yolu görmeyince: **«Şimdi Hak ortaya çıktı. Ona yaklaşmak isteyen bendim. O ise, hakikaten doğrulardandır,»** (Yusuf: 51) dediği gibi... Halbuki başlangıçta : **«Ailene fenalık etmek isteyen bir kimsenin cezası ya hapis ya da yakıcı bir azap olmalıdır,»** (Yusuf: 26) demişti. Zeliha Hatun, başlangıçta, günahı Hz. Yusuf'un sırtına yükledi. Sonunda da nefsini ihanet ile nitelendirdi. Üstad Ebu Ali'nin yukarıda bahsi geçen hadiseyi söylediğini dinledim.

69 — Ebu Said El - Harraz'dan hikâye edildi. Cenabı Peygamberi rüyamda görüp sordum. **«Ey Allahın Resûlü! Beni mazur gör. Çünkü Allah'ın muhabbeti, kalbi doldurup senin muhabbetine yer bırakmamaktadır.»** Cevap olarak buyurdu : **«Ey mübarek! Allah'ı seven beni sevmiş olur.»**

70 — Rabia Hatun, münacaatında : **Mâbudum! Seni seven bir kulu ateşte yakar mısın?** deyince kulağına gaibden şu ses geldi :

— Biz böyle yapmıyoruz. Sakın bizim hakkımızda kötü zanna kapılma!

71 — Denildi : **HUB**, iki harften yani : **«H - B»** harflerinden ibarettir. Binaenaleyh bu kelimede **«Seven hem ruhundan hem de bedeninden vaz geçsin,»** işareti vardır. Çünkü **«H»** ruha **«B»** da bedene işarettir.

72 — Ehli tasavvufun, üzerinde ima ettiği genel sözlerden birisi de şudur : **«Muhakkak muhabbet muvafakattır. Muvafakatların en üstünü kalb ile olanıdır. Muhabbet, mübayenetin yok olmasını gerektirir. Çünkü muhib (Seven) daima mahbubu (sevileni) ile beraberdir.»** Bu konuda hadis de vardır :

«Bize, Ebu Bekir bin Fevrek, ona Kadı Ahmed bin Mahmud bin Harzad, ona Hüseyin bin Hammad bin Faddale, ona Yahya bin Habip, ona Merhum bin Abdulaziz, ona Süfyan-i Sevri, ona Ameş, ona Ebu Vail, ona Ebu Musa El - Eş'ari, ona da Allah'ın Resulü haber verdi : Allah'ın Resulünden soruldu : **«Bir kavmi seven bir kişi olur ki amel bakımından onlara yetişmez. (Bunun durumu nasıl olur?)** Cevap olarak buyurdular: **Kişi kimi severse onunla beraberdir.»**

73 — Sülemi'den dinledim. O da Abdullah Er-razi'den, o da Ebu Osman El - Hıri'den, o da Ebu Hafs'dan dinledi :

— Hallerin fesadete uğramasının çoğu, üç şeyden gelir : a - Ariflerin fıskı, b - Muhiplerin hıyaneti, c - Müridlerin yalanı.

74 — Ebu Osman; «Ariflerin fıskı, gözünü dil ve kulağını dünyanın sebeplerine ve menfaatlarına salıvermesidir. Mühiblerin hainliği ise, hevalarını geleceklerinde Allah'ın rızasından üstün tutmasıdır. Müridlerin yalanına halkın onları anması ve görmeleri, onların katında Allah'ın onları anmasından daha çok hoşlarına gitmesidir! dedi.

75 — Ondan dinledim. O da Ebu-Bekir Er-Razi'den, o da Ebu Ka-

sım El-Cevheri'den, o da Ebu Ali Mümşad bin Said El-Amberi'den: Hz. Süleymanın kubbesinde erkek bir kuş dişisine yaklaşmak istedi. Dişisi mumaneat gösterdi. Erkek şunları söyledi : **«Neden zorluk çıkartıyorsun, dilersem kubbeyi Süleyman'ın başına yıkarım!»** Bu sözü işiten Hz. Süleyman, onu çağırıp **«Seni bu cesareti göstermene sevkeden nedir?»** diye sordu, cevap olarak kuş : **«Ey Allah'ın Peygamberi, aşıklar sözlerinden ötürü muaheze edilemezler,»** deyince, Hz. Süleyman, **«Doğru söyledin,»** dedi.

ŞEVK BAHSİ

Cenab-ı Hak; **«Kim Allaha kavuşmayı arzu ederse, şübhe yok ki, Allahın tayin ettiği o vakit (kıyamet) her halde gelecektir.»** (Ankabut : 5)

Bize Abdan oğlu Ahmed oğlu Ali el - Ahvazî, ona Übeyd oğlu Ahmed el - Basrî, ona İbni - Ebi - Kumaş, ona Zurare oğlu İsmail, ona Yezid oğlu Hammad, ona Saib oğlu Ata, ona babası haber verdi: Yaser oğlu Ammar, bize imam olup namazı kısa kesti. Ben; **Ey Eba - Yakazan! Kısa kestin dedim.** Bunun üzerine; **«Bu hususda ben kınanmam. Zira Allahın Resûlünden dinlediğim dualarla Allahı çağırdım,»** dedi. Kalktığında birisi arkasına düşüp; **«O dualar nasıldır?»** diye sordu. Cevap olarak; **«Ey Allahım! Gaybi bildiğinin, halka kadir olduğunun hürmetine yaşamak benim için hayırlı olduğunu bildiğin zamana kadar beni yaşat. Vefatın benim için hayırlı olduğunu bildiğin zaman beni öldür. Ey Allahım! Gayıp ve huzurda senden korkarım. Rıza ve gazebde hak kelimeyi (söylememe beni muvaffak kılmanı) senden istiyorum. Fakirlik ve zenginlik de senden normal durumu istiyorum. Bitmez ve tükenmez bir nimeti, sonsuz bir sevinci, kazadan sonra rızayı, ölümden sonra hakiki yaşantının serinliğini senden taleb ediyorum. Kerim yüzüne (cemâline) bakmamı (müyesser) kılmanı, saptırıcı fitne ve zarar verici ziyana düşmeksizin mülakatına olan bir şevki senden diliyorum. Ey Allahım! Bizi iman süsü ile süslendir. Bizi hidayet olunmuş ve hidayet edenlerden eyle!»**

Üstad : «ŞEVK, kalblerin mahbubun mülakatına olan sevinç ve heyecanı demektir. ŞEVK, muhabbet oranında olur.»

Üstad ed - Dekkak'tan dinledim; ŞEVK ile İŞTİYAK arasında ayırım yaparak buyurdu : ŞEVK, mülakat ve görüş ile sükûnete kavuşur. İŞTİYAK ise, mülakat ile ortadan kalkmaz. Bu manada şu şiiri okudular : **«Onu gördüğünde göz ona muştak olarak dönünceye kadar gözü geri gelmez.»**

Sülemî'den dinledim, o da Nasrâbazî'den dinledi : **«Bütün halk için ŞEVK makamı vardır. Fakat İŞTİYAK makamı herkes için bahis mev-**

zu değildir. İŞTİYAK haline dalan şaşırır. Bir daha ne onun bir eseri ve ne de onun herhangi bir kararı görünür!»

Denildi : Hamid el - Esvedin oğlu Ahmed, Menazil oğlu Abdullah'a gelip sordu : **«Rüyada senin bir seneye kadar öleceğini gördüm. Eğer çıkış için hazırlanırsan (iyi olur).»**

Abdullah : **«Bize uzun bir zaman mühlet tanıdın. Ben bir seneye kadar yaşayacak mıyım? Şu sakifliden (Ebu Ali'yi kasdediyor) dinlediğim beyt ile ünsiyetim vardır.»**

«Ey ŞEVKİ, uzun ayrılıktan şikayet eden! Sabreyle umulur ki, yarın sevdiğine kavuşursun!»

Ebu - Osman : «ŞEVKİN alameti, rahatlıkla beraber ölümün sevgisidir.» dedi.

Yahya b. Muaz : **«Şevkin alameti azaları şehvetlerden etmektedir.»** dedi.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Hz. Davud tek başına bir çöle çıktı. Cenabı Allah ona; «Ey Davud! Neden seni tek görürüm? diye vahyetti. Davud (A.S.) : Ya ilâhî! Senin mülakatına olan ŞEVK'im kalbimde etki yaptı. Benimle halkın sohbeti arasına perde olarak girdi,» dedi. Bunun üzerine Allah ona; «Onların yanına dön. Eğer efendisinden kaçan bir köle getirirsen huzûruma, seni lavhul - Mahfuzda bilgin bir ekisper olarak yazacağım.»

Denildi : «Bir ihtiyar kadının bazı akrabaları seferden geldiğinde diğer akrabaları sevindiği halde o ağlıyordu. Bunun için ondan «neden ağlıyorsun» diye soruldu. «Bu adamın seferden dönüşü Rabil-Alemine dönüşümü bana hatırlattı! diye cevab verdi..

İbnu Ata'dan : «ŞEVK» nedir diye soruldu. Cevab; **«İçin yangını, kalblerin tutuşması ve ciğerlerin parçalanmasıdır.»**

Yine SEVK mi, MUHABBET mi daha yücedir, diye soruldu. Cevab; **«Muhabbet daha yücedir, çünkü ŞEVK ondan doğar!»**

Bazıları buyurdu : **«ŞEVK, için ortasından doğan bir alevdir. Ayrılıktan doğar. Mülâkat olduğunda söner. Sırların gâlibi Mahbubun müşahedesi ise oraya şevk giremez.»**

Bazılarına denildi : İştiyak ediyor musun? Hayır. Zira şevk gaibedir. O ise hazırdır,» dedi.

Üstad - Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim; «Ben sana acele ettim ki, Rabbim hoşnut olasın.» (Taha: 84) ayetin üzerinde konuşurken; «Sana olan iştiyakım için demektir,» dedi. Fakat Cenabı Hak RIZA lafzını kullanarak kapalı geçiştirmiştir.

Şunları da ondan dinledim : **«Afiyetlerin yaygısı üzerinde ölmeyi temenni etmek ŞEVKİN alâmetlerindendir. Yusuf (A.S.) kuyuya atıldığı zaman; «Beni öldür» demediği gibi, hapse girdiğinde; «Beni öldür» de-**

mediği gibi.. Ebeveyni huzuruna girdiğinde ve kardeşleri kendisine tazim secdesi ettiği, mülk ve nimet kendisine tamam olduğu zaman ise; «Beni müslüman olarak öldür,» dedi.

Bu manada şu şiiri söylediler : «**Biz,** sürûrin en mükemmelindeyiz. Fakat ancak sizin ile sevinç tamamlanır. Ey sevgimin ehli! Sizin içinde bulunduğunuz sizin için ayıbdır. (O da) siz gaipsiniz. Biz ise hazırız.»

Bu manada şiir derlediler : «Kim ki, yeni bayram onu sevindirirse onun hakkında sevinç yok olmuştur. Eğer ahbablarım hazır olsaydı, benim için sevinç tamam olur.»

İbnu - Hafif : ŞEVK, vecd ile kalblerin rahata kavuşması ve yakınlıktan ötürü mülâkatın sevgisidir, dedi.

Ebu - Yezid : Allahın bazı kulları vardır. Eğer cennette onları ru'yetinten perdelerse onlar cennetten feryad edeceklerdir. Nasıl ki cehennemlikler ateşten feryad ederlerse..»

Bize Abdullah oğlu Sofî Muhammed, ona El - Beydada Ebu - Abbas el - Haşımî, ona Abdullah oğlu Muhammed el - Hüzâî, ona Abdullah el - Ansarî ona da Hüseyin el - Ansarî haber verdi: **«Rü'yamda kıyametin koptuğunu, arşın altında bir şahsın durduğunu gördüm.»** Allah (C.C.), Meleklerden, **«Ey Meleklerim! Bu kimdir?»** diye sordu. Melekler; **«Allah daha iyisini bilir.»** dediler. Cenab-ı Hak; **«Bu Mârufî Kerhî'dir. Benim muhabbetimden sarhoş olmuştur. Ancak mülâkatımla ayılır!»** dedi. Bu rüyanın benzerinde bazı hikâyelerde şöyle denildi : **«İşte bu Mârufî Kerhî'dir. Allaha müştak olarak dünyadan çıktı. Bunun için de Allah ona cemalına bakmayı mûbâh kıldı.»**

Faris : «Müştakların kalbleri Allahın nuruyla nurlanmışdır. İştiyakları harekete geçtikçe nur parlar. Bunun üzerine Allah, onları meleklerine arzederek buyurur : Bunlar, bana müştak olanlardır. Sizi şahid tutarım ki, ben onlara daha fazla müştağım.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Resûlullahın; **«Senden senin mülâkatına olan İŞTİYAK'ımı artırmasını istiyorum..»** hadîsinin yorumunda şunları söyledi. «ŞEVK yüz parça idi. Doksan dokuz parçasını Allah kendisine bırakıp bir parçasını halkın arasında taksim buyurdu .Cenabı Hak, o bölünen parçanın da kendisinin olmasını irade etti. ŞEVKİN bir parçasının başkasına aid olduğunu (şanına yakışır bir tarzda) kıskanır!

«Yakınlık ehlinin ŞEVKİ, mahcublerin şevkinden daha tamdır!» denildi. Bu sırra binaen denildi : (Şiir) **«ŞEVK'in en belirgin olduğu günü, çadırın çadıra yakın olduğu zamandır.»**

Denildi : Müştaklar, ölüm geldiğinde onun tadını içerler (tadarlar) varmanın rahatı, onlar için baldan daha tatlı olduğu, onlar için keşfolunmuştur!»

Hüseyin oğlu Muhammed'den ben dinledim. O da Ali oğlu Abdullah'tan, o da Cafer'den, o Cüneyd'den, o da Sırrî'den dinledi : «ŞEVK, ârifin en yüce makamıdır. (Fakat şu şart ile) o mertebede oturaklı bir tarzda bulunmalıdır. ŞEVK'de yerleştiğinde, kendisini müştak olduğundan alakoyan her şeyden uzaklaştırır.»

Ebu - Osman el - Hırî; **«Muhakkak Allahın tâyin buyurduğu zaman gelecektir.»** (Ankebut : 5) ayetin manasında; bu, müştaklara bir tâziyedir (veya bir istirahattir). Manası : **«Bana olan iştiyakınızın gâlip olduğunu bilirim. Ben sizin mülakatınıza bir zaman tayin buyurmuşumdur. Pek yakın bir zamanda müştak olduğunuz zata varacaksınız!»**

Denildi : Allah (Celle ve Alâ), Davud kuluna vahyi göndererek buyurdu : «İsrailoğullarının gençlerine, «Neden nefislerinizi Allahın gayrisiyle meşgul ediyorsunuz. Halbuki o (bütün ehli imana olduğu gibi) size (de) müştakdır,» dedi.

Denildi : Allah, Davud'a vahyederek; «Eğer bana sırt çevirenler, onları nasıl beklediğimi, nasıl onlara şefkat gösterdiğimi ve günâhlarını terketmelerine ne denli müştak olduğumu bilseydiler, bana olan iştiyaklarından öleceklerdi. Sevgimden mafsalaları parçalanacaktı.»

«Ey Davud! Bu, benden sırt çevirenler hakkındaki İRADEMDİR. Acaba bana yönelenler hakkındaki irademi nasıl görürsün?»

Tevratta; **«Sizi şevke iteledik, fakat şevke gelmediniz. Korkuttuk. Fakat korkmadınız. (Şanımıza yakışır bir şekilde) sizin için nevhede bulunduk. Amma siz ağlamadınız.»** diye yazılıdır denildi.

Üstad Ebu - Ali'den dinledim; «Şuayıp (A.S.), iki gözden ama oluncaya kadar ağladı : Allah ona gözünü geri verdi. Sonra kör oluncaya dek ağladı. Allah gözünü geri verdi. Sonra ağlayıp gözü kör oldu. Bunun üzerine Allah ona vahyederek; «Eğer bu ağlamak, cennet için ise, onu sana mubah kıldım. Eğer ateş korkusundan ise, seni ondan kurtardım,» buyurdu. Şuayıp (A.S.) : Hayır onlar için değildir. Ancak sana olan ŞEVK'imdendir.» dedi. Allah ona **«Bunun için peygamberim ve benimle konuşanı (Musayı) sana on sene hizmetkâr yaptım,»** diye vahyetti..

Denildi : Allaha müştak olana herşey müştaktır. Haberde; **«Cennet üç kimseye müştak oldu : Hz. Ali, Hz. Ammar (bin Yaser) ve Hz. Selmanı Farısî'dir.»**

Üstad Ebu - Ali'den dinledim : **«Meşayihden bazıları buyurdu : Ben pazara giriyorum. Oradaki bütün eşya bana müştaktır. Ben ise hepsinden hürüm.»**

Sülemî'den dinledim; o da Câfer oğlu Abdullah'dan, o da Ömer oğlu Muhammed er - Remlî'den, o da İmam Câfer oğlu Muhammed'den, o da İbrahim oğlu İshak'tan, o da Merhum'dan, o da Dinar oğlu Malik'-

ten dinledi; **«Tevratta okudum; Sizi ŞEVKE getirdim. Şevke gelmediniz. Size okuduk. Fakat anlayamadınız.»**

Abdullah es - Sofî'nin oğlu Muhammed'den dinledim, o da Ferhan oğlu Muhammed'den, o da Cüneyd'den dinledi : **«Muhibb (aşık), Mahbubla karşı karşıya geldiğinde ağlaması nereden oluyor?»** cevab olarak; **«Bu, ancak onunla sevinmektir, ona olan şiddetli iştiyakından bir vecd (manevî sarhoşluk) tur.»** Kulağıma geldiğine göre, iki kardeş boyunlarına sarmaş dolaş olup, biri; **«Ey benim şevkim,»** öbürü **«Ey benim vecdim,»** demiştir.

MEŞAYİHİN KALBLERİNİ KORUMAK VE HİLAFLARINI TERKETMEK BAHSİ

Allah (C.C.), Hızır ile Musa kıssasında; **«Musa ona: Sana öğretenlerden, bana doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olabilir miyim? dedi.»** (Kehf : 66) buyurmuştur.

İmam (el - Küşeyrî) der ki; Musa (A.S.) Hızırın sohbetini irade ettiği zaman edeb şartını gözetti. Önce sohbet hususunda izin istedi. Sonra Hızır (A.S.), ona hiç bir şeyde münakaşa etmemesini ve hiç bir hükümde itirazda bulunmamasını şart koştu. Bundan sonra Musa (A.S.), Muhalefet ettiğine rağmen birinci ve ikinci defalarda muhalefetine göz yumdu. Üçüncüye varınca ayrılmak istedi. **Çünkü «ÜÇ» azlığın en son hududu ve çokluğunda ilk hudududur. «Bu benimle senin aramdaki ayrılıktır,»** (Kehf : 78)

Hüseyin el - Ahvazî bana haber verdi. Ona Übeydi Basrî'nin oğlu Ahmed, ona Ebu - Sâlim el - Kazzaz, ona Beyan oğlu Yezid, ona Ebür - Rical, ona Malik oğlu Enes haber verdi : **«Allahın Resûlü (S.A.V.) : Her hangin bir genç, yaşından ötürü bir ihtiyara ikramda bulunursa. Allah o gence ihtiyarladığı zaman ikram eden bir kimseyi tashir eder buyurdu.»**

Dekkak'tan dinledim : **«Her ayrılığın başlangıcı muhalefet etmektir,»** yani şeyhine muhalefet eden onun yolunda duramaz. Aralarındaki bağ kopar. Bir yerde bulunsalarda kopukturlar. Meşayihten birisiyle arkadaş olduktan sonra kalbiyle ona itiraz eden arkadaşlık ahdını bozmuştur. Ona tevbe gerektir. Ancak şu kadar var ki Meşayih; **«Üstadlara karşı gelenin tevbesi yoktur.»** (Allaha karşı gelenin tevbesi olduğuna göre bu hükmün tutarsızlığı bellidir)

Sulemî'den dinledim : «Şeyhim Ebu - Sehl-i Sâlukî zamanında Merveye gittim. Ben gitmezden önce cuma günleri kuşluk zamanında Kur'anı Kerim devir ve hatmini yapan bir meclis akdederdi. Döndüğümde o, meclisin kalktığını gördüm. Aynı zamanda Ebu-Gafâni için sohbet mec-

lisi aktetmişti. Bu görüş, kalbime hoş gelmedi. Kendi kendime; **«Hatım meclisini sohbet meclisine çevirmiştir,»** dedim. Bir gün benden sordu: Ey Ebâ Abdurrahman halk hakkımda ne söyler? Dedim; **«Hatım meclisini kaldırıp sohbet meclisini getirmiştir derler!»** Bunun üzerine; **«Üstadına karşı «NİÇİN» kullanan, ebediyen iflah olamaz,»** dedi.

Cüneyd; **«Birgün Sırrî'nin huzuruna girdim. Bana bir şey emretti. Acelece ihtiyacını gördüm.»** Döndüğümde elime bir kağıt parçası uzattı ve süratle ihtiyacımı gördüğün için sana veriyorum, dedi. Kağıdı açıp okudum içinde şunlar vardı; **«Çölde deve katarını sevkeden birisinin şu şiirleri okuduğunu dinledim : «Ağlarım. Amma neden ağladığımı bilir misin? Benden ayrılacağının korkusundan ağlıyorum. İpimi koparacağın ve beni bırakıp uzaklaşacağının korkusundan ağlıyorum!.»**

Ebu - Hasan el - Hemedanî el - Alevî'den hikaye ediliyor : «Bir gece Cafer el - Huldî'nin yanında bulunuyordum. Evime, benim için tandura (yerde yapılan fırına) bir kuş asıp pişirmelerini emretmiştim. Kalbim oraya takılı idi. Bunun için Câfer; «Bu gece bizde kal» dediği halde, bir bahane bulup evime döndüm. Kuş tandırdan çıkarılıp önüme konuldu. Kapıdan bir köpek içeri dalıp hazır bulunanların gâfil davranmalarından istifade ederek pişmiş kuşu kaçırdı. Kuşun altına konan kaplar getirildi. Onlara da hizmetçi kadının eteği takıldı. Ve döküldü! Sabahladığım zaman Cafer'in huzuruna gittim. Beni görünce, Meşâyihin kalblerini gözetmeyenin üzerine eziyet verici bir kalp musallat kılınır, dedi.

Sülemî'den dinledim; o da Ali oğlu Abdullah et - Tusî'den, o da Ebu - Abdullah ed - Deynûrî'den, o da Hasan ed - Damıganî'den, o da Amî el - Bastamî'den, o da babasından hikâye ediyor : «Şakik el - Belhî ve Ebu - Turab en - Nahşübî, Eba - Yezidin misafirliğine geldiler. Sofra getirildi. Ebu Yezid'e hizmet eden bir genç vardı. İkisi ona, ey genç bizimle ye dediler. Genç, ben oruçluyum, dedi. Ebu - Turap; ye sana bir ay orucun sevabı olsun, dedi. Genç yemedi. Şakik, ye bir senenin ecri senin için olsun, dedi. Genç yemedi. Bu manzara karşısında Ebu - Yezid; Allahın gözünden düşen birisini mi ikiniz çağırıyorsunuz? demek suretiyle onları uyardı. Bu hadiseden bir sene sonra o genç, hırsızlık yaptı ve eli kesildi.

(Nafile orucun, ahbabların kalbini hoşnûd etmek ve ev sahibini kırmamak için bozulması bazen gerekli olur. Bazı durumlarda da bozulması vacip oluyor. Bak Fıkıh kitaplarında oruc bahsine..)

Üstad Ebu - Ali'den dinledim : Abdullah oğlu Sehl, Basra'da fırıncı olan birisini velilikle vasıflandırdı. Sehlin arkadaşlarından birisi bunu işitip o adama karşı iştiyakı kabardı. Basraya gitti. Fırıncının dükkanına geldi. Gördü ki; fırıncıların adeti üzere yüzünün güzelliklerini perdelemiş çalışıyor. Nefsinde; eğer bu veli ise, onun tüyleri perdesiz ol-

saydı yanmazdı. Neden perde çekmiştir yüzüne? dedikten sonra yanına yaklaşıp kendisinden bir şey sordu. Fırıncı; beni küçümsedin. Artık sözümden faydalanamazsın, dedi ve konuşmadı.

Sülemî'den dinledim, o da Abdullah er - Razî'den, o da Ebu - Osman el - Hırî'den dinledi : «Balhli Fazlın oğlu Muhammedin vasfını yapar, onu överdi. Bunun için Abdullah, Muhammede karşı iştiyak sahibi oldu. Onun ziyaretine gitti. Muhammed'in hakkında inandığını kalben hissedemedi. Böylece Ebu - Osman'a döndüğü zaman, Ebu - Osman, onu nasıl gördün? Abdullah senin zannettiğin gibi onu görmedim.

Ebu - Osman : Çünkü onu küçümsedin. Kim kimi küçümserse onun faidesinden mahrum olur. Ona hürmet ederek gitte gör dedi. Bu emir üzere Abdullah gitti ve ziyaretinden menfaatlandı.

Meşhurdur ki, Ömer bin Osman el - Mekkî Hüseyin bin Mansur'u gördü ki bir şey yazıyor. Sordu : Bu yazdığın nedir? Kur'an ile muareze ediyorum! Bunun üzerine Ömer onun aleyhinde dua edip onu uzaklaştırdı. Meşâyih dediler ki; **«Uzun bir müddet sonra onun başına gelenin sebebi o şeyhin ona yaptığı bedduadır.»**

Üstad-ı Dekkak'tan dinledim : «Balhliler, Muhammed bin Fazlı şehirden sürgün ettiklerinde onların aleyhinde bedduada bulunup **«Ey Allahım! Onlardan SIDKI menet,»** dedi. Bundan sonra Balhdan SIDDİK çıkmadı. Ahmed bin Yahya el - Abyurdî'den dinledim : Kimin mürşidi kendisinden razi ise, şeyhin tazimi onun kalbinden sökülmesin diye şeyhin hayatında mükafatını göremez. Şeyh öldüğünde, Allah müridin üzerinde rızasının karşılığını gösterir. Kimin hakkında şeyhinin kalbi bozulursa, şeyh onun için acımasın diye şeyhin hayatında karşılığını görmez. Zira (hakiki ve şeriatçı) şeyhler kerem sahibi olarak yetiştirilmişlerdir. Şeyh öldüğü zamandan sonra yaptığının karşılığını mürid görür.

SEMA' BAHSİ

Allah (C.C.) buyurdu; **«Söze kulak verip en güzeline tâbi olan kuluma müjde ver.»** (Ez - Zümer: 18)

(Söz manasına gelen) «el - Kavıl» deki «LAM» genellik ve her sözü kapsamayı gerektirir. Bunun delili de Hak Tealâ, onları en güzeline tâbi olduklarından ötürü övmüştür. Allah Tealâ buyurdu; **«Onlar bir bahçede neşelendirilirler.»** (Rum : 15) Bu ayetin tefsirinde bu neşeden gaye SEMA'dır.

Bil ki; şiirleri güzel nağmelerle, hoş seslerle dinlemek temel olarak mubahtır. Eğer dinliyen mahzurlu olduğuna inanmazsa, şeriatın nazarında mezmum bir tarzı kapsamıyorsa, dinliyenin hevâsının peşine takılmasını, lehvinin yoluna itilmesini gerektirmiyorsa mubahtır.

Şiirlerin huzûri peygamberi de okunduğu, Resûlün onu dinleyip inkar etmediği bir hakikattır. Madem güzel lahinlersiz dinlemesi caizdir. Öyle ise lahinlerle dinlemesinde hüküm değişmez.

Bu durum, Resûlüllahın halinden bellidir. Bunlardan sonra (bil ki;) ibadetlere insanın rağbetini artıran, Allahın mütteki kullarına hazırladığı nimetleri hatırlatan, insanı kayışlardan koruyan, onun kalbine (ilâhî) varidatın katıksızlığını oluşturan şiirlerin okunması dinen müstahabtır. Şeriatın nazarından seçkin bir durumdur. Her ne kadar şiiri kastetmemişse de Cenab-ı Peygamberin dili üzerine şiire yakın kelamlar cari olmuştur.

Bize Ebu - Hasan Ali bin Ahmed el - Ahvazî, ona Ahmed bin Übeyd es - Saffar, ona Haris bin Usame, ona Ebun - Nazır, ona Şu'be, ona da Hümeyd (veya Hamid) haber verdi : **«Enesten dinledim : Ensar, hendeği eştiklerinde şu şiiri okurlardı : Biz Muhammed'e biat edenleriz. Bu biatı da ebediyen ve hayatta oldukça cihat edeceğimize dair yaptık.»** Allahın Resûlü (S.A.V.) onlara cevap olarak; **«Ey Allahım! Hayat, ancak ahiret hayatıdır. Binaenaleyh Ensar ve Muhacırlere ikramda bulun.»**

Resûlüllahın bu lafzı, şiir vezni üzerinde değildir. Fakat şiire yakındır.

Selef ve ümmetin büyükleri lahinle okunan şiirleri dinlediler. Seleften, şiir dinlemesini mübah görenler : Malik bin Enes ve bütün hicaz âlimleridir. Onların hepsi, GİNAYI mubah görürler. (Suraatla yürümelerini sağlamak için develere okunan şiirler anlamına gelen) «el - Hudâ» ya gelince ittifakla caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu hususda haberler ve eserler çokça gelmiştir. İbnu - Cüreyç'ten rivayet edildi: SEMA' ruhsat verirdi. Kendisine; kıyamet günü Allahın huzûruna getirilirken, hesenatınla, günâhlarında getirilecektir. Acaba SEMA'in hangi tarafta olacaktır? Cevab; hiç bir tarafda olmaz. Yani mubahlardandır.

İmamı Şafii (R.A.), SEMA'i haram görmedi. Avamı halk için mekruhdur, dedi. Öyle ki, eğer SEMA'i meslek edinir veya daima eğlence tarzında onu dinlerse, bu durumda herhangi bir hususda şahit (tanık)'lığı kabul edilmez.

Şafii hazretleri, haramlardandır, demedi. Fakat MÜRÜVETİ kırıcıdır, dedi.

Biz bu çeşit SEMA' hakkında konuşmuyoruz. Zira sofular taifesinin mertebesi, eğlence tarzında dinlemek, unutkanlıkla oturup SEMA' etmekten yüce olmakla beraber, kalbleriyle kötü bir şey düşünmezler, denk olmayan bir sıfatta dinlemezler.

SEMA'ın mübahlığı hakkında İbnu - Ömer'den (R.A.) çok eser rivayet edildi. Abdullah bin Câfer bin Ebi - Talib'den ve Hz. Ömer'den de bu hususda olsun, HÜDÂ hususunda olsun bir çok rivayet edilmiştir.

Resûlüllahın huzûrunda şiirler inşad edildiği halde yasaklamamıştır. Rivayete göre Cenab-ı Resûl, şiir söylemeyi başkasından arzu etmiştir.

Meşhur ve belirgin bir durum ki, Âişe validemizin odasına gittiği zaman, orada iki cariye şiir söylerlerdi onları yasaklamadı.

Sülemî bize, ona Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Matar, ona Habab b. Muhammed et - Tüsterî, ona Ebu - Eşas, ona Muhammed b. Bekir el - Bersanî, ona Şü'be ona Hışam b. Ürve, ona babası, ona Aişe validemiz (R.A.) haber verdi : «Hz. Ebu - Bekir es - Sıddik (R.A.), odama geldi. Orada Ensarın «Büas» meydan muharebesi günündeki atışmalarını okurlardı. Ebu - Bekir, (İki defa) bu, şeytanın mizmarı (zurnası)'dır dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V.); Ey Eba - Bekir! O iki cariyeye ilişme. Her kavmin bir bayramı vardır. Bizim bayramımızda bugündür, diye ikazda bulundu.

Bize el - Ahvazlı Ahmed oğlu Ali, ona Übeyd oğlu Ahmed, ona Ömer oğlu Osman ed - Dubbî, ona Ebu - Kâmil, ona Ebu - Avane, ona Aclah, ona Ebu - Zübeyr, ona Cabir, ona Âişe haber verdi : «Yakın akrabalarımdan bir hanımı Ensar'dan biriyle evlendirdik. Resûl gelip, **gelini hediye ettiniz mi** (yani zifaf yerine götürdünüz mü?) sordu. Aişe; **evet,** dedi. Resûlüllah (S.A.V.), **Şerki söyleyen birini gönderdin mi?** Aişe, **hayır.** Resûl, **Ensar da gazel vardır,** yani şiiri severler. Keşke **«Size geldik, size geldik. Siz bize, biz de size selâm verelim»** şiirini okuyacak birisini beraber gönderseydiniz, dedi.

Bize üstad el - İmam Ebu - Bekir Muhammed bin Hüseyin bin Fevrek (R.A.), ona Ahmed bin Mahmud bin Harzad, ona Hüseyin bin Haris el - Ahvazî, ona Seleme bin Said, ona Ebu - İmran'ın kızı Sadaka, ona Alkame bin Mürsed, ona Zazan, ona Berra bin Âzip haber verdi : «Resûlüllahtan dinledim : **Seslerinizle Kur'anı güzelleştiriniz. Zira güzel ses, Kur'anın güzelliğine güzellik katar.»**

Bu haber (hadîs), güzel sesin faziletine delalet etti.

Bize Ali bin Ahmed bin Abdan el - Ahvazî, ona Ahmed bin Übeyd, ona Osman bin Ömer ed - Dubbî, ona Ebu - Rebi', ona Abdusselam bin Hasım, ona Abdullah bin Muharrız, ona Ketade, ona Enes bin Malik, ona da Resûlüllah haber verdi : **«Her şeyin bir hilyesi (susu) vardır. Kur'anın hilyesi de güzel sesdir.»**

Bize Ali b. Ahmed el - Ahvazî, Ahmed bin Übeyd, Muhammed bin Yunus el - Kerimî, Dahhak bin Muhalled Ebu - Asım, Şebib bin Bisir bin el - Becelî, Enes bin Mâlik haber verdi. Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu : **«İki ses lânetlenmiştir, 1) Musibet anında VEYL'in sesi, yani o anda bana azab olsun deyip dövünenin sesi, 2) Nimet verildiği zaman çalınan Mizmar sesidir.»** Hitabın mefhumu, hadîsde zikredilen hallerin

gayrisinde SEMA'in mubah olduğunu gerektirir. Eğer bu gerekmek yoksa özelleştirmemek bozulur (ve manasız kalır!) Bu bahisde haberler oldukça çokturlar. Bu kadardan fazla rivayetleri zikretmek, kitabdaki kısa gitmemize ters düşer.

Rivayet ediliyor ki biri, Resûlüllahın huzurunda şu şiiri inşad etti : **«Yöneliş geldiğinde yanakları siyah cevherler gibi görünür. Dönüp gittiğinde, kalbde ateş olduğu halde ona; ey rahmet olasıca! Eğer aşık olsam zarar var mıdır? dedim.»**

Güzel ses, Allahın ses sahibine verdiği bir nimetidir.

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber, hayır dedi. Cenabı- Hak; **«Halkta, dilediğini artırır.»** (Fatır : 1) buyurdu. Bunun tefsirinde denildi; **«Güzel ses de o artırılandandır.»**

Cenab-ı Hak, çirkin sesi yermiştir. İşte; **«Muhakkak ki, seslerin en münkeri (çirkini), merkebin sesidir.»** (Lokman: 19)

Kalblerin, güzel (hoş) seslere olan iştiyaki ve onlarla olan rahatı inkâr kabul etmez bir gerçektir. Çocuk, güzel sesle sükûnete kavuşur. Deve yükün ağırlığını ve yolun yorgunluğunu hoş nağmeyi dinlemek suretiyle unutur. Nitekim Hak Teala buyurmuştur : **«Deveye bakmazlar mı nasıl yaratıldı?»** (Gaşiye : 17)

Aliyye oğlu İsmail hikaye etti. İmamı Şafii ile yürürdüm. Zaman öğle üstü idi. Bir yerden geçtik. Orada bir şeyler terennüm ediliyordu. Şafii; gelde oraya gidelim. Acaba bu nağme hoşuna gider mi? Hayır, gitmez, dedim. Şafii, öyle ise hissin yoktur, dedikten (sonra) şunları ekledi : Allahın Resûlü (S.A.V.); **«Allah (C.C.) Kur'an ile teğenni eden bir peygamberi dinlediği gibi hiç kimseyi dinlememiştir.»** buyurmuştur.

Bize Ali b. Ahmed el - Ahvazî, Ahmed b. Übeyd, İbnu - Mülhan, Yahya bin Bükeyr, Leys, Akil, İbnu - Şihap, Ebu - Seleme, Ebu - Hüreyre haber verdiler : **«Allahın Resûlü (S.A.V.); Allah, Kur'anı teğenni ile okuyan bir peygambere kulak verdiği gibi hiç bir şeye kulak vermemiştir,»** buyurdu.

Denildi : «Davud (A.S.)'ın okuyuşunu cinler, insanlar, kuşlar ve yırtıcılar dinlerdi. Zebur'u okuduğunda bununla beraber onun meclisinden okumasını dinleyip ölenlerden dörtyüz cenaze kaldırılırdı!»

Resûlullah, Ebu - Musa el - Aşârî hakkında; **«Ona Âli - Davud'un Mizmarlarından bir Mizmar verilmiştir.»**

Muaz bin Cebel, Allahın Resûlüne; **«Eğer senin dinlediğini bilseydim, sana daha da süslü yapardım.»**

Bize, Ebu - Hatım es - Secistan-, Abdullah bin Ali es - Serrac haber verdi : Ebu - Bekir Muhammed bin Davud ed - Deynurî er - Rıkkî hikaye etti : Çölde bulunuyordum. Arab kabilelerinden birisine vardım. Onlardan birisi beni misafir etti. Baktım ki eli - ayağı bağlı siyah bir köle

oradadır. Gördük ki, evin önünde ölmüş bir kaç devenin leşi vardır. Siyah köle; **«Sen bu gece misafirsin. Efendimin yanında azizsin. Benim için şefaatçı oluver. Çünkü seni kırmaz.»** Bunun için ev sahibine; **«Şu köleyi serbest bırakmadıkça yemeğini yemem,» dedim. «Bu hizmetçi beni fakir yaptı. Malımı telef etti.»**

Ben; **«Ne yaptı ki?»** dedim. Ev sahibi; «Onun güzel bir sesi vardır. Ben işe, şu ölü develeri çalıştırarak kazançlarından geçiniyordum. Hizmetçi onlara ağır yükler yükledikten sonra arkalarında öyle yanık bir sesle teğenni etti ki, üç günlük mesafeyi bir günde katettiler. Yüklerini sırtlarından indirdikten sonra hepsi öldüler. Fakat bütün bunlara rağmen onu, sana bağışladım, dedi ve bağlarını çözdü. Sabahladığımızda onun sesini işitmek istedim. Bu arzuda bulundum. Orada bulunan bir kuyudan su çeken bir deveye süslenmesi için köleye emir verdi. Köle, terennüm eder-etmez deve iplerini kopararak başını alıp çöle daldı. Sanmam ki, onun sesinden daha güzel bir ses işitmiş olayım. Ben de sesin tesirinden yüz üstü yere kapandım. Öyle ki, köleye susması için işarette bulundu.

Sülemî'den dinledim, o da Muhammed bin Abdullah bin Abdulaziz'den, Ebu - Âmr el - Anmatî'den, Cüneyd'den dinledi :

Cüneyd'den; **Neden sakin ve sessiz duran insan, güzel sesi dinlediğinde heyecanlanır?** diye soruldu. Cevab : Allahu Teâla ilk sözleşmede, RUHLARA, **«Ben Rabbiniz değil miyim? Onlar da, EVET sen bizim Rabbimizsin dediler.»** (Araf : 172) hitab ederken KELÂMI dinlemenin tatlılığını RUHLARA boşalttı. Bunun için SEMA'i dinlediklerinde onu hatırlar (harekete geçerler).

Üstad ed - Dekkak'tan dinledim; **«Avamı halkın nefisleri kaldığı için onlara SEMA' haramdır. Mücahedeleri oluştuğu için ZAHİDLERE mubahtır. Kalplerinin yaşamı için bizim arkadaşlarımıza mustahabtır.»**

Ebu - Hatim es - Secistanî'den dinledim; o da Ebu-Nasr es - Sofî'den, o da el - Vüceyhî'den, o da Ebu - Ali er - Ruzbarî'den, o da Harîs el - Muhasıbî'den dinledi; **«Üç şey var oldukları zaman, onlardan zevk alınır. Oysa biz onları kayıp etmişizdir: Onlar siyanetle beraber güzel yüz, diyanetle beraber güzel ses, ve vefakarlıkla beraber güzel arkadaşlıktır.»**

Zunnuni Mısrî'den soruldu; «Güzel ses nasıldır?» Cevab; **«Onlar bir hitablar ve işaretlerdir. Allah onları her güzel erkek ve kadının kalbinde yerleştirmiştir.»**

Bir defasında SEMA'dan soruldu. Cevap olarak; **«Hakkın gelenidir. Kalbleri Hakka doğru harekete geçirir. Binaenaleyh doğrulukla onu dinliyen erir. Nefis ile dinliyen zindik olur, dedi!»**

Câfer bin Nüseyr Cüneyd'den hikâye ediyor; «Üç yerde fakirler üzerinde rahmet iner: a) SEMA' anında rahmet iner. Zira onlar ancak Hak-

tan dinlerler. Ancak vecden konuşurlar. b) Yemek yenirken rahmet **iner.** Çünkü onlar ancak fakirlikten yerler. c) İlmin müzakeresi anında **rahmet** iner. Zira onlar ancak Allahın veli kullarının sıfatlarını konuşurlar.»

Muhammed bin Hüseyin'den, Hüseyin bin Ahmed b. Cafer'den, **Ebu** - Bekir b. Mumşad'dan, Cüneyd'den dinledim :

«Arayana SEMA' fitnedir. Tesadüf edene istirahattır!»

Cüneyd'den hikâye edilmiştir : «SEMA' üç şeye muhtaçtır. Zaman, Mekan ve İvan'a (arkadaşlara) muhtaçtır.»

Şiblî'den SİMA' hakkında sorulduğu zaman şunları söyledi : **«Zahiri yanı görünür tarafı fitnedir. İçi ibrettir. İŞARETİ bilene, ibreti dinlemek helâl olur. Aksi takdirde fitneyi çağırır ve belâya maruz kalır!»**

Denildi : **«SEMA' ancak ölü nefis, diri kalbe sahip olana elverişlidir. Zira bu zatın nefsi, mucehede kılıçlarıyle boğazlanmış, kalbi de muvafakat nuri ile dirilmiştir!»**

Ebu - Yakup en - Nehrecûrî'den SEMA' soruldu. Cevab olarak; **«Yanmak yönünden esrara dönüşen bir haldir.»** dedi.

Denildi : **«SEMA' marifet ehli için RUHLARIN gıdasının latifidir.»**

Üstad ed - Dekkak'tan dinledim : «SEMA' şerî olmazsa muhurdur. Haktan olmazsa, mürüvveti yıkıcıdır. İbretten yana olmazsa fitnedir.»

Deniliyor : «SEMA' iki kısımdır; a) İlim ve ayıklık şartıyle olan SEMA'dır. Bu şartı koşana, isimler ve sıfatlar arkadaşlık yapar. Aksi takdirde katıksız küfre girer! b) Hal şartıyle olan SEMA'dır. Bu şartı koşana, beşerî hallerden fâni olmak durumu arkadaşlık yapar. Hakikatın ahkâmının belirmesiyle nefis paylarının etkilerinden paklamak arkadaşlık yapar.

Ahmet b. Ebul - Havarî'den hikaye edildi : «Ebu - Süleyman'dan SEMA'i sordum. Cevab olarak; «İkiden (dinlemek) benim katımda, birden (dinlemekten) daha hayırlıdır.

Ebu - Hasan en - Nurî'den sofî soruldu : **«SEMA' dinliyen, sebebleri ihtiyar edip seçendir.»** cevabını verdi.

Bir gün SEMA' hakkında Ebu - Ali er - Ruzbarî'den soruldu. **«Keşke biz başbaşa ondan kurtulsaydık.»** cevabını verdi.

Sülemî'den, Ebu - Osman el - Mağribi'den dinledim : **«SEMA' iddiasında bulunup kuşların sesini, kapının gıcırdamasını ve rüzgârın hışıltısını dinlemezse** (yani SEMA'dan aldığı zevki bunlardan almazsa) **o fakirdir. Boş bir iddiacıdır.»**

Ebu - Hatım es - Secistanî'den, Ebu - Nasr es - Serraç et - Tusî'den, Ebu - Tayyip Ahmed bin Mukatıl el - Akkî'den, Cafer'den, dinledim. Cü-

neyd'in arkadaşlarından olan İbnu - Zîr' faziletli bir şeyh idi. Çoğu kez SEMA' yerine giderdi. Hoşuna giderse, izarını yayar otururdu. Sofî kalbiyle beraberdir, derdi. Hoşuna gitmediği takdirde, **SEMA' kalb sahiblerinindir** der, nalınını alıp çıkıp giderdi.

Muhammed bin Hüseyin'den, Abdulvahid bin Bekir'den, Abdullah bin Abdulmecid es - Safî'den dinledim : «Rüveyim'den SEMA' anında sofî (kalbiyle) neyi hisseder? diye soruldu. Cevab : Sofî olmayanlardan uzak bulunan manaları müşahede ederler. O manalar onlara işaret ederek; **«Bana gel, bana»** der. Onlarda bu durum sevgi nimetini meydana getirir. Bundan sonra perde kopup düşer. Bu sefer o sevilmek ağlamaya dönüşür. Kimisi elbisesini yırtar. Kimisi bağırıp-çağırır. Kimisi ağlar. Her insan kıymeti nisbetinde bir durum alır.

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed et - Temimî'den, Abdullah bin Ali'den, el - Hüserî'den dinledim : Bu zat, bir konuşmasında; **«Dinletenin yok olmasıyla yok olan bir SEMA'i neyleyim? SEMA'nin kesintisiz olması uygundur!»**

Abdullah b. Ali der ki, el - Hüserî; **«Dinliyen için daimi bir susuzluk gerek içmesi arttıkça, susuzluğu da artmalıdır.»**

«Onlar bir bahçede nimetler içinde yüzerler!» (Rum : 15) ayetin, tefsiri hakkında mucahidden, bu nimetler, iştah çekici sesleriyle cennet hurîlerinden dinlemek (SEMA') dir. Huriler : **«Bizler ebediyen kalıcılarız. Ebediyyen ölmiyenleriz. Bizler yumuşacık bedenlileriz. O halde hiç bir zaman kötülük görmeyiz.»**

Denildi : **«SEMA' çağırmaktır. Vecde kapılmak ona icabet etmektir.»**

Muhammed b. Hüseyin'den, Ebu - Osman el - Mağribî'den dinledim : **«Hak ehlinin kalbleri hazır kalblerdir. Onların kulakları açık kulaklardır.»**

Ben ondan, o da Üstad Ebu - Selh es - Sâlûkî'den dinledi : «Dinliyen perdelenme ile açıklık arasındadır. Perdelenme tutuşmayı, açıklık serinlemeyi gerektirir. Perdelenmeden müridlerin hareketleri doğar. O zafiyet ve aciz yeridir. Tecelliden (açıklıktan) varanların sukuneti doğar. O istikamet ve temkinin yeridir. O huzûr sıfatıdır. Onda ancak HEYBET'in akışları altında susmaktır. Nitekim Allahu Teala; **«Onlar orada hazır bulundukları zaman susunuz dediler.»** (Ahkaf : 29) buyurdu.

Ebu - Osman el - Hirî; «SEMA' üç çeşittir : a) O çeşitlerin biri, muridler ve yeni başlayanlar içindir. Onlar SEMA' ile şerefli halleri çağırıp taleb ederler. Bu durumda fitneye kapılma ve gösterişlere sapmalarından korkulur. b) İkinci çeşiti, SADIK'ların SEMA'dır. Onlar hallerinin daha da artmasını isterler. Vakıtlarına uygun olanı dinlerler. c) Üçüncü çeşit, ARİF'lerden olan istikamet ehlinindir. Bunlar, kalblerinin üzerine inen hareket ve sekenler hususunda Allahın seçtiğinden başkasını

(yani Allah tarafından ne gelirse onu kabul ederler. İradeleri Allahın iradesine tabiidir.)

Sülemî'den, Ebul - Faraç eş - Şırazî'den, Ebu - Ali er - Ruzbarî'den, Ebu - Said el-Harraz'dan dinledim; «Kim ki, SEMA'da anlayışına mağlûp oluşan hareketlerin kendisine mâlik olduğunu iddia ederse, onun doğruluk alameti, o meclistekilerin onun VECDE kapılmasından etkilenip güzel görmeleridir.»

Şeyh Ebu - Abdurrahman; «(Yukarıda bahsi geçen) hikâyeyi Ebu - Osman el - Mağribî'ye söylediğimde bu, en düşük alamettir. Onun sıhhatlı alâmeti, o mecliste ne kadar haklı varsa hepsi ona ünsiyet, verecektir. Ne kadar batılcı varsa hepsi ondan ürkecektir dedi.» buyurdu.

BENDAR bin Hüseyin; «SEMA, üç vecihdir. 1) Bir kısmı tabiatıyle dinler. 2) Bir kısmı hali ile dinler. 3) Bir kısmı Hak ile dinler. Tabiat ile dinlenende has (özel) âm (genel) herkes orada müşterektir. Zira beşeriyetin yaradılışı hoş sesi lezzetli görür.

Hal ile dinliyen, kulağına gelen hitap, itap vesl, ayrılık, yakınlık, uzaklık, geçmiş için üzülmek, geleceğe karşı susamış bir tarzda beklemek, sözü yerine getirmek, bir vadı doğrulamak, bir vade muhalefet etmek, bir huzursuzluğu veya iştiyakı hatırlamak, ayrılıktan korkmak, varmak sevinmek, ayrılıktan hazer etmek veya bunların yerine kaim olacak bir durumu inceden inceye düşünür. Teemmül eder. Hak ile dinliyene, Allah ile dinler. Allah için dinler. Beşerî zevklerle karışık bulunan bu hallerle hak ile dinliyen sıfatlanamaz. Çünkü bu haller hastalıklar ile kalırlar. Hak ile dinliyenler ise, TEVHİD'in saflığı bakımından nefsin zevki ile değil, Hak ile dinlerler.

Denildi : SEMA' ehli üç tabakadır :

1) Hakikatların yavruları (ehli) SEMA'larında Hak Tealanın onlarla hitap ettiğine dönerler.

2) Bir çeşiti vardır ki, dinlediklerinin manaları ile kalben Allaha hitapta bulunurlar. Bu gurup Allaha yapmış oldukları işarette doğrulukla mükelleftirler.

3) Üçüncüsüne gelince, o dünyadan ve afetlerden ilgisini kesen bağımsız bir fakirdir. Bu derecedekiler kalblerinin hoşluğu ile dinlerler. Bunlar, hepsinden daha selâmete yakındırlar.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O, Ebu - Bekir er - Râzî'den, o Ebu - Ali er - Ruzbarî'den dinledi :

Hazretten SEMA'dan soruldu, cevap olarak dedi: «Mahbubun müşahedesine doğru sırların keşfidir.

Havvas'dan; insan neden Kur'anın gayrısını dinlediğinde sallanır da, Kur'anı dinlerken sallanmaz diye sorulduğunda cevab olarak; **«Kur'anın dinlemesi, bir sadmedir. Şiddetli galebe çaldığından ötürü hiç kim-**

se için orada sallanma imkanı yoktur. Sözün dinlemesi ise, rahata kavuşmadır. Orada sallanma olabilir.»

Muhammed bin Hüseyin'den, Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman er - Razî'den dinledim, o da Cüneyd'den dinledi : **«Mürid'i SEMA'i sever görürsen bil ki onda tenbellikten bir şeyler vardır.»**

Ondan dinledim, o da Ebu - Abdullah el - Bağdadî'den, o da Ebu - Said er - Remlî'den, o da Sehl bin Abdullah'dan dinledi : **«SEMA' bir ilimdir. Ancak Allah onu nefsine tahsis buyurmuştur. Ondan başkası bilmez.»**

Akkalı Mukatıl'ın oğlu Ahmed'den hikaye edildi : Zunnun Bağdada geldiğinde sofîler etrafını sardılar. Beraberlerinde bir nağmecı vardı. Hûzûrunda bir şeyler söylemesine dair izin istediler. İzin verince, başlayıp söyledi : **«(Ey Mahbube) aşkının küçüğü bana azab verdi. Acaba istilâ ederse durum ne olur? Ortak olan bir aşkı kalbimden derledim. Acaba aşkdan boş olan güldüğünde ağlayan bir mahzuna acımıyacakmısın?»**

Ravi der ki, Zunnun kalkıp yüz üstü düştü. Alnından kan damladı, fakat yere düşmedi. Sonra kavimden biri kalkıp vecde kapıldı. Zunnun, ona «O ki kalktığın zaman seni görür» deyince kişi oturdu.

Üstad ed - Dekkak'dan dinledim: Bu hikâye hakkında; **«Zunnun, o kişiyi manen kontrol altında bulundururdu. Zira o makamın o kişiye aid olmadığına onun dikkatini çekti. O şahısta insaf ehli idi ki, Zunnunun uyarısını kabul edip döndü, oturdu dedi.»**

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed et - Temimî'den, Abdullah b. Ali es - Sofîden, er - Rıkkî'den, İbnu - Cellâ'dan dinledim : «Mağrab (Fas, Tunus, Cezair gibi memleketler kasdedilir) ta iki şeyh vardı. Birisinin adı «CEBELE» öbürü «RÜZEYK» idi. İkisinin de dervişler ve talebeleri çoktu. Bir gün Rüzeyk arkadaşları ile Cebele'yi ziyarete gitti. Rüzeyk'in arkadaşlarından biri bir şeyler okudu. Cebele'nin dervişlerinden biri bağırarak düşüp öldü. Sabahladıkları zaman Cebele, Rüzeyk'e; akşam okuyan nerededir. Biraz okusun kişi, bir ayeti Celile'yi okudu. Cebele'den bir cığlık koptu. Okuyucu derhal öldü. Cebele; **«Bire bir, kim önce başlamışsa daha zalimdir.»** dedi.

İbrahim el - Maristanî'den; SEMA' anındaki hareket soruldu. Cevab olarak dedi ki: Kulağıma gelen sudur: Musa (A.S.) İsrail oğullarına bir kıssa anlattı. Dinliyenlerden biri gömleğini yırttı. Böylece Allah (C.C.), Musa'ya vahyi ederek buyurdu; **«Ona de ki, benim için kalbini yırtsın elbisesini değil...»**

Ebu - Ali el - Megazılî eş - Şiblî'den soruldu; «Çoğu kez Allahın kitabından bir ayet kulağıma vurur. Beni eşyanın terkine ve dünyadan yüz çevirmeye iteler. Sonra (Normallaşır) hallerime ve halka dönerim!»

Şibli; «Seni kendisine çektiği, ondan sana bir atifettir. Bir lütuftur. Nefsini geri çevirmen ise, ondan sana bir şefkattir. Çünkü havl-u kuvvetten soyunup ona yönelmek (tam manasıyle) senin için oluşmamıştır dedi.»

Ebu - Hatim es Secistanî'den, Ebu - Nasr es - Serrac'tan, Akkalı Ahmed bin Mükâtil'den, dinledim; «Ramazanda bir gece bir camide imamın arkasında namaz kılardık. Şiblî'nin yanında idim. İmam; «Eğer dileseydik, sana vahy ettiğimiz ayetleri senden alırdık.» (İsra: 86) ayetini okudu. Şiblî'den öyle bir çığlık duydum ki, ruhu yerinden uçtu sandım. Hem titrer, hem de «Bunun benzeriyle ahbablara hitap edilir hâ!» derdi. Bu cümleyi çok çok tekrar eder dururdu.

Cüneyd'den hikâye edildi : Bir gün Sırrî'nin huzuruna vardım. Yanında baygın birisini görüp sordum : Nedir bunun hali? Kur'andan bir ayet dinledi. (Böyle oldu.)

— İkinci defa aynı ayet okunsun! Ayet okundu. Adamcağız uyandı. Sırrî; bunu nerden bildin?

— Yusuf'un iç gömleği için Yakubun (A.S.) gözü gitti. Sonra onunla göz geri geldi. Bu cevabım Sırrî'ce güzel göründü.

Ebu - Hatim es - Secistanî'den, Ebu Nasr es - Serraç'tan, Abdulvahid bin Alvan'dan dinledim; «Bir delikanlı Cüneyd'in arkadaşlığını yapardı. Bu genç zikirden bir şeyi dinledi mi çığlık atar dururdu. Bir gün Cüneyd ona, bir daha çığlık atarsan benimle arkadaşlık yapma, dedi.

Bundan sonra bir şey dinlediğinde bozulur, nefsini zabtederdi. Öyle ki, bedenindeki her tüy nerde ise bir damla ter dökerdi. Günün birinde bir çığlık atarak ruhunu teslim etti.

Ebu - Hatim es - Secistanî'den, Ebu - Nasr es - Serraç'tan dinledim; «İhvanın bazısı Ebu - Hüseyin ed- Derraç'tan bana şunları hikâye etti: Bağdad'dan çıkıp Yusuf bin Hüseyin er - Razînin ziyaretine kastettim. «REY» şehrine vardığımda evini sordum. Kimden sordumsa, **«O zındıkla ne işin var?»** dedi. Böylece göğsümü daralttılar. Öyle ki, oradan görmeden dönmek istedim. O gece bir camiide sabahladım. Sonra kendime, **«Bu şehre geldim. En az onu ziyaret etmem gerek,»** dedim. Sora sora camiye vardım. Mihrabda oturduğunu gördüm. Önünde bir rahle üzerinde okuduğu Kur'anı Kerim bulunurdu. Güzel yüzlü, nurlu ve güzel sakallı olarak onu buldum. Yaklaşarak selâm verdim. Selâmın cevabını verdikten sonra **«nereden gelirsin?»** dedi. **«Bağdad'dan geliyorum. Şeyhin** (Yusuf b. Hüseyin'i kasdediyor) **ziyaretine geldim,»** dedim. Devamla; **«Eğer bazı memleketlerde birisi sana; Yusuf'un ziyaretine gitme sana bir ev ile bir cariye satın alırım dese, acaba bu durum ziyaretime gelmekten seni alıkoyar mı?»** diye sordu. Cevab olarak dedim; **«Efendim!**

Allah böyle bir şeyle beni imtihan etmemiştir. Eğer olsa nasıl hareket edeceğimi bilmem!»

Buyurdu; **«Bir deyişi becerebilir misin?»** Cevab; **«Evet.»** dedim ve şu şiiri okudum. **«Daima ayrılmam için uğraştığını gördüm. Eğer hâzim sahibi olursan muhakkak yaptığını yıkardım.»**

Bunu dinler-dinlemez Mushafı kapatıp elbisesi ve sakalları ıslanıncaya kadar ağladı. Çok ağladığından ötürü, üzüldüm. Bunlardan sonra bana; «Ey oğul! REY halkının; Yusuf bin Hüseyin Zındıktır demelerinden onları kınama! Zira namaz vaktinden beri Kur'an okuyorum, gözümdenbir tek damla dahi damlamamıştır. Fakat bu okuduğun şiirden ötürü başımda kıyamet koptu.» (Yani şiiri dinlemesi için hali değişti. Bu hikayede de SEMA'in caiz olmasının bahsi vardır)

Muhammed bin Ahmed bin Muhammed es- Sofi'den dinledim, o da Abdullah b. Ali et - Tusî'den, er - Rukkî'den, ed - Derraç'dan, dinledi; «Ben ile İbul- Kutî, Basra ile «Übülle» arasında Dicle üzerinden geçiyorduk. Manzaralı ve güzel bir köşk gördük. Köşkte birisi oturmuş huzurunda cariyesi şu şiirleri terennüm ediyordu : **«Allah yolunda benden sana bir sevgi verilirdi. (Halbuki) her gün çeşitli renklere giriyorsun. (Unutma ki,) bunun gayrısı (yani sadelik ve bir tarzda durmak) senin için daha güzel ve yakışır.»**

O manzara altında duran, elinde bir kova ve sırtında yamalı bir aba bulunan bir genç gördük. Dinlerdi; (SEMA'in cevazini istinbat eder müellif hazretleri bu kıssadan) O genç **«Ey cariye! Efendinin hayatı için her gün değişir çeşitli renklere giriyorsun. Bunun gayrisi senin için daha güzeldir,» fıkrasını tekrarla,»** diye yalvardı. Cariye tekrarladı. Genç, bir daha söyle, dedi. Cariye tekrarladı. Bunun üzerine genç; Allaha yemin olsun bu durum, benim Hak Tealâ ile olan durumumdur, deyip bir çığlık atarak, ruhu çığlıkla beraber çıktı. Köşk sahibi cariyeye, sen Allah için hürsün (azad edilmişsin) dedi. Basralılar gelip genci defnettiler. Namazını kıldılar. Bundan sonra köşk sahibi ayağa kalkarak halka; **«Beni mi tanırsın, şahid olunuz ki; neyim varsa hepsi Allah yolunda olsun. Bütün kölelerim azadlı olsun dedikten»** sonra sırtına bir izar bağladı. Omuzuna da bir aba atarak, köşkünü sadaka verdi, ve savuştu. Bundan böyle ne yüzü görüldü. Ne de kendisinden herhangi bir haber duyuldu!

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed es - Sofi'den, Abdullah b. Ali et - Tusî'den, Yahya b. Rıza el - Alevî'den dinledim : Ebu - Selman ed - Dimeşkî; «Bir seyyar satıcının **«Yâ su'teri berri»** (yani ey halk! Çölden getirilen tere otuna geliniz) sesini dinlediğinde bayıldı. Ayıldığında baygınlık sebebi kendisinden soruldu. Cevab olarak; sandım ki, satıcı **«Çalış, benim vereceğim sevabı göreceksin,»** der (ondan düşüp bayıldım)

Ütbetul - Gulam bir kişinin; **«Göğün Rabbi ortaktan münezzehdir. Gerçekte Muhibb, zorluk içindedir.»** söylediğini işitince, **«Doğru söyledin,»** karşılığını verdi. Başka biri dinledi, **«Yalan söyledin,»** dedi. Binaenaleyh her biri kendisi olduğu gibi dinledi.

Ebu - Hatım es - Secistanî'den, Ebu - Nasr es - Serraç'tan, Ebul - Hasan Ali b. Muhammed es - Sofî'den, o da Rüveyim'den dinledi: Hazretten SEMA' hususunda rastladığı meşâyıhın halleri soruldu, cevab olarak; **«Onlar içerisine kurt dalmış koyun sürüsü gibi idiler!»**

Ebu - Said el - Harraz'dan hikaye edildi : «SEMA'da Ali bin Muvaffak'ı gördüm. Derdi ki, beni kaldırınız. Onu kaldırdılar. Kalktı VECDE kapıldıktan sonra; **«Benim şeyh Zaffan»**

Denildi : Er - Rükkî bir gece sabaha kadar şu gelecek beyti okudu (veya okuttu), kalktı, düştü. Halk ta ayakta ağlarlardı.

«Allah aşkına mahzunun kalbini geri ver. Öyle mahzun ki, habibi tarafından kalbinin yerine geçecek bir şey verilmemiştir.»

Muhammed b. Ahmed et - Temimî'den Abdullah b. Ali es - Sofî'den, Basra'da Ali b. Hüseyin bin Muhammed bin Ahmed'den, o da babasından dinledi; «Uzun seneler Sehl bin Abdullahın hizmetinde bulundum. Kur'an zikir veya başka bir şeyi SEMA' ederken (dinlerken) bozulduğunu (yani vecde kapıldığını) görmedim. Ömrünün sonunda iken huzûrunda : **«Bugün (kıyamet gününde) sizden (ateşten kurtulmak hususunda) herhangi bir fidye alınmaz.»** (Hadid : 15) ayeti okundu. Gördüm ki, bozuldu. Titredi. Nerde ise düşecekti. Ayıklık haline dönünce, gördüğüm durumunu kendisinden sordum. Dedi ki; Ey dostum! Zaif olduk (yani gizli halimi ketmetmekten zaif düştük)

İbnu - Sâlim hikaye etti; bir ara Sehli gördüm. Yanında; **«İşte o gün gerçek mülk, Rahmanındır.»** (Furkan : 26) ayeti okundu. Öyle bozuldu ki yerlere yuvarlanacak dereceye yaklaştı. Nedenini kendisinden sordum; **«Zaif düştüm»** cevabını verdi. Bu, büyüklerin sıfatıdır. Büyüğün üzerine gelen her hale karşı, —o hal ne kadar kuvvetli olursa olsun— daha dirençli olur.

Sülemî'den dinledim : «Ebu - Osman el - Mağribî'nin yanına vardım. Biri de kuyudan dolab ile su çekerdi. Bana; **«Ey Ebu Abdurrahman! Dolabın ne dediğini anlar mısın?»** **«Hayır»** dedim. **«Dolab, çıkardığı ses ile Allah Allah der,»** dedi.

Muhammed bin Abdullah es - Sofî'den, Ali bin Tahir'den, Abdullah bin Sehl'den, Rüveyim'den dinledim; «Rivayet edilir ki, Hz. Ali (K.V.), bir Nakusun (Çan) sesini işidince, arkadaşlarına, bu çanın ne dediğini anlar mısınız? dedi. Onlar; hayır anlamayız dediler. Hz. Ali (R.A.), O çan **«Sübhanellahı hakkan hakkan innel - Mevlâ semedün yebka»** (Ma-

nası; gerçek olarak, gerçek olarak, Allah ortaktan münezzehdir. Muhakkak ki Mevlâmız herkesin ihtiyacını görendir. Ebediyen kalacaktır.)

Muhammed b. Ahmed et - Temimî'den Abdullah bin Ali'den, dinledim, o da Ahmed b. Ali el - Kerhî el - Vüceyhî'den dinledi : «Sofîlerden bir cemaat Hasan el - Kazzaz'ın evinde toplanmış bulunuyorlardı. Beraberlerinde ozanlar vardı. Söylerler, VECDE kapılırlardı. Bu durumda iken Mümşad ed - Deynurî çıkageldi. Onu görünce sustular. Mümşad; **«Eski halinize dönünüz. Zira eğer dünyânın bütün melâhileri kulağımda toplanırsa, kalbimi meşgul etmez. Bende bulunanın bir kısmına dahî şifa veremez.»**

Bu isnad (rivayet zinciri demektir) ile el - Vüceyhî'den dinledik. O da Ebu - Ali er - Rûzbarî'den dinledi : **«Bu emir (tasavvuf) de öyle bir raddeye geldik ki, kılıcın keskinliği gibidir. Eğer, şöyle kayarsak ateşteyiz!»**

Hayri en - Nessaç; «Hz. Musa (A.S.), bin İmran, bir kavme vaz-u nasihatta bulundu. Onlardan birisi bir çığlık attı. Hz. Musa, onu azarladı. Bunun için Allah-u Tealâ, Musa kuluna vahyederek; **«Ya Musa! Onlar, benim güzel kokumu yaydılar. Benim muhabbetimi belirttiler. Benim VECDİM ile bağırdılar. O halde neden benim kullarımı kınıyorsun?»** dedi.

Denildi : **«Şiblî, Hıyarın (salatalığın) onu bir DANİK'a (kuruş gibi para birimidir) diye bağıran bir satıcıyı dinledi. Bir çığlık kopardı. Madem Hıyarın (iyi insanlar manasına almıştır) onu bir danike satılır. Acaba şırar (kötü insanlar) nasıl olur? dedi.»**

Denildi : **«Cennetin elâ gözlü hanımları teğenni ettiklerinde cennet ağaçları çiçek açarlar.»**

Denildi : «Avin bin Abdullah, güzel sesli bir cariyesine, (gerilen perdenin arkasında durup) teğenni etmesini emrederdi. O da hazin bir ses ile kavmi ağlatacak kadar teğenni ederdi. (Bazı görüşlere göre kadının yüzüne bakmak haram olduğu gibi, sesini dinlemekte haramdır. Bazı görüşlere göre de kadının sesi avret değildir. Bu konu da cariye ile Hürre kadın arasında da fark vardır. Dikkat et. Hükmün pek tutarlı olmayışına Kuşeyri hazretleri «DENİLDİ» demek suretiyle işaret etti.)

Ebu - Süleyman ed - Daranî'den SEMA' hakkında soruldu. Cevap olarak güzel sesi istiyen her kalb zaiftir. Çocuk uyumak istediğinde tedavi edildiği gibi, tedavi edilir dedikten sonra şunları ilâve etti : **«Güzel ses, kalbe bir şey sokmaz ancak aradakini harekete getirir!»**

İbnul - Havarî, **«Yemin ederim ki, Ebu - Süleyman doğru söylemiştir,»** dedi.

Cerirî dedi : **«Rabbanîler olunuz. Yani Allahdan dinliyenler, Allah ile söyleyenler olunuz.»**

Tasavvufçuların bazısından SEMA, soruldu. Cevap olarak; parladıktan sonra sönen şimşekler, görüldükten sonra gizlenen nurdur. Eğer göz kapayıp açıncaya kadar sahibinin yanında durursa ne tatlıdır dedikten sonra şu şiirleri söyledi :

«Ondan gizlice bir anı kalbe geldi. Tıbkı çekip yok olan şimşeğin anısı gibi.. Herhangi bir ziyaretçin keşke doğru yürüseydi. Seninle ilgili, keşke hakkıyle yapsaydı.»

Denildi : «SEMA'da, her aza için pay vardır. Göze düşen pay, ağlamasıdır. Dilin payına düşen bağırmaktır. Ele düşen, elbiseyi yırtmak ve dövmektir. Ayağa olan pay raksetmektir.»

Denildi : «Acem hükümdarlarından biri öldü. Küçük bir oğlan varis bıraktı. O küçük çocuğa biat etmek istediler. Fakat, onun aklını nasıl deniyelim dediler? Sonra deyişlerde bulunan birini getirip onun yanında söyletmeye ve eğer ona güzelce kulak verirse biat edeceklerine dair antet kaldılar. Deyişçiyi getirdiler. Deyişçi bir şeyler okuyunca, süt emen çocuk güldü. Bunun üzerine, halk onun önünde yerleri öpüp biat ettiler.

Üstad ed - Dekkak'tan dinledim : Ebu - Âmr b. Nüceyd ile «Nasrabazî» ve bu seviyenin insanları bir araya geldiler. Bunun üzerine «Nasr - Abazî», **«Ben derim ki, kavim bir araya geldiğinde, birisi bir şeyler teğenni edip diğerleri onu dinlerlerse, herhangi birisinin gıybetini yapmaktan daha hayırlıdır dedi.»**

Ebu - Amr; **«Eğer otuz sene başkasını çekiştirirsen, SEMA'da, sende bulunmayan sıfatı belirtmenden daha kurtarıcı olur.»**

Üstad-ı Dakkak'tan dinledim : «SEMA'da halk üç guruptur : 1) Mutasemî, 2) Mustamî, 3) SAMİ'tir. Mutesemî, vakitle dinler. Mustamî hal ile dinler. Sami hak ile dinler.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan çok zaman, SİMA'in ruhsetini talebe benzer bir tarzda fetva istedim. Her defasında beni dinlemekten menedecek bir tarzda fetvâ verirdi. Uzun bir müddetten sonra; **«Meşâyih, senin kalbini Allah'a vardıran nesneyi yapmakta bir beis yok dediler.»** dedi.

Ebul - Hasan Ali b. Ahmet el - Ahvazî bize, Ahmed bin Übeyd el - Basrî ona, İsmail b. Fazıl ona, ona da Yahya bin Yala er - Razî, Hafis b. Ömer el - Amrî, Ebu Âmr Osman b. Bedir, Harun b. Hamza, el - Gadafırî, Said b. Cübeyir, İbnu - Abbas (Radiyellahu anhum acmein) haber verdi :

«Cenab-ı Hak Hz. Musaya, kelamımı dinlemen için sende onbin kulak, bana cevab vermen için onbin dil yarattım. Bana en yakın ve en sevimli durumun Hz. Muhammede çokça selavat getirdiğin zamandır.» diye vahyi etti.

Denildi : «Bazıları Resulullahı (S.A.V.), rüya âleminde gördü. Resûlüllah ona; **«Bunda (SEMA'da) yanlışlık daha fazladır.»** dedi.

Sülemî'den dinledim, o da Muhammed b. Abdullah b. Şazan'dan, o da Ebu-Bekır en - Nahavendî'den, o da Ali es - Saih'den, o da Ebu - Haris el - Ulasî'den dinledi : «Melun İblisi rüyada «Ulasın» bir damında gördüm. Ben de başka bir damda bulunuyordum. Onun sağında ve solunda cemaatlar vardı. O halkların sırtında temiz elbiseler vardı. İblis, onlardan bir guruba söyleyiniz dedi. Onlarda tegenni edip söylediler. Onun sesinin hoşluğu beni ürküttü. Öyle ki, kendimi damdan atacak dereceye yaklaştım. Sonra Raksediniz, dedi. En güzel bir tarzda raks ettiler. Sonra bana; **Ey Eba - Haris! Sizin içinize girmek için bundan başka bir yol bulamadım,** dedi.

Muhammed b. Hüseyin'den dinledim. O da Abdullah b. Ali'den dinledi : «Bir gece Şiblî ile bir araya geldik. Nağmeci bir şeyler söyledi. Şiblî çığlık atarak oturduğu yerde cezbeye katıldı. Ona; ey Eba - Bekir! Cemaattan sadece sen neden oturarak cezbeye tutuldun? diye seslendi. Bunun üzerine kalkıp vecde tutuldu ve şu şiiri okudu : **«Benim iki, işret arkadaşlarımın bir sarhoşluğu vardır. Bu, arkadaşlar arasında sadece benim özelliğimdir.»**

Ondan dinledim, o da Mansûr bin Abdullah el - Asbahanî'den, o da Ebu - Ali er - Ruzbarî'den dinledi : «Bir köşkün yanından geçtim. Yerde ölü olarak yatan bir genç ve etrafında toplaşan halkı gördüm ve sordum; **Buna ne oldu,** Cevab; bu köşkün yanından geçerdi. Köşkte bir cariyenin aşağıdaki şiiri okuduğunu dinledikten sonra bir çığlık atıp öldü dediler. **«Seni görmeyi tama' eden bir kulun himmeti (isteği) pek büyüktür. Acaba her hangi bir göze, seni göreni görmek kafi değil midir?»**

EVLİYANIN KERAMETLERİ BAHSİ

Üstad Ebu - Kasım el - Kuşeyrî, velilerden kerametin belirmesi caizdir (mümkündür) dedi.

Kerametin caizliğinin (mümkünlüğünün) delili; keramet, aklen oluşu vahmedilen bir emirdir. Oluşu, (dinin) asıl kaidelerinden hiçbirini kaldırmaz. Öyle ise onu (Veli kullarına) vermek ile Hak Tealâyı vasıflandırmak gerektir. O kerametin Allahın kudretinin dahilinde olması gerekli olduktan sonra, onun oluşuna hiç bir şey mani olamaz. Keramet kimden görünürse, o hallerinde doğrudur. Doğru olmayandan kerametin benzerinin görülmesi, mümkün değildir. Hallerinde doğru olan ile batılcı olanın arasını delil getirmek suretiyle ayırt etmekliğimizin sanılan bir emir olduğuna delalet eden delil, kadîm olan Allahın bize ke-

rametin haberini vermesidir. Bu da, ancak davasında yalancı olanın bulunmayan özelliği veli kula vermek ile olur. İşte veliye verilen o emir işaret ettiğimiz kerametttir.

Halk, ehli Haktan gelen keramet ile mucizeler arasında ki ayrılık hususunda konuşmuştur :

Rahmetlik Ebu - İshak el - İsferayinî : Mu'cizeler peygamberlerin doğruluğunun delilleridir. Peygamberliğin delili peygamber olmayanda bulunmaz. Nitekim alimin âlimliğinin delili mühkem akıldır. Bunun için de mühkem akıl âlim olmayanda yoktur, derdi. Bu zat; duanın kabul olunmasına benzer kerametleri vardır velilerin, peygamberlerin mu'cizesi cinsinden olana gelince o velilere verilmemiştir.

İmamı Ebu - Bekir bin Fevrek (R.A.) «Mucize doğruluğun delilleridir. Eğer mu'cize sahibi peygamberlik dâvasında bulunursa, mucizeler davasında onu doğrularlar. Eğer sahibi VELİLİĞE isaret ederse, mu'cize, onun halinde doğru olduğuna delalet eder. «Mü'cize» değil «keramet» adını alır. Her ne kadar mücize cinsinden olsa da ayrılık olsun diye ona keramet denir, dedi.

Rahmetlik, şunları da ilâve etti : Mu'cize ile keramet arasındaki fark şudur: Peygamberler, mu'cizeleri belirtmek ile emrolunmuşlardır. Veli ise, kerameti gizlemek mecburiyetindedir. Peygamber mu'cizeyi iddia eder. Karşı gelenlerin sesini onunla keser. Veli ise ne keramet iddiasında bulunabilir. ne de kerameti ile hasmın susması gerekli olur. Zira o kerametin hile olması da ihtimal dahilindedir.

Zamanında Fenin'de biricik olan Kadı Ebu - Bekir el - Aşârî (Allah ondan razı olsun) buyurdu; «Mu'cizeler, peygamberlerin özelliğidir. Keramet ise, peygamberlerde olduğu gibi velilerde de olur.

Velilerin mu'cizesi yoktur. Çünkü mu'cizenin bir şartıda onunla beraber peygamberlik dâvasının bulunmasıdır. Mu'cize, zatından ötürü mu'cize değildir. Belki mu'cizenin mu'cize olması bir çok şartın olmasına bağlıdır. O şartlardan birisi bozulursa, mu'cize mu'cizelikten çıkar. O şartların birisi peygamberlik davasıdır. Veli ise peygamberlik iddiasında bulunamaz. Binaenaleyh veliden sadır olan mu'cize değildir. Güvendiğimiz, kesinlikle inandığımız ve hükmettiğimiz işbu şekilde inanmaktır. Binaenaleyh mu'cizelerin şartlarının tamamı veya en çoğu kerametté bulunur. Ancak peygamberlik iddiası şartı bulunmaz. Şübhesiz ki, keramet bir fiildir. Peyda olunmuştur. Çünkü kâdim olmak hiç bir kimsenin özelliği değildir. Mu'cize, adeti nakzedicidir. Keramet (dünya hayatı müddetince) teklif zamanında oluşur.

Bir kula özellik ve fazilet olsun diye keramet verilmiştir. Bazan keramet kulun ihtiyar ve duasıyle oluşur. Bazan da isteğine rağmen olmuyor. Bazan da, bazı zamanlarda isteği olmaksızın meydana gelir. Veli,

halkı kendisine davet etmekle emrolunmamıştır. Fakat buna rağmen bu hususda ehil gördüğü bir kimseye bir şeyler göstermesi de caizdir. Ehli hak, veli, kendisini veli olarak bilir mi, bilmez mi diye ihtilâfa düştüler.

İmam Ebu - Bekir bin Furek (R.A.), bunu caiz (mümkün) görmezdi. Çünkü bilmek, şahıstan korkuyu selbedip ona emin olmayı sağlar (Bu ise felâket olur)

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak, bunu mümkün görürdü. Biz de bu üstadın görüşünü seçer ve öyle hüküm ederiz. Fakat veliliğini bilmek, bütün velilerde gerekli değildir. Ki, her veli, veli olduğunu bilmek mecburiyetinde olsun. Fakat bazılarının bilmesi gibi bazılarının da bilmemesi mümkündür. Bazılarının VELİ olduğunu bilmesi ona ayrıca bir keramettir. Onu o tek başına bilmiş olur.

Bir VELİ'ye olan keramet, lazım değil bütün veli için aynen hasıl olsun. Hatta herhangi bir velinin dünyada hiç bir kerameti görünmezse dahi, veliliğine hiç bir helâl gelmez. Fakat peygamberler böyle değildir. Zira onların mü'cizelerinin olması vacibtir (gereklidir). Çünkü peygamber, halkı Allaha dâvet etmek üzere gelmiş bulunuyor. Halk, onun doğruluğunu bilmek mecburiyetindedirler. Bu da ancak mü'cize görmek ile bilinir. Velinin hali tam peygamberinin halinin aksinedir. Çünkü velinin veliliğini bilmek ne veliye ne de halka vacip değildir. Ashabdan olan on kişi, Resûlüllahın **«Siz cennetliksiniz,»** demesini doğruladılar. Böyle doğrulamak, onları (her insan için gerekli olan) korkudan çıkardığı için caiz değildir diye itiraz edene (deriz ki), onların sonuçlarının bozulmasından korkmaları Resûlüllahı tasdik etmelerine hiç bir zarar vermez. Hak Tealâya karşı kalben duydukları heybet, tazim ve iclalları korkunun çoğundan daha fazla ve daha gelişmiştir!

Bil ki; veli, kendisinden görülen keramete yaslanmaz. Öyle bir düşüncesi de olamaz. Çoğu kez keramet cinsinin belirmesinde, onların kuvvetli YAKÎNİ, ve BASÎRET'lerinin artışı oluşur. Çünkü kesinlikle, kerametin Allahın fiili olduğunu kavramışlardır. Binaenaleyh kerametin olmasıyle, üzerinde bulundukları inançların sıhhatli olmasına hükmederler.

HÜLASA : Kerametin velilerden belirmesinin mümkün olduğuna hükümetmek vacibtir (gereklidir). Mârifet ehlinin hepsi bu inançtadır. Kerametlerin cinsleri hakkında varid olan haberler ve hikâyelerin çokluğundan ötürü, kerametin oluşunun ve velilerin herhangi birisinden belirmesinin ilmi, şübhelerden arınmış ve kuvvetli bir ilim tavrını almıştır. Bu gurubun (sofular gurubunu kasdediyor) arasına girip, onların hikaye ve haberlerini bolca duyan bir kimse, genellikle bu hususta şübheden kurtulur. Bu cümlenin delillerinden birisi Kur'anı Kerimin Süleyman (A.S.)'ın arkadaşının kıssasındaki kesinliğidir. Nitekim o zat;

«Sen gözünü (açıp) yummadan ben onu sana getiririm.» (Neml : 40) buyurmuştur. Halbuki o zat, peygamber değildir. (Demek veli idi ve bu da, kerameti idi.)

Mü'minlerin emiri Hz. Ömer (R.A.)'in cuma günü hutbe okurken; **«Ey Sarıye! Dağa dikkat et.»** diye seslenmesi, o anda sesinin Sariye'nin kulağına varması ve bu sayede o saatta dağdaki mevzilenmiş düşmandan (islâm ordusunun kumandanı) Hz. Sariye'nin korunduğu kesinlikle sabittir. Eğer, manalarında peygamberlerin mü'cizelerinden daha önde görülen bu kerametlerin gösterilmesi nasıl caiz olur? Acaba velilerin peygamberler (selatu selam onların üzerine olsun)'den üstün olması caiz midir? denilse, cevab olarak denilmiştir : Bu kerametler, efendimiz Hz. Muhammed Mustafa'nın mü'cizelerinin lahikalarıdır. Çünkü islâmda doğru olmayandan keramet görünmez. Her peygamber ki, onun kerameti ümmetinin birisinden görülmüştür. O keramet, onun mü'cizelerinden sayılır. Zira o peygamber doğru olmasaydı, onun izinde gidenden keramet görünmezdi. Velilerin mertebesine gelince, o hiç bir zaman peygamberlerin mertebesine erişemez. Zira bu hususda ittifak vardır. İşte Ebu - Yezid el - Bestamî'den bu mesele soruldu, cevab olarak; «Peygamberler için oluşan (manevî mertebenin) benzeri, içinde BAL bulunan ve bir damlası dışarıya sızan bir davarcığın benzeridir. İşte dışarıya sızan damla, bütün velilerin hallerinin benzeridir. Zarfın içindeki bal ise peygamberimizin meselesidir.

FASIL (BİR)

Bu kerametler, bazan bir dâvetin icabeti, bazan zahiri bir sebeb olmaksızın fakirlik anında yemeğin belirtilmesi, susuzluk zamanında suyun oluşturulması, kısa bir müddetde bir mesafenin gidilmesi, bir düşmandan kurtarmak ameliyesi şeklinde olur. Bazan da gayıbtan seslenenden dinlemek veya normal adetleri nakzeden fenlerin herhangi birisi şeklinde gelmek tarzında belirir keramet.

Bil ki; bugün kesinlikle biliniyor ki, kudretin kapsamına giren hadiselerin çoğunun velilerin kerameti olarak belirmesi caiz değildir. Bu bilgi, ya zaruret (zorunluluk) veya zaruretin benzerleriyle bilinmektedir. İnsanın, annesiz ve babasız (Adem gibi) yaratılması, (Salih'in taştan çıkan devesi gibi) cansızı, canlıya çevirmesi ve bir çok benzerleri gibi nesneler kudret kapsamına girenlerdendir.

FASIL (İKİ)

Eğer VELİ'nin manası nedir denirse cevab olarak denildi : «VELİ kelimesi iki manayı taşır. Biri, ÂLÎM, KADİR ve benzerleri gibi FÂİL'in mubalegesidir. Bu takdirde manası; günah araya sokulmaksızın taatları peşi peşine gelen kimse demektir.

İkincisi, KATİL (öldürülmüş), CERÎH (yaralanmış) gibi MEFÛL manasına gelen FEFÎL'dir. Bu takdirde manası; o kimsedir ki, Hak Tealâ daimi şekilde onu korumasını üzerine alır. İsyan kudreti olan HAZLAN'ı onun için yaratmaz. Taatın kudreti olan TEVFİKİNİ onun için devamlı şekilde verir. Nitekim Allahu Teala : **«O iyileri yönetir.»** (Araf : 196) buyurmuştur.

FASIL (ÜÇ)

Eğer; **«VELİ mâsum olur mu?»** dense. Denir; «Peygamber için İS- MET (koruma) sıfatının vacib olduğu gibi vacip olmak ise, hayır. Eğer gevşemeler, afetler veya kayışlar meydana geldiğinde günâhın üzerinde ısrar etmekten korunma manasında İSMET sıfatının varlığı onlar için gerekli desek, bu olabilir.

Cüneyd'den soruldu; **«Arif kişi zina eder mi?»** Biraz başını eğip düşündükten sonra başını kaldırıp şu ayeti **«Allahın emri, olup bitmiş bir kaderdir.»** (Ahzab : 38) okudu.

FASIL (DÖRT)

Eğer; **VELİLERDEN korku düşer mi?** diye sorulursa, denilmiştir : Büyüklerden gâlip olan durum korkudur. Az görülmek tarzından daha önce naklettiklerimize gelince onlar, büyüklerde gâlip durumun korku olduğuna mani teşkil etmezler. İşte Seriyyus - Sakatî der ki : **Birisi bol ağaçlı bir bahçeye girerse, her ağaçta bir kuş bulunup gayet açık bir dil ile ona «sen velisin» diye bağırırsa, o da bu manzaradan korkmazsa aldanmıştır!»**

Bu gibi hikayeler sayılmayacak kadar çoktur.

FASIL (BEŞ)

Eğer, **«Bugün dünyada keramet yoliyle Allahı gözle görmek mümkün müdür?»** dense, bunun cevabı «En kuvvetli görüş, bunun mümkün olmayışıdır. Zira bu imkansızlık konusunda ittifak vardır. Ben, imam Ebu - Bekir b. Fevrek (R.A.)'den dinledim :

Ebu - Hasan el - Aşarî'den hikaye ediliyor ki; «Er - Rü'yetül - Kebir» adlı kitabında bu hususta iki görüşü ileri sürmüştür.

FASIL (ALTI)

Eğer, halihazırda VELİ olup sonra bozulması mümkün müdür? denilirse cevap olarak denir; «Sonuna kadar olan güzelliği, VELİLİĞİN şartından kabul eden, bozulmayı mümkün görmüyor. Halihazırda hakikaten mü'mindir. Bundan sonra hali değişebilir diyen, kişinin elân VELİ ve SIDDİK olması sonra bozulmasını mümkün görür. Biz de bu son fikri benimsiyoruz. Sonucunun emniyet içinde olduğunu ve bozulmayacağını bilmesi, VELİ'nin kerametinin cümlesinden olması mümkündür. Bu mesele, daha önce; **«VELİNİN veliliğini bilmesi mümkündür,»** dediğimizin eklerindendir.

FASIL (YEDİ)

Eğer denilse, acaba VELİ'den aldanma korkusu düşer mi? Bu hususda denildi. Eğer görünüründen dalgın, halini hissetmekten uzaklaştırılmış ise, bu takdirde kendisini istilâ edenden habersiz olur. Halbuki KORKMAK hazır (normal) ların sıfatıdır.

FASIL (SEKİZ)

Eğer denirse, ayıklığı halinde VELİ kulun ağır basan durumu nedir? (Cevap olarak) denildi ki, Allahın haklarını edâ etmekte doğru olmakdan sonra bütün durumlarında halka karşı şefkatli ve merhametli olmasıdır. Bütün halk için merhametini yaymasından sonra güzel ahlâk ile daimi bir şekilde bunları devâm ettirmesidir. Onların isteği olmadan Allahu Tealâdan onlara ihsan etmesini kendiliğinden istemesidir. Himmetini halkın kurtuluşuna bağlaması, onlardan intikam almayı terketmesi, onlardan buğzetmekten çekinmekle beraber mallarına el uzatmaması, her yönden onları ezmek istediğini terketmesi, haklarında kötü konuşmaktan dilini tutması, kötülüklerini görmekten korunması, ne dünyâda ne de ahiret te hiç birisinin hasmı olmamasıdır.

Bil ki, velilerin kerametlerinin en büyüğü, taatlarda daimi şekilde muvaffak olmak, günâhlardan ve Allaha muhalefet etmekten korunmaktır.

VELİLERİN üzerinde kerametlerin belirmesine şahidlik eden Kur'an ayetleri şunlardır : Peygamber olmayan Meryem (A.S.) hakkında Cenab-ı Hakk : **«Zekeriyyâ onun yanına, mâbede her girdiğinde yanında**

rızık buldu. Ey Meryem! Nereden bu rızık sana gelmiştir?» derdi. Meryem de «O Allah tarafından gelmiştir.» derdi.» (Âli - İmran: 37) buyurmuştur.

Şu ayette **«(Ey Meryem)! Hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine, olmuş taze hurma dökülsün.»** (Meryem: 25) Bu hadise, taze hurmanın bulunmadığı bir zamanda oldu.

Ashab-ı Kehf (Mağaraya sığınanlar)ın kıssası, köpeğin onlarla konuşması gibi acaiblikler de Kur'an'ın keramet hakkındaki ayetlerindendir.

ZÜLKERNEY'in kıssası, başkasına verilmiyen imkanların Allah tarafından ona verilmesi, bu cümledendir. Yıkılmış duvarın yapması, ve Hz. Musaya gizli bulunan diğer hadiselerin içyüzlerini bilmesi ve diğer acaiblikler gibi Hz. Hızır'a verilenler de bu cümledendir. Bütün bunlar, adeti yıkan emirlerdir. Hızır (A.S.)'ın özelliğidir. Halbuki Hızır, Peygamber değil, veli idi.

Bu babda rivayet edilenlerden birisi de CÜREYC-İ RAHİBİN hadisesidir. Bize Ebu - Naim Abdulmelik b. Hasan el - İsferayıni, Ebu - Avane Yakup bin İbrahim b. İshak, Ammar bin Reca, Vehap b. Cüreyr haber verdi. Ona babası, ona Muhammed b. Sirin, ona Ebu - Hüreyre, ona Allahın Resûlu (S.A.V.) haber verdi. Bu haber başka bir yoldan da söyle gelmiştir. Ebu - Avane dedi ki; bana es - Sanânî ve Ebu - Ümame onlara da Hüseyin b. Muhammed el - Merûrî, ona Cüneyd bin Hâzım, ona Muhammed bin Sirîn, ona Ebu - Hüreyre ona Allahın Resûlü haber verdi : **«Beşikte ancak üç kişi konuştu. Meryem oğlu İsâ, Cüreyç'in zamanında bir çocuk ve başka bir çocuk konuşmuşlardır. İSÂ'ya gelince siz onu tanıdınız. Cüreyçe gelince, İsrail oğulları arasında âbid bir kişi idi. Annesi vardı. Bir gün namaz kılarken** annesi, onu arzuladı. Ey Cüreyç diye çağırdı. Bunun üzerine Cüreyç; Ey Rabbim! Acaba namaz mı daha hayırlıdır. Anneme gitmek (veya dâvetine icabet etmek) mi? (diye kalbiyle munacatta bulundu) sonra namazına devam etti. Yine annesi kendisini çağırdı. Daha önce yaptığı munacatın aynısını yaptıktan sonra namaza devam etti. Bu durum, annesine ağır geldi. **Yâ Rab! Ona fahişelerin yüzünü göstermeden canını alma!** diye beddua etti.

İsrail oğulları arasında Zaniye bir kadın vardı. Onlara; ben Cüreyçi **zina edecek derecede fitnelendiririm.** Cüreyçe gelip çaba sarfetmesine rağmen bir şey elde etmedi. O esnada Cüreycin mâbedinin duvarının dibine geceleyin sürüsünü getiren bir çoban vardı. O kadın Cüreyc'den ümidsiz olunca, çobanı nefsine dâvet etti. Çoban onunla zina etti. Çobandan doğurduktan sonra; **bu çocuğum Cüreyctendir, dedi.** Bunun için İsrail oğulları Cüreyce gelip, mabedini kırdılar (yıktılar). Ona küfrettiler. Cüreyc, namaz kılıp dua ettikten sonra eline çocuğa vurdu. Mu-

hammed bin Şirîn der ki; Ebu Hüreyre diyordu ki; **«Sanki Resûlüllahın eliyle değinerek Ey çocuk senin baban kimdir? dediğini şimdi gözümle görüyorum!** Çocuk, **babam çobandır,** dedi. Bunun üzerine İsrailoğulları yaptıklarından pişmanlık duydular. Cüreyc'den özür dilediler. **Senin mâbedini altından (veya gümüşten) yapalım dediler.** Buna razı olmadı. Daha önce olduğu gibi mâbedini yaptı.

Öbür çocuğa gelince, (onun hadisesi şöyledir) bir hanım emzirdiği bir çocuğu yanında bulunduruyordu. Aniden onun yanından güzel yüzlü, güzel kametli bir genç geçti. Kadın (ellerini kaldırıp) **Ey Allahım! Oğlumu, bunun gibi kıl.** Bunu dinliyen çocuk; **«Ey Allahım! Beni onun gibi yapma!»** dedi.

Muhammed (bin Sirîn) der ki; Ebu - Hüreyre buyurdu: «Sanki Resûlüllahın emzikli çocuğun halini hikaye ettiği (anındaki durumunu seyrederek) bakıyorum. Sonra o genç gibi, hırsız, zina etmiş ve cezalandırılmışlıkla itham edilen bir kadın oradan geçti. Emzikli kadın; **Yâ Rabbi! Oğlumu bunun gibi kılma!** dedi. Oğlan; **Ey Allahım! Beni onun gibi kıl!** dedi. Annesi bu hususu kendisinden sorunca şu cevabı verdi: «Genç, zalimlerden biridir. Şu kadına gelince, o zina etti denildi. Oysa zina etmemiştir. Hırsızlık yaptı denildi. Halbuki yapmadı. Hem de o kadın; **Allah bana kâfidir,** der. Bu haber sahihte rivayet edildi.

Meşhûr ve sahihde zikredilen mağara hadisesi bu kabildendir. (O da şöyledir) Ebu - Naim Abdulmelik bin Hasan el - İsferayınî bize, ona Ebu - Avane Yakup b. İbrahim b. İshak, ona Muhammed b. Âvn, ona Zeyd b. Abdus - Samed ed - Dimeşkî, ona Abdulkerim bin Heysem ed - Dirakûlî, ona Ebu Hüseyin b. Müstemi el - Misisî, onlara da Ebul - Yeman, ona Şuayip, ona Zuhri, ona Salim, ona babası haber verdi :

Allahın Resûlü (S.A.V.) buyurdu : «Sizden öncekilerden üç kişi sefere çıktılar. Akşam üzeri bir mağaraya sığındılar. Dağdan büyük bir kaya kayıp mağaranın kapısını kapattı. Aralarında ancak Salih (iyi) amellerinizle Allaha yalvarmanız sizi kurtaracaktır, dediler. Bunun üzerine onlardan biri, benim pek ihtiyar annem ve babam vardı. Onlara akşamın sütünü (yemeği) yedirmeden, ne aile efradıma ne de malıma bir şey yedirmezdim. Bir gün, odun getirmek için geciktim. Ancak onlar uyuduğu bir zaman yanlarına vardım. Onlar için süt sağdım. Onlara getirdim. Onları uyurken gördüm. Onları uyandırmaya kıyamadım. Onlardan önce aile efradıma ve malıma yedirmeyi ve içirmeyi iyi görm.dim. Elimde süt kadehi olduğu halde onların uyanmasını sabaha kadar bekledim. Uyandılar, akşam sütlerini içtiler. **Ey Allahım! Eğer bu-**

nu, senin rızan için yapmışsam içinde bulunduğumuz sıkıntıdan bizi kurtar. Bu duadan sonra çıkamayacak kadar kapı açıldı.

İkincisi, yâ Rab (senin malumundur ki) amcamın bir kızı vardı. Onu bütün insanlardan daha fazla severdim. Ondan nefsini istedim. Bana itaat etmedi. Taki bir kıtlık senesi başında koptu. Bana geldi. Kendisini bana teslim etmek üzere yüzyirmi altın ile anlaştık. Ona altınları verdim. Tamamen bana teslim olduğu bir zamanda (şöyle yalvardı) mühri (bakireliği kasdediyor) ancak hakkını yerine getirmek suretiyle aç dedi. Böylece cinsî mukaretinden vazgeçtim. Herkesten daha sevgimi celbeden birisi olduğu halde yakasını bıraktım. Verdiğim altını da ona bıraktım. Ey Allahım! Eğer bunu senin rızan için yapmış isem içinde bulunduğumuzu bizden biraz uzaklaştır diye dua etti. Kapı biraz daha açıldı. Fakat yine de çıkamazlardı. Sonra üçüncüsü dedi : Ya Rab (Mâlumundur ki) ben işçi çalıştırdım, onların ücretlerini ödedim. Ancak onlardan biri ücretini bırakıp savuştu. Kalan ücreti çoğaldı. Bir zamandan sonra bana gelerek, ey Allahın kulu, ücretimi ver dedi. Ona; gördüğün köle, sığır, koyun ve develerin hepsi senin ücretinden çoğaldı (al götür) dedim.

O, **Ey Abdullah, benimle alay etme,** dedi. Ben; Hayır, seninle alay etmiyorum, deyince, bütün o malları alıp sürdü. Hiç bir şey bırakmaksızın hepsini götürdü.

Ey Allahım! Eğer bunu senin vechi kerimin için yapmış isem, bizi içinde bulunduğumuz darlıktan kurtar. Bu duadan sonra taş tamamen kapıdan öteye kaydı. Mağaradan çıkıp yürüdüler dedi,» Bu, Sahih ve ittifak ile rivayet edilmiş bir hadîsedir.

Sığır onlarla konuştu dediği hadîs de bu cümledendir : Bize Ebu - Naim el - İsferayınî, bize Ebu - Avane, ona, Yunus b. Abdullalâ ona, İbnu - Vehap ona, Yunus b. Yezid ona, İbnu - Şihap ona, ona da Said bin Müseyyip, ona Ebu - Hüreyre (R.A.), ona Allahın Resûlü (S.A.V.) haber verdi:

Birisi yüklediği bir sığırı sürerken sığır dönüp ona; **«Ben yük yaşımak için değil, ancak çift yapmak için yaratıldım, dedi»** Halk, sığırın konuştuğunu hayret ile karşıladı ve (nasıl olur dediler). Resûlullah (S.A.V.); **«Bende buna inandım. Ebu - Bekir de Ömer de inanırlar,»** dedi. (Bu hadisenin kerametę girişi, sığır sahibinin sığırın kendisiyle konuşacak kadar olgunlaşmasıdır.)

Uveys el - Karanî'nin hadîsi ve Hz. Ömer'in onun halinden ve kıssasından verdiği mâlûmattan sonra Üveysin, Hayyan oğlu Harem ile bir araya gelip daha önce bir tanışma olmadığı halde selâmlaşmaları keramet cümlesindendir. Bütün bunlar, adeti (normali) yıkanlardır. Meşhur olduğundan dolayı Üveysul - Karanî'nin hadisesini zikretmeyi terket-

tim. (Hulasası şudur: Hz. Ömer (R.A.) Arafatta Üveysi Karenî ile bir araya geldi. Resûlüllahın hazreti Ömer'e daha önce söylediği vasıflarla Ömer, Üveysi tanıdı, Üveyse; **burada gidip gelinceye kadar durabilir misin?** diye teklifte bulundu. Üveys, **«Bugünden sonra kıyamete kadar artık ne sen beni ne de ben seni göremeyiz,»** dedi.

Üveys hazretleri, çoban suretinde deve güderdi. Hz. Ömer, o seneden itibaren her hac mevsiminde Arafat da onu çağırırdı. Fakat çok gizliliği seçtiği ve az şöhretli olduğu için ondan haber veren yoktu. Ancak sonra onun soyundan bir karenli Hz. Ömer'e gelip şunları söyledi : **«Ey müminlerin emîri Üveysi soruyorsun. Yemin ederim; bizim içimizde ondan daha ahmak, daha mecnûn ve daha düşüğü yoktur.»**

Bu sözleri işiden Ömer (R.A.) hüngür hüngür ağladı ve şunları söyledi: «Onu ancak Resulüllahtan dinlediğim şu hadis için soruyorum : **Onun şefaatı sayesinde Rabia ve Müdar kabilelerinin adedi kadar insanlar cennete girecektir.»**

Harem bin Hayyan der ki, onun hakkında Hz. Ömer'den bu sözleri işittiğim zaman Küfeye vardım. Orada onu sorup görmekten başka hiç bir işim yoktu. Onu Fıratın kıyısında oturduğu halde gördüm. Öğle zamanı idi. Abdest alıp elbisesini yıkıyordu. Onu vasıflarından tanıdım. Şu şekilde bir insandı : «Etine dolgun, çok esmer, başı kabak, gür sakallı, rengi çok solmuş, yüzü kıvrımlaşmış ve görünüşü heybetli idi. Selâm verdim. Cevab verdi. Allah senin gibisini diriltsin deyip musafaha için elimi uzattım. Benimle musafaha etmekten çekindi.

Ey Üveys; Allah sana rahmet eylesin seni affetsin nasılsın? dedim, cevap olarak; sen nasılsın Allah seni diriltsin ey Hayyanın oğlu Herem. Ey kardeşim nasılsın? Kim beni sana gösterdi, dedi. Ben; Allah **(seni bana gösterdi dedim.)** Bunun üzerine, **Allahdan başka Mâbud yoktur. Allah ortaktan münezzehtir. Durum şudur. Rabbimizin vâdi yerine getirilmiştir**, dedi.

Daha önce ne ben onu ne de o, beni görmediği halde beni tanıması beni hayrete düşürdü. Bunun üzerine; **«Bugünden önce seni görmemiştim. Acaba adımı ve babamın adını nerden bilirsin?»**

«Âlîm ve Habîr olan Allah bana bildirdi.» Nefsim, nefsinle konuştuğunda Ruhum, ruhunu tanıdı. Cesedlerin olduğu gibi Ruhların da nefisleri vardır. Müminlerin bazısı, bazısını tanır. Allah sevgisi ile sevişirler. Bir mulakatları olmasa bile... Üveysin kerametlerinden biri de İbnu - Abbasın rivayetidir : «Üveys Secistanda öldü. Beraberinde kefenler bulundu. Rivayet edildi ki, eşilmiş bir mezar, hazırlanmış su, kefen, güzel koku hazır bulundu. Onu yıkadık, kefenledik ve defnettik sonra mezarına bir nişan koyalım ki, gelip-giderken kendisine dua ederiz dedik. Dönünce ne mezar bulduk ne de bir şey.» (Bu, onun hali hayatında ki,

gizli kalmasının bir mükafatı olsa gerek. Kadı Zekeriya şerhi dördüncü cilt 165. sahife bak.)

Ashab, tabiin ve onlardan sonra gelenlerden sel haline varacak tarzda kerametler belirmiştir. Bu hususda bir çok kitablar telif edilmiştir. Eğer Allah dilerse, kısaca onların bir tarafına işaret edeceğiz :

Bu kerametlerden birisi; İbnu - Ömer bazı seferlerde iken, yolun üzerinde yırtıcıdan korkan bir cemaati gördü. Gidip yırtıcıyı kovduktan sonra; ancak insan neden korkarsa ona o, musallat kılınır. Eğer Allahdan başka kimseden korkmasaydı insan, o gayrı ona musallat olamazdı dedi: Bu haber belli bir haberdir.

Rivayet ediliyor ki, Resûlüllah (S.A.V.) el - Ula bin Hazremîyi bazılarıyla beraber gönderdi. Onlarla, gitmek istedikleri yerin arasına bir parça girdi. İsmi azam ile Allahı çağırıp su üzerinde yürüdüler.

Rivayet ediliyor ki, **«Ütab bin Beşir ile Üseyd bin Hüdeyr** (Karanlık bir gecede) **Resûlüllahın yanından çıktılar onların birisinin elindeki asasının başı çıra gibi onlar için ışık veriyordu.»**

Rivayet edildi : **«Selman ile Ebu - Derdâ'nın önünde bir çanak tesbih etti.»**

Allahın Resûlü (S.A.V.)'nün; **«Nice üstü başı pejmürde, tozlu-topraklı, iki eskimiş elbise sahibi ve kendisine hiç bir değer verilmiyen vardır ki, eğer Allah namına yemin ederse Allah onu yemininde yanlış çıkarmaz.»** dediği rivayet edilmiştir.

(Dikkat edilirse görülüyor ki, Allahın Peygamberi,) kişinin Allah namına yaptığı yemini her hangi bir şeye tahsis etmemiştir. Eşyanın arasında fark yapmamıştır. Bu haberler meşhur oldukları için onların senedlerini zikretmeyi terkettik.

Sehl bin Abdullahın şunları dediği hikaye edildi : **«Doğru bulunduğu, kalbinden geldiği ve ihlaslı olduğu halde tevbe edenin kerametleri kırk günde belirir. Bu müddet zarfında birisinden keramet görülmezse, onun ZAHİD'liğinde doğruluğun bulunmaması içindir.»**

Bunun üzerine Sehl'den; **«Onun için keramet nasıl belirir?»** soruldu. Cevap; **«Dilediğini dilediği şekilde ve dilediği yerden alır.»**

Bize Ali b. Ahmed b. Abdan, ona Ahmed b. Übeyd es - Saffar, ona Ebu - Müslim, ona Âmr b. Merzûk, ona Abdulaziz b. Kiysan, ona İbnu - Ömer, ona Ebu - Hüreyre, ona Allahın Resûlü (S.A.V.) haber verdi : «Bir ara zatın birisi bir kelimeyi zikrederken, bulutlarda bir gürültü işitti. Aynı zamanda bulutta, **Falanca adamın bostanını sula**, sesini de işitti. Bu emir üzerine, bulut bir bahçeye varıp suyunu oraya döktü. Sesi işiten zatta bulutu tâkip edip vardığı yere vardı. Ayakta namaz kılan bir kişinin orada olduğunu gördü. **İsmin nedir?** dedi. İsmini söyliyerek, **falan oğlu falan, dedi. Bu bostanını biçip mahsulunu aldığın zaman o**

mahsulu nerelere sarfediyorsun? diye sorunca, bostan sahibi, **Neden bunu soruyorsun?** dedi. O zat; **bulutta, falânın bostanını sula,** diyen bir sesi işittim de ondan sordum.

Bostan sahibi, madem sordun cevap verelim : **Mahsulunu topladığım zaman üçe ayırırım. Kendime ve aile efradıma üçte birini, bostana sarfetmek için üçte birini ve fakirler ile yolculara da üçte birini sarfederim.** dedi».

Ben Ebu - Hatım es - Secistanî'den, o da Ebu - Nasr es - Serraç'dan dinledi : «Tüster» şehrine girdik. Sehl b. Abdullahın Kasrında bir oda gördük, halk, o odaya «yırtıcılar evi» adını veriyorlardı. Bunun sebebini halktan sorduk, dediler ki, yırtıcılar Sehl'e geliyordu. O da onları bu evde misafir edip et yedirdikten sonra bırakırdı.

Ebu - Nasr, Tüsterin bütün halkının bunu ittifakla söylediklerini ve itiraz edenin olmadığını gördük. Halbuki onlar büyük bir kitle idiler.

Ben, Muhammed b. Ahmet b. Muhammed et - Temimî'den, o Abdullah bin Ali es - Sofî'den, o Hamza b. Abdullah el - Alevî'den, dinledi; «Tinatîli Ebul - Hayrın huzuruna gittim. Niyetim selâm verdikten sonra onun yanında bir şey yemeden çıkıp gelmekti. Yanından çıkıp biraz yürüdükten sonra, gördüm ki, yemek dolu bir tabak elinde arkamda geliyor. Bana; **«Ey genç! Bu yemeği ye. Zira şu anda niyetinin dışına çıkmış bulunuyorsun.»** dedi. Tinatli Ebul - Hayr'ın kerametleri meşhurdur.

İbrahim er - Rükkî'den hikaye edildi : Tinatiliye varıp selâm verdim. Akşam namazını kıldı. Fakat Fatihe sûresini güzel okuyamadı. Nefsimde (içimde), yolculuğum boşa gitti, dedim. Namazdan boşalınca abdestimi bozmak için çıktım. Yırtıcı bir hayvan bana saldırmak istedi. Şeyhin yanına dönüp, arslan bana saldırmak istedi dedim. Çıkıp arslana bağırdı. Misafirlerime saldırma demedim mi sana? dedi. Arslan yoldan çekildi. Ben abdestimi bozup içeri girince; **«Siz zahirleri düzeltmekle meşgul olup (içinizi ihmal ettiniz onun için) arslandan korkuyorsunuz. Biz ise, kalbin düzeltmesiyle meşgul olduk arslan bizden korkuyor!»** dedi.

Denilmiştir : Câfer el - Hüldî'nin bir yüzük taşı vardı. Bir gün Dicleye düştü. Hazretin kayıbları bulmak için denenmiş bir duası vardı. O dua ile dua etti. Taşını karıştırdığı kağıtları arasında gördü.

Secistanî'den, Ebu - Nasr es -Serraç'tan dinledim : O dua şudur; **«Yâ Câmîan - Nası li yevmin lâ reybe fihi icmâ âleyye dalleti»** (Ey insanları, oluşu kesin bir günde bir araya getiren Allah! Benim itiğimi bana geri ver.)

Serraç der ki; Ebu - Teyyip el - Akkî bana bir Risale gösterdi. Orada bu duayı itiği için okuyup itiğini görenlerin isimleri yazılı idi. O Risale bir çok sahfeden ibaret ve kabarıktı.

Ahmed et - Tabırânî es - Serahsî'den sordum; **«Senin için keramet,**

belirdimi! İrademin (oluşu) zamanında, emrimin başlangıcında, çoğu kez istinca etmek için bir taş arardım. Bulmayınca, hevaya elimi uzatıp bir cevher alır, onunla temizlenip atardım dedi.»

Sonra şöyle devam etti : **«Kerametın ne tehlikesi vardır? Ondan gaye; «TEVHİD»'de «YAKIN»'in artmasıdır. Kim ki Allahdan başka, (ölümsüzlük bakımından) kainatta herhangi bir varı görmezse onun için mü'tad bir fiil ile adeti yıkan bir fiili görmek eşittir!»**

Ben, Muhammed b. Ahmed es - Sofî'den, o Abdullah b. Ali'den, o Ebu Hasan el - Basrî'den dınledi; «Übadan'da siyah, fakir ve harebelerde gecelenen biri vardı. Biraz yiyecek alıp onu aradım. Beni görünce tebessüm etti. Eliyle yere işaret edince, yerin pırıl pırıl parlayan altınlar olduğunu gördüm. Sonra bana; **yanındakini getir bakalım,** dedi. Ona yemeği uzattım. Durumu beni korkuttu. Böylece oradan kaçtım.

Mansûr el - Mağrıbî'den dınledim. O Ahmed bin Ata er - Ruzbarî'den dinledi : Teharet hususunda çok mubaleğe yapıyordum. Çok su döktüğümden ötürü kalbim bir gece sıkıştı. Bir türlü sükûnete kavuşmadı. Bunun için, Ey Rabbim! Affını istiyorum, dedim. Gayıbten bir ses dinledim **«AF ilimdedir,»** Böylece o vesvese benden gitti.

Mağrıblı Mansûr'dan dınledim : Birgün gördüm ki, Rûzbarî, çölde toprak üzerinde oturmuştur. Seccadsız ve üzerınde üzüntü eseri olduğu halde idi. **«Ey Şeyh! Sende bulunan durum, üzüntü eserleridir! dedim.** Cevab olarak; **«Fakihler burada ihtilaf ettiler.»** dedi.

Secistanî'den dinledim, o da Ebu - Nasr es - Serraç'tan, o da Hüseyin b. Ahmed er - Razîden, o da Ebu - Süleyman el - Havvas'tan dinledi; «Birgün merkebe binmiştim. Sinekler, merkebe eziyet ederlerdi. O da başını eğerdi. Elimdeki sopa ile onun başına vurdum. Merkep, başını kaldırıp; **«Vur işte o başının üzerinde (murakebe ediyor) sen de vuruyorsun!»**

Hüseyin der ki; Ebu - Süleyman'dan; bu hadise senin başından mı geçti? Sordum. **«Evet sana söylediğim gibi.»**

İbnu - Ata, Ebu - Hüseyin en - Nurî'den dinlediğini söyledi : «Nefsimde şu kerametlerden bir şey vardı. Çocuklardan bir kamış alıp iki kayık arasında durduktan sonra; izzetine kasem ederim, eğer üç batmanlık bir balık bana çıkarmazsan, kendimi suda boğarım dedim. Bunun üzerine bana üç batmanlık bir balık çıktı.

Cüneydin kulağına bu haber varınca, **«Nurî'nin cezası; onu ısıran yılan ona çıkmalı idi»** dedi.

Sülemî'den dinledim ,o da Bağdad'da Ebu - Feth Yusuf b. Ömer ez - Zahid'den, o da Muhammed bin Atiye'den, o da Abdulkebir bin Ahmed'den, o da Ebu - Bekir es - Saiğ'den, o da Cüneydin hocası Ebu - Câfer el - Haddaddan dinledi : «Mekke'de bulunuyordum. Saçlarım uzadı. Almala-

rı için yanında bir parça demir (bıçak gibi) yoktu. Yüzünde hayır sezdiğim bir berbere varıp; **Allah için saçlarımı tıraş eder misin,** diye teklifte bulundum. Evet, baş üstüne dedi. Yanında dünyâ ehlinden biri vardı. Onu gönderdikten sonra beni oturttu. Saçlarımı kestikten sonra içinde biraz para olan bir kağıt takdim ederek; **«Bazı ihtiyaçlarını bunlarla gör»** dedi.

O kağıdı aldım. Niyetlendim ki, üzerimde açılan ilk şeyi ona vereyim. Mescide vardım. Arkadaşlarımdan bazısı beni karşıladı, ve; **«Basra'dan bir arkadaşın bir arkadaşından üçyüz dinar için de bulunan bir kese (altını) getirdi.»** dedi. Bunun üzerine keseyi alıp berbere vardım. **«Bu üçyüz dinardır. Bazı emirlerine sarfedersin»** dedim.

Berber; **«Ey Şeyh! Utanmaz mısın? Bir taraftan Allah için beni traş et diyorsun. Sonra onun karşılığını bana getiriyorsun. Git, Allah sana afiyet versin! dedi.»**

Secistanî'den dinledim, Serraç'tan dinledi, o da İbnu - Salimden dinledi : «İshak bin Ahmed vefat ettiğinden, Sehl bin Abdullah, cenazesinin yanına ibadethanesine girdi. Orada bir çekmece gördü. Onun içinde iki şişe buldu. Birinde kırmızı, öbüründe beyaz bir madde vardı. Bir parça altın, bir parça da gümüş, buldu. O iki parçayı Dicleye attı. Şişeleri yere döktü. Aynı zaman merhum İshakın borcu vardı. İbnu - Sâlim; Sehilden sordum : **Şişelerde ne vardı?** Onların birisinde (öyle bir madde vardı ki, eğer) ondan bir dirhem ağırlığı kadar, bakır parçaları üzerine dökülseydi, o bakır altın olurdu. İkinci şişeden bir miskal kadar kursunun bir çok miskal üzerine dökülseydi, kurşunlar gümüşe dönüşürdü dedi. Bunun üzerine sordum; **«Acaba bundan, borcunu verseydi ne zarar vardır?»**

Cevap; **«Ey dost! O imanından korktu!»** dedi.

Nurî'den hikaye ediliyor : **«Bir gece Dicle kenarına vardı. İki kıyının yapıştıklarını görünce, döndü ve şunları söyledi. İzzetine yemin ederim. Dicleyi kayıksız geçmem!»**

Secistanî'den dinledim, o da Serraç'tan dinledi, «El - Vüceyhî Yusuf el - Benna'nın oğlu Muhammed'den hikaye etti :

Ebu - Turab Nahşübî keramet sahibi bir zat idi. Bir sene onunla yolculuk yaptım. Beraberinde kırk kişi vardı. Bir defasında beraberimizde hiç yiyecek kalmadı. Bunun üzerine Ebu Turap yoldan biraz uzaklaştı, bir salkım Muz getirdi. Onu yedik. İçimizde bulunan bir genç yemedi. Ebu - Turap, ona, **Ye,** dedi. Genç; **İnandığım hal, mâlûmatın terkedilmesidir. Sen ise benim mâlûmum oldun. Bundan böyle sana arkadaşlık yapmam!** dedi.

Ebu - Turap : **«Senin için oluşanla beraber ol,»** dedi.

Serraç, Ebu - Yezid el - Bestamî'den hikaye etti :

Talebem Ebu - Ali es - Senedî yanıma elinde bir davarcık olduğu halde geldi. Davarcığı boşalttı. Baktım ki, cevherdir. Sordum, **bunları nereden getirdin?** Dedi ki, **şurada bir vadiye vardım. Çıra gibi parladığını ördüm. Bunları oradan getirdim.** Ben : **Vadiye vardığın zamanın nasıldı? O: İçinde bulunduğum mânevî halden boş bulunduğu zamandı.**

Ebu - Yezid'e; **Falân adam bir gecede Mekkeye varıyor,** denildi. Ebu - Yezid; **Şeytan bir saatta Allahın laneti içinde şarktan garba gider** (böyle gitmek bır hüner değildir) dedi.

Ebu - Yezid'e; Falân adam, su üzerinde yürüyor, havâda uçuyor denildi : Ebu - Yezid, **«Kuşda havada uçuyor, balık da su üzerinde yürüyor** (bu bir hüner olamaz) dedi.

Sehl bin Abdullah, **«Kerametlerin en büyüğü, ahlâkından mezmum olan bir ahlâkını değiştirmendir,»** dedi.

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed et - Temimî'den dinledim, o da Abdullah b. Ali es - Sofî'den, o da İbnu - Salim'den, o babasından dinledi :

«Abdurrahman b. Ahmed adlı bir şahıs vardı. Sehl'in sohbetine devam ederdi. Bir gün, o zat Sehl'den sordu : **Bazı kerreler abdest aldığımda abdest suyu önümde altın ve gümüş cirpileri olup uzanıyor** (ne buyurulur?) Sehl : **«Bilmez misin ki, çocuklar ağladıkları zaman, meşgul olsun diye eline bir haşhaş danesini verirler.»**

Secistanî'den, Serraç'tan, Câfer bin Muhammed'den, Cüneyd'den dinledik : «Bir gün Sırrî'nin yanına vardım. Bana dedi ki; bir kuş her gün gelir, ona ekmeği ufalarım elimin üzerinden ekmeği yer dururdu. Bir ara yine geldi. Fakat elime konmadı. Nefsimde bunun sebebini araştırdım. Acaba sebebi ne olabilir? dedim. Hatırladım ki, Tevâbil denilen yeşilliği tuzlamış yemişimdir. Nefsimde, bir daha bunu yemem, bundan tevbe ediyorum dedim. Derhal kuş gelip elime konup yemeğe başladı.

Ebu - Âmr el - Anmatî hikaye etti : Üstadımla beraber çölde idik. Yağmura tutulduk. Korunmak için bir mescide sığındık. Fakat mescidin tavanı damlıyordu. Dama çıktık. Beraberimizde damın islahı için bir odun vardı. Duvarlara yetişemezdi. Üstadım bana; odunu uzat dedi. Odunu uzattım. Bunun üzere istediğim taraftan duvara çıkabildim.

Muhammed b. Abdullah es - Sofî'den, Muhammed b. Ahmed en - Nacar'dan, Rükkî'den, Ebu - Bekir ed - Dekkak'tan dinledim «İsrailoğullarının şaşkın şaşkın (kırk sene) gezdikleri çölden (Sina) geçiyordum. Kalbime hakikat ilmin şeriata mubayın olduğu fikri geldi. Bir ağacın altından gayıptan bana birisi seslendi: **Her hakikat ki arkasında ŞERİAT gelmez, o küfürdür.**

Bazıları dedi : «Hayrun - Nassac'ın yanında bulunuyordum. Bir kişi gelip Ey Şeyh! Dün iplik satıp iki dirhemi izarının bir tarafına bağladığını gördüm. Arkandan gelip o dirhemleri izarının bağlı bulunduğu ye-

rinden çözüp aldım. Avucumda bulunan iki dirhem üzerinde elim kapalı kaldı çaresi için himmet buyur) dedi. Hayır güldü. Eliyle adamın eline işaret ederek açtırdıktan sonra adama, git bu para ile aile efradına bir şey satın al. Bir daha böyle bir iş yapma!» dedi.

Ahmed b. **Muhammed es - Sülemî'den** hikaye ediliyor : Bir gün Zünnûn'un huzuruna vardım. Huzurunda altından yapılı bir teşt, etrafında yakılan Anber, misk ve kafurdan yapılan Nedd gördüm. Bana; **«Sen padişahların huzuruna bast hallerinde girenlerdensin**, dedikten sonra bir dirhem verdi. BALH'a kadar ondan harcadım. (yine de bitmedi)

Ebu - Said el Harraz'dan hikâye edildi : «Bazı seferlerimde bulunuyordum. Her üç günde bana kudretten bir şey belirir onu yerdim. Bana kafi gelirdi. Bir ara üzerimde üç gün geçtiği halde bir şey belirmedi. Zaif düştüm. Oturdum. Gayıbdan bir ses; hangisi hoşuna gider? Sebeb mi (yiyecek mi) kuvvet mi?

Kuvveti istiyorum dedim. Derhal kalkıp on iki gün bir şey yemeden yürüdüm. Zaif de düşmedim.

Murtaişden rivayet ediliyor; Havvas'tan dinledim : «Çölde bir kaç gün yolu şaşırdım. Bir şahıs, bana gelerek selâm verdi. Yolunu mu şaşırmışsın? dedi. Evet, dedim. Sordu; **Sana yolu göstereyim mi?** Önümde bir kaç adım yürüdükten sonra gözümden kayb oldu. Birden kendimi cadde üzerinde gördüm. Bu hadiseden sonra ne yolu şaşırdım, ne de yolculukta susadım ve acıktım.

Muhammed bin Abdullah es - Sofî'den dinledim. O da Erdebilli Ömer bin Yahya'dan, o da Rükkî'den, o da İbnu - Cellâ'dan dinledi : «Babam öldüğü zaman tanaşır üzerinde güldü. Onu yıkamaya kimse cesaret edemedi. O diridir, dediler. Emsalinden biri gelip onu yıkayıncaya kadar cenazesi kaldı.

Ahmed oğlu Muhammed et - Temimî'den dinledim, o da Abdullah bin Ali'den, o da Talha el - Kasayırî'den, o da Sehl bin Abdullah'ın arkadaşı, el-Müneyhi'den dinledi : **«Sehl, yetmiş gün yemeden ederdi. Yediğinde zaif olur, aç kaldığında kuvvet bulurdu.»**

Ebu - Übeyd el - Büsrî, Ramazan ayının başı olduğunda bir eve girerdi. Hanımına üzerimde kapıyı sıva ile kapat. Her akşam pencereden kendisine bir ekmek vermesini tavsiye ederdi. Bayram günü kapısı açılıp hanımı içeri girince, evin bir kenarında otuz ekmeğin olduğu gibi kaldığını gördü. Hazret, ne yemiş, içmiş, ne uyumuş, ve nede bir rekat namazını kaçırmıştır.

Ebu - Haris el - Ulaşî : **«Otuz sene durdum, dilim ancak sırrımdan dinledi. Sonra hal bozuldu. Bir otuz sene daha bekledim. Sırrım, ancak Rabbimden dinledi.»**

Abdullah oğlu Muhammed es - Sofî'den, Şâ'vânenin hizmetkâr Ebu -

Hüseyin Ali bin Salim'den dinledi : «Sehl bin Abdullah'a son günlerinde kötürümlük isabet etmişti. Namaz vakti geldiğinde elleri ve ayakları açılırdı. Farzdan çıkar çıkmaz topallık haline dönüşürdü.»

Ebi - İmran el - Vasıti'den hikâye edildi : Gemi parçalandı. Hanımımla beraber bir tahtanın üzerinde kaldık. O durumda hanımım doğurdu. Bana; **susuzluk beni öldürür diye seslendi.** Dedim ki; işte Mevlâmız bizi halimizi görür. Başımı kaldırdığımda, elinde altın bir zincir, ona takılı ve kırmızı yakuttan yapılmış bir testi bulunan ve havada duran bir şahsı gördüm. Alın su içiniz, dedi. Testiyi aldım ondan içtik. Miskten daha hoş kokulu, kardan daha soğuk ve baldan daha tatlı idi. **«Sen kimsin rahmet olasıca»** dedim. **«Mevlânın bir kuluyum»** dedi. **«Neyle bu mertebeye varmışsın?»** diye sordum. **«Onun rızası için nefsi isteklerini terkettim. O da beni havada oturttu»** deyip gözümden bir daha görmemek üzere kayıp oldu.

Bize Muhammed bin Abdullah es - Sofî, ona Bekran bin Ahmed el - Cilî, ona Yusuf bin Hüseyin haber verdi : Zünnun dedi ki; Kâbenin yanında çok rüku' ve secde eden bir genç gördüm. Yaklaşıp sordum : Sen çok namaz kılıyorsun? **Gitmek hususunda Rabbimin izin vermesini bekliyorum,** dedi. Zünnun der ki; onun üzerine bir kıta' kağıdın düştüğünü gördüm. Orada şunlar yazılı idi : **«Aziz ve Gafûr olan Allah'dan, doğru olan kuluna! Geçmiş ve gelecek günâhların af olunduğu halde git.»**

Bazıları dedi : «Medine'de Resülüllahın mescidinde bir cemaat ile bulunuyordum. Evliyanın kerametlerinden bahsedip ayetleri müzakere ediyorduk. Yakınımızda iki gözden ama biri bulunuyordu. Yanımıza gelip, «Sizin konuşmanız hoşuma gitti. Biliniz ki, ben çoluk - çocuk babası bir insan idim. Bakia çıkıp odun getirip satar geçinirdim. Bir gün oduna gittim. Sırtında keteden bir gömlek, elinde papucu bulunan bir genç ile karşılaştım, kayıp olduğunu sandım. Elbisesini soymak hevesine kapıldım. Ona; sırtındakileri çıkar dedim. Bana; Allahın hifzu - himayesinde yoluna git, dedi. İkinci üçüncü defa sözümü tekrarladım. Bunun üzerine sordu : **İlle olacak mıdır?** Ben, ille olacaktır, dedim. Bunun üzerine uzaktan parmaklarını gözüme uzattı. İki gözüm de döküldü. Ona, **Allah aşkına sen kimsin?** dedim. **Ben, İbrahim el - Havvas'ım,** dedi.

Zünnun'dan; bir zaman gemide bulunuyordum. Bir cevher çalındı. Bir kişiyi itham ettiler. Ben; yakasını bırakınız ben yavaşça meseleyi söyleyim dedim. Abasını başına çekip yatan bir genç olduğunu müşahede ettim. Başını çıkarıp bana bakınca, ona Cevheri çalınmak ile itham ettiklerini söyledim. **Genç; beni mi kastediyorsun? Ey Rabbim! Senden dileğim; ne kadar balık varsa herbiri bir cevher getirsin,** dedi. Zünnun, su yüzünün balıklarla dolduğunu, her birinin ağzında bir cevher bu-

lunduğunu gördük. Bu manzaradan sonra genç kendisini denize atıp sahlie geçti.

İbrahim'i Havvas'tan hikâye ediliyor : Bir defasında çöle daldım. Bir hristiyan gördüm. Belinde Zünnar vardı. Bana arkadaş olmak istedi. Yedi gün yürüdükten sonra bana; **Ey müslümanların Rahibi! Acıktık yanında ne hüner varsa getir,** dedi.

(Ellerimi kaldırıp) Ey Mâbûdum! Beni kâfirin yanında rezil etme, dedim. Bir tabak, üzerinde ekmek, kebab, yaş hurma ve bir testi su önümüze geldi. Yedik ve içtik. Yola yedi gün devam ettikten sonra bu sefer ben, **Ey Hristiyanların Rahibi! Sende ne varsa getir, zira sıra sendedir,** dedim...

Adam bastonuna yaslanıp dua etti. Baktım ki; iki tabak, üzerlerinde benim tabağımın üzerindekinin iki katı yemekler vardır. Şaştım ve bozuldum. Yemekten vazgeçtim. O ne kadar israr ettiyse de ben yemedim. Bana; ye sana iki müjde vereceğim. Onlardan biri; ben Allah'tan başka mâbûd olmadığına, Muhammedin Allahın Resûlü olduğuna şahidlik ederim. İkincisi; ben (nefsimde) Ey Allahım! Eğer bu arkadaşımın senin katında bir mertebesi varsa, onun hürmetin bana mananın kapısını aç dedim. Bu sayede kapı açıldı. Böylece yedik, yürüdük, hacca vardık. Mekke'de bir sene kaldıktan sonra arkadaşım öldü. Batha'da defnedildi.

Mübarek oğlu Muhammed es - Sûrî der ki; Kuts-ı şerif yolculuğunda İbrahim bin Ethem ile bulunuyordum. Keylûlet zamanı bir nar ağacının altına konduk. Bir kaç rekat namaz kıldık. Narın kökünden bir ses işittim : «Ey Eba - İshak! Bizden bir nar yemek suretiyle bize ikramda bulun, dedi. Bunun üzerine İbrahim başını eğdi. Ağaçtan bu ses üç defa çıktıktan sonra:

«Ey Muhammed! İbrahim'in yanında bizim için ricacı ol. Taki bizden bir şey yesin!» dedi. İbrahim'e; **Ey Ebâ - İshak! İşittin,** dedim. İbrahim kalkıp iki nar kopardı. Birisi yedi. Birini bana uzatı, yedim ekşi idi. Ağaç, bodur bir ağaçdı. Kudüs'ten dönünce ağacın yanından geçtik. Upuzun ve narları tatlı bir ağaç olduğunu müşahede ettik. Senede iki defa meyve verirdi. Ona «Abidler narı» adını verdiler. Abidler onun gölgesine sığınırlardı.

Abdullah oğlu Muhammed es - Sofî'den dinledim. O da Ferhan oğlu Muhammed'den, o da Cüneyd'den, o da Ebu - Cafer el - Hasaf'dan dinledi : Cabir er - Rahbî; Rahbeliler, kerametler hususunda beni şiddetle reddederlerdi. Bir gün yırtıcı bir hayvana binip Rahbenin içine daldım. Allahın veli kullarını yalayanlar nerededir? diye bağırdım. Bundan böyle bana dil uzatmadılar,» dedi.

Mansûr el - Mağrıbî'den dinledim : Bazıları Hızır'ı gördü ve sordu : **Senden daha üstün (bir veli var mıdır?**

Hızır: Evet vardır. Abdurrezzak b. Hemmam Medinede hadîs-i şerif rivayet ederdi. Etrafında halk bulunurdu. Onlardan uzak oturmuş, başını dizlerinin üzerine eğmiş bir genç gördüm. Ona, ey kişi! İşte Abdurrezzak hadîsleri rivayet ediyor. Neden ondan dinlemiyorsun? dedim. Cevab olarak dedi ki, **«O, ölüden rivayet ediyor. Ben isem Allah'tan gayip olmamışımdır.»**

Ona, **Eğer dediğin gibi ise söyle ben kimim!** dedim. Başını kaldırıp **sen, kardeşim Ebul - Abbas Hızırsın,** dedi. Böylece bildim ki; Allahın bir takım kulları vardır ki, ben onları bilmemişimdir!

Denildi : «İbrahim bin Ethem'in Yahya (bin Said) adlı bir arkadaşı vardı. Merdivensiz bir odada ibadet ederdi. Taharet etmek istediğinde pencereye gelip **«lâhavle velâ kuvvete»** (günâhdan dönüş ve ibadete yöneliş ancak Allahın yardımı ile olur) der, sanki kuşmuş gibi uçardı. Abdestlendikten sonra yine **«lâhavle velâ kuvvete»** deyip pencereden içeri girerdi.

Bize Muhammed bin Abdulah es - Sofî, ona Basrada Ömer bin Muhammed bin Ahmed eş - Şirazî, ona da Şiraz'da kunduracı Ebu - Muhammed Câfer haber verdi : Ben edebimi (dini terbiyemi) Ebu - Ömer el - Astaharî'den alıyordum. (onun dervişi idim) Kalbime müşkül bir mesele geldiğinde Astahara giderdim. Çoğu kez bir şey sormadan kendiliğinden kalbimdekilerine cevab verirdi Bazan da sorardım, cevap alırdım. Sonradan meşgûliyetimden gidemez oldum. Böylece kalbimde oluşan her meseleye Astahar'dan cevab verirdi. Kalbime gelenle bana hitap ederdi.

Bazılarından hikâye edildi : Karanlık bir evde bir fakir ölmüş bulunuyordu, yıkamak istediğimizde lâmba getirmeye mecbur kaldık (fakat yoktu). Böylece evin bir penceresinden bir ışık belirdi. Ev ışıklandı. Onu yıkadıktan sonra ışık kayboldu. Sanki hiç yokmuş gibi.

Ebu - Ayasın oğlu Adem rivayet ediyor : «Askalanda bulunduğumuzda, bize bir genç gelip otururdu. Bizimle konuşurdu. Sohbet bittikten sonra kalkar namaz kılardı. Bir gün bize veda edip İskenderiye'ye gidiyorum, dedi. Onunla beraber çıktım. Bir kaç dirhemi ona vermek istedim. Almak istemedi. İsrar ettim. Yerden bir avuç kum alıp kovasına koydu. Kovayı denizden doldurdu. Bana ye dedi. Dikkat ettim; çok şekerle karıştırılmış kavut şerbeti olarak gördüm. **Genç bana, Hali beraberinde bunun gibisi olan senin dirhemlerine muhtaç olur mu?** dedikten sonra başladı şu şiirleri okudu : **«Ey Muhabbetimin ehli! Hava (aşk) nın hakkı için, varlığımın dilini anlayınız. Bu da, VARLIK'ta gariptir.**

Havaya mâruz kalan bir kalbde, Haktan başka bir payın olması, haramdır.»

Başkasının (şiirleri) : **«KALB'te de FÜAD'de de HABİBİN göreceği boş bir yer yoktur. O, benim isteğimdir. Benim hedefim ve sevincimdir. Yaşadıkça onunla yaşayışım güzelleşir. KALBİME hastalık düştüğünde, ondan başka hastalığımı iyileştirecek bir doktor yoktur.»**

İbrahim el - Acurî'den hikâye edildi. Benden borcunu isteyen bir Yahudi geldi. Ben de gereç ocağının altındaki, ateşi yakmakta idim. Yahudi, bana; **Ey İbrahim! Bana bir âlamet göster ki, ondan ötürü müslüman olayım,** dedi. Ben, **yapar mısın** dedim. Yahudi, **söz veriyorum,** dedi. Bunun üzerine, ona, elbiseni çıkar dedim. O, elbisesini çıkardı. Onun elbiselerini durduktan sonra elbisemi onun elbisesinin üzerine gerip ateşe attım. Sonra ocağa girip elbiseleri ateşten çıkarıp öbür kapıdan çıkıverdim. Elbisem olduğu gibi durur onlara hiç bir şey olmamıştı. Onun elbiseleri elbiselerinin ortasında olduğu halde yanmıştı. Böylece yahudi müslüman oldu.

Denildi : Habibi - Acemi, Terviye günü (Arafeden bir önceki gündür) Basrada Arafe günü de Arafatta görülürdü.

Muhammed bin Abdullah es - Sofî'den dinledim, o da Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el - Ferganî'den dinledi : «Abbas bin el - Mühtedî bir hanımla nikâhlandı. Zifaf gecesi olduğunda Abbas'da bir pişmanlık **peyda oldu. Kadına her yaklaşmak** istediğinde ondan uzaklaştırıldı. Böylece onunla cinsi münasebetten men olundu. Odadan çıktı. Üç gün sonra kadının kocası ortaya çıktı...

İmam olan üstad; «Hakiki keramet budur. Çünkü onun üzerinde ilmini korudu,» dedi.

Füdeyl bin İyaz, «Minâ» dağlarından birisinin tepesinde bulunduğu bir zamanda şöyle dedi : **«Eğer Allahın veli kullarından birisi, bu dağa sallan dese, sallanacaktır.»** Ravî der ki; dağ sallanmaya başladı. Fudeyl, dağa; **«Dur, senden bunu kasdetmedim,»** dedi. Böylece dağ durdu.

Abdulvahid bin Zeyd, Ebu - Asim el - Basrî'den sordu : «Haccac-ı Zalim seni istediğinde nasıl yaptın? Dedi ki, odamda oturardum. Kapımı çaldılar. İçeri girdiler. Bir sıçrayışla sıçradım, kendimi Mekke'nin bir dağı (Ebu - Kübeys dağı) üzerinde buldum, dedi.

Abdulvahid, ondan sordu : «Nerden yiyordun?»

«Her zaman, bir ihtiyar hanım, dağa çıkıp Basra'da yediğim iki ekmeklik iftarlığımı bana getirirdi» dedi.

Abdulvahid der ki; o ihtiyar kadın, dünyâ idi. Allah ona, Ebu - Asime hizmet etmeyi emretti.

Abdu - Kaysın oğlu Âmir, maaşımı aldığında, önüne her çıkana bir

şey verirdi. Evine vardığında kendisine para atılırdı. Eksiksiz aldığının miktarı olurdu.

Ebu - Abdullah eş - Şirazî'den dinledim. O da Ebu - Ahmed el - Kebîr'den, o da Ebu - Abdullah el - Hafif'den, o da Ebu - Âmr ez - Zücac'-dan dinledi : «Hacca gitmek istiyordum. Cüneyde vardım. Bana gerçek bir dirhem verdi. Önlüğümde bağladım. Hangi konağa varırsam orada arkadaşlar bulurdum. Verilen o dirheme ihtiyacım olmuyordu. Haccdan Bağdad'a dönünce Cüneyd'e vardım. Elini uzatıp o dirhemi ona iade ettim. Cüneyd; onu nasıl buldum? diye sordu. Dedim ki, **emir geçerli idi.**

Ebu - Câfer el - Âvar'dan hikâye edildi : «Mısırlı Zünnun'un yanında bulunuyordum. Eşyanın velilere itaat etmesi konusunu müzakere ediyorduk. Zünnun; şu karyolayı, evin dört köşesini gezdikten sonra yerine dön desem yapması veliye itaat etmektir, dedi. Bu deyiş üzerine karyola evin dört köşesini döndü ve yerine gelip durdu. Orada bulunan bir genç ölünceye kadar ağladı.

Denildi : Vasıl el-Ahdap (Kambur Vasıl, **«Göktedir rızkınız ve size vâdedilen»** (Zariyat : 22) mealindeki ayeti okuduğunda, rızkım göktedir. Ben ise, onu yerde arıyorum. Allaha yemin ederim hiç bir zaman onu aramayacağım, deyip bir harebeye girdi. Orada iki gün kaldı. Kendisine herhangi bir şey belirmedi. Bu durum, kendisine ağır geldi. Üçüncü gün, bir sepet yaş hurma yanında bulundu. Niyet bakımından kendisinden daha iyi olan bir kardeşi vardı. Onunla beraber oldu. Bu sefer iki sepet oldu. Ölüm, aralarını ayırıncaya kadar halleri böyle idi.

Bazılarından : «Bir bostanın koruyuculuğunu yapan İbrahim bin Ethem'in yanına gittim. Uyuduğunu, ve bir yılanın ağzında bir Nerkis bulunup onunla İbrahim'in yüzünü serinlettiğini gördüm.»

Denildi : «Eyyûb es - Secistanî'nin beraberinde yolculuk esnasında bir cemaat vardı. Susadılar. Eyyup; yaşadığım müddet gizler misiniz bir şey yaparsam? Cemaat; Evet. Bunun üzerine, bir daire çizdi. Oradan su fışkırdı. Ondan içtik. Ravi der ki : (Eyyubun ölümünden sonra) Basra'-ya vardığımızda Hammad bin Zeyd, bunu söyledi. Abdulvahid bin Zeyd o gün onunla beraberdim, dedi.

Bekir bin Abdurrahman der ki, Zünnun ile çölde bulunuyorduk. «Ümmü Gilân» adlı ağacın altında gölgelendik. Eğer yaş hurma olsaydı burası ne güzeldi, dedik. Zünnun tebessüm ederek sordu : **Hurma ister misiniz?** Ağacı silkeledi; **Seni yoktan varedip ağaç olarak yaratanın hakkı için üzerimize biçilmiş hurmaları serp**, dedi. Sonra silkeledi. Ağaç biçilmiş hurmalar serpti. Yeyip doyduktan sonra uyuduk ve uyandığımızda ağacı silktik bu sefer üzerimize dikenler yağdırdı.

Nehâvendli Mervân oğlu Ebu - Kasım'dan hikâye olundu : Ben ve Ebu - Bekir el - Verrak Ebu - Said el - Harraz ile «Sayda» şehrinin sahi-

linde oraya doğru yürürdük. Uzaktan bir şahıs gördü. Bize oturunuz. Bu gelen Allahın velilerinden biri olsa gerek, dedi. Az bir zaman sonra güzel yüzlü bir genç çıkageldi. Elinde bir kova ile bir hokka sırtında yamalı bir elbise vardı. Kova ile hokkayı beraber taşıdığı için Ebu - Said ona tenkid edici bir tarzda baktı ve sordu : Ey genç! Allaha varan yollar nasıldır? Genç : Ey Eba - Said! Allaha vardıran iki yolu tanırım. Biri özel, öbürü genel yoldur. Genel olan yol, o yoldur ki, sen onun üzerinde bulunuyorsun. Özel yola gelince bana gel (tanıtayım) dedikten sonra gözümüzden kayıp oluncaya dek deniz üzerinde yürüdü. Ebu - Said, gördüğünden şaşkın olarak yerinde kalakaldı.

Cüneyd, «Şevniziye» camisine vardım. Orada dervişlerden bir topluluk gördüm. Kerametler hakkında konuşurlardı. Biri; **öyle birini tanıyorum ki, bu direğe yarın altın, yarın da gümüş olsun dese** öyle olacaktır, dedi. Cüneyd der ki, dikkat ettim direğin yarısı altın yarısı gümüş olduğunu gördüm.

Denilmiştir : Sufyan-ı Sevrî Şeybanî Raî ile hacca gitti. Önlerine yırtıcı bir hayvan çıktı. Süfyan, Şeybana yırtıcıyı görmez misin? dedi. Şeyban, korkma deyip varıp yırtıcı hayvanın kulağını ovaladı. Hayvan kuyruk sallamaya başladı. Süfyan, **bu ne şöhret?** deyince, Şeyban eğer şöhretten korkmasaydım Mekke'ye varıncaya kadar azığımı onun sırtında taşıtırdım, dedi.

Hikaye ediliyor : Serrî ticareti terkettiğinde, kız kardeşi Yun onun parasından Serrîye nafaka verirdi. Bir gün gecikti. Serrî, bu gecikmenin sebebini sordu. Bacısı, ipim satılmadı. Karışık olduğunu söylediler de ondan geciktim. Bunun üzerine Serrî onun yemeğini yemekten imtina etti. Bacısı bu hadiseden sonra bir gün yanına varınca, evini süpüren ve hergün iki ekmek Serrî'ye getiren ihtiyar bir kadını orada gördü. Ablası üzüldü. Ahmed bin Hanbele şikâyet etti. İmam Hanbel, bu hususda Serrî'ye söyledi. Serrî, **«Ablamın yemeğini yemekten menolunca Allah bana dünyâyı musahhar kıldı. Bana yedirsin ve hizmetimde bulunsun diye emir verdi,»** dedi.

Muhammed b. Abdullah es - Sofî, Ali b. Harun, Ali b. Ebı - Muhammed et - Temimî, Câfer b. Kasım el - Havvas, Ahmed b. Muhammed et - Tusî, Muhammed b. Mansûr et - Tusî bize haber verdi : «Ebu - Mahfuz - Maruf-ı Kerhî'nin yanında bulunurdum. Bana dua etti. Ertesi gün hüzûruna varınca yüzünde bir yara gördüm. Birisi; Ey Ebu - Mahfuz! Dün yanında idik. Yüzünde herhangi bir yara yoktu. Bu nedir? dedi. Marûf; «Seni ilgilendireni sor,» dedi. Adam: «Mâbûdun hakkı için söyle,» diye ısrar edince, Maruf, dün akşam burada namazımı kıldım. Kâbeyi ziyaret etmek arzusunda bulundum. Meke'ye gidip ziyaret ettim.

Sonra suyunu içmek için zemzeme vardım. Kapısında kaydım yüzüm gördüğün gibi yaralandı.

Denilmiştir : Utbetül - Gülam, oturur Ey «Verşan» denilen kuş, eğer Allah daha itaatkârsan gel elimin ayesinin üzerinde dur, derdi. «Verşan» gelip elinin üzerine konardı.

Ebu - Ali er - Ruzbarî'den hikâyedir : Birgün Fırattan geçtim. Nefsim taze balık istedi. Su, bana bir balık fırlattı. Arkamdan koşar adımlarla biri gelip, sana pişireyim mi, dedi. Evet, dedim. Pişirdi, oturup yedim.

Denilmiştir : «İbrahim bin Ethem arkadaşları ile beraber bulunduğu bir zamanda yollarına yırtıcı çıktı. İbrahim'e; Ey Eba - İshak! Arslan yolumuzu kesti, dediler. İbrahim gelip; **«Ey arslan eğer bizim hakkımızda bir şeyle emrolunmuşsan yap, aksi takdirde dön,»** dedi. Bunun üzerine arslan dönüp gitti. Onlarda yollarına devam ettiler.

Hamid-i Esved; Havvas ile beraber çölde bulunuyorduk, bir ağacın altında gecelendik. Yırtıcı hayvan gelip sabaha kadar ağaca çıkıp bekledi. Gözüme uyku girmedi. İbrahim ise, yırtıcı hayvan, onun başından ayağına kadar kokladığı halde mışıl mışıl uykuya daldı. Sabah olduktan sonra hayvan geçip gitti. İkinci gecede bir köyün mescidinde yattık, yüzüne bir pire kondu. Pireyi öldürdü ve inledi. Sordum : Bu halin hayıet vericidir. Dün arslandan korkmadın, bu gece ise, pireden feryad ediyorsun?

Dedi ki : **«Dü ngece ise, bir hal idi, o halde ise Allah ile vardım. Bu geceye gelince, bu öyle bir haldir ki, nefsim ile beraberim.»**

Atâ - El - Azrak'tan hikâyedir : Hanımı eğirdiği ipin parasından kendisine bir şeyler alması için iki dirhem para verdi. Evden çıkınca ağlar bir cariyeye rastladı. Neden ağladığını sordu. Cariye; **efendim, bir şeyler almam için bana iki dirhem verdi. İkisini de düşürdüm. Bana vuracağından korkuyorum**, dedi. Atâ, iki dirhemi cariyeye verdi. Gidip saç ağacını hizar eden bir dostunun dükkanının önünde oturdu. Meseleyi arkadaşına açtı. Hanımının kötü ahlâkından korktuğunu söyledi. Arkadaşı; **Şu talaştan bir torba götür. Umarım ki, tanduru yakmakta faidelenirsiniz. Çünkü başka bir tarzda size yardım etmem imkan dahilinde değildir.»** dedi.

Atâ; torbayı talaş doldurarak getirdi. Kapısını açıp torbayı içeri bıraktı. Kapıyı kapatıp Camiye vardı. Çocuklar yatsınlar, hanım dilini uzatmasın diye ta yatsının son zamanına kadar camiide devam etti. Kapıyı açtığında çocuklarının ekmek pişirdiklerini gördü ve sordu : **«Bu ekmek size nerden gelmiştir?» «Torbada olan undan, sakın bu undan başka bir un satın alma** (zira çok güzel bir undur) dediler.» O da; inşallah ondan başkasını almam, dedi.

Sülemî'den, Mansur'dan, Ebu - Câfer'den, dinledik : «Fakir (derviş)lerle otururdum. Mana âleminden bana bir dinar verildi. Onlara vermek istedim. Sonra kendi kendime belki bana lâzım olur deyip vermedim. Birden diş hastalığına tutuldum. Bir dişi çektim. İkincisi çekilinceye kadar acıdı. Gayibtan kulağıma, **«Onlara dinar teslim etmediğin taktirde ağzında bir tek diş kalmayacaktır!»**

Üstad (el - Küşeyrî) : **«Gayibtan gelen ses vasıtası ile yapılan bu uyarı, keramet konusunda o zata adeti yıkacak derecede bol dinar verilmesinden daha tamdır,»** dedi.

Ebu - Süleyman ed - Daranî hikaye etti : Amir bin Kays Şam'a gitmek üzere yola çıktı. Beraberinde bir davarcık vardı. Dilediği zaman namaz abdesti için ondan su boşaltırdı. Dilediğinde içmek için süt akıtırdı.

Ebu - Osman bin Ebul - Atike rivayet ediyor : Gâzilerle beraber Rum diyarında bulunurduk. Kumandan bir çeteyi bir yere gönderdi. Dönüşleri için bir gün tâyin etti. O gün geldi. Fakat çete dönemedi. Ebu - Müslim (el - Hulanî) mızrakını dikip namaza durduğu zaman bir kuş gelip mızraka kondu. **Çete kurtuldu, ganimetle beraber falan vakıtta, falan gün yanımıza varacaktır,** dedi. Ebu - Müslim; kuşa, sen kimsin Allahın rahmetine nail olası? Kuş, **ben üzüntüyü müminlerin kalbinden giderenim,** dedi. Ebu - Müslim, Kumandana gelip durumu olduğu gibi söyledi. Dediği günde çete çıka geldi.

Bazıları; «Gemiye bindik. Beraberimizde bulunan bir hasta vefat etti. Onun techizine başladık. Onu denize atmak üzere iken deniz kurudu, gemi karaya oturdu. İndik kabrini eştik, defnedip bitirdiğimizde, su kabardı. Gemi yükseldi, yolumuza devam ettik.

Denildi; Habibi Acemî (K.S.), Basra'da kıtlık başgösterdiği bir devrede borca yiyecek maddesi alıp fakirlere dağıttı. Para cüzdanını boş olarak yastığının altına koydu. Gelip para vermesini istediklerinde, keşeyi çıkardı, dirhemlerle dolduğunu gördü. Onlardan borçlarını ödedi.

Denildi : «İbrahim bin Ethem, gemiye binmek istedi. Ancak bir dinar verirsen binebilirsin, dediler. Kıyıda iki rekat namaz kılıp dua etti. **«Ya Rabbi! Onlar yanımda olmayanı benden istediler.»** Böylese önündeki kum dinarlara dönüştü.

Bize Muhammed b. Abdullah es - Sofî, ona Abdulaziz b. Fazl, ona Muhammed bin Ahmed el - Merûzî, ona Abdullah bin Süleyman, ona Ebi - Muavîye el - Esvedin hizmetçisi Ebu - Hamza Nasr bin Fereç haber verdi : «Ebu - Muaviyenin iki gözü de kör olmuştu. Kur'an okumak istediğinde Mushafı açar, Allah, ona gözlerinin görmesini iade eder. Mushafı kapattığında gözün görüşü kayıp olurdu.

Doktor Ahmed b. Heysem dedi. Bişir el - Hafî bana git Maruf-i Kerhiye deki; namaz kıldığım zaman ona geleceğim. Gidip haberi ulaştırdım ve onun gelmesini bekledim. Öğleyi kıldık gelmedi. Sonra ikindiyi akşam ve yatsıyı kıldık yine gelmedi. Nefsimde; **Hayret Bişir gibisi bir şey desinde yapmasın. Bu mümkün değildir,** dedim. Caminin damında bir geçite karşı oturdum. Gelişini bekledim. Gece biraz ilerlediği bir zamanda Bişir geldi. Başında Seccadesi bulunuyordu. DİCLE'nin yanına vardı. Su üzerinde yürüdü. Kendimi damdan attım. Ellerini ve ayaklarını öptüm. Allah'dan benim için dua et dedim. Bişir; **bu durumumuzu gizli tut,** dedi. O, ölünceye kadar bu sırrı ifşa etmedim.

Ben, Ebu - Abdullah eş - Şirazî'den, o Ebul - Faraç el - Versanî'den, o Şam'da Ali bin Yâkûp'tan, o Ebu - Bekir Muhammed bin Ahmed'den, o Kasım el - Curî'den dinledi :

Tavaf'da bir kişi gördüm; **«Ey Mâbûdum! Hepsinin ihtiyaçlarını yerine getirdin benden başka..»** duasından başka bir şey söylemezdi. Neden bundan başkasını söylemiyorsun? diye sordum. Sana hadiseyi anlatayım : Çeşitli memleketlerden biz yedi kişi cihada çıktık. Rumlar bizi esir tuttular. Öldürmek için bizi götürdüler. Gördüm ki gökte yedi kapı açıldı. Her kapının yanında güzel bir cariye duruyordu. Yedi kişiden birimizi götürüp boynunu vurdular. O cariyelerden birisi yere inip elinde bir mendil onun ruhunu alıp götürdü. Bu şekilde altı kişimizin boynu vuruldu. Rumlardan bazıları beni bağışlamalarını rica etti. Cariye; **«Ey mahrum! Senin elinden ne kaçtı?»** dedi. Kapılar kapandı. İşte ey kardeşim! Ben elimden kaçan bu durum için müteessirim hasret çekerim, dedi. Kasım el - Cûrî, bu zatı onların yedisinin en üstünü olarak görürüm. Çünkü onların görmediğini gördü. Onlardan sonra **ŞEVK** ile amel etti.

Ondan dinledim : «Horasanda Hüseyin oğlu Ahmed Ebu - Necim'den, o da Ebu - Bekir el - Kınatî'den dinledi : Senenin ortasında Mekke'nin yolunda bulunuyordum. Düşmüş bir para cüzdanı (kemeri) gördüm. Dolu idi, altınlar ve paralarla. Mekke fakirlerine dağıtmak için almak istedim. Gayibten biri bana, **«Eğer onu alırsan senin fakirlik halini (manevî mertebeni) senden selbederiz.»** diye seslendi.

Bize Muhammed b. Abdullah es - Sofî ona, Ahmed b. Yusuf el - Hayyat, ona Ebu - Ali er - Ruzbarî, ona Ebul - Abbas eş - Şarkî haber verdi:

«Ebu - Türab en - Nehşübî ile Mekke yolunda bulunuyorduk. Bir ara yolun kenarına çekildi. Arkadaşlarından biri, biz susadık, dedi. Nehşübî ayağını yere vurdu. Berrak sulu bir pınar fışkırdı. Aynı adam, bardakta içmek arzulardım, dedi. Şeyh elini yere vurup beyaz camdan gördüklerimin en güzelinden bir bardak alıp ona verdi. O da, biz de içtik. Mek-

ke'ye varıncaya kadar bardak beraberimizde kaldı. Birgün Ebu - Türab, benden Allahın kullarına ikram ettiği bu işler için arkadaşların ne derler diye sordu. Dedim : **Gördüğün herkes bunlara inanıyor.** Ebu - Türap; **«Bunlara** (kerametlere) **inanmayan kâfirdir.** (Zira kerametin varlığını isbatlayan ayetleri de bu münasebetle inkâr eder. Ayeti inkâr eden kâfir olur). **Haller yolundan sordum,»** dedi. Ben; **«Onların bu husustaki hükümlerinin ne olduğunu bilmiyorum,»** dedim. Ebu - Turab; «Evet arkadaşlarının zannına göre, bunlar Hakkın tarafından kulun kandırılması için gelen emirlerdir. Halbuki durum hiçte onların dediği gibi değildir. Ancak herşeyi bu kerametlere bağlayan kul aldanır. Kerameti istemiyen ve onunla sükûnet bulup sevinmiyene gelince, bu mertebe, Rabbanî olanların mertebesidir.

Muhammed bin Abdullah es - Sofî, Ebul - Fereç el - Versanî, Muhammed bin Hüseyin el - Huldî, Ebu - Abdullah bin Cellâ bize haber verdiler : Bağdad'da Sırrî'yı Sakatı'nın hücresinde bulunuyorduk, geceden biraz geçtiği zaman kalkıp temiz bir gömlek, aba ve papuç giydi, çıkmak isteyince, **«Bu gece yarısı nereye gidiyorsun?»** dedim. FETİH el - Musilî'nin hastalığını sormaya gidiyorum, dedi. Bağdad yollarında yürüdüğünde bekçiler tutup hapsettiler. Ertesi gün hapsedilenlerle beraber dövülmesi emredildi. Cellad elini vurması için kaldırınca eli havada kalıp kıpırdamaz oldu. Cellata «vur» neden vurmazsın? denildi. Cellat, **önümde bir şeyh durmuş, vurma der. Böylece elim durur!** dedi. Kişinin kimliğini kontrol ettiklerinde Fetih el - Musulî olduğunu gördüler. Böylece vurmasından vazgeçtiler.

Bize, Sülemî, Haris el - Hitabî, Muhammed bin Fazıl, Ali bin Müslim, Said bin Yahya el - Basrî haber verdiler : «Kureyiş soyundan bazı zatlar, Abdulvahid bin Zeydin yanında (sohbetinde) otururlardı. Birgün Abdulvahide gelip biz ihtiyaç ve darlıktan korkarız dediler. Abdulvahid, başını kaldırıp göklere baktı ve şu duada bulundu : **«Ey Allahım! Veli kullarından dilediğine kendisiyle ikramda bulunduğun, ve ahbablarından her türlü rezaletten arınmış kullarına ilham buyurduğun «EL - MÜRTEFİ» isminin hürmetine, nezdinden bize öyle bir rızık verki onun vasıtasıyla şeytanın ilgilerini bizim ve bu arkadaşlarımızın kalbinden kesmiş olasın. HENNAN MENNAN'sin. İhsanın ta ezelden vardır. Ya Rabbi şu saat, şu saatte** (istiyoruz)

Said der ki; Allaha yemin ederim ki tavanın çatırtısını işittim. Sonra üzerimize altınlar serpildi. Bunun üzerine Abdulvahid : **Allahın gayrısına muhtaç olmadan onun lütfundan zenginlik elde ediniz,** dedi. Cemaat onları topladı. Abdulvahid ise hiç bir şey almadı.

Bize Abdullah eş - Şirazî, ona Cündisabûr'da Ebu - Abdullah Muhammed b. Ali el - Cevzî, o da el - Kitanî'den dinledi : «Sofîlerden bazı-

larını gördüm. Tanımadığım bir garîbandı. Kabeye yapışmış şunları yakarıyordu : «**Ey Rabbim şunların** (hacıları kastediyor) **ne dediğini bilmiyorum!**» Bunun üzerine kendisine; «**Şu pusulada olana bak,**» (Yani onların ne dediklerinin ikramını gör, denildi. Adam baktıktan sonra) kağıdın uçup kayıp olduğunu söyledi Ravî..

Ondan dinledim, o da Abdulvahid b. Bekir el - Varsanî'den dinledi, o da Tarsus'da Muhammed b. Ali b. Hüseyin el - Mükırrî'den dinledi, o da İbnu - Cellâ'dan dinledi : Günün birinde annem pederimden bir balık istedi. Pederle beraber çarşıya gittik, bir balık satın aldı. Balığı alıp eve götürecek bir çocuk bekliyordu. Bir çocukla beraber diğer bir çocuğun karşısında durduğunu gördü. Çocuk; **Ey amca! Balığı eve götürecek birini istiyor musun?** dedi. Peder; evet dedi. Çocuk balığı aldı. Bizimle beraber yürüdü. EZAN sesini dinledik. Çocuk; Müezzin ezan okudu. Ben abdestlenip namaz kılacağım. Eğer razı isen ne alâ, aksi takdirde al balığını deyip balığı yere koyup savuştu. Peder; «**Balığı Allaha emanet edip tevekkül etmek hususunda çocuktan daha ileride olmamız gerek,**» dedi. Böylece camiye girip namazı kıldık, çocukta gelip namazını kıldı. Çıktığımızda balığın yerde konulduğu gibi durduğunu gördük. Çocuk alıp bizimle eve getirdi. Peder, o durumu valideme nakledince, annem, çocuğa söyle kalsın, bizimle yesin, dedi. Ona söyledik, **ben oruçluyum,** dedi. Bunun üzerine, akşam yemeğine bize gelirsin, dedik. Ben günde bir iş yaptım mı ikinciyi yapmam, fakat şimdi camiye girip akşama kadar (ibadet ederim) kaldıktan sonra size gelirim deyip gitti.

Akşamladığımızda çocuk gelip beraber yedik. Yemekten sonra taharet yerini gösterdik, tenhada gözü olduğunu görünce onu tek başına bir evde bıraktık. Gecenin bir zamanında bulunuyorduk, bir yakınımızın kötürüm bir kızı vardı. Kız kalkıp yürüdü. Halini kızdan sorduk, bize şunları söyledi : «**Yâ Rabbi! Misafirimizin (nezdindeki) hürmetinin hakkı için bana afiyet ihsan buyur**» diye dua ettim, gördüğünüz gibi ayağa kalkmış bulunuyorum. Bu olaydan sonra gidip çocuğu aradık, kapıların kapalı olduğunu gördük. Fakat çocuğu bulamadık dedi. Bunun için pederim; «**Onların (velilerin) bazıları küçük, bazıları da yaşlı olur,**» dedi.

Ben Muhammed b. Hüseyin'den, o, Ebul - Haris el - Hitabî'den, o Muhammed b. Fazıl'den, ona Ali b. Müslim, ona Basralı Yahya oğlu Said haber verdi. Zeyd oğlu Abdulvahide geldim. Bir gölgede oturuyordu. Kendisine, «**Eğer Allahtan sana geniş rızık vermesi için, talebte bulunursan umarım ki, seni reddetmez,**» dedim. Bunun üzerine, **Rabbim kullarına en uygunu daha iyi bilir,** deyip yerden taş aldıktan sonra; «**Ey Allahım! Eğer bunu altın yapmak istersen yaparsın,**» dedi. Allaha yemin ederim ki, o taşın onun elinde altın olduğunu gördüm. O, taşı

elime atıp sen bunu harcarsın. Ancak ahiret için olursa dünyada hayır vardır, dedi.

Ben Muhammed b. Abdullah es - Sofî'den, o, Hüseyin b. Ahmed el - Farisî'den, o da Rükkî'den dinledi, o da Ahmed b. Mansur'dan dinledi : **«Üstadım Ebu - Yakup es - Susî bana; Feridi yıkadığımda tanaşûr üzerinde baş parmağımdan tuttu. Ey Oğlum! Elimi bırak. Senin durumun ölüm değil, bir evden (âlemden dünyâdan) başka bir eve (ahirete) nakıl etmektir, dedim. Bunun üzerine elimi bıraktı.»**

Ebu - Bekir Ahmed b. Muhammed et - Tarsusî'den dinledim, o da İbrahim bin Seyban'dan dinledi : Güzel iradeli bir genç arkadaşlığımda bulundu ve öldü. Ciddi bir tarzda kalbimi meşgul etti. Yıkamasını üzerime aldım. Ellerini yıkamaya sıra gelince, şaşkınlıktan sol elinden başlamak istedim. Sol elini elimden çekip sağ elini verdi. **Doğrusun ey oğul! Ben yanıldım**, dedim.

Ondan dinledim, o Şiraz'da Ebu - Necim el - Mukırrî el - Barzaî'den, o da Rükkî'den, o da Ahmed bin Mansûr'dan, o da Ebu - Yâkup es - Susî'den dinledi : Mekke'de bir mürid gelip ey üstad! Yarın öğlede ölüyorum. Şu dinarı al yarısıyla kabir eştir, yarısıyle tekfin ve techizimi yaptır, dedi. Sonra ertesi gün dediği vakit gelince gelip Kâbeyi tavaf ettikten sonra uzaklaşıp öldü. Yıkadım, kefenledim ve mezarına koydum. Gözlerini açıp baktı. Ölümden sonra dirilmek midir bu? **«Ben diriyim. Allahın her muhibbi de diridir,»** dedi.

Sülemî'den dinledim, o da Muhammed bin Hüseyin'den el Bağdadî'den, Ebu - Ali bin Vüseyf el - Müeddibten dinledi : «Birgün Sehl bin Abdullah ZİKİR hususunda konuşup şunları söyledi : Allahı hakiki olarak zikreden eğer dilerse, ölüyü diriltebilir (Allahın izniyle olduktan sonra herşey kolaydır) Huzurunda bulunan bir hastanın bedenine elini sürdü. Hasta şifa buldu.

Şirazlı Ebu - Abdullah'tan, Ali b. İbrahim b. Ahmed'den, Osman b. Ahmed'den Hüseyin b. Ömer'den, Bişir b. Haris'ten dinledim : **«Ütbe oğlu Amr, başında bulut bulunduğu, etrafında yırtıcı hayvanlar kuyruk salladığı halde namaz kılıyordu.»**

Ondan dinledim, o da Ebu - Abdullah b. Müfelleh'den, o da el - Gagazılî'den, o da Cüneyd'den dinledi : «Benim katımda dört dirhem olduğu halde Sırrî'nin huzuruna vardım. Şunlar dört dirhemdir, sana getirdim, dedim. Bunun üzerine bana; **ey genç Müjde sana felâh bulacaksın. Zira dört dirheme ihtiyacım vardı. Ey Allahım! Senin katında felah bulacak birisinin eliyle bana gönder diye dua ettim**, dedi.

Ondan dinledim : Bana İbrahim bin Ahmed et - Taberî, ona Ahmed b. Yusuf, ona Ahmed bin İbrahim bin Yahya, ona babası, ona Ebu - İbrahim bin Yahya, ona babası, ona Ebu - İbrahim el - Yemanî haber ver-

di : Deniz sahilinde İbrahim bin Ethem ile beraber yolculuk yapıyorduk, içinde bolca kuru odun olan bir kamışlığa (ormana) vardık. Yakınında bir kale vardı. İbrahim bin Etheme; **Bu gece burada durup şu odunlardan yaksak ne güzel olur?** dedik.

İbrahim; **yapınız** (yani kalınız) dedi. Kaleden ateş istedik, ateş yaktık. Beraberimizde ekmek vardı. Çıkarıp yedik. **Birimiz; bu ateş közleri ne güzeldir. Keşke biraz et olsaydı pişirseydik,** dedi. İbrahim; **Allah size et yedirmeye kadirdir,** dedi. Biz böyle konuşurken baktık ki, bir dağ keçisini bir arslan kovalıyor. Teke bize yaklaştığında düşüp boynu kırıldı. İbrahim bin Ethem, **«Kalkınız bunu kesiniz. Allah, size bunu yedirmiştir,»** dedi. Böylece onu kestik, etini pişirdik. Arslan da uzakta durup bizi seyrediyordu.

Muhammed bin Hüseyin'den dinledim. O da Ebu-Kasım Abdullah bin Ali eş - Şecerî'den, o da Hamid el - Esvedden dinledi : İbrahim el - Havvas ile çölde tek hal üzerinde yedi gün beraber bulunuyordum. Yedinci gün olunca zaif düştüm, oturdum. Dönüp bana baktı. Sana ne oldu? diye sordu. Zaif ve takatsiz düştüm, dedim. Sordu : **«Su mu, yemek mi daha fazla sana lâzımdır?» «Su»** dedim. Bana; **«Arkanda su vardır,»** dedi. Baktım ki, sağılmış süt gibi bir su çeşmesi vardır arkamda. İçtim, abdest aldım, İbrahim bakıp suya yaklaşmadı. Gideceğim zaman ondan biraz almak istedim. İbrahim, bana; **«Elini tut. O azık yapılacak değildir,»** dedi.

Ebu - Abdullah b. Abdullah'dan dinledim, o da Bağdadlı ed - Debbas Ebu - Abdullah'dan, o da Ruzbarlı Ali'nin kızkardeşi Fatma'dan, o da Ebul - Hüseyin en - Nuri'nin hizmetçisi Zeytüne'den dinledi : (Bu hatun, aynı zamanda Cüneyd ve Ebu - Hamze'nin de hizmetinde de bulundu) Bu hatun der ki; «Soğuk bir gün idi. Nurî'ye, sana bir şeyi getireyim mi? sordum. Nurî; evet dedi. Ne arzularsın? sordum. Ekmek ile süt istiyorum dedi. İsteğini getirdim. Önünde kömür vardı, eliyle evirip çevirirdi, yemek yemeye başladı. Süt elinin üzerine akardı. Aynı elin üzerinde kömür siyahlığı vardı. Kalbimde; ey Rabbim! Senin evliyâ kulların amma da üstleri kirlidir. Onların içinde üstü-başı kirsiz hiç birisi yoktur! dedikten sonra Nurî'nin yanından çıktım. Bir kadın gelip yakama yapıştı; bu hanım, benim elbise dolu bir bohçamı çaldı, dedi. Beni polisin yanına götürdüler. Bu haber, Nurî'nin kulağına gitti. Nurî çıkıp polise; **bu hanıma ilişmeyiniz. O Allahın veli kullarından biridir.** Polis, ben ne yapayım? Kadın hırsız olduğunu iddia ediyor dedi. Ravî der ki : Bir cariye gelip elbise bohçası beraberinde idi. Nurî böyle hanımın geri bırakmasını temin etti. Ve hanıma; **sakın ha bu hadiseden sonra Allahın veli kulları amma da kirlidir deme,** dedi.

Hatun der ki; **Bundan sonra Allaha tevbe ettim.**

Ben Şirazlı Muhammed bin Abdullah'dan, o Farıslı Muhammed bin FARİS'den, o da Ebul - Hasan Hayri en - Nessaç'dan, o da Havvas'dan dinledi : Bazı seferlerde susadım. Susuzluktan bîtab düştüm. Baktım ki, yüzüme su serpildi. Gözümü açtım, gördüm ki, güzel yüzlü, beyaz bir bineğe binmiş bir zatın durduğunu gördüm. Bana su içirdi. Gel arkama bin dedi. Hicazda bulunuyordum. Az bir zaman sonra bana ne görürsün? diye sordu. Medineyi görürüm dedim. Bana o halde iniver ve Resûlüllaha benden selâm söyle. De ki kardeşin Hızır sana selâm ediyor.

Ben Sülemî'den, o Bağdad'lı Hasan oğlu Muhammed'den, o Ebul - Hadîd'den, o Muzaffer el - Cessas'dan dinledi : «Nasr el - Harrat ile beraber bir gece bulunuyorduk. Bana; Allahı ananın, ZİKRİN başlangıcında faidesi; Allah kendisini andığını ve Allahın anmasıyle onun anması olduğunu bilmelidir, dedi. Ona muhalefet ettim Dedi ki; eğer Hızır burda olsaydı, bu sözümün doğruluğuna şahidlik ederdi. Baktık ki, bir piri ihtiyar gök ile arz arasında bize doğru inip geliyor. Ta bize kadar inip selâm verdikten sonra, doğru söyledi. Allahın zikrinin fazlieti sayesinde Allahı andı, dedi. Böylece onun Hızır olduğunu anladık.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'tan dinledim : Sehil bin Abdullaha birisi gelip halk, senin su yüzünde yürüdüğünü söylerler, dedi. Sehil; **Mahallemizin müezzininden sor, O müezzin efendi salih bir zattır. Yalan söylemez,** dedi. Müezzinden bu durumu sordum.

Müezzin; bu durumu bilmem, fakat Sehil bir ara abdest almak için havuza indi suya düştü, eğer ben olmasaydım orada kalırdı, dedi.

Üstad-ı Dekkak der ki; Sehil halkın arasında konuşulan sıfatta idi. Fakat Allah veli kullarını örtmek istedi. Müezzinin söylediği hadîseye ve havuzu onun halini ört - bas etmek için icra etti. Sehil ise kerametler sahibi bir zat idi. Ebu - Osman el -Mağrıbî'den hikâye edilen durumda bu manaya yakındır. Bu hadiseyi Cürcanlı Ebul - Hüseyin'in el yazısıyle gördüm. Bir defâ Mısır'a gitmek istedim. Önce gemi ile gitmeye teşebbüs ettim. Sonra orada tanınabilirim diye kalbime geldi. Şöhretten korktum. Gemi hareket etti. Su üzerinde yürüyerek gemiye yetiştim. Halkın gözü önünde gemiye girdim. Hiç kimse; bu yaptığın, adeti (normalı) yıkıyor veya yıkmıyor diye sormadı. Bildim ki meşhurda olursa VELİ'nin hali kapalıdır.

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'ın hallerinden şunu müşahede ettik : Hazret sık sık küçük abdestini bozardı. Bir saatta bir kaç defa dışarı giderdi. Farzın iki rekâtı için bile bir kaç defa abdestini yenilemeye mecbur olurdu. Meclis yolunda beraberinde bir şişe taşırdı. Yolda gidip gelirken bile onu kullanmaya muhtaç olurdu. Kürsüye çıkıp konuşmak için oturduğunda uzun zaman devam etse bile böyle bir şeye ihtiyacı olmazdı. Biz bu durumu, uzun seneler ondan gördük. Fakat hayatında bu-

nun adeti yıkıcı bir hâl olduğunun farkına varamadık. Ancak onun vefatından sonra bu durumu sezdim ve benim için bu (mânevi kapı) açıldı.

Bu keramete yakın bir kerametté Sehil bin Abdullah'tan hikâye edildi : Son zamanlarında kötürümlük kendisine isabet etti. Farz namazlar vaktında kuvvet bulup kalkar ayakta namazını edâ ederdi.

Meşhurdur ki, Abdulah el - Vezzan kötürümdü. SEMA'da vecde kapıldığı zaman kalkar istima ederdi.

Ben Sofî Muhammed bin Abdullah'dan dinledim. O İbrahim bin Muhammed el - Mâlikî'den, o Bağdadlı Yusuf bin Ahmed'den, o Ahmed bin Ebul - Havarî'den dinledi : Bir sene Ebu - Süleyman ed - Daranî ile hacca gittik. Yola devam ettiğimiz bir esnada gördüm ki, su kırbası yükümden düşmüştür. Ebu - Süleyman'a kırba düştü ve susuz kaldık dedim. Havada gayet soğuk idi. Ebu - Süleyman (şu duayı yaptı) : **«Ey itiği geri getiren, ey sapıklıktan hidayet eden kırbamızı bize geri lütfet.»**

Bunun üzerine biri bizi çağırdı. Kimin kırbası düşmüş? Ben; benim kırbam düşmüştür, dedim. Böylece kırbayı aldım. Biz yolculuğa devam ederken soğuğun şiddetinden kürklerimizi giydik. Sırtında iki eskimiş elbise bulunan ve ter döken bir zat gördük. Ebu - Süleyman; sırtımızdaki elbiselerden sana birşey verelim mi? diye sordu. O, Ey Ebu - Süleyman! Sen ki soğuğu hissediyorsun bana zahidlik ile işaret edersin. Otuz senedir şu çölde dolaşıyorum, ne döküldüm, ne de titredim. Soğukta Allah Muhabbetinden bana bir nefes, yazında bana muhabbetinin zevkini giydirir (ki, hiç bir zahmet hissetmem deyip) savuştu...

Ondan dinledim, o da Ebu - Bekir Muhammed bin Ali et - Tıkritî'den, o da Mekke'de Muhammed bin Ali el - Kıtt anî'den, o da Havvas'tan dinledi : Bir defasında çölde bulunuyordum. Öğle zamanı yürüdüm. Bir ağaca vardım. Onun yakınında su vardı. Oraya kondum. Baktım ki kocaman bir yırtıcı bana doğru geliyor. Teslim oldu. Bana yaklaştığında aksadığını gördüm. Homurdandı ve huzurumda yattı. Elini (ön bacağını) koynuma bıraktı. Gördüm ki, bacağı şişmiş kan ve irin toplamıştır. Böylece yerden bir çöp alıp şişi deldim. İrini dışarı akıttım. Sonra yaranın üzerine bir çaput bağladım. Savuşup gitti. Bir saatlik zaman geçtikten sonra kuyruk sallayan iki yavru ile dönüp geldi. Beraberlerinde bana bir kete getirmişlerdi. Ondan dinledim, ona Ahmed bin Ali es - Sayih, ona Muhammed bin Abdullah bin Mütarrif, ona Muhammed bin Hüseyin el - Askalanî, ona Ahmed bin Ebul - Havarî haber verdi: Muhammed bin Semmak hastalandı. İdrar hıristiyan doktora göstermek için yola çıktık. **«Hire»** ile **«Küfe»** arasında giderken, güzel çehreli, temiz kokulu, temiz elbiseli biri, karşımıza çıkıverdi. Nereye gidiyorsunuz? diye sordu. Falân doktora gidiyoruz ki «İbni - Semmak»ın idrar kontrol ettirelim dedik.

Hayret, Allahın velisi için Allahın düşmanından yardım istiyorsunuz ha! O idrarı dökünüz ve İbni - Semmak'a varıp deyiniz; «Elini acıyan yerin üzerine bırak ve şunları oku: **«Onu hak ile indirdik, o hak ile indi.»** (İsra : 105) dedikten sonra gözümüzden kayıp oldu. Artık onu görmedik. «İbnu - Semmak»a dönüp durumu söyledik Elini acıyan yere bırakıp kişinin okuduğu ayeti okudu. Ve derhal şifa buldu. Bunun üzerine o Hızır imiş dedi.

Muhammed bin Hüseyinden, Abdurrahman bin Muhammed es - Sofî'den, Ammî el - Bastamî'den dinledik : «Ebu - Yezid el - Bestamî'nin meclisinde bulunuyorduk. Ebu - Yezid, kalkınız gidip Allahın veli kullarından birisini karşılayalım dedi. Onunla kalkıp yola vardığımızda İbrahim bin Şeybe el - Harevî ile karşılaştık. Ebu - Yezid, ona, **hatırıma seni istikbal edip Rabbimin katında senin için şefaatçı olmam geldi,** deyince, İbrahim : **Eğer bütün halk için şefaatçı olsaydın** (yine de) **çok sayılmazdı. Zira onlar ancak bir parça çamurdurlar**, dedi. Ebu - Yezid, bu cevaptan hayret etti. Üstad dedi ki; İbrahimin şefaat hususundaki, azamsaması, Ebu - Yezid'e şefaat babında verilen seziş ve doğru halden daha üstündür!..

Sülemî'den, Razî'den, Yusuf bin Hüseyin'den dinledim : Salim el - Mağrıbî Zünnunî Mısrî'den tevbe etmesinin kökünü sordu. Zünnûn, Mısır'dan bazı köylere gitmek üzere çıktım. Yolda uyudum. Sonra uyanırken gözlerim iaçıp baktığımda ağaçların birinde bir kuş gördüm. Yer yarıldı, biri altın öbürü gümüş, birinde susam daneleri, birinde gülsuyu olan iki tabağın yerden çıktığını, kuşun birisinden yiyip öbüründen içtiğini görünce bana yeterdir deyip tevbe ettim. Kabul buyuruncaya kadar kapısında kaldık (mahbubun) dedi.

Denildi : «Abdulvahid bin Zeyde felç geldi. Namaz vakti olunca abdeste muhtaç oldu. **Burada kim vardır,** diye çağırdı. Kimse ses etmeyince vaktın geçmesinden korktu. Şu duada bulundu : **«Ey Rabbim! Teharetimi yerine getirinceye kadar iplerimi çöz sonra bildiğini icra buyur.»** Ravi der ki, sağlamlaştı. Teharetini tamam ettikten sonra yatağına yatıp önceki haline döndü.

Ebu - Eyyup el - Hammal der ki : Ebu - Abdullah ed - Deylemî bir yerde konakladığında merkebinin yanına varıp kulağına; seni bağlamak istiyordum. Fakat şimdi bağlamam, şu sahraya salıyorum. Otlamana imkan veriyorum. Göç etmek istediğimizde geliver derdi. Göç etme zamanı geldiğinde merkep kendiliğinden gelirdi.

Ebu Abdulah ed - Deylemî, kızını evlendirirken çeyiz yapmaya muhtaç oldu. Onun her zaman, (özel bir şekilde piyasaya) çıkardığı bir elbiseyi çıkarıp bir dinara satardı. Bu sefer (özel vaktinde) çıkardığı elbisesi için, dellal **«Bin dinardan fazla eder»** dedi. Böylece mezatta yüz di-

nara kadar artırıp satın aldılar. Onunla kızın çeyizini yaptı. Şümeyl oğlu Nadr der ki : **«Bir peştamal satın aldım. Kısa olduğunu görünce, Rabbimden onu bir zira uzatmasını diledim. Rabbim de bu dileğimi bana ihsan etti. Eğer daha fazlasını isteseydim verirdi.»**

Abdul-Kays oğlu Âmr; Cenabı Haktan, kış mevsiminde abdest suyunu kendisine kolaylaştırmasını diledi. Ona su getirildiğinde su ısınmış oluyordu. Kadınlara karşı olan şehveti kalbinden sökmesini istedi Allah'tan. Bu istekten sonra kadınlara karşı meyli olmuyordu. Rabbinden, namazda olduğu zaman kalbinde şeytanı musallat kılmamasını diledi. Allah onun bu dileğini kabul etmedi.

Haris oğlu Bişr der ki : Evime girdiğimde içerde birisiyle karşılaştım. **Sen kimsin? Benim iznim olmadan evime girmişsin?** diye sordum. Cevap : **Kardeşiniz Hızır'ım!** Ben : **O halde, beni miçin Allahtan istekte bulun!** dedim. O : **Cenabı Hak taati sana kolaylaştırsın!** Ben : **Biraz dahasını diler misin?** deyince, o : **Cenabı Hak o taatini senin için gizli tutsun,** dedi.

İbrahim el - Havvas der ki : Mekke yolunda, geceleyin bir harabeye girdim. Orada kocaman bir yırtıcı hayvan ile karşılaştım. Korktum. Gayibten kulağıma gelen bir ses : **«Korkma! Zira etrafında seni koruyan yetmiş bin melek vardır.»** dedi.

Bana Muhammed bin Hüseyin, ona Ebul - Fereç el Varsanî, ona Ebul Hasan Ali bin Muhammed Seyrafî, ona Cafer ed Dübeylî haber verdi. Ennurî yıkanmak için suya girdi. Bir hırsız gelerek elbisesini çaldı. Sonra o hırsız, eli kurumuş bir halde, Nurî'nin elibesisini getiriverdi. Bu manzara karşısında Nurî : **O elbisemizi geri getirdi. Binaenaleyh onun eli de ona geri verilecektir!** dedi ve hırsızın eli iyileşti. Şiblî dedi : **Bir ara ancak helâlden yiyeceğim diye azmettim. Böylece çöllerde geziyordum. Bir incir ağacı gördüm. Elimi uzatıp ondan yemek istedim. Ağaç bana : Sözüne sahip çık! Benden yeme! Çünkü ben bir Yahudinin malıyım!** dedi.

Ebu Abdullah bin Hafif der ki : Hacca gitmek üzere Bağdada vardım. Serde sofuluk sevdası (kibir) vardı. Kırk günden beri yemek yememiştim. Cüneyd'in yanına da varmadım. Bağdat'tan çıkıp **«Zübale»** kasabasına kadar su içmedim. Daha önce almış olduğum abdest üzerinde bulunuyordum. Bir kuyunun başında su içen bir geyik gördüm. Ben de son derece susamış bulunuyordum. Kuyuya yaklaştığımda geyik kaçıverdi. Suyun da kuyunun altına çekildiğini gördüm. Böylece yürüyüp Cenabı Hakk'tan şu münacaatta bulundum :

— **Efendim! Acaba ben bu geyik kadar olmaz mıydım.** (Bu söz nazlamadır) Arkamdan bir ses geldi : **Seni denedik. Sen sabretmedin! Dön, kuyudan suyu al!** Dönüp baktım ki, kuyu taşarcasına dolmuştu. Böyle-

ce kırbamı doldurdum. Medine-i Münevvereye kadar o kırbadan içer, abdest aldığım halde bitmemişti. Suyu içtiğim zaman gayibten bir ses kulağıma geldi : **«Geyik kuyuya kırbasız ve ipsiz geldi. Sen ise beraberinde ip ile kırba olduğu halde geldin.»** Hacdan dönüp gelince (Bağdad'ın) camiine girdim. Cüneyd, beni görünce şunları söyledi : **«Eğer sen o zaman bir saat sabretseydin su senin ayaklarının altından fışkıracaktı. Keşke bir saat sabretseydin!»**

Cürcanlı Hamza bin Yusuf es Sehemi'den dinledim. O da Ebu Ahmed bin Ali el Hafız'dan, o da Mısır'da Ahmed bin Hamza'dan, o da Salihlerden olan Abdulvahab'tan, o da Basralı Muhammed bin Said'ten dinledi : «Bir ara Basra'nın bazı çarşılarından geçiyordu. Önünde bir deveyi süren bir göçebe gördüm. Birden deve ölü olarak yere serildi. Devenin eğeri ve yükü yuvarlandı. Ben yürüdükten sonra ikinci kez baktım. Göçebe şunları söylüyordu : **Ey her sebebin yaratıcısı ve her isteyenin efendisi! Yük ve eğeri taşıyan devemi bana geri ver!** Bu duanın hemen akabinde deve kalkıverdi. Yük ile eğer de sırtına geliverdi.

Denildi ki; Şiblel Maruzinin canı et istedi. Yarım dirhemlik et satın aldı. Yolda giderken bir karga ete hücum edip elinden eti alıp götürdü. Böylece, Şiblî, namaz kılmak için camiye girdi. Evine dönünce hanımı kendisine et yemeğini getirdi. Şibli, hanımdan, **«Bu et nereden geldi,»** diye sorunca hanım : **Havada iki karga tutuştular. Bu et onlardan düştü!** dedi. Bunun üzerine, Şibli : **Şibliyi unutmayan Allaha hamd ü senalar olsun! Fakat Şibli (kendisini kasteder) o Allahı çok zaman unutur!..** dedi.

Bize Muhammed bin Abdullah es Sofî, ona Abdulvahib bin Bekir el Versani, ona Muhammed bin Davud, ona Ebu Bekir bin Ma'mer, ona İbnu Ebu - Übeyd el Busri, ona da babası haber verdi : Bir sene bir çete ile gazaya gittim. Sırtında bulunduğum kısrak düşüp öldü. O zaman şu duayı yaptım : **Ey Rabbim! Köyüm bulunan Busra'ya dönüp gidinceye kadar bu kısrağın canını emaneten iade et!**

Bu duayı bitirir bitirmez kısrak canlanıp ayağa kalktı. Bu zat, gazadan dönüp «Busraya» gelince oğluna : **Ey oğul! Kısrağın sırtından eğeri al!** dedi. Oğlu : **Kısrak terlidir! Onun sırtından eğeri indirirsem hastalanır!** karşılığını verince baba : **Ey oğul! O kısrak bizim elimizde emanettir!**

Oğlu diyor ki : Kısrağın sırtından eğeri alınca kısrak ölü olarak yerlere yuvarlandı.

Denildi ki; kefen söken birisi diyor ki, «Bir hatun kişi öldü. Onun cenaze namazını kılanlarla beraber kabrini iyice belleyip geceleyip gidip soymak için gittim. Ve namaza durdum. Gece olunca kabri açtım. Meyyite (ölen hanım bana şunları haykırdı) :

— **Hayret! Allah tarafından affedilmiş kişi yine Allah tarafından affedilmiş bir kadının kefenini soymaya kalkışıyor!** Bunun üzerine kefeni soyan sordu : **Haydi sen affolunmuşsun diyelim. Ben ki hırsızın tekiyim ben nerden affolunuyorum?..**

Meyyite : **Cenabı Hak hem beni hem de cenaze namazıma katılan herkesi affetti. Sen de onların arasında bulunuyordun.**

Hırsız diyor ki : Bu kerameti gördükten sonra meyyiteyi bırakıp kefenini sökmedim. Toprağı mezara doldurdum. Sonra tövbe ettim. Ve bu tövbe edişimden sonra da bu kişinin halinin çok güzel olduğunu rivayet ederler.

Hamza bin Yusuf'tan dinledim. O, Mısırda Ebul Hasan İsmail bin Amr bin Kamil'den dinledi. O da Hire'den Ebu Muhammed Numan bin Musa el Hiri'den dinledi : Zunnuni Mısrî'yi gördüm. İki kişi kavga etmişti. Birisi sultanın adamlarından, ötekisi de halktandı. Halktan olan kişi, sultanın adamlarından olanın ön dişini kırmıştı. Böylece dişi kırık, öbürüsünün yakasına yapışmış, ikimizin davasını ancak Emir halledecektir diye ısrar ediyordu. Zunnunun yanından geçerken halk onlara : **Şeyhin yanına varınız! O sizin davanızı halletsin deyince Zunnuna vardılar.** Aralarındaki macerayı anlattılar. Bunun üzerine Zunnun kırık dişi alıp tükürüğü ile ıslattıktan sonra yerine koydu. Dudaklarını kıpırdattıktan sonra Allahın izniyle diş eskisi gibi tuttu. Bunun üzerine, adam, ağzını kontrol etti. Dişlerinin eşit (eskisi gibi) olduğunu gördü.

Bize Ebul - Hüseyin Muhammed bin Hüseyin el Kattan, Bağdatta söyledi. Ona da Ebu Ali İsmail bin Muhammed bin İsmail es - Seffar haber verdi. Ona Hüseyin bin Arefe bin Yezid, ona Abdullah bin İdris el - Evdi, ona İsmail bin Ebil - Halid, ona Ebu - Sıbra en - Nehaî haber verdi : Yemenden birisi yola çıktı. Yolun ortasında merkebi öldü. Bunun üzerine abdest alıp iki rekat namaz kıldıktan sonra ellerini açıp şu duayı yaptı : **«Ey Allahım! Senin rızanı elde etmek için mücahid olarak yola koyuldum. Senin ölüleri dirilteceğine, kabirdekileri haşredeceğine şahadet ederim. Hiç kimsenin mihnetini boynuma koyma. Bugün senden dileğim merkebimi diriltmendir.»** Bu dua biter bitmez, merkep kalkıp kulaklarını kıpırdattı.

Hamza bin Yusuf'tan dinledim, o da Ebu Bekir en Nablusî'den, o da Ebul - Bekir el - Hemedani'den dinledi : Hicaz cölünde bir kaç gün birşey yemeden kaldım. Bir ara sıcak bakla ile Bağdadın **«Et-Tak»** kapısında pişirilen ekmeği iştahım çekti. Kendi kendime; **çölde bulunuyorum. Benimle IRAK arasında uzun bir mesafe vardır,** dedim. Bu sözüm tamam olmazdan baktım ki, uzaktan bir göçebe çağırıyor : **«Sıcak bakla ile ekmek isteyen var mıdır?»** Böylece onun yanına vardım. **«Senin katında sıcak bakla ile ekmek var mıdır?»** diye sordum. O : **Evet!** dedi. Üstünde bu-

lunan bir peştemalı açtı. Ekmek ile bakla çıkardı. Bana **«ye»** dedi. Ben yedim. Sonra bana **«ye»** dedi. Yedim. Sonra bana «ye» dedi. Yedim. Dördüncü defa bana **«ye»** deyince şunu sordum : **«Seni bana gönderen Allahın hakkı için bana kimliğini belirt!»** Bunun üzerine; **«Ben Hızırım dedi»** kayboldu ve bir daha da görünmedi.

Sülemî'den dinledim. O da Bağdat'lı Haşşabın oğlu Ebul - Abbas'tan, o da Ferganl-ı Abdullah'ın oğlu Muhammed'den, o da Ebu - Cafer el - Haddad'dan dinledi : Harabe olan «Es - Sâlebiye»ye geldim. Yedi günden beri birşey yememiştim. Oradaki kübbeye girdim. Yorgun bulunan Horosanlı bir gurup ta gelerek türbenin kapısında konakladı. Bu esnada, bir bineğin sırtında bir göçebe geldi. O yorgun insanların önüne biraz hurma döküverdi. Onlar hurmayı yedi, beni çağırmadılar. Göçebe de beni görmedi. Bir saat sonra göçebenin geri geldiğini ve onlara; **«Sizden başka yanınızda birisi var mıdır?»** diye sordu. Onlar : **«Evet! Şu kubbenin içindeki kişi vardır,»** dediler. Göçebe içeri girip bana; **«Sen kimsin? Neden konuşmadın? Ben savuşup gittim. Önüme birisi çıktı. Sen orada bir insanı bırakıp yedirmedin dedi ve yolumu kesti. Gitmeme engel oldu. Dolayısıyle sen yolumu uzatmış oldun. Çünkü ben birkaç millik mesafeden geri döndüm,»** dedikten sonra önüme bol miktarda hurma döküp savuşup gitti. Horasanlıları davet ettim. Gelip benimle yediler. Ben de yedim.

Yusuf oğlu Hamza'dan, o da Ebu Tahir er Rukki'den, o da Ahmed bin Ata'dan dinledi : Ben bir deve ile konuştum. Şöyle ki : Mekke yolunda idim. Bir deveci gördüm. Develerin sırtında yükler vardı. Gecenin karanlığında yürümek için boyunlarını uzatmışlardı. Dedim ki : **«Devenin içinde bulunduğu durumu deveden kaldıran Allah ortaktan uzaktır.»** Bunun üzerine develerden birisi bana baktı ve şunları söyledi : Bu kelimenin yerine **«Allah ne yücedir»** manasına gelen (cellallah) de! dedi. Bunun üzerine ben Allah ne yücedir manasına gelen **«Cellallah»** dedim.

Sofu Abdullahın oğlu Muhammed'den, o da Faris'li Ahmed'in oğlu Hasan'dan, o da Er - Rukkî'den, o da Ma'merin oğlu Ebu - Bekir'den, o da Ebu Zer'e el - Cenebî'den dinledi : Bir hanım bana hile yaptı. Bana; **«İçerde bir hasta vardır. Onun halini sormak ister misin?»** dedi. Böylece içeri girdim. Kapıyı üzerime kilitledi. İçerde kimseyi görmedim. Onun ne demek istediğini anladım. Elimi kaldırıp **Ey Allahım! Onun yüzünü simsiyah yapıver!** diye dua ettim. Kadının yüzü simsiyah kesiliverdi. Kadın şaşakaldı. Kapıyı açtı. Dışarı çıktım ve şunu söyledim : **Ey Allahım! Onu eski haline çevir!**

Böylece Allah onu eski haline çevirdi. Yusuf oğlu Hamza'dan, o da Ebu - Muhammed el - Gitrifi'den, o da Sıraç'tan, o da Ebu - Süleyman

er - Rumi'den dinledi : Avcı Halil'den dinledim, diyordu ki : Oğlum Muhammed kayboldu. Onun için şiddetli bir üzüntüye düştük. Böylece Maruf'u Kerhî'nin huzuruna varıp : **Ey Eba Mahfuz! Oğlum kaybolmuştur! Annesi de onun için üzülmektedir!** dedi. Maruf : **Ne istiyorsun?** Ben : **Oğlumun geri dönmesi için Allaha yalvar!** dedim. Bunun üzerine Maruf şu duayı yaptı : **Yarab! Gök senin göğün, yer senin yerindir. Gök ile yer arasındaki varlıklarda senindir. Muhammedi getir!»** Halil der ki : Şam kapısına geldim. Muhammed'in orada bulunduğunu görünce kendisinden : **Muhammed! Neredeydin?** diye sordum. Dedi ki : **Babacığım! Şu saatte «El Enbar kasabasında bulunuyordum.** (Buraya nasıl getirildiğimi bilmiyorum. Ancak Allah beni getirdi.)

Üstad Ebul Kasım der ki : Bilmiş ol ki, bu bahiste, hikayeler sayılmayacak kadar çoktur. Fakat daha fazlasını nakletmeye kalırsak kitabımızın kısa olması maksadına aykırı olmuş olur. Fakat söylediklerimizde bu hususta kanaat verici bir durum oluşmuştur.

KAVMİN (SOFULARIN) RÜYALARI BAHSİ

Cenabı Hak, Yunus suresinin 64. ayetinde : **«— Onlara dünya hayatında da ahirette de müjdeler vardır.»** buyurmuştur. Bu ayetin tefsirinde **«müjdeler»** den gaye kişinin görmüş olduğu veya kişi için başkası tarafından görülen güzel rüyalardır denildi. Bize, Ebul - Hasan el - Ehvazi, ona Basralı Ubeydin oğlu Ahmed, ona Munkarlı İbrahimin oğlu İshak, ona Ebu Muzahim oğlu Mansur, ona Ayyaş oğlu Ebu Bekir, ona Asım, ona Ebu Salih, ona Hz. Ebu Derda haber verdi : Cenabı Peygamberden; **«Onlar için dünyada da ahirette de müjdeler vardır.»** mealindeki ayetin manasını sordum. Buyurdular : **Senden önce hiç kimse bunu benden sormadı! O müjdeler, kişinin gördüğü veya o kişi için görülen güzel rüyalardır!**

Bize Seyyid Ebul Hasan Muhammed bin Hüseyin el Alevî, ona Ebu Ali el - Hasan bin Muhammed Zeyd, ona Ali bin Hüseyin, ona Abdullah bin Velid, ona Süfyan, ona Yahya bin Said, ona Ebu - Seleme, ona Ebu - Kuttade haber verdi. Allahın Resulü (S.A.V.) buyurdu : **«— Rüya Allahtandır. Hulm (karışık ve kötü rüyalar) şeytandandır. Binaenaleyh sizden herhangi biriniz hoşuna gitmeyen bir rüya görürse sol tarafına (şeytanı kastederek) tükürsün. Şeytanın şerrinden Allaha sığınsın.** (Bunu yaptığı takdirde o rüya kendisine zarar vermeyecektir.)

Bize Ebu Bekir Muhammed bin Ahmed Abdüs el Müzekki, ona Ebu Ahmed Hamza bin Abbas el - Bezzar, ona Ayyaş bin Muhammed bin Hatım, ona Abdullah bin Musa, ona İsrail, ona Ebu İshak, ona Ebul -

Ahves, ona Ebu - Ubeyde, ona Abdullah bin Mesud, ona Allahın Resulü haber verdi : **«— Beni rüya aleminde gören muhakkak görmüştür. Çünkü şeytan benim suretimde kimseye görünemez.»** Bu hadîsi şerifin manası o görünen rüya, doğru rüyadır. Onun tevili haktır. Rüyalar kerametlerin çeşitlerinden bir çeşittir, demek oluyor.

Rüyaların hakikati şudur : Rüyalar kalbin üzerine varan düşünceler, vehimde tasavvur edilen birtakım hallerdir. Tabiidir ki, burada, kişi tamamen uykuya dalmamışsa durum budur. Binaenaleyh insanoğlu uyandığı zaman sanır ki, bu rüya hakikatte olmuştur. Oysa bu rüya halk için onların kalblerinde takarrur etmiş birtakım düşünceler ve vehimlerdir. Ne zaman ki halktan zahiri seziş zail olursa, o vehimler his ve zaruretin malumatlarından soyulurlar. Ve o hal, sahibinin yanında kuvvet bulur. Sahibi uyandığı zaman tasavvur ettiği o haller, bilfiil müşahede ettiği seziş haline nisbeten zorunlu bilgilerin oluşuna nisbeten zaif düşerler. Rüya gören bir kimsenin misalı, tıpkı lambanın ışığında gece karanlığının şiddetli anında oturan ve üzerinde güneş doğduğu zaman, lambasının ışığına güneşin ışığı galebe çalan ve güneş ışığına nisbeten lamba ışığının kısalması kendisi için peydah olan bir kimsenin misali gibidir. Binaenaleyh uyku halinde olan bir kimsenin misali lamba ışığında bulunan bir kimsenin misali gibidir. Uyanan bir kimse, uyku halinde iken kendisi icin tasavvur edilen durumu hatırlar. Bütün bunlardan sonra, o konuşmalar ve uyku halinde kişinin kalbi üzerine hücum eden o düşünceler, bazan şeytan tarafından olur. (Bunlara ahlam, karmakarışık rüyalar adı verilir.) Bazan nefsin fısıltılarından doğar. Bunlara **«Havacis»** adı verilir. Bazan da melekler tarafından olur. Bunlara **«Rüya»** adı verilir. Bazan da hiç başlangıcı olmaksızın Allah tarafından o haller kişinin kalbinde yaratılır. Nitekim hadîste varid olmuştur : **«— Rüya bakımından en doğrunuz, konuşma bakımından en doğru olanınızdır.»** Bil ki, uykunun cesitleri vardır. A) Gaflet uykusu, B) Adet uykusu (normal uykudur.) Bunların ikisi de övülmez. Belki yerilmiş uykulardır. Çünkü bu tür uyku ölümün kardeşidir. Nitekim rivayet edilen bazı haberlerde; **«uyku ölümün kardeşidir»** diye varid olmuştur. Cenabı Hak da El En'am suresinin 60. ayetinde : **«— Geceleyin sizi öldüren (uyutan), gündüzün yaptıklarınızı bilen.. O'dur.»**

Ez - Zümer suresinin 42. ayetinde : **«— Allah öleceklerin ölümü (eceli) zamanında, ölmeyeceklerin de uykuları sırasında ruhlarını alır.»** buyurmuştur.

Denildi : **«Eğer uykuda hayır olsaydı cennette de uyku olacaktı.»**

Denildi : **«Cennette Cenabı Hak, Ademin gözüne uykuyu attığı zaman onun kaburgasından Havva'yı cıkardı. Ademin başına gelen her belâ ancak Havva'nın oluşu zamanında oldu.»**

Dakkak'tan dinledim. Hz. İbrahim, oğlu İsmail'e : **Ey oğul! Ben rüya aleminde gördüm ki, seni (kurban olarak) boğazlıyordum. (Ne dersin?)** (Saffat : 20) İsmail : **«Babacığım! Senin gördüğün bu rüya, habibini bırakıp uykuya dalan bir kimsenin cezasıdır. Eğer sen uyumasaydın evladını boğazlamakla emrolunmazdın!»** dedi.

Cenabı Hak Davud Aleyhisselama vahyederek buyurdu : **«Benim sevgimi iddia edip geceleyin beni bırakıp uyuyan bir kimse yalan söylemiştir.»**

Uyku ilmin zıddıdır. Bu sırra binaen Şibli demiştir ki : **«Bin senede bir defacık uyuklamak rezalettir!»**

Şibli dedi : Hak Teala halkın üzerine muttali olup şöyle buyurdu : **«Uyuyan bir kimse gafil olur. Gafil olan mahcub olur.»**

Binaenaleyh bu sözden sonra Şibli uyumamak için tuzlu su ile gözlerini ovalardı. Bu manada (şu şiiri) inşad etmişlerdir : **Aşıka hayret! Nasıl uyuyor? Oysa her uyku aşık için haramdır!**

Denildi : **«Müridin yemesi fakirlik, uykusu galebe, konuşması zarardır!»**

Denildi : **«Âdem (Aleyhisselam) Allahın (manevi) huzurunda uyuduğu zaman, kendisine; «İşte şu Havva'dır. Onunla sükûnete kavuşman için yaratıldı. Ve bu da huzurda uyuyanların cezasıdır.»** denildi.

Deniliyor ki : **«Eğer sen hazır isen, uyuma! Çünkü huzurda uyku sui edebtir. Eğer gaib isen, üzüntü ve musibet ehlindensin. Üzüntülü olan bir kimse de uyumaz.»**

Mücahede yapanlara gelince... Onların uykusu, Allah tarafından kendilerine verilen bir sadakadır. Kul secde halinde uyuduğu zaman, Cenabı Hak onunla iftihar edip sevinir. Ve Meleklerine : **Kuluma bakınız! Uyumuş! Ruhu benim katımda, cesedi de huzurumdadır!** der.

Üstad bu hadisin manası: Yani onun ruhu benim münacaat yerimde, bedeni ise ibadetin seccadesi üzerindedir demektir, dedi.

Abdestli olarak uyuyan bir kimsenin ruhu için Allahın arşını ziyaret etmek ve orada Allaha secde etmek izni veriliyor. Nitekim Cenabı Hak «Nebe» suresinin 9. ayetinde buyurmuştur: **«Uykunuzu (çalışma sonucunda yorgunluğunuzu keserek) dinleme aleti kıldı!»**

Ustad Ebu Ali Dakkak'tan dinledim: Birisi meşayihten birisine çok uyuduğundan şikayet etti. O şeyh te: **«Git! Allaha sıhhatli olduğun için şükret! Nice hasta kimseler vardır ki şikayet ettiğin uykunun bir göz yummasından dahi mahrumdur.**

İblis için âsî bir kimsenin uykusundan daha zor bir şey yoktur. İblis durmadan **«bu ne zaman uyanacaktır, kalkıp Allaha isyan edecektir»** diye dövünür denilmiştir.

Denilmiştir: **«Asinin en güzel hali uyku halidir. O hal onun lehinde olmasa da bari aleyhinde olmaz.»**

Şâh el-Kermanî, geceyi uykusuz geçirmeyi adet edinmişti. Bir defasında uyku kendisine galib geldi. Cenabı Hakkı rüyasında gördü. Bundan sonra da uyumak istiyordu. Kendisinden bu husus soruldu. Cevab olarak şu şiiri okudu:

«Kalbimin sevincini rüyamda gördüm. Binaenaleyh, uyuklamayı ve uykuyu sevmiş oldum!

Bir kişinin iki talebesi vardı. Uyku mu daha hayırlıdır, uyanıklık mı diye ihtilaf ettiler. Birisi **«uyku daha hayırlıdır; çünkü insan uyurken Allaha isyan etmez,»** Öbürüsü, **«Uyanıklık daha hayırlıdır. çünkü o durumda Allahı tanımış olur,»** dedi. Böylece davayı şeyhlerinin yanına götürdüler.

Şeyhleri; uyku daha hayırlıdır diyene; **«Senin için ölüm hayattan daha hayırlıdır.»** Uyanıklık daha hayırlıdır diyene de; **«Senin için de hayat ölümden daha hayırlıdır,»** diye cevap verdi.

Deniliyor : Birisi bir cariye satın aldı. Geceleyip cariyeye yataklarını sermeyi emretti. Cariye sordu : **Efendim! Senin efendin var mıdır?** Kişi : **Evet, vardır!** deyince, Cariye : Acaba senin efendin uyuyor mu? Adam : **Hayır!** Cariye : **O halde senin efendin uyanık olduğu halde uyumaktan utanmaz mısın?** Denildi : Said bin Cübeyrin bir kızı **«Neden uyumuyorsun?»** diye sordu. Said : **Cehennem benim yakamı bırakmıyor ki uyuyayım!** cevabını verdi.

Denildi : Dinar oğlu Malik'in kızı **«Niye uyumuyorsun?»** diye sordu. Malik de : **Senin baban uyutandan korkuyor da ondan uyumuyor,** cevabını verdi.

Denildi : Hayseme oğlu Rebi, öldüğü zaman, bir kız babasından sordu : **Bizim komşumuzun evinin ortasında bulunan direk nereye gitti :**

Babası : **Kızım o direk değildi. O bizim salih komşumuz idi. Gecenin başlangıcından sonuna kadar ibadet ediyordu.** (Öldü. Onun için görünmez oldu.)

Kızcağız : Geceleyin ancak evlerinin damına çıktığında Rebii dimdik ibadet içerisinde gördüğünde sanmıştır ki, o bir direktir. (Fakat herşeyi hallaç pamuğu gibi atan ölüm o direği de yıkmıştır.)

Bazıları buyurdu : Uykuda bazı özellikler vardır ki o özellikler uyanıklıkta yoktur. Onlardan birisi, insan, Cenabı Peygamberi, onun ashabı güznini, ve geçmiş selefi rüyada görür. Ama onları yakaza halinde göremez. Böylece Cenabı Hakkı da görebilir. Bu da büyük bir özelliktir.

Denildi : Ebu - Bekir el - Acurî, Cenabı Hakkı rüyasında gördü. Ce-

nabı Hak ona **«İhtiyacını dile»** dedi. O da; **«Yarab! Muhammed ümmetinin bütün âsilerini affet»** dileğinde bulununca Cenabı Hak; **«Onu ben senden daha fazla bilirim, sen kendi ihtiyacını arzet,»** dedi.

El - Kittanî der ki : Rüyamda Resûlüllahı gördüm. Bana; **«Bir kimse ki, insanlara, Allahın kendisinden bildiği sıfatın hilafına süslü görünürse, Allah ondan buğzeder.»**

Yine Kittani buyurdu : Resûlüllahı rüyamda gördüm ve : **Cenabı Hakka yalvar ki, kalbimi öldürmesin,** dedim. Buyurdu : **«O halde her gün kırk defa «Ya hayyu! Ya Kayyumu! Lailahe illa ente»** (Ey herşeyi tedvir eden ve ayakta tutan! Senden başka mabud yoktur)**de! O vakit Cenabı Hak senin kalbini öldürmez.»**

Hz. Ali'nin mahdumu Hz. Hasan, Hz. İsâ bin Meryemi rüyasında görüp sordu : **Ey Allahın peygamberi! Ben bir mühür (veya yüzük) yapmak istiyorum. Onun üzerine hangi ibareyi yazayım?**

Hz. İsa : O mührün üzerine **«Lailaheillellah el melikul hakkul mubin»** (Apaçık ve her şeyi açıklayan, hak ve padişah olan Allah'tan başka mabud yoktur) **ibaresini yaz. Çünkü incilin sonunda bu vardır.**

Ebu Yezid el - Bestami'den rivayet edildi : Rüyada Rabbimi gördüm ve sordum : **Sana gelmek için yol nasıldır?** Buyurdu : **Nefsini bırak, gel!** Denildi : Hudraveyhin oğlu Ahmed, Rabbini rüyada gördü ve Rab kendisine dedi : **Ey Ahmed! Herkes benden istiyor. Ancak Ebu Yezid el Bestami beni istiyor!**

Yahya bin Said el - Kittani dedi ki : Rabbimi rüyada gördüm ve sordum : **Ya Rab! Ben nice defalar seni çağırdığım halde duamı kabul etmiyorsun?** (Bunun sebebi nedir?)

Cevab : **Ey Yahya! Senin sesini dinlemeyi istiyorum!**

Haris oğlu Bişr der ki : Rüyamda müminlerin emiri Hz. Ali'yi gördüm ve sordum : **Ey müminlerin emiri! Bana vazet!** Buyurdu :

«Allahın sevabını kazanmak için zenginlerin fakirlere meyletmeleri ne güzeldir. Fakat bundan daha güzeli, Allaha güvenerek zenginlere karşı fakirin izzeti nefsini korumasıdır.»

Dedim ki : Ey müminlerin emiri! Daha fazlasını söyle!

Buyurdular (şiir) : **Sen ölü iken dirildin! Yakında öleceksin! Yokluk evinde hiçbir ev olamaz. Ancak ebedi kalan bir eve sahib olmaya bak!**

Denildi : Süfyanı Sevri rüyada görüldü ve kendisinden soruldu :

— **Allah sana ne gibi bir muamele yaptı?** Cevab : **Bana merhamet etti,** dedi. Denildi : **Abdullah bin Mubarekin hali nasıldır?**

Cevab : **O hergün iki defa Rabbinin huzuruna girip çıkanlardandır.**

Dakkak'tan dinledim : Ebu Sehl es - Sâlukî, rüyasında Ebu Sehl ez Züccaciyi gördü.

Dünyada iken büyük günah işleyen bir kimsenin ebediyyen ateşte

kalacağına kani' olan ez - Züccacî'den sordu : **Allah sana ne gibi bir muamele yaptı?** Züccacî cevap verdi : **Ahirette durum bizim dünyadaki sandığımızdan daha kolaydır.**

Hasan bin Âsim eş - Şeybanî rüya aleminde görüldü ve kendisinden; **«Allah sana ne gibi bir muamele yaptı»** diye sordu. Cevab olarak : **Kerîmden ancak kerem görünür!** dedi.

Bazıları rüyada görülüp hali sorulunca şu şiiri okudu : **Bizi hesaba tuttular, inceden inceye! Sonra bize minnet edip azad ettiler!**

Habibi Acemi rüyada görüldü. Kendisinden **«Ey Habibi Acemi! Sen öldün mü?»** diye soruldu. Cevab : **Heyhat! Dilimizdeki o acemilik o pelteklikler gidiverdi. Biz nimete daldık!**

Denildi : Hasanı Basri, akşam namazını kılmak için bir camie girdi. Baktı ki orada imam Habibi Acemi'dir. Onun arkasında dilindeki acemilikten gelen yanlışlıklar korkusundan namaz kılmadı. O gece rüyasında kendisine şunları söyliyen bir zatı gördü : **Neden Habibi Aceminin ardında namaz kılmadın? Eğer onun arkasından namaz kılsaydın senin geçmiş günahlarının tümü affolunacaktı.**

Rüyada Malik bin Enes görüldü. Ve kendisinden; **«Allah sana ne gibi bir muamele yaptı?»** diye sorulunca cevab : **Hz. Osman'ın cenazeyi gördüğünde söylediği bir kelime (cümle) den dolayı Allah beni affetti.** (O kelime de şudur) : **Subhanelhayyillezi layemut** (Ölmeden diri kalan Allah ortaktan münezzehtir)

Hasani Basri'nin öldüğü gece, rüyada görüldü ki, gökleri kapısı açıldı, bir dellal : **Dikkat edilsin? Hasani Basri bu gece Rabbinin huzuruna vardı. Rabbi de ondan razıdır! diye bağırıyordu.**

Uşeykibin oğlu Ebu Bekir'den dinledim : Ebu Sehl es - Sâlukiyi rüyamda güzel bir hal ile gördüm. Dedim ki **«Ey üstad, bu durumunu, hangi halinle elde ettin?»** Cevab : **Rabbimin hakkındaki hüsnü zannımla!**

El - Cahiz, rüyada görülüp kendisinden soruldu : **Allah sana ne gibi bir muamele yaptı?**

Cevab (şiir) : **«Sakın el yazınla kıyamette görmekliğiyle seni sevindiren bir şeyden başkasını yazma!»**

Denildi : Cüneydi Bağdadî rüyasında şeytan aleyhillaneyi çıplak gördü ve melundan sordu : **Halktan utanmıyor musun, çıplak geziyorsun?**

Şeytan cevap verdi : Bunlar, insan değildir. İnsanlar ancak **«Şavnaziyye»** mescidinde bulunan bir cemaattir. Onlar, cesedimi zayıflattılar, yüreğimi yaktılar.

Cüneyd der ki : **Uyandığımda «Şavnaziyye» camiine vardım. Orada başlarını dizlerinin üzerine eğip düşünce denizine dalan bir cemaat gördüm.** Bu murakabeye dalanlar, benim geldiğimi gördüklerinde şöyle

haykırdılar : **O habisin konuşması seni aldatmasın!** (Çünkü onun bütün dedikleri şerdir.)

Ölümünden sonra (rüyada) Nasrabazi Mekke'de görüldü. Kendisinden **«Allah senin için nasıl bir muamele icra etti.»** Cevap : **Eşrafın kınanmasıyla kınandım. Sonra «Ey Eba Kasım! Birlikten sonra ayrılık var mıdır?»** diye **çağrıldım.** Bunun üzerine : **«Hayır, Ey celâl sahibi! Birleşmeden sonra ayrılmak yoktur dedim. Binaenaleyh mezarıma konulmadan önce bir olan Rabbimle mânen birleştim.»**

Zunnuni Mısrî rüyada görüldü ve kendisinden; **«Allah sana ne gibi bir muamele yaptı,»** diye soruldu. Cevab olarak şunları söyledi : «Dünyada iken Allah'tan üç ihtiyacı istiyordum. Dünyada iken bazısını bana vermişti. Umarım ki gerisini de verecektir. Dünyada iken (cennet idarecisi) Ridvanın elindeki on şeyden sadece birisini bana vermesini, amma bizzat vermesini istiyordum. (Cehennem yöneticisi) Malikin elinde bulunan azabın birisi yerinde on çeşidini bana tatbik etsin, fakat bizzat etsin diye istiyordum. (Yani Allahın bizzat beni azaba duçar etmesini ve nimete müstahak kılmasını istiyordum. Çünkü Allah bizzat bunu yaparsa nimeti şanına yakışır derecede büyütür, azabı da kolaylaştırır). Üçüncü ihtiyaç olarak Allahtan ebediyyet lisaniyle Allahı anmama imkan vermesini istiyordum. (Dünyada onun bu isteği kendisine verilmiştir.)

Şibli ölümden sonra rüyada görüldü ve kendisinden; **«Allah seni ne gibi bir muameleye tabi tuttu,»** diye sorulunca cevab olarak : Davalar hakkında benden deliller istemedi. Ancak bir gün demiş olduğum bir davanın delilini benden istedi. O da şu idi : **«Cenneti kaybetmek ve cehenneme girmek zararından daha büyük bir zarar yoktur.»**

Cenabı Hak benden sordu : Acaba benimle mulaki olmayı kaybetmenin zararından daha büyük bir zarar var mıdır ki (buna karşı delil bulamadım)

Üstad Ebu Ali'den dinledim. El Cerirî rüyasında Cüneydi görüp sordu : **Ey Eba Kasım! Halin nedir?** Cüneyd (K.S.) : **İşaretler dağıldı. İbareler yok oldu, bize ancak kuşluk zamanında söylediğimiz birkaç tesbihin faidesi dokundu,** dedi.

Ennebbacı der ki; bir gün canım bir yemek istedi. Rüyamda gördüm ki birisi bana şöyle diyordu :

«Allahı irade eden hür bir insana kullar için tezellül etmek yakışır mı? Oysa o hür insan Mevlâsından dileğini elde edebilir. (Ve eder)

İbnul Cella dedi : «Medine-i Münevvereye girdim. Yoksuldum. Resullahın kabri saadetine varıp; **«Ey Allahın peygamberi! Ben misafirinim,»** dedim. Orada uyukladım. Cenabı Peygamberi uykumda gördüm.

Bana bir kete uzattı. Yarısını yedim. Uyanırken öbür yarısının elimde olduğunu gördüm.»

Bazıları dedi : Resûlüllahı rüyamda gördüm, bana şunları söyledi : **İbni Avni ziyaret ediniz. Muhakkak o Allah ve Resulünü sever.**

Denildi : «Utbet ul Gulam, rüyasında güzel bir şekilde bir huriyi gördü. Huri ona : **Ey Utbe! Ben sana aşıkımdır. Sakın ha! Aramıza perde olarak giren birşey istemeyesin.** Bunun üzerine Utbe ona : **Ben dünyayı üç talak ile boşadım. Sana varıncaya kadar artık ona dönüş yapmam!** dedi.

Mağribli Mansur'dan dinledim : Şam memleketinde hali pek büyük bir şeyh gördüm. «İNKİBAZ» onun için galib idi. Ona denildi ki : Eğer bu şeyhin seninle açılıp konuşmasını istersen ona selâm ver ve : **Allah sana elâ gözlü cennet hanımını nasip etsin**, de. Zira bu sözünden şeyh razı olur, dediler. Bunun üzerine sordum : **Bunun sebebi nedir?** dedim. Denildi ki :

— O rüyasında bir huri görmüştü. Kalbinde ondan bir aşk kalmıştı. Onun için bu sözden hoşlanıyor. Böylece şeyhin yanına varıp selâm verdikten sonra; **«Allah sana elâ gözlü cennet kadınını versin,»** deyince şeyh BASTA gelip (açılıp) benimle konuştu.

Denildi : Eyyub Es - Sahtiyanî, âsî bir kimsenin cenazesini gördü. Eyvanına girip onun cenaze namazını kılmamak için gizlendi. Bazıları da o ölüyü rüyasında gördüğünde sordu : Allah sana ne gibi bir muamele yaptı? Cevab olarak; «Allah beni affetti» dedikten sonra şunları da ekledi : Eyyub Es - Sahtiyaniye de ki : **«— Eğer Rabbinin rahmet hazinelerine siz sahib olsaydınız, o zaman harcamakla tükenir korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz!»** (El - İsra : 100)

Denildi : Malik bin Dinarın vefat ettiği gece rüyada göklerin kapısının açıldığı görüldü. Birisi şöyle haykırdı : **Dikkat edilsin! Dinar oğlu Malik cennet sakinlerinden oldu!**

Bazıları der : Davudi Tainin öldüğü gece bir nur gördüm. Göklerden inen ve göklere çıkan melekler gördüm ve sordum : **«Bu hangi gecedir ki?»** Cevap : **Bu, Davudi Tainin öldüğü gecedir. Onun ruhunun cennet ehline varması için cennetler süslendirilmiştir»** dediler.

Üstad İmam Ebu Kasım el Kuşeyrî der ki : Üstad Dakkakı rüyamda gördüm. Ona; **«Allah sana ne gibi bir muamele yaptı?»** diye sordum. Cevap olarak dedi ki : **Burada affetmenin büyük bir kıymeti yok! Burada hazır bulunanların mertebe bakımından en az olan falan adama, şu kadar şu kadar nimetler verildi.**

Rüyada kalbime geldi ki; o insan, haksız yerde bir insanı katleden (sonra tevbe eden) bir kimse idi.

Denildi : Kurrez bin Vebre öldüğünde rüyada görüldü ki, sanki kab-

ristanların bütün ehli kabirlerinden çıkıp yeni ve beyaz elbiseler giyerek bekleşiyorlardı. Onlardan soruldu : **Bu ne bekleyıştir?** Denildir ki : **Kabir ehli yeni elbiseler giyerek Kurraz bin Vebrenin istikbaline çıkmışlardır.**

Yusuf bin Hüseyin rüyada görüldü ve kendisinden; **«Allah sana ne gibi bir muameleyi revâ gördü?»** diye sorulunca şu cevabı verdi : **«Beni affetti!» «Neyle?»** Cevap : **Çünkü hiçbir zaman ciddiyeti ciddiyetsizliğe karıştırmadım!**

Rüyada Ebu Abdullah ez - Zerrad görüldü ve kendisinden; **«Allah sana ne gibi bir muameleyi revâ gördü?»** diye sorulunca cevab olarak dedi ki : **«Beni huzurunda durdurdu. Dünyada ikrar ettiğim bütün günahlarımı affetti. Ancak ikrar etmekten utandığım bir günahı affetmedi. Onu ikrar etmek için beni ter içerisinde bekletti. Yüzümün eti düşünceye kadar bekledim!»** Kendisinden, o günah neydi? sorulduğunda cevap olarak : **Bir gün, güzel yüzlü bir oğlana baktım. Allahın huzurunda bunu ikrar etmekten utandım!** dedi.

Ebu Said eş Şehhamdan dinledim. Şeyh İmam Ebu Tayyib Sehl es Salukiyi rüyamda görüp : **Ey Şeyh!** diye seslenince hemen cevap vererek dedi. **Şeyh kelimesini bırak!** Dedim ki : **Sende gördüğüm o haller ne oldu?** Dedi ki : **Hiçbir şey faide vermedi!** Dedim ki : **Allah sana ne gibi bir muamele yaptı?** Cevap: **Avam tabakası tarafından sorulan ve benim tarafımdan da cevablandırılan bazı meselelerden ötürü Allah beni affetti.**

Ebu - Bekir Erreşidi'den dinledim : Rüyamda Muhammed et Tusi'yi gördüğümde bana şunları söyledi : Ebu Saıd es Saffar el Mueddibe de ki : (Şiir)

«Biz aşktan dönmemek üzerinde idik! Aşkın hayatıyla yemin ederim, siz dönüş yaptınız biz yapmadık! Gayrımızın sohbetiyle bizden uzaklaştınız! Bizi terketmeyi belirttiniz. Oysa biz böyle değildik. Umulur ki ilmiyle emirleri yerine getiren ölümden sonra, eskiden olduğu gibi, bizi bir araya getirecektir.»

Ebu Bekir der ki : Uyandım! Gidip bunu Seffara anlattım. Seffar dedi ki : **Ben her cuma günü onun kabrini ziyaret ediyordum. Bu cuma günü gitmedim.**

Bazılarından hikâye edildi : Resûlüllahı rüyamda gördüm. Etrafında fakir bir cemaat vardı. O bu halde iken gökten iki melek indi. Birisinin elinde bir leğen, öbürünün elinde ibrik vardı. Leğen Resûlüllahın önüne konuldu. Elini yıkadı. Sonra (cemaat ile) meleklere emretti. Onlar da ellerini yıkadılar. Sonra leğen benim önüme konuldu. O meleklerden birisi arkadaşına : **Onun eline su dökme! O onlardan değildir!** **dedi.**

Bunun üzerine : Ey Allahın Resulü! **«Kişi sevdiğiyle beraberdir»** hadîsi senden rivayet edilmemiş midir? diye sordum. Cevab olarak : **Evet, söylemişimdir?** dedi. Bunun üzerine dedim ki : **«Hem seni, hem de bu fakirleri seviyorum.»**

Böylece Resûlüllah meleğe : **Onun eline de su dök! O da fakirlerdendir?** dedi. Bazılarından hikaye edildi. Bu zat daima **«el - afiya, el - afiya»** diyordu. Kendisinden bu duanın manası nedir diye soruldu. Cevab olarak : Başlangıçta ben hammaldım. Birgün undan ağır bir yük taşıyordum. İstirahat etmek için yükü bıraktım. Şöyle diyordum : **Yarab! Zahmetsiz olarak hergün bana iki ekmek verseydin onlarla iktifa edecektim.** Bunu der demez, baktım ki, mücadele eden iki kişi belirdi. Aralarını bulmak için ilerledim. Hasmına vurmak gayesiyle birşeyi atmak isteyen benim başıma vurdu. Yüzüm kanadı. Böylece o mıntıkanın sorumlusu gelip onları tuttu. Beni de kanlı görünce beni de tuttu. Zannetti ki kavgaya katılanlardan birisiyim. Beni hapse koydu. Bir müddet hapiste kaldım. Her gün iki ekmek bana veriliyordu. Bir gece rüyamda bana şunları söyliyen birisini gördüm : **«Zahmetsiz hergün iki ekmeği istedin. Sıhhat ve afiyeti istemedin. Allah da senin istediğini sana vermiştir.»** Böylece uyandım, **«el - afiye, el - afiye»** diye bağırmaya başladım. Gördüm ki hapishanenin kapısı tıkırdadı ve denildi : **Hammal Ömer neredeyedir?** Böylece hapisten bıraktılar.

Kittani'den hikaye edildi : Arkadaşlarımızdan bir kişinin gözü ağrıyordu. Neden gözünü tedavi etmiyorsun diye kendisinden soruldu. **Kendi kendine iyileşinceye kadar tedavi etmemeye azmettim,** dedi.

Rüyamda gördüm ki birisi şöyle diyordu : **Eğer cehennem ehli üzerinde bu azim olsaydı onların hepsini bu ateşten çıkaracaktı.**

Cüneyd'den hikaye edildi : Rüyada halka vazettiğimi gördüm. Bir melek gelip üzerimde durdu ve şunları söyledi : **Allaha yaklaşanların en yakın durumlarının ne olduğunu biliyor musun?**

— **Eksiksiz tartan bir terazi ile gizli bir amel,** dedim.

Cüneyd der ki : Böylece melek benden uzaklaşıp; **«Allaha yemin ederim bu söz doğrudur,** dedi.

Bir kişi Ula bin Ziyade dedi ki : **Rüyamda senin cennet ehlinden olduğunu gördüm.** Ulâ, şu cevabı verdi : «Umulur ki şeytan benim başıma birşey getirmek istedi. Onun şerrinden korundum. Şimdi bana beni sapıtmak hususunda maksadına yardım eden bir kişiyi göndermiş bulunuyor.»

Ata es - Sülemî rüyada görülüp kendisinden soruldu : **Sen uzun zaman üzüntülü idin. Acaba Allah sana ne gibi bir muamele yaptı?**

Cevab olarak : **Dikkat edilsin! Allaha yemin ederim, benim o uzun üzüntüm, uzun bir istirahat ve daimi bir sevinmeye vesile oldu.**

Yine kendisinden soruldu : **Sen hangi derecelerde bulunuyorsun?** Cevap:

«Peygamber ve sıddıklardan olup Allahın nimetine mazhar olanlarla beraberim.» (En - Nisa : 99)

Denildi. El - Evzai, rüyada göründü ve söyledi : **«Ben, burada, alimlerin sonra üzülenlerin derecesinden daha büyük bir derece görmedim'»**

Nebbacı der ki : **Rüyada bana, rızkı hususunda Allaha güvenen birisine güzel ahlâkı artırılır ve nefsi nafakasında müsamahakar olur. Namazında vesveseleri azalır,** denildi.

Denildi : (Harunurreşidin hanımı) Zübeyde rüyada görüldü ve kendisinden : **Allah senin için ne gibi bir muameleyi icra etti?** soruldu. Cevap : **Beni affetti!** Sual : **Mekke yolunda harcadığın nafakadan ötürü mü?** Cevap : **Hayır! O nafaka kimlerden alınmışsa sevabı onlara gitti. Fakat Cenabı Hak beni niyetimden dolayı affetti.**

Süfyanı Servi rüyada görüldü ve kendisinden soruldu : **Allah sana ne gibi bir muamele yaptı?** Cevap:

— **İlk adımını köprü üzerine, ikinci adımı cennete attım.**

Ahmed bin Ebul Havarî der ki : **Rüyamda bir cariye gördüm ki ondan daha güzel hanım görmemiştim. Yüzü nur gibi parlıyordu. Sordum :** «Senin yüzün ne nurludur?» Dedi ki : **Ağladığın geceyi hatırlıyor musun? «Evet, dedim.»** Dedi ki : **«Melekler senin o geceki göz yaşlarını bana getirdiler. Onlarla yüzümü ovaladım. Yüzüm böyle nurlandı.»**

Denildi : Yezid er Rakkaşi rüyasında Resûlüllahı gördü. Resûlüllahın yanında okudu. Cenabı Peygamber : **Bu okuyuştur. Fakat ağlamak nerededir?** diye sordu.

Cüneyd dedi ki : Rüyamda sanki gökten iki melek iniyor, birisi bana «SIDIK» nedir?, ben de **«SIDK» ahde vefadır»** diyordum. Öbürü **«doğru söyledi»** deyip ikisinin göklere doğru savuştuklarını görüyordum.

Buşr el - Hafî rüyada görülüp kendisinden soruldu : **Allah sana ne gibi bir muameleyi reva gördü?** Cevap : **Beni affetti ve bana dedi ki : Ey Buşr! Benden utanmaz mıydın ki (dünyada) o derece benden korkuyordun?**

Ebu Süleyman er - Darani rüyada görüldü ve kendisinden : **Hangi muameleyi gördün?** diye sorulunca, cevab : **«Allah beni affetti. Allahın huzurunda kavmin (dervişlerin) dünyada beni parmakla göstermelerinden fazla bana zarar veren bir durum olmadı.»**

Ali bin Muvafık dedi ki : Bir gün çocuklarımın durumunu ve başımıza gelen fakirliği düşünüyordum. Rüyamda gördüm, elime içinde **«Bismillahirrahmanirrahiym! Ey Muvaffakın oğlu! Senin Rabbin ben olduğum halde sen fakirlikten mi korkuyorsun?»** diye yazılı bir kağıt ve-

rildi. Akşam karanlığı olunca bir kişi bana içinde beşbin dinar bulunan bir keseyi getirip verdi ve dedi ki :

Ey YAKÎYNI zayıf olan! Bunları al!

Cüneyd dedi : Rüyamda kendimi sanki Allahın huzurunda gördüm. Cenabı Hak bana : **Ey Eba Kasım! Senin bu söylediğin söz nereden sana gelmiştir?** dedi.

Dedim ki : **Yarab! Ben haktan başkasını söylemem!** Buyurdu : **Doğru söyledin!** Ebu Bekir el - Kittani dedi : Rüyada bir genç gördüm. Ondan daha güzelini görmüş değildim. **«Sen kimsin?»** diye sordum. **Ben takvayım!** dedi. **Nerede duruyorsun?** dedim. **Hazin olan her kalbte duruyorum!** cevabını verdi. Sonra dönüp bakınca, en nefret edici bir şekilde simsiyah bir kadın gördüm. Sordum : **Sen kimsin? Ben gülmeyim! Sen nerede duruyorsun?** diye sordum. Cevap : **Gamsız ve pervasız kalblerde duruyorum!** dedi.

Kittani der ki : Uyandım ve niyet ettim ki kendi irademle bir daha gülmeyeceğim!

Ebu Abdullah bin Hafif'ten rivayet edildi : Rüyamda Resûlüllahı gördüm. Sanki **«Allaha giden bir yolu tanıyan bir insan o yolda gittikten sonra dönerse Allah ona öyle bir azab verir ki, alemlerin hiçbir ferdine o azabı vermez! diyordu.**

Şibli rüyada görüldü ve kendisinden; **«Allah sana ne gibi bir muamele yaptı.»** diye soruldu ve cevab olarak dedi ki : **«Ümitsiz olunduğum kadar benimle münakaşa (ve hesab) yaptı. Ümitsizliğimi görünce rahmetiyle beni kapsadı.**

Ebu Osman el Mağribi dedi ki : Rüyada birisinin bana şöyle dediğini gördüm:

— **Ey Eba Osman! Bir susam danesi kadar dahi olsa fakirlik hususunda (sadaka vermek suretiyle) Allahtan kork!**

Denildi : Ebu Said el Harra'zın kendisinden önce ölen bir oğlu vardı. Oğlunu rüyada görüp sordu : **Ey oğlum! Bana vasiyyet et!** Oğlu : **Ey Babam! Sakın ha. Allahla, korkaklık üzerine muamele etme!** Harraz : **Ey oğul! Dahasını söyle!** Çocuk : **Sakın hâ Allahın senden istediğinde muhalefet etme!** Harraz : **Dahasını söyle!** Çocuk : **Allah ile arana bir gömlek sokma!** Yani seni Allahın ibadetinden perdeleyin bir şeyi Allah ile arana germe! dedi. Harraz : **Otuz seneden beri gömlek giymedim,** dedi.

Denildi : Seleften bazıları duasında şöyle derdi :

— **Yarab! Sana zarar vermeyen ve bize de menfaat veren nesneyi bizden menetme!**

Bu zat rüyasında kendine : **O halde sen sana zarar verip menfaat**

vermeyen şeyi terket. (Bu, Allaha zarar vermeyen ve sana menfaat veren şey olur ve duan da böylece kabul olmuş olur.)

Ebul - Fadl el - İsfahaniden hikaye edildi : Resûlüllahı rüyada gördüm ve sordum :

— **Ey Allahın Resûlü! Allahtan dile ki benden imanı almasın.**

Cenabı Peygamber : **O öyle bir şeydir ki Allah ondan fariğ olmuştur.** (Yani, kaza ve kaderledir)

Ebu Said el Harraz'dan hikaye edildi : Rüyamda iblisi gördüm. Ona vurmak için bastonuma sarıldım. Bana denildi ki : **«O bastondan değil ancak kalbte bulunan nurdan korkar!»**

Seleften bazısı dedi : Ben Rabiat ül Adeviye için dua ediyordum. Onu rüyada gördüm. Şunları söyledi : **Senin hediyelerin nurdan yapılmış tabaklar üzerinde yine nurdan yapılmış mendillerle örtülmüş olarak bize geliyorlar...**

Semmak bin Harb'ten rivayet ediliyor : Gözlerim kapandı. Rüyamda sanki bana şunları söyliyen birisini gördüm : **Fırat nehrine var! O nehirde yıkan. Gözlerini aç.** (Gözlerin açılacaktır)

Gidip rüyanın dediği şeklini yaptım, gözüm açıldı.

Bışr el Hafi rüyada görülüp kendisinden soruldu : **Cenabı Hak sana ne gibi bir muameleyi revâ gördü?** Cevap olarak : Rabbimi gördüğümde bana **«Ey Bışr! Merhaba sana! Seni öldürdüğüm gün yeryüzünde katımda senden daha sevimli bir kulum bulunmuyordu!** dedi.

MÜRİDLERE VASİYETİ BAHSİ

Üstad el - İmam, KAVMİN (Tasavvuf ehlinin) sîyretlerinden birazını zikredip Makâmlarından bahisleri kitaba dercettikten sonra, bu Risalemizi Mürîdler için bir vasiyet ile sonuçlandırmak istedik.

Allahtan bizim talebimiz; onları bu vasiyeti kullanmaya muvaffak kılmasıdır. Bizi de bu vasiyetleri tutmaktan mahrum etmemesidir. Bu vasiyetleri, âleyhimizde delil kılmamasını Allah'tan dileriz. Bu tarikatta (Tasavvuf yolunu kasdediyor) Müridin ilk adımının doğruluk üzerinde olması uygundur. Dürüst bir temel üzerinde inşa etmesi için böyle olmalıdır. Zira Meşâyih; **«Müridlerin VÜSÛL'dan mahrum olmasının sebebi, usulu zayi etmeleridir»** dediler.

Üstad Ebu - Ali'den : **«Müridin, Allah ile arasındaki İTİKAD'ini tashih etmekle işe başlaması gereklidır. Şüpheler ve zannlardan arınmış, sapıklık ve bidatlardan boş, hüccetler ve burhânlardan doğup meydana gelen bir İNANÇ ile işe başlaması gereklidir...**

Müridin, bu (islâmın hakikatından ayrılmayan tarikattan başka

meşrebin yolcusu olması çirkin kaçar. Sofîlerin (şeriatın tatbiki olan) yolundan başka bulunan meşreblerden herhangi birisine intisab etmek ancak, bu tarikat ehlinin meşreblerini bilmemektir. Zira bu sofîler taifesinin meseleleri konusundaki delilleri, herkesin delillerinden daha açık, mezheblerinin temelleri her meşrebin temellerinden daha kâvidir.

Halk (iki kısma ayrılır) ya nakil ve eser sahibleridir, veya akıl ve fikir erbabıdırlar. Şu tarikatın şeyhleri ise, bütün bunlardan (bu iki kısımdan da) daha yücelmişlerdir.

Halkın (gözlerinden) kayıb olan o onlara zahirdir.

Mâarifdan halk için edinilmesi maksud olan, onlar için Hak Tealâ tarafından mevcûd edilir. Öyle ise, onlar VİSAL, halk ise, istidlâl (delil getirme) ehlidir. Onlar, şâirin dediği gibidir : **«Gecem senin yüzünle parlar. Oysa onun karanlığı halk içinde yayılmaktadır. Halk, karanlığın karanlığında, biz ise, gündüzün ışığındayız.»**

İSLÂM'in başlangıcından bu yana hiç bir asır yoktur ki, o asırda bu TARİKAT'ın şeyihlerinden birisi bulunmasın. O âsırlarda (bu manevî makâmları işgal eden şeyh), Tevhid ilimlerine sahib, ve KAVMİN (sofuların) imamı (olacak seviyede) dir (Mühtelif asırlarda görülen düşük ahlâklı, şeriat ile ters düşen, şatahat, türâhat ve hodfuruşluk yapanlara gelince, onlar arslanların yerini tutmak istiyen tilkilerdir. Allah onların şerrinden Ümmeti Muhammedi korusun)

O zamandaki alimlerden olan önderler, o, kâmil (şeriatçı) şeyhe itaat ettiler. Ona tevazu gösterdiler, onunla bereketlendiler. Eğer o şeyhlerin bir meziyet ve özellikle olmasaydı, durum tersine olacaktı. İşte Ahmed bin Hanbel, (Radiyellahu anh) İmamı Şafii hazretlerinin yanında bulunduğu bir sırada, Şeybanî Râî geldi.

İbnu - Hanbel, imamı Şafiiye, **«Ey Eb - Abdullah, Şeybanî'nin ilminin azlığına dikkatini çekip bazı ilimleri tahsil etmeye itmek istiyorum,** dedi. Şafii hazretleri : **Sakın ha bunu yapma,»** diye tenbihde bulundu. Fakat imamı Ahmed ikna olunmadı. Ve Şeyban'dan sordu : **Ey Şeyban! Biri, yirmi dört saatta kılınan beş namazdan birisini unutursa ve hangisi olduğunu da bilmiyorsa, ne yapması gerekir?»** Şeyban : **«Ey Ahmed! Bu kalb, Allahdan gâfil olan bir kalbdir. Binaenaleyh bir daha Mevlâsından gâfil olmaması için onu edeblendirmesi gerektir.»**

Bu sözden ötürü İmamı Ahmed bayıldı. Ayıldığı zaman, Şafii, **«Şunu karıştırma demedim mi sana»** dedi. Halbuki Şeybanî Râî, onların Ümmisi idi. Acaba imamlık mertebesine varanlarının hakkında ne sanırsın? Hikaye ediliyor ki : Fâkihlerin büyüklerinden birisinin ders halkası «El - Mansûre» camiinde Şiblî'nin zikir halkasına yakındı. O Fâkiha «Ebu - İmrân» denirdi. Şiblî'nin konuşması, onların halkasını muattal (işlemez) hale getirirdi. Bunun için Ebu - İmrâ'nın arkadaşları, bir

gün Şiblî'den HAYIZ (kadınların adeti) hususunda bir mesele sordular. Gayeleri; onu utandırmaktı. Şiblî, o mesele hakkında âlimlerin dediklerini ve ihtilaflarını dile getirdi. Ebu - İmrân, kalkıp Şiblî'nin başından öptü. «**Ey Eba - Bekr,** (Şibli'nin künyesidir) **bu mesele hakkında şimdiye kadar dinlemediğim on makaleyi dinleyip istifade ettim. Senin söylediğin makalelerden ancak üç tanesini bilirdim,**» dedi.

Denildi : Fakih Ebu - Abbas bin Süreyç Cüneydin meclisinin yanından geçti. Cüneydin konuşmasını dinledi. Kendisinden, **bu konuşma hakkında ne dersin,** diye soruldu. Cevap olarak; **ne dediğini bilmem. Fakat bu konuşmanın bir tesirini görüyorum ki, o tesir bozuk bir konuşmanın tesiri değildir, dedi.**

Abdullah bin Said bin Külaba, **Sen herkesin konuşmasına itiraz ediyorsun. Şurada birisi var ona Cüneyd derler. Bak, acaba ona da itiraz edebilir misin,** denildiğinde Cüneydin halkasına vardı. Cüneydden TEVHİDİ sordu. Cüneyd cevap verince, hayret etti. «**Bir daha söyler misin,**» dedi. Cüneyd, başka bir ibare ile tekrarladı.

Abdullah; **bu da başka bir şey bana üçüncü bir defa tekrarlar mısın? dedi.** Cüneyd başka bir ibare ile tekrarladı. Abdullah, **dediğinin ezberlemesi imkânımın dahilinde değildir. Bize dikta et,** dedi. Cüneyd; **eğer onu (n mazmuniyle amel edip onu) tatbik edersen dikta ederim dedi.** Böylece Abdullah, kalkıp gitti. Cüneydin halinin büyüklüğünü itiraf etti.

Madem ki, bu taifenin temel kaideleri, kaidelerin en sıhhatlisi, meşayihleri, insanların en faziletlisi alimleri, halkın en âlimleridir. O halde onlara inanan Mürid, maksadlarına yücelmek ve sülûk etmek ehli ise, (yani âlim ve delilleri bilense) onların özelliğinden olan gaybin keşfinde ortakları olmaya yeltenmelidir. Bu takdirde taifenin dışında olana çocukluk yapmaya muhtaç olmaz. Eğer ittiba (teklid) yolunun aracısı, ve başlıbaşına bir hale sahib değilse, (yani ilim ve delilleri edinmeye muhtaçsa) tahkike makamına varıncaya kadar, taklidin vatanlarında durmak istiyorsa, bu hususda selefini taklid etsin (yani mârifet derecesine varıncaya kadar taklide devam eder. Sonra meşâyihin tarikini kasdedip o yolda yürür). Bu tabakanın yolunda yürüsün. Çünkü bunlar, onun için başkasından daha uygundurlar.

Ben Sülemî'den, o, Ebu - Bekir er - Razî'den, o, Şiblî'den dinledi : «**Bir İLİM ki,** (o ilmin sahiblerinin derecesine varmayan) **âlimler orada başkasını itham etmeyi bildi** (gördü) **ler onun hakkında ne sanırsın?»**

Ondan dinledim, o da Muhammed bin Ebu - Ali bin Muhammed el - Mahrem', o da Muhammed bin Abdullah el - Farganî'den, o da Cüneyd'den dinledi: «**Eğer gök altında arkadaşlarımızla konuştuğumuz bu ilâ-**

hî ilimden daha şerefli bir ilmin olduğunu bilseydim, onu elde etmeye çaba harcardım!»

MÜRİD, Allah ile olan akdını kuvvetleştirdiği (yani doğru inanca sahib olduğu) zaman, ya bizzat tedkik etmek veya şeriatı bilen önderlerden sormak suretiyle farz vazifesini yerine getirmek için kendisine lazım olan şeriat bilgisini (ilmihali) elde etmeye çalışması farz olur. Eğer şeriat bilginlerinin muhtaç bulunduğu konuda fikirler ve görüşleri değişikse, en ihtiyatlı olana yapışmalıdır. İhtilâfdan çıkmayı böylece elde etmelidir. Çünkü şeriattaki RUHSATLAR zaif, meşgalesi olan ve ihtiyaç sahibi bulunan kimseler içindir. Bu taife ise onların işi, Allaha kulluk yapmak olmalıdır, başka bir şey olmamalıdır. Bu sırra binaen **«Fakir** (derviş) hakikat derecesinden şeriattaki ruhsat derecesine düştüğü **zaman, Allah ile olan ÂKDİ bozulmuştur. Allah ile olan sözünü yerine getirmemiştir denildi.»**

Bunlardan sonra MÜRİDE gereken, şudur ki, (amellerinde âhkâmi bilen) bir şeyhin edebiyle edeblensin. Eğer Müridin (âhkâmi şeriyeyi bilen, tatbik eden ve ettiren) ustası yoksa (ahkâmin marifetinden yoksun olduğu için) felah bulamaz. İşte, Ebu - Yezid el - Bestamî buyurur : **Üstadı** (Ahkâmin marifetini, kalbin seyr-u Sülûkunu kendisine öğreten hocası ve Mürşidi) **olmayanın imamı** (önderi) **şeytandır.** (Ahkâmın bilgisinden yoksun olanın kalbine şeytan vesveselerini eker ve onu saptırır!)

Üstad Ebu - Ali ed - Dekkak'dan dinledim : **«Ağaç kendiliğinden biterse, yaprak açar. Fakat meyve vermez. Müridde böyledir. Nefes, nefes (derece derece) kendisine yol gösterici bir üstadı yoksa o, nefsinin kuludur. Kendisine çıkar bir yol bulamaz.** (Zira islâm nakla dayanır. Akıl ise naklin çözümünde alet olarak kullanılır.) Bütün bunlardan sonra Mürid SÜLÜK etmek istediğinde, her kayıştan tevbe edip Allaha dönüş yapması gerekir. Bütün kayışları; gizlisini, açığını, küçüğünü, büyüğünü terketmelidir. Önce hasımlarını razı etmelidir. Çünkü hasımlarını razı etmiyen için bu tarikattan hiç bir (kapı) açılmaz. Selef, bu tarzda gittiler. Bu durumu oluşturduktan sonra (dünyânın zarurî olmayan) ilgi ve meşgalelerinden kurtulmaya çalışacak. Zira bu tarikatın temeli kalbin boşalması üzerinde binâ edilmiştir.

El - Hüserî'nin işe başladığında Şiblî kendisine; **«Bu cumadan gelecek cumaya kadar yani bana geleceğin günlere kadar Allahın gayrisi kalbine hutur ederse, bana gelmen sana haramdır** (yani benimle arkadaşlık yapma demektir. Zira esasında helâl ve haramın vazi Allahdır) Alakalardan (ilgilerden) çıkmak istediği zaman, onların ilki maldan kurtulmaktır. Çünkü kendisini haktan kaydıran maldır. Tasavvuf yoluna girip beraberinde dünya alakası bulunan hiç bir mürid göremezsin

ki, o ilgi onu pek yakında geldiği yere çekmesin! Öyle ise, maldan çıktığı zaman, dünyevî mertebeden çıkması da gereklidir. Zira mertebenin sevgisini gözetmek büyük bir kesintidir.

Müridin katında, halkın kendisini kabul etmesi ile red etmesi eşit olmadıkça (mâna bakımından) elinden hiç bir şey gelmez.

Hatta halkın onu gözetmesi, onunla teberruk olunması, onun için en zarar getirici bir şeydir. Çünkü halk, hadiseden iflas etmiştir (yani bu kıratta olan azaldığı gibi, tanıyan da hiç kalmamıştır.) O da daha iradesini düzeltmemiştir. Nasıl başkası onunla bereketlenebilir. Binaenaleyh dünyevî mertebeden elçekmeleri, kendileri için gereklidir. Çünkü onlar için dünyevî mertebe, öldürücü bir zehirdir! Malından ve mertebesinden çıktığı zaman, Allah ile arasında âkdını tashih etmelidir. **(Şeriatı garraya uygun bulunan ve sünneti seniyeye mutabık olan)** şeyhinin işaret ettiği hususa da muhalefet etmemelidir. Zira Müridin emrinin başlangıcında muhalefet etmesinin zararı pek büyüktür. Çünkü halinin başlangıcı, bütün hayatının delilidir.

Şartlarından biri de kalbiyle şeyhine itiraz etmemesidir. (Muhalif gördüğü konuları sormalı ve kalbindeki, ükdeyi çözmelidir. Aksi takdirde istifade edemez). Ne zaman müridin kalbine; dünya ve ahirette bir kadr-u kıymeti olduğu veya yeryüzünde kendisinden daha aşağı birisinin bulunduğu keyfiyeti hütûr edip gelirse, İRADE'de payı var sayılmaz. Çünkü Müridin esas hedefi, Rabbini tanıması için var - kuvvetiyle çalışmaktır. Nefsine bir Kadr-u kıymet oluşturmak değildir.

Allahı irade eden ile dünya veya ahirette nefsi için mertebe istiyenin arasında fark vardır. Şeyhi hariç sırrını her şeyden, hatta düğmesinden bile gizlemesi gerekir. Eğer, nefeslerinden birisini dahi şeyhinden gizlerse, sohbeti hakkında ona ihanet etmiş sayılır. Eğer şeyhinin işaret ettiği hususda muhalefet etmişse, derhal onun huzurunda bunu ikrar etmesi gerekir. Bu ikrarından sonra şeyhin hükmüne teslim olup (manevî) cinayetinin cezası olarak tatbik etmelidir. İster bu hüküm, teklif ettiği bir yolculuk olsun, ister müridin uygun görmediği bir emir olsun...

Meşayih için, müridlerin kayışlarını âffetmeleri uygun değildir. Çünkü bu âfediş, (Kendilerinden ve müridlerinden istenen) hukukullahı zaiy etmektir. Mürid, her alakadan tecerrüd etmedikçe, şeyhine ona ZİKİR telkin etmek caiz değildir. Belki daha önce onu denemesi gereklidir. Kalbi müridi için azmının doğruluğuna şahidlik ettiği zaman, ona şunları şart koşabilir :

Bu tarikatta (yolda) önüme çıkacak kaza tasarrufunun fenlerinden razı olacağız. Önüme çıkacak zarar, zillet, fakirlik, hastalıklar, elemler beni bu yoldan caydırmayacak. Kalbimle kolaylığa meyletmiyeceğim,

ihtiyaçların hücûmu ve zaruretlerin oluşu anında ruhsatlara kaçmayacağım, durgunluğu tercih etmiyeceğim ve tembelliği edinmiyeceğim. Zira müridin durgunluğu onun Fatratından daha şerlidir.

FATRAT ve (durgunluk manasına gelen) VAFKA arasında fark vardır. Şöyleki; FATRAT, İRADE'den dönmek, ve çıkmaktır. VAFKA ise, tembellik hallerini hoş görüp seyir etmekden sükûnet ve durgunluk göstermektir.

İRADE'sinin başlangıcında duraklayan her müridden bir şey gelemez. (Çünkü bu mürid, nefsini kâmil sayar!)

Müridin şeyhi, onu denedikten sonra, münasib gördüğü zikri zikirler arasından seçip telkin etmelidir. O ismi dili ile zikretmesini emreder. Sonra da kalbi ile dilini eşit tutmasını emreder.

Ona; **«Sanki kalbinle Rabbin ile berabersin gibi bu zikre devam et. Mümkün olduğu kadar bu isimden başka isimler dilinin üzerine cari olmasın,»** dedikten sonra zahirde, daima teharat üzerinde bulunmasını, uykusu ancak gâlebe çaldığı zaman olması, tedrici olarak azaz takatı yetebilecek şekilde gıdasını azaltmasını emretmelidir.

Tek defada adetini terketmesini emretmemelidir. Zira haberde **«Bineğine fazla yük yükleten, ne bir mesafe alabildi. Ne de hayvanın sırtını sağlam bıraktı,»** diye varid olmuştur. Sonra Müride halvete çekilmeyı halk ile ihtilâf etmemeyi emreder. Mürid, bu durumda düşük düşünceleri, kalbi meşgul edecek meşgaleleri, kalbinden sökmeye var kuvvetiyle çalışmalıdır. Bil ki, bu durumda Mürid başlangıçda halvete çekildiğin pek ender olarak itikattaki, vesveselerden kurtulabilir.

Hele müridde biraz zeka varsa daha da fazlalaşır bu vesveseler!.. İradesinin başlangıcında bu durum ile karşılaşmayacak mürid pek azdır. Bu durum, müridin karşılaştığı imtihanlardandır. Bu durumda şeyhine gereken şudur; müridde kiyaset (akıllılık) gördüğünde, onu aklî delilller ile çalışıp ikna etmelidir (çünkü hakiki şeyhde bu kuvvetin bulunması şarttır. Zira Allah, cahil bir kimseyi veli edinmez.) Çünkü bilginin kalbine gelen vesveseler, ancak ilimle silinebilir.

Eğer şeyh, tarikatta sebat, ve kuvvet sahibi bir mürid olduğunu sezerse, ona sabretmeyi ve ZİKRE devâm etmeyi emreder. Ta ki, onun kalbinde kabulün nurları doğup, sırrında VÜSÛL'un güneşleri parlasın. Bu da pek yakında olur. Fakat bu durum, pek az müridler için bahis konusudur. Müridlerin çoğu ise, onların tedavisi, delile dönüştürmelerine, ve ayetleri düşünmelerine bağlıdır. Fakat bunun da bir şartı vardır; Mürid için gereken ihtiyaç nisbetinde usul ilmini tahsil etmesidir.

Bil ki özel olarak VESVESE hususunda Mürid için çok belâlar vardır. Şöyle ki : Müridler ZİKİR'hanelerine çekildiklerinde veya SİMA meclisinde veya buna benzer yerlerde bulunduklarında nefislerine bir

çok kötü düşünceler hücûm eder! Kesinlikle Allahın o, kötülüklerden münezzeh olduğunu bilirler. Batıl fikirler olduğunda şübheleri yoktur. Fakat devam eder. Ondan şiddetli eziyet görürler. Bu eziyetleri öyle bir raddeye gelir ki, en zor küfür etme, en çirkin söz, ve en şeni düşünce halini alır!. Öyle ki müridin onu dil ile icra etmesi imkânsız olur. Hiç bir kimseye açamaz hale gelir. Bu ise, mürid için oluşan en şedîd durumdur!..

Bu durumun vukû anında gereken vazife, bu düşüncelere beş paralık bir kıymet vermemesi, zikre devam edip bu belânın kaldırılması için Allaha yalvarmalıdır. Bu düşünceler, şeytanî vesveseler değil, nefsin kuruntularıdır! Kul onları pervâ etmemek ve önemsememek suretiyle karşılarsa, derhal ardı kesilir!

Müridin edeblerindendir. Belki onun halinin farzlarından ki, irade yerinde (halvet hânde) devamlı bulunup ayrılmamak, (sofular) yolu kendisine kabul etmezden ve kalbiyle Rabbine vasıl olmazdan evvel yolculuğa çıkmamalıdır. Çünkü zamanı gelmemiş yolculuk, mürid için öldürücü zehirdir (!) Zamansız yolculuğa çıkan herhangi bir mürid için, hedefine varmak ümid edilemez. Allah bir müride hayrı irade ederse, iradenin başında onu sabit kılar, bir müride şerri irade ederse, onu geldiği sanaat ve duruma geri çevirir, bir müride meşakkati irade ederse, onu gurbetin çöllerine iter.

Bu durum, mürid vüsula (şerefli hallere dönmeye) elverişli olduğu halde bahis mevzudur. Genç, yolu zahirde nefsiyle fakirlere hizmet etmek ve tarikatte onlardan rütbesi daha küçük olana gelince, böyle bir genç ve benzerleri görünürdeki resimle (yani tasavvuf ehlinin giyimiyle) iktifâ edecekler ve yolculuklara dalacaklardır. Bu tarikatta onların en son payları; elde edecek haclar; ziyaret edilir yerleri ziyaret etmek, sağlam bir zahir ile meşayihler ile mulakı olmaktır. Dolayısıyle görünür taraflar ile kanaat ederler. Bu babtaki SEYİR ile iktifa ederler. Böylelerine daima seferde olmak gerekir. Taki işsizlik onları bir mahzûru işlemeye itelemesin. Zira genç bir kimse, istirahat ve işsizlik ile başbaşa kaldı mı fitneye marûz kalır. Mürid ilk anında fakirler ve arkadaşlar topluluğuna hemen dalarsa, onun için zararlı olur. Eğer bir mürid, böyle bir imtihana mârûz kalırsa, onun çıkar yolu, meşâyiha ihtiram, arkadaşlara hizmet etmek olsun. Onlara itiraz etmeyi terk etsin. Fakirin rahatı neyi gerektirirse, onu yapsın. Herhangi bir şeyhin nefretini gerektiren hareketten kaçınsın.

Fakirlerle olan sohbette, daima onları nefsine karşı müdafa edici olması gerekir. Hiç bir zaman nefsinin namına onların hasmı olmamalıdır. **«Herbirisinin bir hakkı var boynumda»** kanaatında olmalıdır. Nesinin hiç bir hakkının hiç birisinin boynunda olmadığı kanaatında ol-

malıdır. Mürid, hakkın elinde olduğunu bile bile, hiç kimseyle (dinen muhalefet etmenin farz olduğu bir konu hariç) muhalefete düşmemelidir. Sükût edip herkes ile (şeri mahzurlar hariç) uyum halinde olduğunu izhar etmelidir. Her mürid ki, onda gülmek, mücadele, ve öfke vardır. Ondan hiç bir şey gelemez.

İster yolculukta, ister hazerde mürid fakirlerden bir topluluk içinde bulunduğu zaman, zahirde onlara muhalefet etmemelidir. Ne yemekte, ne oruçta, ne durakta ve ne de harekette onlara zahirde ters düşmiyecektir. Ancak (gayri meşru, hissettiği takdirde) sırrı ve kalbiyle onlara muhalefet etmelidir. Binaenâleyh kalbinin Allah ile kalmasını korumaya dikkat etmelidir. Yemesini isterlerse, bir veya iki lokmayı yer, nefsinin şehvetini doyurmamaya dikkat edecektir.

Zahirde EVRAD'ın çoğaltması müridin edeblerinden değildir. Zira kavim, hatırlarını tasfiye edip ahlâklarını tedavi etmeye, kalblerinden gafleti gidermeye çalıştılar. Hayır amellerini çoğaltmaya çalışmayı ilk plana almadılar. Zahiri amellerden ancak farz ibadetler ve farzlarla edâ edilen vakıtlı sünnetleri yerine getirirlerdi (diğer zamanları, iç âlemlerini tamir etmeye sarfederlerdi.) Müridin nafile namazlarını çok kılmaktansa, kalbiyle daimî bir tarzda zikir yapması daha tam olur. Müridin sermayesi, herkesin eziyetini, hoş bir nefis ile tahammül etmek, karşısına çıkanı RİZA ile karşılamak, zarar ve fakirliğin karşısına SABIR ile çıkmak, dilenciliği bırakmak, nasibi olanda çoğunda ve azında (halk ile) muaraz etmemektir. Buna sabretmiyen mürid, pazara dalsın (alış-veriş yapsın. Ticaret ile meşgul olsun) Zira halkın arzuladığını arzulayanın gerekli ödevi; halkın kazandığı kaynaktan, elemeğinden ve alın terinden isteğini elde etmeye çalışmaktır. Mürid, ZİKRİN devâmlılığına yapışıp halvete çekilmeyi seçtiğinde, baksın eğer daha önce, uykuda, uyanıklıkta, veya bu iki hal arasında hissetmediği bir durumu hissediyorsa, meselâ; işidilen bir ses, adetin (normalın) hilafına olan bir manayı müşahede ediyorsa, gördüğü ve işittiği durumla ilgilenmemesi asla uygun değildir. O duruma dayanmamalıdır. Bu duruma benzer durumların oluşunu beklememelidir. Çünkü bütün bunlar insanı Allahdan uzaklaştırıcı hallerdir. Bu durumlarda olan bir Müride, bunları şeyhine söylemesi gerektir. Ta ki, kalbi böylece boşalsın. Sırrını saklamak, başkasına ifşa etmemek de ŞEYHİNE düşer. Şeyh, bu durumu müridin gözünde küçültecektir (bunlara rağbet etme. Bunlar, kalbinin terakki etmesine mani durumlardır deyip uyarmalıdır) Çünkü bu hallerin hepsi denemelerdir. Onlara güvenmek aldanmakdır. Mürid, bundan sakınmalıdır. Bunları düşünmekten kaçınmalı, himmetini daha yukarıya bağlamalıdır.

Bil ki; Mürid için en az zarar veren, iç âleminde; **«Allah seni zatına mânen yaklaştırmış, bunu sadece sana nasib etmek, akranlarının arasından seni bu mertebeye vardırmak suretiyle sana minnet etmiş (!)»** oluşan bu kuruntuya (!) ünsiyet vermesidir. (Buna aldanması ve hoşlanmasıdır).

Zira eğer Mürid, bunların terkedilmesine azmedip işin üstesinden gelirse, pek yakın bir zamanda, kendisine belirlenecek hakikatin sayesinde bu kuruntuların elinden kurtulacaktır. Müridin kalbinde oluşan şu kuruntuların izâhını kitaplarda yapmak imkânsızdır. (Zira bal yemek ile ancak balın tadı bilinir tarif etmekle değil)

Müridin hükümlerindendir ki, memleketinde kendisinden edeb öğreneceği bir (kâmil, ilâhi hükümleri bilen ve hazım eden bir) zat yoksa; o zamanda Müridlerin irşadı için herhangi bir memlekette belirlenen bir zata gitmelidir. Onun eşiğinde, ayrılması için izin çıkıncaya kadar durup ayrılmamalıdır.

Bil ki, Beytin (Kâbenin) Rabbinin mârifetini, Beytin ziyaret edilmesinden önceye almak farzdır. Zira Rabbin mârifeti olmasaydı, Beytin ziyareti vacip olamazdı.

Bu kavimden hacca gitmek sonra da Beytin ziyaretine varmak şeyhlerinin işareti olmadan giden gençlerin (eğer hacları farz hac değilse) seferleri nefislerinin isteği olur! Bu halde onlarda sadece bu tarikatın görünür tarafı olan (kisve) vardır. Yolculukları bir temele dayanmaz (yani Allahın rızasını gerektiren bir temele dayanmaz. Zira Riya ve şöhret ile alûdedir) Bunun delili şudur : Onların bu tür yolculukları arttıkça, nefretleri artar. Eğer onlar, nefislerinden bir adım uzaklaşmak suretiyle yolculuk yapsaydılar, bu onlar için bin yolculuktan daha hayırlı olurdu!.. Mürid, bir şehsi (veya bir şeyhi) ziyaret ettiğinde edeble onun huzuruna girmelidir, haşmetle ona bakmalıdır. Eğer ziyaret edilen şeyh, onu herhangi bir hizmete yöneltirse, bunu kendisi için büyük bir nimet saymalıdır.

FASIL (BİR)

Meşayihda «İSMET» (Günâhtan ve hatadan korunmuşluk) sıfatının olduğuna inanmak, Müride uygun değildir. (Hatta Fısıktır. Zira İsmet sıfatı ancak peygamberlere mahsustur.) Belki, onları halleriyle başbaşa bırakması gerekir. Onların hakkında hüsnü zannda bulunacaktır. Kendisine tevcih edilen emirde Allahın çizmiş olduğu hududu gözetecektir.

Güzel ve öğülen olanı, Mâlul ve çirkin olandan ayırt etmekte ve gözetmekde ilim onun için kâfidir.

FASIL (İKİ)

Her Mürid ki, onun kalbinde dünyânın geçici eşyalarından her hangi birisinin değeri ve kıymetliliği kalmışsa, ona İRADE ismini takmak mecazidir. (Yani hakiki değildir) Mâlumu olandan terkettiği nesneyi, herhangi bir hayır cihetine veya herhangi bir şahsa tahsis etmesi hususunda kalbinde bir seçenek kalmış ise, manevî hali zoraki bir şekilde oluşturmuş olur! Bu durumda süratle dünyâya dönüşü tehlikesi bahis konusu olabilir.. Çünkü Müridin ilgilerini kesmesindeki, maksadı, dünyâdan çıkmaktır. Hayır amellerini yapmaya çalışmak değildir. (Zira onlarda ilgilerin kesilmesi bahis konusu olamaz.) Sermayesini, elde ettiği malını bıraktıktan sonra herhangi bir sanaatın esiri olmak, Müride yakışmaz bir durumdur. Onun varlığı ile yokluğu Müridin katında eşit olması müridliğin haline yakışır. Taki mürid, onun için ne bir fakirden kaçsın ne de ondan ötürü herhangi bir kimseyi sıkıştırsın. İster bu kimse ateşe tapan biri olsun, ister başka birisi..

FASIL (ÜÇ)

Meşâyihin kalblerinin müridi kabul etmeleri, müridin saadeti için en doğru delildir. Meşayihtan birisinin kalbi tarafından reddedilen müride gelince, uzun bir zaman sonra da olursa onun (kötü) neticesini görecektir! (Çünkü şeriati tatbik eden bir olgunun kalbi tarafından reddedilen, şeriat tarafından reddedilmiştir. Yani şeriatı tatbik etmiyor diye kovulmuştur. Böyle bir kimsenin akıbeti er - geç husrandır. Tevbe etmesi, ağlayıp yalvarması gerektir ki, Allah kendisini kabul buyursun ve kabul ettirsin. **«Allah bir kulu sevdiği zaman Cebraile; yer ve gök ehline söyle onu sevsinler.»** hadîsi kudsîyi hatırla. Ölçü olan meşâyih, şeriatı bilen ve tatbik eden meşâyihlerdir. Dünyâ hırsızları olan şöhret perest müteşeyyihlerden Allah ümmeti Muhammedi korusun. Amin.) Meşâyihe (şeriata uygun olan zatları kastediyor) hürmetsizlik etmek, meymenetsizliği ile mubtela olanın şakavetinin alametidir. Bu durum yanlış gitmez.

FASIL (DÖRT)

Bu tarikatta en çetin afet, tüysüz gençlerle arkadaşlık yapmaktır. Kim ki Allah onu böyle bir şeyle mübtelâ kılarsa, o kul, Allahın rezil etmek istediği bir kuldur. Hatta Allah-u Tealâ onu nefsinden bile meşgul kılmıştır. Ona bir milyon keramet verse de o mahrumdur! Bazı haber-

lerde işaret edildiği gibi, sanıverki, bu adam, ŞÜHEDÂ (varlıklarda, varedeni görenler) mertebesine varmıştır, acaba kalbi bir mahlukla meşgul olmamış mıdır? Bu afetten daha korkuncu, bu durumun kalbe kolay gelmesidir. Öyle ki onu kolay sayar. Nitekim Hak Tealâ : **«Onu kolay sanırsınız. Oysa, o Allahın katında büyüktür.»** (Nur : 15) buyurmuştur.

İşte el - Vasıtî der ki : **«Allah, bir kulun rezil olmasını istediği zaman, onu bu kokanlar ve Mindarların arasına atar.»** (Yani tüysüzlerin arasına sokar)

Ebu - Abdullah es - Sofî'den dinledim. O, Muhammed b. Ahmed en - Nacar'dan, o, Ebu - Abdullah el - Hüserî'den, o Fetih el - Musılî'den dinledi:

«EBDAL'dan sayılan otuz şeyh ile sohbet yaptım. Onlardan ayrıldığım zaman, hepsi de bana; **«Genç ve tüysüzlerin arkadaşlığından korun»** dediler.

Bu babda (tüysüzlerle arkadaşlık konusunda) fıskın halinden terekki edenin (yani onlar ile fısk için değil, ibadet ve edebleri öğretmek için arkadaşlık yapanın), **«Tüysüzlerle sohbet etmek, ruhların denenmesinden olduğunu söyleyip tarikat büyüklerinin bu hususda söyledikleri,** (mesnûda sanî görmek manasına gelen) **şâhidliğe hükmedenlerin vesveselerindendir, bazı şeyhlerden söyleye gelen hikayelerin nakledip söylemesidir. Oysa onlardan sadır olan bu kayış ve afetlerini kapatmaları daha uygundur** (!)» demesi, ŞİRKİN naziri ve küfrun yandaşıdır. (Zira bu söz, icmaen haram olduğu bilinen bir nesnenin helâl sayılması manasına ve taat olmayanı taat saymak manasına gelir!) Binaenâleyh Mürid, genç ve tüysüzlerin ihtilatlarından ve sohbetden sakınmalıdır. Zira bunun azı dahi rezaletin kapısını açmaktır. Hicran halinin başlangıcıdır. Kötü sonuçtan Allaha sığınırız.

FASIL (BEŞ)

Arkadaşlara karşı hased etmesi, (kıskanması) bu tarikatda akranı olanlara verilen ilâhî nimetlerden mahrum kalmasından müteessir olması, Müridin afetlerindendir. Mürid, bilsin ki, emirler nasipdir. Kul, hasedden kurtulması ancak Hakkın varlığı, cûd ve nimetinin muktezasından kadîm olmasıyla iktifa ederse olur. Ey Mürid! Hak Tealâ'nın rütbesini yüceltdiği bir zatı gördüğünde, sen de onun heybesini omuzla. Zira (Allahın visalına) giden zariflerin sünnetleri (adetleri) böylece cari olup gelmiştir.

FASIL (ALTI)

Mürid bir toplulukta bulunduğu zaman, bütün ile onların hepsini nefsine tercih etmekdir (yani dünya işlerinde bu tercihi yapmalıdır. Ahret işlerinde ise, insan nefsini herkesden önde tutar. Nitekim **«Ey Rabbim! Beni ve valideynimi afet»** hadisinde peygamber (A.S.) nefsini takdim ederek önce kendisine istemiştir.) Hem ac olanı, hem toku nefsine takdim eder. Kendisini şeyh olarak ilân edene (şeriata muhalif olmamak şartiyle) talebelik yapmaya başlar. Her ne kadar ondan daha bilginse bile. Ancak havul ve kuvvetinden teberri edip bu makama varmasına Allah fazl-u keremine bağladığı takdirde muvaffak olabilir!..

FASIL (YEDİ)

SİMÂ (Kaside, nat, Kur'anı Kerim gibi dini sesleri dinlemek) da müridin edeblerine gelince; hiç bir zaman kendi iradesiyle simâda hareket edip cezbeye tutulmaz. (Çünkü böyle yapması Riya ve Ücup olur) Eğer hareketi (sallanmayı) gerektiren bir hal müridde peyda olur, ona mukavemet edecek fazla kuvveti yoksa, galebe oranında mâzurdur. Gâlebe geçince oturup sâkin olmak vacip olur müride.. Gâlebe ve zarûret olmadan sallanmayı tatlı görüp devam ederse, simâi sıhhatli değildir. Eğer zarûret olmadan sallanmayı (cezbeyi) adet edinirse, geri kalır. HİÇ bir hakikat kendisine keşfolunmaz. Bu durumda, onun hallerinin en son varabileceği nokta nefsinin hoşlanmasıdır (!).. Hulasa; sallanma, her olduğunda (manevî) bir şeyleri götürür ve eksiltir. İster sallanan mürid olsun ister şeyh olsun, zarûret olmadan simâda hareket etmek eksikliktir. Eksiltir. Ancak bu sallanma, VAKTİN bir işaretiyle veya ayırdetme özelliğini ortadan kaldıran bu halin gâlebe çalmasıyle olursa, sahibi mâzur sayılır. Eğer sallanan müridin sallanması şeyhinin işaretiyle olursa, sallanmasında beis yoktur. Fakat şeyhin onun gibilerin üzerinde hükmü olabilecek kıratta olması lazımdır ki, işaretiyle sallanma zararsız olsun) Fakirler, kendisine yardım kabilinden **«bizimle sallan»** işaretinde bulunurlarsa, bu takdirde kalkıp sallanmakta onlara yardım etmelidir. Kalblerinin nefret etmemesi için gözetilmesi (şeriâta zıd düşmemesi kaydiyle) gerekeni yapmalıdır. Bunlardan sonra onun halinin doğruluğunu, fakirlere yardım etmesi anında onların kalblerinin istemesini önler (yani kendiliğinden bunu sezer)

Hırkâsının (cezbe esnasında) atmasına gelince, müridin (tasavvuf ölçüsünde) hakkı, kendisinden çıkan bir şeye hiç bir şekilde dönmemektir. Meğer ki bir şeyh dönüş hususunda ona işarette bulunursa, bu

takdirde kalbiyle onu âriye niyetiyle alır. O şeyhin kalbi kırılmayacak tarzda bilâhare çıkarıp verir. Adetleri, HIRKÂLARI (simâ esnasında) atmak olan bir kâvmin arasında bulunup, onların atılan hırkâlarını geri aldıklarını bildiği zaman, bakacaktır; eğer aralarında haşmetli ve hürmete laik bir şeyh yoksa, bu müridin de adeti attığı hırkâyı geri almamak ise, en güzeli hırkâsını çıkarmak hususunda onlara uymasıdır. Onlar, hırkalarını geri giydikleri zaman, hırkâsının nağmacıya hediye etmesidir. Eğer böyle bir cemaatta hırkâsını çıkarıp atmazsa da caizdir. Çünkü kâvmin attıkları hırkâlarını geri aldıklarını bilir. Bu takdir çirkin olan onun hareketi değildir. Onların atılanı geri almalarıdır!.. Fakat bütün bunlara rağmen onlara uyup hırkâyı çıkarıp atması sonra geri almaması daha uygun olur. Müride, nağmacıdan hoşuna giden nağmeyi tekrarlamasını istemesi doğru değildir. Zira Mürid doğru olan hali, kendiliğinden nağmacıyı o nağmeyi tekrarlamaya zorlar. (Eğer doğru hali yoksa, tekrar etmesinde faide yoktur.) Başkasını da nağmacıdan o nağmeyi tekrar etmesini istemeye iteler!.. (Haline mağlup) bir Mürid ile teberrük etmeye kalkışan, onu (şımartır). Ona zulmeder. Zira bu harekette bulunan müride zarar verir. Çünkü müridin kuvveti zaiftir. Müride vacip olan, şöhret sebeblerini terketmektir. Terkine hükmedenin nezdinde de isbatını savunanın nezdinde de durum budur.

FASIL (SEKİZ)

Eğer bir mürid, (zaruru olmayan) bir mertebenin, veya (zaruru olmayan) belli bir nesnenin, veya genç bir tüysüzün arkadaşlığının, veya bir kadına meyletmenin veya dünyevî bir mâluma yaslanmanın felaketine mâruz kalırsa, ve ayni yerde bundan kurtuluş yolunu gösterecek bir kâmil şeyh de yoksa, bu takdirde kalbini bu haller bozmasın diye, müride sefere çıkmak ve oradan göçetmek helâl olur. Beşeriyetleri sönmezden önce, müridlere hasıl olan câh (mertebe) den daha fazla onların kalbini ifşad eden hiç bir durum yoktur.

Müridin edeblerindendir ki ilmi, bu tarikatta konduğu mertebeyi geçmesin. Çünkü mürid, vardıkları konaklarında konaklanıp aynı muameleyi görmezden önce bu taifenin seyrini öğrenmeye, onların mesele ve hallerine vakıf olmaya kalkarsa, bu manalara varması, uzaklaşır. Bunun içindir ki, meşayih demiştir; **«Arif (belli) maariften konuştuğu zaman, onu techil ediniz. Çünkü haber vermek, maariften değil konaklardan olmalıdır. Kimin ilmi, (manevî) konağına gâlip gelirse, o sülûk sahibi değil ilim sahibidir.»**

FASIL (DOKUZ)

Müridlerin adâbındandır ki, (öğretmek için) baş olmaya, talebe ve mürid sahibi olmaya kalkışmasın. Zira Mürid, beşeriyeti sönmezden, afeti kendisinden düşmezden önce, (halkın menfaatı için) MÜRAD (kasd edilen) olmaya kalkışırsa, bu demektir ki, o mürid hakikattan perdelidir. Onun işareti ve öğretmesi hiç kimseye menfaat getirmez.

FASIL (ON)

Mürid, fakirlere hizmet ettiği zaman, fakirlerin içlerinde oluşan hatırları onun yanına gönderilen elçileridir. Öyle ise, kalbinde hizmette ihlaslı olmak, var kuvvetiyle çalışmak (gibi) hükmedici duyulara muhalefet etmemesi gerektir. (Çünkü onun kalbinde oluşan duyular fakirlerin kalbinden gelen elçilerdir. Şeriata ters düşmedikçe istedikleri istikamette hareket gereklidir.)

FASIL (ONBİR)

Müridin yolu fakirlere hizmet etmek olduğundan, onun şân'ına yakışır durum, hizmet etmekle beraber cefalarına karşı sabretmektir. İnanmalıdır ki, ruhûnu onların hizmetlerinde verebildikten sonra onlardan hiç bir iyi karşılık görmediği halde, kusur ettim zanniyle onlardan özür diliyecektir.

Onların kalblerini hoş etmek için nefsinin aleyhinde cinayetçilikle ikrarda bulunacaktır. Kendisinin suçsuz olduğunu bilse bile, bu ikrarda bulunmalıdır. Onlar, cefâyı artırdıkça oda onların hizmetine o derecede daha fazla koşmalıdır. İyilik yapmalıdır.

İmam Ebu - Bekr bin Fevrek'ten dinledi : **«Darbu - Masalda deniliyor ki madem ki, çekicin vuruşlarına gücün yetmiyordu neden örs oldun?»** Bu manada şu şiiri inşad etmişlerdir : **«Çoğu kez ona vardım ki cinayet (işlemez) ten önce bazı günâhlar için ondan özür diliyeyim.»**

FASIL (ONİKİ)

Bu emrin (Tasavvufun), binası ve temeli, ŞERİATIN adabını korumak, elini haram ve şübheliye uzatmaktan tutmak, beş duyuyu mahzurlulardan sakındırmak, gafletlerden uzaklaştırarak Allah ile beraber nefesleri saymak, zarûretler anında bile şübheli bir susam danesine elini uzatmamak üzerinde kurulmuştur. Madem ki zaruret zamanında bi-

le elini şübheli bir susam danesine uzatmak ruhsatı yoktur. Acaba rahatlıklarda ihtiyar anında durum ne olabilir?.. Şehvetlerin terkinde daimi mucahede müridin şânına yakışır bir durumdur. Zira şehvetiyle uyum sağlayanın sefaveti yok olur. Allah için terkettiği bir şehvete dönmek Mürid için en çirkin haslettir.

FASIL (ONÜÇ)

Allah ile olan sözünü (o sözler, iman edeceğim. Şeriatın âhkamına göre amel edeceğim, vaadleridir) sahip çıkıp korumak müridin şânındandır. **«Zira irade yolunda olanın ahdını bozması, zâhir ehlinin dinden cayması gibidir.** (Bu söz, tehlikenin büyüklüğünü mubalağalı bir tarzda ifade etmektir.) Mürid için, mümkün olduğu kadar kendi ihtiyarı ile herhangi bir şey üzerinde Allaha söz vermemek uygundur. (Söz vermeden işlemelidir.) Zira ŞERİATIN gerekli kıldıklarında, insan kudretindekilerin hepsini kapsayıcı emirler vardır. Nitekim Allahu Teala **«İcâd ettikleri ruhbanlığı, biz onları yazmamıştık, yalnız Allâhın rızâsını kazanmak için** (onu kendileri icâd ettiler) **Fakat ona gereği gibi de uymadılar. Biz de onlardan imân edenlere mükafatlarını verdik.»** (Hadid : 27) buyurmuştur.

FASIL (ONDÖRT)

Emelini kısaltmak müridin şânıdır. Zira FAKİR, bulunduğu zamanın oğludur (yani ne geleceğe ne de geçmişe iltifat etmez) Eğer gelecekte bir tedbiri, halihazırda olmayana bakışı ve daha sonra başlayacak da ümidi varsa, bu, müridin elinden hiç bir şey gelemez demektir.

FASIL (ONBEŞ)

Az da olsa müridin (zarûru kiyafetinden fazla) belirli bir malı olmamalıdır. Hele bu mürid fakirler arasında bulunuyorsa.. Zira belirli olan malın kazandığı vaktın nurunu söndürür.

FASIL (ONALTI)

Kadınların hediyelerini kabul etmemek müridin şânındandır. Hatta sadece müridin değil, sofiler mezhebinin sâliklerine bile, kadınlardan hediye kabul etmek uygun düşmez. Acaba kadınların ikram yapmasını celbetmek için harekete geçmek nasıldır? Sofuların meşayıhı, bu hüküm

üzerinde yürüdüler. Vasiyetleri bu şekilde olmuştur. Bu hükmü küçümsiyen yakında rezil olacağıyle karşı karşıya gelecektir!

FASIL (ONYEDİ)

Dünyânın yavrularından uzak durmak, müridin şânındandır. Çünkü onların arkadaşlığı öldürücü olması, denenmiş bir zehirdir. Çünkü onlar, ondan menfaat görürler, o ise, onlardan ötürü (mânen) eksilir. Nitekim Hak Tealâ : **«Bizi anmayı kendisine unutturduğumuz ve işinde haddini aşıp heveslerine uymuş kimseye uyma!»** (Kehf : 28) buyurmuştur. Allaha yaklaşmak için ZAHİD'ler mallarını keselerinden çıkarırlar. SEFA ehli ise, kalblerinden halkı ve maarifi çıkarırlar ki, Allah ile olsun (Allah'ın sevgisinden başkası kalbinde kalmasın). İşte Müridler için bunlar vasiyetlerimdir. Kerim olan Atlahtan Tevfik dileriz. Dileriz ki, bu vasiyetlerimizi bizim boynumuzda vebal (Felaket) kılmasın.

Bu Risalenin imlası (yazılması), hicrî dörtyüz otuz sekizde bitti.

(Tercümesi, on sekiz sefer bin üç yüz doksan sekiz hicrî, yirmi sekiz ocak bin dokuz yüz yetmiş sekiz miladî cumartesi İstanbul Beyazıt'ta saat on iki buçukta bitti. Ben mütercim, Ali Arslan Osman oğluyum. Doğum tarihim (1931) dır.

Aslen, eski ismi Karaköse şimdiki adı AĞRI vilâyetindenim. Ağrı'ya bağlı Eleşkirt kazasının Hanzır köyünde doğup dünyaya gelmişimdir. O havâlide medrese usuliyle tahsil yapıp ikmali nüsah etmişimdir. İcazetli bir hocayım. Bu kitab, tercüme ettiğim kırkıncı kitabdır. Allah'dan dahasını yapmaya muvaffak kılmasını niyaz ederim. Benden önce bu risalenin tercümesi için çalışan bir takım hataları da olursa say-u gayret sarfedenlerin hepsini burada rahmetle yadediyorum. Benden sonra tercümesi neşredilen sayın S. Uludağ kardeşime de Mukaddimede gereken cevabı verdiğim halde burada ufak bir tavsiyede bulunmak istiyorum : Tercümeni yeniden aslı ile karşılaştır benim tercümemi de yanında bulundur ve tashih eyle kitabını. Benden söylemek Haktan irşad ve hidayet cümlemize...

Ali Arslan
30/5/1980

SON

ER - RİSALETÜL - KUŞEYRİYYE'NİN FİHRİSTİ

MEVZU **SAHİFE**

